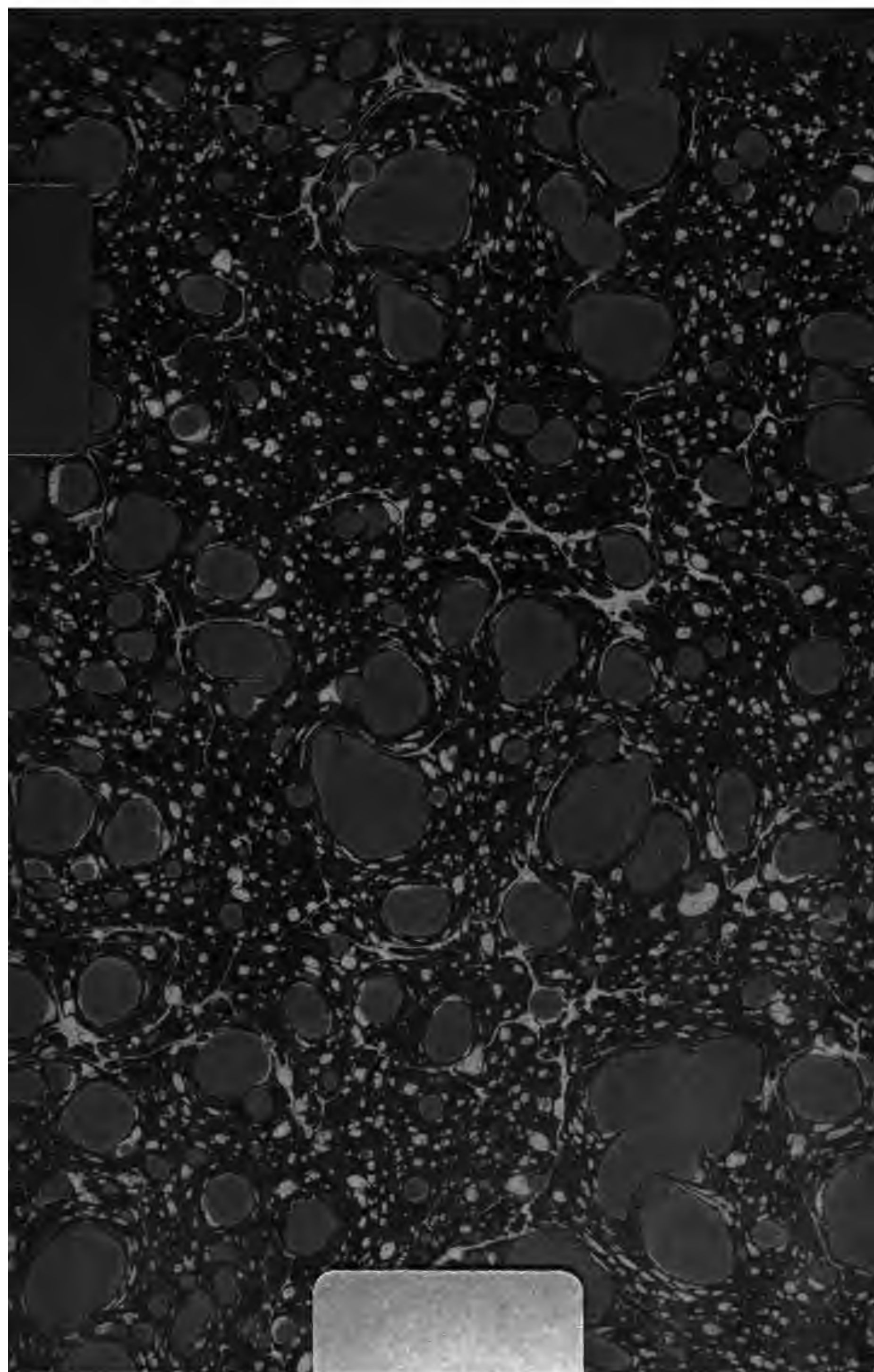

M. TER. VARRONIS

DE

LINGUA LATINA LIBRI

QUI SUPERSUNT

CUM

FRAGMENTIS EJUSDEM

VOLUMEN SECUNDUM

NOTÆ

IN VARRONEM

BIPONTI

Ex Typographia Societatis

CIↃIↃCCLXXXVIII

Nam pervicacem dici me esse, & vincere
Perfacile patior: pertinacem nil moror.
Hæc fortes sequitur: illam indocti possident.
Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur. SCALIG.

Pagina 4.

lin. 3. *Quod vetustas quasdam delevit.*] Marg. Scalig. *quædam.*
lin. 5. *Cuncta manet.*] Marg. Scalig. *certa manet.*
lin. 17. *Videtur enim pos* &c.] Quia veteres sine N litera pronuntiabant & scribebant Pons, Frons, & similia. Varr. lib. XV Antiq. human. Fros, fœnum, messis: idem lib. I de Re rustic. *Circum fundum ulmos & populos: unde fros ovibus & bubus fiet.* & Parmemone: *Cæditur lucus, alta fros decidit.* Virgilius etiam amantissimus antiquitatis lib. 2 Georg.

Præterea cum fros tenera imprudensque laborum. POPMA.

lin. 18. *Vetustas non pauca depravat.*] Marg. Scalig. *vetustas pauca non* &c.

lin. 28. *Retinere possent.*] *Possint.* AUGUSTIN.

Pagina 5.

lin. 3. *Propter bis quaternas causas.*] *Propter quaternas, causas. Propter has quatuor causas. Propter ternas causas.* duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione. AUGUSTIN. Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantum mutilum quovis pignore contendam. Nam cum contrarie opposuerit literarum demtioni additionem, trajectationi seu trajectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit: ut non tantum hoc desit, sed etiam ea, quæ requiruntur ad explendum numerum bis quaternarum causarum. præsertim cum ita alibi loquatur: ut libro 7, *Libros faciam*, inquit, *bis ternos.* Concludamus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius, quam ut pro *bis quaternas*, cum aliis legendum censeamus *has quaternas.* SCALIG.

lin. 5. *Propter earum arctationem.*] Vetus lectio, *tractationem.* quæ vera est: nam hoc dictum pro Trajectationem; quia Traicto dicebant διϊσυλλάβως pro Trajecto. & pro Trajice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium, & reicinium quadrisyllabum. SCALIG. Puto legendum: *Propter earum aut trajectionem, aut commutationem. item syllabarum;*

quæ quoniam, &c. Non exstat, inquit, impositio primigeniorum verborum *propter bis quaternas causas;* nimirum propter literarum demtionem, aut additionem, aut trajectionem, sive transpositionem, aut commutationem: similiter propter syllabarum demtionem, aut additionem, &c. Aliter Quinctilian. lib. 1: Verba paululum declinata varie & multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis, aut porrectis, aut adjectis, aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. POPMA.

lin. 8. *Heic commorandum esse* &c.] *Heic admonendum.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. At Scalig. lectionem scilicet secutus, *hic commonendum esse putavi*, in Conjectaneis hæc adnotavit: Romana editio, & Vertranius, *hic commonendum esse non putavi.* Male. Ait enim Varro, quæ diligenter tractaverit in aliis libris, hic ea se non repetiturum, tantum commonendum modo putat lectorem.

lin. 9. *Origines expediam.*] Marg. Salig. *expendam.*

lin. 12. *Et viocurrus.*] Marg. Scalig. *unocolus.*

lin 15. *Hinc Pacuvius Rudentisibilus*] Eodem modo Repandirostrum, & Cortinipotens Lucilio:

Hunccine ego unquam Hiacynthi hominem cortinipotentis
Deliciis contendi? —

Sic etiam Laberius de Ariete:

Reciprocicornem, lanicutem, vestitrahum. στρεψικέρωτα, δασύμαλλον, ἑλκεσίπεπλον. Et Pacuvius finxit Curvifrons. Sed ita corriges locum Nonii mire depravatum: Armenta genere neutro, plerumque feminino. Ennius:

— *ad armentas ipsius easdem.*

Pacuvius:

Tu curvifrontes pascere armentas soles.

Huc referendum & illam compositionem Lucilii, quamquam magis Aristophanicam: *Transverso ordine posuit hippocampelephantocamelos.* Neque alienum erit ab hoc loco, Heggsandri veteris poetæ epigramma in Sophistas apponere:

Ὀφρυανασπασίδαι, ῥινεγκαταπηξογένειοι,
  Σακκογενειοτρόφοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι.
Ἱματανωπερίβαλλοι, νηλιποκαιβλεπέλαοι,
  Νυκτιλαθραιοφάγοι, νυκταπαταπλάγιοι.
Μειρακιεξαπάται, καὶ συλλαβοπευσιλαβηταὶ,
  Δοξοματαιοσόφοι, ζηταρετησιάδαι.

Videamus, num & nos impune cum Lucilio hæc imitatione Græcorum tentare possimus:

lin. 11. *O terra trita.*] *O terra terrea. O terra Græca.* ex libris. Totus hic locus Ennii mendoſus eſt. AUGUSTIN. Si nomen tragœdiæ poſuiſſet Varro, minus laboraremus ad conjecturam: nunc difficile eſt tam corrupto loco mederi: cum de quo, & quis loquatur, & in qua fabula, neſciamus. Multi multa adduxerunt ad correctionem hujus loci, partim ex ſe, partim ex libris manuſcriptis: quæ tamen omnia mendoſa puto. Quod ſi locus eſſet conjecturæ, ita lubenter legerim:

O terra tritavi, in cujus mœro Liberi
Fanum locavi.

Et, ut ingenue fatear, valde mihi perſuaſi, hanc meam conjecturam veram eſſe. Nam adverbium *ubi*, ex eo conflatum puto, quod videtur in manuſcriptis *tritabi* pro *tritavi* ſcriptum fuiſſe. qui error quam frequens ſit in libris calamo exaratis, nemo neſcit: & nos demonſtrabimus in his libris non ſemel ad eum modum peccatum eſſe. SCALIG. Vetus lectio: *O terra treca;* vel, *o terra terea.* Unde ſuſpicor legendum:

O terra Thræcia, ubi Liberi
Fanum in Crunis Iſmaro locavi.

Ennius fortean induxit poetam Orphea, aut neſcio quem regem Thraciæ, querentem de neglectis ſacris Liberi, quæ ibi ſumma cum religione a cœtu Menadum olim celebrabantur. Terra Thræcia, ut terra Italia, terra Sicilia, & id genus alia. Thræcia autem pro Thracia. unde Thræcius, vel Thræicius apud poetas. Cruni urbs maritima Thraciæ, eadem a cultu Liberi appellata Dionyſiopolis. Plin. lib. 4: *Nunc habet Dionyſipolin, Crunos antea dictam.* Strab. lib. 7: *καὶ κρούνοι, καὶ ὀδησσὸς, μιλησίων ἄποικος.* Iſmarus mons ejuſdem regionis, ſacris Liberi & cœtu Menadum, Orpheo primum initiante, celebratus. unde Iſmarias Bacchas vocat Ovidius lib. 9 Metamorph.

Iſmariæ celebrant repetita triennia Bacchæ. POPMA.

lin. 12. *In cujus muro locavi.*] Marg. Scalig. *intumum loc.*

lin. 13 ſq. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad uſque id emitur, quoad in aliquo conſiſtit pretium.*] Legendum procul dubio, *Quod uſque idem it, quoad in aliquo conſiſtit pretium.* Et, niſi valde fallor, memini olim quoque ita ſenſiſſe doctiſſ. Adr. Turnebum, cum hæc cum illo communicarem. *Idem uſque it* ergo dictum vel de præcone, qui ſemper vagatur, donec invenerit, in quo conſiſtat, pretium: vel de merce, quæ ſemper ἐπιπολάζει, & incerta eſt, donec in eo mancupe conſiſtit,

qui auctionem evicerit. Quo in significatu Plautus dicit, *It ad me lucrum;* nimirum ut in eo consistat & quiescat. SCALIG.

lin. 21. *Ut Asia, sic cælum dicitur modeis duobus.*] Nam & cælum dicitur cæli pars summa, ubi stellæ, & aeris plaga, tenero terram complexu continens. sic Asia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa. Duas enim tantum partes Varro (ut & Sallustius in Jugurtha) orbis terrarum novit, Asiam & Europam. nam in Europa ponit Africam. Dicitur & Asia prioris Asiæ pars, in qua erat Jonia, & provincia populi Rom. In Varrone scribitur, *Et Cilicia*, falso mendoseque, cum in illa Asia Cilicia non esset comprehensa. Cic. pro Flacco, *Nam, ut opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.* Strabo, *οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύοντες ὁμώνυμον τῇ ἠπείρῳ.* TURNEB. Varro Asiam duobus modis dici tradidit: uno modo eam orbis terrarum partem, quæ respondet Europæ; altero minorem Asiam, quam & magnam Chersonesum veteres appellarunt, in qua collocat regiones, quas populus Rom. habuit vel cis Taurum, ut Joniam, Mysiam, Phrygiam, Lydiam, vel ultra Taurum, ut Ciliciam, Pamphyliam & Lyciam. Quod addit, *provincia nostra Cilicia*, id nonnullos in eam opinionem adduxit, ut putarent, Varronem consulem fuisse, & provinciam istam consularem obtinuisse proconsule. Sed neque in fastis Capitolinis, neque apud scriptores historiæ Rom. ulla, quod sciam, mentio exstat M. Varronis consulis. Itaque verisimilius mihi videtur, in Cilicia fuisse proprætore, (hoc enim nomine extraordinaria quoque imperia ornabantur) cum classibus Pompeji piratico bello præesset: id quod colligitur ex initio libri tertii de Re rustic. POPMA.

lin. 28. *Cælum memorant.*] Marg. Scal. *cavum cælum* &c.

lin. 29. *Lucretius suorum* &c.] Ita habent omnes libri. & putant docti viri, Lucretium præter sex libros de Rerum natura, qui sunt in manibus, scripsisse opus Causarum naturalium: idque Ovidium innuere lib. 2 Trist.

Explicat & causas rapidi Lucretius ignis,
Causarumque triplex vaticinatur opus.

Sed Ovidius haud dubie respexit versus Lucretii de conflagratione mundi, qui sunt in libro 5:

Principio maria, ac terras, cælumque tuere.
Harum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Tris species tam dissimiles, tria talia texta,
Una dies dabit exitio.

Itaque legendum ibi, *Casurumque triplex*: ut & apud C. Albinovanum in Elegia de morte Drusi Germanici:

Ecce necem intentum cælo, terræque, fretoque,
Casurum triplex vaticinatur opus.

mihi non est dubium, quin hic reponi debeat Lucilius, ut & lib. 5, *Apud Lucilium*: ubi perperam legitur, *Lucretium*. C. Lucilius scripsit libros Satirarum ad numerum & ordinem tribuum. Unde Horatius: *Primores populi arripuit, populumque tributim.* Fuerunt autem tribus initio XXI institutæ ducentesimo quinquagesimo octavo Urbis anno, Claudio & Servilio Coss. postea diversis temporibus accesserunt aliæ XIV, ita ut demum anno quingentesimo duodecimo numerus earum esset XXXV. Hac ratione fortassis Lucilii poema fuit divisum in duo volumnia; alterum habuit libros XXI, quos Varro hic adducit; alterum libros XIV: sed grammatici posteriores unum σῶμα fecerunt, qui generatim citant ejus libros XXXV. POPMA.

Pagina 8.

lin. 2. *Non male, quod posterior Ælius.*] Deleo v. *Ælius*, ut reprehensum veriloquium Ælii ab alio posteriore scriptore intelligamus. Si *posterior Ælius* scribatur, ut ab Antonio Augustino, sententia erit, ipsum sui posterioribus libris reprehensorem fuisse, credidisseque, non tam cælum a cælando, quam cælare a cælo deductum esse. Cælum alii ita vocatum censent, quod sit cælatum, impressumque variis signis, & distinctum sculptumque. Hinc præclari illi versus Varronis:

Mundus domus est maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ
Cingunt, per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, lunæ
Bigas acceptat.

Aliis cælum dicitur ut κοῖλον. TURNEB. Merito illud *Ælius* non agnoscit vetus scriptura. sed non *posterior*, sed *post reor*, legendum esset ita: *Quod post reor multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando.* SCALIG. Antiquæ editiones non habent vocem *Ælius*, unde suspicor legendum: *Cum posset prius, multo.* Cæli duas etymologias tradidit Ælius, unam a cælando, quod stellarum lumina, velut signa habeat impressa; alterum a celando, contrario nomine, quod minime celatum, sed opertum sit. utrumque non male, inquit Varro:

ſed tamen potius *cælare* a *cælo*, quam *cælum* a *cælando* poſſet deduci. & cælum quaſi celatum potuit dici, quod interdiu ſtellæ non apparent. POPMA.

lin. 6. *Ego magis puto a chao cavum.*] Hæc ſcriptura mirifice mihi probatur. In antiquis vero libris reperio, *a chao covum*, ut librarius fortaſſe *cohum* ſcribere voluerit. Nam, ut ait Feſtus, *Cohum poetæ cælum vocaverunt.* Infra tamen Varroni *covum* in aratro nominatur. In antiquiſſimo libro clariſſimi viri Herrici Memmii ita ſcriptum reperi, *coüs eſt, quo cælum continetur*; unde Ennius:

Vix ſolum complere coum terroribus cæli.

Eſt & *cohivum* calyx roſæ adhuc connivens & clauſus. Verba ſunt antiqui lexici, *Cohivum*, κάλυξ ῥόδου μεμυκώς. Scribitur & *conivum*, a connivendo, ut reor. TURNEB.

lin. 9. *Itaque dicit Andromacha, Noctique cava &c.*] *Andromacha nocti: Quæ cava.* ex felici audacia. AUGUSTIN. Scribo: *Noctu quæ cava cæli.* TURNEB. Scribendum: *Itaque dicit Andromeda nocti:*

Quæ cava cæli ſignitenentibus
Conficis bigis.

Sunt enim Anapæſtici ex Andromeda Ennii: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem cognoſcimus ex dramate Ariſtophanis, cui nomen Θεσμοφοριάζουσαι. In ea fabula Ariſtophanes more ſuo Euripidem inſectatur: & ex ejus poetæ Andromeda παρῳδίαν confecit, qua hominem falſe deridet. In illis igitur, quæ dicuntur ex perſona Andromedæ, habentur & hæc, ex quibus Latina verſa ſunt:

— ὦ νὺξ ἱερὰ,
ἢ μακρὸν ἵππευμα διώκεις,
ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ'
αἰθέρος ἱερᾶς
τοῦ σεμνοτάτου δι' ὀλύμπου.

Citantur & ab interprete Theocriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet, non Andromacha, ſed Andromeda, legendum eſſe. utramque enim ſcripſit Ennius. Sed quemadmodum hic Andromacha pro Andromeda: ita etiam alibi contra Andromeda, pro Andromacha; ut apud Nonium mendoſe ex Andromeda citatur hic verſus:

Nam ubi introducta eſt, puerumque ut laverent, collocant in clupeo:

cum ſit ex Andromacha. quod cognoſcimus ex Euripide in

Troadibus: ubi cadaver Astyanactis pueri lotum defertur in clypeo a Talthybio, cuius hæc verba apud ipsum Euripidem:

Ἔλουσα νεκρὸν, κἀπέλουσα τραύματα.

Scripserunt autem Andromedam tres summi poetæ veteres: Livius Andronicus, Ennius, Attius. Tamen Attius raro vertit integras fabulas ex veteribus Græcis, sed de suo edidit. Argumento est, quod Armorum judicium scripsit post Pacuvium, qui ejus nominis alteram ex Æschylo vertit: item Medeam, post Ennianam ex Euripide conversam: Telephum, post illam, quam ex Euripide quoque idem Ennius mutuatus fuerat: & multas alias. sic & Andromedam puto ex illius inventione esse, non autem ex aliquo poeta Græco. Livii vero Andromeda potuit esse interpretata ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda a Polluce lib. X, item Hesychio, voce κούρειον. SCALIG.

lin. 12. *Ad cavationem.*] Marg. Scalig. *rationem.*

lin. 13. *Quare ut a cavo cavea, & cavile.*] *cavea & caulæ,* non nemo emendat. AUGUSTIN. Particulam *ut* puto vacare, & ita legendum: *Quare a cavo cavea, & caullæ, & convallis, cavata vallis, & cavædium: ut cavum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum a caho: a cavo, cælum. Cavile* mendose manifesto pro caulæ. Error ex veteri scriptura. Nam Caullæ scriptum fuit duplici l, ut Paullus. Inde fecerunt Cavile. Varroni ἔτυμον cæli a Cavo deducenti adstipulatur Lucretius, qui dixit *Caulas ætheris.* SCALIG.

lin. 14. *Convallis, cavata vallis.*] Postrema duo verba suspicor esse glossema, quare censerem inducenda esse. SCALIG. Legendum, *Convallis, cavata, & cavum,* ejectis glossematis. Cavum idem Covum. ab eo Varroni Cavea, Caullæ, & Convallis, quasi cava vallis. infra: Sub jugo medio Covum, quo bura extrema addita oppilatur, vocatur Covum a cavo. Festus: *Cohum lorum, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.* Cohum poetæ cælum dixerunt a chaos, ex quo putabant cælum esse formatum. Ennius:

———pilam vix
Sol mediam complere cohum terroribus cæli. POPMA.

ead. *Et cavere cautione.*] Al. *cavatæ cavitione.* Scio apud veteres Cavitionem dictum pro cautione: & ita posset legi, *Cavete cavitione*: ut id non inepte videri posset usurpari solitum in formulis. At quæ ratio est, ut cavere a cavo deductum sit? Fortasse ex his duabus vocibus faciendum *ca-*

vædium: vel, *& caviar*, a cavatione. *Caviar*; ut sollar, lacunar, &c. SCALIG.

lin. 16. *Terra dicta ab eo — quod teritur*] Etiam Plautus voluit Terram dictam a terendo, sed quod terat homines & affligat, non quod teratur. Sic enim ad hoc etymon alludit Bacchidibus:

— potisne est terra ut terat hominem atque prosternat.

Tamen videtur verisimilius esse a Græco ἔρα, addito *t*, ut in plerisque aliis. POPMA.

lin. 22. *Trivolum, quo teritur.*] Marg. Scalig. *Tribulum, qui.*

lin. 23 sq. *Propter limitare iter.*] Perperam hic Vertranius putat legendum esse, *militare iter.* Nam Varro ait, terminos constitutos esse in agris propter iter limitare. Ea est tantum semita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes V, ex duodecim tabularum præscripto. Militaris vero via est ἡ λεωφόρος. Quod si de ea sensisset Varro, non dicendum erat iter militare, sed via militaris. Nam viæ significatio latius patet. Inepte vero Varro terminum a terendo deducit, cum sciat τέρμα Græce dici. SCALIG.

lin. 26. *Non terminus, sed Termen.*] Lego *termon*, vel *termo*, ut & Ennius locutus est:

Ingenti vadit passu, qua redditus termo est. TURNEB.

ead. *Hoc Græci τέρμα.*] Lego, *hoc Græci τέρμονα.* distinguendum autem est post *in Latio*, ut arbitror. TURNEB.

lin. 28. *Via quidem Iter.*] *via siquidem.* AUGUSTIN.

Pagina 9.

lin. 2 sq. *Appellarant summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ.*] Puto emendandum, *Quæ solo teri possunt*, id est, pede & vestigio. Emendationi suffragatur mensio syllabæ. TURNEB. Lege, *Quæ solo teri possunt*, *sola terræ.* Lucretius:

Avia Pieridum perago loca, nullius ante
Trita solo.

Solum enim, infimum pedis calcaneum, & calceamenti solea. Plautus: *Qui auro habet suppactum solum.* SCALIG.

lin. 4. *Ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cubiteis pinsibant humum.*] Pro *pinsibant* leg. *pinsabant.* AUGUSTIN. In manuscriptis reperio, *ideo Ennium in terram cadentes dicere, cubitis pinsabant humum.* Si quis *pinsebant* legat, non multum repugnabo. Pinsare autem humum, est terram ferire; ut fa-

ciunt, qui interficiuntur, caduntque in terram. Simile est illud Homeri, ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ. TURNEB. Homericum:

Αὐτὸς δ᾽ ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ.

Idem Ennius Annali *X*: *Pinsebant terram genibus* —. Apud Diomedem perperam *ceram*, pro *terram*. SCALIG.

lin. 7. *Ab eo, qui Romanus combustus est.*] *Ab eo, qui Romæ non combustus est. Ab eo quoad Romæ combustus est.* utrumque ingeniosa investigatione. AUGUSTIN. Ab eo, quod *quom* Romanus combustus. Neque enim hic ponenda negatio. Videndus Cicero lib. 2 de Legib. Nam etiamsi Romæ combustus esset, non dicebatur humatus, antequam justa persoluta essent: neque proprie situs, nisi imposita inscriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octavum sepeliebatur, ut ait Servius. Itaque intra id tempus dicebatur esse supra terram. Quod significat Varro de Vita populi Rom. lib. 3, cum ait: *Propinquæ adolescentulæ etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: ut dum supra terram esset, riciniis lugerent; funere ipso, pullis palliis amictæ.* Hæc ille. Ut ante novendiale sacrum, supra terram esse diceretur: ubi ureretur, locus ille, Ustrina: cum conditus esset, funus: post denicale sacrum, humatus: ubi humatus, locus ille sepulcrum, & τύμβος. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legebantur apud Nonium, emendavimus: & divulsa duo testimonia in unum conjunximus. SCALIG. Vox *Romanus* irrepsit ex additamentis hominum nostræ religionis, qui multa hujus generis in veterum scripta infarserunt, notandæ illorum superstitionis. *Humatus* dicitur *mortuus*, inquit, *cum terra est obrutus. itaque qui combustus est, si in sepulcrum gleba abjecta non est, aut si os abscissum ad familiam purgandam, necdum persolutis justis, humo non est opertum, is censetur inhumatus, & familia non est pura, diciturque mortuus humilior*, quasi qui supra humum sit. Erat autem intervallum septem dierum, quo mortuus dicebatur esse supra terram, & ad os illud servatum justa & sacrificia ei persolvebantur. Octavo die post denicale sacrum humabatur, & os illud exceptum cum ceteris in urna condebatur. Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *Quoad humatus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri: aliter familia pura non est.* Cic. de Legibus 2: *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt, nec tamen eorum ante sepulcrum est, quam justa facta, & corpus incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepultis ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret. eumque*

morem jus pontificale confirmat. Nam priusquam in os injecta gleba non est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. POPMA.

lin. 8 sq. *Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.*] Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur: ad quod servatum justa fierent, reliquo combusto. id autem ad purgandam familiam certo genere februi, quod vocabant Exverrias. SCALIG.

lin. 10. *Ut pontifices dicunt, quoad inhumatus sit.*] Nam quamvis os humo opertum esset, tamen, antequam justa fierent, mortuus ille, quamvis jam multo ante combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum Varro ex pontificiis libris, ut quod opertum humo prius ex vulgi opinione vocaverat, id post ex jure pontificio, inhumatum vocet, quia justa adhuc facta non erant. Hoc dico, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manuscripto codice legendum: *Donec in purgando humo est opertum.* ut intelligas os mortui. SCALIG.

lin. 11 sqq. *Funesta manet & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani.*] Magna est confusio & conturbatio rerum & verborum, non suo collocatorum loco. Georgius Bucananus, poeta gravissimus & elegantissimus, vidit primus, unde ista essent distracta atque divulsa, ac me docuit cum aliis, ea sic conjungenda esse: *Et dicitur humilior demissior: infimus, humillimus: quod in mundo infima humus.* TURNEB. Non tantum doleo vicem hujus loci, quamquam pessime est acceptus: quantum admiror, non esse animadversum ab iis, qui hunc auctorem purgandum susceperunt: ut satis constet, insigniter esse depravatum. Et sine magno negotio vulnus aperiri, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine *Humus*, & ab eo derivatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum usque locum, ubi iterum de derivatis ab humo differit, ibi, *Ubi nunc est Roma septem montium* &c. Quæ sane olim conjuncta erant cum hoc loco. Quod enim hoc verum non sit, nemo adversabitur, qui viderit, in duobus his locis Varronem non sibi constare: hic, quod subito interruperit eam disputationem: ibi, quod ex interrupto eam repetierit, neque loco, neque ratione ulla ita postulante. Aliter enim neutrobi

cohærent illa. Neque est, quod quis miretur, tantum intervalli & hiatus interjectum esse. id enim non solum hic, sed & alibi in hisce libris accidit, & in Nonii Marcelli commentariis. Unumquodque autem significabimus suo loco. Igitur ita hæc restituenda sunt in suam pristinam sedem: *Et dicitur humilior. Hinc ubi nunc est Roma, septem montium demissior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius:*

Terra abit in nimbos, imbresque —

Pacuvius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam:

humectam. Hinc ager uliginosus, humidissimus. Hinc udus, uvidus. Hinc sudor aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria humilius. Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium &c. SCALIG.

lin. 12. *Et dicitur humilior.*] Si non est mendum, familia, quæ in luctu est, non dicetur humilior, ut putat Vertranius: sed potius mortuus ipse ante novendiale sacrum. Nam & eodem modo supra terram esse dicebatur, ut supra annotavimus. Sin aliter, legendum cum iis, quæ distracta esse demonstravi, ita, *Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior.* Fortasse etiam scripserat Varro: *Et dicitur situs.* nam justis factis dicebantur siti, non aliter. quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro disputabat de humo, & ejus derivatis, suspicatus est quidam, legendum esse *humilior*, quia sit derivatum ab humo. SCALIG.

ead. *Quæ ad humum* &c.] Hic quoque ordo inversus multum nocuit, & Varronem sibi ipsi adversari facit; cum ita potius scribendum sit: *Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, ut Sabini, & Lucani: utrumque, ut Etruria, & Tusci.* Quippe docet ab humo declinari, quod Etruria: ab hominibus, quod Tusci dicerentur. SCALIG.

lin. 14. *Utrumque.*] *Aut utrumque*, non nemo mutat. AUGUSTIN.

lin. 15. *Universus ager dictus Latium.*] Nondum e Varronis libris de lingua Latina omnes, ut ita dicam, errorum vepres eruncati sunt. serpunt etiam nunc illic multæ spinæ multique rubi. Nam quod hic legitur, *Universus ager dictus Latium*, ut in annosis reperi libris, *Latius*, adjectionis more, magis me delectat: ut & infra p. 11, l. 9, *ager arvus & arationes* dicuntur: quemadmodum & apud Plautum: *Non arvus hic, qui arari soleat, sed pascuus est ager.* TURNEB.

lin. 18. *Ut nostri augures publice dixerunt.*] Lege, *Ut nostri augures publicei disserunt.* Publicei pro publici. Cicero, *Publici Augures signis & auspiciis postea vidento.* SCALIG. Ita & Turnebus hunc locum emendari jussit.

lin. 26. *Gabinus, sive peregrinus*, &c.] Hæc non plus sensus habent, quam surdi lapides: sed sic emendo, & sensu quodam & vita afficio, & velut anima dono: *Quocirca Gabinus peregrinus, sed quod auspicia habet singularia, ab reliquo discretus.* Ostendit enim, quam ob rem in peregrino Gabinus ager non numeretur: quod scilicet suum quoddam auspiciorum genus a reliquo agro peregrino diversum habeat. TURNEB. *Quocirca Gabinus quoque peregrinus.* Neque enim vera est aliorum correctio. Et supra, *Eo enim ex agro Romano primum progrediebantur*: lege *Romani.* alii legunt *Romam.* SCALIG. Peregrinus ager dicitur is, in quem ex agro Romano primum progrediebantur. itaque Gabinus quoque dici poterat Peregrinus, sed habebat auspicia communia cum Romano, quibus a peregrino discernebatur. nam in quibus eadem servabantur auspicia, in his societas. hac re, opinor, Cato Gallicum agrum, unde Senones Galli fuerant expulsi, vocat Romanum lib. 1 Originum: *Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viritim cis Ariminum datus est, ultra agrum Picenum.* & Liv. lib. 27 refert, agrum Frusinatem, qui fuit in Hernicis, haruspices ut Romanum accepisse: *Frusinone natus Androgynus. haruspices eum extorrem agro Romano procul terræ contactu alto immergendum responderunt.* Alioquin ager Romanus proprie dicebatur is, quem Arvales sacerdotes uno die ambarvali sacrificio lustrabant. id autem erat regnante Romulo intra quintum aut sextum lapidem ab Urbe, ad locum, quem vocabant Festum, auctore Strabone lib. 5. POPMA.

lin. 30. *Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus causa* &c.] In hac agri notatione ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus discrepat clandestina & antiqua scriptura, quam proponam: *Ager dictus est, in qua terra quid agebant, & unde quid agebant fructus causa: aut quod id Græci dicunt ἀγρὸν: aut ager, quo agi poterat: sic qua agi, actus.* Hæc interpretatio & verior est, & dilucidior, quam edititia. TURNEB.

Pagina 10.

lin. 1. *Qua agi, actus.*] Marg. Scalig. *qua agitatus ejus.*
lin. 11. *Ut quo agebant.*] Marg. Scalig. *ut qua* &c.

lin. 16 sq. *Quod primum ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus.*] Inepta est hæc etymologia, sicut & de agro culto, a coalescendo potius quam a colendo. Siculi circum, aut hippodromum, καμπὸν vocabant, a flexu equorum, & quadrigarum, quæ ibi certabant. Inde omnia plana καμποὶ dicti: poetæ vocant *æquora terræ*. Unde καμπτὴρ, metæ. Pacuvius Tantalo, citante Nonio:

Extremum intra campterem, ipsum
Jam prægreditur Parthenopæum. SCALIG.

lin. 25. *Fundat quotquot anneis.*] Ita veteres loquebantur. Gellius lib. 6: *Ut Carthaginienses quotquot annis darent populo Rom. certum pondus argenti puri puti.* Varro lib. 8: *Quotquot annis eodem modo exoritur.* Similiter infra: *Sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.* & lib. 3 de Re rust. *Pastorem columbaria quotquot mensibus crebro oportet everrere.* Horatius:

Non si trecentis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrumabilem Plutona tauris.

Porro, cum hic duas etymologias Fundi tradat Varro, tertiam alibi retulit, quam Cicero festive illusit in joculari libello, hoc carmine:

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet. POPMA.

lin. 29. *Quod inde.*] Marg. Scal. *quidem unde.*

lin. 30. *Item alia, quæ segetes ferunt.*] *item alia. Quæ seegetes ferunt.* AUGUSTIN. Melius & intellectu facilius: *Quod segetes ferunt, fruges: a fruendo fructus. ab spe, spicæ.* ut eduntur ista, Varronis enucleatio & etymologia prope tota perpetuaque interit. TURNEB.

lin. 31. *Ubi & Culmi.*] Marg. Scalig. *uti* &c.

Pagina 11.

lin 1. *In summo campo nascuntnr.*] Marg. Scalig. *in summo campi* &c.

lin. 10. *Quod aratri vomer sustòllit.*] *sustulit.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Id est projecta.*] Marg. Scalig. *porrecta.*

lin. 12. *Quod sine opere parata.*] Marg. Scal. *opera.*

lin. 14. *Dividit in eos agros* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sæpenumero accidit, ut una vox corrupta aliam secum trahat adventitiam, & alienam: ut hic videre possumus. Olim enim sine dubio præpositio IN hic non legebatur: sed factum est, ut propter verbum *Dividit*, quod quidem corru-

ptum est, ea huc irrepserit. Hæc enim est vera lectio: *Alludit eo, cum scribit Sulpicius.* Nam prima litera coaluit cum ultima præcedentis vocis *Rura*, & ex *l* factum est *i.* ut supra in *Cavilæ*, pro *caullæ*. SCALIG. Emendarim: *Diludit in eo.* In illa etymologia ruris, quam tradidi, inquit, leviter & persunctorie ludit P. Sulpicius orator, cum scribit: *Plebei rura largitur ad aream*, id est, ad percipiendum fruges recidivas sive annuas messes, quas Seneca ad Lucilium eleganter dixit Spectare ad aream: *Cum flavescit, & ad aream spectat.* Diludo verbum theatri, & Diludia intervalla atque intermissiones ludendi, cum scilicet gladiatores, bestiarii, aut pugiles, medios inter ludos committuntur, quo istiusmodi commissiones insititiæ & inductæ spectatoribus tædium levent. Horat. lib. 1 Sermon.

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco. POPMA.

lin. 15. *Plebei rura largitur ad aream.*] Al. *largitatur*. Illud autem valet, non prata aut pascua aut silvas dividit plebi, sed agros frumentarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia suis extricari folliculis non potest in area, torrebatur in fornace. TURNEB. *Ad aream*, potes interpretari, ad annuas messes percipiendas, id est, ut quotannis percipiantur fructus. Suspicor tamen legendum esse, *Plebei rura largiuntur adoream*, vel *largitura*, id est, quæ uberes fructus fundunt, & largo manat copia cornu. Antiqui Romani omnem ex agris proventum vocabant Adoream. Plautus Amphitruone:

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis suos.

Falsum vero est, quod dicit Varro, Rura dicta, quod rursus ex iis percipiantur fructus: cum sint ex Græco ἄρουρα, prima litera abjecta: ut ἀμέλγω, mulgeo: & alia ejusmodi. SCALIG.

lin. 16. *Prædia dicta item ut prædes*, &c.] Inopia particulæ *ut* laborat hic locus. Leg. *Prædia dicta item ut prædes, a præstando: quod ea pignori data*, ut *publice mancupes præstent fidem. ut* inde aberat, quod restitui e vetere libro. Ceterum prædes exponuntur in antiquo lexico οἱ ὑπὲρ φόρου δήμου ἐνδεδεμένοι, qui pro vectigalibus populi obligati sunt: prædiatores, ὠνηταὶ ὑπαρχόντων, qui eorum scilicet bona & fortunas emunt. Hinc jus prædiatorium apud Ciceronem, quo obligata sunt bona ærario & populo. TURNEB. Al. *præda dicta*. Hic hiatum factum esse in Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda injecit mentionem, cum quæreret etymon Ruris? sed, ut, quod sentio, aperiam,

videntur ea deesse, in quibus explicabat Varro, quid esset Adorea in exemplo Sulpicii antea adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versiculum Plauti ex Amphitruone supra a nobis productum,

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis suos.

Unde, quod nunc differat de præda, id esse ex testimonio Plauti, quod ipse explanat propter verba illa Sulpicii. Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, ut putat Vertranius. nam etiam prædam vocabant id, quo in locationibus & rebus mancupi & aliis ejusmodi publice cavebatur. SCALIG.

lin. 17. *Quod ea pignori data* &c.] Marg. Scalig. *eo pignore dato.*

lin. 18. *Ubi nunc est Roma, septem montium demissior* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Contexenda sunt, quæ disjuncta sunt improbissime: *Ubi nunc est Roma septimontium nominatum, ab tot montibus; quos postea urbs muris comprehendit.* At rupes Tarpeja pars erat montis Capitolini præceps, unde nocentes dejiciebantur interdum. Plutarchus, *πλὴν πέτραν ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηΐαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐῤῥίπτουν τοὺς κακούργους.* Vocabatur & saxum Tarpejum. Horatius; *Dejicere e saxo cives.* TURNEB. Citat hæc ex poeta quodam, cujus nomen non apposuit, quod vulgo notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis:

Hic ubi nunc est Roma septem montium demissior
Infimus locus —

Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis, *Infimus, humillimus.* Quod autem doctissimus Turnebus hic legendum censet, *Septimontium*, næ is multum fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies festus, vel potius sacrum; quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria: *Etiam*, inquit, *strenæ captandæ, & septimontium, & brumæ, & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* SCALIG. Est versus alicujus veteris poetæ, describentis situm terræ, ubi post condita fuit Roma: cui fere geminus ille Virgilii 3 Æneid.

——— *nondum Ilium & arces*
Pergameæ steterant, habitabant vallibus imis.

Eum Varro hic adducit, ut, quoniam hactenus explicavit origines vocabulorum, quæ ad humum pertinent, nunc ejus derivata persequatur, inter quæ *humor*, *sudor*, & similia: a quibus arrepta occasione, ut solet, descendit ad nomina aqua-

rum. ſicuti mox *humor hinc* fit *himberque.* Humor & imber fiunt ab humu, quia, ut ait Lucilius,

Terra abiit in nimbos imbreſque.

Roma ſeptem montium, ut Propertius:

Septem urbs clara jugis toti quæ præſidet orbi. POPMA.

lin. 21. *Terra abiit.*] *terra abit.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Hinc ſudor quivis* &c.] Al. *Hinc ſudor quamvis deorſum in terra umbra.* Lego: *hinc ſudor, udor. is quamvis deorſum in terram unde ſumi pote, puteus: niſi potius quod Æoles dicebant, ut* ποταμὸν, *ſic* ποτῆρα & ποτὸν, *ut nunc* φρέαρ: *a puteis oppidum Puteoli.* TURNEB. Quod legitur, *Hinc ſudor quivis in terra imber,* ſane falſum eſt, etiamſi neſcio quid ſimile voluerit Empedocles. Alii veriſimilius, nihilo tamen verius: *Hinc udor. Aquæ vis deorſum in terra, Imber.* Ego puto: *Hinc udor, aquæ vis deorſum. Hinc terra Umbria.* Quod ſcilicet ab aquarum vi, Umbri: nimirum ἀπὸ τῶν ὄμβρων. Auctores, Diodorus, Solinus, & alii. Vel de Umbria injecit mentionem, quod cum agat de infimis locis, & quæ in eis ſunt, fortaſſe humilem ſitum Umbriæ innuit: & ita tunc legendum eſſet, *Hinc udor. Hinc quævis deorſum terra, ut Umbria, humilior.* Ita etiam locutus eſt in libris de Re ruſtica. Nam *deorſum habitare* dixit, pro *in humilibus locis habitare.* De ſitu vero Umbriæ notum eſt, humilem maxima ex parte eſſe. Hinc Propertius dixit Mevaniam ſitam loco plano & cavo. Athenæus quoque lib. 12 ait, luxui maxime deditos fuiſſe, quod ſimilem ac Lydi regionem haberent, qui & ipſi deliciarum infamia flagrarunt. Etiam Lydiam planam eſſe, & humilem, oſtendit proverbium, Λυδὸν εἰς πεδίον προκαλεῖν. Quare & Umbrorum talem fuiſſe, & Sybaritarum: de quibus dictum propterea, quod neque orientem ſolem neque occidentem viderent. Verba Athenæi ſunt hæc: τὸ τῶν Ὀμβρικίων ἔθνος ἐπιεικῶς εἶναι ἁβροδίαιτον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς, χώραν τ' ἔχειν ἀγαθήν· ὅθεν παρελθεῖν εἰς εὐδαιμονίαν. propterea dicuntur pingues Perſio. Eo etiam ſpectavit Plautus Milite, cum ait:

Minime ſputator, ſcreator ſum: itidem minime muccidus.
Poſt Epheſi ſum natus, non in Apulia, aut Umbria.

ruſticos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scazonte in Egnatium videtur idem voluiſſe, & ita corrigendus verſiculus in eo epigrammate:

Aut porcus Umber, aut obeſus Etruſcus.

Ubi hodie perperam, ut puto, legitur, *parcus Umber.* Ita

enim veteres, ut nos quoque hodie vulgo facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:

Porcus est, quem amare cœpi, pinguis, non pulcher puer.

Hodie vulgo apud Nonium falso legitur *Orcus*. Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyranno, *παχὺς γὰρ ὗς ἔκειτ' ἐπὶ στόμα*. De hujus Dionysii edacitate, & immensa corporis mole, plura Athenæus lib. 12. Itaque errat Alciatus, qui, ubicunque fit mentio Umbrorum apud Plautum, Ovidium, & alios, parcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longe majorem protractus est: qui apud Plutarchum in Symposiacis putarit de Umbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cum tamen neque ipsi frugales fuerint, neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem, quem ille intelligit, neque posuit, est Symposiacῶn libro 2, capite 10, *τὰς δὲ Ὀμβρικὰς ἐκείνας δαῖτας οὐ χρὴ μεταφέρειν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν καὶ παρεμβολικῶν ἐνταῦθα δείπνων. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν παλαιῶν φιλανθρωπίαν ζηλοῦν, οὐ μόνον ὁμοβίους, οὐδὲ ὁμοροφίους, ἀλλὰ καὶ ὁμοχοίνικας καὶ ὁμοσίτους* (*potest & ὁμοσιπύους*) *τῷ πᾶσαν σέβεσθαι κοινωνίαν, ἐν τιμῇ τιθεμένους*. Nam ibi non intelligendum de Umbrorum cœnis, sed catulorum, & ferarum. *ὀμβρίκια* enim & *ὄβρια* Æliano, & *ὀβρίκαλα* Æschylo dicuntur catuli ferarum. Unde etiam ex musimone fero animali & ovibus natos prisci Latini Umbros vocabant. Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum, *καὶ τὸ μονοφαγεῖν*, cujus nemo particeps est: atque adeo, ut Plautus ait, *cum quis singulas escas devorat*. Quod & proverbialiter dictum Plutarcho: & allusit Seneca epistola 19. *Visceratio*, inquit, *sine amico, vita leonis ac lupi est*. Latius equidem divagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere, quæ opus essent ad probandam conjecturam nostram, & ad ea diluenda, quæ contra objici possent. Quare de Umbria intellexit Varro, aut quod *ἀπὸ τῶν ὄμβρων*, aut quod humilis ejus situs. agit enim de humo. SCALIG. Puto legendum: *Quæ abit deorsum in terra umbra*. Varro deducit *umbram* ab humo, eo quod deorsum cadit in terram: alii ab humore, quasi vero omnes umbræ humidæ sint. *Abit deorsum*, ut Cato de Re rust. *Ubi deorsum versus ibit*. Varro infra: *Ut lucem caperet deorsum*. & lib. 1 de Re rust. *Qui colunt deorsum magis æstate laborant*. POPMA.

lin. 25. *Unde sumi potest, Puteus.*] In superioris memoriæ excusis, *Unde sumi pote, Puteus*. Quæ vera est lectio,

quamquam eodem sensu. Si aliquid mutandum esset, legerem: *Unde sumitur potus, puteus.* Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus est, ubi scribit, Simpulum vas dictum a sumendo. Est autem valde λεπτολόγος καὶ στωϊκωτάτη, hoc est, ineptissima, etymologia: si quidem putat ab illo nomine *pote* dictum *puteum.* Quare enim fons quoque, ex quo sumi pote, ita dictus non est? SCALIG.

lin. 26. *Nisi potius quod Æoles dicebant* τὸν πύθιον καὶ ποταμόν. *Sic potura a potu, non ut nunc*] Sic editio Romana. Al. *Nisi potius, quod Æoles dicebant* ποταμόν: *sic potura a potu, non ut nunc.* Atqui neque πύθιον Græca est dictio in eum sensum: neque ποταμὸς puteum significat. Et tametsi alterutrum id significasset, uno tantum contentus fuisset Varro: & etymon alicujus vocis non potest deduci a duabus vocibus ita dissimilibus, ut sunt ποταμὸς καὶ πύθιον. Vertranius certe pro vera hanc amplexus est lectionem: cum meo quidem judicio illa vera sit, quam reponemus, sic: *Nisi potius, quod Æoles dicebant* ποτῆρα, ἀπὸ τοῦ πότου, *non, ut nunc*, φρέαρ. Ut taceam de *potura*, voce nihili, & nunquam a bono auctore usurpata. Est autem ποτὴρ, quæ πίστρη apud poetas, nisi me fallit judicium. Et non est, quod pro legitimis vocibus spurias & adulterinas supponamus. Nam in eadem editione Romana, quod postrema verba legerint sic, *Non, uti nunc,* a πόσω, quid sibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim significat. Vertranius certe eam secutus est. Quod autem eos induxerit, ut πύθιον hic reposuerint, id accidit, puto, quia apud Hesychium legerant, πύθιον, τὸ ὕδωρ, Θουκυδίδης. Cum tamen in Thucydide semper πύθιον pro templo Apollinis accipiatur: utpote quod alium significatum non habeat. Quare aut erravit Hesychius, aut locus ille mancus & corruptus est. SCALIG. *Æoles dicebant sic* ποτῆρα, *a potu, non ut nunc* φρέαρ.] Græca vox adulterina est, ut reliquæ omnes, quæ in vulgatis libris hic exstant. Æoles, inquit, Puteum vocabant ποτέον a potu, non ut nunc φρέαρ, a profunditate. Lib. 5: *Puteus quod sit Græcum antiquum, non ut nunc,* φρέαρ *dictum.* Sed errat Varro in hoc etymo tam Græco, quam Latino, cum sit a verbo Puteo, puteus. POPMA.

lin. 28. *Puteoli*] Strabo lib. 5: Ἑξῆς δέ εἰσιν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἀκταὶ, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις. ἦν δὲ πρότερον μὲν ἐπίνειον Κυμαίων ἐπ' ὀφρύος ἱδρυμένον· κατὰ δὲ τὴν Ἀννίβα στρατείαν συνῴκισαν Ῥωμαῖοι, καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν

φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ὅτι ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ, μέχρι Βαίων, καὶ τῆς Κυμαίας, θείου πλῆρές ἐστι, καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. Stephanus ab utroque, Δικαιαρχία, inquit, πόλις Ἰταλίας. ταύτην δέ φασι κεκλῆσθαι Ποτιόλους. πότια δὲ τὰ φρέατα καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ὄλνρε δὲ, τὸ ὄζειν. SCALIG.

Pagina 12.

lin. 4. *Itaque eum Afranius Puticulos in Togata appellat.*] *Putilucos* legendum esse, ipsius Varronis verba facile demonstrant. SCALIG. Idem in margine, *Putiluculos.*

lin. 5. *Quod inde suspiciunt.*] Ita lego pro vulg. *suscipiunt.* AUGUSTIN. Lego: *Quo deinde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, in qua ibi aqua.* Lacum autem hic intelligo, quo ex flumine ad aquandum aut lavandum aqua excepta est, quo etiam ex aquæductu aut fonte recipitur. Terentius:

Apud ipsum lacum est pistrilla.

Horatius:

Gestiet a furno redeuntes scire lacuque. TURNEB. Vetus scriptura: *Quo inde suscipiunt.* Lego igitur: *Quo inde suscipiunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, lama, ubi aqua contineri potest.* Dictum est autem *Quo inde* pro Unde. ut alibi, *in qua ibi*, pro Ubi. quod in idiomate Hebræo rarum non est. SCALIG.

lin. 8. *Stagnum, quod Græce στάμνον.*] στεγνὸν, *aut* στεγανόν. AUGUSTIN. Lego: *stagnum, quod Græce* στεγνόν. TURNEB. Restitue: *Stagnum a Græco* στεγνόν. Male enim in editione Rom. σταμνόν. Aliud enim est σταμνὸς, ut sciunt, qui legerunt saltem Aristophanem. Στεγνὸν igitur, quod contineat aquam, neque manare possit, ut etiam Festus scripsit. Unde Stativæ aquæ dicuntur, quæ contrariæ sunt manantibus, & perennibus: cujusmodi sunt fontes, rivi, fluvii. Varro de admirandis, ad Fundanium socerum: *Secundo de stativis aquis, ut sunt lacus, & stagna, & putea, & maria.* Plinius lib. II, cap. LXXXVIII: *In eadem & oppidum haustum profundo, alioque motu terræ stativas emersisse.* Ita enim lego, non *Statinas*, ut habent vulgata exempla: præcipue, cum in veteribus calamo exaratis legatur *stagnum*, quod sane declaratio est ejus vocis: deinde in textum irrepsit, cum esset ab aliquo studioso in ora libri annotata. *Statinas*

vero reposuit, qui legerat apud Statium *Statinas* renatas dici: quasi ea sit mens Plinii. Nam si ita esset, Plinius dixisset insulam in planitie campi exstitisse. Quod sane non ridiculum modo, sed & ἀδύνατον. Stativas vero dicebant, quomodo calidas & frigidas, & Bajanas, & Albulas, cum subintelligerent Aquas. SCALIG.

lin. 9. *Habet primum.*] Vulg. *primam.* Sed in editione Romana de suo correxerunt, *Quod nomen habuit primum:* male. nam nullo negotio emendari poterat: *Stagnum a Græco στεγνόν, quod non habet rimam.* Siquidem Græci vocant στεγνὸν, quod minime rimosum est, & fideliter continet: cui contrarium Latinum Futile. Sequentia Varronis verba facile probant conjecturam nostram. SCALIG.

lin. 12 sq. *Stillicidia, fluminaque, ut ita fluant cadantque.*] Vulg. *stillicidia, fluvia, quæ ut ita fluant cadantque.* Repono: *Stillicidia, flumina, aquæ, uti fluant cadantque.* Ut in senatusconsulto, quod exstat apud Frontinum: *Quo minus ea aqua ire, cadere, fluere, &c.* Unde caducæ aquæ, quæ ex dividiis, seu castellis, & fistularum manationibus fluebant. SCALIG.

lin. 15. *Continue.*] Lego *continuo.* AUGUSTIN.

lin. 17. *Amiternini.*] Nempe qui ἀμφιτέρμονες poetis Græcis. SCALIG.

lin. 19. *Qui aliter facit, ex ambitu causam dicit.*] *Indagabili ex ambitu causam*, libri omnes, quos vidi. AUGUSTIN. Si non est mendum in nomine *indagabili*, erit, quod Græci dicunt ὑπεύθυνος: tunc autem legendum erit *indagabilis.* Sed nihil affirmo. Est autem ex veteri formula dictum, quæ servabatur in legibus scribendis: QUI ALITER FAXIT, CAPITALE ESTO. Ut in legibus Numæ Regis, SI QUIS ALIUTA FAXIT, IPSUS JOVI SACER ESTO. ἐὰν ἀλῷ, ἐὰν ἄλλως ποιήσῃ τὶς, τῷ νόμῳ ἔνοχος ἔστω, familiare apud Demosthenem. Forsitan ingitur *Indagabilis ex ambitu*, ἐξεταστέος, ὑπεύθυνος, ἔνοχος. Sic dictum apud bonos auctores, *indagare crimen.* SCALIG.

lin. 26. *Nihil Latinum: ut quod oritur.*] Quidam putant ex veterum librorum notis scribendum: *Nihil Latinum & ignotum: ut quod oritur.* AUGUSTIN.

Pagina 13.

lin. 3. *Appellatum — Dehebrim.*] Al. *Appellatum Tibrim. Tebrim* ex Plin. lib. 3, cap. 5. In editione Rom. *Deheberim.*

Et supra p. 12, l. 24, *Tiberis, quod caput extra Latium:* lege, *quojus caput.* SCALIG.

lin. 4. *Vocitatum.*] Marg. Scalig. *appellatum.*

lin. 5. *Tiberinum.*] Marg. Scalig. *Tiberium.*

lin. 10. *Austrum.*] Marg. Scalig. *Eurum.*

lin. 14. *Manlius.*] Marg. Scalig. *Manilius.*

lin. 18. *Sunt & nomina* &c.] Ante hæc verba multa, ni fallor, desunt. AUGUSTIN. Idem judicabat Scaliger ad h. l.

lin. 26 sq. *Ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat.*] Apparet manifesto, esse versiculum Ennii,

— Saturnius illi
Nomen erat, de quo late Saturnia terra.

In fragmentis Originum, quæ exstant nomine Catonis, idem Ennii ἀκροτελεύτιον legitur: *A quo Saturnia olim, ubi nunc Capitolium: & ab ea late Saturnia terra.* Itaque illud Virgilii desumtum est ex Ennio,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen. SCALIG.

Ennius in Annalibus auctor est, ante Romam conditam tenuisse illic proxima loca priscos Latinos, Cascos ipse appellat; quos Latinus Silvius, Albanorum rex, in colonias deduxit, appellavitque Latinas colonias.

Saturnius olli
Nomen erat, de quo late Saturnia terra:
Quam primum Casci populi tenuere Latini.

Hunc autem extremum versum citat Varro lib. 6. & eundem intelligit Cicero lib. 1 Tuscul. cum inquit: *Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum.* Hieronymus ad Nitiam: *Rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat.* POPMA.

Pagina 14.

lin. 1. *In ædificiorum legibus parietes.*] Lego: *In ædificiorum legibus privatis.* TURNEB.

lin. 5. *Ab adventu.*] Ita habet v. c. Et verum est. neque assentior doctissimo Turnebo, qui legendum censet *ab advectu.* Atqui propius est, ut Aventinus sit ab adventu dictus, quam ab advectu. Advenire proprie dicitur de peregrinis. Et adventores, seu advenientes, qui peregre veniunt, ut alibi annotamus. Quod igitur velaturis trajiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur, qui ex ulterioribus locis adveniebant, ab adventu illo putat Aventinum dictum. Nam

peregrinos censeri necesse est, qui ita paludibus a nobis disclusi sunt, ut ad nos, nisi trajecturi, pervenire non possint. SCALIG.

lin. 10 sq. *Quod ea, qua tum itur, velabrum* &c.] *Quod ea, qua tum descendebant, dicitur velabrum.* utrumque ex libris. AUGUSTIN. Ex monimentis veteris scripturæ lego: *Quod de aqua tum dicitur Velabrum: & unde escendebant ad infimam novam viam, locus sacer Velabrum.* Ceterum Velabrum duplex fuit: majus, de quo nunc loquitur; minus, de quo infra: *Ab iis palus fuit in minori Velabro: a quo, quod ibi vehebantur lintribus, Velabrum. ut illud majus, de quo dictum est.* Velabrorum meminit Propertius:

Qua velabra suo stagnabant flumine quaque
Nauta per urbanas velificabat, aquas.

In Velabro porro locus sacer erat, quod Velabrum dicebatur, ut Varro libro sequente tradet, (p. 58) ubi Accæ Larentiæ sacrificium fiebat, qua in novam viam exibatur. Atque hic observandum, veteres *Escendo* etiam pro *Ascendo* dixisse. Livius: *A. d. X. Kal. Octobr. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laureatas literas.* Varro alio loco: *E vinea in arbores escendit vitis.* Iterum: *In carnarium escendit.* In vetere libro scriptura hæc exstat: *Quod ea, qua tum dicitur velabrum.* Et mox: *Ad infima novam viam locus sacellus labrum.* TURNEB. Ita hic locus legendus est, nulla pæne licentia: *Cujus vestigia, quod qua nunc itur, Velabrum: & unde ascendebant ad Rumiam, Nova via: ubi lucus, & sacellum Larum.* Duo, inquit, sunt vestigia, quod ille locus olim aquis inundatus esset: primum, quod, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Velabri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis trajici. Alterum, quod, unde ascendebant, dicitur nunc Nova via, utpote quod antea ibi semper via non fuisset. Vertranius secutus est eam lectionem, quæ ex duabus maxime corrupta erat. itaque ei non assentior. SCALIG.

lin. 11. *Ascendebant ad rumam nova via.*] Marg. Scalig. *descendebant ad imam novam viam.*

lin. 12. *Lucus est & sacellum larum.*] Vetus lectio, *Locus sacellum Labrum:* quæ suspicionem mihi facit, totum hoc irrepsisse ex glossemate imperiti librarii, annotantis, Velabrum esse locum, vel sacellum. quid enim ad etymon Velabri, si ibi fuit sacellum larum? quod in summa Sacra via fuisse

proximum foro Romano, testantur Tacitus Annal. 17, & Solinus Polyhistore. Velabrum dicitur a vehendo, inquit, quia eo ex urbe advehebantur ratibus; cujus vestigia duo: primum, quod qui locus nunc pedibus aditur, habet nomen Velabri, quoniam olim velaturis trajiciebatur; alterum, quod unde ascendebant ad sacellum Deæ Rumiæ, dicitur nunc Nova via, quasi antea ibi palus fuisset, non via. Rumia Dea eadem Rumina, quæ mammam parvulo, ut ait Augustinus, immulgere dicebatur, quia Rumam dixere veteres mammam. Meminit Varro de Re rustic. lib. 2, & Catone de Liberis educandis. POPMA.

lin. 17. *Quadrantis ratiti.*] Clausulam versus hexametri esse intelligo. *Quadrans* autem *ratitus* dicitur, quod (ut a Festo & Plinio scribitur) in eo esset sculpta ratis figura. Igitur *ratitus* est rate notatus & insignitus, & ratem habens. TURNEB.

ead. & sq. *Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem & viginti parteis urbis sunt disposita.*] Nescio quomodo me effascinant libri antiqui, & ad insaniam me prope adigunt; quorum insano amore agitatus audeo scribere: *Reliqua urbis loca olim discreta, tum Argeorum sacraria, in septem & viginti partes, ubi sunt disposita.* Ego in hac scriptura nihil variavi, nihil mutavi, sed eam, ut reperi, sartam tectam conservavi. TURNEB. Distributa primum fuit urbs in quatuor urbanas tribus, Esquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffusi erant Argei per XXVII sacraria. Ab eo infra in sacris Argeorum scriptum est, PRIMÆ REGIONIS QUARTUM SACRARIUM. Itaque videtur Vertranius aliter sensisse: in quo sane errat. SCALIG. Antiquæ editiones habent, *Partes urbis loca sint.* quæ scriptura manifeste indicat, hoc glossema inducendum esse, & assumendum ex superioribus illud urbis loca. Porro regiones urbis, eædem tribus urbanæ, in initio quatuor fuerunt, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina: per quas Argeorum sacraria XXVII erant disposita, sed in aliis plura vel pauciora. Nam prima regio habebat sex sacraria, ut infra scriptum est. Postea Augustus spatium urbis in XIV regiones divisit, instituitque, ut illas annui magistratus, id est, ædiles, tribuni plebis, prætoresque sortito tuerentur, auctore Suetonio. Paulus ICtus de Officio præfecti vigilum: Deinde Divus Augustus maluit per se huic rei consuli: nam salutem reipublicæ tueri nulli magis credidit convenire, nec alium ei rei sufficere, quam Cæsarem. itaque septem cohortes opportunis locis constituit, ut

binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur. Dion. lib. 55 Histor. *καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμεθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων, ὃ καὶ νῦν γίγνεται.* POPMA.

lin. 25. *Cælio.*] Marg. Scal. *Cæle.*

lin. 27. *Post Cælii obitum.*] Marg. Scalig. *Cælis.*

Pagina 15.

lin. 2 sq. *Cum Cælio conjunctæ Carinæ* &c.] Reperio etiam: *cum Cælio conjunctim Carinæ, & inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet.* Cum autem dicit, *primæ regionis quartum sacrarium*, unum ex Argeis intelligit. *Argei* porro loca erant in urbe a Numa consecrata, ubi sacra fiebant, ut auctor est Livius. TURNEB.

lin. 3. *Eas.*] Marg. Scalig. *eos.*

lin. 5 sq. *Quarticeps circa Minervium.*] Minervium templum est Minervæ, ut *Dianium*, Dianæ. Minervium quoque a Victore, vel, ut alii malunt, Rufo, ponitur in nona urbis regione. Ceterum *quarticeps* cum dicitur, & *terticeps*, si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens. Cui expositioni non assentior, cum potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, ut in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cœlius, deinde Cœliolus, mox Carinæ, & quarticeps Ceroliensis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquido ea, quæ Varro de Esquiliis scribit, ne pluribus id docere coner. TURNEB.

lin. 7. *Ceroliensis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerionia.*] Lego: *Ceroliensis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerolia.* Hic autem (nisi falsus, ut sæpenumero, augur sum) *Ceroliam* videtur indicare appellatam a *κάρα* quod ibi caput esset Sacræ viæ. TURNEB.

lin. 9. *Streniæ.*] Marg. Scalig. *Stireniæ.*

lin. 10. *Qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.*] Quod hic quotquot mensibus sacra in arcem per viam Sacram dicit ferri Varro, id intelligendum crediderim de sacris Idulibus. Nam Idibus sacerdotes sacra in arcem ferebant rei divinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cum scripsit:

——— Dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex. TURNEB.

Quot Idibus scilicet, cum mactabatur agna Jovi. Ovid. *Idibus alba Jovi grandior agna cadit.* Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cujus lana conficiebant Flamines Diales albogaleros suos. Et sacra illa, quæ hic innuit Varro, dicebantur Idulia. Festus de sacra via loquens, *Quidam*, inquit, *dictam putant*, *quod eo itinere utantur sacerdotes Idulium sacrorum conficiendorum causa.* Quare non assentior viro eruditissimo A. Augustino, qui *Edulium* legendum putat. SCALIG.

lin. 13. *Proximo clivo.*] *Primori clivo.* Utrumque habent libri. AUGUSTIN.

lin. 19 sq. *Nunc scribitur tertia litera B. non C.*] Emendo: *Nunc scribitur tertia litera C*, *non B*, Quinctiliani auctoritate fretus. Sic enim scribit lib. 1: *Et Subura cum tribus literis notatur, C tertiam ostendit.* Nam cum literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur, *Suc* notatum, *Suburam* significabat. TURNEB.

lin. 21. *Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileis : alii has scripserunt.*] Emendo: *Secundæ regionis Esquiliæ : alii has scripserunt.* TURNEB.

lin. 24. *Concinunt.*] Marg. Scalig. *conveniunt.*

lin. 25. *Quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis*, &c.] Lego: *Quod ibi lucus dicitur fagutalis*, *& larum Querquetulanûm sacellum*, *& lucus Mephitis.* Dicitur autem Larum querquetulanûm, ut Larum permarinûm apud Livium, qui sunt (ut vetus lexicon interpretatur) θεοὶ διαπόντιοι. *Lares querquetulani* dicuntur, quod ibi querquetulum fuisset. Cœlius enim mons, Querquetulanus a quernea silva vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, prope est ut nymphas querquetulanas Pompejus vocare videatur. TURNEB. Al. *Quod ibi lucus Fagutalis & Larium. Querquetulanum sacellum*, *& lucus Martis.* Puto legendum: *Quod ibi lucus Fagutalis*, *& Virarum querquetulanum sacellum*, *& lucus Mephitis.* Festus: *Querquetulanæ Viræ putantur significari Nymphæ præsidentes querceto virescenti: quod genus silvæ indicant intra portam*, *quæ ab eo dicta sit querquetulana.* Ergo Viræ querquetulanæ, nihil aliud sunt, puto, quam quæ Græce χλωρίδες καὶ ἁμαδρυάδες dicuntur. De Mephiti vero meminit Festus & Servius. SCALIG. Legendum: *Virarum Querquetulanum*, *& lucus Martis.* Virarum Querquetulanum ita dicitur, ut Nemorense Dianæ. Erat autem Querquetulanum nemus querneum in Esquiliis, cui præerant Nymphæ Hamadryades, dictæ ex hoc Querquetulanæ Viræ. Festus: *Quer-*

quetulanæ Viræ putantur significari Nymphæ præsidentes querceto virescenti, quod genus silvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit Querquetulana. De qua porta meminit Plin. lib. 16. POPMA.

lin. 26. *Quorum angusti fines: non mirum.*] Taxat luxum sui temporis. Quare verba ejusdem Varronis ex libro 1 de vita populi Rom. huc spectant. Citantur quidem illa tribus locis dispersa apud Nonium: quæ nos conjunximus ad hunc modum: *Hæc ædis, quæ nunc est, multis annis post facta fuit: quia omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut in cetero cultu. Quæ sunt consentanea, quod sint paupertina, sine elegantia, ac cum castimonia. Quid inter hos Joves intersit, & eos, qui ex marmore, ebore, auro, nunc fiunt, potes animo advertere & horum temporum divitias, & illorum paupertates.* Hæc ille. Ovidius: *Juppiter angusta vix totus stabat in æde.* Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longe ab superioribus abfuisse. Τὸ παλαιὸν, inquit, δόρυ φησὶ γεγονέναι τοῦ Ἄρεως τὸ ξόανον Οὐάῤῥων ὁ ξυγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὡρμηκότων. SCALIG.

lin. 27. *Jamdiu enim late avaritia una est.*] Lego: *Jamdiu enim latæ avaritia viæ est.* atque in hac emendatione non meam, sed antiqui libri fidem obstrictam esse volo. TURNEB.

Pagina 16.

lin. 3. *Mons tercicepsos — quadricepsos.*] Modo Terticeps reperio in editionibus, modo Terticepsos, modo in Volaterrano Quarticepsis, modo in codice antiquissimo Quarticepsois. Cum autem inveniam quibusdam in locis non Quarticeps, sed Quadriceps, nec Terticeps, sed Triceps, tum apparet, non tam ordinem significari, quam collium & jugorum multitudinem. Quamquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is. TURNEB.

lin. 4. *Dexterior via in tabernola est.*] Malim legere, *Dexteriore via in tabernula est*, (ut supra *finistra* auferendi casu) quam *dexterior* nominandi. TURNEB.

lin. 6. *Septimius mons quinticepsos lucum Pœtilium. Esquilinus.*] Al. *Septimius mons quinticepsos lucum Pœtilium, ex quibus est.* Lego: *Septimius mons quinticeps lucum Pœtilium, Esquiliis est.* Et frequens mendum hic inolevit. Nam male *quinticepsos*, *sexticepsos* scriptum est, pro *quinticeps*, *sex-*

ticeps &c. Neque enim *primicepsos* dixit, sed *primiceps.* SCALIG. Idem pro *Pœtilium* in Marg. habet *Petillium.*

lin. 10. *Viminalis a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt ejus, aut quod ibi vimineta fuerunt.*] Lego: *Vimina nata fuerunt.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. Lego sic: *Viminalis; a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt, qui quod ibi vimina nata.* TURNEB.

lin. 19. *Collis Salutaris quarticepsos adversum est pila Naris, ædem Salutis.*] Conjicio, & fortasse, ut plerumque, futilis & vanus hariolus sum: conjicio, inquam, legendum, *Adversum est Apollinaris, ædem Salutis:* ut Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in urbe Roma, cujus mentio est apud Victorem. TURNEB. Al. *Pilonoris,* cui nonnulli substituerunt *Pila Naris:* ut eo modo dicta sit *Pila Naris,* quomodo Pila Tiburtina. Sed quomodo reliqua cohærere apte possint, ipsi viderint. Alii *Pila Honoris,* alii *Honoris ædem,* majore imprudentia. Non enim, nisi fallor, antiquior fuit Honoris ædes, ea, quæ vota est a Cl. Marcello, bello Gallico, ad Clastidium. Alia autem a C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum vero abest, ut utravis harum hic intelligatur, ut libri Argeorum non minus CCC annis præcedant Cl. Marcellum. Sed profecto erraverunt librarii, qui non meminerunt, cum hæc exscriberent, in iis multa esse, quæ postea non fuerunt in usu: ex quo factum est, ut *Pilonoris* corruptum fuerit ex antiquo genitivo *Apolineris.* Ita enim legendum fuerat: *Collis salutaris quarticeps advorsum est Apolineris ædem & Salutis.* In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, Collis Salutaris, Apollinaris, Martialis, Latiaris. Apolineris, vel Apelineris, antiquo declinatu, ut Boveris, Sueris, Joveris, regerum, lapiderum, nucerum. Sic apud Festum *Nec erim,* pro *Nec eum.* Sic puto Cn. Martium vatem, auctorem vetustissimum, eo declinatu usum esse, cum præsertim aliter in hexametro versu vix facile locum habere possit nomen Apollinis. Exstat autem apud Livium carmen illud, seu vaticinum, alienis quidem verbis, & quasi mitigatum a Livio, deterso illo situ & squalore vetustatis. Veritus enim fuit, ne simplex illa rusticitas versuum inquinaret delicias illas & lucem orationis suæ. Non tamen ita mutavit, ut divinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis, qui restituere vellent. Quæ, nisi fallor, ita ab auctore relicta fuerant:

Romulidæ, si perduellis expellere voltis,
Et vomicam, quæ gentium longe alienigenarum

Venit, Apolineri voveatis censeo ludos,
Quiqui Apolineri fiant commune quotannis.
Prætor ibus ludis faciundis ollu' præsto,
Qui summum poplo plebeique endo Urbe dabit jus.
Poplos poblicitus cum diderit e stipe partem,
Conferinant uti privatim pro seque suisque.
At bis quinque viri sacra Græco ritu obeunto.
Hæc si faxitis recte, gaudebiti' semper,
Atque adeo fiet melior res poblica vostra.
Nam is Dius vostros perduellis stinguet ad unum,
Qui vostros campos placide nunc ruraque pascunt. SCALIG.

Pro *Pilonoris* in nonnullis libris est *Pila naris.* An ergo *Pilomnaris* Salus cognominata fuit, quod pelleret hostes, vel quod pilis salutem daret? sicut in Saliari carmine *Pilomnæ poplæ* indigitabantur Romani, velut pilis uti adsueti, vel quia præcipue pellerent hostes, inquit Festus. An potius legendum Apollinaris? ut hujus nominis collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erant, sicuti in Salutari colle Salutis ædes, quæ Salutis augurium vocabatur. nam collis Quirinalis hos particulatim amplectebatur, collem Apollinarem Salutarem, Martialem, Latiarem. Ex quo intelligitur locus Ciceronis ad Atticum lib. 12: *De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis literis. eum σύνναον Quirini malo, quam Salutis.* Cum enim habitaret Atticus in colle Quirinali, haud procul templo Salutis, ibidemque Cæsar ad Quirini, festive jacit, se malle, illum contubernalem esse Quirini, quam Salutis, ut scilicet ob tyrannidem potius occidatur a suis civibus, quemadmodum Romulus, quam ut a Salute servetur. POPMA.

lin. 20. *Collis Mutialis.*] *Collis Martialis* legendum esse, auctor Dionysius lib. 9. Ἐν δὲ τῇ πόλει, inquit, τὸν νεὼν τοῦ Πιστίου. Διὸς Σπόριος Πόστουμος ὁ συνύπατος αὐτοῦ καθιέρωσε, μηνὸς Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νώναις, ἐπὶ τοῦ Ἐνυαλίου λόφου. SCALIG.

lin. 23. *Apud Turaculum ædificium solum est.*] Cum *auraculum* reperiam in antiquo codice, unius syllabæ supplemento *auguraculum* scribo. Sic vocatur locus, unde augures auguria captabant. Auguraculum dicit esse Festus arcem, quod inde auspicarentur augures. Victor auguratorium etiam collocat in Capitolio. Sunt & qui e Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græce οἰωνιστήριον dicitur. Scribit Higinus in libro de Castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat. TURNEB.

Post hæc verba in codice Romano legitur, *Qui sunt Taautes, & Astarte apud Phœnicas.* Quæ tamen verba non hic magnopere necessaria videbantur. Quare suspicor de opinione potius addita fuisse: ut etiam addam, Taautem illum non Phœnicum, sed Ægyptiorum numen fuisse: quem alii Theuth vocant, ut Cicero in libris de Natura Deorum. Astarte vero ea est, quæ Astarot in divinis literis vocatur. Id Phœnicum lingua sonat greges, καὶ τὰ μῆλα: tanquam suspiceris dictam a victimarum multitudine. Ea colebatur a Sidoniis, sicut Dagon a reliquis Phœnicibus & Assyriis. Græcis dicitur Δερκετὼ, καὶ Δερκῖτις: nimirum detorta voce a Syriaco Adardaga. Significatio a pisce. Apud Macrob. Saturn. lib. I, cap. XXI, *Architidis* perperam, pro *Dercitidis*, hodie vulgo legitur. SCALIG.

lin. 26. *Et st — significat.*] Marg. Scalig. *soe.* Docti viri scribendum putant, *&-st*, vel potius, *sed st*, id est, Harpocrates digito ori admoto imperat mihi silentium, monetque, ne plura dicam de hisce magnis Diis. Sed hæc lectio orationem interrumpit & perturbat, neque est verisimile, Varronem, cum notissima & apertissima vocabula haberet, illa nota indicentis silentium, Comicis tantum poetis cognita, uti voluisse. Itaque magis mihi quidem probatur vetus lectio, in qua ἀποσιώπησις apta mysteriis, intelligiturque illud, ut taceam de his Ægyptiis Diis. Nam apud Ægyptios, ubicunque colebantur Serapis & Isis, ibi & Harpocrates juxta statuebatur, qui dextræ salutari digito os obsignabat: cujus mysterii causam Varro hic reticet: sed refert Augustinus lib. 18 his verbis: Et quoniam in omnibus fere templis, ubi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod, digito labiis impresso, admonere videretur, ut silentium fieret. Hoc significare idem Varro significat, ut, homines eos fuisse, taceretur. POPMA.

lin. 31. *quas Ambracia ante portas statuit.*] Sic legitur in Codice Rom. pro vulg. *Samothracia:* puto ex veteribus libris. Si enim alio consilio fecerunt, rationem certe non habent, cur hic *Ambraciam* potius legi malint, quam *Samothraciam:* cum ipsi Dii magni non in ea gente, sed in Samothracia, (ut & norunt omnes) colerentur. Quod si de suo emendarunt, non est, quod eorum conjecturis posteriorem lectionem postponamus. Sin autem ex veterum codicum auctoritate, (quod magis puto) sane legendum est *Imbrasia.* Ita enim Samothraciam dictam esse a fluvio Imbraso, tam notum est,

quam Imbrasum in Samothracia esse, qui prius Partheniüs dicebatur, teste Callimacho, ita canente:

Ἀντὶ γὰρ ἐκλήθης Ἴμβρασε Παρθενίου.

Vide Stephanum. Utut autem legeris, *Imbrasiam*, aut *Samothraciam*, habes utriusque rei auctoritates. SCALIG.

Pagina 18.

lin. 2 sq. *Sed hi mas & femina.*] Dii magni, inquit, non sunt unius sexus virilis, ut qui in Samothracia visuntur ante portas duo viri ænei, aut quos vulgus existimat, Castor & Pollux: sed sunt mas & femina, ut Cælus, Tellus, Saturnus & Ops, & hi, qui in Augurum libris appellantur *Divi potes*, & in Samothracum mysteriis θεοὶ δυνατοί: de quibus meminit Orpheus hoc versu:

Κουρῆτες κορύβαντες ἀνάκτορες εὐδύνατοί τε
Ἐν Σαμοθράκῃ ἄνακτες.

Sed de Castore & Polluce vulgatam opinionem confirmat inscriptio Murtiæ in Hispania: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS SULPITIA Q. SULPITII VOTUM OB FILIUM SALUTI RESTITUTUM. *Popma.*

lin. 4. *Divi potes.*] De his multi multa: Dionysius lib. 1, Macrob. interpres Apollonii. Dicuntur & κάβειροι. Quæ vox Phœnicia aut Syriaca est. Cabir enim ejus gentis lingua significat potem, sive potentem. Tertullianus libro de spectaculis, *Ante eas (columnas) tres aræ trinis Diis parent, Magnis, Potentibus, Valentibus. eosdem Samothracas existimant.* Hæc ille. Pausanias Castorem & Pollucem putat esse θεοὺς μεγάλους. Varroni ea opinio non placet. SCALIG.

lin. 5. *Hæc duo, Cælum & Terra.*] Cælum & Terram esse principes & magnos Deos, probat ex eo, quod sunt rerum omnium initia. nam ex his anima & corpus; hoc e terra, illa e cælo, in quo calor sive ignis, qui est anima & mens, ut ait Ennius in Epicharmo:

Istic est de sole sumtus ignis, isque totus mentis est.

& ibidem:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

quem versum æmulatus Lucanus lib. 7:

— capit omnia tellus
Quæ genuit.

Pacuvius Chryse:

Mater est terra: ea parit corpus: animam æther adjugat. POPMA.

lin. 6. *Humidum & frigidum.*] Cælum & Terra, inquit, sunt principia rerum calida & sicca, quibus juncti Aer & Aqua, quæ sunt humida & frigida, omnia ex se genuerunt: quia natura, ut ait Ennius,

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Est autem decretum Stoicorum, τὸ πῦρ τὸ θερμὸν, τὸ δὲ ὕγρον, τόν τε ἀέρα τὸ ψυχρὸν, καὶ τὴν γῆν τὸ ξηρόν· ut est apud Laertium Zenone. POPMA.

lin. 7. *Ova parire solet.*] Sumtum ex Epicharmo:

Εὔμαιε, τὸ σοφόν ἐστιν οὐ καθ' ἓν μόνον.
Ἀλλ' ὅσσαπερ ζῇ, πάντα καὶ γνώμαν ἔχει.
Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,
Αἲ λῇς καταμαθεῖν τοτενὲς, οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπωάζων ποιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Habentur apud Laertium in Platone. SCALIG.

lin. 8. *Et post Inde.*] Legendum forsitan est, *sed post inde.* Sic enim Epicharmus, quem & secutus & interpretatus est Ennius:

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος·
Αἲ λῇς κηταμαθεῖν τοτενὲς οὐ τίκτει τέκνα
Ζῶντ', ἀλλ' ἐπωάζων ποιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Post inde, ut exinde, deinde. POPMA.

lin. 9. *Insinuans se ipsa anima.*] Scribo, versu cogente: *Insinuans sese ipsa anima.* In libro tamen scripto, *insinuans* non reperio, sed *Divinitus pullis ipsa anima.* TURNEB.

ead. *Sive, ut Zenon Citieus, animalium semen ignis.*] Nollem accidisse præstantissimo viro, Adriano Turnebo, ut putaret, Varronem hic agere περὶ τῆς ἐκπυρώσεως, qua dicunt, universum mundum conflagraturum. Primum Zenon neque solus, neque primus περὶ ἐκπυρώσεως scripsit. Deinde ut ponamus, id verum esse, qui fieri potest, ut anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset, ac si diceres, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed injuriam fecerunt manibus eruditissimi & maximi viri, qui nescio quæ ejus ἀποσπασμάτια, vel potius abortiva quædam in Varronem post mortem ejus ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quam ejus nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cum ipse ea more suo in Adversaria sua tumultaria opera infersisset? sane (ne quid amplius dicam) indigna sunt, quæ tanti viri titulum præferrent. Sed

ad rem. Non, inquam, hic περὶ ἐκπυρώσεως ſermo eſt, ſed de eo, quod præter quatuor elementa quintum additum eſt, quod ab Ariſtotele ἐντελέχεια vocatur, a Zenone dicitur eſſe ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes, omneſque animi actiones ait eſſe. De quo, quia tritum eſt, non aliud addam, quam ejus rei a Cic. in lib. 4 de Finibus, item in Academicis, mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laertius in Zenone, & alii. SCALIG.

lin. 11. *Qui calor e cælo.*] In libro ſcripto reperio, *qui caldor e cælo.* TURNEB.

lin. 12. *Epicharmus.*] Epicharmi, poetæ Pythagorici, quædam περὶ τῆς παλιγγενεσίας interpretatus eſt Ennius. Ab eo opus ſuum Epicharmum inſcripſit: in quo illam παλιγγενεσίαν ſibi accidiſſe in ſomnis, teſtatus eſt hoc verſu:

Nam videbar ſomniare ego med eſſe mortuum.

Huc alluſit Horatius:

Ennius, & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
Quo promiſſa cadant & ſomnia Pythagorea.

Cave autem confundas cum altero ſomnio ejuſdem poetæ, cujus meminerat in primo Annali: in quo apparuiſſe ſibi Homerum dicit in eo acroteleutio,

— viſus Homerus adeſſe poeta.

Itaque ſcribit Lucretius:

Unde ſibi exortam ſemper florentis Homeri
Commemorat ſpeciem. —

In eo ſomnio narrabat Homerus Ennio, animam ſuam mutatam in pavonem, ea acroteleutide,

Commemini fieri me pavum, —

ut citat Chariſius. Deinde ita mutatam in Ennii corpus inſinuaſſe. Perſius:

Cor jubet hoc Enni, poſtquam deſtertuit eſſe
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Poſtquam autem Q. Ennius factus eſſet κατὰ μετεμψύχωσιν ex illo pavone Pythagoreo, ſtatim factum eſſe poetam, dum in Parnaſſo ea ſomniaret. Propertius:

Viſus eram molli recubans Heliconis in umbra, &c.

Deinde:

Unde pater ſitiens Ennius ante bibit.

Quare alluſit Perſius ad illud ſomnium Ennii, in quo narra-

bat, se esse factum poetam; quod tamen pauci animadverterunt, cum scribit:

Nec fonte labra prolui Caballino:
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic poeta prodirem, &c. SCALIG.

lin. 13. *Istic est de sole sumtus ignis.*] Ita distinguenda sunt hemistichia ista trochaica:

Isthic est de sole sumtus ignis,

id, est, sol est. Deinde:

— *Isque totus mentis est.*

Nam *mentis* pro *mens* dictum est: quomodo idem in eodem opere alibi:

Terra corpus est: at mentis ignis est —

id est *Mens.* Ita citat Priscianus ex Epicharmo Ennii. Puto autem ita integrum versum enuntiandum esse:

Istic est de sole sumtus ignis, isque mentis est.

De hoc autem loco sensit idem Varro libro 1 de Re rustica, capite 4: *Ejus principia, quæ mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol.* Pudet me referre, quam male acceptus sit hic locus in editione Romana: adeo ut qui antea vulgo integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur. SCALIG.

lin. 15. *Frigidæ sunt.*] Marg. Scalig. *frigidescunt.*

ead. & sq. *Quibus juncti cælum & terra omnia ex se genuerunt.*] Invenio etiam (nec inventum supprimo celove, aut intercipio, sed communem Mercurium veneror & revereor) *quibus juncti cælum & terra omnia exgenuerunt.* TURNEB.

lin. 17. *Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.*] Ita veteres libri. Al. *ariditatem.* Verba sunt Ennii. estque versus trochaicus integer. Ita etiam Varro ipse Prometheo libro 1, pæne iisdem verbis:

Humanæ quandam stirpis gentem concoquit
Frigus, calori atque humori aritudinem
Miscens. —

Qui versus confusi & valde depravati vulgo leguntur apud Nonium Marcellum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Animam æther adjungat.*] *Adjugat*, vir quidam doctus mutat. AUGUSTIN. Lego: *Animam æther adjugat*, ut clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam a Nonio, nisi hallucinor, legitur. TURNEB.

lin. 19 sq. *Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque jam dispendei conficit hilum.*]

Hoc sic reperio perscriptum: *Et Ennius terram corpus, quæ deperit, ipsam capere, neque dispendi facere hilum.* Solet enim interdum sic poetarum verba proferre Varro, ut versum evertat, aut mutilet. TURNEB. Versus sunt duo: *Esse corpus terram, quæ peperit, ipsam capere, neque dispendii facere hilum.* Qui vero sunt excogitati a correctoribus Romanæ editionis, & nullius sensus sunt, & longe absunt a sententia Varronis. Quamquam non caret ratione, quod pro *peperit*, restituerint *deperit*: quod videntur suspicati esse, Ennium hic agere de conjunctione cæli & terræ, adducti illis verbis Euripidis:

Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖ᾽ ὅταν ξηρὸν πέδον. & quæ sequuntur. sunt enim vulgo noti apud Athenæum. Item ex Æschylo:

Ἐρᾷ μὲν ἁγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα &c.

Unde illud:

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Coniugis in gremium lætæ descendit. —

Papinius:

— *ipsum in connubia Terræ*
Æthera, cum pluviis rarescunt nubila, solvo.

Quod est ex Scytharum opinione. Herodotus libro 4: Θεοὺς δὲ μούνους τούσδε ἱλάσκονται, Ἱστίην μὲν μάλιστα, ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν· νομίζοντες τὴν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα. Est apud Pausaniam, Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὗσαί οἱ τὸν Δία. Hæc sunt, quæ possunt nobis objicere, ut tueantur correctionem suam: quæ tota versatur in verbo *deperit*. Id vero alienissimum est mente Varronis, aut Ennii. Id enim volebat ille, animam ex æthere, corpus ex terra esse: unumquodque vero illuc, unde profectum erat, reverti: ut idem Epicharmus, forsan in eodem opere, testatus fuerat, cum ait, Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆνθεν, ὅθεν ἦνθε, πάλιν· γᾶ μὲν ἐς γᾶν, πνεῦμα δὲ ἄνω. τί τῶνδε χαλεπόν; Id ergo concludit eleganti metaphora, sumta a fœneratoribus: Terram, quæ dederit corpus, iterum illud recipere, neque pati, ut ullum dispendium, aut intertrimentum crediti fiat, quo minus quod credidit, id ipsum recipiat. Usurpat ergo Varro non versum, servata metri lege, sed verba tantum. Nam versus ipse citatur ab eo, libro 8:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendii facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco: hoc uno excepto, quod pro *peperit*, legendum esse *dederit*, versus ille jam a nobis productus docet. Ex quibus vides, quam ridicule illi duo

versus huc quasi obtorto collo in alienas sedes irrepserint. SCALIG.

lin. 23. *Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet sterile.*] Lego: *Ubi nimiùs ardor, aut humor, aut interit, aut si manet, sterile.* TURNEB. Sequor correctionem doctissimi Turnebi, quam is ex vetere libro apponit. Quæ & ipsa sunt ex Epicharmo Ennii, quamquam versus ipsos nunc non citat Varro. Sunt enim omnia ad verbum Pythagorica. Pythagorei enim, sequentes principem suum, dicunt *ἰσόμοιρα εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν καὶ ξηρόν. ὧν κατ' ἐπικράτειαν, θερμοῦ μὲν, θέρος γίνεσθαι· ψυχροῦ δὲ, χειμῶνα. ἐὰν δὲ ἰσομοιρῇ, τὰ κάλλιστα εἶναι τοῦ ἔτους· οὗ τὸ μὲν θάλλον, ἔαρ, ὑγιεινόν· τὸ δὲ φθίνον, φθινόπωρον, νοσερόν.* SCALIG.

lin. 29. *Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur.*] Idem Varro libr. II de Vita populi Romani huius rei mentionem faciebat. Cujus duo exempla citantur apud Nonium diversis locis, quæ conjungenda esse sententia ipsa indicat, ita, *Cum a nova nupta ignis in face afferretur e foco ejus sumtus, fax ex spinu allata esset, uti eam puer ingenuus afferret: contra novo marito cum item e foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata esset.* Reliqua deficiunt, in quibus, ut apparet, explicabatur februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant *χέρνιβα.* Idque plurimi erat apud veteres, utpote cum his constare vitam humanam crederent. Adeo ut quem vita privari vellent, ei his duobus interdiceretur: eumque vocabant extorrem, tanquam torris illius & *χερνίβων* exsortem. Itaque apud Hesychium, ubi hodie vulgo legitur, *ἄφικτρος, ἀκάθαρτος, μιαρὸς,* malo legere *ἄφιτρος*: quod est ad verbum extorris. *φιτρὸς* enim etiam torrem seu titionem significat, ut apud Lycophronem: quamquam *ἄφικτρος, παλαμναῖος* posset videri dictus, propter Jovem *ἀφίκτορα*, id est *ἱκέσιον.* Sed prior lectio magis placet. In verbis Varronis *spinu* correximus, cum antea *pinu* legeretur. Apud Ovidium quoque ita legendum est:

Exoptat puros spinea tæda Deos.

Hodie perperàm *pinea tæda.* SCALIG.

lin. 30. *Quod conjungit hic.*] Marg. Scalig. *hinc.*

Pagina 19.

lin. I. *Et eorum junctione sumit Venus. Hinc comicus, Vi-*

Arte Venus videsne hæc?] Lego: *Et horum junctionis vis, Venus, comites, hinc: hinc victrix Venus.* nuptiales, ait, Veneris esse comites; ut suspicor, ignem & aquam. TURNEB. Pro *junctione*, margo Scalig. exhibet *vinctione.* Forte, *ex eorum vinctione tum fit Venus.* Varro deducit etymon Veneris a viendo, id est, vinciendo; & item Victoriæ, a vinciendo. Nam Venus, inquit, fit ex conjunctione ignis & humoris, quorum alterum e cælo, alterum e terra: & ex Telluris & Cæli vinctione nata Victoria: cui rei indicio est, quod utraque a poetis dicitur Cæligena: & quod Victoria fingitur cum corona & palma: corona, quod ea vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte vincta habent paria folia. De Venere & Victoria Cæligena apud Latinos poetas, qui nunc quidem exstant, nulla mentio: sed Græci auctores nominant Ἀφροδίτην οὐρανίαν, id est, Venerem Cæligenam, ut Plato in Symposio & Pausanias. Ælianus hoc amplius, eam coli ab Ægyptiis. Cælestis vero non cognomen, sed nomen fuit Deæ, quam Afri Junonem, Persæ Mithram, alii Venerem intelligebant, venerabanturque summa religione. ejus meminerunt Herodotus & Dion, Augustinus lib. 2 de Civit. Dei, & Apulejus aliquoties. POPMA.

lin. 5. *Venus — cæligena.*] οὐρανία. Plato Symposio de duabus Veneribus loquens, ἡ μέν γέ που, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμήτωρ, Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἣν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἡ δὲ, νεωτέρα, Διὸς καὶ Διώνης, ἣν δὴ Πάνδημον καλοῦμεν. Pausanias: ἔθετο δὲ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὰς ἐπωνυμίας ἡ Ἁρμονία, τὴν μὲν, οὐρανίαν, ἐπὶ ἔρωτι καθαρῷ καὶ ἀπηλλαγμένῳ πόθου σωμάτων· πάνδαμον δὲ, ἐπὶ ταῖς μίξεσι· τρίτην δὲ, ἀποστροφίαν, ἵνα ἐπιθυμίας τε ἀνόμου καὶ ἔργων ἀνοσίων ἀποστρέφῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Primam ergo, hoc est, οὐρανίαν, Cæligenam interpretor, ut hic: πάνδημον vero Volgivagam. Lucretius: *Volgivagaque vagus Venere.* ἀποστροφίαν autem Vorticordiam. *Unde Venus vorso nomina corde tenet*, Ovid. Ælian. de animalib. lib. 10 ait, τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην coli ab Ægyptiis. Censebatur vero inter eos Deos, quibus fiebant sacra νηφάλια, cujusmodi Romæ fuit Rumia Dea. Id puto, quod ei attribueretur divinantio, cui qui dabant operam, carebant temeto. Artemidorus de ea loquens: ἀγαθὴ δὲ καὶ μάντεσι. πάσης γὰρ μαντικῆς καὶ προγνώσεως εὑρετὶς εἶναι νενόμισται. Non immerito igitur Ennius ait, Anchisem edoctum fuisse vaticinandi scientiam a Venere; cujus hos duos versus citat Probus:

Atque Anchiſes doctu', Venus quem polchra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere. SCALIG.

lin. 9. *In Aſoto Ennii.*] Non Aſotum ſcripſit Ennius, ſed Cæcilius. Itaque antiquitus excuſi non *Aſoto,* ſed *Sota* habent: quæ vera eſt lectio, ſed decurtata. Nam *Sotadico* legendum eſt. Citatur a Feſto Ennius in Sotadico, — *Cyprio bovi merendam.* Quod ſane eſt comma Sotadicum. Sicut iſte verſus eſt Sotadicus ex Jonicis a majore:

Ibant malacam viere Veneriam corollam.

Apud Feſtum idem error inoleverat, qui & hic, *Aſota*, pro *Sotadico*, ubi citat hunc verſiculum:

Aliuſque in mare volt magno tenere tonſam,
Alii rhetoricam tongent. —

Sed altera ἀκροστιχὶς a nobis addita eſt. Eſt & hic ex Sotadico Ennii apud eundem grammaticum:

Prope ſtagna, genus ubi lanigerum piſcibu' paſcit. SCALIG.

ead. *Ibant malam viere* &c.] *Ibant malacci.* utrumque libri. *Ibant mane viere*, quidam vir doctus. AUGUSTIN. Lego: *Ibant malaci*, ut molles ſignificentur homines. Malacum pallium dixit Plautus, eodem modo & malacam coronam ſumere: ut & ſcribere poſſemus, ſi ab auctoritate librorum nobis recedendum eſſe putaremus: quod quidem nobis minime nunc quidem faciendum eſſe ducimus. Ceterum quinque ſunt integri ſolidique trochaici verſus, ex Ennio prolati, quorum principium eſt lin. 25, *Iſtic eſt is Juppiter:* tantum, ne vatii aut vatinii ſint, legendum eſt lin. ſqq. *Aera quique ventus eſt*: &, *iſthæc propter:* &, *Qui mortales urbes atque.* TURNEB. Hic verſiculus depravatior legitur apud Cenſorinum, *Ibant mala eluere Veneriam corollam.* In aliis legi, *malacci*, admoniti ſumus ab iis, qui hunc auctorem Romæ ediderunt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus a mendis vacuam Vertranius rejecit: cum parva licentia reſtitui in integrum poſſit, ſi legeris *malacam* pro *malacci.* Conjecturam noſtram confirmat Sotadicus verſus, qui citatur ab Hephæſtione: & mirum, ni ex eo ſuum tranſtulerit Ennius. Eadem enim ſententia, idem genus metri:

Ποίης τέρεν ἄνθος μαλακὸν ματεῦσαι.

At Vertranius ex ea corrupta voce putavit μαλάχην legendum eſſe: quaſi vero difficile eſſet μαλακὴν divinare. SCALIG.

lin. 10. *Palmam dicunt, quod ex utraque parte.*] Sic legitur in Romana editione. Sed germana & legitima lectio eſt:

Palma, quod ex utraque parte, non quam ipsi suppofuerunt. Dixit enim, *Ideo hæc cum corona, & palma:* corona, quod vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte natura vincta habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympof. lib. 8: ἔφη δὲ ἀπορεῖν τί δή ποτε τῶν ἀγώνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔχει, τὸν δὲ φοίνικα κοινῇ πάντες. οὐ γὰρ ἐμὲ γοῦν, ἔφη, πείθουσιν οἱ τὴν ἰσότητα τῶν φύλλων, οἷον ἀντανισταμένων ἀεὶ καὶ συντρεχόντων, ἀγῶνι καὶ ἁμίλλῃ παραπλήσιόν τι ποιεῖν φάσκοντες. SCALIG.

lin. 14. *Quam haberet vim significantes*] Legendum: *Quam haberet vim significantes Veneris.* Significantes, inquit, vim illam, quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamen Vertranius emendavit, *Veneris res:* male sane, ut apparet. SCALIG.

lin. 15. *Vis est vita.*] Hic versus Lucilii celebris olim fuit, & in ore vulgi, ut colligitur ex Arnobio lib. 5: *Tum sancta & ferventia numina vim vomuisse Lucilium.* Vis est γονὴ, θόρος. Manilius lib. 2. Astronomic.

Per quæ humana suæ propriæ hæc est addita parti
Vis, ut connubia ac thalamos tædasque gubernet. POPMA.

lin. 16. *Quæ nos facere omnia cogit.*] Margo Scalig. *vis nos* &c.

ead. & sq. *Quare quod cælum principium, ab satu est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus.*] Quod, inquit, principium sit rerum, ab satu Saturnus dictus: & quod ignis, quem constat generationis principium esse, propterea Saturnalibus ignes, id est, cerei lucentes dabantur. Nam quod hic mutarit quædam Vertranius, valde falsus est, cum sensum Varronis assequi non quiret. Porro Saturni nomen Tuscum esse, omnes mihi concedent, qui sciunt Syriace, & pro certo habent, olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse. Saturnus enim lingua Syriaca significat latentem. Unde in agro Latino quasi interpretantes vocarunt eum Latium, & ejus uxorem Opem, Latiam. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur, LATIA SATURNI. Gellius libro 13, capite 21: Et ab eo Latium. SCALIG.

lin. 18. *Cerei superioribus mittuntur.*] Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes. quod vulgatissimum est, vel ex uno Macrobio, ut alios taceam. Sic intelligendum epigramma Antipatri ex sexto Anthologiæ:

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κρόνου τυφήρεα λύχνον,
Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ,

'Αντίπατρος Πείσωνι φέρει γέρας. ἣν δέ μ' ἀνάψας
Εὔξηται, λάμψω φέγγος ἀκουσίθεον.

Nam λαμπὰς κηροχίτων est cereus. Κρόνου dicit esse, quia Saturnalibus mittebatur. Deinde γέρας vocat, quod honorarium cliens debebat patrono. Quod addit, ἣν δέ μ' ἀνάψας εὔξηται, hoc vocabant *Lucem facere Saturno*. Cereis enim accensis illi preces concipiebantur. quamquam Paulus Diaconus mutilator Festi dicit, *Lucem facere Saturno*, esse, *caput detegere Saturno*. Cujus quidem ritus ne nos quoque ignari sumus, cum sciamus etiam causam ejus superstitionis. Non dubitamus tamèn, quod cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixisse veteres, *Lucem facere Saturno*, quam quia caput detegerent. Reliquis enim Diis caput obnubebant, cum concipiebant preces. SCALIG.

lin. 21. *Hæc enim terreis genteis.*] Usurpat verba ex Epicharmo Ennii, nulla religione metricæ legis, ut supra fecisse demonstravimus. Ita enim concinnandi sunt:

Isthæc terris gentes omnes peperit, & resumit denuo:
Isthæc dat cibaria: isthæc omnibus fruges gerit. SCALIG.

lin. 23. *Quæ quod gerit fruges, Ceres.*] Cicero quoque eidem etymo assentitur. Sed nos putamus dictam esse a Cereo antiquo verbo, quod est Creo. Nisi fortasse prius dicta fuerit Geres, ut volunt ipsi. At ne nunc quidem a gerendo erit, sed a Græco Γῆρυς. ita enim prius vocabatur. Hesychius: 'Αχερὼ, καὶ 'Ωπὶς, καὶ 'Ελλὴ, καὶ Γῆρυς, καὶ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἡ αὐτή. Ex quibus etiam videas, Opem Consivam, non ab ope, ut vult Varro, dictam, sed veteribus quoque Græcis eam dictam Ὦπιν. a quo Latine Ops. SCALIG. Idem in marg. *quæque gerit.*

lin. 25 sq. *Istic est is Juppiter* &c.] Vid. Turneb. ad lin. 9. Trochaici sunt ex Epicharmo Ennii. Itaque omnes distinguendi sunt, unusquisque ordine suo. Quod tamen adeo negligenter præstiterunt auctores editionis Romanæ, ut plurima ultro huc inserserint inutilia, & aliena a lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua constat ratio versuum, modo unumquemque versum ordini suo reddas. SCALIG.

lin. 26. *Quem Græci vocant aera* —] Æschylus apud Clementem Stromate 5:

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, ζεὺς δὲ γῆ, ζεὺς δ' οὐρανός·
Ζεύς τοι τὰ πάντα, χ' ὅ, τι τῶνδ' ὑπέρτερον.

Item Democritus apud eundem in Protreptico: ἐνταῦθα, ὃ νῦν ἠέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα διαμυθέεται, καὶ

πάντα ὡυτὸς οἶδεν, καὶ δίδοῖ, καὶ ἀφαιρέεται, καὶ βασιλεὺς ὡυτὸς τῶν πάντων. Plato Comicus:

'Αὴρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Pacuvius Chryse:

Hoc vide, circum supraque quod complexu continet
Terram, quod nostri Cælum memorant, Græci perhibent Æthera.
Quidquid est hoc, omnia is animat, format, auget, alit, ferat,
Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater.
Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æque eodem occidunt.

Primus versus adducitur a Varrone, secundus a Cicerone: reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diversis locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Lucretius imitatus est Pacuvium, cum ita canit:

Denique tam tuere hoc, circum supraque quod omnem
Continet amplexu terram,

& quæ sequuntur. Huc pertinent etiam verba Ennii:

At densis Aquila pinnis obnixa volabat
Vento, Grajugenum perhibet quemne Æthera lingua.

Nam ventus ἄνεμος, pro aere, unde Animus. Citantur autem a Probo grammatico. SCALIG.

Pagina 20.

lin. 3. *Et inde cum exit, quod oritur.*] Lege: *Et idem cum exit, quom oritur.* Vetus scriptura decepit Vertranium, *Quom*, pro *Cum.* Ex quo imperiti librarii infinitis locis formarunt *Quod.* SCALIG.

lin. 7. *Et dies, & dius, & divus. Unde Sub dio & Dius Fidius.*] Lego: *Et dies, & divum, id est, cælum, unde sub divo: Dius Fidius.* Dius autem fidius explicatur in antiquo libro Διὸς υἱὸς 'Ηρακλῆς, ut & a Varrone, cum qui jurabat, sub dium prodibat. Cato apud Nonium: *Itaque domi ritu nostro, qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in compluvium.* Idem de quadam Dea Plinius dicit (quam tamen non nominat) his verbis: *Sejamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. tertiam ex iis nominare sub tecto religio est.* Plinius manuscriptus *Seriam* exhibet, quam Tertullianus *Sessiam* vocat, Macrobius *Sajam*, ut *Segestam*, *Segetiam:* aitque, *Si quis nominasset Salutem Semoniam, Sajam, Segetiam, Tutilinam, ei ferias observandas fuisse.* Tertia autem illa Dea, quam religiosum erat

ſub tecto nominare, Tutilina, ut reor, erat. Adſcribam & illud Tertulliani de Circo: *Delphines Neptuno vomunt. columnas Seſſias a ſementationibus, Meſſias a meſſibus, Tutilinas a tutelis fructuum ſuſtinent.* TURNEB.

lin. 9 ſq. *Quidam negant ſub tecto per hunc dejerare oportere.*] Meminit Plutarch. Quæſtionibus Romanis cap. 28. item idem Varro de liberis educandis: *Itaque domi rituis noſtri, qui per Dium Fidium jurare volt, prodire ſolet in poblicom.* SCALIG.

lin. 12. *Sanctum.*] Al. *Sangum*. Qui res Romanas Græce ſcripſerunt, vocant Σάγκτον. Tamen Sanqualis porta dicta ab eo Deo, oſtendit *Sancum* dicendum eſſe. Propertius etymon aperit:

Hunc, quoniam manibus purgatum ſanxerat orbem,
Sic Sancum Tatiæ compoſuere manus.

Dionyſius πίστιον Græce reddit, quod *Fidius* Latine: in quo multi errarunt, qui id non animadverterant. Apud Ovidium:

Quærebam, Nonas, Sanco Fidione referrem,
An tibi Semipater. —

mendum eſt poſtremo verſu, cum ſit legendum *Semo Pater.* Semonem eundem cum Sanco facit T. Livius lib. 8. Tamen in veteri inſcriptione Reatina legitur SEMIPATRI SANCO. *Scalig.*

lin. 15 ſq. *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.*] Exponitur a Varrone cauſa, cur Orcus dicatur; ſed neſcio quomodo ad ejus verba obſurdeſcimus: utique ego, qui ea non ſatis (ut ingenue confitear) percipio, dumtaxat ut editiones loquuntur, quarum vocem recitabo: *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.* non ſatis hic animadverto, cur ab ortu potius orcus dicatur, quam ortus ab orco: niſi violenta illa antiphraſis, & in paucis admodum probanda, hic recipiatur: qua ſuſcepta, finis & modus non erit ex adverſario originis ducendæ. Proponam ſcripturam antiquam, quæ etſi ne ipſa quidem ſatis dilucida eſt, tamen neſcio, quomodo ad verum propius accedit, *Quorum quod finis orcum, Orcus dictus.* quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes, Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eoque Orcum, id eſt, Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem ſignificare quod ait, niſi fallor, aut eo reſpexit, quod eo hominum finis tendit, aut quod Græcis ὀρκάνη ſeptum & ambitum ſignificat, & ὄρκος inter cetera vincu-

lum. TURNEB. Al. *Quorum, quod finis ortus, ortus dictus.* Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio: *Quorum quod finis, orcus dictus.* Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea orcus dictus: quem orcum finem esse rerum jam omnes sciunt. Sic Amphiaraus in Thebaide Statii, de orco loquens:

— o cunctis finitor maxime rerum.

Sane Diespitrem eundem esse cum Dite nemo ignorat. SCALIG. Vetus lectio: *Quorum quod finis orcum, orcus dictus.* Videtur locus inferorum neutro genere a veteribus dictus; Deus vero, masculino. Sic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius:

Saturno, quem Cælu' genit —

Orcum vero Romani sine dubio a Græcis acceperunt; nam ὅρκον vocabant conditorium mortuorum. Menander:

Οὐ πώποτ' ἐξήλωσα πολυτελῆ νεκρὸν,
Εἰς τὸν ἴσον ὅρκον τῷ σφόδρ' ἔρχετ' εὐτελεῖ. IDEM.

lin. 22. *Noctiluca*] Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit, quod eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in ejus templo lampades lucebant. Unde & libro 5 scribit: *Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Scripsit quoque eodem cognomine Horatius: *Rite crescentem face noctilucam.* Erat, ut conjicio, etiam apud Varronem in Marcipore *noctiluca*, fax vel lucerna, cum scribebat: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima revivifcit.* TURNEB. Horatius quoque eandem cum Luna facit: *Rite crescentem face noctilucam.* Levinus vero vetustissimus auctor videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almam adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur Noctuvigila a Plauto Curculione, hoc est νυκτιλαμπής. Dicitur etiam hoc nomine lucerna. Varro Bimarco: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima revivifcit.* SCALIG.

lin. 24. *Dianam vocant — vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum &c.*] Diana, ut ait, a duplici via nomen adepta est, quod in altitudinem & latitudinem feratur, quasi Divia & Diviana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. TURNEB. Omnino legendum: *Apollinis vocabulum Græcum, alterum Latinum.* Apollinis vocabulum Græcum est, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est, a jaculando radios, ut Plato scribit: Dianæ Latinum, quæ primum Diviana, quasi Biviana dicta, quod duplici in cælo via movetur, in altitudinem, propter apsidem quam vocant, & in

latitudinem, Eclipticæ videlicet, circa quam planetæ evagantur. Cornificius tamen Dianam tanquam Ianam, eo quod iret, apposita D litera, dictam putavit, auctore Macrobio: & ipse Varro de Re rustica lib. 1 Ianam Lunam appellavit. POPMA.

lin. 25. *Et hinc quod in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.*] Vulg. *Et hic, quod Luna in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.* Scio, hunc locum aliter in Romana editione legi: sed qui eum emendare conati sunt, veram lectionem assecuti non sunt. Ea autem talis est: *Et hæc quod divia in altitudinem, &c.* Satis patet, cur ita legendum sit: rationibus supersedebo. SCALIG.

Pagina. 21.

lin. 2. *Vel quod terra, ut Physici dicunt,*] Lego: *vel quod est altera terra, ut Physici dicunt.* Nam, ut scribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putavit, eamque terram multarum urbium esse & montium. Hic igitur Varro Lunam, terram esse quandam dicit, eamque lucentem. TURNEB. Vetus lectio: *vel quod est terra, ut Physici dicunt, & juvat, lucet:* quæ vera est. Luna, inquit, est terra quædam juvans & lucens. hoc autem dixit Xenophanes Colophonius physicus, Lunam esse terram multarum urbium ac montium, eamque inhabitari, ut auctor est Cicero. POPMA.

lin. 11. *Ignis a nascendo, quod hic nascitur; & omne* &c.] Hic facta est verborum transpositio pro, *Quod hinc nascitur omne, & quod nascitur*, &c. SCALIG.

lin. 12. *Omne quod nascitur, ignis scindit.* &c.] *Ignescit; ideo calet.* vir quidam doctus. AUGUSTIN. *Scindere* valet penetrare, ingredi, penitus subire. TURNEB. Alii *ignescit:* non male. Fortasse melius, *Ignis indit.* SCALIG. Idem in marg. *ignis gignit.*

lin. 13. *Ut qui denascitur.*] *Denasci* in Varrone est mori & interire. TURNEB. Appositissimo verbo usus est, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt ἀπογίνεσθαι. Usurparat & Cassius Hemina, vetus auctor. *Quæ nata sunt*, inquit, *ea denasci ajunt.* Nimirum extulit proverbium Græcum, Πᾶν τοι γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται. SCALIG.

lin. 14. *Majore vi.*] Marg. Scalig. *valore vique.*

lin. 16. *Et Fulgur: quod fulmine ictus* &c.] Lego: *Fulgur & fulguritum.* Plautus Trinummo: *Nam fulguritæ sunt hic pl-*

ternæ arbores. TURNEB. Repone: *Et Fulguritum*, *quod fulmine ictum contrariis Diis.* Nam quomodo legit Romana editio, sive ex veteribus libris ea lectio, sive de opinione reposita fuerit, ineptissima est: quam tamen Vertranius veritus est rejicere, adeo ut illam conatus sit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure icta, quæ & bidentalia. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui sacrificia commovebant, dicebantur strufertarii, a strue, & ferto, sacrificii genere, ut docet Cato. Dicebantur & obstita loca, de cælo tacta, & fanatica. SCALIG.

lin. 17. *Contrariis Diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Juturna.*] Lego: *Contrariis Diis*, *ab aquæ lapsu lubrico Lympha: Lympha Juturna.* Nam Varro Latine, non Græce, loquitur. nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. TURNEB.

lin. 22. *Nymphæ Commotiæ ad lacum Cutiliensem.*] Lego: *Lymphæ Comitiæ.* In lacu porro Cutiliensi insulam esse, commemorat Macrobius, quæ huc & illuc moveatur: nec tacet Dionysius, *περὶ* Κοτύλην Ἀβοριγενέων *αὐλισάμενοι πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης, ὡς τήν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδινουμένην κατέμαθον.* Sed & oraculum idem loquitur: Ἠδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην, *οὗ νᾶσος ὀχεῖται.* Meminit & breviculum Sotionis. TURNEB. Quod de Juturnensis aquæ salubritate Varro supra dixit, idem Strabo de Cutiliensi lacu: *καὶ τὰ ἐν* Κωτιλίαις *ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους.* Siquidem oppidum, quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali *Cutiliæ*: & fortasse apud Catonem cap. 135, ubi hodie legitur, *Vomeris indutilis optumus erit, trapeti Pompejis: Romæ ad Rufi maceriam claves*: fortasse, inquam, legendum, *Vomeris Cutiliis optumus erit.* De quo ad eruditos referendum puto. SCALIG. Idem in marg. pro *Commotiæ* adnotavit *Commotis.*

lin. 25 sq. *A quo Nuptiæ, Nuptusque dictus.*] Lego: *A quo nuptiæ Neptunus dictus*: ut infra p. 23, l. 30, *fiber dictus.* TURNEB. *A quo nuptu*, *nuptiæ dictæ*, vel *nupta dicta. Lutea demissos velarunt flammea vultus.* In Romana editione minus recte. SCALIG.

lin. 26 sq. *Salacia. — Venilia.*] *Venilia*, est accessus, seu exæstuatio maris: *Salacia*, recessus. Varro, ut citatum reperi: *Venilia*, *unda*, *quæ ad litus venit*: *Salacia*, *quæ ad salum redit.* Atque ita quidem Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementa. Sed postquam in oceanum Ger-

manicum penetrarunt, (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim a me subinde repetitum: ut in illo, *Colligitur die Jovis, luna vetere, liduna, ante prandium.* Item, *Colliges herbam, quæ dicitur Britannice, die Jovis, vetere luna, liduna.* Item, *Conficitur vetere luna, & liduna, a mense Martio.* De malina vero idem: *Conficitur XII Kal. Julias: non interest quo die, vel luna, vel malina, dummodo supra scriptus dies observetur.* quamquam plenius esset, si legeretur: *Quo die, vel luna, liduna, vel malina.* In quibus præterea vides superstitiosam observationem legendi herbas, ut alias vires videantur habere æstuatione maris, alias, cum non patitur incrementa. Sed *Venilia* & *Salacia* significant accessus & recessus maris quotidianos: *Malina* & *Liduna* etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus. SCALIG. Fuit veteribus usitata locutio, *Ventum gaudeo*, qua sibi ipsis gratulabantur, cum perfuncti molestias & pericula maris, venerant in portum, vel ad litus. Plautus Cistellaria:

Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est tranquillo mari,
Ventum gaudeo.

Idem Curculione:

Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.

Ergo ait Varro, *Venilia* dicta a vento illo, id est, accessu ad litus, ut alibi scripsit, *Venilia unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Sed oblique & nimis coacte huc refert versum Plauti, quem similiter Charisius bis in testimonium adducit, ut hoc inter Varronis μνημονικὰ ἁμαρτήματα non sit referendum, quod hodieque paulo diversius legitur hoc modo:

Quod ille dixit, qui secundo vectus est mari,
Ventum gaudeo ad te.

Vento, pro adventu, ut Virgil. Georg. 4:

Atque Ixionei vento rotæ constitit orbis:

in quem versum Junius Philargyrius, Vento pro adventu significat, inquit, ut sit sextus casus, aut vento verbum gerundi est. nam intelligi debet adventu. POPMA.

lin. 27. *Ac vento illo, quem Plautus dicit.*] Etymon *Ve-*

nilia deducit Varro ab eo genere loquendi, quo advenientem aliquem excipiebant, cum dicebant, *Ventum gaudeo:* quod usurpavit Plautus in versu modo a Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissime in Curculione his verbis:

CU. *Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.*
PH. *Maxime.* CU. *Quid facitis, quæso?* PH. *Ventum.*
CU. *Nolo equidem mihi*
Fieri ventulum. PH. *Quid igitur vis?* CU. *Esse, ut ventum gaudeam.*

Nam τὸ ῥιπίζειν dicebant *facere ventum.* C. Licinius Imbrex, vetus comicus:

Resupina, obstita capitulo, sibi ventum facere tunicula.

Quamquam melius & frequentius dicerent *Facere ventulum:* ut parasitus correxerit imperitum juvenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunucho:

Cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito.

Vertranius putavit hic agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quod Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, idcirco adduxit versum Plauti. Si enim de vento secundo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare. SCALIG.

lin. 28. *Quod ille dixit.*] Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

Pagina 22.

lin. 1. *Mamers.*] Novit & hoc nomen Martis Lycophron, cum ait:

Κανδάον', ἢ Μαμερτὸν ὁπλίτην λύκον. Item:
Πολλῶν δ' ἐναλλὰξ πημάτων ἀπάρξεται
Κανδαῖος, ἢ Μαμερτός. SCALIG.

ead. & sq. *Virtus, ut viri vis, a virilitate.*] Suspicor: *Virtus, ut viritus, a virilitate.* SCALIG.

lin. 3 sq. *Et dictum Honus est honos.*] Proverbialis senarius hactenus non animadversus:

Honus est honos, qui sustinet rempublicam. SCALIG.

lin. 9 sq. *Ab eisdem dicimus Laram, Vestam.*] Vulg. *Ab eisdem dicimus Herculem, Vestam.* Quomodo Herculem, si Græce Ἡρακλῆς? Quare merito confodienda est hæc lectio, legendumque, *Herem.* Imperitus scilicet librarius, cum hæc exscriberet, putavit, contractum nomen Herculis esse, scripsitque *Herculem.* Romana editio videtur huic meæ conjecturæ suffragari: habet enim *Laram.* Quæ lectionis varietas merito

hunc locum suspectum reddit. Herem Marteam colebant veteres, postquam creverant hereditatem. SCALIG. Vetus scriptura: *Dicimus heccalem.* Fortasse: *Dicimus hæç: Palem*, &c. IDEM.

lin. 10 sq. *Fortem Fortunam*, *Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent.*] Lege: *Fortunam*, *Fortem*, *Fidem*, *Lares. Sabinorum linguam*, &c. Hujus voti Tatii regis meminit Augustinus ex monumentis Varronis. SCALIG.

lin. 25. *Primum nominem Alites ab aleis: Volucres alii a volatu.*] Ita Turnebus hunc locum legi volebat. Al. *Primum nominem nominatim Alites ab alis*, *Volucres a volatu.*

lin. 30. *Lusciola.*] Marg. Scalig. *Luscinia.*

Pagina 23.

lin. 1. *Galeritus.*] Ita a Varrone nominatur avis, quæ ab aliis *galerita* dicitur, κόρυδος a Græcis & κορυδαλὶς, a Theocrito ἐπιτυμβὶς cognominata, quod in capite tanquam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo lexico lego *bardalam* vocatam fuisse. TURNEB.

lin. 5. *Ut quidam Græci τὰ γέργερα*] Lego: *Ut quædam Græca*, *ut grues*, γέρανοι. Quod si quis editionis est pertinax vindex & assertor, γέργενα multa significant: & γέργερος est βρόγχος, id est guttur: γεγέριμος druppa, id est, olea pulla vel nigra. sed de avibus hic loquitur, non de gregibus: & crex avis nomen Aristoteli & Herodoto, hic potius quam grex scribi deberet. *Grues* tamen, ut principio dixi, Varronem suspicor scripsisse. TURNEB. Vulg. *Ut quidam Græci greges Gergera.* Suspicor legendum γάργαρα: quod nomen Græcis pro quavis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itemque interpres Aristophanis Ἀχαρνεῦσι. Apud Hesychium legitur γέργενα, τὰ πάντα. Fortasse & illud quoque hic locum habere possit. SCALIG.

lin. 11. *Uræon.*] Græci grammatici, τὰ οὐραῖα, μέρη τῶν ἰχθύων, sed proprie thunnorum. Persius:

—rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thunni.—

At vero ὡραῖον aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item ὡραῖα, quæ ad verbum bellaria dicimus. SCALIG.

lin. 13. *Lingulaca.*] Marg. Scalig. *nebulaca.*

lin. 17. *Vernacula ad similitudinem: ut Surenæ*, *Pectunculi*,

Ungues.] Cum in omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua verecundia, tum in tractatione literarum vel maxime, ne impudenter, quod nescias, scire te affirmes & ostentes, & inverecundo mendacio & te & alios in errorem præcipites. Ego sine tormentis & fidiculis hic verum proloquar: *Surena* quid sit, nescio. Est Varroni nomen conchylii, nunquam tamen mihi antea fando auditi. nunc tandem licet, ut opinor, fasque est post ingenuam confessionem conjecturas suas perscribere. Judicavi *Veneræ* aliquando scribendum esse, sed frustra, cum similitudo nulla rei sit: magis probarem *mures*, vel *murices*. Sed cum ab Isidoro ita scribatur, *Suris tribus modis dicitur, ut testudo, ac peloris, & coclea. Nam & quæ edimus, & ubi caro inest, & utrumque dicitur peloris; Surenem* a suri & surruli similitudine interpretemur, nisi *striatæ* legamus. TURNEB. Surus est fustis, vel palus: a quo ὑποκοριστικῶς surculus. Ennius:

Unus Surus surum ferret, tamen defendere possent.

Ab hujus similitudine, opinor, dictæ *surenæ*, genus conchylii, quod *urenas* vocat Plinius lib. 33, ubi piscium & conchyliorum nomina recenset, observato literarum ordine, *Urenæ, uva, xiphiæ.* ibidem: *Sunt præterea a nullo auctore nominati Sudis Latine appellata*: quo loco memoria lapsus Plinius, cum hic a Varrone nominetur Sudis. POPMA.

lin. 20. *Hippopotamus.*] Dicebatur & *Hippocampa*, aliud sane ab *Hippocampo*: quippe ἱππόκαμπος animalculum apud Dioscoridem: at *Hippocampa*, quod *Campas* equos marinos dicerent, auctore Festo; vel potius quod καμπὰς omnia cetacea: unde finxit vocem καμπίκητος Epicharmus. Menander tamen *hippocampum* non *hippocampam* dixit pro *Hippopotamo*, aut potius equo marino. Nonius: *Hippocampi, equi marini, a flexu caudarum, quæ piscosæ sunt: & est Græcum. Menander, Vehutos hippocampos in æternæ usus, scire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampisque asperis.* Quæ verba si pristinæ integritati suæ restituero, putabo, me studiosorum gratiam eo nomine non parum demereri posse. Videamus igitur, num ita scripserit ille grammaticus. Menander:

Οὐχ οὗτος ἱππόκαμπος ἐν αἰθέρι.

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiusmodi apparent in aere, ut est in Nebulis Aristophanis. Deinde Nævius:

—sirenes citis
Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Videntur esse ex Ægistho Nævii: ex qua hos versus, quos

mox adducturi sumus, citat idem Nonius; & cum superioribus conjungendi sunt ad hunc modum:

— Tum autem lascivum Nerei simum pecus
Ludens ad cantum classium lustratur: sirenes citis
Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Ridiculum est, junctos dicere currus immanes Nereidum iis pisciculis, qui dicuntur *Hippocampi.* Sed nimirum hic *Hippopotami*, vel alia quædam immania monstra ex genere cetaceo. Nam καμπὰς Cete vocabant, ut supra admonuimus. Sane hippopotamis vehi Neptunum indicat Statius in Thebaide:

Illic Ægeo Neptunus gurgite fessos
In portum deducit equos: prior haurit habenas
Ungula, postremi solvuntur in æquora Pisces.

Ex quibus apparet, non intelligi ἱππόκαμπον Dioscordis, sed longe majus animal ex cetaceis: quod tamen commentitium putem, sicuti pleraque alia veterum. Plinius quoque lib. 36, cap. 5, cum ait, *In maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, Thetis, atque Achilles, Nereides, supra Delphinos & cete & Hippocampos sedentes:* aperte recenset eos inter cete, aut monstra potius marina: ne quis putet esse ἱππόκαμπον Dioscoridis & Galeni. Quod tamen quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem nostrum σκελετὸν hippocampi admodum elegantem: neque is excedebat trientalem magnitudinem, cum ad dodrantalem pervenire velint quidam. SCALIG.

lin. 25 sq. *Ut Querquedula, Cerceris.*] In Varrone (nam, ut instituimus & cœpimus, eum pervolitamus potius, quam pervolutamus) in Varrone igitur cum ita scribitur, in libris non prelo, sed manu scriptis reperio (quod pro meo non vendito, nec alioqui ostento) *ceteris.* Est Græcis avis κερκὶς, est & κερκιθαλλὶς, quæ an ad hanc notationem pertineant, potius aliorum prudentiæ committendum putavi, quam meæ temeritati arbitrium judiciumque arrogandum. TURNEB. Illud κερκουρὶς, quod a duabus caudis confectum est, putamus adulterinum esse, & temere in alienam possessionem irrepsisse. videtur enim potius κερκιθαλλὶς reponendum esse. Illud enim ἐρωδιὸν veteres grammatici interpretantur: quamvis discrimen esse scio inter querquedulam & erodium. Certe hæc aliquando confundunt boni auctores. Nam cum attribuat Aratus ἐρωδιῷ προγνωστικὰ pluviæ, Virgilius item illam Ardeam

interpretetur; Varro contra ejus similem querquedulam id faceret, canit his versibus:

Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruentis
Præinduere aquatiles querquedulæ natantes.

Quamquam & aliæ quoque aves futuram tempestatem prædicunt, ut cornix, & milvius, de quo ita idem Varro Sesquiulysse: *Jugere volitans milvos visus, aquam e nubibus tortam indicat fore, ut tegillum sibi pastor sumat.* Apud Nonium hodie legitur, *Vigere volitans mulsus.* Nos de conjectura ita correximus, cum sciremus ex Festo milvios jugere dici, cum vocem emittunt. SCALIG.

lin. 29 sq. *Sic in Latio nominati Lytra & Fiber.*] Ego *lutra* scribendum existimo de Varronis sententia. Nam quod ei placeat, hoc tempore videndum est, non quod alii censeant. Existimat enim, a *luo*, quod est *solvo*, *lutræ* nomen inditum esse: quamquam si quis per y Græcum scribat, a λύω deducet eodem sensu. Sed Varro non tam ad Græcam etymologiam, quam Latinam notationem videtur attendisse. In libro veteri *lira* scribitur, quasi librarius *lua* scribere voluerit: *lutra* tamen probo. TURNEB.

lin. 31. *Atque eas dissolvere; unde Lytra.*] *Atque eas dissolvere, ab luere.* At Romana editio, item vulgata, corrupte habebat, *ab lytra.* Vertranius, ἀπὸ τῆς λύσεως, haud scio quam bene. SCALIG.

Pagina 24.

lin. 3. *Antiqui Fibrum dicebant extremum.*] Ut a cerno cribrum: a facio, faber: a tumeo, tuber: a luo, liber; deglubitur enim: a cresco, creber: a glubo, glaber: a scarreo (unde scarrosus Lucilio, λεπρὸς) scaber: a suo, suber (insuitur enim solo calceamenti: unde ea dicuntur καττύματα Græcis) a craceo, craber, qui postea crabro, σφήξ (cracere significat gracilem esse Ennio, & σφηκώδεις graciles dicuntur apud veteres comicos.) sic a finio, Fiber, extremus. Ab eadem mente Mulciber, a mulcendo, non a mulcendo ferro. Nam Mulciber apud vetustissimos Latinos est proprie μειλίχιος θεός: qualis colebatur Athenis, qui & μαιμάκτης. Plutarchus περὶ ἀοργησίας. SCALIG.

lin. 9. *Qui recte consulat, consul fiat.*] *Consul fuat.* AUGUSTIN. In antiquo libro reperio *consulciat*: quod genus verbi si probum est, significabit idem fere, quod consulere: sin dis-

plicet, *consul fuat*, ne claudicans sit jambicus, scribendum erit. Omnino legere malim *consulciat*, ut sit, rempublicam cum civibus aliisque magistratibus fulciat. Erit fortasse, qui vocem dirimendam censeat, & *consul ciat*, legat, ut sit consul nos impellat & cieat ad rempubl. defendendam, cui equidem argutiæ non multum tribuendum puto. TURNEB. Pro *consulat* marg. Scalig. *consat*.

lin. 10. *Jure & exercitu.*] Libenter, *juri & exercitui*, potius scriberem, quam *jure & exercitu*. Nam infra in dandi casu loquitur, quem & sententia postulat. TURNEB.

lin. 11. *Ergo prætorum est ante præire.*] Lego: *Ergo prætorum est præire*. TURNEB.

lin. 19. *Tatiensium.*] Pro *Tatiensium* (quod equidem probo) reperio *Tacium*; ut aqud Propertium:

Hinc Tacies, Ramnesque viri, Luceresque coloni. IDEM. Marg. Scalig. *Tatium.*

lin. 29 sq. *Pontifices (ut Q. Scævola Pontifex maximus dicebat) a posse & facere. pontifices* &c.] In hoc loco a prelo manus discrepat, cujus hic ego scripturam proponam: *Pontifices Scævola Quintus pontifex maximus dicebat a posse & facere, ut pontifices.* quam quidem verissimam esse, certum habeo. Prænomen hic postponitur, ut & apud Catullum:

Meus est sodalis Cinna Cajus.

& apud Ciceronem lib. 3 de Legibus, *Stolo Cajus.* TURNEB.

Pagina 25.

lin. 1. *Cum ideo.*] Marg. Scalig. *Quod eo.*

lin. 4. *Flamines, quod in Latio capite velato erant semper.*] Illud *in Latio*, quidam suspectum habuerunt, non immerito. Quis enim non videt illud παρέλκειν? At quod pro eo *in sacro* reposuerunt, nihil præter suspicionem afferre possunt. Nos hanc veram lectionem esse putamus: *Flamines, quod licio in apice velati erant.* De apicibus vide quæ annotavimus lib. 6. Velati dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Livius libro 1: *Legatus ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen erat) audi, Juppiter, inquit, audite fines, &c.* Virgil. lib. 12:

Velati lino, & verbenis tempora vincti.

Sic supplica & velamenta dicebant τὴν ἱκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. Itaque ab eo dixit

Plautus, *Orare velatis manibus.* Hoc etiam vocabant *velamina*, & *velatam colum.* Græci dicunt *στέμματα.* Eurip. Oreste, ὦ στέμματα ξήνασ' ἐπέκλωσε θεὰ Ἔριν, id est, vellera. Varro De re rustica: *Quam* (lanam) *demtam, ac conglobatam, alii vellera, alii velamina appellant.* Quamquam apud Varronem pro *velamina* vulgo legatur *vellimina.* SCALIG.

lin. 16 sq. *Fratres arvales dicti sunt; quia fratria dixerunt. Fatria est Græcum vocabulum partis hominum; ut Apollini etiam nunc.*] Lego: *Sunt qui a fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum, ut Neapoli etiam nunc.* Erant & judices, qui de agrorum finibus cognoscebant, mutuatitio nomine, de fratrum arvalium vocabulo, arvales sodales appellati. Quod ita in antiquo lexico scribitur, *arbares scodales*, οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί. Sed cum ista Sphinx ænigmata sic balbutiret, ut intelligi non posset, exstitit Ludovicus Rusardus, jurisconsultorum elegantissimus, qui istam ejus infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. TURNEB. Vera lectio est, *ut Neapoli etiam nunc.* Strabo lib. 5, loquens de Neapoli: πλεῖστα δὲ ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφήβεια, καὶ φρατρίαι, καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ, καίπερ ὄντα Ῥωμαίων. Satis hoc uno Strabonis loco hæc emendatio confirmatur. SCALIG. Idem in marg. notavit *Appuli.*

lin. 19. *Sodales Titii dicti ab Titiis avibus.*] *Sodales Titios* Varro dictos ait esse *a Titiis avibus:* sed illæ aves cui hodie aucupi notæ sunt? Equidem esse neminem puto, qui eas magis cognoscat, quam spinturnicem, hominibus ignotam, ut censet Plinius: sed diversam utique ab bisturnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda est, ut & capreolus & bubalus: a qua & bisturnicios equos, ut opinor, appellavit Vegetius in libro de Re veterinaria. Ubi tamen melius Bistrutitii edi multi censent, me non improbante. Vetus interpres Persii in illum locum: *Ingentes trepidare Titos*, a *titis titos* vocatos dicit. Servius dicit, *palumbes* vulgo appellari *tetas.* Isidorus, *Palumbes*, inquit, *eo quod sunt fartæ pabulo, quas vulgus tetos vocat.* An hæ sint *titiæ aves*, intelligentioribus & doctioribus judicandum relinquo. TURNEB.

ibid. *Quas in auguriis* &c.] Ita legit Vertranius. Neque tamen id commisisset, nisi editione Romana motus. Tamen falsus est, ut puto. Nam in auguriis certis observari aves Titias dixit, quod non in omnibus observarentur, ut ex hoc loco apparet. SCALIG. Idem margini adscripsit lect. *tuguriis.*

lin. 21 sq. *Nam per hos fiebat, ut justum conciperetur bellum, & inde desitum.*] Locus mendosus, litura fortasse emendandus. AUGUSTIN. In fecialibus, ait, *desitum esse* per eos bella indici, cum ipsius ætate ad res repetendas jam non mitterentur, sed tantum fœderibus faciendis intervenirent. Res autem repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant, clarigationem esse hominum prehensionem & pignerationem, (quod ἀνδροληψιον Græci vocant) jusque hominis prehendendi & abducendi, placuit istum errorem eripere. Nam Livius hoc sensu ita locutus videtur lib. 8: *Ut ejus, qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondo clarigatio esset.* In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur, ἐνεχυρασία, ὁμηρία, ἐνεχυριασμὸς, ἁρπαγή. TURNEB. Postremas duas voces putarunt vacare, cum tamen dicat Varro, hoc jam obsolevisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector. SCALIG. Rectius arbitror legas: *Etsi desitum, ut.* Feciales ritu solemni bella indicebant, & cum pugnare desitum, fœdere fidem pacis constituebant. Varro de Vita populi Rom. lib. 1: *Bella & tarde, & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere, & priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas sciebant, feciales legatos res repetitum mittebant.* Desitum bellum, ut Sallustius Jugurtha: *Omne bellum sumi facile, ceterum ægerrume desinere.* Livius lib. 44: *Non ante desitum bellari.* Silius lib. 10:

—*positum tum fœdere bellum.* POPMA.

lin. 30. *Quive nuntii senatus essent.*] Ita leg. pro vulg. *Qui vere nuntii* &c. SCALIG.

Pagina. 26.

lin. 6. *Tametsi cohortem in villa Iscrates dicit esse Græce κούρθον apud poetas dictam.*] Lego: *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Græce χόρτον apud poetas dictam.* Hypsicratis historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicratis etiam grammatici libro decimo sexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis e Græco ortis scripserat. Ceterum grammatici Græci illud Homericum αὐλῆς ἐνὶ χόρτῳ, de septo & ambitu chortis interpretantur. a qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse, σύγχορτα ναίω πεδία, id est, vicinos & finitimos agros. TURNEB. Vulg. *Dicit esse Græce co-*

horton apud poetas dictum. Certissimum est, una litera demta *Chorton* legendum. χόρτος, ὁ περίβολος apud poetas. Ἰλιάδος λ,

Πίονα μηρί' ἔκηε βοὸς Διῒ τερπικεραύνῳ,
Αὐλῆς ἐν χόρτῳ. Item Ἰλιάδος ω,
Αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον.

Inde Euripidi σύγχορτα πεδία. In editione Romana emendarunt κούρθον. Miror, cur non novas aures quærerent, quibus talia persuaderent, qui nova vocabula commenti sunt. Est enim hæc vox plane apud omnes auctores inaudita. SCALIG. Pro *Isicrates* idem in margine habet *Iphicrates.*

lin. 7. *Manipulos exercitus minimas manus.*] Vulg. *Manipulos exercitus nova manus. Manipulos*, pro *manipulus*, more antiquo, ut maritos apud Catullum. Quare facile noris, qua temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana. SCALIG.

lin. 17. *Extremeis subsidio.*] *Extremi subsidio*, placet viri cujusdam docti conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Obsidium dictum ab obsidendo.*] Videtur M. Varro censuisse, *obsidium* scribi & *obscidium*, ut dissidium & discidium. Nam vel ab *obsidendo* ait dici, vel ab *obscindendo.* Quod enim scribitur *ab abscindendo*, ipso statim refellitur literarum sono, nec tam rationis intelligentia, quam auris perceptione ejus mendacium tenetur. TURNEB.

lin. 26. *Duplicarii dicti*, &c.] Uti Varro *duplicarios* vocat, *quibus ob virtutem duplicia cibaria dabantur*: ita armaturas duplares Vegetius appellat, quæ consequebantur duplas annonas: simplares, quæ simplas. *Duplicarii* etiam explicantur in vetusto lexico διμοιρῖται. TURNEB.

Pagina 27.

lin. 5 sq. *Classicos a classe: qui item cornu canunt, ut tum, cum classes comitiis ad comitatum vocant.*] Lego: *Classicines a classe, qui tum cornu utuntur, cum classes comitiis ad comitatum vocant.* Quin & sine præpositione, *comitatum vocant*, in optimo libro scriptum erat, supini significatione, a *comitare*, quod esset *simul ire.* Ciceroni quoque & Gellio *comitatus* significat *comitia.* Qui *classicos* hic legunt, eo falli videntur, quod lib. 5 Varro scribit, *classicus canat.* Sed tum *classicus* pro *classicum* ab eo usurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicuntur. *Classicines* etiam *classiarii* vocantur, & a vetere grammatico σαλπισταὶ explicantur: attamen si *classicus* cui placet, non repugnabo. TURNEB.

lin. 12 sq. *Opulentus ab ope, cui eæ opimæ.*] *Cui ea opima*, ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Cui est opime*. TURNEB.

lin. 14. *Ab eodem fonte Copiæ.*] Lego: *Ab eodem fonte copis*. TURNEB.

lin. 18. *Non a medendo, ac suendo, quæ omnia ultima. Huic rei earum rerum radices.*] Lego: *Quæ omnia ultima huic rei.* TURNEB. Lege & interpunge: *Quæ omnino ultima huic rei.* Deinde, quæ sequuntur, transposita sunt; quæ ita suo loco restituenda sunt: *Earum rerum radices in proximo libro aperientur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quod ab arte artifex dicitur: similis caussa, quæ ab scientia vocatur aliqua*, &c. SCALIG.

lin. 29. *Vinum legere.*] *Vinum legere* in Varrone est *uvas legere*. TURNEB.

lin. 31. *Quas indagatur.*] *Quasi indagator.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Venator a venatu* &c.] In explicando venatoris vocabulo, quod *inventum & adventum* ait, significat in eo inesse notationem inveniendi & adveniendi. TURNEB.

Pagina 28.

lin. 1. *Quod sequitur verbum adventum & inventum.*] Sunt, qui ita scribendum putent: *Venator a vento, quod sequitur feram ad ventum, & in ventum.* Legitur etiam: *Venator a venatu, quod*, &c. AUGUSTIN. Diverse castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio: *Quod sequitur cervum ad ventum.* Error natus, ut solet, ex ignoratione veteris scripturæ, quam non animadverterant imperiti librarii. *Cerbum* enim scriptum erat, pro quo *verbum* legerunt. Idem error mirum quam frequens sit in Nonianis codicibus: ut in exemplo Sisennæ, *Ferabite*, pro *fera vite. Et partim fera vite, partim lauro & arbusto ac multa pinu ac murtetis abundat.* Nec defuerunt, qui in suis magnificis Thesauris tanto labore consarcinatis *Ferabitem* pro agresti sumi apud veteres auctores admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo *satullare*. Nam cum vetus librarius scripsisset *poluuro*, pro *polubro*: ex eo factum, ut *poluere* hodie legatur in codicibus Nonii: sed perperam, ut dixi, pro *polubro*:

Nec in polubro mystico coquam carnes,
Quibus satullem corpora, & famem ventris.

Item eodem modo depravate leguntur verba Lucilii apud eundem: *Maximus si argento in verbi androgyni barbati mœcho cinædi.* Ubi tantum abest, ut in scriptura solum peccatum sit, ut etiam verba Lucilii manca sint. Nam ita scripserat Lucilius:

Maximu', si argenti sexcentum ac mille reliquit
Imberbi androgyni barbato mæchocinædo.

In verbi ergo pro *Imberbi.* Et volebat ostendere Nonius, *imberbem*, non *imberbum*, usurpatum esse a Lucilio. Ceterum Vertranius *in ventum.* Forsan, *Hinc venatus.* SCALIG. Forte legi posset *versum. Venator* dicitur *a venatu*, inquit, *quod sequitur feram undique versum, ad ventum & in ventum.* nimis argute. *Venari* a *venis*, sicut *vestigare* a *vestigiis*, *rimari* a *rima.* Ex eo *venatus*, & *venator*, & *venox*, canis *venatica.* Ennius Annali 10:

Veluti si quando vinclis venatica venox
Apta, silet: si forte feram ex nare sagaci
Sensit, voce sua nictit, ululatque ibi acute. POPMA.

lin. 3. *Pecus ab eo, quod perpascat, a quo pecora universa* &c.] Lego: *Pecus ab eo, quod pascebant, a quo pecora universa.* Videtur Varro dicere, *Pecus pecoris* a pascendo nomen habere; *pecus pecudis*, a pede. TURNEB. *Pecus ab eo, quod pascebant: a quo pecora universa. Et quod in pecore pecunia tum consistebat pastoribus, & standi fundamentum pes (a quo in ædificiis dicitur area pes magnus, & qui negotium instituit, pedem posuit) a pede pecudem appellarunt, ut ab eodem pedicam & pedisequam.*] Ex his, quæ satis per se clara sunt, & Varronis mentem aperte demonstrant, satis constat, immerito hæc in editione Romana mutata fuisse. Quod qui fecerunt, non videbant sane, quo spectabat mens Varronis, cum pecudis etymon explanaret, quamquam nimis anxie & exiliter. Quod enim veteres pastores essent, id est, pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore consisteret; consistendi autem fundamentum pes: a pede, inquit, pecudes appellarunt. Quia ut pes in homine, standi, sic pecus in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis λεπτολογίαν in disquirendis verborum etymologiis: cum dubium non sit, pecudes, quod tonderentur, ποκάδας dictas. Unde πόκος apud Græcos, vellus apud nos remansit. Latini vero pecudes potius, quam pocudes dixerunt, more suo: cum & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Unde Elvela, olera minuta, & Elveola vitis, quæ

herbacei coloris esset. Titinnius : *Lenti calido elvela, rapula, rumices.* Sic etiam *hemonem* pro homine. SCALIG. Idem pro *pecora* in marg. habet *pecunia.*

lin. 6. *Pes magnus.*] *Pes magnus*, id est, constratus. Ita vocabant veteres ἐπίπεδον τὸ ἐπὶ μῆκος καὶ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur : *Planum est, quod Græci* ἐπίπεδον *appellant, nos constratos pedes : in quo longitudinem & latitudinem habeamus : per quem etiam agros, ædificiorum sola, & quibus altitudo & crassitudo ponitur : & opera tectoria, inauraturas tabularum intelligimus*, &c. Plani nomine hic intelligitur, quod apud Varronem pes magnus. SCALIG.

*ead. *Fundamentum instituit.*] *Negotium instituit.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. *Et qui negotium instituit, pedem posuit*] Romani correctores castigarunt de suo, *& qui fundamentum instituit*, &c. male : quamquam in musica qui πόδα instituit, dicitur βάσιν τιθέναι. Atqui non necessario de ædificiis loquitur Varro : sed de iis tantum, quæ μεταφορικῶς deducuntur a pede. Itaque allusit Plautus Asinaria :

Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. LIB. *Ego pes fui.* Ergo pes quodvis fundamentum. Hinc puto Nepotes dictos. Est enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes : quod πούς ipse, id est, fundamentum generis, non essent, sed tantum ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius usurparunt νέποδας pro nepotibus, ἀντὶ τῶν ἀπογόνων. Quod & Festus annotarat, ut cognoscimus ex ejus reliquiis, in quibus etiam apparet citasse Callimachi auctoritatem. Itaque puto me incidisse in eum locum Callimachi, quem Festus laudarat. Nam cum ita citatum repererim apud grammaticos, οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Χῖος ὑλλικοῦν ἔπους, equidem non dubito ita legere :

— οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω
Τὴν μοῦσαν, ὡς ὁ Κεῖος Ὑλλίχου νέποδς.

Intelligit de Simonide. SCALIG.

lin. 8. *Pedisequum.*] Ὀπάων, ὀπαδός. Ab eadem ratione vocabant *a pedibus*, & *pedes*. Plaut. Menæchmis : *Asservatote hoc sultis navales pedes.* Qui & pueri dicuntur, & Græce παῖδες. Antiquitus παῖς por dicebatur, unde Puer factum : quod Laconice & plerisque Doriensibus pes πὸρ diceretur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro : *Quintiporis Clodiani foria ac poemata gargaridians dices, O fortuna, o Fors Fortuna.* SCALIG.

ead. & sq. *Peculatoriæ oves, aliudve quid.*] Arbitror scri-

psisse Varronem, *peculia a pecore, oves, aliudve quid.* Plautus confirmabit nostram scripturam, qui in Aulularia ait:

Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,

Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam. TURNEB. Pro *peculatoriæ* marg. Scalig. exhibet *peculatus.*

lin. 9. *Id enim peculium primum.*] *Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoriæ oves, aliudve quid.* Hæc enim inversa erant. SCALIG.

lin. 10. *Primo ut cum pecore diceretur multa.*] Nimium præceps fuit Vertranius in hoc loco transponendo. Dicit enim Varro, peculatum esse proprie, cum aversa pecunia esset ex multa publica, quæ fiebat pecore: a quo pecore peculatum vult dictum, cum ea multa avertebatur. Nihil igitur mutandum. SCALIG.

lin. 12. *Ex qua fructus major.*] Hoc sane corrigere operosum fuerit, cum cetera desiderentur. Neque solum ea deficiunt, quibus de multa agebatur, sed etiam totum principium sequentium, in quibus animalium etymologias persequebatur. Tamen legerim; *Ex qua fructus de malo.* Nam facile fuit *l* in *i* mutari, ut alibi sæpe id accidit. Quod cum factum esset, ex *majo*, *major* fecerunt. Deinde addita præpositio, ut infinitis locis in his libris commissum est. Æs, fructum, lucrum de malo habere dicebantur, qui intervertendo aliquem lucrabantur. Ita loquuntur Plautus & Apulejus. Hoc est, quod ait Aristophanes,

Οὐκ ἐκ δικαίου τὸν βίον κεκτημένοι. SCALIG.

ead. & sq. *Hinc est, quod Græcis Bos, βοῦς*] Lego: *Hinc est, qui Græcis ὗς sus, quod σῦς: bos, quod βοῦς.* TURNEB. Vulg. *Hinc est, quod Græcis illis usus, quod βοῦς bos.* Manifesto huic tractatui deest principium, quod miror in neutra editione animadversum esse. Neque tamen in eo solum errarunt: sed etiam cum vocem illam *usus* sustulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciundum erat plane, & diserte, ὗς, sus. *Quod Græcis ὗς, sus, quod βοῦς, bos.* SCALIG.

lin. 19. *Vitulus quod Græce antiquitus ἰτοῦλος.*] Lego: *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταλὸς*, quæ vox, ut ait Hesychius, taurum significat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca ἰταλοὺς boves significasse dicit. TURNEB.

lin. 21. *Capra, carpa.*] Turrenum sive Etruscum vocabulum. Hesych. SCALIG.

lin. 22. *Omnicarpæ capræ.*] Quisquis fuit is poeta, qui hoc dixerit, senserat capras ποικιλοφαγους esse: propter quod Ar-

chelaus semper febre laborare eas putaverat. Eupolis quoque comicus idem sentiebat, cum ita capras loquentes introduxerat, *βοσκόμεθα ὕλης παντοδαπῆς ἄπο, ἐλάτης κομάρου τε πτόρθους ἀποτρώγουσαι*, & quæ sequuntur. Valde enim manca & corrupta sunt apud Plutarchum, & ejus simiam Macrobium. SCALIG. Idem in marg. *omi carpe capre.*

lin. 24 sq. *Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus.*] Reperio: *Porcus, quod Sabini dicto, a primo porcopor, inde porcus*, hoc sensu, Sabinus dicere solet, id est Sabini, *porcopor*, id est, porci puer & fœtus. Alii legunt oppido quam eleganter, *quod Sabini dicunt de aprino porco porcus, inde porcus.* ut a Sabinis catulum apri porcum fuisse appellatum intelligamus, si *aprunum* legas, nihil intererit. TURNEB. Vulg. *Porcus, quod Sabini dicunt a primo porco, poride porcus.* Alii inferciunt pro animi sententia quidquid in buccam, ut ajunt. Hoc igitur, quod in manu est, agamus. Nam hæc est, quam veram putamus, lectio: *Porcus, quod Sabini dicunt aprum porcum: proinde Porcus.* Qui meliorem attulerit, caussam non dico, quin merito nostra explodatur. SCALIG. Antiqua lectio: *Dicunt a primo porro poride porcus.* unde apparet legendum: *Dicunt a primo porcum por, inde porcus.* Sabini fortasse nomina præciderunt in extrema syllaba, quemadmodum Osci, quorum sunt *capital, famul, facul*, & alia: quæ imitatus Ennius dixit, *endo suam do*, & *altisonum cæl.* & Lucilius, *proras despoliate, & detundite guberna*, pro *domum, cælum, gubernacula.* Sic ergo *porcum* dixerunt *por*: quæ vox Romanis vetustissimis denotavit *puerum*, ut *Marcipor, Lucipor, Caipor*; de quibus alibi. POPMA.

lin. 27. Κάπρῳ καὶ πόρκῳ.] Idem de re rustica lib. 2: *Porcus Græcum nomen est antiquum, sed obscuratum: quod eum nunc vocant χοῖρον.* Utrumque verum est. nam & Græca est vox, & ita obscurata, ut neminem veterum, quod sciam, qui quidem hodie exstent, ea usum esse putem, præter unum Lycophronem. Cujus adscribam versus ex Alexandra:

Στένω σὲ πάτρα, καὶ τάφους Ἀτλαντίδος
Δύπτου κέλωρος, ὅς ποτ' ἐν ῥαπτῷ κύτει,
Ὁποῖα πόρκος ἰστριεὺς τετρασκελὴς
Ἀσκῷ μονήρης, ἀμφελυτρώσας δέμας,
Ῥειθυμνιάτης κέπφος ὣς, ἐνήξατο.

Nam quod interpres fratris simillimus, homo gloriæ & vanitatis Græcanicæ plenus, commentus est de nescio quo animali, quis non videt fabulosum esse? Non enim vult poeta Darda-

num natasse, ut porcum, aut potius ut animal illud, quod excogitavit Tzetzes: sed vocat μονήρη, ut aprum. Nam apri μονιοὶ dicuntur, ut & apud Latinos posteros, *singulares*. Ælianus, καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὑῶν μονιοί τινες. Stulte enim facit, cum putat, duas comparationes eidem rei attribui: prima enim tantum, quod solus natarit; altera, quod ut κέπφος. Quæ est de Homero sumta, cum idem de Mercurio canit. Deinde quam ridiculus est in interpretatione illius vocis ἀσκῷ, quasi non potius utribus natarit. Quod dictum est per appositionem ῥαπτῷ κύτει. Et cum vocat ἰστριέα, manifesto Ercynium aprum intelligit. Ergo qui postea κάπρος, primo apud veteres dictus est πέρκος. SCALIG.

lin. 28. *Nostri arviga.*] Scribendum puto, *Aringa*. Hesychius, ἄριχα, ἄῤῥεν πρόβατον. Quæ scriptura reponenda in Festo & Donato: apud quos mendose *Aruga* & *Haruga* legitur. SCALIG.

lin. 31. *Et in pontificalibus libreis videmus.*] Al. *Pontificiis*. Interpungendum autem post verbum *videmus*. Quod cum in editione Romana factum non sit, tantum sibi permiserunt, ut alterum verbum deleverint: quod viderent, hæc duo commata aliter apte hærere non posse. Ceterum ita sensus perfectus est, nihil ut præterea ad sententiam desiderari videatur. Putarim tamen ita melius legi posse, *Et in Pontificalibus libris bidentes*. Nam hic quoque idem error nocuerat, de quo sæpe jam admonuimus: quia scriptum esset *videnteis*. Certe bidentes erant hostiæ, quæ & cornigeræ essent, & duos dentes eminulos haberent: in qua sententia est Festus, etiamsi aliter disputetur apud Gellium. Hesychius: Κεραΐδες, τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα. Aliter, ut puto, si carerent illis, ἀτελεῖς erant, & ad sacrificia ineptæ. Nam si bidens dicta est, quasi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis, dicitur? Atqui magis aperit etymon, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hostia, ut duos dentes haberet ceteris longiores: quemadmodum & in tauro τελείῳ, ut diversa cornua haberet, & patentia. Ab eo dicebantur *patales boves*. Plautus Truculento: *Ego ruri hamaxari me mavelim patalem bovem*. De hoc loco intelligit Festus, cum scribit, *patalem bovem* dici a Plauto, qui diversa cornua habeat, & patentia. Meminit & dictione *Propatulum*. Itaque & Græci quoque ab eadem mente ejusmodi boves vocarunt πεταλεῖς. Athenæus libro 9: Πεταλίδων δὲ συῶν μνημονεύει Ἀχαιὸς ὁ Ἐρετριεὺς ἐν Αἴθωνι Σα-

τυριϰῷ. deinde: Πεδαλίδας δὲ αὐτὰς εἴρηϰε, μεταφέρων ἀπὸ τῶν μόσχων. οὗτοι γὰρ πεταλοὶ λέγονται ἀπὸ τῶν ϰεράτων, ὅταν αὐτὰ ἐϰπέταλα ἔχωσι. Item & πετηνοί. Hesychius: Βοῦς πετηνὸς, ὁ ἔχων ἀναπεπταμένα ϰέρατα. SCALIG.

Pagina 29.

lin. 3. *Agnus.*] Ἀμνός. Item *Canis* lin. sq. ϰύων, ϰυνός. υ in α. ut ϰύλιξ calix. SCALIG.

lin. 4 sq. *Nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item, & nocticulus.*] Lego: *Nisi quod ut tuba & cornua signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item & noctulucus*, id est, *interdiu* & *noctu*. Nomen est fictum compositumque e duobus adverbiis *noctu* & *lucu*, ut e *per* & *diu*, *perdius*. Erit fortasse, qui *noctu lucu* legendum censeat. Cui liberum esse jubebo hac conditione, modo *noctulucus* legendi aliis potestatem non eripiat. Quoddam vocabulum suscitavit redivivum in Apulejo & Petronio Petrus Pithœus, omni liberali eruditione ornatus, & antiquitatis ignoratæ quasi Pythius alter, oraculis suis enarrator & illustrator maximus: quod vocabulum propter soni vicinitatem animo incessit meo. Est autem *internuculus*. Apulejus: *At enim internuculos recens cognitos*. Petronius: *Video quosdam internuculos nudasque meretrices furtim conspatiantes*. Censeam potius duabus vocibus *inter nuculos* legendum, & *meritorios* significari *pueros*, *concubinos*, qui nondum reliquere nuces, sed etiamnum inter eas versantur. Nam a Catullo scribitur: *Concubine, nuces da*. TURNEB. Miror, correctores non vidisse, vocem *nocticulus*, quia nihil significaret, corrigendam fuisse: præsertim cum etiam locos integros attentare conati sint. Hic enim opus est eo epitheto, quod juvet Varronis sententiam, qui a voce *canis* vult deduci nomen ipsius animalis; ut ita legendum esse appareat: *Quod hic item nictaculus in custodia, & in venando signum voce dat, canis dictus*. Est enim elegantissima vox a *nictando* detorta, quod Græci dicunt σϰυζᾷν: quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa ergo nictatione, qua signum dat (signa vero canere dicuntur) anxie nimis & putidiuscule Varro *canis* etymon deducit. In libro P. Victorii scriptum *Noctulucus*: an perperam pro *Noctulugus*? Hanc etiam vocem usurpavit Lucilius pro obscœno, id est, mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aves noctu lugentes. An quod in somnis noctu σϰυζᾷν solent? de quo

elegantissimi versus Lucretii exstant, & scripsit Æschylus in Diris:

"Οναρ διώκεις θῆρα, κλαγγαίνεις θ' ἅπερ
Κύων, μέριμναν οὔποτ' ἐκλιπὼν πόνου. SCALIG.

lin. 6. *In custodia.*] Veteres *canes* vocabant *custodes:* & contra, qui custodiæ præfecti erant, *canes.* Æschylus Agamemnone:

Γυναῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὕροι μολὼν,
Οἵαν περ οὖν ἔλειπε, δωμάτων κύνα.

Item ibidem:

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε, τῶν σταθμῶν κύνα,
Σωτῆρα νηός.

Columella: *Nunc, uti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quamquam canis dicitur falso mutus custos.* In carmine obscœno:

Ne, dum me colitis, meumque numen,
Custodes habeatis irrumatos.

id est, *canes.* Plautus quoque in Milite αἰνιγματικῶς huc allusit. Cujus hæc verba:

Nam os columnatum poetæ inesse audivi barbaro,
Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Nævium sentit poetam illum conjectum esse in vincula. Canem vero genus esse vinculi, nemo paulo humanior ignorat. Itaque *custodes* vocavit, quia ita *canes* quoque vocabantur. SCALIG.

lin. 15. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit.*] Reperio: *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit.* Tamen *Latium*, quod editur, egregie placet. Hujus animalis nomen movet me, ne ita *camelariam* amplectar, ut *camelasiam* ejiciam, præsertim cum nobilissimus jurisconsultus Ludovicus Rusardus certiorem me fecerit, apud Marcellinum lib. 17 *camelasium* reperiri: ut *camelasia* sit munus, *camelasium* indictum eo nomine tributum. Ego ideo *camelariam* probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram, ut nec Budæus, sine controversia omnium doctissimus, potuerat. Nunc vero, ut ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita, quasi a κάμηλος καμηλάζειν declinetur, καμηλασίαν recte derivari censeo. TURNEB.

lin. 16. *Alexandria Camelopardalis nuper adducta.*] Vulg. *nuper advecta.* C. Plinius lib. 8, cap. 18: *Camelopardalis Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ.* Dion lib. 43: Περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὠνομασμένης λέ-

γεται, ὅτι τότε πρῶτον εἴς τε Ῥώμην εἰσήχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη, & quæ sequuntur. graphice enim eam describit. SCALIG.

lin. 20. *Cervi, quod magna cornua gerunt — quasi gerui.*] Cur non κεραοὶ potius? Item *Volpes*, quod volat pedibus: quasi non sit ex ἀλώπηξ. Item *Virgultum* a viridi: non autem, quod prius, virguletum. Virgulæ. θάμνοι. SCALIG.

lin. 25 sq. *Proxima animalibus* &c.] Ex vestigiis priscæ scripturæ legendum: *Proxime animal sunt ea.* ἐγγυτάτω τοῦ ζώου. SCALIG.

lin. 30. *Pinus.*] Marg. Scalig. *nux.*

Pagina 30.

lin. 2. *Nux.*] Alii a *nocendo*, quomodo & Græce quoque κάρυον, παρὰ τὸ καροῦν. Est autem vox Syriaca Luz. Sed *l* in *n* abiit, ut Lympha, Nympha. SCALIG.

lin. 5. *Ruta* ——— *Radix.*] Plerique admiratione quadam obstupescunt, defixique hærent in vestigio, velut amentes inopesque consilii, incredibile censentes, quod a Varrone scribitur, *rutam* & *radicem* verba esse origine & domo Græca: sed profecto mirari desinent, & ad se redibunt, si ῥύτην a Nicandro usurpari intellexerint & ῥάδικα. quamquam posterius hoc verbum baculum & virgam in Nicandro significat. TURNEB. Interpres Theriacorum Nicandri: Ἰόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόλεων, τὸ πήγανον ὑπὸ Πελοποννησίων ῥυτὴν καλεῖσθαί φησι. Hesychius: ῥυτὰ, τὰ στέμφυλα, καὶ πήγανον λευκόν. SCALIG.

lin. 13. *Brassica, ut præseca: quod ex hujus scapo minutatim præsecatur.*] Lego: *Brasica, ut præsica, quod* &c. Veteres *præsicare* pro *præsecare* dicebant: quam scripturam flagitat analogia *brasicæ*. Sic in Rudente a Plauto scriptum est, *Exsicasque arundinem*, TURNEB.

lin. 17. *Cucumeres.*] Cucumis, κικυὸς apud veteres dicebatur. Inde nostrum Latinum: ne putes Varroni de hac re assentiendum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Fructus a ferendo res: & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo feruntur, ut fruamur.*] *Fructum* a *ferendo* deducit: ante videbatur a *fruendo*, nisi quis locum e loco castigandum putet: aut Varro libera quadam interpretandi licentia utatur, & unde commodum est, natales verborum repe-

tat. Locum hunc tamen non sine labe & vitio esse credo; huncque in modum lego: *Fructus a ferendo : res hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruamur.* TURNEB. Scribe: *Fructus a ferendo, res, & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruantur.* Ut, inquit, res fruantur, tam quæ ferunt in fundo, quam quæ feruntur. Nam frui etiam passive dixisse veteres, auctores sunt grammatici. Hæc, quam apposui, est vetus scriptura, nisi quod non *fruantur*, sed *fruamur*, habebat. SCALIG.

lin. 20 sq. *Sed hæ e terra, etiam Frumentum, quod exta loco quo solent addi ex mola, id est ex sale & farre molito.*] Sic in veteri libro Achillis Mafei, quo multum usi sumus. In alio libro est, *exta ollica.* Scribendum forsitan est: *Exta olla coqui solent addita mola: ea est ex sale & farre molito.* Valerius Maximus libro 2, cap. 1, ita scribit: *In sacrificiis mola quæ vocabatur, ex farre & sale constat: exta farre sparguntur.* AUGUSTIN. Locus hic in excusis exemplis saniosus est, & Chironio ulcere fœdatus; quem tamen sic persanari posse librorum, non istorum formulariorum, sed priscorum, medicina credo: *Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua solet addi ex mola, id est, sale & farre molito.* Ulcus fere sanatum esse, e Festo docere possumus. is enim, *Aulicoqua*, inquit, *exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id est, elixa.* Nam sæpenumero torrebant. Maro:

Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

In arvige hostia elixabant. Varro: *Hæ sunt, quarum in sacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur.* Hinc & *olla extaris* apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico *extar* exponitur *olla*, ubi exta coquebantur: ut *extalis*, ἀρχὰς, ut & hoc interea inseram. TURNEB. Vulg. *Exta ollica, quo* &c. *Ollicoqua* ex Festo. Inde *extaris olla* Plauto. SCALIG. Vetus scriptura: *Sed ea terra etiam.* Unde totus hic locus ita forsitan legendus & distinguendus est: *Sed ea extaria etiam. Frumentum, quod ad exta aulicoqua solet addi, Mola, id est, ex sale & farre molito. Fruges & frumentum,* inquit, adhibentur etiam ad exta in sacris, ut quod ad exta elixa, vocatur *mola.* Extaria frumenta, quibus exta in sacrificiis spargebantur, ut Plauti Rudente *olla extaris*, in qua exta coquebantur; & *aulicoqua exta*, quæ in olla, non in veru, coquebantur. Festus: *Aulicoqua exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id est, elixa.* Idem: *Mola vocatur etiam far tostum & sale sparsum, quod ea molita hostiæ adspergantur.* Valerius Maximus lib. 2: *In sa-*

crificiis mola quæ vocabatur, ex farre & sale constat, quia exta farre sparguntur. Eandem intelligit Virgilius lib. 12:

Dant fruges manibus salsas. POPMA.

lin. 25 sq. *Puls appellata, vel quod ita Græci.*] Al. *Puls ita appellata, quod ita Græci.* Πόλτος. vide Athenæum. SCALIG.

lin. 27. *Quod ita sonet, cum aqua ferventi insipitur.*] Lego: *Cum aquæ ferventi insipitur.* In vetere tamen libro *insipatur* reperio, ut *dissipatur* & *obsipatur*. Sed *insipiat* Cato dicit, & Festus *insipere* interpretatur *farinam jacere pulti.* TURNEB. *Obsipare* tamen & *insipare* farinam, non *Insipere*, dicebant veteres; tametsi eodem modo Pomponius Attellanarum scripror usurpavit:

Facite ut ignis fervat, ligna insipite, far concidite.

Quod vero dixit de sono ferventis pultis, simile Nævii — *bilbit amphora.* Item Eubuli comici apud Athenæum lib. 6:

Λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι.

Patina cachinnat bulliente murmure. SCALIG. Idem pro *insipitur* in marg. *inspergitur.*

lin. 28. *Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque figuras facere instituerunt alias. A pane & faciendo Panificium cœptum dici.*] Lego: *Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio panus: posteaquam ei figuras facere instituerunt alias, a pane & faciendo panificium cœptum dici.* *Panus* in lanificio est tramæ involucrum, quod tumet rotundumque est: a qua similitudine *panis* est appellatus. Sed & *panus* tumor est inguinum. TURNEB. Athenæus lib. 3: Πανὸς, ἄρτος, Μεσσάπειοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάνια, τὰ πλήσματα. Deinde: Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ πᾶνα τὸν ἄρτον καλοῦσι. Tamen non caret ratione, quod ait Varro. *Panus* enim τολύπη, glomus. Unde quædam placentæ, quod ad eum modum confictæ essent, τολύπαι dicebantur. Meminit Athen. lib. 3. Clemens Alexand. Protrept. οὐ σησαμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα. *Glomus* vocabatur Latine, quod τολύπη glomus. auctor Festus. Vel est quod Pollux lib. 6: Ὠνομάζετο δέ τινα καὶ πηνία, ἃ καὶ τοῖς πλακοῦσιν ἐπετίθετο, προσεοικότα πηνίοις· λευκὰ δὲ ἦν τὴν χρόαν. quod Varro videtur innuere. Alioqui scio, πηνίον, & Dorice πανίον, ἀντὶ τῆς ἀτρακτυλλίδος sumi: cum hic ἀντὶ τῆς τολύπης. Unde & tumor inguinum (qui morbus pueros infestare solet) vocatur *panus*: & paniculæ Plinio τὰ τολυποειδῆ. At *panicæ* in milio aliud est: id enim a Græco etiam manavit. πηνίκη enim

αἱ τρίχες, καὶ ἡ κόμη. Theophrastus φόβην vocat. Τὰ μὲν, inquit, ἔχει στάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ κεγχρώδη, φόβην. ἡ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβη. Unde apud eundem, ἀποχεῖται. δὲ οὐκ εἰς στάχυν, ἀλλ' οἷον φόρβην, ὥσπερ ὁ κέγχρος, καὶ ἔλυμος. in illis, inquam, verbis perperam φόρβην legitur pro φόβην. Apud Plinium quoque libro 18, cap. 7, mendum insigne, vix paucis animadversum, inolevit, in illis verbis: *Milium*, inquit, *inter hos X annos ex India in Italiam invectum est, nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adolescit ad pedes altitudine VII prægrandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum.* Nam *phobas* pro *lobas*, ex Theophrasto. SCALIG.

Pagina 31.

lin. 2. *Unde id dictum. Nisi ab eo, quod Græci κόκκον.*] Reperio in veteribus libris, quod lectoribus dijudicandum relinquo: *Nisi ab eo, quod Græci κρόκην.* TURNEB. *Unde id dictum, ab eo, quod Græcis κοκκών. a quo Græcis κόκκος granum dictum.* Potest ita legi, ut posuimus. SCALIG.

lin. 4. *Horreum ab horrendo.*] *Ab horrido.* ex conjectura. AUGUSTIN.

lin. 5. *Quod tritum est spiceis.*] Reperio, *tritum ex spicis.* TURNEB. *E spicis.* SCALIG.

lin. 6. *Nam id prius μέλιν.*] Lego: *Nam id μελίνη*: est tamen aliis μελίνη, panicum, milium, κέγχρος. nonnulli μελίνην genus milii censent, quos sequitur Varro. TURNEB.

lin. 7. *Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, coctum.*] Lego: *Libum, quod ut libaretur, priusquam essetur, erat coctum.* Ait, libi partem primum solitos esse veteres libare, reliquum deinde comesse, atque ex eo a libatione nomen adeptum esse. *Essetur* autem est *comederetur.* TURNEB. Forsan, *quod libaretur, priusquam essent, coctum.* Quod id libaretur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortasse illa vera est lectio. SCALIG.

lin. 8. *Testu caldo.*] Marg. Scalig. *testa calda.*

lin. 11. *Circuitum æquabiliter fundebant.*] Vulg. *æqualiter.* Hic *fundere*, ἐλαύνειν. unde νεήλατοι genus libi. SCALIG.

lin. 14. *A globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti a globo Globuli.*] Lego: *A globo farinæ dilatato item in oleo cocti, dicti a globo, globi.* TURNEB.

lin. 18. Θρύλλον, καὶ τρύφον, *& placenta, quod edebant cum*

pulte.] *Et placenta. Quod edebant* &c. rectius est. AUGUSTIN. Lego, antiquitatem secutus, non istorum recentium exemplarium novitatem, *Ut thrion & placenta. thrion* ab Atheniensibus jucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ θρία Græce vocantur) involvebatur. Sunt & ἴτρια Græcis lagana, si quis forte hoc loco ita legendum putet. TURNEB. Vulg. *Triton & placenta.* Poterat legi *Itrion*, ἴτριον, ut aliquando putavimus: postea tamen vera visa est lectio, *intritum*: præsertim cum apud Latinos *Itrion* nunquam reperiatur. Est enim ἔνθρυπτον, καὶ πλακοῦς. Athen. interpretatur πεμμάτιον λεπτὸν διὰ σησάμου καὶ μέλιτος. Demosthenes, μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνθρυπτα, καὶ στρεπτοὺς, καὶ νεήλατα. Hesychius, ἔνθρυπτα, τὰ ἐκπέμματα, ἢ τὰ ἐντριβόμενα βρώματα. Melius tamen alibi legitur, ἔντριτον, τὸ Διονυσίου ἔμβρωμα, ὃ Γαλάται ἔκβρεκτόν φασιν. Apud Apitium libro 9 Embractum Bajanum legitur: quod est genus intriti: ut non dubitem legere *intritum*, καὶ πλακοῦντα. Tamen *interere* est verbum culinarium apud Terentium: *Tute hoc intristi*: unde *intritum* potius deducendum erat. Aliorum ridicula commenta nihil moramur, qui cum hic inepta vocabula τρύφον καὶ θρύλλον induxerint, facile indicant, ea ex sua culina, non ex Græcorum munumentis, produxisse. SCALIG.

ead. *Quod edebant cum pulte — Pulmentum*] Charisius legit: *Pulmentum, quod id cum pulte essent, ut Plautus. inde pulmentarium dictum*: longe melius sane. Locus vero Plauti, quem intelligit, exstat in Aulularia:

Pulmentum quin ei pridem eripuit milvius.

ut Vertranium defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti exstare putaverit. SCALIG.

lin. 19. *Ab eo Pulmentum, ut Plautus: hinc Pulmentarium dictum* &c.] Reperio in veteribus libris: *Ab eo quod pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum. Hoc primum*, inquit, *debuit pastoribus caseus.* Pereleganter ait, caseum hoc pastoribus debuisse, ut eorum esset *Pulmentarium*, id est, obsonium, quod cum pulte vel pulmento comessent, ut cum pane obsonium edimus. TURNEB. *Hoc primum debuit pastoribus.*] Vulg. *tepuit*: facete. Hoc enim vult, Antea pastores crudis tantum vescebantur: cum autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maxime cum puls, a quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranius hæc valde corrupta habent. SCALIG. Pro *debuit* marg. Scalig. *fuit.* Est Græcum loquendi genus, pro pulmentarii usum

præbuit. ita enim illi dicunt ὀφλισκάνειν γέλωτα, ὀφλισκάνειν μωρίαν. Euripides Alcestide: Αἰνῶ μὲν αἰνῶ, μωρίαν δ' ὀφλισκάνει. Juvenal. Sat. 10: *Quæcunque maritis iratis debent.* Paulo ante leg. *Thrion*, *& Placenta*. Græci vocant θρῖον genus edulii, quod frondibus ficulnis involvebatur: de quo Athenæus, Hesychius, & alii. hinc *Atharathrium*, Plautus Pseudolo. POPMA.

lin. 24. *Quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta.*] *Quæ minus cruda.* Ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Quæ minus cruda esse poterant, decoquebant in olla: ab olla olera dicta.* Dicit autem, quæ non poterant comesse cruda. TURNEB.

lin. 26. *Quod rueret e rure, Ruapa: unde Rapa.*] Lego: *Quod e terra erueretur, ruapa, unde rapa.* TURNEB. Vulg. *Quod terræ rure Ruapa, unde Rapa.* Romana editio, & Vertranius, οὐδὲν ὑγιές. Ita legendum erat: *Quod e terra ruerent, Ruapa. unde Rapa.* sane inepte e terra hæc etymologia eruitur a Varrone, quæ adeo terrestris sit & plena ruris. Græcum enim est ῥάπυς: unde etiam ῥάφανος. Athenæus lib. 9: Σπεύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥαφανὶς, φησὶ, γογγυλὶς, ἀνάῤῥινος, ὅμοια. τὴν δὲ ῥάφυν Γλαῦκος ἐν τῷ ὀψαρτυτικῷ διὰ τοῦ π ψιλῶς καλεῖ ῥάπυν. Etiam supra, ubi ait, *Caulis, lapathium, radix.* Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον. puto legendum, καυλὸς, λαπάθιον, ῥάπυς. Nam ῥάδιξ aliud est. SCALIG.

lin. 27. *Olea grandis, Orchitis: quod ea antiquitus Orchemora*] Legendum: *Olea grandis orchitis, quod ea Attico orche minor.* Nam *orchitis* etsi magna est, est tamen minor orche, olea quadam Attica. *Orchas* etiam vocatur hæc, ejusque mentio est apud Maronem & Festum, his verbis: *Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum* ὄρχεις, *quod sit magnitudine instar testiculorum.* In antiquo lexico scribitur: *Orchæ*, ἐλαῖαι ἐπιμήκεις. Quidam hic *antiquitus* legunt. TURNEB. Forte: *Quod ea, ac testiculus, Orchis major.* Festus: *Orchitis genus oleæ ex Græco dictum, quod sit magnitudine instar testiculorum. Glossarium: Orchæ*, ἐλαῖαι ἐπιμήκεις. POPMA.

lin. 29. *Suilla sic ab illeis generibus cognominata.*] Melius legeretur, *a suillis generibus.* SCALIG.

Pagina 32.

lin. 3 sq. *Ut crudum nimium habet humoris.*] Non desinam

Varroni molestus esse, ejusque vulnera ulcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: invitus tamen, qui sanandi potius animo malum ejus attingam, quam lædendi. Emendo igitur, *Et ut crudum nimium habet humoris.* TURNEB.

lin. 8. *Et ut servarent, salere.*] Diomedes ita scripsisse Varronem existimat, non *salire*, lib. 1, cap. 4. AUGUSTIN.

lin. 9. *Tergus suis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede suis, a nomine ejus. Offula dicta, ut offa minima in sue.*] Lego: *Tegus suis, ab eo, quod tegit, ut perna a pede sueris, a nomine ejus: offula, ab offa minimæ sueræ.* Apparet e derivatione Varronis, veteres non tantum *tergus*, sed etiam *tegus* dixisse. Certe apud Plautum in Captivis hic versus trochaicus *tegoribus* postulat:

Dii immortales, ut ego callos detruncabo tegoribus.

Attamen si in Varrone *tergus* placet, detracta litera deductio ejus fiet. Jam *sueris* pro *suis* dixerunt veteres, & *boverum* pro *boum*. Cato: *Quod juga boverum? Suera* quoque est *suilla* caro, prisca voce. TURNEB. In antiquitus excusis (apud quos semper certior lectio) ita legitur: *Perna a pede: Sueris a nomine ejus.* Legerem: *Perna a pede sueris;* si verisimile esset, Varronem ita locutum esse, sicut temporibus Catonis, in quibus boveris, & Joveris, & similia dicebant. Sed neque, ut mihi persuadeo, ita Varro locutus est: neque, si ita legas, cetera, quæ sequunrur, cohærent. Quid enim erit illud, *a nomine ejus?* Quare videtur recte legi in antiquitus excusis, ut sit, *Perna a pede. Sueres a nomine ejusdem*, nempe suis; de quo paulo ante dixerat. *Sueres* vero inter suillæ partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Festo, dictione *Spetile:*

Edo pernam, sumen, sueres, spetile, callum, glandia.

Est autem *spetile*, pars carnosa infra umbilicum suis. auctor Festus. Græce ἦτρον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ὀμφαλοῦ μέρος. Vel dicamus, Varronem veterem casum usurpasse, *Perna a pede sueris*, ex verbis veteris grammatici, puta Sisennæ, aut Ælii. Deinde, *A nomine ejus Offa.* SCALIG. Variant antiqui libri in voce *sue:* alii *suilla*, alii *sueræ;* sed videtur totus hic locus ita legendus & distinguendus: *Perna a pede. Sueres a nomine ejus. Offula ab offa minima suilla. Offula* dicitur, inquit, quasi *offa suilla.* nimis putide; cum sit ὑποκοριστικὸν ab offa, nisi hanc quoque vult dictam, ut os suis. *Sueres* sunt suillæ partes carnosæ. Plautus Carbonaria:

Edo pernam, sumen, sueres, spetile, callum, glandia. POPMA.

lin. 11. *Inficia, ab eo, quod infecta caro.*] Ut *inficium* est idem, quod infectum, id est, infecta caro: sic *proficium*, profectum. Sed & *proficias* dicebant. Arnobius: *Quod si omnes has partes, quas proficias dicimus, accipere Dii amant. Præficias* enim, quod in eo scribitur, vitiosum & improbandum puto. TURNEB.

lin. 13. *Murtatum a myrto, quod eo large fartum intestinum crassum. Lucanicam dicunt.*] Quiddam ex antiquo codice subscribam, quod haud scio quam vendibile futurum sit: ejus æstimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo: *Murtatum a murta, quod ea large fartis. Quod fartum intestinum crassum Lucanicam dicunt.* Exponi commode posset, quod murta large & affatim fartis & farciminibus solet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat: *Lucanicam, fundulum, longanonem. Lucanica* porro est, ut in antiquo reperio lexico, ἀλλάντιον. Libet & locum Arnobii de his farciminibus apponere: *Quid, inquam, sibi volunt apexabo, inficia, silicernium, longavo? quæ sunt nomina & farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.* TURNEB. Vulg. *quod ea. Murta* genere feminino apud veteres, ut apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De *murtato* Plin. lib. 15 de murto loquens, *Et alius bacæ usus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.* SCALIG.

lin. 18. Τυφλὸν ἔντερον.] Reperio τυφλοέντερον, uno verbo, & licet sic jungere, vel dividere in duas voces τυφλὸν ἔντερον. TURNEB. Marg. Scalig. δύπλον.

lin. 25. *Longabo, quod longius, quam duo hila.*] Reperio: *Longano, quod longius quam duo illa.* Scribitur varie hoc nomen, *Longano, longabo, longavo, longao* etiam sæpe apud Cœlium Aurelianum. TURNEB. Pro *hila* marg. Scalig. *illa.*

ead. *Agumentum, quod ex immolata hostia.*] Lego: *Augmentum quod* &c. TURNEB. Meminit Arnobius lib. 7. SCALIG.

lin. 26. *In jecore imponendo agendei causa.*] Lego: *Augendi causa.* Ita enim loquuntur libri certissimæ fidei, & Arnobius appellat, inficium solum, omentum solum, augmentorum adjiciatur in causam. TURNEB.

lin. 27. *Magmentum.*] Meminit idem eruditus scriptor, libro 7. Erat autem daps, quæ profanabatur a rusticis, Ja-

no, Silvano, Marti, Jovi dapali &c. quamvis id non interpretatus sit Arnobius. SCALIG.

lin. 28. *Quod ad religionem magis pertinet.*] Videtur legendum: *Quod ad regionem magis pertinet.* Subjicit enim: *Itaque propter hoc montana fana constituta certis locis.* Nam ad id tantum constituta erant, ut Jano, Marti (ut est apud Catonem) & Jovi dapali, item Silvano, res divina susciperetur a quodam rustico, sive ingenuo, sive servo: cui sacro non interessent mulieres. Cato: *Mulier ad eam rem divinam ne adsit, nive videat quomodo fiat.* Itaque dixit Juvenalis:

Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,
Crure tenus medio tunicas substringere debet,
Cædere Silvano porcum, quadrante lavari. SCALIG.

ead. *Itaque propter hoc montana fana constituta loceis certeis* &c.] Hoc incorruptum sincerumque non est. nos ejus vitium sarcire conabimur, ubi antiquitatem scripturæ repræsentaverimus: *Itaque propter hoc mentarea fana constituta sunt certis locis, quo id imponeretur.* Ego *magmentaria* legendum puto. Sunt autem *magmentaria fana*, vasa sacra, quibus magmenta & exta sacra imposita aræ inferebantur. itaque libentissime *magmentaria* vasa legerem. Vetus lexicon: *magmentarium*, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀνατιθέμενα τοῖς βωμοῖς προσφέρονται. Ceterum in vetere inscriptione *magnetum* scribitur, ut in multis editionibus Varronis, Festo *magmenti* auctoritatem tuente. Verba inscriptionis: SI QUIS HIC HOSTIA SACRUM FAXIT, QUOD MAGNETUM NE PROTOLLET, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTUM ESTO. In Arnobio etiam *magmentum* scribitur: *Non magmenta, non augmina, non mille species.* TURNEB.

lin. 29. *Quod id imponeretur matæ; ab eo quod Græci μάττιαι καὶ μάπιαι.*] Lego: *Macteæ, ab eo, quod Græci μακτύαι. Macteæ* etiam a Suetonio vocantur, scribente in Caligula: *Et multis venenatas macteas misit.* Ab Arnobio, *Frustilla hæc parvula pro suavibus macteolis sumunt.* Mactya in Martiale scribitur Græcorum more. hoc nomine, ut ait Athenæus, omne scitamentum, & omnis cupedia, jucundumque & pretiosum edulium censetur, cum tamen initio esset quædam maza. Itaque utriusque est eadem origo. TURNEB. Vulg. *Quod imponeretur macte, ab eo, quod Græci μᾶλλον.* Hæc est lectio veterum excusorum. Omnes enim illi *macte* habent: quæ vera est lectio. Quod autem illud *macte* putant quidam Græce exponere vel-

le, hoc frustra est. illud enim peccatum est propter ea, quæ statim sequuntur, *Item Græci sigillatim*, *&c.* cum ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro: *Vel ab eo*, *quod*, *cum imponeretur*, *macte dicerent.* Ipsi vero putarunt, verbum *Dicerent* sine nomine, vacare. Exstiterunt deinde, qui illud *Macte* a Græco deduci sibi persuaserint. Itaque nonnullis visum est substituere μᾶλλον: aliis, μάπυς. Quidam etiam μάγδαν suppofuerunt. Et quem lapidem non moverunt, ut Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt, qui *mactre* legerent: quod ita μάκτραν dici Græce scirent. Quæ omnia magis eorum negligentiam, quam Varronis mentem, aperiunt. Namque *Magmenti* duo etyma posuit Varro: vel quod magis ad regionem faceret; vel quod, cum id Deo pollucerent, MACTE dicerent. Quod enim ita dicerent in pollucenda dape, diserte legitur apud Catonem: *Macte hoce vino inferio esto: Macte hoce fercto esto*: *Macte hace dape pollucenda esto.* Est ergo illa vera lectio, quam conjectavimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi usquam corruptior est, quam in editione Romana: quod cum bona venia eorum, qui ejus correctionis auctores fuerunt, dictum velim. Ceterum *imponere*, verbum sacrorum est. Ovidius:

— Cereale sacerdos
Imponit libum. —

Juvenalis:

— *Et farra imponite cultris.*

Aristophanes:

Οὐδ' ἂν θύσαιμ', οὐδ' ἂν σπείσαιμ', οὐδ' ἐπιθείην λιβανωτόν. SCALIG.

Puto legendum: *Mattea ab eo*, *quod Græci idem*, *sic in Latium ut.* ματτύα dicunt Græci omne scitamentum, lautumque ac pretiosum edulium; & idem usurpavit Martialis:

Dives & ex omni posita est instructa macello
Cœna tibi; sed te mattya sola juvant.

Matteas dixit Suetonius Caligula: *Multis venenatas matteas misit.* & Arnobius lib. 7: *Frustilla hæc parvula pro suavibus matteolis sumunt.* Est ergo omnino Græcum, ut *ovum*, *bulbum*, ᾠὸν, βόλβον. POPMA.

lin. 31. *Item Græci sigillatim*, *ut ovum*, *bulbum.*] Puto, *Item Græca fingit Latium*, *ut ovum*, *bulbum*, ᾠὸν, βόλβον. Neque multum ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur. SCALIG.

Pagina 33.

lin. 1. *Lana Græcum*] Posset putare quispiam, hic intelligi λάχνη, & extrita media, factum *lana*, ut ab ἀράχνης, *araneus*. Sed non ita est. λῆνος enim prius dicebatur, & Doribus λᾶνος. Apollonius lib. 4:

Βεβρίθει λήνεσσιν ἐπηρεφές. —

Et λανισταὶ, οἱ κτενισταὶ apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc est, carminabant) lanam. Nec sine causa ad hoc testimonio Callimachi utitur Varro, cum & Æschylus ipse, cum hanc vocem usurparet, eam, ut a vulgi opinione paulo remotiorem, interpretatus sit. Cujus hæc verba ex Diris:

Λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον,
Ἀργῆτι μαλλῷ· τῆδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ.

Solet enim interdum ille poeta, cum quædam insolentia verba aut duriuscula ponit, eorum interpretamentum subjicere; ut in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις:

Ἅλω δὲ πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)
Ἔφριξα δινήσαντος. οὐκ ἄλλως ἐρῶ.

Porro ante hæc quædam deesse, sensus ipse satis docet. SCALIG.

lin. 5. *Subtemen, quod subit stamini.*] Lego: *Subtemen, quod subsit stamini.* TURNEB.

ead. & sq. *Trama, quod tranat frigus id genus vestimenti.*] *Trama, quod trameat filum.* Sic docto cuidam viro placet. Et postea: *Genus vestimenti densum.* AUGUSTIN. Lego: *Trama, quod trameat frigus id genus vestimenti. Trameat* enim ad originem propter soni affinitatem existimo, quam *tranat*, accommodatius. TURNEB. Vulg. *Trama, quod trameat frigus, genus vestimenti.* Omnino legendum: *Quod trameat frugionis vestimentum.* Frugionia vestimenta sunt ea, quæ *ricamata* vocant Itali dictione Syriaca: in quibus tramæ diversis modis retortæ, & perplexi mæandri sunt. De Phrygione Varro κοσμοφθορύνη, *Phrygio, qui polvinar poterat pingere, soliar lævigabat.* Ita legendum in Nonio. Trameat vero stamen & subtemen. Persius metaphoricῶς:

— *mihi trama figuræ*
Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter.

Ex Euripid.

Τρίβωνες ἐκλιπόντες οἴχονται κρόκας.

Unde deflocçati senes dicuntur, metaphora sumta a vestibus, quæ fratillos suos, id est, villos, amiserunt. Quæ & decotes dicebantur. SCALIG. Al. *Trameat Phrygium id ge-*

nus. Mallem: *Trameat, Phrygium cum sit genus vestimenti. Trama* enim, id est, *filum*, trameat & currit intra stamen & subtemen, cum texitur Phrygium genus vestimenti, distinctum filis aureis, & variis mæandris retortum. *Tramæ* meminit Nonius Marcellus: *Panus tramæ involucrum.* Persius *μεταφορικῶς* pro tenui ductu & filo usurpavit Sat. 6:

——— mihi trama figuræ sit reliqua.

Phrygiæ togæ usum celebrat Plinius lib. 8: *Togas rasas Phrygianasque divi Augusti novissimis temporibus cœpisse scribit Fenestella.* eandem intelligit Virgilius lib. 9:

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis. POPMA.

lin. 9. *Pannus, Græcum: Panvelum dictum a panno, & volvendo filo.*] Lego: *Ubi ea fecit, panvellium, dictum a panno & volvendo filo.* Est igitur *panvellium*, ut declaratur in antiquo lexico, *πηνίον*, radius scilicet aut fusus, cui filum involvitur. TURNEB. Apud Isidorum, non prorsus malum auctorem, legitur *pænvelium*: item Hesychium, qui in Græca voce explicanda usus est vocabulo Romano. Πηνίον inquit, *πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη.* Quæ si vera est lectio, videtur a pano luendo Panvelium dictum. Unde hodie *dividere* dicunt Francæ mulieres, a dividendo, hoc est, luendo filo. Nisi sit quasi a deviduando. Aristoteles libro 5 Historiæ animalium, *ἐκ δὲ τούτων βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπηνιζόμεναι.* Nonius *Panulam* vocat. SCALIG. Legendum ex veteri scriptura: *Panus Græcum. ubi ea facit Panvelium, dictum a pano, & volvendo filo. Panus πηνίον*, & Dorice *πανίον*, est glomus in lanificio: *Panvelium* autem est radius vel fusus, cui filum involvitur, qui Græce dicitur *ἄτρακτος*. Nam *panus* Varroni idem, quod *τολύπη*, sive glomus, ut supra: *Panis quod primo figuras faciebant, ut mulieres in lanificio, panus.* Aliis eadem sunt *panus* & *panvelium*, radius textorius scilicet aut fusus, quo revolvitur subtemen. Lucilius lib. 4:

— foris subteminis panus est:
Intus vero stat rectus subtemine panus.

Nonius: *Panus tramæ involucrum, quam diminutive panulam vocamus.* Hesychius: *πηνίον πανούκλιον, ἢ ἄτρακτος, εἰς ὃν εἰλεῖται ἡ κρόκη.* POPMA.

lin. 15. *Conum, quod cogitur in cacumen versus.*] *In acumen.* utrumque habent libri. AUGUSTIN. At ego credo, quod Græce *κῶνος*. SCALIG.

ead. & sq. *Hasta, quod stans* (vulg. *astans*) *solet ferri.*] Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur: & *astare*, pro *adstare* dicebant: ut Plautus *assum*, pro *adsum*. SCALIG.

lin. 17. *Scutum a sectura, ut secutum, quod minute confectum sit tabellis.*] *Confecteis sit.* ex audaci emendatione. AUGUSTIN. Scribo: *Scutum a sectura, ut sectum, quod a minutie confectum sit tabellis.* Hæc profecto scriptura est aliquanto enodatior, quam vulgaris & promiscua. TURNEB. Fallitur Varro. est enim σκύτος, quod esset ὠμοβόειον. SCALIG.

lin. 18 sq. *Umbones, aut a Græco, vel quod ambones.*] Lego: *Umbones, a Græco videlicet, quod ambones.* Sic emendavi, quod *aut* in exemplari veteri non reperissem, neque desiderari sensissem. TURNEB. Lego, *Umbones a Græco, quod ἄμβωνες.* Græci ἄμβωνας vocant, quidquid extumidum est & prominet, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque ὑψηλοὺς τόπους ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat, — ἐπ' εὔρεος ἀμβώνεσσι. Sic quoque Latini umbonem in eam significationem usurparunt. Statius Achilleide:

— undisonæ quos circuit umbo Maleæ.

Id est, quod poetis Græcis πρών. Idem in Thebaide:

Stant juga, & objectus geminis umbonibus agger
Campum exire vetat. —

Idem in via Domitiana:

Tunc umbonibus hinc & hinc coactis.

In Thebaide:

— vasto metuenda umbone ferarum
Excutiens stabula —

Idem in Hercule Surrentino:

— quod solidus contra riget umbo maligni
Montis. —

Satis apparet, cur postea umbones in clupeis appellarunt: quos vocat ὀμφαλοὺς Polybius lib. 6; qui & plura addit de forma clupei Romani. SCALIG.

lin. 19. *Gladius ——— a clade.*] Clades dicebatur surculorum detritio. Κλάδος, ramus. Sic Calamitas, calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata. SCALIG.

lin. 21. *Similiter ab omine Pilum, quod hostis feriret, ut perilum.*] Nisi fallor, egregie scriptum est in libris, qui publico carent: *Similiter quod sit ab homine pilum, qui ho-*

ſtem feriret, ut pilum. Dici *pilum* cenſet, quod, ut pilo in mortario aliquid feritur & tunditur, ita hoſtis feriatur. Non deeſt, qui, *ab omine*, ſcribat. TURNEB. Pro *feriret* marg. Scalig. *periret.*

lin. 22. *Lorica, a loreis.*] In hac enucleatione *loricæ*, quæ tanquam *lorita* dicta eſt, ut *lingulaca* tanquam *lingulata*, ſcriptura vetus partim plena eſt, partim confuſa. vid. ſqq. TURNEB.

lin. 23. *Poſtea ſuccuderunt Galli e ferro ſub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam.*] Aperte ſcribitur: *Poſtea ſubcidit.* Vox proxima eſt obſcurior. Ceterum, *Galli e ferro*, nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto togatorum doctiſſimus ignorare potuit, priſcos Gallos nudo fere corpore & inermi prœlia ſolitos inire? & multis ante ſeculis in Græcia loricas ferreas fuiſſe, cum tam ſæpe Græcos χαλκοχίτωνας Homerus appellet? Lego igitur: *Poſtea ſuccidit, quod alia e ferro ſubiit vocabulum ex anulis ferrea tunica.* TURNEB. Ἁλυσιδωτὸν, Diodorus Siculus lib. 5. Etiam hodie loricam vocant *Hallecret*, quaſi ἁλύκροτον pro ἁλυσίκροτον. SCALIG.

lin. 26. *Ocrea, quod opponebatur ob crus.*] *Ocrem* antiqui vocabant aſperum montem & confragoſum, ut etiam docet Feſtus. Inde *ocreas* dictas, quod inæqualiter tuberatæ eſſent, ut idem ait. Uſurpavit eam vocem Livius Andronicus in Odyſſea:

Celſoſque ocris, arvaque petrita, & mare magnum.

Ita putamus legendum ex Homero in Odyſſea:

Ἔκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὀξέες, ἀμφὶ δὲ κῦμα
Βέβρυχε ῥόθιον, λισσὴ δ' ἀναδέδρομε πέτρη. SCALIG.

lin. 27. *Galea ab galero.*] Olim galeæ ex diverſorum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet ex ipſis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos κυνέαι, λυκέαι. Sic etiam, quod ex felina pelle fiunt, γαλέαι dictæ. γαλῆ enim feles, vel ſimile animal ei, quod vocant Græci ἴκτιν. Quare & Homerus quoque ἰκτιδέην galeam vocavit. Ex quibus apparet, Varronem non recte ſenſiſſe, qui a galero deduxerit. SCALIG.

lin. 28. *Quos etiam nunc ita appellant tubicines ſacrorum.*] Significat, a ſacrorum tubicinibus *tubas* appellari *tubos.* TURNEB.

lin. 31. *Vallum, vel quod ea varicare nemo poſſit.*] i. e. quod nemo poſſit tranſire & tranſcendere. Vetus lexicon,

varicat, ὑπερβαίνει exponit. *Varicari* alii legunt, eodem ſenſu. TURNEB. Quid certi afferam de hujus loci lectione, nihil habeo. nam vulgarem recipere, ſane religio eſt. Fortaſſe non inepte legi poſſet: *Quod ea vari, ac ærumnæ eſſent.* Erant vari proprie bacula furcillata, ut interpretatur Varro, & informia. Alii ſcribunt *Varri.* Unde Varrones, duri καὶ σκληροὶ homines, quos Ariſtophanes πρινίνους vocat. Lucilius:

Varronum ac rupicum ſcarroſa, incondita roſtra.

Hinc Varronum cognomen Romæ. Erant & furcillæ, quibus tolluntur retia, quæ σκανδάληθρα καὶ σκάμβυκες Græce dicuntur. Lucanus:

— Diſpoſitis attollat retia varis.

Ex varo igitur Vallus fit. Hinc vallum, quod ex iis fieret. Ærumnas vero furcillas quoque eſſe nemo dubitat, qui ſaltem legerit Feſtum. Ceterum de veritate lectionis præſtare non poſſum: mihi ſufficit, quod in animo haberem, indicaſſe. SCALIG. *Vallum* a *varicando*, vel quod illud *varicare* & tranſcendere nemo poſſit; quod ſinguli bacilli, qui in vallo deſtituuntur, ſunt *divaricati* & furcillati in ſpeciem literæ V. unde & ipſi dicuntur *valli*, quaſi *vari*, iidemque Sudes. Virg. lib. 2 Georg.

Quadrifidaſque ſudes & acuto robore vallos.

Ubi Servius: *Bis idem dixit. nam & valli & ſudes idem ſunt.* Iſidorus: *Dictum vallum a vallis. nam valli fuſtes ſunt, quibus vallum munitur. & valli dicti, quod figantur & evellantur.* POPMA.

Pagina 34.

lin. 2. *Cervi.*] In vallo caſtrenſi per ſpatia ponebantur *cervi.* A quo interſtitium illud inter cervos dictum Intervallum. Id quod ex Cæſare novimus, item ex Silio Italico libro. 10:

Cervorum ambuſtis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus:

— crudaque extraxit brachia terra.

Item:

Aut circum largos curvari brachia fontes.

Utrumque a ſimilitudine. SCALIG.

lin. 4. *Menſam eſcariam cibillam appellabant.*] Vetus liber: *Menſam eſcariam cillibam appellabant.* Pompejus: *cillibæ men-*

sa erant rotundæ. hic tamen *cibilam* edunt, quod eam a cibo dictam Varro autumet: quasi vero non literæ & syllabæ tractentur & trajiciantur sæpenumero, ut ante ipsemet dixit. Erant & mensæ triangulæ, quas *anglones* Nævius vocabat. Vetus lexicon: *Anglones*, τράπεζαι τρίγωνοι, ὡς Ναίβιος. Sunt & apud Græcos κιλλίβαντες, velut mensæ tripedes & machinæ, unde *cilliba* potius deducta videretur. TURNEB.

lin. 7. *A Græcis μέσα, Mensa.*] Charisius lib. 1 videtur hunc locum aliter legisse, aut intellexisse: *Mensam*, inquit, *sine N litera dictam, Varro ait, quod media poneretur: sed auctores eum N litera protulerunt. Virgilius sæpe. Sed & Mensam cum N posse dici idem Varro ait, quod & mensa ἄβρωτα edulia & esculenta ponerentur.* Plutarch. lib. 8. Sympos. primum etymon approbat, μένσαμ μὲν τὴν τράπεζαν τ' ἐν μέσῳ θέσεως. & satis constat, veteres solitos mensam ponere in medio cœnaculi, mediam inter convivas, ut apud Virg. lib. 1 Æneid.

——— *mediisque parant convivia tectis.*

& lib. 3:

Aulai in medio libabant pocula Bacchi. POPMA.

lin. 9. *Trulla a similitudine truæ.*] *Trulla* dicitur a *trua*, quasi *truola*, per diminutionem. *Trulla* vas potorium erat, *trua* vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, id est, domesticum balneum, fundebant. TURNEB.

lin. 10. *Ut truula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Truæ, quæ e culina* &c.] Lego: *Ut truola, hinc trulla: truæ, quæ e culina.* TURNEB. Vulg. *ut troulla. Hinc Græci trullam.* Inversum est, pro *Torulla. Hinc Græci τορύνην.* Aristophanes Avibus:

Ἔτνους δ' ἐπιθυμεῖ, δεῖ τορύνης καὶ χύτρας.

Interpretantur, τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. *Truam* vero τὸ κινητήριον τῆς χύτρας esse, unde & *truare*, τὸ κινεῖν apud veteres, indicio sunt hi versiculi Titinii, poetæ comici:

Sapientia gubernator navim torquet, non valentia.
Cocus magnum ahenum, quando fervit, paula confutat trua.

Cui simile illud Aristophanis ex Equitibus:

Ἀνὴρ παφλάζει. παῦε, παῦ'
Ὑπερζέων. ὑφελκτέον
Δὲ τῶν ξύλων, ἀπαρυστέον τε
Τῶν ἀπειλῶν ταυτηί.

Quæ Titinii sententia tracta ex Homero:

Μήτι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἠὲ βίηφι.
Μήτι δ' αὖτε κυβερνήτης ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ
Νῆα θοὴν ἰθύνει ἐρεχθομένην ἀνέμοισι.

Hinc Græci Trullam.] Romana editio τρυβλίον. At neque τρυβλίον, *trulla*: neque si esset, bis eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent τρυπήλην. eam enim etiam τορύνην interpretatur Hesychius. SCALIG. Libri veteres: *Hinc Græci trullam.* forte: *Hinc brevius trulla*, scilicet una syllaba extrita, quasi *trivola.* nam illud τρυβλίον non significat *trulleum*, & infra a Varrone nominatur. POPMA.

lin. 12 sq. *Ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio.*] Lego: *Ab eodem est appellatum trulleum. simile enim figura, nisi quod latius est, quod concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio.* Hic distinguit *trulleum* a *trulla*, quod quamvis trulleum simile sit trullæ, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, trulla vinaria: distinguit & manubrio. TURNEB.

lin. 16. *A matula dictus; & dictus posteaquam longius* &c.] Lego: *A matula dictus, qui posteaquam longius a figura matulæ discessit, est ab aqua aqualis dictus.* Ex hac scriptura est facile intellectu, quod vas apud antiquos *matellio* fuerit, cui rei servierit. Est & aquimanile vel aquiminale vas, quod, ut reperio, Græci χέρνιβον vocant. TURNEB.

lin. 18. *Vas aquarium vocant Futum.*] Reperio & laudo: *Vas aquarium vocant futim.* IDEM.

lin. 19. *Quo postea accessit μάγινος cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura barbatus.*] Lego e Pompejo: *Quo postea accessit nanus cum Græco nomine, & cum Latina figura barbatus.* Nam Pompejus ait, *nanum* a Græcis vas aquarium appellari humile, & concavum, quod a Latinis vulgo diceretur *situlus barbatus.* Et in antiquo lexico ita scribitur: *Barbatus*, νάννος τὸ σκεῦος. TURNEB. Vulg. *Quo postea accessit Magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine, Græca figura Barbatos.* Legendum: *Quo postea accessit Nanus cum Græco nomine*, &c. Festus: *Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile & concavum, quod vulgo vocant situlum barbatum. Unde Nani pumiliones vocantur.* Nam de μάγινος, quod alii reposuerunt, ipse viderint. Mihi certe nihil temere persuadebunt. SCALIG.

lin. 21. *Pelvis ——— ut pedelvis.*] Vulg. *Pelvis — pedela-*

vis. Est autem a Græco πέλυς. De quo vide Pollucem, itemque alios veteres Grammaticos. SCALIG.

lin. 27. *Quod Siculi dicunt κάτινον.*] Scribe κάτανον. IDEM.

ead. & sq. *Ubi assa ponebant. Magidam aut Langulam.*] Lego: *Ubi assa ponebant, magidam aut langulam. Magis* a Polluce nominatur ita scribente: Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. In catino igitur ponebantur jurulenta, & pulmenta, in lance assa. TURNEB.

lin. 29. *Patinas a patulo.*] Satis notum, a Græcis originem trahere. Nam ut a κάτανος, catinus: sic a πατάνη, patina. Eubulus Comicus apud Pollucem & Athenæum:

Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάνεια σωρεύματα.

Plautus Menæchmis ad verbum videtur eum versiculum transtulisse:

Tantas struices concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur βατάνια. Unde etiam Latini batillum fecerunt. SCALIG.

lin. 31. *Cœnas. — Tryblia.*] Marg. Scalig. *Cœneis — Tryplia.*

Pagina 35.

lin. 3. *Mensam vinariam rotundam nominabant Cylibathum.*] Lego: *Mensa vinaria rotunda nominabatur cilibantum.* In vetere tamen libro exstat *cilibanum*. Deducerem a Græco libentius, quod, ut dixi, κιλλίβαντας vocent tripodes, in quibus milites fatigati reponebant scuta. Aristophanes: Τοὺς κιλλίβαντας οἴσε παῖ τῆς ἀσπίδος. Sed & mensæ tripedes sic vocabantur. Cum autem Varro a *cyliceo* dicit, eo nomine intelligo repositorium poculorum, quod Græce κυλικεῖον dicitur, ut scribit Athenæus: vetus lexicon vasarium κυλικεῖον exponit. TURNEB.

lin. 5. Ἀπὸ τοῦ κύλικος. *qui illa capit, & minores Capulæ a capiendo.*] Lego: *A poculo cylice: a quo illa capis & minores capulæ, a capiendo*. Illam enim mensam a *poculo cylice* nomen habuisse dicit: deinde, unde *capis* dicatur, exponit. TURNEB. Vulg. *A quo illa Capit, & Capulæ.* In omnibus editionibus locus hic depravatus est, qui ita legi debet: *Mensa rotunda nominabatur Cilibantum, ut etiamnum in castris. Id videtur declinatum a Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. A quo illa Capis, & minores Capulæ, a capiendo.* De Capidibus notum ex Festo. Capedines aliter dicebantur, & Capedunculæ Ciceroni. De Capedunculis vel Capulis meminerat & ipse Varro libro

1 de Vita populi Romani: *Etiamnum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod est poculi genus: item armillum, quod est urceoli genus vinarii.* Puto tamen capidem Græcum esse: quod id genus vasis *καπίδη* dicatur a Græcis. Κιλίβαντες Græcum est: ne forte putes legendum esse *Cilibathum*, ut alii. SCALIG. Legendum: *In illa Capis.* In illa mensa vinaria rotunda, quæ dicitur *cylibantum* ponebantur *capides* & *capulæ*, quarum mentio lib. 1 de Vita populi Rom. *Etiamnum pocula, quæ vocant capulas ac capides. Cylibantum* appellat Varro τὸ κυλικεῖον, id est, repositorium poculorum, a quo diversum genus κιλλίβαντες, mensæ tripodes scilicet, in quibus milites fatigati reponebant scuta, ut meminit Aristophanes. POPMA.

lin. 11. *Cum magistri fiunt.*] Iidem & modiperatores dicebantur. Sic Catullus legem συμποτικὴν vocavit magistram: *Ut lex Postumiæ jubet magistræ. Lex Postumiæ*, pro, *Lex Postumia*: ut Urbs Romæ. & Horatio, *Herba lapathi.* Plinius lib. 14: *Numæ Regis Postumia lex est:* VINO ROGUM NE RESPERGITO. Cur id Numa vetat, cum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet, eas leges Numæ συμποτικὰς fuisse, non πολιτικάς. Itaque allusum esse ad voluptariorum dicteria, cujusmodi sunt hæc in epigrammatis Græcis:

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίνοις στήλαισι χαρίζου,
Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς. εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων,
Πηλὸν ποιήσεις, οὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quamquam in duodecim scriptum fuit: *Murrinam mortuo ne indito.* SCALIG.

lin. 20. *Depesta.*] In veteribus excusis, *Flepesta.* Quæ lectio, quamvis corrupta, tamen veræ lectionis nobis index fuit. Perperam enim *Depesta* pro *Lepesta*, quæ a Græco λεπαστή. Cujus præter quod veteres grammatici, Athenæus & Pollux, meminerunt, ipse quoque Varro eadem pæne, quæ hic, monuerat libro 1 de Vita populi Romani. *Lepestæ*, inquit, *etiamnum Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt aut æneæ.* Nam Varronem δέπαστρον scripsisse, non facile mihi persuaserim. SCALIG.

lin. 23. *Poculi genus δεπέσκαν.*] Δέπαστρον ex Polluce libro 11. AUGUSTIN.

lin. 27. *A sumendo Simpulum.*] Id est, bibendo. *Unde sumi pote, puteus*, id est, unde bibi potest. Cicero, *Si sumserit mera-*

cius, id eſt, *biberit.* Apud eundem: *Fluctus in ſimpulo excitare*, τὸ πομφολυγεῖν. proverbium. Eſt autem Syriacum. Nam ut *Abub*, *Ambub*, αὐλός: ambubajarum collegia: a *copher*, *camphora*: a *ſadon*, *ſindon*: a *ſabeca*, quod eſt apud Danielem, *ſambuca*: ſic a *ſephel*, *ſempel* & inde *ſimpulum* fecerunt. Scio ego, me dicere hoc cum magno odio eorum, qui non ſolum literas Hebraicas & Syriacas ignorant, verum etiam oderunt. At tam mihi facile eſt eos contemnere, quam ipſis proclive eſt eas odiſſe. SCALIG. Alii *Simpuvium.* Scio, quid ante dixerim de etymo hujus vocis: quæ omnia, ut incerta, rejicimus. Nam, *ſimponem* prius dixiſſe, non dubito: unde diminutivum *ſimpulum. Simpo* autem a Græco σίφων. utrumque enim ſignificat vaſculum cum tenui fiſtula, vel anguſto collo, ad pitiſſandum vinum. Hoc uno differunt, quod Latini ſuo *ſimpulo* ad ſacra tantum uterentur; Græci τῷ σίφωνι ad guſtandum in caupona vinum, quod genus vocabant *merariam.* Vetus gloſſarium: *Meraria*, γευστρίς. dicebatur & *guſtatorium.* Idem gloſſarium: *Guſtatorium*, γευστρίδιον. Hipponax de eo, qui vinum furtim ex cado pitiſſarat, ſeu guſtarat, dixit:

Σίφωνι λεπτῷ τοὐπίθημα τετρήνας.

Inde verbum σιφωνίζειν, eſt furtim vinum pitiſſare. Apud Ciceronem de Finibus 2, hæc verba ita leguntur in melioribus tam ſcriptis, quam antiquitus excuſis exemplaribus: *Quibus vinum defuſum e pleno ſit, hir, ſiphon, ut ait Lucilius, cui nihil demſit.* Nam vinum, cui ſiphon aliquid demſerit, ſi diu ita deintegratum maneat, ut loquebantur veteres, aceſcit. Propterea Lucilius, ex cujus verbis hæc ſcribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans aceſcere: id quod ſiphone depletum non eſt, neque vola manus pitiſſatum. nam *hir*, eſt vola manus, & qui vinum furtim deplent, ut guſtent, ſolent id vola manus haurire. Hæc ſane eſt vera ſententia Lucilii, quæ elegantiſſima eſt: quam Ciceronis præpoſteri æmuli cur mutarent, cauſa non erat. Si enim Ciceroni putabant injuriam fieri, quod priſco verbo *hir* uteretur, ſaltem hoc cogitare debebant, ipſum Ciceronem verbis Lucilii, non ſuis, loqui. Quod ſequitur apud eundem Ciceronem, *vis & ſacculos abſtulerit*, (nam ita habebant antiquæ editiores) lego: *vires ſaculus abſtulerit.* Firmiſſima vina olim ſaculis vinariis caſtrari ſolita notiſſimum eſt ex Plinio. Itaque delicatiſſimum vinum eſſe proponit Lucilius, tum quod de pleno defuſum ſit, (nam quod de dimi-

nuto & σεσιφωνισμένῳ haustum est, id acescit) tum quod saco castratum contumaciam illam (ut ita loquar post Plinium) exuit. Hæc obiter volui monere. IDEM.

lin. 28. *Epichysis.*] Apud Pollucem est genus coquinarii vasis: idque probatur ex Aristophane Δαιταλεῦσι. Ego vero inveni etiam pro poculi genere, ex Menandri Philadelphis, apud Athenæum, loquentem περὶ τῆς λαβρωνίας,

Ἤδη δ' ἐπίχυσις, διάλιθοι λαβρώνιοι,
Πέρσαι δ' ἔχοντες μυιοσόβας ἑστήκεσαν.

Meminit & Plautus. SCALIG.

Pagina 36.

lin. 2. *Et in ea, & cum ea aenea vasa.*] Omnino legendum, *Et tina, & cum ea ænea vasa.* Meminerat hujusce rei lib. 1 de Vita populi Romani. *Antiquissimi*, inquit, *in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.* SCALIG. Reponunt docti viri, *Et tina cum ea;* quod genus vasis nominat Varro lib. 1 de Vita populi Romani: *Antiquissimi in conviviis utres vini primo, postea tinas ponebant.* Sed etsi *tinæ* usus in conviviis, non tamen ad compluvium. Melius, meo quidem judicio, legi posset: *Et in ea congesta ænea vasa.* nam dictum *Cartibulum*, ab eo, quod gerebat vasa ænea, ut aquales, matulas, situlas, quas ponebant in ædibus ad compluvium. Isidorus in Glossis: *Castibulum mensa quadrata, pro Cartibulum.* POPMA.

lin. 5. *Urnarium.*] Varro ταφῇ Μενίππου: *Sed quæ necessitas te jubet aquam effundere domi tuæ? Si vasa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis confluvium? ad quam urnarium? In pavimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapiditus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant. Non vides in magnis peristyliis, qui cryptas domi non habent, sabulum jacere a pariete, aut e xystis, ubi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde ut in arato, porcas reddit?* Quæ testimonia quinque ita connecti debere, sententia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpretationem vide Vitruvium lib. 6, cap. 4, in fine: Palladium lib. 1, cap. 9, item in fine. SCALIG.

lin. 10. *Imburum fictum ab urbo.*] Varro cum ab urinando Urnæ veriverbium deduceret, *urinare* quoque, unde esset,

declarabat. In quibus poſtremis verbis peccatum eſt ab imperito librario. Quæ ita reſtituenda ſunt: *Urinare, eſt mergi in aquam in urbum: fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat ſurſum verſus: ut in aratro, quod eſt urvum.* Quod enim *in urbum* ſcriptum eſſet, non *in urvum*, cauſa fuit erroris indocto librario, ut ſæpe accidiſſe alias admonuimus. Eſt autem *urvum*, ſive *urbum*, (utrumque enim invenimus) τὸ ἀνάσιμον, ſurſum verſus reflexum. Qui in aquam mergitur, ut iterum ſurſum verſus exſiſtat, dicitur *urinare*. Quod etymon Varronis, mihi & eruditum valde & verum eſſe videtur. *Urvare* ergo, ita ſe jactare, ut ſurſum denuo excitet ſe. Unde *Amburvare* apud Lucilium dicuntur Salii, qui eo modo corpora ſaltu reciprocabant,

Præſul ut amburvat, ſic volgu' redandruat inde.

At in Feſto & Nonio mendoſiſſime ille verſus legitur hodie. Græce dicitur κυβιστᾶν, id eſt κολυμβᾶν, interprete Suida: quod Curetes (qui iidem Latine Salii) faciebant. Id aliter dicitur *reciprocare*. Plautus Aſtraba:

Quaſi tolleno, vel pilum Græcum reciproces plana via.

Tollenones enim, & pila ruderaria, modo ſurſum, modo deorſum in opere ipſo aguntur. Itaque eleganter & venuſte apud Ariſtophanem, citante Polluce:

Ὥστε κηλώνειον, ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων.

Apud Plautum Pœnolo:

— ſunt Græca celonea: ſuſtolli ſolent.

Eodem modo dictum, quo in Aſtraba, *pilum aut tollenonem Græcum reciprocare*. Quod a nobis ita reſtitutum eſt ex veteri ſcriptura. Ita enim legitur in manuſcripto, *Trecæ ſunt celonnæ*. SCALIG. Prior vox ſuppoſititia eſt, & conficta ab hominibus imperitis, qui non videbant, hæc pertinere ad etymon verbi *urinare*, quod deducit ab *urvo*, quia urinatores ſe flectunt, ut redeant ſurſum verſus, & caput efferant undis: ſicut aratri curvatura dicitur *urvum*. Infra: *Alii hoc a curvo Urvum appellant*. POPMA.

lin. 12. *Urbum.*] Marg. Scalig. *bura.*

lin. 13. *Calidum.*] *Caldum.* AUGUSTIN.

lin. 14. *Cacabum.*] Κακάβου meminere Pollux & Athenæus lib. 13. Non enim Latinum eſt, quod putat Varro. Itidem ineptit de calice, a caldo, non a κύλιξ. SCALIG.

lin. 16. *Sedum.*] Solum, vel ſolium. SCALIG.

lin. 19. *Arca, quod arçentur fures ab ea clauſa.*] Sic Græ-

ci φωριαμὸν, παρὰ τὸ τοὺς φῶρας εἵργειν. Cum tamen Eratosthenes ex commentitia fabula deducat originem, in hymno εἰς Ἑρμῆν:

Φωριαμὸν δ' ὀνόμηναν, ὅμιν κύδε φώριον ἄγρην.
Ἐκ τοῦ φωριαμὸς κικλήσκεται ἀνθρώποισι.

At potius *Arca* ab *arcendo*: quod *arcere* apud veteres significaret *continere*. Unde *arcus* in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν. SCALIG.

lin. 20. *Armamentarium*] Marg. Scalig. *armamentum*.

lin. 29. *Vestis* &c.] Potest & ita legi: *Vestis a velis: vel ab eo, quod vellus lana tonsa universæ ovis: id dictum, quod lanam vellebant: ex lana autem facta vestis.* Certe ea mens est Varronis. Tamen quis *Vestem* a Græco deduci dubitarit? At Varro, quod vestis ex lana, lana autem vellus diceretur, idcirco *vestem* vocatam ait. φεῦ τῆς δεινότητος. SCALIG.

Pagina 37.

lin. 1. *Contineret.*] Marg. Scalig. *retineret.*

lin. 5. *Rica.*] *Ricam* Festus ex Granii sententia ait esse *muliebre cingulum capitis*, quo pro vitta Flaminica redimeretur. Apud Gellium lib. 10, cap. 15, ubi de Flaminica loquitur, *Et quod virica surculum de arbore felici habet*, scribendum, *Et quod in rica surculum de arbore felici habet.* Surculum autem eum intelligit, quem vocabant *Inarculum.* Is erat e Punico malo, ut ait Festus. Ego vero puto, ex omni felici arbore. Non referam hic, quæ perperam ad hujus loci emendationem attulit Cælius Rhodiginus. SCALIG. *Rica* est proprie *virgineum flameum.* Turpilius: *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.* Græci poetæ καλύπτρην. Apud Germanicum, ubi loquitur de Erigone,

——— *ore*
Velato tristique genas abscondita ripa.

lege *rica*, non *ripa*. IDEM.

lin. 8. *Capitium* —— *quod capit pectus.*] Idem Varro de Vita populi Rom. lib. 4: *Neque id ab orbita matrum familias instituti: quod eæ pectore ac lacertis erant apertis, nec capitia habebant.* Plane hic capitia pectori tegendo, non capiti, ut voluit Nonius: videturque esse, quem Græci μασχαλιστῆρα vocabant. Erant & ad vinciendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens, quas matres student esse

Demissis humeris, vincto pectore, ut graciles fient,
Si qua est habitior paulo, pugilem esse ajunt, deducunt cibum.

Nam fasciis illis ὁμαλοὺς & æquos humeros reddebant, cum contra in pugilibus sint torosi. Xenophon: ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται. Ergo strophio tumorem papillarum cohibebant, fasciis illis humerorum castigabant superfluum, & quasi luxuriantem καὶ σφριγῶντα habitum. Itaque apud Ovidium,

Conveniunt humeris tenues ameletides altis,

ego lego *omaletides*. ὁμαλήτιδες enim videntur vocatæ esse, quod iis æquabantur humeri & complanabantur. SCALIG.

lin. 15. *Caltulam, ac crocotulam.*] *Aut.* Plaut. in Epidico. AUGUSTIN.

lin. 16 sq. *Vocabula apparent esse Græca, ut ἄσβεστον.*] Vulg. *Vocabula apparet esse Græca, ut asbyston.* Hic non melior editio Romana, quam vulgata prior: quin etiam vetus melior. in ea legitur *abaston.* Ex quo isti interpolatores mirifici fecerunt *asbyston*, *asbestum.* Quasi vero id lini genus inter vestimenta annumerandum sit: & non potius ex eo mappæ conficerentur, non vestes. ne mihi interim obtrudant, quæ de eo Plinius, Pausanias, & Stephanus scripserunt. Ego mehercule illam lectionem suppositititiam rejicio; hanc autem, quam ponam, germanam esse quovis pignore contenderim: *Ut ambustum Amictus dictum, quod amjectum, id est circumjectum.* Accedit ejusdem Varronis auctoritas ex libro 6: *Ambagio,* inquit, *dicta, ut Ambustum, quod circum ustum est.* Festus: *Amiternini, qui circa terminos provinciæ manent: unde Amiciri, Amburbium, &c.* Dictionem vero Græcam hic desiderari qui putarunt, moti sunt præcedentibus verbis, ubi dicit Varro, vocabula vestium multa esse Græca, &c. SCALIG.

lin. 19. *Quod vestes*] Marg. Scalig. *quo.*

lin. 21. *Antiquissimi amictui ricinium*] Legendum *amictuis.* SCALIG.

lin. 24. *Paria.*] ἡ διπλοῖς. In vita Aureliani imperatoris, *Mantelia duo Cypria, paria duo.* Ab eo, quod pares olim dicebantur duo. Festus: *Paribus equis, id est, duobus, Romani utebantur in prœlio.* Intelligit enim ἀμφίππους equites. Unde *pararium* illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græce κατάστασις. vide Suidam. Ab eadem mente *Pararius* Senecæ, προξενητὴς, quod inter duos stipulantes esset μεσεγγυητής. SCALIG.

lin. 25. Παραπλεκεία.] Vulg. *Parapechy*. Hesych. παράπηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν. Pollux lib. 7: τὸ δὲ παράπηχυ, ἱμάτιον ἦν λευκὸν, πῆχυν πορφυροῦν ἔχον παρυφασμένον. Et lib. 4 ita lege: συρτὸς πορφυροῦς, παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευούσης. In eodem: τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσεστι καὶ στλεγγὶς, καὶ λήκυθος, ὡς τοῖς ἀγροίκοις λαγωβόλον. ἐνίαις δὲ γυναιξὶ καὶ παράπηχυ, καὶ συμμετρία. In quibus etiam verbis Pollucis, quod attribuitur parasito στλεγγὶς καὶ λήκυθος, ita est accipiendus locus Plauti ex Sticho:

Aut perjuratiunculas parasiticas,
Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam,
Parasitum inanem, quo recondas reliquias.

Ex his igitur potes videre, inepte mutatam esse lectionem in editione Romana, in qua παραπλεκεία pro *parapechy* suppositum est. SCALIG.

lin. 26. *Læna, quod de lana.*] *Lænam* Varro censet dictionem esse puram putam Latinam. Strabo Gallicam lib. 4. ubi sic de Galliæ populis: Ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν οὓς λαίνας καλοῦσιν. Festus Tuscam, vel Græcam: quod postremum verisimilius est. *Læna* enim nihil est aliud, quam Græcorum χλαίνα, id est, παχὺ ἱμάτιον καὶ χλιαῖνον. POPMA.

lin. 29. *Aut colendi.*] *Aut colligendi.* ex conjectura. AUGUST.

lin. 30. *Sarculum a serendo ac sarriendo.*] Lege, *serando.* ut lib. 6 Sarrire a serare, id est, operire, dictum. Serare significat claudere, operire. SCALIG.

Pagina 38.

lin. 2. *Rutrum.*] Hic significat, quod Græce κρωπίον. Varro apud Nonium: *Rutro caput displanavit.* Imitatus est Pherecydem, qui dixerat, τῷ κρωπίῳ παίσας ἀπέκτεινε. Significat & hostorium: quod Græce ῥόχανον. Lucilius:

Frumentarius est, modium secum atque rutellum
Unum adfert —

Ruere enim est, modio cumulum adæquare. Cicero Attico, lib. 16: *De laudibus Dolabellæ deruam cumulum.* Plautus: — *æris acervos ruit.* ἐπιμετρεῖ scilicet. Horatius idem intellexit: *Ut metiretur nummos*, id est, Etiamsi modiis metiretur & rueret acervos nummorum. Est enim proverbium, ἀργύριον μεδίμνῳ ἀπομετρεῖν. Xenoph. Ἑλλην. γ'. SCALIG.

lin. 3. *Aratrum, quod aravit.*] Marg. Scalig. *eruit.* Vetus editio *aruit*: quæ scriptura recta est. *Ruere* est accumulare & colligere, unde *rutrum.* Lucilius lib. 30:

Ruis hæc, & colligis omnia furtim.

Hinc *aruere*, ruere a se & amovere: contra *adruere.* Varro lib. 1 de Re rust. *Ideo quod necesse est terra adruenda pulvinos fieri.* POPMA.

lin. 10. *Appellatur.*] Marg. Scalig. *oppilatur.*

lin. 11. *Irpices.*] Cato vocat *Urpices*, vel Hurpices cap. 10, ab ἅρπαξ καὶ ἁρπαγὴ Græco. Eurip. Cyclope:

Σαίρειν σιδηρῷ τῇδέ μ' ἁρπαγῇ δόμους.

Quare errat Varro, qui a *serpendo.* Ita enim videtur legendum: *Irpices, regula cum pluribus dentibus, quam itidem ut plaustrum boves trahunt, ut eruant, quæ in terra serpunt, Sirpices: postea, S detrita, a quibusdam dicti.* Hesychius: ὀξῖναι, ἐργαλεῖόν τι γεωργικὸν, σιδηροῦς γόμφους ἔχον, ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. Manifesto vocat ὀξίνας *Sirpices.* SCALIG.

lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices.*] *Quæ in terra serpunt*: ut infra, *Spinæ quæ in agris serpunt.* A quo verbo deducit *sirpices.* SCALIG.

lin. 14. *Rastelli.*] *Rastelli, ut Irpices, serræ læves: ita quia homo in pratis per fœnisicia festucas abradit, ab eo rasu, Rastelli dicti.* SCALIG.

lin. 17. *Atque eruunt, a quo & Rutabri dicti.*] Vulg. *Atque eruunt, a quo rutubatri dicti.*] In Romana editione *Rutabri.* Fortasse *Runcastri.* Aliter de veritate lectionis mihi non constat. Forsan apud Gellium pro *Rumigestri* reponendum *Runcastri*, lib. 10, cap. 25, vel *rumicestri.* Rumices, Lucil. *Tum spara, tum rumices*, &c. SCALIG. Lego: *A quo rutu Rastri dicti.* IDEM.

lin. 18. *Falces a farre.*] Putum putum Syriacum est. *Pheleq*, a quo πέλεκυς: & in statu absoluto (ut ejus gentis grammatici vocant) *Phalqa* unde *Falx.* Itaque sæpe labitur Varro ignoratione peregrinarum linguarum. SCALIG.

lin. 21. *Adoreæ.*] Alii *arboreæ.* Cato, *Falces fœnarias III, stramentarias VI, arborarias V.* SCALIG.

lin. 24. *Solvunt, id est, luunt.*] Scribe: *Luunt, id est, solvunt.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Has phancillas Chersonesice dicunt.*] Vulg. *has phancillas chermonesice dicunt.* Scripsissem; *Zanculas.* Ζάγκλη enim δρέπανον Syracusia lingua. Sed quid faciemus illa voce nihili, *Chermonesice?* Esset aliquid *Chersonesitæ.* Sed quinam Cher-

ſoneſitæ ita vocant falcem? aut quinam Cherſoneſitæ *κατ' ἐξοχὴν* dicuntur? Nam, num & alii præterea Cherſoneſitæ? Niſi in ultima Italia ea pars Cherſoneſi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetram. Quod ſi verum eſſet, facile inducerer, ut hic legendum putarem *Zanculas:* quod ſciam, eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocaſſe *falcem*. Nihil autem affirmare poſſum. Fortaſſe legendum: *Has falcillas chermes Pœnice dicunt.* Scio enim, *Chermes falces* vocatas olim a Syris & Phœnicibus, quorum colonia ſunt Pœni in Africa. Et fieri poteſt, ut hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnice ſcripti erant de re Ruſtica. Hæc vero aſſeverare ut vera nolumus. Scimus tamen, ex ejuſmodi conjecturis ſæpenumero veritatem erutam fuiſſe. SCALIG. Suſpicor legendum: *Has faſcillas germiniſicæ dicunt*, vel potius, *phancillas*. *Falces* ſirpiculæ ſunt, quarum uſus in vinea ad præcidenda ligamenta, quibus alligantur faſces, inciſi fuſtes, faculæ. Cato de Re ruſt. *Falces vineaticas ſex*, *ſirpiculas quinque.* has falces germiniſeces vocabant *faſcillas*, a *faſce*, vel *phancillas*, detorta voce, ut ego arbitror, a Græco *φάκελος*, quod faſcem vel manipulum ſignificat. *Germiniſica*, qui germina & ſurculos arborum deſicat, ut *fœniſica*, qui fœnum. Varro de Re ruſt. *Falcibus conſectanda*, *quæ fœniſicæ prætermiſerunt.* POPMA.

lin. 30. *Piſtrinum. L & S* &c.] Locus ita legendus, ejecto gloſſemate: *Piſtrinum*, *& Lucilii piſtrina & piſtrix.* Nam in margine primum fuit notatum, *L & S inter ſe ſæpe commutant.* vide poſt in 6 de R & S: quod poſtea in contextum orationis irrepſit, & varie fuit interpolatum. *Piſo* & *pinſo* veteres dixerunt: inde *Pilum*, *in quo far pinſunt*, mutato S in L. Pomponius: *Neque molis molui*, *neque pilis pinſui*. *Piſtrina* & *Piſtrix* dixit Lucilius, ut conſtat ex Chariſio lib. 1, & Feſto in dictione *Mamphula*. POPMA.

ead. & ſq. *Inde poſt in urbe Lucili* &c.] In excuſis antiquis legitur ſine præpoſitione *in*. Quæ procul dubio ab aliquo audaci hic temere inculcata fuit, & totum locum hunc obſcurabat; qui ita legendus eſt: *Inde piſtor*, *vel Lucilii piſtrina*, *vel piſtrix*. Nam qui primum lectionem corrupit, fecerat, *Inde poſt urve.* Deinde *in urbe* degeneravit. Citavit teſtem Lucilium de piſtrina, & piſtrice, vocibus, quaſi minus uſitatis. De piſtrina quidem Chariſius lib. 1, *Piſtrinum*, inquit, *neutro dicitur*. Sed Lucilius lib. 26 feminino extulit:

Media a piſtrina ad tabernam referens.

De piſtrice non ita obvium. Incidimus tamen in verſiculum

Lucilii, qui eam vocem usurpavit: &, nisi fallor, est ille, quem Varro intellexit. Exstat autem apud Festum dictione *Mamphula*:

Pistricem validam si nummi suppeditabunt,
Addas empleurum mamphulas quæ sciat omnes. SCALIG.

Idem pro *Lucili* in margine *locelli*.

Pagina 39.

lin. 1. *Trapetes a terendo, nisi Græcum.*] Τραπεῖν, τὸ ληνοπατεῖν. Ὀδυσσ. η,

Ἄλλας δὲ τραπέουσι, πάροιθε δὲ ὄμφακες εἰσί. SCALIG.

lin. 2. *Molæ a molendo.*] Immo contra. Itaque videtur scripsisse *a molliendo*. Subjicit enim, *Harum motu eo conjecta molliuntur*. Similis error in Truculento Plauti:

— *meretriculis molliendis rem coegit.*

melius *molendis*. — *Non alienas Permolere uxores* — Horat. Putarunt nonnulli, apud Theocritum τὸ μυλλεῖν idem significare: at eos maxime arguit scriptura, quod scriptum sit duplici λλ. Deinde μυλλεῖν non *molere* significat, sed *suere*. Unde Latini veteres *mullare* dicebant, pro *suere*: & *mulleos* calceos, a *mullando*. Itaque Theocrito τὸ μυλλεῖν est, quod usitatius dicitur περαίνειν. Unde *subulones* vocavit Lucilius *pædicones* apud Ausonium,

Lucilii vatis subulo, pullipremo.

Ergo *molere* non est τὸ μυλλεῖν Theocriti. Porro Varro apud Nonium videtur in obscœnum significatum accepisse. *Hic alius*, inquit, *tibi molit ac depsit. Depsere* enim etiam obscœnum verbum: ut etiam Cicero ad Pætum ostendit. Apud Catullum vero mendum est:

— *Patrui perdespuit ipsam uxorem.* —

legendum enim *perdepsuit*. SCALIG.

lin. 3. *Vallum.*] Marg. Scalig. *Vannum.*

lin. 4. *Volant inde levia.*] Ἄχνη, ἀχυρμιαί. *Vallus* vero ex *vanno* ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 9. *Tragula.*] *Trahula* puto scribendum. ὑποκοριστικὸν a Trahea, vel Trahes. *Tribulaque, traheæque*, Virgilius. SCALIG.

lin. 10. *Sirpea.*] Lucilius: *Tintinnabulum abest hinc, sirpiculæque olerorum.* Est autem vehes ex crate. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, sirpea, aut sirpiculæ, & tintinnabulum. De sirpeis habes hic apud Varronem. De tintinnabulo non ita cognitum omnibus. Plautus Pseudolo:

— *lanios inde arcessam duo cum tintinnabulis.*
Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adegero.

Quod tamen vocabulum scholasticorum & grammaticorum nationi antea ignotum fuit. SCALIG.

ead. *Quæ virgeis sirpatur, id est, colligando implicatur.*] *Quæ junceis.* AUGUSTIN. *Sirpare* a *sirpo*, σχοίνῳ, ex quo omne πλέγμα fiebat. Unde quæstiones obscuræ *sirpi* olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur: quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἁλιευτικὰ ex sirpo, ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebantur *sirpiculæ*, ut Plauto, Lucilio, & Propertio. Itaque improbe fecerunt, qui apud Gellium ex sirpis scrupos fecerunt. SCALIG.

lin. 15. *Arcera.*] Puto in Epistola ad Marium legendum *arcerrarum*, pro eo, quod hodie legitur *Craterrarum.* Ubi sane crateræ opus non erant, sed plaustra & carpenta. SCALIG.

lin. 22. *Oppidum* &c.] Turnebus affert ex veteri scriptura, sed plura de suo. Melius ita putem: *Maximum ædificium est opidum, ab ope dictum, quod mœnitur opis causa, ubi sunt: & quod opus est ad vitam gerundam, ubi habitent tuto, opida. Quod opere mœnibant mœnia, quo mœnitius essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod agger contineret mœrum. Quod mœniendi causa parabatur mœnus, quo sepiebant opidum, eo mœnere Mœnus. In summo pinnæ,* &c. SCALIG.

lin. 25. *Quo munitius.*] *Quo muniti.* AUGUSTIN.

lin. 29. *Quas insigniti milites.*] Vereor, ne legendum sit, *quas insignia.* nam *insignia* sunt οἱ λόφοι gladiatorum & militum. Virgilius:

— *Inde volans secum abstulit hasta*
Insigne. — SCALIG.

lin. 30. *In gladiatoribus Samnites.*] Cur ita vocatum genus id gladiatorum, vide Livium lib. 9. Possunt & dici a Samnite quodam, qui primus scuti usum invenit, quod gestabant gladiatores. Auctor Clemens Alexandrinus Stromate 1. Athenæus sequitur opinionem Livii, cujus hæc verba ex lib. 6, ubi de Romanis loquitur: Ἔλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυῤῥηνῶν τὴν μάχην φαλαγγηδὸν ἐπιόντων, καὶ παρὰ Σαμνιτῶν δὲ ἔμαθον θυρεοῦ χρῆσιν. SCALIG.

Pagina 40.

lin. 3. *Ritu multa.*] Marg. Scalig. *ut multa.*

lin. 21. *Cognominatum.*] *Nominatum.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Fundula a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est.*] Græcismus, ὅθεν οὐκ ἔξιτά. Alii, *Pervia non est*: sed non assecuti sunt modum loquendi. SCALIG.

Pagina 41.

lin. 5. Μακελλώτας: — *ostia hortorum.*] Cum ait *macellotas hortorum*, θύρας, id est, *januas* & *fores*, subaudiri debere existimo: cum μακέλλους ait, eo nomine *septa, claustra* & *munimenta* intelligit. TURNEB.

lin. 6. Μακέλλους.] Μάκελλα, τὰ δρύφακτα καὶ φραγμοὺς interpretantur. Unde *maceria*. SCALIG.

ead. & sq. *Secundum Tiberim ad Junium.*] Vertranius, *ad Junonium*. Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit, quod erat in regione palatii, sed de illo, quod erat trans Tiberim, ubi Volcanalibus piscatores pro se animalia in ignem projiciebant. Nam quod dixit *Secundum Tiberim*, id valet, ultra Tiberim: ut alibi Fanum Fortis Fortunæ ait esse secundum Tiberim, quod in Transtiberina regione fuisse certum est. Quamquam non puto omnino, secundum Tiberim, esse ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neque Janus, vulgo Junonius dicebatur, sed tantum in Pontificalib. indigitamentis. Quod si Varro intellexit de eo, quod erat in Palatina regione, ego legerim, *ad Janium*, ut *Dianium*, *Minervium*. Quid quod & trans Tiberim in ea parte urbis erat etiam ara Jani? Quare pro, *ad Junium*, ego puto legendum, *ad Janium*. SCALIG. Docti viri putant legendum *ad Janium*, quod Jani templum vel ara fuerit in Transtiberina regione: cum tamen P. Victor. cum foro Piscario jungat forum Cupedinis, quod non ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis fuisse constat. Ego arbitror, locum corruptum esse, qua a lectione, qua a distinctione, atque ita restituendum: *Secundum Tiberim altilium forum, Piscarium vocant.* Quam lectionem confirmat testimonium Plauti. Origo mendi ex affinitate literarum D & L, *adtidium* pro *altilium*. POPMA.

lin. 8. *Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio.*] In chirographo reperio *a fastidio*, quod a fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiæ ciborum & cupediæ. *Cupedius* tamen magis probatur, a quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varronis rerum humanarum, *Cupes* appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat a Numerio Equitio Cupe, & A. Manio Macello latronibus. TURNEB. In hoc quoque fallitur Varro, ut de macello. Nam ut illud a

mactandis pecoribus, ita & hoc quoque a *cupediis.* Quæ dicta sunt quasi *Caupedia*, ut *laura, lura, claudus, cludus* : *clauda anus* apud Plautum. Itaque Cupedia, omnia lautiora esculenta venalia, a *cauponando. Cauponari* enim non de una tantum re, ut nunc, sed ad multa quoque alia extendebatur : ut *καπηλεύειν* Græcum. Itaque Ennius dixit *Cauponare bellum* : quod ex Æschylo desumsit, qui dixit, *οὐ καπηλεύων μάχην.* Quare *Cupo, caupo, Cupa, caupa.* Apud Ciceronem in Pisonem, *Panis & vinum, a propola, & de cupa.* Significatur, eum nunquam de penu & promtuario vivere, sed de caupona. quod Horatius vocat *numerato vivere. Cupam* vocavit, quam Virgilius *Copam* : *Copa Syrisca, &c.* Ut a *πίθηκος, πίθων*, a *κάνθηλος, κάνθων*, sic a *κάπηλος, κάπων.* Unde Latine *Caupo*, qui & *Copo.* SCALIG.

lin. 16. *Lacum Curtium a Curtio.*] Apud Sudam monachum, quidam Græculus (vereor, ne ipse quoque monachus) describens hanc historiam, posteaquam satis ex fide, ut exstat in monumentis Latinis, eam narravit; mox aliam historiam cælo Latino incognitam refert, his verbis: *συνελθούσης δὲ τῆς γῆς, ἡρωϊκὰς τιμὰς τῷ ἀνδρὶ κατὰ μέσην ἀγορὰν Ῥωμαῖοι ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπιτελεῖν διέγνωσαν. τόν τε τόπον Λίβερνον ἐκάλεσαν, βωμὸν οἰκοδομήσαντες. ἐξ οὗ δὴ καὶ Βιργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο.* Primum non colebant Curtium Romani, neque ara ei posita fuit. Nam, si ita esset, quare dubitaret Varro, unde ille locus Curtius diceretur? Deinde, quod locus ille Liburnus diceretur, nemo, qui hanc historiam tractavit, meminit: Varro, Plutarchus, Livius, Valerius, alii. Postremo, quis ferat mentientem de Virgilio? Tantum enim abest, ut Virgilius ab eo poema suum auspicatus sit, ut etiam nunquam ejus mentionem fecerit, nisi in Culice. SCALIG.

lin. 18. *Nec quod is C. Ælius Stilo secutus.*] Al. *Nec quod is Cornelius stilo secutus.* cum ita ait, indicat, Cornelium historicum stilo & scripto non idem scripsisse. alii non sane ineleganter emendant, *Ælius stilo secutus* : & infra eodem modo legendum censent, *Ælius & Lutatius.* quorum ego sententiæ subscriptorem adstipulatoremque libenter me tulerim: quamquam *Cornelius* a me non improbatur. TURNEB.

lin. 21. *Deum Manium Postulionem postulare, id est, civem fortissimum eodem mitti.*] Lege: *Postulionem postulare, civem fortissimum eo dimitti. Postulionem*, pro *postulationem. Deum Manium*, Summanum. *Postularia* ostenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideoque ex-

piatione indigebant. Cicero: *Quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* SCALIG. Al. *Postilionem postulare.* Doctissimus amicus noster, quem semper vivum ante coluimus, & nunc etiam memoriam amplectimur, hic legit: *Deum manium posti leonem postulari.* Quam ego ut ingeniosam non possum non valde commendare. Tamen quo nititur, ut conjecturam suam tueatur ille? *Postes*, inquit, sunt fores. Lucretius:

Cernere res animus sublatis postibus ipsis.

Quod sane verum est, sed aliud est foris, quo janua operitur, aliud janua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici *postis*. nam potius *postis* diceretur id, quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est, quod ullam hinc sperare posset victoriam. nullo enim modo sententia ejus hac quidem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandum est. Non meminerat ipse verba esse solemnia prisca ex formula augurum, *postilionem postulari*. non enim sunt Varronis. *Postilio* quippe est *postulatio*, ut etiam in meis antiquis glossis reperio. Populus igitur Romanus postulabatur postulationem Deûm manium. quænam ea est? sacrificium humanum, hoc est, quod fiebat capite & vita hominis: nam inferorum sacrificium antiquitus Romanis fiebat capite humano, Jovi Latiari & Saturno. Sed quod obscurum esset, quid sit sacrificium, seu postulatio Deûm manium, interpretantur augures, hominem fortissimum scilicet eo demitti. Sane nihil omnino hic mutandum, sed antiquitas interpretanda. Ubi præterea ἀρχαϊσμὸς notissimus est, *postulari postulionem*: ut, *Ego nihilominus hoc exigor portorium.* Vide Gellium. De *postilione* autem quid dubitemus, cum sciamus, *postulationes* & *postularia* sacra esse ea, quibus procurantur expiationes ostentorum, ut supra annotavimus ex Cicerone? IDEM. Multas dictiones contractius, quam nos eas efferimus, vetustissimi protulerunt, ut *surpio*, *porgo*, *dortium*, pro *surripio*, *porrigo*, *divortium*. Similiter *postulio* pro *postulatio* in augurum libris, *Deum manium postulionem postulare*: quo responso significabant, ob neglectam religionem votorum aut sacrificiorum *Sumanum Deum postulare expiationem*, id est, vitam civis fortissimi. Est autem *postulatio*, expiatio, quæ Diis placandis debebatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Quod eotum ostento Telluri postulatio deberi dicitur.* Arnob. lib. 4: *In cærimoniis vestris rebusque divinis postulationibus locus est.* Ter-

tullianus dixit *postularitas* in libro de Corona militis: *Officia seculi, honores, solemnitates, postularitates, falsa vota.* POPMA.

lin. 24. *A Concordiæ versum.*] Vulg. *a Concordia conversum.* Lege: *Ad Concordiæ conversum.* Eo enim conversum supplices manus protendisse colligimus ex Livio: *Silentio*, inquit, *facto, templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem, se devovisse.* Formula devotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit: *Jane, Jovis pater, Marspiter, Quirine, Lases, Divi novensides, Dii indigetes: Divi, quorum est potestas popoli Romani Quiritium, meique: Diique manes, sub vos placo, veneror que: veniam peto, obsecroque, uti popolo Romano Quiritium vitam salutemque prosperetis: uti ego axim præ me formidinem metumque omnem, cælestium infernumque omnium diras, sicuti verbis nuncupasso: ita pro re poblica popoli Romani Quiritium, vitam salutemque meam Diis manibus, Tellurique devoveo.* Decium quoque filium exemplo patris se pro patria devoventem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui Æneadas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata a Nonio, non obscurum est ab ipso proferri:

Patrio exemplo me dicabo: animam devorabo hostibus.

Deinde posuerat formulam devotionis, quæ hæc est:

Te sancte venerans precibus invicte invoco,
Portenta ut popolo patriæ verrunces bene.

Ac nescio, an idem intellexerit Ennius Annali 6:

— audite parumper,
Ut pro Romano popolo prognariter armis
Certando, prudens animam de corpore mitto. SCALIG.

Legendum: *Ad Concordiæ versum.* Mos enim vetus & solemnis in devotionibus, ut precantes adspicerent templa Deorum, & ad illa versi, se morti offerrent. Livius de eodem Curtio: *Templa Deorum immortalium, quæ foro imminent, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in cælum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem se devovisse. Ad Concordiæ versum*, antiqua locutio, quam etiam Priscianus accurate observavit. Varro lib. 5: *Sol ad nos versum;* & lib. 8: *A bruma versum contraria parte.* Cæsar de Bello Gallico lib. 6: *T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus.* idem lib. 6: *Movet in Arvernos versus.* Sallustius Catilina: *In Galliam versus castra movere.* POPMA.

lin. 31. *Curtium in locum.*] Prior vox redundat; nisi ele-

gantiæ causa iteratur, quod in sermone interrupto fieri aliquando solet. Cicero ad Plancum: *Sed tamen, etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi.* Sulpitius ad Ciceronem: *Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem posset.* Celsus lib. 9 Digest. *At eos, quos præsidii causa repositos habet, ut quidam bellis civilibus factitassent, eos legato contineri.* POPMA.

Pagina 42.

lin. 4. *Scribunt, eum locum esse fulguratum.*] Lego, *fulguritum:* ut ante *fulguritum* exposuit *fulgure ictum.* TURNEB.

lin. 12 sq. *Quod Syracuseis, ubi simili de causa custodiuntur, vocantur Latomiæ: & de latomia translatum.*] Scribo: *Quod Syracusis, ubi de causa custodiuntur, vocantur latomiæ, exinde lautumia translatum.* Latini enim pro latomiis *lautumias* dicebant. Verba enim cum solo & regione etiam nonnihil speciem plerumque mutant. Ita Latinos pronuntiasse hoc vocabulum, e quinto controversiarum Senecæ apparet, ubi scribitur: *Ne quemquam vestrûm decipiat nomen lautumiæ, minime lauta res est.* TURNEB.

lin. 14. *Lauretum ab eo, quod ibi.*] Puto legendum; *Lauretum ubi sepultus.* Non enim Varro *Lauretum* dictum voluit a Laurentibus, a quibus interfectus est Tatius rex, ibi sepultus; sed a silva laurea. Mox infra *macellum editum*, forte legi posset, *medium:* ut dicat, Lauretum fuisse medium inter Sacram viam & macellum. POPMA.

lin. 21. *Armilustrum.*] *Armilustrum* Circus maximus erat: *armilustrium*, armorum lustratio. Vetus lexicon: *Armilustrium*, ὁπλοκαθάρσιον, ὁπλοκάθαρμος. TURNEB.

lin. 25 sq. *Itaque dictum in Cornicula millies adventu, quem circumeunt ludentes.*] *Milites ad vectim.* Ex libris utrumque. *Mulieris ad restim*, placet docto cuidam viro. AUGUSTIN. Lego: *Itaque dictum in Cornicula militis adventu;* quod perspicue rectum est. TURNEB. Vertranius: *Mulieris ad restim.* Et restim ducere interpretatur Cordaca. *Quod*, inquit, *præsultor funem duceret: quo apprehenso illum alii sequebantur.* Nolo hic alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis spolia reportare. Tantum dicam, neque κόρδακα illud esse, quod putat ille, tanquam a χορδὴ esset; neque, si esset, χο-

δὴν funem aut restim significare, sed nerviam, aut fidiculam. Putamus vere legi: *Itaque dicunt milites ad vectim, quem circumeunt ludentes.* Nam Cornicularia, nomen comœdiæ, facile indicat, *milites* legendum esse. Ludunt milites, ut apparet, qui palum ad terram destitutum, seu vectim circumeant, vocentque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam suam probare conatur. Quamquam translatio potius est. in eundem enim sensum Plautus ipse Milite translate dixit: *Jam est ante ædis Circus, ubi sunt ludificandi mihi.* Est enim idem jocus, qui in Cornicularia. Posidippus item apud Athenæum eadem translatione lusit:

Ἱππόδρομος οὗτός ἐστι σοὶ μαγειρικῆς.

Quod autem hic vectim in terra destitutum esse cognoscimus, quem milites circumeunt, fortasse est ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quod milites ad palum se exercerent. Qui locus veteribus Palaria dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui, cum singulari congressu duo se exercebant, locus *Batualia*, ipsi *Batuatores* dicebantur. *Batuere* enim, ferulis velitari, aut verberare, ut apud Suetonium in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter κακήφατα in erudita illa epistola ad Pætum. Quia Syracusane βατεύειν dicebatur, cum mas init feminam. Theocritus:

—— Ὀχκ' ἐσορῇ τὰς μηκάδας, οἷα βατεῦνται.

Varro proprie dixit insilire equilam. Quare cum Vertranius alibi dixerit, hanc vocem Latinam non esse, videndum est, num putet apud Ciceronem barbara vocabula exstare, quæ ipse mutare velit. Nos certe longe aliter rem se habere ostendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obscurus, a nobis illustratus est. SCALIG.

lin. 26. *Quid cessamus ludos facere? Circus noster &c.*] Trochaicus est, in quo miles, quem circumeunt ludentes, vocatur figurate *circus.* TURNEB.

lin. 31. *Magistratus misit.*] *Magistratus signum misit.* Ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Quod a muri parte pinneis turribusque carceres olim fuerunt. Scripsit poeta* &c.] Lego: *Quod a muri ——— olim fuerunt, scripsit poeta*; aut, ut in vetere reperio editione, *a Murtis parte.* Nam illæ *pinnæ* & *turres* oppidi quandam speciem præ se ferebant. Equidem posteriorem scripturam veriorem melioremque credo; sed priorem tamen damnare non ausim. TURNEB. Pro *poeta* marg. Scalig. *Ennius.* Ita fortassis scripsit Ennius in Annalibus:

Insidit currum Dictator, ubi oppidum adusque
Pervehitur.

Sed Varro in referendis testimoniis poetârum numeros versuum negligit sæpissime, nonnunquam etiam verba commutat, ut illud Terentii Adelphis:

Hoc patrium est potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu;

ipse ita refert: *Satius esse, sua sponte recte facere.* & ex eadem fabula:

Obsonat, potat, olet unguenta de meo;

hic est:

Scortatur, potat, olet unguentum de meo.

Item Plauti Pseudolo:

Non prorsus, verum ex transvorso cedit, quasi cancer solet;

ita adducit; *Ut transvorsus non provorsus cedit.* POPMA.

Pagina. 43.

lin. 3. *Intimus circus ad Murtium vocatus*] Lego: *ad Murtim*, ut modo, *a Murtis parte.* Venus autem primum *Murtea*, postea *Murtia* vocata est. Plinius: *Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant.* Est & Arnobio *Murcia* segnium Dea. *Murtiæ* meminit Tertullianus in libro de Spectaculis, quam esse *marmoris* Deam dicit, ubi fortasse *marcoris* scribendum est. *Murtiam enim Deam marmoris volunt, cui in illa parte ædem vovere.* TURNEB. Pro *Murtium* marg. Scalig. *Murcis.* Rectius legas: *Murtum.* Murtum vocabant initio a murteto, quod ibi proximum erat: postea *Murcum;* in quo Procilius putabat allusum ad urceos, quia is locus inter figulos esset. Sic Venus *Murtia* primum cognominata fuit, deinde *Murcia*, auctore Plinio. Augustin. de Civit. Dei lib. 3: *Deam Murciam, quæ præter modum non moveret ac faceret hominem, ut ait Pomponius murcidum, id est, nimis desidiosum & inactuosum.* Ejus sacellum fuit ad Circum sub monte Aventino, qui ante *Murtus* vocabatur, ut tradit Festus. hinc *aræ Murtiæ*, quarum meminit Plinius lib. 2; & *Murtiæ metæ*, idem locus, qui Varroni *Ad Murtum.* Tertullianus de Spectaculis: *Consus, ut diximus, apud metas sub terra delitescit Murtias. has quoque idolum fecit. Murciam enim Deam marcoris volunt, cui in illa parte ædem vovere.* POPMA.

lin. 5. *Alii esse.*] *Alii inesse.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Ludis Tauriceis.*] Reperio, *Ludis tauriis;* quod ut

leve & exiguum, ut multa alia, sane præterire debui, & piget adscripsisse. TURNEB.

lin. 18. *Qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur a parte, ut multa.*] Sic distinguo: *Qui ad senatum missi, is Græcostasis, a parte, ut multa.* TURNEB.

lin. 31. *Coacervata & consita.*] In aliis libris est *consepta*: quæ varietas me adducit, ut putem, scriptum fuisse *consipta.* Festus: *Consiptum apud Ennium pro consepto reperitur.* POPMA.

Pagina. 44.

lin. 5. *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argo, seu quod.*] In vetere libro reperio, *ab argula, seu quod:* ut legendum videatur, *ab Argu lapsu*, immo, *ab argilla seu Argo.* Nam utroque modo vocari potuit. TURNEB. Vetus lectio recta est: *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argula, seu Argo.* Nam id est ἀπὸ τοῦ Ἀργόλα, ἤγουν Ἄργου. Stephanus: Ἀργεῖος οὐ παρὰ τὸ Ἄργος οὐδέτερον (ἦν γὰρ διὰ τοῦ ι) ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἄργον τὸν κτίστην. λέγεται γὰρ καὶ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης ἥρωσιν:

Οὐκ ἠγόρευον, οὗτός ἐστι γ' οὐκ Ἀργόλας.
Μὰ Δί' οὐδέ γ' Ἕλλην, ὅσον ἔμοιγε φαίνεται.

καὶ Εὐριπίδης ἐν Πλεισθένει·

Ἐγὼ δὲ Σαρδιανός· οὐ γὰρ οὐκέτ' Ἀργόλας.

Turnebus *ab Argu lapsu.* quis dixit illi, eum ibi lapsum fuisse? SCALIG.

lin. 9. *Publilius vicus, & Cosconius vicus, quod ab heis vireis dicuntur ædificati.*] Invenio in antiquo codice, *Publius & Cosconius, quod ab his viocuris dicuntur ædificati. Viocuri* autem sunt curatores viarum. Ante hanc vocem usurpavit Varro: *Quis enim non videt, unde aurifodinæ & viocurus?* In antiquo lexico scriptum est, *viaculus*, ὁδῶν ἐπιμελητής. sed vel *viarius* vel *viocurus* in eo scribendum censeo. Vicus Publii a Rufo collocatur in ea urbis regione, quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta semita. TURNEB. *Viocuris* se vidisse scriptum in vetusto exemplari admonuit me doctissimus Adrianus Turnebus: ex cujus fide hæc reponimus. Viocuris vero, id id, Ædilibus. Meminerat hujus vocis & supra in procemio libri. SCALIG.

lin. 11. *Clivus proximus ad florales usus versus* &c.] Lego: *Clivus proximus a Flora susus versus. Susus* pro *sursum* hic dicitur, ut *susum* apud Catonem: *Ita subducito susum ani-*

mam, quamplurimum poteris. Capitolium vetus a Victore in Alta semita ponitur juxta templum Floræ. TURNEB. Vulg. *Ad florales usus, versum sed Capitolium vetus.*] Legendum, *susus versum*, aut *susum versum*: sed & *susus*, ut rursus, & prorsus, legi potest. *Susus*, pro sursus: ut prosum ἀντὶ τοῦ prorsum. Afranius Emancipato:

Vetuit me sine mercede prosum Paccius
Remeare ad ludum —

Festus Remeare. SCALIG.

lin. 18. *Nam Ciprum Sabine bonum.*] Ex Syriaca lingua, qua usi Tusci antiquitus. SCALIG.

lin. 21. *Mitteret carpentum.*] *Injiceret carpentum.* AUGUSTIN. Vulg. *Iniceret.* Unius literæ mutatione, *inigeret.* Verbum rusticorum: a quo dicebant inigere pecudes; ut contra exigere, cum e stabulis educebant. SCALIG.

lin. 25. Πρόδομον —— ὀπισθόδομον.] Cum ait, ante cellam esse Prodomon, post cellam Opisthodomon, templum in tres partes dividit: mediamque, ubi est Dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, πρόδομον; quæ sequitur, ὀπισθόδομον. TURNEB.

lin. 29. *Cavum ædium.*] *Cavum ædium*, vel *Cavedium*, ὁ μέσαυλος. SCALIG.

Pagina 45.

lin. 5. *Et sursum, qua compluebat, compluvium.*] Hic quoque locus Varroni impendetur, neque fortasse impendii pœnitebit. Scribit Varro: *Susum, qua compluebat, compluvium.* Ecce hic rursum *susum* usurpatur. *Compluvium* autem in glossematis antiquis invenio Græce exponi κατάκλυστρον καὶ μέσαυλον. Distinctio Varronis *compluvium* ad tectum collocat, *impluvium* ad solum, cum alterum superius sit, alterum inferius. Atque in urbe fere *compluvium* & *impluvium* erat, quod in villa chors. TURNEB.

lin. 8. *Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis.*] Vel potius, quod αἴθριον. SCALIG.

lin. 18. *Ibi cænabant.*] Marg. Scalig. *ubi.*

lin. 19. *Ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt.*] Interpungo: *Ab hieme hiberna hibernum domus vocarunt.* TURNEB.

lin. 22. *Porcius.*] Marg. Scalig. *potius.*

lin. 23. *Tutilinæ loca.*] Vulg. *Tutilina loca.* Quidam scribunt

Titulinam. Varro Menippea, Hercules tuam fidem: *Non Titulinam, inquam, ego ipse invoco: quod meæ aures abs te obsidentur.* Hanc qui invocabant, ferias observabant. Itaque ara ei dicata in Aventino ad tutelam populi Rom. sicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quod quando Hannibal, ut ait Ennius,

Ob Romam noctu legiones ducere cœpit,

tantus terror ex quibusdam terriculamentis nocturnis invasit Pœnum, ut inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi consecrarunt, ab eventu *Rediculum* appellatum: Deum vero, cui consecrarunt, *Tutanum.* Ita collegimus illa ex Festo & Plinio lib. 10; hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inscripserat, Hercules tuam fidem:

Noctu Hannibalis cum fugavi exercitum,
Tutanus hoc, Tutanu' Romæ nuncupor.
Hoc propter, omnes qui laborant, invocant.

Ubi non prætereundum, ex prioris versiculi auctoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in hujuscemodi nominibus Pœnis, Hasdrubal, Hannibal, Hiempsal. De quo exstat integrum caput in Gellianis animadversionibus. SCALIG. Idem in margine, *Tullinæ.* Quid si *lucos?* qui frequentes in Aventino monte, in quo Ennius poeta habitavit. Sed & paulo ante lin. 22. est in libris veteribus *ligonem Porcius*, pro quo reposuerim *lucum eum Porcius.* is est, opinor, Porcius Licinius, quem de poetis Latinis scripsisse ex Gellio cognoscimus. De Tutilina plura diximus ad Satyram Hercules tuam fidem. POPMA.

lin. 29. *Præterea intra muros.*] Roma vetus, quam Varro in his libris appellat *Antiquam urbem, antiquum oppidum*, & *antiquum oppidum Palatinum*, habuit portas, *Mugioniam*, qua pecus in bucita, id est, pascua exigebant; *Romanulam*, qua descendebant ad paludem navigabilem lintribus, quæ palus exsiccata postea mutavit in Novam viam, & locum celeberrimum urbis Velabrum. unde Varro hic tradit, illam habere gradus in Nova via, & lib. 6, Novam viam & Velabrum extra urbem antiquam fuisse non longe a porta Romanula. *Janualem*, quæ semper belli tempore patebat: *Pandanam*, prius dictam *Saturniam*, a monte Saturnio: de qua meminit supra. POPMA.

lin. 30 sq. *Quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant.*] Ne quid dissimulem, aut celem, equidem non intelligo hæc, nec quemquam adhuc conveni, qui intelligere se

fateretur. Hic *Bucitatum* nescio quod oppidum, nunquam fando auditum emendatores condunt. ego potius scripturam falsariam puto, scribendumque, *in buccina tum*, vel potius uno verbo, *imbucinatum antiquum oppidum exigebat*. Varro de Re rustica: *Subulcus debet consuefacere, ut omnia faciant ad buccinam: primo cum incluserunt, cum buccinatum est aperiunt, ut exire possint in eum locum, ubi hordeum fusum in longitudine sit.* Hujus etiam consuetudinis in historiis Polybius meminit. Est qui *in bu citatum*, id est, *potum citatum*, interpretetur. TURNEB. Facessit negotium doctissimis viris hic locus, neque immerito: adeo ut pluribus modis conatus sit Turnebus veram lectionem indagare. sed, ut & ipse ingenue fatetur, frustra tentavit. Nos autem, nisi nostrum nos augurium fallit, nulla pæne immutatione ad veram Varronis sententiam pervenimus. Censemus enim, ut res ipsa vult, ita legendum: *Quod ea pecus in bucita tum antiquum oppidum exigebat. Bucita*, seu *buceta* (nam utrumque reperio) glossæ meæ veteres interpretantur *pascua*, ubi cientur boves. Quod glossema non solum nobis mentem Varronis aperit, sed etiam etymon præterea pro cumulo addit. neque semel ita reperi in ipsis glossis. Quod si ipsæ hoc non monuissent, tamen ejus rei semper locupletem auctorem Gellium laudare potui. Is enim lib. 11, c. 1 ita scribit: *Timæus in historiis, quas oratione Græca de rebus populi Rom. composuit, & M. Varro in antiquitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Græco vocabulo appellatam scripserunt, quoniam boves Græca veteri lingua* ἰταλοὶ *vocitati sunt. quorum in Italia magna copia fuit, bucetaque in ea terra gigni pascique solita sint compluria.* Hæc ille. ubi interpolarunt audaces homines, *buceraque*. Scio equidem, *bucera* esse *armenta*: sed nescierunt ipsi, pasci hic esse non νέμειν, sed νέμεσθαι passive. Sidonius Epist. 11 lib. 11: *Inter greges tintinabulatos per depasta buceta reboantes.* Quare hoc vocabulum nunc primum excitatur e pulvere & situ, ubi diu ignoratum latuerat. Recte igitur Varro, *Mugionis* portam dictam a *mugiente* pecore, id est *bubulo*, quod ea ad pascua sua exigeretur ab antiquo oppido. Quotiescunque historici Romani oppidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt, non dubium est, antiquam Romam intelligi, quam quadratam vocavit Ennius: *Et quibus exstiterat Romæ regnare quadratæ.* Idcirco scribit Liv. lib. 45: *In oppido Minervio duas portas, & muri aliquantum de cælo tactum.* lego: *In oppido Minervii duas portas*, vel *partes* &c. Ignorat enim doctissimus

Turnebus, quid sit ibi oppidum. Cum tamen sit quadrata Roma, ut diximus, cujus nunc mentionem facit Varro, & in qua porta *Mugionis*, de qua nunc sermo est, fuit. Nam quemadmodum veteres Græci ἄστυ cum dicunt, intelligunt Athenas κατ' ἐξοχὴν, sic Romani, cum oppidum dicunt, intelligunt vetus oppidum Palatinum; ubi primum Roma condita fuit. SCALIG.

Pagina 46.

lin. 2. *Quæ habet gradus in navalia.*] Vulg. — *In novalia.* Ego profecto, quæ sint ista *novalia*, & qua parte urbis fuerint, apud nullum veterum invenio. Alii *Navalia* legunt. Ubi dupliciter erratur. nam neque ita Latine loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portis agit: cum tamen *Navalia* trans Tiberim fuerint, ut cognovimus ex Livio & Plinio. Plane non dubito legere, parva admodum licentia, *Quæ habet gradus in Nova via.* De hac *Nova via* alibi meminit ipse. SCALIG.

lin. 3. *Janualis porta.*] Δίπυλον Ἰανοῦ Plutarcho: & πολέμου πύλη. *Sunt geminæ belli portæ*, & Virg. Plutarchus de Fortuna populi Rom. Ἰανοῦ δίπυλον, ὃ πολέμου τύχην καλοῦσι. Budæus *fortunam belli* vertit. Non vidit, πύλην, non τύχην, legendum: præsertim cum in vita Numæ eadem repetat Plutarchus. SCALIG.

lin. 4. *Et jus institutum.*] *Et institutum.* AUGUSTIN.

lin. 5 sq. *Ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit.*] Lego: *Ut sit operta semper* &c. TURNEB. Locus corruptus in omnibus vulgatis editionibus. Veteres habent: *Ut sit aperta semper.* Unde veram hanc lectionem eruimus: *Ut sit aperta semper, nisi cum bellum sit nusquam. Traditum est memoriæ, Pompilio rege fuisse opertam & post.* Satis constat, Numam regem instituisse Quirini templum claudere pace pop. Rom. terra marique parta, & aperire tempore belli: & ipsum primum clausisse: bis deinde clausum fuisse, semel T. Manlio Cos. post Punicum primum perfectum bellum; iterum post bellum Actiacum ab Imperatore Cæsare Augusto, pace terra marique parta. POPMA.

lin. 9. *Super lectuleis origines.*] Hæc non cohærent superioribus. AUGUSTIN.

lin. 11 sq. *Ut etiam nunc sit in castreis.*] Lecticæ militares dicebantur *Cubæ* Sabina lingua, Græce χαμευνάδες. Plato Symposio: Τελευτῶντες δέ τινες τῶν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἑσπέρα

ἦν δειπνήσαντες (καὶ γὰρ τότε θέρος ἦν) χαμεύνια ἐξενεγκάμενος ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον, ἅμα δὲ ἐφύλαττον αὐτόν. Loquitur de militibus, ex quibus erat & Socrates. Euripides Rheso: Λεῖπε χαμεύνας φυλλοστρώτους. Ariſtophanes & alii vocant στιβάδας. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Lectos, ne eſſent in terra, ſublimes in heis ponebant.*] Legendum videtur: *Lecti, quod ne eſſent in terris, ſublimes in his ponebant.* Nam lectica ſubſternitur, lectus ei imponitur, ut pheretro mortui lectus. TURNEB.

lin. 14 ſq. *Quam lecticam quod involvebant, quod fere ſtramenta erant e ſegete, Segeſtriam appellant.*] Lego: *Quo eam lecticam involvebant, quod fere ſtramenta erant e ſegete, ſegeſtria appellarunt.* TURNEB. Lege: *Qui lecticam involvebant.* Varro de Vita populi Rom. *Hoc, quod injicitur, toral dicitur: lecticam qui involvebant, Segeſtria appellabant.* De ſegeſtri Lucilius:

Penula, ſi quæris, canteriu', ſervu', ſegeſtre
Utilior mihi quam ſapiens. —

Erat enim teges, quæ a ſegetibus (ut vult Varro) quod ex eis fieret, dicta fuit. Poſtea factam eſſe ex pellibus teſtatur Plautus apud Porphyrionem, qui dixerit de anu dormituriente:

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Val. Maximus ait, Catonem hœdinis pellibus uſum fuiſſe pro ſtragulis, tanquam nihil mutaſſet e priſca frugalitate. Certe στέγαστρον pelles ſignificat. Et noſtrum *dormio* ἀπὸ τῶν δερμάτων: nam *dermio* veteres dicebant. SCALIG.

lin. 19 ſq. *Poſteaquam tranſierunt ad culcitas, quod in ea ſagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant.*] Vulg. *ſagus.* Lego: *Poſteaquam tranſierunt ad culcitas, quod in eas acus, aut tomentum, aliudve quid calcabant.* Opinor, non invita omnino Minerva ita me correxiſſe. nam vox *acus* belle convenit ſententiæ, & unius tantum elementi mutatione opus fuit. TURNEB. In Romana editione *ſagum.* bene ſane, quod videbant, aliter Varronem σολοικίζειν. At ubinam gentium uſitatum fuit, pro tomento ſaga in culcitas inferciri? Melius ſane tegendo corpori adhiberentur, quam centonibus farciendis & inculcandis. Sed nugas omittamus. *Tomenta* proprie ſunt ex ciliciis pilis: *borram* vulgo vocamus. Iis igitur tomentis aut ciliciis pilis implebant culcitas. Tamen olim, ut etiam hodie, culcitæ inferciebantur acere & glumis ſpicarum. Quocirca ita ſcripſit Varro, *Quod in eas acus, aliudve quid inculcabant.* Acus, ἄχυρον. Ariſtophanes Βαβυλωνίοις apud Pollucem, loquens

de cervicalibus, aut pulvinis, ἔχεις ἄχυρα καὶ χνοῦν, ait. Latini autem, quidquid tomento inculcabant, vocabant culcitam. unde ei nomen. Itaque céntumculum, quod Dioscorides πίλημα vocat, id est pulvillum, culcitam appellat Plautus Milite:

Causiam, inquit, *habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam.* SCALIG.

lin. 21. *Ac.*] Marg. Scalig. *hac.*

lin. 22 sq. *Pulvinar, vel a plumeis, vel a pelluleis declinarunt.*] Lego in antiquo libro: *Pulvinar vel a pluribus, vel a pollulis declinatum.* Posterius utique verissimum. *Pulvinaria* enim *pollula* & exigua sunt culcitis comparata: sed & ea habere plura patresfamilias solent. Cato labellum *pollulum* pro parvo, eodem modo dixit. Potest & dici sic vocatum, vel a pluribus hominibus, vel a pollulis: idque consentaneum magis ejus voluntati videbitur. Pro *pluribus, plumis* edunt formularii libri: quos non reprehendo. TURNEB. Scribendum puto, *A polulis*. Polulæ, seu Polæ, erant pilæ ex aluta, molli tomento farctæ, quibus datatim ludebant in foro. Unde polire, pila ludere dicebant veteres. Auctor Festus. Id tractum a Græco. Nam φαλλὸς Græce significat veretrum, quod gestabatur in pompa Liberi. Primum ita vocabatur, quamdiu fieret ex ficu: postquam ex aluta rubra fieri cœptus, dictus πολίων. Ab eo Polæ Latinæ, quæ ex aluta fiebant. Et Polimenta, testiculi porcorum dicti, postquam ex illo folliculo evaginati erant in castratione. Verrius ineptit a politione. Sic a φαλλὸς follis, qui & suffiscus in testiculis. Ergo polvinar a polis: quod ex alutaceo scorto. Unde σκύτινα προσκεφάλαια Polluci. Inde cognomenta Romana, *Polliones* & *Pollæ*. SCALIG.

lin. 25. *In heis multa peregrina, ut Sagum, Reno Galli quid gaunocumma. ejus sagum, & Amphimalon Græca.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Lego: *Ut sagum, Rheno, Gallica: gaunace, amphimallum, Græca.* quod additum est, *majus sagum*, interpretatio est hominis ineruditi. Hesychius: Καυνάκαι στρόματα ἢ ἐπιβόλαια ἑτερόμαλλα, id est, *gaunacæ* sunt stragula aut operimenta altera parte villosa. Est & gaunace genus pallii ad induendum. TURNEB. Hæc quoque pariter mendosa leguntur in editione Romana. Quæ tamen non multum absunt a vera lectione: *In his multa peregrina, ut sagum, reno Gallica: Gaunacum majus sagum, & amphimallon, Græca.* Interpretatur Gaunacum majus sagum, quod esset crassum vestimentum. Aristophanes Vespis:

Οἱ μὲν καλοῦσι περσίδ', οἱ δὲ καυνάκην.
Pollux tamen ibi legit κανδίκην. Apud Athenæum lib. 14, αὔνακας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro γαύνακας. Vide Hesych. & Pollucem lib. 6, & Ælianum de animal. lib. 17, cap. 17. *Sagum* Gallicam vocem esse, Strabo & alii quoque testantur. Plinius ait, inventum Gallorum esse, scutulis sagos dividere. Quas Plinius in sagis Gallorum vocat scutulas, eas πλινθία Diodorus, de iisdem sagis loquens. Ait enim, Gallos sagula ῥαβδωτὰ gestare πλινθίοις πολυανθέσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα, hoc est, quadris & maculis quibusdam reticulate distincta. Nihil enim aliud intelligit per πλινθία, quam quas hodie Galli vocant *lausangias*, quasi *laurangias*, a lauri folio, quod habet rhombi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat scutulas, ut cum de cassibus araneorum loquitur. Item Livius, qui in funda scutale vocat, quod est reticulatum in medio fundæ. Scutulatum sagum igitur, reticulate distinctum: ac propterea virgatum Virgilio & Propertio; non purpureum, quod negatur Servius: nec ab eo, quod ῥάβδοι in vestibus dicerentur αἱ πάρυφοι πορφύραι, quod quidam ex Polluce falso accommodarunt; sed quod maculas in retibus & scutulas vocari ostendimus, id in retibus quoque ῥαβδοειδὲς Pollux vocat, hoc est, virgatum. Quod cum ita sit, virgati saguli, seu scutulati, sunt reticulati, ac maculis distincti in speciem cancellorum. ἔστι δὲ, inquit, βρόχος, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις τετράγωνον διάστημα, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἀμμάτων· ὃ τεινομένης τῆς ἄρκυος γίνεται ῥαβδοειδές. Vide, quam aperte macularum τὸ σχῆμα vocavit virgatum. Quod quidam non videns, mutavit, & vertit tanquam legisset ῥομβοειδές: qui sensum quidem Pollucis assecutus est, vim autem vocis ignoravit. Etiam Græci in capite humano consuturas transversas, ut vocat Celsus, ῥαβδοειδεῖς esse dicunt: quod videlicet alia aliam scandat, more cancellorum. Forsan etiam rete quadrangulum vocavit Varro Parmenone, quod ῥομβοειδές. quod τετράγωνον τὸ σχῆμα βρόχων, ut supra Pollux.

Lepusculi timentis hoc quadrangulum
Dedit Diana, rete nexile, arcyas,
Viscum fugelæ, lineamque compedam.

Reposuimus *arcyas* ex veteri scriptura. *Renones* vocant Galli *pelles* aut *exuvias pecudum*. Cæsar lib. 6; item Sallust. apud Servium, & Fl. Sosipatrum. Id videntur accepisse a Græcis, qui ῥῖνας τὰ μῆλα vocant. nam & ipsi Galli aliquando Græ-

ce locuti sunt, ut volunt quidam. In quo monendus mihi est Vertranius, qui non vidit, eam vocem Gallicam esse: & putavit mutandam in *Senones Gallos*. SCALIG.

lin. 27. *Torale.*] Scribe *toral.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Torus a torvo.*] Torus est quivis funis ex loris retortus: unde nomen habet. Cato: *Funem exordiri oportet longum pedes 72, toros 3. Habeat lora in toros singulos 9, lata digitos 2.* Quod autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus τόνους vocat, τοὺς τόνους ἔψοντες τῶν κλινέων, ἐσιτέοντο. unde illud Homeri τρητοῖς ἐν λεχέεσσι. SCALIG. *Tori* erant lecti altiores illustrium personarum. Virg. lib. 2 Æneid.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.

& lib. 6:

——— lucent genialibus altis,
Aurea fulcra toris.

Hinc Varro *torum* putat dictum a *torvo*, quasi *tuorum*, quod sit in promtu, & propter altitudinem facile possit videri, sicut ante: *Turres a torvis, quod hæ prospiciunt ante alios.* nimis coacte. Aptius lib. 1 de Vita populi Romani: *Quod fronde lecticas struebant, ex ea herba torta Torus appellatus.* POPMA.

lin. 29. *Ab hac similitudine Torvinus.*] Lego: *Ab hac similitudine torulus.* TURNEB.

lin. 30. *Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum.*] Lego: *Qua simplici* &c. TURNEB. Vulg. *Quia simplici scansione scandebant in locum non altum.* Altiores enim cubiculares lecti, quam triclinares, ut idem videtur innuere lib. 7: *Quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam: & aut cum fulcro, aut sine eo: tum ad tricliniarem gradum, non ad cubicularem.* Unde proverbium Varronis apud Nonium, *Fulmentum lectum scandit*: fortasse ad differentiam cubicularis, qui sine fulmentis scandebatur. Est autem *Fulmentum lectum scandit*, simile illi, ἄνω ποταμῶν παγαί. SCALIG.

Pagina 47.

lin. 1 sq. *Quod geritur ab inferiore in superiorem.*] Reperio: *Quod gerit in inferiora superiorem.* De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur: *Omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad triclinarem modum, tum cubicularem.* TURNEB.

lin. 2. *Periſtromata.*] Plautus Sticho:

Tum Babylonica periſtromata, conſutaque tapetia
Advexit nimium bonæ rei. —

Vocat *conſuta tapetia*, quæ Xenophon ῥαπτά. Ὑποτιθέντων δὲ τῶν θεραπόντων ῥαπτὰ, ἐφ᾽ ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἠσχύνθη ἐντρυφῆσαι, &c. SCALIG.

lin. 3. *Sic aliud aliquid item convivii cauſa ibi.*] Vulg. *Sic aliquid item* &c. Lege: *Sic aliquid item in conviviis, ut gauſapia.* Nam erant, quibus menſa tegebatur; quæ nos hodie vocamus tapetia Turcica, villorum mollitia & texturæ artificio inſignia.

Nobilius villoſa tegant tibi gauſapa citrum.

Martial. SCALIG.

lin. 12 ſq. *A duobus decuſſibus Biceſſis, quod dixi ſolum a duobus decuſſibus Biceſſis.*] Videtur ſcribendum: *A duobus decuſſibus viceſſis, quod dici ſolitum a duobus, biceſſis.* TURNEBUS. Pro *biceſſis* marg. Scalig. *viceſſis.* Priſcianus in lib. de Ponderibus integrum hunc locum recitat, ſed omittit hæc verba, *Quod dixi ſolum a duobus ducuſſibus Biceſſis.* Quæ ſi Varronis ſunt, ita legendum: *Quod dici ſolitum a duobus Biceſſis.* Viceſſis dicitur a duobus decuſſibus, quaſi viginti aſſes, id dici ſolitum Biceſſis, quaſi duo aſſes. POPMA.

lin. 16. *Ducenti.*] Marg. Scalig. *Ducenties.*

lin. 21. *Uncia ab uno.*] Et hic quoque fallitur Varro, cum Siculum ſit vocabulum. Quod teſtatur Ariſtoteles apud Pollucem libro 9: Καὶ μὴν ἐν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας· δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἀλλὰ μέντοι παρ᾽ αὐτῷ τις ἂν ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὕροι Σικελῶν ὀνόματα· οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα. SCALIG.

lin. 23. *Semiſſis, quod ſemiæs.*] Lego: *Semis, ut ſemias.* Interpretatio Varronis hanc ſuggerit lectionem. vel, *ut ſemi.* TURNEB.

lin. 25. *Concluſum.*] Marg. Scalig. *conliſum.*

lin. 30. *In argento nummi id a Siculeis.*] Pollux eo, quem modo citavi, loco, Ὁ δὲ νοῦμμος, inquit, δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος, ἔστι δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ Ἐπίχαρμός τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησὶν,

Ἀλλ᾽ ὅμως καλαὶ καὶ πῖοι ἄρνες, εὑρήσουσι δὲ
Μοὶ καὶ νούμμους. καὶ γὰρ ἐντὶ πωλατιᾶς τᾶς ματέρος.

Καὶ πάλιν,

Κάρυξ εὐθὺς ἰὼν πρίω μοὶ δέκα νούμμων μόσχον καλήν. Καὶ

Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νοῦμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo ut ab ἀναβολὴ, & Dorice ἀμβολὰ, ἀβόλλα fecerunt: sic a νόμος, unde νόμισμα, νοῦμμος. Quare inepte Suetonius Tranquillus a Numa nummos appellari fcribit. Hæc enim verba ex eo recitat Suidas: Ἀσσάρια Νουμᾶς, ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Ῥωμύλον, Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νουμμία, ὥς φησι Τραγκύλλιος. SCALIG.

Pagina 48.

lin. 12. *Hæc Græce δωτίνη.*] Repone δώς. Hesiodus:
Δὼς ἀγαθὴ, ἅρπαξ δὲ κακή. SCALIG.

lin. 13. *Donum.*] Marg. Scalig. *demum.*

lin. 14. *Nam Græce ut ipsi δῶρον, ut alii δόμα.*] Lego in antiquo libro: *Nam Græce, ut a se, domum, ut alii δόμα*: ut prius vocabulum Siculum intelligamus. TURNEB.

lin. 16. *A Græco ἀῤῥαβών.*] Vulg. *A Græcis ἀῤῥαβών.* At ne Græcum quidem: sed merum Syriacum. Arabon enim apud ipsos dicitur. Descenditque ab eo verbo, quod apud eam gentem significat ἐγγυᾷν. SCALIG.

lin. 18. *Cum minus re factum, quam quanti constat.*] Lego: *Cum minus refectum, quam quanti constat.* Nam *re factum* probare non possum. TURNEB.

lin. 19. *Si amplius, quam exoluerit quanti esset ceptum.*] Lego: *Si amplius exolveret quam quanti esset emtum.* TURNEB. Marg. Scalig. *Ex eo luerit, quam quanti.*

lin. 25. *Quod singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quod olim unum dicebant multa.*] Lego: *Quod singulæ dicuntur appellatæ esse: multæ, quod unum dicebant multa.* Sensus est, cum singulæ olim hæ appellarentur, multæ a populo dicebantur: unde & nomen adeptæ sunt, quod unum dicebant multa. quod quidem ex eo probat, quod rustici prima urna addita dicere solebant multa. Id autem, ut opinor, faciebant ominis gratia, copiam & multitudinem ominantes. TURNEB. Varro obviam it objecturis, quare singulæ multæ ita vocatæ essent, cum multus adjectivum multitudinem significet: ejus rei causam

magis ſubtilem, quam veram, reddit. olim enim unum dixiſſe multa. Sed nimis tenuis & λεπτολόγος eſt in hac etymologia Varro. Nam veteres cum plures culeos in dolium unum indituri eſſent, primo addito, dicebant, *multa*, hoc eſt, *numera*, pro quo Galli dicunt *enprun*, id eſt, *en pro uno*. Id enim *multare* verbum ſignificat. Plaut. Sticho, *Cum quo multas una multavi miſerias*, id eſt, ἐξηριθμησάμην. Quamquam proprie *multare* eſt *polliceri* in auctionibus, πλησστηριάζειν. Varro autem putavit illud *Multa* eſſe nomen, & ſignificare *Unum*, quod in primo numero ita dicerent. SCALIG. Veteres credebant, faſcinationem iis rebus nocere poſſe, quarum numerus conſtaret. itaque cum numerabant, ad depellendum faſcinum dicebant *Multa*: in qua voce non eſt numerus præfinitus. Ex hac ſuperſtitione ait Catullus:

Conturbabimus illa, ne ſciamus,
Aut ne quis malus invidere poſſit.

Et:

Quæ nec pernumerare curioſi
Poſſint, nec mala faſcinare lingua.

Varro etiam *multæ* pecuniariæ etymon inde deducit; etſi lib. 19 Rerum humanarum id vocabulum Sabinum eſſe dicit, non Latinum. POPMA.

lin. 27. *Cum in dolium aut culeum unum addunt ruſtici.*] *Vinum addunt.* AUGUSTIN. addicente Turnebo.

lin. 28. *Pœna, a puniendo — quod poſt peccatum ſequitur.*] Lego: *Pœna a pœniendo, aut quod poſt peccatum ſequitur.* Pœnire pro punire antiqui dicebant. TURNEB.

Pagina 49.

lin. 8 ſq. *Præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum conceſſum. Si datur quod reddatur, Mutuum.*] Reperio: *Prædia primum a præda, quod ob recte quid factum conceſſum ſit. Datum quod reddatur, mutuum.* Tamen quod obtinuit, *præmium a præda*, loco non moveo, & præfero. TURNEB.

lin. 10. *Quod Siculi μοῖτον. Ita ſcribit Sophron, μοῖτον ἀνατίθημεν.*] Lego: — *Itaque ſcribit Sophron, μοῖτον ἀντιμῶ.* Id erit, mutuo redhonoro, vel mutuum colo. TURNEB. *Sophron* ſcripſit mimiambos, ſed proſa oratione. Ejus imitatione mimiambos quoque ſcripſit Herodotus, vel Herodes quidam vetus ſcriptor, verſibus Hipponacteis: quem ſecutus Mattius Romanus poeta. Maurus Terentianus:

Hoc mimiambos Mattius dedit metro,
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus & metro.

Intelligit, inquam, Herodotum, cujus scazontas adducit Stobæus. Sed apud eum perperam ἡμιάμβους legitur pro μιμιάμβους. Hic est ille, qui apud Athenæum dicitur λογόμιμος. Mattius vero sæpe in mimiambis adducitur a Gellio. — *Mœton anthymo*] Hesychius habet μοῖτον ἐντί μοι. Puto, μοῖτον ἀντίτιμον. quasi dicas, ἡ χάρις, ἀντὶ ἀποίνων; quod gratus animus sufficit ad rependendum beneficium. Vel potius μοῖτον ἀντίτιμον, Par pari. nam ἀντίτιμα, τὰ ἄποινα. & fortasse verum est. Porro apud Hesychium depravata sunt verba, ubi explicat hoc proverbium. Quæ ita corriges: μοῖτον ἀντίτιμον. παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Μοῖτον, χάριν. Ergo μοῖτον ἀντίτιμον, mutuas vicissitudines, hoc est, Par pari. SCALIG.

lin. 17. *Quingentos æris ad pontem deponebant.*] Marg. Scalig. *Quinquagenos æris ad pontificem dependebant.*

lin. 25. *Adtributa pecunia.*] Attributa pecunia, quæ tradita erat ea lege, ut hæc alii solveretur. Hoc Græce προστίθεσθαι τὰ χρήματα. Xenophon Ἑλληνικῶν δ', Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνατειχισμόν. SCALIG.

lin. 26. *Id quod.*] Marg. Scalig. *In quos.*

Pagina 50.

lin. 3. *A stipando Stipem*] Verum esse puto, quod ait Varro: quod & simile dictum in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, Ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης μεγάλης δεῖσθαι. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait *Impensam* vocatam fuisse, quod nondum esset *pensa*, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & farctura *impensa* diceretur. Quod sæpius usurpavit Apicius: ut, *Indes impensam præscriptam*, id est, farcturam. Arnobius libro 7: *Impensarum varietate conditis.* Palladius lib. 1: *Impensa pumicea farciri muros*, id est, stipari acerato ex pumice tuso. SCALIG.

lin. 4. *Vocabulo.*] *Verbo.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt.*] Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in Epistolis: *Co-*

litur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque suspenso, nec in thesauro stipe insusa, sed pia & recta voluntate. SCALIG.

lin. 8. *Milites stipendiarii.*] Marg. Scalig. *Militis.* Omnino legendum: *Similiter stipendiarii. Stipendiarii* primum dicebantur populi vel agri, qui stipendia pendebant, ut ait Ennius:

——— *Pœni stipendia pendunt.*

Postea ubi Romani milites stipendium acceperunt de publico, pedites quidem anno Urbis CCCXLVII, equites vero triennio post, tunc *stipendiarii* appellati tam hi, qui stipendia merebant, quam qui pendebant. Livius lib. 4: *Ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Idem lib. 8: *Clypeis antea Romani usi sunt, deinde postquam facti sunt stipendiarii, scuta pro clypeis fecere.* POPMA.

IN LIBRUM V.

Pagina 51.

lin. 15. *Lucianum*] *Lucienum*, ex veteribus excusis. SCALIG.

lin. 17 sq. *Declinavit, ut a vetere vetustum, ab solo solum.*] *Ab solo solium.* Solum & solium idem. Ennius:

——— *regni stabilita scamna solumque.*

Solium θρόνος. SCALIG. *Declinavit a vetere, ut ab solo solium.* Ita restituimus hunc locum, qui in omnibus editionibus corruptus est. Nos etiam, inquit, multa nomina vetera ita declinavimus, ut alia literas assumserint, alia amiserint, alia commutaverint, ut ex istis *Solum, Leiber, Lases*, fecimus *Solium, Liber, Lares. Solum*, quod nos *solium*, θρόνος, dixit Ennius:

——— *regni stabilita scamna solumque.*

Leiber & *Leibertas* exstat in antiquis nummis, & inscriptionibus; *Lases* fuit in carminibus Saliorum. POPMA.

Pagina 52.

lin. 5. *Tempus — intervallum mundi, & motus.*] Otiosa est conjunctio *&*, quæ totum hunc locum perturbat. *Tempus intervallum mundi motus.* SCALIG.

lin. 8. *Unde Tempestiva, & a motu eorum* &c.] Vulg.

Unde tempestiva, & a motore eorum. Lege: *Tempestiva etas. Motor eorum. Etas*, pro *ætas*, veteri consuetudine scribendi. In veteribus excusis, *a motore eorum*: non ut in aliis, *a motu eorum*. Sed lege: *Motor eorum, qui toto cælo conjunctus mundus Deo.* SCALIG. Locus corruptus, ita fortasse emendandus: *Et a motore eorum, qui toto cælo conjunctus Mundus, Deo, ortus occasus venit.* A motore, inquit, Solis & Lunæ Deo, qui est mundus toto cælo conjunctus, venit ortus & occasus, quo dies constituitur. unde appellatur Dies. lib. 4: *Diespiter dictus, hoc est, aer & diei pater, a quo Dei dicti, qui inde & Dies, & Dius, & Divum.* Sed quis non rideat has Varronis argutias, ne dicam ineptias? POPMA.

lin. 10 sq. *Deo — Deo.*] Marg. Scalig. *Dio.*

lin. 11. *Meridies.*] Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixisse: quomodo & æquidiale pro æquinoctio. Varro Marcipore:

Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer fervidis late ignibus
Cæli choreas astricas ostenderet:
Nubes aquali frigido velo leves
Cæli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Ventique frigido se ab axe eruperant,
Phrenitici Septemtrionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, sirus.

Hic plane ῥαψῳδοὶ fuimus. Nam testimonia tria, quæ divulsa adducit Nonius, in unum conjunximus, & aliquot menda ex ipsis sustulimus, præsertim in tertio versu: cum ita sciremus Platonem locutum esse in Timæo, cum τὰς χορείας καὶ παραβολὰς ἀστέρων dixit. Item ejus æmulum, magnum inprimis virum, Philonem Hebræum: τὰς περιφορὰς καὶ χορείας ἀστέρων διανοούμενος. SCALIG.

lin. 19. *Supremo.*] Marg. Scalig. *superrimo.*

lin. 21. *Lex Prætoria.*] Utrum *Prætoria* an *Pletoria* legendum, id vero incertum est. Utrumque vero bene. M. Pletorius Tribunus plebis plebiscitum tulit, in quo scriptum fuit: *Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Usque ad supremam ad solem occasum jus inter cives dicito.* Censorinus. SCALIG.

lin. 22. *Prætor in comitio.*] Legendum, *Præco.* Donatus in Terentii Andriam: *Sic judices de consilio demittebant suprema dicta, cum præco pronuntiabat populo* ILICET, *quod significat*

ite licet. Porro lex XII Tabul. modum & tempus agundi in judicio præscripsit his verbis: ANTE MERIDIEM IN FORO AUT IM COMITIO CAUSAM CONICIUNDO. POST MERIDIEM PRÆSENTE AMBOBUS LITEM ADDICITO. Postea M. Plætorius tribunus pl. hujusmodi legem tulit: PRÆTOR URBANUS QUI NUNC EST QUIQUE POSTHAC FUERIT DUOS LICTORES APUD SE HABETO ISQUE AD SUPREMAM JOUS INTER CIVES DICITO, id est, usque dum præco, qui magistratui adest, Supremam dixit tempestatem, & Ilicet pronuntiavit populo. Allusit Plautus Asinaria:

Mater supremum mihi tua dixit, domum ire jussit. POPMA.

lin. 25. *Crepusci nominati.*] Malim, *Crepusii.* Crepusia gens plebeja oriunda Amiterno, ut ait Varro; ex qua L. Crepusius ædilis plebis fuit: cujus mentio exstat in antiquis denariis. Alia gens Crepereia, ex qua natum M. Crepereium equestri familia nominat Cicero lib. 1 in Verrem. POPMA.

lin. 26. *In creatione.*] Marg. Scalig. *Reate.*

lin. 30. *Ut Catulus ait.*] Variatum est hic in nomine auctoris, *Catulus*, pro *Pacuvius.* Varro de Re rustica libro 1: *Verum enim est illud Pacuvii: Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore aut frigore fructus omnes interire.* Error vero accidit, ut alibi quoque monuimus, propter apicem summum i, ut mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in Pseudolo erratum est, ubi hodie ita legitur: *Euge pellepide Charine, me meo ludo jam beas. Lamberas* enim plane scribendum ex vestigiis antiquæ scripturæ. Festus: *Lamberat, scindit, ac laniat.* Hæc conjectura nostra confirmatur ex alio loco in Pœnulo:

Enimvero here meo me lacessis ludo, & delicias facis.

idem enim est. SCALIG. Idem in margine *Catullus.*

Pagina 53.

lin. 5 sq. *Eadem stella vocabatur Jubar, quod jubata.*] Callimachus:

— Οὗλος ἐθείρας Ἕσπερος. — SCALIG.

lin. 8. *Ennius Ajax &c.*] Vulg. *Ajace.* Sed prius verum puto: neque esse ex Ajace Ennii, quam versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba, quæ citantur a Festo:

Sanguine emisso tepido tullii efflantes volant.

Ex illo Sophoclis:

— Ἔτι γὰρ θερμαὶ
Σύριγγες ἄνω φυσῶσι μέλαν νέφος.

Ubi etiam videmus *σύριγγας* Latine *tullios* vocatos esse, qui & *salientes*. SCALIG.

lin. 10. *In Bruto Cassius.*] Vulg. *Cassii*. Hic, & libro superiore male *Cassii*, pro *Attii*. Meminit & Cicero ejus fabulæ in libris de Divinatione, & in Sextiana. SCALIG.

lin. 11. *Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Verba sunt Lucretiæ ad parentes suos, cum de nefaria audacia Sex. Tarquinii conqueritur. Ovidius:

Nox erat, & tota lumina nulla domo. SCALIG.

Idem pro *devenit* in margine *advenit*.

lin. 16. *Videbimus. factum volo: i, redito conticinio.*] *Videbitur, factum volo: redito huc conticinio.* Plaut. in Asin. AUGUSTIN.

lin. 19. *Dies est.*] *Tunc dies est.* AUGUSTIN.

ead. & sq. *Solstitium, quod sol eo die sistere videatur.*] Melius, *quod solo die sistere videretur.* Nam altera etymi causa a sole. SCALIG. Duplex etymon *solstitii*: alterum a *solis institione*, ut loquitur Cicero; alterum a *solis itione* ad nos versum: quod unum tempus veteres nomine *solstitii* intelligunt, & quod nos *hibernum solstitium* dicimus, vocant *brumam*, ut Varro hic, & Cicero lib. 2 de Nat. Deor. *Solis accessus discessusque solstitiis brumisque cognoscitur.* POPMA.

lin. 20. *Aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium.*] Manifesto mendosus locus. nam neque verba ipsa cohærent, neque etymi causa explicatur. Nos ita legimus: *Aut quod sol adversum nos proxume stet;* vel potius: *Quod sol ad versum proxumum stet.* translatio a bubus. Versum siquidem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum reditur eo, unde arationis principium suscipiebatur: quod versum peragere dicitur Plinio lib. 18. Ab eo Græci, ut ait Pausanias, *βουστροφηδὸν γράφειν* dicebant, cum uno versu peracto in pagina, inde sumitur initium ad alium progrediendi, ut in arato. Quod nos contra facimus. nam versu peracto, idem semper initium progrediendi tenemus. Sic igitur sol elegantissime a Varrone dicitur ad versum proximum stare, cum regreditur. Sic in porticibus versura dicta est apud Vitruvium eodem modo. Item *τριώλαξ, ἀγὼν παρθένων* Lacedæmone, ab eo dictus, quod tres versus percurrendi erant, quos vocant *ὤλακας*, tanquam sulcos. SCALIG.

lin. 23. *Æquinoctium.*] Etiam *Æquidiale* apud veteres, ut supra annotavimus. In quo secuti sunt Græcos, qui *ἰσημερινόν*. SCALIG.

lin. 25 sq. *Sic magni dicebantur circites anni.*] Otiosa est vox *circites*: idcirco delenda. Putavit enim sciolus quidam hic desiderari vocem illam, qui legerat apud Festum, *Circites*, circulos magnos esse. Porro nonnulli putant, *annum* a Græco ἔννος deduci. Quos sane arguit primum scriptura, quod veteribus uno n scribebatur: deinde significatio, quod proprie circulum significat. unde diminutivum anulus, & anus podex, eodem modo, quo Græcis quoque δακτύλιος utrumque significat; & *podicem* & *anulum*. Et mirum, in Syriaca quoque lingua, quod anulum significat, id ipsum & pro ipsa quoque parte pudenda sumi. SCALIG. Idem pro *circites* in margine *circi*.

lin 26. *Temporis pars.*] *Temporis pars prima.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Virere.*] *Vivere.* AUGUSTIN.

Pagina 54.

lin. 2. *Quartum, Auctumnus.*] Hic nonnulla desunt, quæ explanabant etymon *auctumni:* quod est ab *augendo.* Idcirco a Græcis poetis illud tempus dicitur τελεσφόρος ὥρα: unde *auctumnitas* ipse fructus. Varro Quinquatribus:

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem
De fronde Bromiæ auctumnitatis uvidam.

Quod venustissimum distichon depravatum legitur apud Nonium: a nobis autem ita in integrum restitutum est. SCALIG.

lin. 10. Ἔνην καὶ νέαν.] Marg. Scalig. μηνηκοῖαν.

lin. 14. *Ultro*] Marg. Scalig. *Ultra.*

ead. *Seculum.*] Marg. Scalig. *Sæculum.*

lin. 20. *Est satis.*] *Sat est.* Plaut. in Trucul. AUGUSTIN.

lin. 25. *Dicti ab agone.*] Quasi vero non & in omnibus quoque sacrificiis observari solitum doceat Seneca: item Plutarchus Sympos. 8, cap. 8, ἔρδειν μὲν, inquit, ἐκάλουν, καὶ ῥέζειν, ὥς τι μέγα δρῶντες, τὸ θύειν ἔμψυχον. ἄχρι δὲ νῦν παραφυλάττουσιν ἰσχυρῶς, τὸ μὴ σφάττειν πρὶν ἐπινεῦσαι κατασπενδόμενον. SCALIG. In omnibus sacrificiis minister, cæsurus victimam, eum, cujus jussus exspectabatur, rogabat, *Agon'?* Seneca lib. 2 Controvers. *Filius cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon'? quod fieri solet victimis.* Cur ergo ab hoc ritu communi sola *Agonalia* dicta? an κατ' ἐξοχήν? quod in illis interrogatur princeps civitatis, & princeps gregis im-

molatur. Certe hoc videtur Varro sentire, & Ovidius lib. 2 Fastor.

Nominis esse potest succinctus causa minister,
Hostia cælitibus quo feriente cadit,
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper agatne rogat, nec, nisi jussus, agit. POPMA.

ead. *Quod interrogatur a principe civitatis.*] Sane, *interrogatur princeps civitatis* legendum est. Supra ex Plutarcho patuit, interrogari solitum, qui fundebat vinum inter cornua victimarum. Id autem honoris dari principi civitatis verisimile est. Sic apud Maronem:

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fudit.

Quod sane illius, qui principem locum teneret. SCALIG.

Pagina 55.

lin. 5. *Feralia ab infereis & ferendo.*] Ovidius: *Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia, lucem.* Demosthenes: Ἐπεὶ δὲ τελευτήσειέ τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, &c. Inde *inferiæ*: & *arferia* aqua, quæ afferebatur ad sepulcra, ut libaretur mortuis. *Arferre* pro *Adferre* dicebant veteres: ut *Arvenire*, pro *advenire*: item *Arcedere* pro *accedere*. Turpilius Boethuntibus:

Qui verba mea venatur pestis? arcedat, sermonem hinc sublegat.

Male apud Nonium, *ars cædat.* SCALIG.

lin. 14. *Pro emtore sacrificantes.*] Emendarim, *pro tempore.* Liberalia sacra peragebant viri & mulieres sacerdotes ornati hedera, ferentesque per urbem vina, mella, liba, & opera dulciaria, & cum his ansatam aram, in eaque media foculum, quem libaminibus aspergebant. Itaque quod ait Varro, *Pro tempore sacrificantes*, id est, tumultuarie, pro ratione temporis, & illius diei, non in templo, & ad aram stato ritu, ut in aliis sacris. Sic Salhustius Jugurtha: *Pro tempore parati instructique sunt.* Liv. lib. 41: *His raptim pro tempore instructis.* idem lib. 37: *Ludos pro temporis ejus copia magnifice apparatos fecerunt.* POPMA.

lin. 15. *Saliorum, quorum cognomen.*] *Salii* duodecim fuerunt instituti a Numa Pompilio, & a locis urbis appellati alii *Quirinales*, alii *Collini*, qui eidem vocabantur *Agonales*, sive *Agonenses*; sicut porta *Collina* eadem *Agonensis*. Dionys. lib. 2 Antiquit. Rom. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναλεῖς ὑπὸ δέ τινων καλού-

μενοι κολλίνοι Σάλιοι. Hinc Varro adducit libros ſive carmina Saliorum Agonenſium, in quibus *Liberalia* dicebantur *Agonia*. Sed Maſſurius Sabinus lib. 2 Faſtor. *Liberalium dies*, inquit, *a pontificibus Agonium Martiale appellatur. Id fortaſſis ex eo, quod, ſicut Salii per urbem ibant canentes carmina cum tripudiis ſolemnique ſaltatu, itidem ſacerdotes Liberi per oppidum bacchantes ferebantur.* POPMA.

lin. 18. *Quinque.*] Marg. Scalig. *Quartus ſive quintus.*

lin. 25. *Prope murum Megaleſion, ubi templum ejus Deæ.*] Vulg. *Prope murum Megaleſion, in templum* &c. Hæc ita ſcripſiſſe Varronem vix quiſpiam vel leviter doctus ſibi perſuaſerit, niſi qui Varronem *σολοικίζειν* velit. Puto legendum: *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami, Peſimunte, ubi Megaleſion, templum ejus Deæ.* Nam Μεγαλήσιον, *ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς*, ut Μητρῷον. ſic Τυχεῖον, *τύχης*, Ἀνακεῖον, *ἀνάκων*. Vel, *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, ubi templum ejus Deæ.* ubi, id eſt, in regione Pergami. Nam qui legerat, *apo metros megales*, ex eo fecerit, *prope mœrum megaleſion.* Sed puto priorem conjecturam veram eſſe. Non enim veriſimile eſt, Varronem de Peſimunte urbe tacuiſſe, quam alii Peſinunta vocant per *n*. SCALIG. Locus mendoſus, qui ejecto gloſſemate, ita videtur poſſe reſtitui: *Prope mirum Megaleſion ubi, unde advecta Romam. Megaleſion* eſt templum *μεγάλης θεᾶς*, ut Τυχεῖον Τύχης, Ἀσκληπίον Ἀσκληπίου, & apud Latinos *Dianium* Dianæ, *Minervium* Minervæ. hoc autem in Pergamena juriſdictione, urbe Peſſinunte, propter magnificentiam & ſplendorem in magna admiratione fuit. Strab. lib. 12: Πεσσινοῦς δ' ἐστὶν ἐμπορεῖον τῶν ταύτῃ μεγίστων, ἱερὸν ἔχον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, σεβασμοῦ μεγάλου τυγχάνον. & mox: Κατασκεύασται δ' ὑπὸ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων ἱεροπρεπῶς τὸ τέμενος, ναῷ τε καὶ στοαῖς λευκολίθοις. *Mirum Megaleſion*, quaſi *eximium*, *egregium* & *admirandum*, ut apud Lucretium:

Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur. POPMA.

lin. 27. *A fordeis bubus.*] Fordæ boves, φοράδες. Itaque hinc petendum etymon. SCALIG.

lin. 28. *Publice immolantur boves prægnantes in curiis compluréis.*] Triginta immolari tantum ſolitas innuit Ovidius in Faſtis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt. SCALIG.

lin. 31. *Vinalia.*] Erat is dies, in quo Jovi novum vinum libabant. Paulus Feſti mutilator: *Calpar vinum novum, quod*

ex dolio demitur sacrificii causa, antequam gustetur. Jovi enim prius sua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. Hæc ille. Id autem fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis, unde *Calpar* promeretur, remaneret, sacrum esse inciperet, & omnino ex usibus eriperetur humanis, sed calpari libato, religione solveretur. Itaque cum *calpar* libabant, *inferium* vocabant, quod solum inferretur, his verbis: *Macte hoce vino inferio esto.* Apud Catonem male legitur *vino inferiore*: tametsi ibi non agitur de *Calpari.* Et hoc præcipue dicebatur de vino diffuso & doliari. Nam alioqui de eodem musto libabant: sed id *Sacrima* vocabatur, posteaquam polluxerant eas confectiones, quæ vocabant *Suffimenta*, ex faba, milioque molito, mulso sparso: quæ Diis eo tempore dabantur, quo uvæ calcatæ prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quod sacrificii causa ante præmetebatur, *Premessum* appellabant, (Lacones προλογίαν) quod vero Cereri offerebant post messem factam, *Florifertum.* Quare ex illis, quæ annotavimus, potes cognoscere causam superstitionis illius, cur vinum novum tangere nefas esset, antequam Vinalia calarentur. Athenis vero, quamdiu ferveret mustum, religio erat tangere. Plutarchus Sympofiacorum libro 8: Γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὁρῶμεν. Ad quam rem habebant suum festum vinale, quod ipsi πιθοιγίαν vocabant. Plutarchus Sympofiacorum libro 3: Τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιθοιγίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG.

Pagina 56.

lin. 6. *Flamen prorsus vinum legit.*] Apparet, morem fuisse, ut prior Flamen auspicii causa vinum legeret. SCALIG.

lin. 16. *Fanum Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem.*] Manifesto *secundum Tiberim* dixit pro *ultra Tiberim.* nam Fortis Fortunæ templum in Transtiberina regione fuit. Sic superiore libro, *Secundum Tiberim ad Junium, forum piscarium*, non intelligit de illo foro piscario, quod in regione fori Romani ponit P. Victor: sed videtur & aliud forum piscarium trans Tiberim fuisse, ubi piscatorii ludi quotannis fiebant mense Junio a Prætore urbano, pro piscatoribus Tiberinis: ut perperam videri possit Vertranius legisse *ad Junonium*,

quod ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cum tamen Janus Junonius in nulla parte urbis ita vocaretur, ſed tantum in Pontificalibus indigitamentis. Ego ſane nihil mutarim: quia ut de veritate lectionis mihi non liquet, ſic etiam, utrum depravata ſit, necne, æque dubitari poſſit. SCALIG.

lin. 27. *Ob hoc toga.*] Marg. Scalig. *cur toga.*

lin. 28. *Apollinaribus ludeis docui populum.*] Vulg. *docuit populum.* Quam multa hinc exciderint, licet conjicere ex iis, quæ Livius libro 27 pluribus perſecutus eſt de Apollinaribus ludis, qui fiebant III Nonas Quinctiles. Eorumque origo ex Cn. Martii vatis carminibus petita, ut idem auctor libro 25. Ex quibus ſatis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuiſſet, ea hinc deperiiſſe. Neque eſt, cur ſequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedenti hiſtoria connexa ſunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus feſtis diebus ſeſe traditurum profeſſus eſſet, aut ſine ſtulto conſilio celeberrimorum ludorum mentionem prætermittere, aut, ſi eorum meminiſſet, ejus hiſtoriæ ſummam paucis complecti non potuiſſe. Unde perierint ea neceſſe, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant. SCALIG. *Apollinares* ludos celeberrimos III Non. Quinctil. curabat prætor urbanus, & de ratione ſacrorum publice verba faciebat. Sic enim ſcriptum erat in carminibus Marcii vatis, ex quibus origo horum ludorum:

Apollini cenſeo vovendos ludos,
Qui quotannis communiter Apollini fiant.
His ludis faciundis præſit is prætor,
Qui jous populo plebeique dabit ſommum.

Hac re Varro ſuum etymon Apollinarium dierum, quod tamen hic deſideratur, confirmavit teſtimonio orationis neſcio cujus, habitæ in prætura urbana ad populum, ipſis ludis Apollinaribus. POPMA.

Pagina 57.

lin. 4. *Vinalia Ruſtica.*] *Vinalia ruſtica* incidebant in diem XXII Kal. Sept. Ut autem Cæſar faſtos correxit, & menſi Sextili duos addidit dies, agi cœpta ſunt XIV Kal. Sept. Feſtus: *Ruſtica vinalia appellavere menſe Auguſto quartodecimo Kal. Sept. Jovis dies feſtus.* An ergo M. Varro, cum hos de lingua Latina libros ſcriberet, Cæſare jam dictatore, tamen ſe-

riarum dies ad fastos ejus noluit aptare, sed potius tempora consulum & liberæ reipublicæ secutus, *Vinalia* rejecit in diem XII? an ipse scripsit ante diem XIV, & librarii, notarum ignoratione decepti, fecerunt ante diem XII. Sane hoc evincit locus, qui infra est de Saturnalibus, aptus ad fastos Cæsaris, & temporum ratio. Nam Cæsar pontifex maximus suo III, & M. Æmilii Lepidi consulatu annum emendavit ad solis cursum, & sequens annus fuit primus annus Julianus, quo ipse IV consul cum Q. Fabio Maximo: Varro autem hos libros edidit alterutro istorum anno: id quod indicat locus lib. IV de Camelopardali, quam Cæsar primus Romæ exhibuit Circensibus ludis extremo anno sui tertii consulatus; tum inscriptio librorum ad M. Marcellum, quem constat interfectum ad III Kal. Jun. Cæsare IV, Q. Fabio Coss. POPMA.

lin. 5. *Ante diem duodecimum.*] *Quartumdecimum*, ex Fastis. AUGUSTIN.

lin. 6. *Et orti ejus tutelæ adsignantur.*] Veneris tutelam hortos fuisse, admonet idem & in I de Re rustica. *Item*, inquit, *adveneror Minervam, & Venerem: quarum unius procuratio oliveti, alterius, hortorum: quo nomine rustica Vinalia instituta.* Plinius: *In remedio Satyrica signa, quamquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.* Quod hic Plinius Plautum dixisse ait, idem & Nævius quoque voluit, cum dicit: *Coquos edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Per Neptunum pisculenta intelligit, per Cererem panem, per Venerem olera. Non igitur difficile est conjicere, cur Menippeam suam Varro inscripserit, Vinalia περὶ ἀφροδισίων. SCALIG.

lin. 16. *Is cum eat, suffibulum haud habeat: scriptum id* &c.] Lege: *Is cum eat, suffibulum quod habeat scriptum: id dicitur a suffiendo, ut subligaculum.* Videtur enim lex fuisse, & in ea scriptum: *Eo præter sacerdotem poblicum ne introeunto: is quom intret, subfibulum habeto.* Est autem ordo, *quod scriptum, Suffibulum habeat: id dicitur, &c. Suffibulum*, a suffiendo. Festus ita dictum putat, quod fibula comprehenderetur. Sed Varro more suo anxie etymologias comminiscitur. Sciebat enim, Vestales maxime omnium sacerdotum publicorum suffitionibus uti. In quibus erat præcipuum, quod vocabant *Exfit*: quod erat genus suffitionis a Vestalibus patrari solitæ. Fabius Pictor apud Nonium, ubi agitur de nomine *sal*, *Exfit*, inquit, *est sale sordidum, quod ustum est, & in ollam rudem fritilem objectum est. Postea id sal virgines Vestales serra ferrea secant.* Male enim hodie apud Nonium legitur *Tesfit*, pro *Exfit*. Fe-

ſtus: *Exſit, purgamentum, unde hodie remanet ſuffitio. Fritillem ollam* repoſuimus ex eodem Feſto: quod & quoddam pultis genus *fritilla* diceretur: a Græcis *ἀϑάρα*, ut ego quidem puto. Nam *Frit*, *ἀϑήρ*. De quo ſuffimine vide amplius apud ipſum Feſtum, ubi de muria Veſtalium diſputat. Eam enim muriam *Exſit* vocari, jam cognoſcimus ex Fabii Pictoris exemplo a nobis citato & emendato. SCALIG. Idem pro *ſcriptum id*, in margine *tritum id*. Forte *aſtrictum ſuffibulum*, inquit Varro, dicitur quaſi a *ſuffiendo*, cum ſit ſubligaculum oblongum & fibula aſtrictum, quod Veſtales ſacrificantes in capite habebant, ſacerdotes publici non item. Feſtus: *Suffibulum eſt veſtimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite virgines Veſtales, cum ſacrificant, ſemper habent, idque fibula comprehenditur.* Sunt autem hæc verba ex lege affixa in ſacrario Deæ Opeconſivæ. nam ſacraria habebant ſuas leges inſcriptas in parietibus, de jure ædium & ritu ſacrorum, ut libro ſuperiore exſtat inſcriptio ſacrarii quarti primæ regionis. Itaque illud *ſcriptum* hic retineri poteſt: ſed, ut vox Varronis, a verbis inſcriptionis ſejungi debet. POPMA.

lin. 17. *Ut a ſuffiendo ſubligaculum.*] *A ſuffiendo, ut ſubligaculum.* Ex veriſimili conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Novum vetus vinum bibo: novo veteri morbo medeor.*] Plinius: *Cur ad primitias pomorum hæc vetera eſſe dicimus, alia nova optamus?* Et quod dixit, medicamenti cauſa, id volunt verba, quæ ſupra citavimus ex Plutarcho: Καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσϑαι. SCALIG. Idem in margine: *Novum vinum vetus bibo: Vetus vinum novum bibo: Novo veteri vino morbo medeor.*

lin. 24. *Fontinalia.*] Vulg. *Fontanalia. Fontinalia*, ut *Fontinalis* porta. Unde ſequitur, *Quod is dies*, ejus ſcilicet fontis, cujus delubrum fuit juxta portam Capenam. Unde & ipſa *Fontinalis* dicta eſt. Ejus fontis mentio Ciceroni 2 de legibus, niſi mendum ſubeſt in ſcriptura. SCALIG.

lin. 31. *Poſt diem tertium Opalia.*] Saturnalia & *Opalia* ſacra primum fiebant uno eodem die XIV Kal. Januar. poſt, ubi Cæſar Decembri menſi duos addidit dies, illa migrarunt in XVI Kal. hæc veterem diem tenuerunt. Itaque quod ait Varro, *Opalia* eſſe poſt diem tertium, in eo ſequitur faſtos Cæſaris, nec aliud ſignificat, quam ipſo die tertio a Saturnalibus. Cum enim dicitur, *ante diem tertium*, vel *poſt diem ter-*

tium, utroque sermone dies tertius includitur. Paulus lib. 3 ad legem Juliam & Papiam: *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, utroque sermone decem dies significantur.* Ulpianus lib. 19 ad Edictum: *Qui ante Kalendas proximas stipulatur, similis est ei, qui Kalendis stipulatur.* POPMA.

Pagina 58.

lin. 1. *Angerona.*] Libentius scripserim *Angenora*, quia cohibet os. Est enim Dea ἐχεμυθίας. ut Sophocles, ὧν καὶ χρυσέα κλῇς ἐπὶ γλώσσᾳ βέβακεν. SCALIG.

lin. 2. *In curia Accalia.*] Vulg. *In curia accuseia;* & ita habent veteres excusi. Quam lectionem cum minus exploratam haberent quidam, factum est, ut deteriora substituerint. Nam nunquam ipsi *Accalia* legerunt pro Laurentinis feriis. Ex vestigiis illius lectionis legendum est: *Angenoralia, ab Angenora, cui sacrificium fit eo die, ac cujus eæ feriæ publicæ. Laurentinæ, is dies, quem diem, &c.* Qui autem genitivum relativi substituerunt, non viderunt, eum latere sub illa voce mendosa: cum tamen substituendus non esset, sed ex illa voce corrupta eruendus. SCALIG. Fortasse legendum: *In curia a consule. Angerona* Dea silentii & consilii, quæ simulacrum ore obligato obsignatoque habebat. Glossarium: *Angerona* ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. hac causa, si forte ei sacrum fiebat in curia a consule, & a pontificibus, ante diem XII Kal. Januar. in sacello Deæ Volupiæ, ut tradunt Macrobius, Plinius, & Solinus. POPMA.

lin. 5. *Sexto die.*] *Festo* reponendum docet Licinius Macer historiarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait, regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tusco diviti denuptam, auctamque hereditate viri: quam post Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diemque festum pietatis causa statutum. SCALIG.

ead. & sq. *Qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas.*] Vulg. *Qui atra dicitur. diem Tarentum Accas Tarentinas.* Etiamsi in his annotationibus nihil aliud præter verisimiles quasdam conjecturas adducerem, tamen minime operam lusisse viderer. Quod enim salutem plane præstare non possum, at vulnera ipsa indicasse non parum erit. Igitur scripserit Varro: *Laurentinæ, is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus: cui sacerdo-*

tes nostri publice parentant festo die: quia altera dicitur ob ditem Taruntium, Acca Taruntia. Laurentinæ feriæ, ait Varro, ab illa inquam Acca, quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea, quæ nupsit Tarutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognomine Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum uni (ut ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res divina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, sive (ut est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quamquam has inter se confundit Plutarchus. Error vero tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hic Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab aliis vero & Tarrutius, & Taratius, & Tarratius. Græci etiam Ταῤῥούτιον. Sic quem Cicero in libris de Divinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano Λούκιος Θαῤῥαῖος vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi, qui non veriti sunt Laurentinalia a Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cum videam ita ἀνέδην & licenter in hoc misero auctore vagari, cœpi (ut verum fatear) de eorum fide dubitare: potiusque illis os obstruere veris argumentis, quam conviciis incessere, apud me decrevi. SCALIG. Pro *atra* marg. Scal. *Acca.* Locus corruptissimus in omnibus libris excusis, sed ita fortasse restituendus: *Quia altera dicitur, diem Larentinum nacta, Larentia, festus Larentinus. Acca Laurentia* fuit conjux Faustuli, & Romuli nutrix, quæ in Velabro, loco urbis celeberrimo, sepulta, ibidem solemne sacrificium meruit, quo Diis manibus ejus a flamine Quirinali parentabatur. insuper ferias publicas Larentinas X Kal. Januar. Ab hac alia fuit Flavia Larentia, mulier vulgaris, quæ cum Hercule aliquando concubuit, & ab eo in matrimonium locata Tarrutio cuidam Tusco, cælibi & diti viro: cujus aucta hereditate, ipsa moriens populum Rom. bonis suis heredem fecit. ob id meritum ei statutus dies festus Larentinus, quem alii Larentalia vocant, sacraque publice facta mense Aprili. Ita Varro distinguit Laurentalia a Larentinalibus; quod idem facit Plutarchus in Problem. etsi alii aliter. POPMA.

lin. 9. *Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus servilibus sacerdotes.*] Sane simplicius multo fuerit, ut ego quidem puto, si ita legamus, *Ut quod prope faciunt Diis manibus ejus*

I 2

ibi sacerdotes. vel, *Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus arvales sacerdotes.* Sacerdotes enim arvales, qui & arvales fratres, Accæ seu Cajæ Tarratiæ rem divinam facere solitos, constat ex Gellio. Melius erat, inquies, tacere, quam incertiorem ex incerta rem facere. Atqui memini, me in his commentariis non κριτικὸν agere, sed σκεπτικὸν: & omnia arbitrario jure, non certo, decidere. Itaque confidenter hic, quidquid visum fuerit, adducere possum, cum ista non sint κύριαι δόξαι. Hoc tamen sine arrogantia affirmare possum, hæc nostra verecunda illorum audacibus commentis longe esse meliora. SCALIG. Legendum: *Diis manibus sertilibus. Sertilia* vocantur *coronamenta*, quæ conseruntur invicem, & longo ordine nectuntur. unde longæ coronæ dicatæ honori statuarum, theatrorum, & curruum triumphalium, ut antiqua numismata indicant. præterea ad sepulcra mortuorum solitæ ferri Diis manibus. Cic. lib. 2 de Legibus: *Ne sumtuosa respersio, ne longæ coronæ, ne acerræ præterea addantur.* Ovid. lib. 2 Fastor. vocat *porrectas coronas:*

Parva petunt manes, pietas pro divite grata est
Munere, nec avidos Styx habet ima Deos.
Tegula porrectis satis est vallata coronis,
Et sparsa fruges parvaque mica salis.

Plin. lib. 21: *Etiam tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum privatorumque, ac simulacrorum & manium.* POPMA.

lin. 14. *Sed montanorum.*] Ad discrimen eorum, qui deorsum in humilibus locis habitant. Sic in Attica distincti erant ἐπακριεῖς καὶ πεδιεῖς. Dionysius: Διελὼν δὲ οὖν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπόσας δή ποτε μοίρας τὴν γῆν, καὶ τοὺς ὀρεινοὺς, &c. SCALIG. *Montani* inhabitabant montes urbis, pagani deorsum humiliora loca, quæ Numa divisit in pagos, ut auctor est Dionysius lib. 1. Cicero pro Domo: *Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani aut montani, quoniam plebi quoque urbanæ majores nostri conventicula, & quasi concilia quædam esse voluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate mea decreverint.* His autem erant communia sacra publica, *quæ*, ut inquit Festus, *publico sumtu pro populo fiebant*, ut pro montibus, pagis, curiis, sacellis. erant & singulis sua propria, ut paganis Paganalia, montanis Septimontium sacrum, quod extremo mense Decembri fiebat in septem montibus urbis. Suetonius in Domitiano vocat *Septimontiale sacrum.* POPMA.

lin. 15. *Paganalia.*] In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ovidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primum, quod scribit,

Dum licet, apposita, velut in cratere camella
Lac nitidum potes purpureamque sapam.

Hæc potio *burranica* dicebatur, a colore burro, quem mulsum lacte dilutum facit. Festus: *Burranica potio lacte commistum sapa, a rufo colore, quem burrum vocant.* Camella autem ea est, quam Pollux σκάμιλλαν vocat. ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι λέγουσι καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σκάμιλλαν. Deinde, quod alibi,

Placentur matres frugum Tellusque Ceresque.

Ceres in Paganalibus sacris vocabatur *Empanda.* Varro apud Nonium lib. 1 de Vita pop. Rom. *Hanc Deam Ælius* (non *melius*, ut hodie perperam in Nonio) *putat esse Cererem. Sed quod in asylum qui confugerent panis daretur, esse nomen fictum a pane dando Pandere, hoc est aperire.* Intelligit ergo *Empandam* Deam paganorum. Ego vero putarem dictam a latitudine: idcirco εὐρύστερνος. At Varro a pandendo: unde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus:

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατώ, Pales,
Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium Deos: nam ἐλλειπτικῶς fere id faciunt. ut, *Dii vostram fidem.* & Plautus, *Tuam fidem Venus Noctuvigila.* & Satyra Varronis, *Hercules tuam fidem.* Item Euripides, ut citant grammatici, σὲ τὸν αὐτοφυῆ τὸν ἐν αἰθερίῳ ῥύμβῳ πάντων φύσιν ἐμπλέξανθ᾽... Porro Varro videtur *Paganicas* a *Paganalibus* distinguere: quod *Paganalia* essent privatæ feriæ alicujus pagi, *Paganicæ* vero omnium. Tamen nihil tale apud Ovidium & alios. SCALIG.

ead. *De statutis diebus.*] Feriarum publicarum quatuor genera traduntur, Stativæ, Conceptivæ, Imperativæ, Nundinæ. Stativæ erant universi populi communes, certis & constitutis diebus in Fastis annotatæ, ut Agonalia, Lupercalia, Vinalia, & reliqua. Conceptivæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, vel etiam incertos, ut Latinæ, Sementivæ, Paganicæ, Imperativæ a consulibus & prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. Nundinæ rusticorum erant, quoties mercandi vendendique gratia in urbem conveniebant. Varro duo tantum genera facit, *Stativas & Conceptivas*, & harum alias *Annales*, ut quas modo re-

censuimus, alias *Non annales*, quæ non nisi reipublicæ necessitate exigente indicebantur, ut Novendialia: de quorum origine Livius refert, devictis Sabinis a Tullo Hostilio rege nuntiatum esse, in monte Albano lapidibus pluisse: missis, qui id viderent, renuntiatum, audisse vocem ex luco, ut patrio ritu sacra Albani facerent: Romanis Novendiale sacrum publice susceptum, mansisseque solemne, ut quandocunque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur. POPMA.

lin. 18. *Sacrificatur.*] *Sacrificant.* AUGUSTIN.

Pagina 59.

lin. 3. *Sic dictæ, Quinque kalo Juno Novella.*] Vulg. *Sic dictæ quinque cælo Juno Novella.* Hæc putat se emendasse Vertranius, & tamen nihilo meliora, quam alii, protulit. Forsan ne ipse quidem suam emendationem amaverit, si hanc nostram legerit: *Primi dies mensium nominati Kalendæ: ab eo, quod iis diebus kalentur ejus mensis Nonæ a pontificibus, quintanæ an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in curia Calabra sic; dies te quinque kalo Juno novella. septem dies te kalo Juno novella.* Sensu sane plano & aperto, non involuto, ut prioribus editionibus: neque suspenso, ut Vertranius correxit. *Juno Novella*, quod in Junonis tutela Kalendæ essent. Unde *Kalendaris Juno.* Non male tamen *Jana* legeretur: ita vocabant Lunam. Varro de Re rustica: *Nunquam rure audisti, octavo Janam Lunam crescentem, & contra senescentem: & quæ crescente Luna fieri oporteret: & tamen quædam melius fieri post octavo Janam Lunam, quam ante?* Accepit autem ex Hesiodo:

Ὀγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δύω γε μὲν ἤματα μηνὸς
Ἔξοχ' ἀεξομένοιο βροτήσια ἔργα πένεσθαι. SCALIG.

lin. 4. *Juno Novella.*] Mirum mihi visum est, quod legitur in vetustioribus excusis. Omnes enim illi plane habent *Covella*: forsan non male, quod Covum veteres Cælum vocabant: quod Festus scribit dictum a chao, ex quo poetæ dicunt Cælum esse natum. Immo potius, quod χάος apud veteres significabat aerem. Euripides Cadmo, ut inveni apud Probum grammaticum: Οὐρανὸς ὑπὲρ ἡμᾶς κενὸς, φώτων ἕδος δαιμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς, οἱ μὲν ὀνομάζουσι χάος, &c. Aristophanes ὄρνισι:

Διὰ τῆς πόλιος τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ χάους.

Theocritus πτέρυγι,

Ἄπαντ' ὅσ' ἕρπει δι' αἴθρας χάους τε.

Ergo Juno Covella, ἡ οὐρανία. SCALIG. *Novella* legunt vulgo, quod in tutela Junonis essent Kalendæ, ut ait Ausonius:

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas.

Verumtamen non calabantur hisce diebus. Kalendæ, sed Nonæ quintanæ an septimanæ essent futuræ: idque fiebat hoc modo. Pontifex minor novæ lunæ primum observabat aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiabat, tum sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, quot numero dies Nonarum essent, pronuntiabat: *Dies te quinque kalo Jana novella*, vel, *Septem dies te kalo Jana novella.* Sic enim legendum. *Jana* est luna, auctore ipso Varrone lib. I de Re rust. Alii legunt *Juno covella*, id est, luna cava, sive corniculata; quia veteres *Cavum* dicebant *Covum*. sed hac lectione evanescit etymon Nonarum, quod mox subjicit: *Novus mensis nova luna Nonis.* POPMA.

lin. 11. *Quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicit.*] Melius *ferias privas*. Aut illud *primas*, erit celebriores, majoris notæ ferias. SCALIG. Idem, pro *prædicit*, in margine *edicit.*

lin. 14. *Postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atri.*] Afranius Fratriis:

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies.

Vid. Ovid. Plut. Macrob. Gell. SCALIG.

lin. 17. *Comitiales.*] Contrarii nefastis. Itaque lusit Plautus Pœnulo:

Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos:
Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri:
Ibi habitant: ibi eos conspicias, quam prætorem, sæpius.

SCALIG.

lin. 29. *Quintus Mucius abnegabat.*] Vulg. *C. Mutius ambigebat. Ambigebat* dixit ex antiqua judiciorum modestia, cum dicerent, ἔδοξε δικαίως ἁλῶναι: nunquam, δικαίως ἑάλω. SCALIG.

Pagina 60.

lin. 5. *Dicat ad comitium.*] Legendum, *ducat ad comitium;* ut infra, *ad vexillum ducere debet:* sed ibi intelligitur *exercitum*, hic *sacra*. Est autem *ducere sacra*, pompam sacrorum movere e loco in locum, ut cum quotannis Circensium

diebus simulacra Deorum carpentis traducebantur, vel cum Rex sacrificulus IX Kal. April. & rursus IX Kal. Jun. ex regia transferebat rem divinam ad comitium, &, sacrificio ibi raptim peracto, fuga repetebat regiam. Cujus ritus meminit Ovid. lib. 5 Fastor.

Quatuor inde notis locus est, quibus ordine lectis
Vel mos sacrorum, vel fuga regis inest.

Ubi quatuor illas notas, quibus hic dies in fastis notatur, Q. R. C. F. ita explicat: *Quando Rex comitio fecit*, vel, *Quando Rex comitio fugit.* Varro autem sic: *Quando Rex comitiavit, fas*, id est, Quando Rex in comitio fuit, fas: at quando in comitio est, nefas. est enim intercisus dies, & anterior pars nefas, posterior fas. Ovidio consentit Plutarchus in Problematis, Varroni Festus. Porro *ducere sacra* Virgilius quoque dixit lib. 8 Æneid.

——casta ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus.

Valerius Flaccus lib. 3 Argonaut.

——Eoi pocula regni
Duceret, ac rursus thyasos & sacra moveret. POPMA.

lin. 13. *Pertineat.*] *Pertinet.* AUGUSTIN.

lin. 16. *Junius Gracchus.*] Alii *Gracchanum* citant. SCALIG.

lin. 17. Ἀφροδίτη.] Forsan de hoc loco Varronis sentiebat Macrobius. *Cincio*, inquit, *etiam Varro consentit, affirmans, sub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcum fuisse: & ideo non potuisse mensem a Venere nominari.* Sic & Arnob. lib. 11 nec Veneris, nec Apollinis mentionem factam esse in Numæ indigitamentis testatur. Quare minus prudenter Ennius Veneris mentionem fecerit regiis temporibus. Nam cum ad tertium usque Annalem regiorum temporum gesta continuasse multis testimoniis inde productis constet, in primo Annali sic quendam orantem inducit:

Te nunc, sancta Venus, precor, & genitrix patri' nostri,
Ut nos de cælo visas cognata parumper,
Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini,
Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.

Tamen illos versus in duobus auctoribus, tribus locis divulsos leges. SCALIG.

lin. 28. *Antiquum oppidum Palatium.*] Puto legendum: *Lustratum antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum.* Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio pascerentur greges pecorum. Quod temporibus

Varronis, urbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Usurpat autem alicujus veteris verba tanquam alludens. SCALIG.

Pagina 61.

lin. 13. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*
lin. 17. *Ab aliquo.*] *Ab alio.* AUGUSTIN.
lin. 23. *Una — nulleis.*] Marg. Scalig. *unas — multeis.*

Pagina 62.

lin. 6. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*
lin. 7. *Secuti.*] *Secutus.* AUGUSTIN.
lin. 10. *Quare si etymologia principia verborum postulet.*] *Postuletur* legendum est. Et postea, *Et reliqua ostendat, quod non postulat*: lege, *quod non postulatur.* Est autem hellenismus, ut etiam veteres Latini, *Exigi pecuniam, exigi portorium.* SCALIG.
lin. 18. *Quorum repertum.*] *Quorum in promtu*, non nemo opinatur scribendum. AUGUSTIN.
lin. 31. *Sed & cum hoc agitamus, quid* &c.] Nisi esset *κακέμφατον*, libenter legerem, *cum nos agitamus.* Sed hoc cacephaton ridet in viro consulari Cicero. SCALIG.

Pagina 63.

lin. 7. *Sic Coactio, sic Compitum nominatum.*] Vulg. *Sic coemtio, sic* &c. Potius, *Sic coitio, sic comitium.* SCALIG.
lin. 9. *Ut vestimentum apud fullonem cum cogitur, consiliari dicitur.*] Vulg. *Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur.* Immo conciliare a ciliis, & Græce *κιλίκια* dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgo *Feltra* vocamus: nempe *τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα.* Unde Conciliare, fullonium verbum, *τὸ συμπιλοῦν, πιέζειν, ἰποῦν, καὶ συμπατῆσαι.* A quo & Galli quoque *fouler* dicunt. Hoc intellexit Titinnius Fullonibus:

——— terra hæc nova est,
Quasi ubi tu solitus pedibus argutarier,
Dum compescis cretam, & vestimenta eluis.

Unde saltus Fullonius Senecæ Epistola 15: *Cursor & cum aliquo pondere manus motæ: & saltus vel ille, qui in altum cor-*

pus levat; vel ille, qui in longum mittit; vel ille, ut ita dicam, Saliaris; vel, ut contumeliosius dicam, fullonius. SCALIG.

lin. 17 sq. *Mentem quodammodo motam amoveo.*] *Mentem quodammodo moveo.* Ex docti viri opinione. AUGUSTIN.

lin. 19. *Tremuisti, id est, timuisti.*] Verbum *tremuisti*, est ex veteri aliquo poeta, quod Varro interpretatur *timuisti*: quia timor est frigidus, &, qui timent, tremunt. unde & *timidus* accipitur pro *frigido*. Ennins lib. 16 Annal.

Tum timido manat ex toto corpore sudor.

quod imitatus Virgilius:

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Tremo autem est a Græco τρέμω. POPMA.

lin. 31. *Ut Libentina.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse lib. 4, sive 5 de Lingua Lat. *proluviem* & *prolubidinem* dici ab eo, quod lubeat. unde etiam *lucus Veneris Lubentina* dicatur. AUGUSTIN.

Pagina 64.

lin. 7. *Mamurium Veturium.*] Pro vetere memoria Varro & Plutarchus. Alii nomen proprium viri faciunt ex historiæ causa. Sic ergo Romani in sacris quædam nomina dicis causa solebant proferre: in nuptiis Cajam Cæciliam & Talassionem, in Vestali capienda Amatam: Nonis Caprotinis Cajum, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valesium, Salvium, Statorium. Itaque scribit Cicero: *Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu Coss. observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Hæc ille. Sic in Saliari carmine boni ominis causa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant, Contra ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cavebatur, ut, qui hostias duceret, bono esset nomine, ut jam ex Cicerone demonstravimus. Quare id voluit Plinius lib. 28, ubi ait: *Cur,* inquit, *publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospere legimus?* SCALIG.

lin. 14. *Marcere.*] Marg. Scal. *Marcore.*

lin. 17. *Terentius ait.*] Al. *Juventius.* Sed qui ita legunt, videntur ignorare, duos fuisse Terentios: Pub. Terentium Afrum, cujus exstant hodie sex fabulæ; & Terentium Libonem, cujus meminit Donatus ex Suetonio. Et forsan

ille est, quem citat Festus in Anagnorizomene. SCALIG.

lin. 19. *Cum.*] Marg. Scalig. *enim.*

lin. 20. *Narrum.*] Marg. Scalig. *gnarum.*

lin. 28. *Pueri, dicuntur Infantes.*] Æschylus Choephoris:

Οὐ γάρ τι φωνεῖ παῖς ἔτ' ὢν ἐν σπαργάνοις. SCALIG.

lin. 30. *Ac Fatuus fari id.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

ead. *Ab hoc tempore.*] Legendum: *Ab hoc, tempora.* Fuit superstitio veterum, Parcas die lustrico, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomina accipiebant, vitæ tempora & eventa constituere: ut puero Salonino.

Talia secla suis dixerunt currite fusis,
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.

Tertullianus libro de Idololatria: *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur, dum ultima die fata scribenda advocantur.* Idem creditum & observatum in auspiciis nuptiarum. Catull. de nuptiis Pelei & Thetidis:

Talia præfantes quondam felicia Pelei
Carmina, divino cecinerunt omine Parcæ. POPMA.

Pagina 65.

lin. 2. *Qui futura prædivinando solent fari, Fatidici dicti.*] *Fari*, τὸ προφητεύειν. Ennius:

Atque Anchises doctu', Venus quem pulcra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere.

Sic Cassandra:

Missa sum superstitiosis hariolationibus:
Neque me Apollo fatis fandis dementem invitam ciet.

Melius enim dixit, quam Græcus ille poeta, unde accepit:

Ἄκραντον αὖ μ' ἔθηκε θεσπίζειν θεὸς
Καὶ πρὸς παθόντων κἀν κακοῖσι κειμένων
Σοφὴ κέκλημαι.

Citantur autem a Plutarcho in Commentario Politico: Ὥσπερ οὖν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀκόνητος ἦν ἡ μαντικὴ τοῖς πολίταις, Ἄκραντον αὖ με, &c. SCALIG.

lin. 3. *Iidem Vaticinari, quod vesana mente faciunt.*] Fatuos primum vates vocatos esse, postea pro vesanis accipi, apud omnes satis constat. Sic vult Plato suam μαντικὴν quasi μανικὴν dictam. Vide in Phædro. SCALIG.

lin. 5. *Cum de poetis.*] *De poematis.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Effari templa.*] Τεμενίζειν Græci: ut Thucydides.

Idem est *sistere fana.* Festus & Corn. Tacit. SCALIG. Idem in margine *adfari.*

lin. 18. *Id dicitur. Pollutum.*] *Id dicitur pollutum*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 19. *Porrecta.*] *Projecta.* AUGUSTIN.

lin. 20. *Pollutum est.*] *Polluctum*, quidam scribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Falli*] Græcum σφάλλω, & φάλλω. SCALIG.

Pagina 66.

lin. 2. *Hinc etiam Famiger, Affabile.*] Vulg. *Hinc etiam Famiger, fabile.* Potius legerim, *famigerabile.* Et ita videtur legisse Sipontinus. SCALIG.

lin. 4. *Et Fatuus & Fatue.*] *Et fatua ; vel & faunus*, scribendum esse opinamur. AUGUSTIN.

ead. *Loqui ab loco.*] Quasi arduum esset divinare, a λόγος esse. SCALIG.

lin. 6. *Quisque.*] Marg. Scalig. *Quidque.*

lin. 19. *Eunt ad aliquam locutum consulendi causa.*] Vulg. *consolandi.* Alloqui, παραμυθεῖσθαι. SCALIG. Idem in marg. *Aliquem locum consolandi* &c.

lin. 22. *Concinne loqui dictum a concinne.*] *A concinno.* Ex conjectura. AUGUSTIN. *A concinere* scribendum est, Sic συνᾴδω τινὶ, bene mihi convenit cum aliquo. A *cinno* tamen deducit Nonius : melius sane. SCALIG.

lin. 23. *Et inter se respondent aliud alii.*] In antiquitus excusis legitur, *Et inter se cudant aliud alii.* Quare transpositæ sunt vocales, *cudant*, pro *cadunt.* Cicero: *Et ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages.* συμπίπτειν. Herodotus Euterpe : Οὐ γὰρ δὴ συμπεσέειν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιεύμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι. Quare alicujus correctoris est verbum illud *Respondent.* SCALIG.

lin. 26. *Quod proscenio.*] *Quod in proscenio.* AUGUSTIN.

Pagina 67.

lin. 1. *Extremum Novissimum.*] Refertur hic locus a Gellio lib. 12, cap. 21. AUGUSTIN.

lin. 3. *Ut Ælius Gallus.*] Posterior vox adulterina est. non enim hic est *Ælius Gallus*, qui inter jurisconsultos prin-

cipem locum tenuit, sed *L. Ælius Stilo*, magister Varronis, de quo satis multa diximus in initio lib. 1. Testatur hoc Gellius lib. 20. *Quoniam*, inquit, *qui doctissimus eorum temporum fuerat L. Ælius Stilo, ut novo & improbo verbo uti vitaverat: propterea, quid M. Varro de ista voce existimaverit, verbis ipsius ex libro de Lingua Latina ad Ciceronem sexto demonstrandum putavi.* POPMA.

lin. 11. *Quomodo additæ erant: quibus.*] *Quom additæ erant, qui.* Ex conjecturis. AUGUSTIN.

lin. 16. *Ænea, quis est, qui meum nomen nuncupat?*] Apud Censorium:

Quis meum nominans nomen exciet,
Quamvis tumultu invocans incolarum fidem?

Videtur ex quodam choro ex Nyctegresia. *Nuncupare* vero in hoc sensu parum usitatum. Est enim hic *inclamare*. Pacuius Duloreste:

Exemplo Ægisthi fidem nuncupantes conciebant populum.

Nonius *Conciere*. SCALIG.

lin. 19. *Dico, — quod Græci δικάζω.*] Melius δείκω. SCALIG.

lin. 20. *Cupit.*] Marg. Scalig. *Potest.*

lin. 25. *Indicit illum.*] Suspicor, *indicit illicium*. SCALIG. Idem in marg. *bellum*.

ead. *Indixit funus.*] Vulg. *indicit*. Supra *indictivum funus*. Et Festus. SCALIG.

lin. 26. *Prodixit diem.*] Cicero pro Domo: *Prodicta die.* SCALIG. Idem in margine, *prædixit*.

lin. 27. *Dictum in mimo.*] Cicero: *Delectarunt me dicta mirum, ac ἐπισημασίαι populi.* Sic dictiosus histrio. Et ab dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia sunt, quæ θέσεις Græce) histriones utebantur ad captandam attentionem populi. Varro ὄνος λύρας:

Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Et comici, cinædici, scenatici:
Quibus suam delectet ipse amusiam,
Et aviditatem speribus lactet suis.

Hi nos conjunximus. SCALIG.

lin. 28. *In manipuleis castrensibus Dicta ducibus.*] Vulg. *In manipulis castrensibus dicta a ducibus.* Dictum a ducibus, παράγγελμα, tessera. Furius vetus poeta:

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse. SCALIG.

lin. 30. *Dicis immo.*] Vulg. *dicitur in imo.* Reposuerunt, *Dicis immo.* Hic ergo *immo* ἕνεκα, ἢ χάριν, sicut *Dicis ergo.* SCALIG. Rectius opinor legas, *Addicitur nummo.* Frequens veteribus usus imaginariæ venditionis, ut in coemtionibus nuptialibus, in donationibus, in liberatione sacrorum, cum heres sacris familiæ solvebatur, ea fiebat nummo sestertio dicis causa ter in manus accepto, & rursus reddito. Hinc antiqua illa genera locutionum, *Addicere nummo*, & *Dicis causa*. Est autem *Addicere nummo*, minimo pretio vendere, & non nisi in speciem. Cicero pro Rabirio Postumo: *Tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur. Dicis causa* est *lusorie* tantum, u se fecisse dicere possit. Glossarium: Νόμου χάριν, λόγου χάριν. Varro infra: *Dicis causa fiebant quædam, neque item dicti neque item facta semper.* Cicero in Verrem lib. 7: *Ut possit dicere emisse, Artagatho imperat, ut aliquid illis, quorum a gentum fuerat, nummorum dicis causa daret.* POPMA.

lin. 31. *Si dico quid scienti quod det, quod ignoravit trad Hinc Doceo declinatum.*] Ne in hac quoque difficultate d spondendus animus, tametsi, quantum aleæ subeundum n hi sit, non ignoro. Ita igitur scripserit Varro: *Si dico n scienti quid, & quod ignoravit trado, hunc doceo. Id declin tum, vel quod cum docemus, dicimus.* Sane si non eade verba, eundem tamen sensum postulat mens Varronis, i ineptissime doceo deducit a dico, cum certissimum sit esse δοκέω. Unde δόγματα, decreta doctorum. SCALIG. Fort *Induco, si dico quid*, ut sit etymon verbi *induco* ex eo, qu scienti quid concedendum aut assentiendum sit, illud prim dicimus; postea tradimus, quod ignoravit. unde *Inductio* di est argumentatio, quæ ex rebus non dubiis & confessis capt assensionem ejus rei, quæ in disceptationem venit. POPMA

Pagina 68.

lin. 5. *A docere — Discere.*] Δάω, δάσκω, παράγωγον. Inde disco, a, in i. ut, χάω, hio: χάσκω, hisco. SCALIG.

lin. 11. *Ratio putari dicitur.*] Putare rationem, id (nisi fallor) est ἐκκαθᾶραι λογισμὸν Plutarcho, in commentario Quomodo distinguas adulatorem ab amico: Πόνου τε καὶ σπουδῆς ἁπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπροφάσιστός ἐστι, καὶ πιστὸς ἔρωτος ὑπηρέτης, καὶ περὶ λύσιν πόρνης ἀκριβής, καὶ πότου δαπάνης ἐκκαθᾶραι λογι-

σμὸν οὐκ ἀμελής. etiamsi aliter hic Erasmus vertat: cui ego non assentior. Demosthenes: Ὡς ὅταν οἰόμενοι περιεῖναι χρήματα, λογίζησθε, κἂν καθαραὶ ὦσιν αἱ ψῆφοι, καὶ μηδὲν περιῇ, συγχωρῇ τε, &c. SCALIG.

lin. 17. *Sui cujusque.*] *Uniuscujusque.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sermo — a serie.*] Εἱρμὸς, addito sibilo, ut εἴρω, vel ἔρω, sero. Sic ἔρος (unde εἴρερος, Homero: & ἔριθος, & *Eritudo*, *servitudo*, apud Festum) & Æolice ἔϝος, addito sibilo, *SerFos*, ut scribebant olim nunc *servos*: ut, *DaFos*, *oFom*, *æFom* &c. *Servum* tamen jurisconsulti a *servando*. SCALIG.

lin. 24. *Sic augures dicunt, Si mihi auctor es verbi. nam manu adserere dicit.*] Vulg. *manum asserere.* Sine dubio corruptus locus & mancus. Nisi sit, quod dicebant in precationibus suis Augures, *Jovis Pater, si mihei es auctor, urbi popoloque Rom. Quiritium, hæc sane sarteque esse, uti tu nunc mihei bene sponsis, beneque volueris.* Verba, *Nam manum asserere dicit*, pertinent ad aliam disputationem, cujus initium intercidit, & hic facta est lacuna in Varrone. SCALIG.

Pagina 69.

lin. 3. *Legumina.*] De re rust. lib. 1: *Hoc enim quoque legumen, uti cetera, quæ velluntur e terra, non subsecatur. Quæ quod ita legantur, legumina dicta. Item, ceteraque quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant: utraque dicta a legendo: quod ea non secantur, sed vellendo legantur.* Nicander:

Χειροδρόποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται
Ὄσπρια χέδροπα. —

Χέδροπα, tanquam χειρόδροπα, ut vides, vocavit ab ea ratione. SCALIG.

lin. 14. *Hinc etiam poetæ murmurantia litora.*] Μορμύρουσαι ὄχθαι. Ponam & Anapæsticos elegantissimos Accii poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:

Ac ubi curvo litore latrans
Unda sub undis labunda sonit,
Simul & circum magnisonantibus
Excita saxis sæva sonando
Crepitu clangente cachinnat.

Ita enim conglutinandi sunt, qui leguntur divulsi apud No-

nium. Imitatum autèm videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:

Κοῖλαι δὲ σπήλυγγες ὑπὸ σπιλάδας τρηχείας
Κλυζούσης ἁλὸς ἔνδον ἐβόμβεον· ὑψόθι δ' ὄχθης
Λεύκη καχλάζοντος ἀπέπτυε κύματος ἄχνη.

Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, ut citat Nonius:

Aut ſæpe ex humili ſede ſublima advolant.

Apollonius:

— Αἱ δ' αἶψα διηέριαι ποτέονται.

Item:

Nec ulla curas finis interea datur.

Apollonius:

Ἴσχω δ' οὔτινα μῆτιν ἐπίῤῥοθον. —

Hæc ſane non multum ad rem: ſed nihil ad diſcendum intempeſtivum puto. SCALIG.

lin. 15. *Crepare.*] Vulg. *Increpare.* Ennius lib. 1:

Aſt hic, quem nunc tu tam torviter increpuiſti.

Ita puto legendum apud Nonium. Hodie, *Ennius Lupiaſta. Quem nunc,* &c. Nos fecimus, *lib. 1, aſt hic.* SCALIG.

lin. 20. *Curenſibus*] Marg. Scalig. *Curetibus.*

lin. 23. *Itaque hos imitatus Apriſſius ait in Bacche* &c.] Vulg, — *io Bacche.* Quis adeo Latine ignarus, ut putet hoc nomen Romanum eſſe, nedum alicujus auctoris Romani? itaque merito ſuſpectum eſt. Ne ſequentia quidem ſatis conſtant. Hephæſtion & Stephanus dictione βεχεὶρ citant Archilochum ἰοβάχχοις. Sed nos, ut conjecturas omnes ſtudioſe colligimus, quæ nobis objici poſſunt, ita etiam illas ſæpe ut incertas rejicimus. Romana editio habet *Apriſſius in Bacche.* quæ nos quaſi manu ducit ad veram lectionem indagandam. Quæ, niſi animi fallor, hæc eſt: *Itaque hos imitatus apte Attius ait in Bacchis.* Vel, *Itaque hos aperte Attius,* &c. quod ita compendioſe ſcriberent *apte* pro *aperte.* Utcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attii non dubito, cum & Caſſius alibi pro Attius, & Caſſius quoque pro Mattius variatum ſit: ut error ſit totus in duplici ſſ, pro duplici tt. Quod autem peccatum ſit *in Bacche,* pro *in Bacchis*: etiam illius fabulæ nomen in manu ſcriptis Nonii exemplaribus, itemque in veteribus impreſſis eodem modo depravatum eſt. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla, quæ ſubjiciam, fidem facient. Primum quod eſt apud Euripidem:

Ἔτ᾽ αὐτὸν ὄψει κἀπὶ Δελφῖσι πέτραις
Πηδῶντα σὺν πεύκαισι δικόρυφον πλάκα.

Id his verbis reddit Latinus poeta:

Lætum in Parnaso inter pinos tripudiantem, in circulis
Ludere, atque tædis fulgere. —

Item:

Ὡς δεινὰ δρῶσι, θαυμάτων τε κρείσσονα.
Quod neque sat fingi, neque satis dici potest
Pro magnitate. —
— Ἀλλ᾽ ἐξανίστατε
Σῶμα, καὶ θαρσεῖτε σάρκας, ἐξαμαίψασαι δρόμον.
(vel τρόμον)
Agite modico gradu, nisus jacite leves.
— Καὶ καταστίκτους δορὰς
Ὄφεσι κατεζώσαντο. —
Tum pecudum exuvias lævo pictas lateri accommodant.

Ubi tamen non *pictas* vere, sed *varias*, vertendum fuerat: ut sunt lyncium, pantherarum, tigrium.

Παρὰ δὲ μαινόμενοι σάτυροι
Ματέρος ἐξανύσαντο θεᾶς.
Silvicolæ invisentes loca.
Πατρὸς παραδοχὰς, ἅσθ᾽ ὁμήλικας χρόνῳ
Κεκτήμεθ᾽, οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,
Οὐδ᾽ εἰ δι᾽ ἄκρων τὸ σοφὸν εὕρηται φρενῶν.
Quæ neque vetustas, neque mors, neque grandævitas.

Deest verbum pro καταβαλεῖ.

Λέγουσι δ᾽ ὥς τις εἰσελήλυθε ξένος,
Γόης, ἐπῳδὸς, Λυδίας ἀπὸ χθονὸς,
Ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὔοσμος κόμην &c.
Formæ figura, nitiditate hospes Phrygius.

apud Nonium male *hospes regius.*

Πενθεὺς πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς περᾶ,
Ἐχίονος παῖς, ᾧ κράτος δίδωμι γῆς.
Ὡς ἐπτόηται; τί ποτ᾽ ἐρεῖ νεώτερον;
— *Pentheus*
Præsto cerritus nobis se stupens ultro ostentum obtulit.

At in Festo propemodum deploratus hic locus. *Cerritus* duplici *rr*: nam detritum ex *Cereritus*. Unde Attici vocabant ejusmodi δημητριακούς. Et Δημήτηρ ἡ αὐτὴ τῇ Ἐριννύϊ. Callimachus, Τὴν μὲν ὅγε σπέρμηνεν Ἐριννύϊ Τιλφωσσαίῃ, id est, Cereri. Porro ad rem. Euripidis verba:

Λαμπρότερος ἢ πρὶν, καὶ διϊπετέστερος. ἀὴρ scilicet.
Splendet sæpe: ast idem nimbis interdum nigret.

Hic sane excusari non potest, qui διϊπετέστερον pluviosum intellexerit, quod Homero διϊπετέες ποταμοί. Nubigenas vertit Statius: cum hic sit διαυγέστερος. Sed profecto veteres poetæ non solum errare in vertendis Græcis fabulis, sed & multa licentia uti solebant, multum de suo addere. ut hic in his verbis, quæ citat Varro. Sed prius videamus, quid Euripides:

Χ Ο. Τίς ὅδε; τίς πόθεν ὁ κέλαδος
'Ανά μ' ἐκάλεσεν Εὐίου;
Δ Ι. 'Ιὼ πάλιν αὐδῶ
Ὁ Σεμέλας, ὁ Διὸς παῖς.
Χ Ο. 'Ιὼ δέσποτα, δέσποτα,
Μόλε νῦν ἡμέτερον ἐς θίασον.
Ὦ Βρόμιε Βρόμιε. —

Attius:

CHO. *Quis me jubilat?*
BACCH. *Vicinus tuus antiquus.*
CHO. *O Dionyse pater,*
Optime viti sator,
O Semela genitus Evie.

Postremos versus invenimus apud Macrob. libro 6. Quæ cum ita sint, & quando & quomodo in nomine Attii peccatum sit, ostenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit L. Attius: deinde quantum juris sibi permiserint veteres, cum Græcorum fabulas verterent: postremo indicarim, unde verba ea, quæ adducit Varro, accepta sint: quis est, qui conjecturam nostram reprehendere possit? Quod si, ut sæpe accidit, falli potero: non tamen sine magna verisimili causa falsus fuero. SCALIG. Posset etiam vetus lectio admitti: *Itaque hos imitans Chrysippus: io buco. quis me jubilat. Vicinus Atus antiquus.* ut intelligatur Chrysippus persona ex tragœdia Attii. Docuit enim ille Chrysippum fabulam. Et quod ait hic Varro, *jubilandi* verbum esse rusticorum, recte ei quadraret nomen *buco*: est enim rusticum convitium. Item *Atus* est ἄτυς. Quod ejus sacra in Phrygia: ex qua Pelops, Chrysippi pater, oriundus erat. Hæc ego nolui tacere. IDEM.

lin. 27. Θριάμβῳ.] Diodorus de Libero patre: *Θρίαμβον δὲ αὐτὸν ὀνομασθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ πρῶτον τῶν μνημονευομένων καταγαγεῖν ἀπὸ τῆς στρατείας θρίαμβον εἰς τὴν*

πατρίδα, τὴν ἐξ Ἰνδῶν ποιησάμενον ἐπάνοδον μετὰ πολλῶν λαφύρων. Athenæus lib. 1: Τιμᾶται παρὰ Λαμψακηνοῖς ὁ Πρίαπος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διονύσῳ, ἐξ ἐπιθέτου, οὕτως ὡς θρίαμβος, καὶ διθύραμβος. Quid vero de etymo sentiant grammatici, vide in magno Etymologico. SCALIG.

lin. 30. *Ideo Lucilius scribit de Cretea, Cum ad se cubitum venerit sua voluntate, sponte ipsam suapte.*] *Ideo Lucilius scribit de Cretea, cum ad se cubitum venerit, sponte ipsam, &c.* Nam illa verba, *sua voluntate*, sunt interpretamentum illorum, *sua sponte*. Et ab illis, *sua sponte*, incipiunt verba Lucilii. SCALIG.

Pagina 70.

lin. 9. *Cum ait, Consponsi.*] Quid si *Consponsus?* ut est lib. 6: *In Romulo Consponsus; contra sponsum rogatus.* Festus: *Consponsos antiqui dicebant fide mutua colligatos.* Apulej. lib. 5 Metamorph. *Jugum sororium consponsæ factionis.* Auson. ad Paulum:

Te quoque ne pigeat consponsi fœderis. POPMA.

lin. 16. *Non enim si volebat.*] Legendum, *si nolebat.* hoc enim dicit: Si nolens vel jocandi animo filiam despondit, non tenetur uxorem dare, quasi alligatus sponsu. nam per legem quidem is, qui spondet, etiamsi spondendi animum nullum habuerit, est obligatus; sed prætorium jus, quod mentem & intentionem stipulantium potius respicit, quam verba, istiusmodi obligationem tollit. Itaque prætorio jure & censorio judicio non datur ex sponsu actio contra eum, qui verbo se uno obligavit, absque animo spondendi. Paulus lib. 2 Institut. *Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur. nec enim si per jocum puta, vel demonstrandi intellectus causa ego dixero tibi Spondes? & tu respondeas Spondeo, nascitur obligatio.* Huc fortean respexit Lucilius: *Voltis? emta est: noltis? non emta est.* POPMA.

Pagina 71.

lin. 4. *Sequere, adsequere Polybadisce.*] Ita legendum hoc colloquium amasiæ cum Polybadisco:

Sequere, sequere, Polybadisce: meam spem cupio consequi.
Polyb. *Sequor Hercule quidem: nam lubenter, mea sperata, consequor.*

Sperata dicebatur ἡ μνηστευομένη. Quamquam pro ea, quæ jam denupta sit, Plautus acceperit in Amphitruone. Afranius Fratriis, citante Nonio:

——— curre & nuntia
Venire, & mecum adduce speratam meam.
Videas, puellam curent, confirment jube.

In eadem:

———speratam non audi tuam.

Ita enim ille locus depravatus restituendus est. Πολυβαδίσκος autem, ut Lampadiscus, ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 6. *Sequor Hercule.*] *Sequor Hercle.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Præs, qui a magistratu* &c.] *Præs* a præstando: qui & a magistratu interrogatur, ut publice datis pignoribus solutionem præstet, & cum respondet, dicit, *Præs*, pro *præsto*. *In publicum præstare*, ut *dare* & *recuperare in publicum.* Cato contra Oppium: *Vinum redemisti, prædia pro vini quadrantalibus sexaginta in publicum dedisti, vinum non dedisti.* Liv. lib. 3: *Magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederint, recuperata in publicum erat.* POPMA.

lin. 12. *A quo & cum respondet, dicitur Præs.*] Vulg. *dicit Præs* &c. Festus: *Præs est is, qui populo se obligat, interrogatusque a magistratu, si præs sit, ille respondet, præs.* Apud Varronem igitur legendum *dicit præs*, ut habent omnes excusi, non, *dicitur præs.* Videturque *præs* pro *præsto* dictum; ut in illo versu:

Τίς ἐσθ' ὁ πωλῶν τἀνδράποδα; ἐγὼ πάρα. SCALIG.

lin. 17. *Vades ne darent.*] Primus vades publicos dedit Cæso Quintius. Livius. Huc pertinent multa ex oratione κατὰ Τιμοκράτους. SCALIG.

lin. 22. *Nec sine canendo tibicines dicti.*] Superiore libro: *Nec vinalia sine vino expediri, nec curia Calabra sine calatione potest aperiri.* SCALIG.

Pagina 72.

lin. 21. *Nam & quidem Facere verba* &c.] Locus mendosus tribus his versibus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Et qui aliquid agit, non esse infitientem.*] *Et qui aliquid neget, esse infitientem.* Nam etiam nego, quasi non ago, videtur velle dictum esse. SCALIG.

ead. & sq. *Qui adlucet, dicitur Lucere.*] Aristophanes Ἀχαρνεῦσι:

Τίπ μαθὼν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος;

Alludit autem ad id, quod supra Dicæopolis dixerat, Τίς σ' ὁ φαίνων; quod est συκοφαντῶν. Homerus:

— αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες,

Φαίνοντες νυκτὸς κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσι.

Athenæus: Φαίνει ὁδοιπορούσῃ. Phidippus Comicus: Ὁ φανὸς οὐκ ἔφαινεν ἡμῖν. Plautus:

Tute tibi puer es lautus: luces cereum. puto *Laucus.* Primum enim *Daucus*: (quod detritum est ex δαδοῦχος) deinde *Laucus*: ut *Dautia*, *Lautia*: *Dacrumæ*, *Lacrumæ*. Posset tamen non inepte legi, *Tute tibi*, *puere*, *lautus luces cereum*. Tu ille lautus & magnificus tibi δαδουχεῖς, neque puerum habes; vel, Tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Simile est, quamquam non idem, αὐτολήκυθος. Et forsan hæc posterior conjectura vera est. Sic Græcis eodem modo, αὐτοκάβδαλοι, αὐτόδειπνοι, αὐτοβαλανεύειν &c. SCALIG.

lin. 23. *Ab luere; & luce dissolvuntur tenebræ.*] Non video, quid negotii sit hæc dividere, *ab luere*: cum etiam in editione Romana recte legatur. At Vertranius desinat ineptire, qui tam parvum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro vera supposuit. SCALIG.

lin. 24. *Lucere item a luce* &c.] *Lucaria item a luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Masurius Sabinus Fastorum libro 2: *Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem, qui est Lucarium.* Sex. Pompejus: *Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Tiberim fuit: pro eo, quod victi a Gallis, fugientes in prœlio ibi se occultarunt.* Festus a *luco*, Varro ab *luce* amissa, id est, libertate, ut puto. ut & alii quoque auctores loquuntur. Artemidorus quoque lib. 2, ἥλιον, inquit, ἐλευθερίαν καλοῦσι. SCALIG. Marg. Scalig. *luci.* Scribendum: *Lugere item a luce. Lugeo* verbum deducit Varro a *luce*, quod propter amissam lucem & vitam ejus, qui carus fuerat, cultus lugubris institutus. *Lux amissa*, id est, vita, ut Cicero lib. 1 Tuscul. *Fore aliquando finem hujus lucis & amissionem omnium vitæ commodorum.* Tertullianus de Resurrectione carnis: *Ita lux amissa lugetur.* POPMA.

lin. 28. *Conquæstor.*] Marg Scalig. *Quæstor.*

Pagina 73.

lin. 2 sq. *Et Invident. & Actiacum illud, Oblivio lavet* &c.]

Vulg. *Et — Atticum illud* &c. Hic sane est locus unicus, quem qui emendet, is magnam gratiam a studiosis iniverit. Nam quod leviter immutatus est in Romana editione, potuit fortasse recipi correctoris auctoritate: non tamen ita, ut non & nostra emendatio, quam veram præstare possumus, longe præferatur. Audiamus ergo Varronem, *Hinc visenda*, inquit, *vigalavit*, *vigilium: & invident*, *&*, *Vitium illi obtulit*, *violavit*, *quod incidit in videndum*. Cedo sis mihi judicem, ni vero vincam hæc ita esse, nive male alii hæc mutaverant. Offerre autem vitium & stuprum, tam tritum est apud antiquos scriptores, ut exempla superflua futura sint. Facile vero fuit ex *vitium*, *Atticum* facere. At Romana editio *Attiacum*. Non puto, ita exempla ex Attio citari apud ullum bonum auctorem, ut ex Attio poeta Attiacum deducant. Nam potius Attianum dicendum erat. Ego sane, si nihil aliud potuissem, *Atticum* illud retinuissem: quod Latinorum vitiare virginem, imitatum est ex Attico, διαφθείρειν τὴν παρθένον. Et violare virginem, βιάζεσθαι. Nam quæ dicit in tragœdia, *Me quondam invitam per vim violat. Juppiter bone violat?* illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græce quoque βιάζεσθαι. At is, qui respondet, *Juppiter bone violat?* vel sciens, vel imprudens aliovorsum interpretatus est, & pro fœdo verbo accepit. Quare quæcunque illa est, in ancipiti verbo κακήφατον commisit. *Quod incidit in videndum*, forsan haud mutandum est. ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίνεται τὸ ἐρᾷν. SCALIG. Idem pro *oblivio lavet* in marg. *obviolavit*. Pro *Atticum* legerim *antiquum*. nam propter affinitatem literarum C & Qu. scriptum fuit *anticum*, quod migravit in *Atticum*: ut, *Serrano noster Atticus rivalis homo*, pro, *antiquus*. contra Livii lib. 37, *Non quæ in solo modo antiquo sunt*, pro, *Attico*. Porro hoc carmen antiquum Varro dilaudat, ut celebre temporibus illis, & vulgi sermone jactatum, cum vellent significare omnem dictorum factorumque offensionem quasi perpetua oblivione obruendam esse. *Invidendum* hic est quod *invidetur*, vel *cui invideri potest*. Mox *Violavit virginem*, quasi *visu lavit*, id est, profudit visum in virginem, ut lacrimis, sanguine lavere, apud poetas. nam amor excitatur visu, a quo Varro repetit etymon verbi *violare*, cum tamen sit a *vi*, quasi *vi involare*. POPMA.

lin. 5. *Cum muliere fuisse.*] τὸ συνεῖναι. Plautus Mercatore:

Ea nocte mecum hospitis jussu fuit.

Nec dissimile, quod dicunt mulieres in Cistellaria;

Viris cum suis prædicant nos solere. SCALIG.

lin. 9. *Membreis.*] Marg. Scalig. *tenebreis.*

ead. *Dictum Cerno a creo, id est a creando.*] Veteres excusi recte habent: *Dictum Cerno a Cereo. Cereo* enim *Creo.* A quo in Saliari carmine *Cerus manus*, id est, creator bonus. Festus. Hinc *Ceres* dicta est, quod omnia creat: non a *gerendo*, ut Varro & Cicero. *Cerno* vero a *κρίνω*. Unde *crimen* & *crines*, &c. SCALIG. Idem pro *creo* in marg. *κρέω*.

lin. 11. *Descripti.*] Marg. Scalig. *discreti.*

lin. 12. *Et qui id in testamento.*] *Et cernito in testamento.* Conjectura audaci ex Varrone libro proximo, & Ulpiano in Institutionibus. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod ait Medea*, &c.] Varro γεροντοδιδασκάλῳ,
Nonne vides apud Ennium esse scriptum,
Ter malim sub armis vitam cernere, quam semel modo parere.
Verba Euripidis, quæ vertit Ennius, sunt hæc:
— ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.
Ponam & alia, quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in ejusmodi exercitationibus male horas collocari puto. Ait itaque Ennius apud Probum:

Juppiter, tuque adeo summe sol,
Qui res omnes inspicis,
Quique tuo lumine
Mare, terram, ac cælum
Contueris: hoc facinus dispice,
Priusquam fit, prohibe scelus.

Euripides:

Ἰὼ γᾶ τε, καὶ παμφαὴς ἀκτὶς
Ἀελίου, κατείδετε, ειδετε τὰν
Οὐλομέναν, πρὶν φοινίαν
Τέκνοις προσβαλεῖν χέρα
Αὐτοκτόνον.

Deinde:

Ἀλλά νιν, ὦ φάος διογενὲς, κάτειργε,
Κατάπαυσον, ἔξελ' οἴκων φοινίαν.

Apud Ciceronem pro Rabirio Postumo:

Si te secundo lumine hic offendero,

ex Medea Ennii: ex illo,

Εἴ σ' ἡ πιοῦσα λαμπὰς ὄψεται θεοῦ.

Item quæ ibidem,

Animum advorte, & dicto pare,

fecit ex illo,

'Αλλ' ἔξιθ' ὡς τάχιστα.

Ibidem:

Præter rogitatum ne querare —

plane ex illo,

Μὴ λόγους λέγε.

Reliqua, quæ citantur a grammaticis, ab aliis animadversa sunt: quare ea non ponam. SCALIG.

ead. *Vitam.*] Marg. Scalig. *Multa.*

lin. 19. *Vos epulo postquam spexit.*] In fragmentis Festi ita citatur hic versiculus Ennii:

Quod ubi rex · · · · dulo spexit de contibu' celsis.

In aliis:

Quod ubi rex paulo spexit de coribus celsis.

Puto legendum:

Quos ubi rex pullos spexit de cortibu' celsis. SCALIG.

Potius legerim: *Quos sedulo postquam.* est enim, ni fallor, initium ejus versus, quem citat Festus ex Ennii lib. 16 Annal.

Quos ubi rex sedulo spexit de cotibus celsis.

Rex autem Philippus Macedo, qui ex altissimo Æmi montis vertice conspexit Ponticum simul & Adriaticum mare, & Istrum amnem & Alpes, locos longissime dissitos, Livius lib. 50. POPMA.

lin. 20. *Qui habeant Spectionem, qui non habeant.*] Cicero Philipp. 2, & Festus. SCALIG.

Pagina 74.

lin. 5. *Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.*] Hoc explicant ejusdem luculenti versus ex Menippea κενοδοξίᾳ, περὶ φθόνου:

Vos in theatro, qui voluptatem auribus
Huc aucupatum concurristis domo:
Adeste, adeste, quæ feramque ignoscite,
Domum ut feratis e theatro literas. SCALIG.

lin. 7 sq. *A quo dictum poetæ, audio, aut ausculto.*] *Audio, haud ausculto*, non nemo. AUGUSTIN. *A quo dictum poetæ: Audio, haud ausculto.* Cæcilius:

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.

Pacuvius:

— His, qui avium cantum intelligunt,
Magisque ex alieno jecore sapiunt, quam suo,
Magis audiendum, quam auscultandum, censeo. SCALIG.

lin. 16. *Repotatio.*] *Repotia*, doctus vir. AUGUSTIN.

ead. & sq. *Quod sit Græcum antiquum non ut nunc* φρέαρ *dictum.*] Repone, ut supra: *Quod sit Græcum antiquum* ποτὴρ, *non ut nunc*, φρέαρ *dictum.* ποτὴρ, aliter πίστρα, & ποτίστρα. unde sumi pote. SCALIG.

lin. 21. *Mantelium quasi manuterium.*] *Manutergium.* AUGUSTIN. Χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον est genus *velamenti.* Itaque probatur ex Sapphus testimonio: Sic Latine mantelium, & mantile ad tergendas manus, itemque genus pallii, aut velamenti. Plautus:

Neque fallaciis ullum est mantelum meis.

Utrumque Hesychius, χειρόμακτρον, ἢ χειρόμαστρον, μανδύλιον. SCALIG. Idem pro *mantelium*, in marg. *mantellum.*

lin. 22. *Nunc primum ponam.*] Ante hæc verba videntur multa deesse. AUGUSTIN.

lin. 25. *Quod bonum, fortunatum, felixque.*] Hujus etiam solemnis formulæ meminit & alicubi Livius. Item Cicero primo de Divinatione, *Neque solum*, inquit, *Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agundis, Quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit, præfabantur.* Item libro 2: *Jam illa Favete linguis, & prærogativum omen comitiorum, &c.* Quæ omnia nonnisi conceptis verbis præfabantur veteres, & observatis auspiciis matutino tempore: quod nisi post auspicia magistratus non crearetur. Sic in sacris primo mane hæc prima verba erant, εὐφημεῖτε, & Favete linguis. Ovidius:

Postera lux oritur, linguis animisque favete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Σιγᾶτε, καὶ εὐφημεῖτε. Quare Euripides in Ione, antequam ejus exhortationis, quæ fieri solebat in sacris, meminisset, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam, quod tunc major esset in Deorum mentione castimonia. Ait igitur:

Ἅρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεθρίππων.
Ἅλιος ἤδη λάμπει κατὰ γᾶν.
Ἄστρα δὲ φεύγει πυρὶ τῷ δ' αἰθέρος
Εἰς νύχθ' ἱεράν.

Deinde paulo post:

Ἀλλ', ὦ Φοίβου σεμνοῦ θέραπες,
Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς
Βαίνετε δίνας· καθαραῖς δὲ δρόσοις
Ἀφυδρανάμενοι στείχετε ναούς.

Στόμα τ' εὔφαμον φρουρεῖτ' ἀγαθὸν,
Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι
Γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν.

Quæ non ita necessario adduximus, ut priora confirmarent; sed ut & illa emendatiora, quam hodie habentur in vulgatis codicibus, legeres, & Attii poetæ verba ex Œnomao, quæ divulsa leguntur apud Nonium, conjungas: quod sint illis Euripideis similia. Sunt autem hæc:

Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,
Cum somno in segetem agrestes cornutos cient,
Ut rorulentas terras ferro, rosidas
Proscindant glebas, arvoque ex molli excitent:
Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per urbem, ut omnes, qui arcana asteumque accolunt
Cives, ominibus faustis augustam adhibeant
Faventiam: ore obscœna dicta segregent.

Quis enim antiquitatis studiosus his reliquiis non delectatur? Quamquam hæc sunt, veluti ex magno naufragio parvæ tabellæ. SCALIG.

lin. 31. *Voca inlicium huc ad me.*] Vulg. *Voca inlicium hoc ad me.* Ἀρχαϊσμὸς *hoc*, pro *huc*. Auctor Servius. Item infra, *Hoc Calpurni voca inlicium.* SCALIG.

Pagina 75.

lin. 7. *Post autem conventionem habet.*] *Conventionem*, antiquo more pro concione. Infra: *Omnes Quirites ite ad conventionem hoc ad judices.* Festus: *In conventione, in concione.* Et infra: *Impero, qua convenitur ad comitia.* Alii, *qua convenit.* Quare imprudenter nimis Vertranius mutavit *in concionem*: & in sua correctione immane quantum juveniliter exsultare videtur. Sed nihil prius debet esse bono emendatori, quam nihil temere aggredi. SCALIG. Pro *post autem* lege ex veteri codice *postante.* Nam ita componebant præpositiones veteres, ut *inante*, & similia. Quod non monuissem, nisi aliter vidissem placuisse Adriano Turnebo nostro. IDEM.

lin. 12. *Omnes Quirites inlicium visite huc ad judices.*] *Judices*, id est, consules. Quia consulere pro judicare veteres usurpabant. Idcirco Attius in Bruto:

— qui recte consulat, Consul fuat.

Vide etiam Festum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Aliquot rebus idem.*] *Item.* AUGUSTIN.

lin. 21. *Bœotia — quam comœdiam alii esse dicunt.*] *M. Attii*, docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, *M. Attius in Casina, Quid fringutis?* Plautum utrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de *Bœotiæ* auctore judicaverit idem Varro in libris de comœdiis Plautinis, videndus Gellius lib. 3, cap. 3. AUGUSTIN. *Quam Ælii esse dicunt:* ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quem citant in Bœotia grammatici: Pollux lib. 10, Athenæus lib. 14. SCALIG. Forte melius *Attilii.* Nam Varro in libro de Comœdiis Plautinis refert, Bocetiam inter legitimas Plauti fabulas non censeri, & vulgo adscribi M. Attilio: se tamen adductum stilo atque lepore sermonis, non dubitare, quin Plauti foret. Ex illa vulgata opinione hic ait, *Attilii esse dicunt.* Iste vero est Attilius, qui a Vulcatio Sedigito quinto loco inter Comicos refertur: etsi Cicero durissimum eum nominat exscriptorem, quod integras fabulas ex poetis Græcis converteret. Meminit Varro lib. 6. POPMA.

lin. 25. *Horam esse tertiam.*] Non negligendum, quod scribit Censorinus, in XII tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin. libro 7: *Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominaturi: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso Coss. id pronuntiante.* SCALIG.

lin. 27. *Circum aras mitti solitum.*] Aut *circum mœros*, ut supra. Aut *circum aras*, id est, aras pomœrii. SCALIG.

lin. 31. *Inquisitionis.*] Marg. Scalig. *Anquisitionis.*

Pagina 76.

lin. 1. *Qui capitis accusavit Trogum.*] Et hic error, ut puto, pro, *qui capitis anquisivit Trogum.* Quid sit anquirere, satis notum. SCALIG.

lin. 2. *Auspicio orando.*] *Exorando* quidam. AUGUSTIN.

lin. 4. *Commeatum. prætores vocet ad te.*] *Cum eat præco, reum vocet ad te.* SCALIG.

lin. 6. *Cornicinem ad privati januam.*] Hujus antiqui moris Plutarchus meminit in Gracchorum vita ex oratione C. Gracchi Trib. pleb. *Καίτοι πάτριόν ἐστιν ἡμῖν, εἴτις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας. ἕωθεν ἐλθόντα σαλπιγκτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς· οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν.* Itaque eo spectant illa, quæ sequuntur: *In arce classicus canat tum, circumque mœros,*

& ante privati hujusce Q. Trogi scelerosi ostium canat. Corn. Tacitus 2 Annali: *In Publ. Martium Cos. extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco animadvertere.* SCALIG.

lin. 7. *Ubi canat collegas.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 10. *Ex ara.*] Marg. Scalig. *Exire.*

lin. 14. *Caput edicti.*] Delent quidam verbum *edicti.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Qui de censoribus.*] Vulg. *Cesforibus*, veteri consuetudine scribendi, pro *Censoribus*, ut *Coss.* pro Cons. SCALIG.

lin. 17. *Classicus canat.*] *Classicum* forte, ut *hosticum* paulo post. AUGUSTIN.

lin. 20. *Cum primo luci.*] Ex veteri formula evocandi. Livius lib. 1: *Ut omnes cives Romani equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent.* Sed est hic geminus ἀρχαϊσμὸς, τὸ *cum* parelcon, & *lux* genere masculino. Plautus Cistellaria:

Cum primo luci nisi ambo occidero.

Terentius Adelphis, Act. V, Sc. 3:

——— *Rus cras cum filio*
Cum primo luci ibo hinc. POPMA.

lin. 26. *Quod censor exercitu* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 27. *Constituit quinquennalem cum lustraret.*] Melius: *Constituit quinquennalem eum lustrare.* SCALIG.

lin. 30 sq. *Id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cum hoc inlicium sit.*] Vulg. *Quin hoc inlicium sit.* Quod supra admonuimus de loco transposito, cum disputaret Varro de derivatis ab Humo, idem quoque hic accidit. Quare ea ponam ordine, ut legenda sunt: *Id, quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter fit atque olim: quod Augur Consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præit, quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum non adesset accensus, & nihil intererat, cui imperaret: & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum inlicium scriptum inveni in M. Junii commentariis. Quare non est dubium, quin hoc inlicium sit, cum circum mœros itur, ut populus illiciatur ad magistratus conspectum; quod Consul potest vocare in eum locum, unde vox ad concionem vocatis exaudiri possit. Quare una origine*

Inlicium & Inlicio, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cum ait Pacuvius:

— Regni alieni cupiditas Pellexit. —

Quod tamen ibi idem est, quod inlicit, inlexit: quia E, & I, cum C magnam habet communitatem. Sic Elicii Jovis ara in Aventino, ab eliciendo. Nec me fallit, quid excogitarit Vertranius: quem certe secutus fuissem, nisi quia video, ita ut posui, melius excusari posse: ut mirum sit, qua negligentia factum, ut in una pagina tot tantæque transpositiones occurrerint. SCALIG.

Pagina 77.

lin. 5. *Quare una origine Inlicio & Inlicius.*] *Quare una origine inlicium & inlicio, quod in choro Proserpinæ est.* Chorus Proserpinæ, nisi fallor, erat in Laodamia Livii Andronici: in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam, ut sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego invenio ex ea fabula *pellicuit*, non *inlicuit*, nec *inlexit*, ut hic:

Aut nunc alia te quæpiam
Asiatico ornatu affluens,
Aut Sardiano ac Ludio
Fulgens decore, & gloria
Pellicuit. — SCALIG.

lin. 9 sq. *Quod augur consuli adest.*] Varro De re rustica libro 3: *Itaque imus, venimus in villam. Ibi Appium Claudium sedentem invenimus in subselliis, ut Consuli, si quid usus poposcisset, esset præsto.* SCALIG.

lin. 11. *Ac præit, quid eum oporteat dicere.*] *Præit* ὑποτίθεται. Præire verba. SCALIG.

lin. 18. *Illicite illexit. Quæ cum E* &c.] *Quia I cum E*, quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur. AUGUSTIN. Videtur legendum: *Illiciti illex, quia I cum E, & C cum X.* Hoc ipsum nomen *illicium*, inquit, scriptum est in M. Junii Bruti Commentariis juris civilis: sed ibi idem est, quod *illex nequitiæ.* nam utrumque *illicium* & *illex* est a verbo *inlicio: quia I cum E, & C cum X magnam habent affinitatem. Illicium* pro *illice*, sive *illectamento*, Brutus dixit. & Cicero ad Atticum lib. 11: *Q. Fratrem illicium meæ profectionis fuisse.* Varro de Re rustica lib. 3: *Sed si transituræ sunt apes, ex apiastro perfricandum, quod illicium hoc illis.* POPMA.

lin. 24. *Errare*, ἐρύειν.] Scribe ἔῤῥειν. Ὀδυσσ. δ:

Ἦ μ' οἴῳ ἔῤῥοντι συνήντετο νόσφιν ἑταίρων.

Erranti a sociis mihi quæ procul obvia facta est. SCALIG.
lin. 28. δομᾷν] Marg. Scal. δεσμεῖν.
lin. 29. *Runcinare a runcina, cujus origo Græca* &c.] *Cujus origo Græca* ῥυκάνη. In Epigrammatis Græcanicis, — ῥυκάνην εὐεργέα. — Hesychius: ῥυκάνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. Ut a βυκάνη, buccina: a πατάνη, patina: a κάτανος, catinus: βάσκανος, fascinus: τρυτάνη, trutina: μαχανὰ, machina: sic a ῥυκάνη, runcina. Certe qui ῥύγχος posuerunt, non satis rostri habuerunt ad hanc lectionem e situ eruendam. SCALIG.

IN LIBRUM VI.

Pagina 79.

lin. 5 sqq. Hic ob uberem mendarum messem aliquot Varronis comprehensiones continenter perscribam, ne longior sim, errores sigillatim percensens, &, Scribo, sæpe iterans. *Nam repens ruina operuit: ut verbum quod conditum est, ex quibus literis oportet, inde post aliqua demta: sic obscurior fit voluntas impositoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in scrutando verbo literam adjiciunt aut demunt, quo facilius, quid sub ea nocte subsit, videre possint. Etenim quo facilius obscura opera Myrmecidis ex ebore oculi videant, extrinsecus admovent nigras setas. Cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris, tamen latent multa. Quod si poetice, ut in carminibus servavit multa prisca quæ essent, sic cur essent, posuisset, fœcundius poemata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poematis verba omnia, quæ habeant* ἔτυμα *possunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ persecutæ. Multum licet legeret, Ælii hominis in primo in Latinis literis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis & exili litera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cum non modo Epimenides somno post annos L experrectus a multis non agnoscatur, sed etiam Teucer Livii post annos XII a suis, qui sit, ignoretur.* Hæc e mendosa veteris libri literatura reconcinnata sunt, quæ, ut in sublustri nocte, qua eundum sit, videmus, ita nobis ostendit, quis esset orationis cursus, quæ via. Carmen autem Saliorum initium poetices apud Romanos Varro dicit, quod obscurissimum erat. Ejus meminit Flaccus:

Jam Saliare Numæ carmen.
Erant & axamenta carmina, quæ a Saliis componebantur in honorem singulorum Deorum, ut Jovialii versus, Junonii, Minervii; ab axo, quod est, nomino, appellata. Vetus lexicon interpretatur versus in honorem Herculis, qui in ejus sacris canebantur. Axamenta, *στίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέους.* TURNEB.

lin. 7 sq. *Obscurior fit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur*] Locus mendosus, ita fortasse emendandus: *Voluntas impositoris. Non reprehendendi igitur illi.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Facilius.*] *Ut facilius.* IDEM.

Pagina. 80.

lin. 1. *Possunt dici nec multa.*] Legendum: *Possunt duci nec multa.* Verba, inquit, quæ habent etyma, censeri possunt non multa, propterea quod literatores pauca tradiderunt. *Nec* pro *non*, ut in XII Tab. *Furtum nec manifestum.* Plautus: *Nec recte dicis.* Cicero: *Nec opinanti accidit.* POPMA.

ead. *Ab eo, quod non erunt* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 3. *In primo.*] Marg. Scalig. *in primis.*

lin. 6 sq. *Cum non modo Epimenides post annos quinquaginta expeditus.*] Vulg. *Cum non modo Epimenidis opus post annos quinquaginta expeditum.* Lege: *Cum non modo Epimenidis corpus post annos quinquaginta expergitum.* Expergitus pro experrectus veteres dicebant. Festus. Plutarchus & alii cum Varrone de numero annorum conveniunt. Laertius vero ponit 57. SCALIG. Idem pro *expeditus*, in margine *experrectus.*

lin. 9. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Decem.*

lin. 11. *Quorum si Pompilii regnum fons.*] *Quorum si Pompilii regnum foris.* Ita habent nonnulli: quod non improbo: immo puto esse verum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides: Τό, τε πάλαι, τό, τε νῦν, οὐ ῥᾷστον ἀῤῥήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν. SCALIG.

lin. 17. *Multo tanto propius.*] *Tanto* delendum est. AUGUSTIN.

lin. 23 sq. *Ut quia quare ad medendum medicina.*] *A medendo medicina*, quidam. sed non est locus integer. AUGUSTIN. Scribo: *Ut quæri a qua re sit ad medendum.* TURNEB.

lin. 28. *Equite, equitem ab.*] Marg. Scalig. *Equito, equito ab.*

lin. 30. *Et ſatisfacit grate.*] Lego: *Et ſatisfacit grato.* TURNEB.

Pagina 81.

lin. 6. *Unus erit, quem tu tolles in cærula cæli templa.*] Verſus eſt ex Ennii Annalibus de Romulo in numerum Deorum referendo, quem paulum mutatum elegantiſſime uſurpavit in Metamorphoſi Ovidius:

Tu mihi concilio quondam præſente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)
Unus erit, quem tu tolles in ſidera cæli,
Dixiſti: rata ſit verborum ſumma tuorum. TURNEB.

Ex primo Annali Ennii, ut conjicio. Sunt verba Martis ad Jovem de Romulo in numerum Deorum referendo. quem verſum Ovidius quoque uſurpavit, cum de eadem re Martem loquentem introducit 2 Faſtorum:

Unus erit, quem tu tolles in ſidera cæli.
Tu mihi dixiſti: ſint rata dicta Jovis. SCALIG.

lin. 11. *Magna templa cælitum commixta ſtelleis ſplendideis.*] Videtur ita diſtinguendum:

O magna templa cælitum
Commixta ſtellis ſplendidis.

Totum hoc nihil aliud, quam στεροπὰ Διός.

Ὦ στεροπὰ Διὸς, ὦ σκοτία νύξ.

Templa cæli. Τεμένη αἰθέρος. Æſchylus:

— κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Scrupea ſaxa Bacchi.*] Dactylici ex Peribœa Pacuvii, qui cum alio membro, quod citat Nonius, ad hunc modum continuandi ſunt:

Ardua per loca agreſti
Nititur, ac trepidante gradu,
Saxaque ſcrupea Bacchi,
Altaque templa prope aggreditur. SCALIG.

lin. 14. *Acheruſia templa.*] Ex Andromacha Ennii, ut conjicimus ex M. Tullio. ſed ille citat aliter:

Acheruſia templa alta Orci pallida,
Leti obnubila, obſita tenebris loca. SCALIG.

lin. 15. *Quam quia initium erat oculi.*] Vulg. *Qua quia* &c. *Quaqua intuemur oculis.* Virgilius:

Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.

Illa autem templa, quod quatuor mundi partibus definirentur,

ab eo dicuntur: Plutarcho πλινθία, propter quadratam descriptionem. SCALIG. Idem in margine: *Quaqua intuerant oculi.*

lin. 18 sq. *Id est (ut ait Nævius in Hemisphærio) ubi terra cærulo septum stat.*] Lego: *Id est, ut ait Nævius, hemisphærium, ubi concha cærula septum stat.* Hic eleganter concava cæli convexitas more tegumenti & conchæ concamerata & curvata intelligitur. Et quia ad cælum pertinet, Cælestis Dea a Tertulliano, Spartiano, aliis memorata, nec, quæ sit, intelligitur: dicam hic obiter, *Uraniam* esse. Dio, τὴν Οὐρανίαν τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπελέξατο. TURNEB. Templum Jovis altitonantis interpretatur ex verbis Nævii, hemisphærium superius, ubi æther conspicitur. Plane ex vestigiis veterum excusorum legendum, *ubi æthra cærula septum stat:* videturque esse versus Nævii ad hunc modum concinnandus,

Hoc ubi æthra cærula septum stat hemisphærium.

Qui putant, hic Nævium citari in Hemisphærio, tanquam fuerit illud poema Nævii, non mediocriter falluntur. SCALIG.

lin. 24 sq. *Concipitur verbeis non iisdem usquequaque. In arce item, Testaque meta sunto* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. In verbis, quibus templa concipiebantur, magna est obscuritas ob dictionis vitium. Ego eam formulam totam sic puto concipiendam esse: *In arce sic: templa tescaque mi ita sunto, quoad ego ea esse velim, qua nuncupavero. Olla fera arbos, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum tescumque esto in sinistrum. Olla fera arbos, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum tescumque esto in dextrum. Intra ea conregione, conspicione, cortumione, utique ea rectissime sensi. Fera arbos* hic dicitur, ut *fera vitis* quodam in Nonii loco. *Tescum* autem rectissime emendatum puto, cum Varro ipse ultro mox *tesca* interpretetur, & *tesca* a *tuendo*, ut *tuesca*, dicta censeat. Nam *testum*, quod hic incubabat, exturbandum est præceps. TURNEB. In hoc loco tam insigniter depravato multi desudarunt. Sed, ut verum fatear, omnes mihi videntur lusisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quod si nihil profecero, merito cum illis quoque luserim operam. Ita igitur emendamus: *Concipitur verbis non iisdem usquequaque: in arce autem sic, Tesca dumecta sunto, quoad ego caste lingua nuncupavero. olla veter arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum, tectumque esto in sinisterum. olla veter arbor, quisquis est, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum, tectumque esto in dexterum intra ea, conrecione, conspitione, cortumione,*

utique ea rectissume sensi. Hæc sane non deteriora sunt aliorum commentis, quibus misere hunc locum fœdarunt. Rationes autem mox reddendæ sunt. SCALIG. Idem in margine pro *item* exhibet *ita*.

lin. 25. *Testaque meta sunto.*] Vulg. *Tescaque me ita sunto.* Error fluxit, quod *d* mutarunt in *q*. Nos *dumecta*. Ita vocabant, quæ nunc dumeta: auctor Festus. Prius enim fuerat dumiceta, post dumecta: ut saliceta, salicta. Constituit autem fines templi sui dumeta, qui & Vespices vocabantur. Templi, inquit, mei fines sunto tesca dumeta, quoad ego eos nuncupavero. Est enim adjectivum tesca, ut mox aperiemus. SCALIG. qui tamen postea sententiam suam mutavit. In Appendice enim ad Conjectanea sua inquit: Sine ulla prorsus dubitatione hic legendum est, *Templa tescaque incita sunto, quoad ego caste lingua nuncupavero.* Nam ex his corruptis, *me ita*, egregie *incita* corrigi, quis non videt? *Tesca*, seu templa, sunt promota usque ad suos fines, ita ut ulterius promoveri non possint. Antiqui enim fines, seu terminos, quos amplius promovere non est, *incitos* vocabant. Et qui eo redacti erant, ut nullum certum rerum suarum consilium capessere possent, ad *incitas* redacti dicebantur. Ubi subaudiendum *lineas*. Metaphora enim a ludo duodecim scriptorum. nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, ad *incitas lineas* redactus, calculi vero ipsi *inciti* dicebantur: quod annotat Isidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum: quippe quinque linearum. Itaque non in ultimis lineis erant inciti calculi, sed in media. Quare cum alteruter ex lusoribus in incitam lineam cogeretur, tunc movebat calculum ab eadem media linea, hoc dicto: κινῶ τὸν ἀφ' ἱερᾶς: nam linea illa vocabatur ἱερά. Plautus Pœnulo:

——— *tacitus tace modo.*
Profecto ad incitas lenonem rediget, si eas abduxerit.
Quin prius disperibit, faxo, quam unam calcem civerit.

Cave *calcem* hic pro ea parte pedis accipias, quam Græci πτέρναν vocant. *calcem* enim vocat hic calculum, alluditque ad proverbium, quod usurpavit. Et ita Lucilius:

Naumachiam licet hæc, inquam, alveolumque putare, &
Calces. ———

Nam calces hic calculi, manifesto. Festus, *Calces* inquit, *qui per deminutionem vocantur calculi*. Vides ergo, quomodo Plautus dixerit *ciere calces*, κινεῖν τοὺς πεσσούς. Et ita hic lo-

cus, qui erat alioqui maximi momenti, illustratur. Neque dubium est, quin ita legendum sit: *Tesca templaque incita sunto, quoad ego caste lingua nuncupavero.* Ita SCALIG. Existimo legendum: *Tesquaque templa. Tesqua templa* dixit Hostius de Bello Istrico:

——— tesca violabis templa antiqua Deûm.

Tescam templum mox infra; & in libris pontificiis: *Templumque, sedemque, tescumque.* POPMA.

lin. 26. *Olla ver arbor.*] Semper in antiquitus excusis legitur, *ver arbor*, & *ber arbor.* Nos putavimus aliquando *uber arbor*, id est, ἀμφιλαφής. Idcirco facilius ab augure servabatur, cum in tanto spatio sola foliorum ubertate notabatur. Sed non dubito, quin sit legendum *veter arbor*, ex illis vestigiis veteris editionis *ver*, & *ter.* Legit & doctissimus Adrianus Turnebus, *fera arbor*, ut dicitur, fera vitis. Sed verissima est nostra castigatio *veter arbor.* Fuge a Turnebi *fera arbore*, & id genus aliis, quæ ipse, si viveret, nunc mutaret, certo scio. SCALIG. Veteres excusi: *Olla ter arbor.* Unde erui potest vera lectio, ni fallor, *olla tera arbor. Tera* cum *r* uno in Augurum libris scriptum fuisse, Varro libro 4 testatur. idem mox infra tradit, augurem in terra designare arbores, intra quas templum finiat & constituat. & Festus: *Tesca sunt loca augurio designata, cum arbor aliudve finis in terra auguri apponitur.* Liv. lib. 1 de inauguratione Numæ: *Prospectu in urbem agrumque capto, quoad longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit.* POPMA.

lin. 27. *Quidquid est.*] *Quisquis est*, ἀρχαϊσμὸς, ut, *Quis tu es mulier?* SCALIG. *Quisquis arbor*, ἀρχαϊκῶς, ut Livius Andronicus: *Mulier, quisquis es, te volumus*; & Cæcilius: *Quisquis es, mea mulier.* POPMA.

lin. 30. *Interea.*] *Intra ea*, scilicet, *tesca dumeta*, aut *spatia effata.* SCALIG. Scribendum: *Intera ea*, pro, *intra ea*, antique, ut *infera, supera, dextera.* Cicero Arato: *Jam supera cernes Arcti caput esse minoris.* Lucretius lib. 1:

Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante. POPMA.

ead. *Concretione.*] Lego, *conregione* augures sic vocabant regionem intra fines comprehensam. TURNEB. Vulg. *Concrecione.* Immo scriptum fuit *conrecione*, depravata illa scribendi consuetudine, qua *inicere* pro *inigere*, *subicitare* pro *subigitare* scribebant. *Conrecione* est *conregione.* Festus: *Conregione, e regione.* hoc est, ut Varro ipse interpretatur, *Intra eas regiones, qua oculi conspicient.* Non enim solum in effandis

templis auguralibus, ſed etiam in effandis finibus fanorum & ararum, regionum ipſarum termini concipiebantur, ut in dedicatione aræ Auguſti Cæſaris Narbone ita præivit verba pontifex: *Numen Cæſaris Auguſti, patri patriæ: quando tibi hodie hanc aram dabo dedicaboque, his legibus hiſque regionibus dabo dedicaboque, quas hic hodie palam dixero.* SCALIG.

Pagina 82.

lin. 2 ſq. *Qua oculi conſpicient, id eſt tuimur.*] Lego: *Qua oculi conſpiciant, id eſt, tueamur.* TURNEB.

lin. 4. *Apud Ennium in Medea: Contempla* &c.] Hic verſus cum alio, quem citat Nonius, conjungendus eſt:

Aſta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad lævam aſpice. SCALIG.

lin. 5. *Et templum Cereris.*] Hæc non ſunt ex Medea exſule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ hodie exſtat. Sed, puto, ex alia, quam ipſe ſcripſit, eaque translata ex alia Euripidis: quæ ne ipſa quidem ad nos pervenire potuit. Nam Attii Medea, tota ipſius ſine dubio erat, non ab Euripide translata: quamvis ex Euripide quædam in ſuam tranſtulit. ut, cum ſcribit:

Principio extiſpicum ex prodigiis congruens ars te arguit.

Sunt ex illis:

Συμβάλλεται δὲ πολλὰ τοῦδε δείματος.
Σοφὴ πέφυκας, &c.

Item quod exprobrat Jaſon:

Πρῶτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς
Γαῖαν κατοικεῖν, καὶ δίκην ἐπίστασαι,
Νόμοις τε χρῆσθαι, μὴ πρὸς ἰσχύος χάριν.

quis neget ab illis accepiſſe?

Primo ex immani victum ad manſuetum applicans.

Et forſan illud:

Fors dominatur, neque ulli vita propria
In vita eſt.—

Etiam elegantius ipſo Euripide, qui ait:

Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστιν εὐδαίμων ἀνήρ.

Item cum Medea jubet arceſſi Jaſonem, quem dictis mollibus lactare, fallaci ſimulatione producere conatur, dum illam odii recentis opinionem ex ejus animo dilueret, eum totum colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:

Μολόντι δ' αὐτῷ μαλθακοὺς λέξω λόγους,
Ὡς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ καλῶς ἔχει,
Γάμους τυράννων, οὓς προδοὺς ἡμᾶς ἔχει,
Καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς εἰργασμένα.

Nisi ut astu ingenii fingam laudem, dictis lactem mollibus. Hæc satis sint, ut exerceantur magna ingenia in ejusmodi investigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi qui animum in utraque lingua subegit. Neque magnopere laboro, quid de illis judicent magistelli de trivio. SCALIG.

lin. 6 sq. *Ideo dicere cum templum faciant augures Conspicione* &c.] Lego: *Ideo dicere tum, cum templum facit, augurem, conspicione, qua oculorum conspectu finiat. Quod cum dicunt conspicionem, addunt cortumionem dicitur a cordis visu. Quod ad id templa ut sint tesca, ajunt sancta esse, qui glossas scripserunt, id est falsum. Dextra* cum legeretur, *tesca* scribendum esse ratus sum, verba Varronis & explicationem secutus. TURNEB.

lin. 12. *Nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est.*] Rejicimus te ad Gellium lib. 14, cap. 7. SCALIG.

lin. 14. *Esse templum & sanctum esse.*] Lego: *Esse templum, esse factum.* TURNEB.

lin. 17. *Tesca.*] Forsan ita non male expleri possent lacunæ Festi: *Tesca Varro ait loca augurio designata, quo sit termino finis in terra augurii. Oppilius loca consecrata Diis, quæ non aperta sint, sed sancta loca, undique septa, ut perhibent Pontificii libri, in quibus scriptum est: Templumque sedemque, tescumque locum rite Diis nuncupatum dedicaverit, uti eos adhibessit bonos propitiosque. Hostius belli Histrici lib....*

—perdiu' gentes
Aliger æthereas, atque idem tesca volabis.
Templa antiqua Deûm.—

Explicavere aspera, difficilia aditu. Attius, Loca aspera, saxa tesca tuor. Idem Philocteta:

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca?—

Ita fortasse hoc modo rudera illa Festi reficere poterimus, quamquam sarta tecta præstare non possumus. SCALIG.

lin. 18. *Apud Attium in Philoctete.*] Vulg. *Attius in Philocteta.* Scripserunt Philoctetam, Æschylus (ut citatur apud Plutarchum & Aristotelem) item Euripides, & post utrumque Sophocles: quæ & ipsa hodie exstat. Sed mihi videtur Attius Euripidis potius fabulam transtulisse. Nam Triclinius ait,

in dispositione dramatis mirifice convenire inter Euripidem & Sophoclem: hoc uno excepto, quod Sophocli Ulysses submittit Neoptolemum: apud illum vero Ulysses solus antrum, in quo jacebat Philoctetа, scrutatur. Cujus hæc verba sunt sine dubio, ut leguntur apud Nonium:

Contra est eundum cautim, & captandum mihi.

Apud Sophoclem Neoptolemus cum Ulysse:

— ἀκμὴ γὰρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων,
Μὴ καὶ μάθῃ μ' ἥκοντα, κἀκχέω τὸ πᾶν
Σόφισμα. —

Deinde hæc verba, quæ adducit Varro, ad unum tantum fiunt, quæ sunt Philoctetæ ad Ulyssem:

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia
Et tesca te apportas loca? —

Apud Sophoclem fiunt ad Neoptolemum & reliquos nautas:

Τίνες ποτ' ἐς γῆν τήνδε ναυτίλῳ πλάτῃ
Κατέσχετ', οὔτ' εὔορμον, οὔτ' οἰκουμένην;

Item ad unum Ulyssem:

Quod ted obsecro, ne isthæc aspernabilem
Tetritudo mea me inculta faxit. —

Sophocli vero, ad Neptolemum, & alios:

— μή μ' ὄκνῳ
Δείσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον.

Quam enim pæne ad verbum? Tamen dissentiunt de diutinæ commorationis tempore. Sophocles:

— ἀλλ' ἀπόλλυμαι
Ἔτος τόδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ
Κακοῖσι βόσκων τὴν ἀδηφάγον νόσον.

Attius:

Contempla hanc sedem, in qua ego novem hiemes saxo stratus pertuli.

Et hæc, quæ sequuntur, quam similia?

Ubi habet, urbe, agro ne.

Sophocles:

Τίν' ἔχει στίβον, ἔναυλον, ἢ θυραῖον.

Quamquam non sunt ista ad verbum. Item quod citat Cicero ex eadem fabula:

Heu quis salsis fluctibu' mandet
Me ex sublimis vertice saxi?
Jamjam absumor: conficit animam
Vis vulneris, ulceris æstus.

Quam similis desperatio ejusdem Sophocli?

Πρὸς θεῶν, πρόχειρον εἴτι σοι τέκνον πάρα
Ξίφος χεροῖν, πάταξον εἰς ἄκρον πόδα.
Ἀπάμησον ὡς τάχιστα, μὴ φείσῃ βίου.
Ἴθ' ὦ παῖ. —

Apud eundem:

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus
Resonando mutum flebiles voces refert.

Quis ex illis versa non diceret?

— οὐδέ με λήθει
Βαρεῖα τηλόθεν αὐδὰ
Τρυσάνωρ· διάσημα γὰρ θροεῖ.

At succurrit versus, unde illa versa sunt, quem reperimus in Hesychii lexico. citatur autem ex Philocteta cujusdam poetæ, cujus nomen non apposuit. Est autem hic:

Μέλη βοῶν ἄναυδα, καὶ βακτήρια.

Item Sophocles inducit Philoctetam pannosum: Attius vero textis pennarum indutum. Ejus enim hæc verba:

———*ingemiscimus*,
Quod hæc pennigero non armigero corpore
Exerceantur tela, abjecta gloria.

Citat Cicero ad Volumnium. Ita enim disposuerat Attius, quæ Cicero perturbata usurpat. Probant & illa:

Configo tardus celeres, stans volatiles,
Pro veste pinnis membra textis contegens.

Primum versum augurati sumus ex Cicerone: nam apud illum non servatur lex metrica. Alterum invenimus in lectionibus Censorini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnæus lib. 9:

— ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ
Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λεχέεσσι κέχυντο.
Ἄλλα δέ οἱ συνέραπτο ποτὶ χροΐ, χείματος ἄλκαρ
Λευγαλέου. —

Ex pennis aucupiorum solere contexi munimenta corporis, scimus nos ex navigationibus Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri: *Ζῶα θηρεύοντες ἄνθρωποι*, inquit, *δορὰς ἐλάφων περιτίθενται, καὶ πτερωτοῖς ἀμπίσχονται χιτωνίσκοις, ἄγραις ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων.* Seneca epist. 90: *Non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in usum vestis conferuntur?* Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis. SCALIG.

lin. 20 sq. *Cum dicit Lemnia. Præstolare.*] Vulg. *Lemnia peræ esto litor arat.* Non parum præstiterimus, ut puto, si non solum menda, quibus scatent hi versus, sustulerimus:

sed & ipsos quoque versus cum iis conjunxerimus, quibus olim continuabantur. Sunt autem anapæstici cum coronide, ex Philocteta Attii:

——— *qui Lemni aspera*
Tesca tuere, & celsa Cabirum
Delubra tenes, mysteriaque
Pristina castis concepta sacris.

Deinde:

Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatu' locos
Dicitur alto ab limine cæli
Ætnea vi spirante vapor
Fervidus, unde ignes mortalibus
Divisse cluet doctu' Prometheus
Clepsisse dolo, pœnasque Jovi
Fato expendisse supremo.

Non dicam, quid de aliorum emendationibus sentiendum est, qui ne anapæsticos quidem hos versus esse suspicati sunt. Tantum confer hæc cum Romana editione, ut videas, quid potuissent præstare, si diligenter Varronis mentem perpendissent. Saltem hoc vidissent, inepte Nævii nomen hic inductum, cum illa omnia verba non Nævii sint, sed Attii. Ex vestigiis vero veterum excusorum indubitanter legimus, *Lemni aspera tesca tuere*, &c. Nam in illis ita excusum est, *Lemnia pera esto litor arat.* Prima syllaba, quæ est in voce *Litor*, extrita constituit veram lectionem. Accedit & Festi auctoritas, in cujus reliquiis hæc leguntur ···· *aspera saxa tesca tuor* ···· SCALIG. Idem in margine, *Præsto litora rara excelsa.* Vox *Lemnia* hic otiosa est, & tolli debet. Apud Attium in Philoctete, inquit, Lemnia loca dicuntur Tesqua, ubi Philoctetes sic alloquitur Ulyssem:

Quis tu es mortalis, qui in deserta & tesqua te
Apportas loca?

Quæ enim sint illa loca tesqua, designat, cum addit:

Præstolare excelsa Cabirûm
Delubra tenes, mysteriaque
Pristina, castis concepta sacris. POPMA.

lin. 21. *Et celsa Cabirum delubra.* Postea, *Et Volcania templa.*] Hæc declarantur Strabonis verbis ex lib. 10, in quo multa de Cabiris, & hæc præcipue, quæ ad hunc locum faciunt: Ἀκουσίλαος δὲ Ἀργεῖος ἐκ Καβείρης καὶ Ἡφαίστου Κάμιλον λέγει. τοῦ δὲ τρεῖς Καβείρους, ὧν νύμφας Κα-

βειράδας. Φερεκύδης δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Ῥυτίας Κύρβαντας ἐννέα· οἰκῆσαι δὲ αὐτοὺς ἐν Σαμοθράκῃ. ἐκ δὲ Καβείρης τῆς Πρωτέως καὶ Ἡφαίστου, Καβείρους τρεῖς, καὶ νύμφας τρεῖς Καβειράδας. ἑκατέροις δὲ ἱερὰ γενέσθαι, μάλιστα μὲν ἐν Λήμνῳ καὶ Ἴμβρῳ τοὺς Καβείρους συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν Τροίᾳ κατὰ πόλεις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐστι μυστικά. Itaque quod Festus ait ex Cicerone, Tesca esse loca alicui Deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipsum non prætermisit eruditus scriptor. ἔστι δὲ ἀοίκητα, inquit, τὰ χωρία τῆς τῶν δαιμόνων τούτων τιμῆς. SCALIG.

lin. 23. *Volcania templa.*] Supra ex Strabone, de Lemno. Papinius:

——— Ægæo premitur circumflua Nereo
Lemnos, ubi ignifera fessus respirat ab Ætna
Mulciber. — SCALIG.

ead. *Sub ipseis collibus.*] Nam tales Lemni fumantes. Val. Flaccus lib. 2:

Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris
Fumant saxa jugis, coquiturque vaporibus aer. SCALIG.

lin. 24. *Alto ab limine cæli.*] Ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο. Alii legunt *lumine.* SCALIG.

ead. & sq. *Et Nævius, Exspirante vapore vides, unde ignes cluet mortalibus diveis.*] *Exspirante vapore videmus, Unde ignis lucet mortalibus clam divisus:* ex Cicerone lib. 2 Tuscul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat. AUGUSTIN. Lego: *Unde ignis claret mortalibus divus.* Eadem fere verba apud Cic. prima Tusculana exstant. TURNEB. Quod scriptum erat *Ætnæva vi*, putarunt esse *Et nevi*, compendiose, pro *Et Nævius.* At non ita esse, idem genus versuum declarat. Quid quod sequentia Tescorum mentionem non faciunt? Si ergo ex alio poeta sunt, neque ad mentem Varronis faciunt, quo (malum) illa adduceret Varro, quæ ejus verba potius interrumpunt, quam sententiam adjuvant?

lin. 25. *Exspirante vapore.*] Supra admonuimus ita legendum esse:

Ætnæa vi spirante vapor
Fervidus: unde ignes mortalibus
Divisse cluet doctu' Prometheus
Clepsisse dolo, pœnasque Jovi
Fato expendisse supremo.

Nam Varro in his postremis non servavit legem metricam; sed modo verba ipsa citat, quomodo illa citet, susque de-

que habet, ut ne Cicero quidem illos versus satis religiose adduxerit; apud quem ita leguntur: *Unde ignis lucet mortalibus clam divisus: eum Prometheus doctus clepsisse dolo, pœnasque Jovi fato expendisse supremo.* Quæ ita, ut ipse adduxit, relinquenda sunt, etiamsi reconcinnata pristino ordini restitui possunt. At contra sunt alia apud Ciceronem quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne isti quidem Tulliastri, suspicati sunt poetæ alicujus, non Ciceronis, esse; ut in Catone majore:

Quam ut adipiscantur omnes optant, eandem item
Adepti accusant: tanta est inconstantia,
Stultities & perversitas. —

Quisquis enim fuit ille comicus, (vereor, ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa; qui ita de senectute scripserat:

Οὗ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἂν δ' ἔλθῃ ποτὲ,
Ἀνιώμεθ'. οὕτως ἐσμὲν ἀχάριστοι φύσει.

Atqui ille quidem iisdem verbis, sed non eadem structura. At in secunda Tusculana nihil mutavit in tribus versibus cujusdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minime elaborata oratione sua cum cetera soluta oratione immiscuerunt se; cum tamen nulla mutatione ita digerendi sint:

Nihil horum simile apud Lacænas virgines,
Quis magi' palæstra, Eurota, Sol, polvis, labos,
Militia in studio est, quam fertilitas barbara.

Sapiunt enim nescio quid tragicum & Græcanicum: ut si diceres —

— αἷσιν ἤσκηται πόνος
Πλέον, πάλη τε, βαρβάρου χλιδήματος. SCALIG.

ead. *Mortalibus divis.*] *Divisse*, aut, si malis, *divisus*: ut etiam immutatum est apud Ciceronem. nam certe Attius scripsit *divisse*. Cornificius lib. 4: *Prometheus, cum mortalibus ignem dividere vellet.* Vocat autem Prometheum doctum clepsisse dolo, quasi dicas δολοκλέπτην. & illa trita apud nationes poetarum, κλοτοπευτὴν, ἀγκυλόμητιν. Proxime vero hæc legendum esse *cluet*, facile cognoscimus ex prisca scriptura, *clavet*. unde Turnebus *claret* maluit legere. Et hexametros constituit, quos tamen manifesto & videbat, & crediderat olim, persuasus a me, esse anapæstos. Quis tam cæcus, qui illam anapæsticam coronidem non agnoscat, omniaque illa ex choro Philoctetæ Attii petita fuisse? Unum addam, quod ejus δυσπιστίαν mollire possit aliquando. Producit enim illos commentitios hexametros ex Nævio. Atqui scimus, Nævium nunquam hexame-

trum scripsisse. Punicum bellum tantum scripsit Nævius, itemque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Nævii eos produxit? at Punicum bellum Nævii totum Saturnio carmine scriptum fuit: quod alibi disputavimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipse quidem Turnebus, si reviviisceret, comœdiæ ulli aut tragœdiæ illud genus carminis convenire concederet. SCALIG. Pro *divis*, legendum *divisus*; & totus locus sic constituendus:

Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatus locos
Dicitur, alto ab limine cœli.
Ætnea vi exspirante vapore
Vides, unde ignis mortalibus
Divisus cluet. eum Prometheus
Doctus clepsisse dolo, pœnasque
Jovi fato expendisse supremo.

Quæ Varro hic adducit, neglecta lege metrica, ut & Cicero 2 Tusculan. POPMA.

lin. 30. *Tueor te senex proh Juppiter?*] Ex Medo Pacuvii, ni fallor:

Medea. *Atque eccum ipsum in tempore*
Ostentum senem. Tueorne te senex? proh Juppiter.
Senex. *Quis tu es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine?*
Medus. *Sentio pater te vocis calvi similitudine.*
Sed quid conspicor? num me lactens calvitur ævitas?
Cælitum Camilla exspectata advenis: salve hospita.

Hæc sane tot locis sparsa congregasse nihil impediverit. Nam ponamus, ita Pacuvium olim non digessisse: tamen interim pro quodam quasi centone nobis sunto. Quia, ut leguntur sparsa apud grammaticos, sunt illa quasi membra quædam manca & mortua: hic vero ita conjuncta, si nihil aliud, aliquam tamen speciem & dignitatem obtinebunt. SCALIG.

lin. 31. *Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?*] Ennii, nisi fallor:

Quis pater aut cognatu' volet nos contra tueri?
Avorsabuntur semper nos, nostraque volta.

Secundus citatur a Nonio. Simile item illud ex Attii Erigona:

Quibus oculis quisque nostrûm poterit illorum obtuî
Voltus, quos jam ab armis anni porcent?

Quod plane redolet Græcorum theatra:

Καὶ πῶς προσειπεῖν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν
Ἤδη γ' ἐν ὅπλοις ἕξομεν παρήλικες; SCALIG.

Pagina 83.

lin. 1 sq. *Bellum tueor, & tueri villam.*] Marg. Scalig. *Velle tueri villam. Bellum tueri* est administrare & sustinere, quemadmodum lib. 1 de Re rustica: *Ut solent esse pecuaria, quæ pauca habenda, quo facilius tueri possit.* Cicero in Paradoxis: *Antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tueri sex legiones & magna equitum ac peditum auxilia possis.* Liv. lib. 33: *Quantos exercitus terrestres navalesque tuerentur.* At *tueri villam*, est munire & defendere. Varro de Re rustica lib. 1: *Nunc de septis, quæ tutandi fundi causa aut partes fiunt, dicam. earum tutelarum genera quatuor.* Plin. lib. 18: *Optimum est, ut vulgo dixere, aliena insania frui: sed ita ut villarum tutela non sit oneri.* POPMA.

lin. 6. *Tu domi videbis.*] Tueri enim duo significat, & videre, & curare. Ita Græcorum ἐπισκοπεῖν. Cicero 2 de Legib. *Interpretes autem Jovis Op. Max. publici Augures signis & auspiciis postea vidento, disciplinam tenento.* Videre auspiciis dixit, ut hic Videre domi. Callimachus:

Δέσποιναι Λιβύης ἡρωΐδες, αἳ Νασαμώνων
  Αὔλια, καὶ δολιχοὺς θῖνας ἐπιβλέπετε,
Μητέρα μοὶ ζώουσαν ὀφέλλετε. —

'Επιβλέπετε, curatis. ἐπισκοπεῖτε. SCALIG.

lin. 7. *Vide, quod opus fiat.*] *Quid opus siet*; vel, *quid opus fuat.* AUGUSTIN.

lin. 9. *A tuendo & templa & tesca.*] Ego, ut a δᾶς δαδὸς, tæda: a δαίρα, terra: sic a δάσκια, tesca. SCALIG.

lin. 10 sq. *Etiam inde idem, illud enim extemplo.*] Lege, *Etiam indidem illud Ennii*:

Extemplo acceptum me necato, & filium.

Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non multum in usu fuisse. Itaque quod ille scripserat *Eni*, pro *Ennii*: putarunt *enim* esse. SCALIG.

lin. 12. *Extemplo.*] Verbum est sacrorum, sicut *ilicet* judiciorum. Ut enim hoc, dimisso senatu; sic & illud, sacrificio patrato, a præcone pronuntiabatur. Quo significabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito & propere sumi cœptum est. SCALIG.

lin. 13. *Circum septum.*] Vulg. *Contra septum.* Perperam pro *conseptum.* Utitur eo idem in libris de Re rustica. Festus ait, Ennium dixisse consiptum pro consepto, intelligens hunc locum ex Medea Ennii:

Teneor consipta, undique venor. SCALIG.

lin. 15. *Pervade polum.*]

— Pervade polum
Splendida mundi sidera bigis
Continuis sex apti signis.

Ita facile emendantur illi perturbati & corrupti versus. Ordo est: *Pervade polum bigis*, appositive, *Splendida sidera mundi apti sex signis*: ut, *Axem humero torquet stellis fulgentibus aptum.* Mundum ergo aptum sex signis intelligit hoc superius hemisphærium: nam sex altera signa sunt in inferiore. SCALIG.

ead. *Bigeis continueis secepit spoliis* &c.] Legendum: — *Continuis sex apti signis*, ut supra docuimus. Et *spoliis* depravatum ex voce *signis*. *Signis* legendum esse ipse Varro manifeste docet, qui ejus vocis interpretamentum subdit. SCALIG. Ita citaverat Varro, *Continuis sex apti s. polus Græcum.* Nam quando notissimus erat locus auctoris, qui citabatur, is singularibus literis, non integris scribebatur. Quod fere semper fecerat Donatus in Terentium. Itaque illud *s* singulare, est *signis.* Ex illo igitur *s* & *polus*, fecerant *spoliis.* Et hæc vera est conjectura. *Splendida* in his anapæstis est vocandi casu, genere feminino. IDEM. Forte legendum: *binis Continuis sesepit soliis. Bina solia* vocat utrumque hemisphærium, superius & inferius: quorum unumquodque separatim habet sex signa, unde notantur. *sesepit*, id est, *seorsum munit.* Varro Dolio:

—— limbus pictus, Bis sex signis stellimicantibus. POPMA.

lin. 20. *Sidera, quæ insidunt.*] Vulg. *quia insidunt. Insidunt*, ἐστήριϰται. Aratus. Unde ἀστέρες. SCALIG.

lin. 21 sq. *Quare & signum candens in Hectore.*] Vulg. *in pectore.* Lego: *A qua re signum candens in pecore.* Virgilius:

——— & nomina gentis inurat.

Instrumentum, quo perurunt, dicitur character rei rusticæ auctoribus. Verbum autem, signare. Nonius: *Signare oportet frontem calda forcipe.* Veteres vocabant *Dignorare.* Festus: *Dignorant, signa imponunt, ut fieri solet in pecoribus.* Sic & equi quadam nota insigniebantur. Anacreon:

Ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.

Inde apud Aristophanem σαμφόραι, apud Lucianum ϰενταυρίδαι, ϰαὶ ϰαππαφόροι, qui & ϰοππατίαι Hesychio. Item apud Strabonem λυϰοφόροι in Apulia. Instrumentum, quo in-

urebantur, τρυσίππιον. Qui hic emendarunt *in Hectore*, non mihi satisfaciunt. SCALIG.

lin. 22. *Quod est terrarum amfracta revisam.*] Coronis anapæstica ex Eurysace Attii:

Nunc per terras vagus, extorris,
Exturbatus regno atque mari
Super Oceani stagna alta patris
Terrarum anfracta revisam.

Ita conjunximus ex Nonio. SCALIG.

lin. 27. *Trivia.*] Τριοδῖτις, καὶ Εἰνοδία. SCALIG.

lin. 28 sq. *Quod in trivio ponitur fere in oppideis Græceis.*] Cum corona quernea scilicet, & draconum voluminibus. Sophocles ῥιζοτόμοις, ut exstat apud veterem interpr. Apollonii:

Ἥλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
Τῆς εἰνοδίας Ἑκάτης φέγγος,
Τὸ δι' Ὀλύμπου πολλὸν προφέρει,
Καὶ γῆς ναίουσ' ἱερὰς τριόδους,
Στεφανωσαμένη δρυσὶ, καὶ πλείσταις
Ὤμων σπείραισι δρακόντων.

Quercina enim corona Deorum inferorum. Sic Parcæ coronantur Catullo:

His corpus tremulum complectens undique quercus
Candida purpureis ramis incinxerat ora.

Ea enim est lectio, quæ etiam exstat in vetustioribus excusis. Nam purpureis ramis dixit τοῖς ἀγλαοῖς. Ita poetæ Latini ἀγλαὸν reddunt. Sic ἀγλαὸν ὄζον in hymnis Homeri. Albinovanus ad Liviam *nivem purpuream* dixit:

——— *Purpurea sub nive terra latet.*

Horatius:

——— *Purpureis ales oloribus.*

ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Et Anacreon, ut videtur Æliano, ab eadem mente vocavit Venerem πορφυρᾶν. SCALIG.

Pagina 84.

lin. 1. *Titanis.*] Æschylus Eumenidibus:

Τιτανὶς ἄλλη παῖς χθονὸς καθέζετο
Φοίβη.

Et Τιτηνὶς Ἑκάτη, Apollonio lib. 4. SCALIG.

lin. 2. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius.*

lin. 3. *Latona parit.*] *Pariit.* Et verba usurpat tantum non versus. Ita digerendi sunt:

Deli gemellos creta Titano Deos
Latona pariit casto complexu Jovis.

Græcus epicus dixisset:

Ἐν Δήλῳ Λητὼ διδυμάονε γείνατο παῖδε,
Τιτηνὶς χαριέσσα, Διῒ φιλότητι μιγεῖσα. SCALIG.

lin. 5. *O sancte Apollo.*] Plenius apud Ciceronem:

O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides:
Unde superstitiosa primum evasit vox fera.

Ita ad verbum:

Ὦ Φοῖβ' Ἀπόλλων, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,
Ὅθεν τὸ πρῶτον θέσφατ' ἐχρήσθη βροτοῖς.

Superstitiosum autem, τὸ ἔνθεον καὶ θέσφατον. Plautus Curculione:

Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat.

Item in Rudente:

Quid si ista aut superstitiosa aut ariola est?

Et Cassandra:

Missa sum superstitiosis ariolationibus. SCALIG.

lin. 9. *Neque hic locus.*] Vetus opinio est non modo vulgi, sed etiam hominum doctissimorum, *corporis humani medium esse umbilicum*: ex qua opinione manavit, in regionibus terrarum si qui locus medius esset, is ut diceretur *umbilicus*, Græce ὀμφαλός. Sic in Sicilia prata circa Ennam, ubi Proserpina fertur a Plutone rapta; quia credebantur medium Siciliæ tenere, ideo *umbilicus* Siciliæ appellabantur, ut refert Diodorus Siculus lib. 5. In Peloponneso locus quidam illius regionis medius, ὀμφαλὸς vocabatur, auctore Pausania. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ *umbilicum* M. Varro nominavit. Similiter Delphi *umbilicus* terrarum, & τῆς γῆς ὀμφαλὸς vocabantur. Liv. lib. 38: *Etiam Delphos quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt*; & lib. 51: *Ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit.* At Varro negat utrumque: neque Delphos esse terrarum medium, neque umbilicum hominis. Nam Delphis, inquit, in æde Apollinis est monumentum e lapide candido exstructum in modum thesauri publici, quod ὀμφαλὸς appellatur a rotunditate, non quod locus ille sit terrarum medius. In homine vero medium est id, quo discernitur homo, mas an femina sit. Itaque pingitur qui vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα, ita ut media linea cæli & terræ ducatur infra umbilicum, in pubis ossium coalitu. Terra enim corpus est, eaque ambit & includit in medio cælum

ſive ignem genitalem, ut voluit Pythagoras, auctore Plutarcho in Numa. POPMA.

lin. 11. Ἰχθὸν *a Pythagora.*] Vulg. *Ichthon Pythagora.* Ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Plutarchus vita Numæ: *Νουμᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουρὰν, ἀπομιμούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς ἑστίας οὔσης, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου. οὗ μέσον οἱ Πυθαγορικοὶ τὸ πῦρ ἱδρῦσθαι νομίζουσι. καὶ τοῦτο ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα. τὴν δὲ γῆν, οὔτε ἀκίνητον, οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὖσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πῦρ αἰωρουμένην, οὔτε τῶν τιμιωτάτων, οὔτε τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. ταυτὰ δὲ καὶ Πλάτωνά φασι πρεσβύτην γενόμενον διανενοῆσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστώσης.* Ex his odorari potes, quæ Pythagoras *περὶ χθονὸς ἐδογμάτιζεν* in illa ſua deſcriptione, quæ hic in Varrone vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα. Mirum vero eſt, id, quod eſt medium in homine, per quod diſcernitur homo, mas an femina ſit, vocari *terram* ſeu χθόνα a Pythagora, cum tamen Pythagoras ipſe terram mediam univerſi eſſe negaverit. Quod patet ex loco Plutarchi a nobis adducto: item ex Ariſtotelis diſputatione libro de Cælo ſecundo. Quare contra ſe hoc utitur argumento. Nam ſi ſequitur Pythagoræ ſententiam, ſane ubi Pythagoras poſuit terram, ibi medium non eſt. poſuit autem in pudendis hominis: ergo pudenda hominis non ſunt medium hominis. Pythagoras enim negat, terram eſſe mediam mundi. Quare fruſtra, ut dixi, hoc exemplo Pythagoræ utitur Varro. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Per id, quo diſcernitur homo, mas an femina ſit.*] Διὰ τῶν αἰδοίων. Catullus:

Grandia te medii tenta vorare viri.

Martialis:

Et ſeptem medias vorat puellas. SCALIG.

lin. 14. *Ubi.*] Marg. Scalig. *ibi.*

lin. 18. *Sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum eſt*] Vulg. *Sed quod vocant Delphis in æde, foramen eſt, allatum.* Deeſt hic Græca vox μεσομφαλίαν. Ita legendum: *Sed quod vocant Delphis μεσομφαλίαν in æde, foramen eſt,* &c. Veteres autem omnes excuſi habent, *Foramen allatum eſt quoddam,* non *adlatum.* Quod tamen perſuadere conatur Vertranius, ut ex hoc adſtruat correctionem ſuam. Sed profecto illa vetus lectio quam minimo negotio divinari potuit. Qui verſati ſunt in veterum ſcriptorum codicum lectione, non ignorant, in

illis ſcriptum eſſe, pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam. Sic hic allatum pro alatum. Alatum ergo foramen τεταινιωμένον, a faſciis in modum alarum utrinque penſilibus. Strabo lib. 9: Ἐνομίσθη δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐκάλεσαν ὀμφαλὸν, προσπλάσαντες καὶ μῦθον, ὅν φησι Πίνδαρος, ὅτι συμπέσοιεν ἐνταῦθα οἱ ἀετοὶ οἱ ἀφεθέντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς δύσεως, ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. οἱ δὲ κόρακάς φασι. δείκνυται καὶ ὀμφαλός τις ἐν τῷ ναῷ τεταινιωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῷ αἱ δύο εἰκόνες τοῦ μύθου. Locus Pindari, quem innuit Strabo, eſt in tertio Pythiorum. SCALIG. Legendum puto, *Foramen vallatum eſt.* Erat enim in templo Delphico cella ſubterranea, lapidibus magnifice exſtructa, in qua populorum & regum opes dedicatæ aſſervabantur. Homerus:

Οὐδ' ὅσα λάϊνος οὐδὸς ἀφήτορος ἐντὸς ἐέργει
Φοίβου Ἀπόλλωνος Πυθοῖ ἔνι πετρηέσσῃ.

Ubi λάϊνος οὐδὸς idem fere, quod hic *foramen vallatum.* Id autem genus cellæ Latini Græco nomine vocant *theſaurum*, ut Varro hic, & in epiſtola ad Sulpitium: *Quos theſauros Græco nomine appellaremus, priſcos Latinos Flaviſſos dixiſſe.* Seneca ad Lucilium: *Nec in theſauro ſtipe infuſa.* Liv. lib. 39: *Admonent deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra ſaxo quadrato ſeptum.* Porro ita dixit Varro *In theſauri ſpeciem*, ut Salluſt. lib. 3 hiſtor. *In modum templi celeberrimi.* Liv. lib. 34: *Locus ſaxo quadrato ſeptus, atque arcis in modum emunitus.* Vellejus lib. 1: *In formam juſti exercitus.* POPMA.

lin. 19. *Ut theſauri ſpeciem.*] Nihil ſuſpicatur de mendo hujus loci Vertranius: quaſi in tam anguſtum foramen tot immanes gentium theſauri includi poſſent. Id tamen ſentit ipſe: nos contra. quippe levi mutatione hanc veram putamus lectionem: *Foramen alatum eſt quoddam tenſatii ſpecie.* Eſt, inquit, foramen ſimile tenſario foramini, quod Græci vocant ὀμφαλόν. Homerus — ζυγὸν ὀμφαλόεντα. Enarrant grammatici, ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λέγουσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ' ὧν αἱ ἡνίαι δέδενται. Eſt ergo illud foramen tæniis utrinque vinctum, quemadmodum & tenſarum umbilici, in quos inſeruntur funes illi, quibus utrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manavit, quod tenſaurum pro theſauro ſcriberent, ut hodie viſitur in marmoribus antiquis. Hic vero cum *tenſari* ſcriptum eſſet, putarunt eſſe *tenſauri* pro *teſauri.* Similis error in exemplo quodam Attii a Nonio adducto: — *frena teſauri equorum*

accommodant. Legendum enim *tenſarii*. Tenſarii, ut aurigarii, eſſedarii. Quamquam ſimplicius fuerit, ſi dicamus, foramen quoddam allatum eſſe Delphis, ut ibi eſſet quaſi theſaurus quidam, quod Græci vocarunt ὀμφαλὸν, a ſimilitudine humani umbilici. SCALIG.

ead. & ſq. *Quod Græci ὀμφαλὸν, umbilicum, dixerunt.*] Tollenda vox *umbilicum*, quæ tantum erat interpretamentum Græcæ, a quodam ſtudioſo in ora libri annotatum. SCALIG.

lin. 21. *Calydonia altrix terra exuberantium virûm.*] Quod ſuccinctius Græcis, βωτιάνειρα, καὶ κουροτρόφος. SCALIG.

lin. 27. *Areopagitæ quid dedere aliud, quam pedam?*] Vulg. *Areopagitæ cui dedere quam pudam.* In veteri lectione, *cui dedere quam peram.* Ex quibus veſtigiis multum adjuti ſumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter penſitatis, ſuccurrit ſtatim eſſe locum ex Eumenidibus Ennii, quas ipſe vertit ex Æſchylo. Neque vero mihi dubium eſt, quin hæc ſit vera ſcriptura:

Areopagiticam ea de re vocant petram.

Æſchylus vero:

— ἔνθεν ἔστ' ἐπώνυμος
Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος. —

ſed nihil facimus, niſi oſtendamus, Eumenidas Æſchyli verſas eſſe ab Ennio. Quod faciemus, ſi ea, quæ in Nonio adducuntur ex Emenidibus Ennii, cum Æſchylo conferamus. Primum illud:

——— *tacere opino eſſe optumum,*
Ut pro viribus ſapere, atque fabulari tute noverint;

plane eſt ex illo:

Σιγᾷν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν θεσμοὺς ἐμοὺς,
Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,
Καὶ τόνδ', ὅπως ἂν εὖ καταγνωσθῇ δίκη.

Item:

Id ego æquum aptius feciſſe me expedibo, atque eloquar.

Æſchylus:

Σύ τ' εἰ δικαίως, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.
Πράξας γὰρ, ἐν σοὶ πανταχῆ τάδ' αἰνέσω.

Item:

Niſi patrem materno ſanguine exanclando ulciſcerem;

plane ex illo:

Ἄλγη προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδίᾳ,
Εἰ μή τι τῶνδ' ἔρξαιμι τοὺς ἐπαιτίους.

Quod autem eſt ex eodem,

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;
latius apud Æschylum:

Νικᾷ δ' Ὀρέστης, κᾂν ἰσόψηφος κριθῇ.
Ἐκβάλλεθ' ὡς τάχιστα τευχέων πάλους.

Illam vero Æschyli fabulam totam nos vertimus veteri stilo Pacuviano. In quo maxime sunt reprehendendi isti, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam dissimiles sui reddunt, ut pudeat me legere Homerum, Silii Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquentem. Sed de his alias. SCALIG. In nonnullis antiquitus excusis est: *Areopagitæ qui dedere quam pudam.* ex qua corrupta scriptura fortassis legendum: *Areopagitæ quoi dedere luam putam.* Ennii tragœdia fuit Eumenides, in qua tractavit judicium Orestis, quod ille ex materna cæde subiit in Areopago. nam duodecim Dei in illo divini humanique juris domicilio inter Orestem & Furias judicarunt, & cum sententiæ ita variarent, ut essent æquales numero, contenderentque Eumenides illum condemnatum; Minerva absolutioni calculum adjecit, censuitque, in pari numero sententiarum absolutionem damnationi præponendam esse. unde Cic. pro Milone: *Eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis sententiis non solum divina, sed etiam sapientissimæ Deæ sententia liberatum.* Eo fortassis pertinent hæc Ennii:

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;
Areopagitæ cui dedere luam putam.

Dare verbum judiciale, ut *dare sententiam, litem*, frequens atque usitata jurisconsultis, atque aliis bonis auctoribus locutio. *Lua* pro purgatione, absolutione, vox poetica. Nam *Lua mater*, nomen Deæ, a luendo expiandoque, quod lustrationibus & purgationibus præesset. POPMA.

lin. 29. *Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.*] Citat Servius ex Ennio. *Pedibus pulsatis Olympum* dixit, ut Virgilius:

Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.

Aratus:

— θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται.

Catullus ex Callimacho:

Sed quamquam me nocte premunt vestigia Divûm.

Ergo hic Olympus pro cælo. Veteres physici, atque etiam theologi, unicuique Musæ sedem suam in cælo assignarunt. De quo vide Macrobium in somn. Scip. libro 2, cap. 3. Ex quo intelligis, quare evocet Musam e cælo Horatius, cum canit:

Descende cælo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce tu mavis acuta,
Seu fidibus, citharave Phœbi.

ut desinat ineptire ille literator, qui nomine Helenii Acronis nescio quas nugas in eum locum effutivit. Nam plane Horatius prima invocatione sequitur veteres theologos: in ceteris autem verbis imitatus est Alcmana, ita canentem:

Μῶσ' ἄγε Καλλιόπα θύγατερ Διὸς,
Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων· ἐπὶ δ' ἵμερον
Ὕμνῳ καὶ χαρίεντα τίθει χορόν.

citat Hephæstion. SCALIG.

Pagina 85.

lin. 3. *Quasi Hellespontum, & claustra.*] Cur vero hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen auctoris præ se non ferunt. Quamquam & sine auctore potuit adducere Varro, ut sæpe facit. Forsan ita restitui potest: *Ad Hellesponti claustra. claustra, quod Xerxes* &c. ex Medea:

Ἐφ' ἁλμυρὰν πόντου
Κλῇδ' ἀπέραντον.

Κλῇδα hic diserte vocat claustra. Ut etiam Æschylus in Persis dixerit, κλεῖσαι Βόσπορον, quod Herodotus ζεῦξαι. Ita enim scribit:

Καὶ τόδ' ἐξέπραξεν, ὥστε Βόσπορον κλεῖσαι μέγα;

Tametsi de verbis Ennii non satis mihi constat: tamen puto, verba, quæ hic desiderantur, ex illis Euripidis translata esse. SCALIG. Ennius lib. 7 Annal. opinior, dixit, classem illam CLX navium, qua C. Duillius Cos. Pœnos devicit primo bello Punico, cum in ancoris staret, fuisse Quasi Hellespontum, id est, claustra maris aut portus, ut loquitur Varro, & post eum Virgilius,

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

& Lucanus:

Tunc claustrum pelagi cepit Pharon.

Et fortean de eadem classe procincta intelligenda verba sequentia, quæ ita in numeros redigi possunt:

Ut conferre ratem æratam quivere perite,
Per liquidum mare sudantes eunt, atque sedentes.

Romani milites, inquit, edocti artem remigandi, classem in

altum duxerunt. *Conferre ratem*, est, certatim & obnixe impellere. Ennius:

Cæruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Plautus: *Bene navis agitatur: pulchre hæc confertur ratis. Ærata navis*, quæ æreo rostro in prora armata est. Virgil. lib. 10:

Quot prius æratæ steterant in litore puppes. POPMA.

lin. 7. *Concludit*] Marg. Scalig. *Conlidit.*

lin. 8. *Liqui in Ægæo freto.*] Vulg. *Alicui in* &c. Legendum puto, *Allicui in Ægæo freto.* Est antique dictum pro *Allexi*, ut pellicuit, pro pellexit. De Nauplio intelligendum. Euripides Helena de Nauplio:

— πέτραις Καφηρείαις ἐμβαλὼν Αἰγεῖ τε.

Adjuvat & Servius, qui in eum locum Virgilii,

Vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervæ
Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

ait, Virgilium a Pacuvio de eadem re loquente accepisse: qui dixisset:

Si Priamus adesset, & ipse ejus commiserescèret.

Cui simile illud Sophoclis:

Ὡς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιος θρήνων τυχεῖν.

Restat, ut, ex qua fabula acceptum sit, videamus. Ego puto ex Duloreste Pacuvii, cum eo versu, quem supra adduximus ex Servio. Apud Priscianum ex Duloreste citantur hæc:

——— *pater*
In Caphareis saxis pleros Achæos perdidit.

Quod videtur dictum ex persona Orestæ, qui causam, quod ab omnibus urbe exigeretur, refert ad μῖσος patris, propter quem tot Græcorum proceres perdidisset Nauplius. Id videtur accepisse ex Euripide in Oreste:

ΟΡ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμάτων. ὅπη μολῶ;
ΜΕΝ. Τίνες δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνταί σε γῆς;
ΟΡ. Οἴαξ, τὸ Τροίας μῖσος ἀναφέρων πατρί.
ΜΕΝ. Συνῆκα. Παλαμήδους σε τιμωρεῖ φόνου.

Sed & quædam ex Oreste Euripidis in suam Dulorestem transtulisse videtur Pacuvius. ut illa:

Sed incertat me dictio, quin rem expedi.

Nam simile Euripidis:

Τίς; οὐ γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν σὺ μὴ λέγῃς.

Item Euripidis:

— Ἀργεῖαί τε νιν
Ὑμνοῦσιν ὑμεναίοισιν. αὐλεῖται δὲ πᾶν
Μέλαθρον. —

Pacuvius Dulorefte apud Nonium:

——— *hymenæum fremunt*

Æquales: aula refonit crepitu mufico.

Aulam hic τὸ μέλαθρον vel veftibulum vertit. Plato explicat verfum Pacuvii, in Sympofio: Καὶ ἐξαίφνης τὴν αὔλειον θύραν κρουομένην πολὺν ψόφον παρασχεῖν, ὡς κωμαστῶν καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν. SCALIG.

lin. 13. *Pacuvius.* (*Æges*) *ferme aderant.*] Expungenda eft vox *Æges.* Eft autem verfus fine dubio ex eadem fabula Dulorefte. SCALIG.

lin. 16. *Dicitur: ut Ennius*] Marg. Scal. *dixit Nævius.*

ead. & fq. *Conferre aut ratem æratam.*] Scio *conferre ratem* Latine dici. Plautus:

Bene navis agitatur: pulchre hæc confertur ratis.

Significat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν. ut conferre gradum. Tamen ita potius videtur legendum:

——— *conferta rate, inærataque perite*

Qui dium mare eunt fudantes, atque fedentes.

Conferta rate. idem:

Cæruleum fpumat fale conferta rate pulfum.

Inærata. Val. Flaccus:

Primus inæratis pofuiffem puppibus arma.

Χαλκέμβολος Græcis. Et dium mare, ut εἰς ἅλα δῖαν. Inærata perite, ut εὖ ἀραρυῖαν. SCALIG. Prifca fcriptura habet: *Ut conferre queant.* Ex qua lego:

Ut conferre queant, rate mœrataque perite

Per liquidum mare eant fudantes atque fedentes.

Rate mœrata, hoc eft, *murata*, nam *muros ratis* dixit Ennius exemplo Græcorum, qui dicunt τοίχους τῆς νεώς. Porro verfus ifti Enniani, nifi fallor, loquebantur, quomodo primum Romani claffem fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & Otacilio Craffo Coss. ut refertur a Polybio lib. 1. Quamdiu igitur fabricabatur claffis, confules ftatuebant exercitum in terra fedentem, & docebant, quomodo hortatori parendum effet, quomodo conferenda navis, quod nunc innuit Ennius. Sed præftat Polybii verba proferre, ut & hiftoriæ progreffus intelligatur, & conjectura noftra confirmetur. Οὐ μὴν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευήν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ κωπηλατεῖν τὸν τρόπον τοῦτον. καθίσαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἄνδρας τὴν αὐ-

τὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστὴν, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνομεύειν ἐξωθοῦντας ταύτας συνείθιζον, ἄρχεσθαί τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Quod vero ait Polybius, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς καὶ πάλιν προνομεύειν τὰς χεῖρας, idem Ennius retulerat 7 Annal. ex quo & superiores quoque versus sumtos esse par est.

Poste recumbite, vestraque pectora pellite tonsis. Et:

Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas.

Quid enim aliud est, quam exercitatio Romanorum adhuc rei nauticæ imperitorum, de qua Polybius agit? Subjicit Polybius, ἄρχεσθαι καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Ex eodem Annali versus Ennii, qui Polybium ad verbum interpretantur, proferamus: —

——— *tonsam ante tenentes*

Parerent, observarent, portisculũ signum

Cum dare cœpisset ———

Qui enim κελευστὴς Polybio, is est *portisculus* Ennio. Apparet igitur, versus, quos postremos citavimus, non multum abfuisse ab iis, quos Varro hic profert: utpote cum eadem res in ipsis ageretur. SCALIG.

lin. 17. *Perit.*] Margo Scalig. *Peritet.*

lin. 18 sq. *Ratis dicta navis longa propter remos, quod hi, cum per aquam sublati* &c.] Ubi, obsecro vos, illud etymon, quod Varro velle videtur constituere in voce *Ratis?* Usque adeone oblitus sui, ut præter morem suum contentus fuerit, ratem, quid esset, non unde esset, docere? Atqui metuendum non erat, ne Varroni deessent etymologiæ, non medius fidius magis, quam lusciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium suum, si ita legas: *Ratis dicta navis longa, propter remos: quod hi cum per aquam sublati dextra & sinistra duas partes facere videntur, rarescunt: & hoc ratis. Stlatum, illud, ubi plures mali, aut asseres, ac restes: ab lato.* Ergo ratis ab rarescendo, quod rarescant ejus remi, cum dextra & sinistra tolluntur. Stlatum quoque idem erat: sed ille constituit quandam differentiam. SCALIG.

lin. 20. *Sunt dextra & sinistra.*] Vulg. *Sub dextra & sinistra.* Sed melius legeris sine præpositione. SCALIG.

lin. 22 sq. *Aut asseres. — Agrestis ab agro.*] *Agrestis* male, pro *ac restes.* Quod vero corrupissent illud in *agrestis*: necesse fuit, ut, qui agrestis etymon vellet deducere, illud fa-

ceret ex agro. Quare merito inducendum est, & reponendum, *ab lato*. SCALIG. Videtur legendum, *Ac restes, a raro. Rates* vult dictas *a raro* sive *rarescendo*, quod ex pluribus partibus constant. Sunt enim *rates* plures mali aut asseres connexi, qui per aquam aguntur. hinc tralatitie *ratis*, navis longa, in qua remi, cum a remigibus super aquam sublati sunt dextra & sinistra, duas partes efficere videntur. Sed argutatur Varro, nec animadvertit, primum solitos antiquos navigare ratibus & parvis quibusdam actuariis, inventis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege, ut tradunt Plinius & Diodorus Siculus: postea repertis longis navibus, pristinum *ratis* nomen mansisse, id quod in multis aliis accidit. Melius ergo Festus: *Rates vocant tigna colligata, quæ per aquam aguntur. quo vocabulo interdum etiam naves significantur.* item remi. POPMA.

lin. 24. *Insulas dictas apparet.*] Deest hic exemplum auctoris veteris, in quo illa mentio insularum facta erat. Quare hic notandum, quædam deesse. Porro insularum nomen Latinum est. Insilare veteres dicebant amicire & velare, ut puto: cum contra exuere dicerent, exsilare. Inde ergo infulæ. Tæniarum vero appellatio Græca est. Clemens Alexandrinus: Καθαρσίαν μεταλάμβανε θεοπρεπῶν, οὐ δάφνης πετάλων, οὐ ταινιῶν τινων ἐρίῳ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμένων. Et quod ait, velari solita sepulcra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno:

Sepulcrum plenum tæniarum ita, uti assolet.

Tamen eas tænias sepulcrales melius Græci vocant *κειρίας*, quasi *κτερίας*, a mortuis. SCALIG.

lin. 26 sq. *Cum ad sepulcrum* &c.] Hunc morem plane expressit Virg. lib. 2 Æneid. de sepulcro Sichæi:

Præterea fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod amore colebat,
Velleribus niveis, & festa fronde devinctum.

quod Servius interpres non recte accipit de postibus, quas novæ nuptæ laneis vittis solebant ornare, cum primum mariti domum ingrediebantur. Capitolinus in M. Aurelio: *Tantum honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum additis hostiis & floribus semper ornaret.* Eodem pertinet illud Nævii:

——— *velatas frondentis comas.*

quod Virgilius imitatus lib. 3 Æneid.

Velatasque comas præsentiaque ora videbat.

& lib. 8:

——— *Herculea bicolor cum populus umbra,*

Velavitque comas, foliisque innexa pependit.
Velatæ autem sunt vittatæ. Plautus Amphitruone:

Velatis manibus orant ignoscamus peccatum suum. POPMA.

lin. 28. *Sed velatas frondenteis comas.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Ideo Nævius ait, Sed velatas* &c. Melius, *velatus frondentes comas.* Forsan ex Alcestide:

— κατεκώμαζον κάρα
Στεφάνοις πυκασθείς.

Verba Herculis. Vertit enim Euripidis Alcestin Nævius. Illa satis probant: *manciolis tene Illis.* Euripides:

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας χειρὸς ἐξ ἐμῆς δέχου.

Item:

Hoc fieri impendio fit.

id est, fieri incipit. Ex illo:

Σύ τ' εἴργεις, τὰ δ' ἕτοιμα.

At illa planius ex chori persona:

Corpore, pectoreque undique obeso,
Mente exsensa, tardigemulo
Senio oppressum —

Supple vidi, aut habui.

Ἐμοί τις ἦν ἐν γένει, ᾧ κόρος ἀξιόθρηνος
Οἴχετ' ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας
Ἔφερε κακὸν ἅλις, ἄτεκνος ὤν,
Πολιὸς ἐπὶ χαίτας, ἤδη προπετὴς,
Βιότου τε πρόσω. SCALIG.

ead. & sq. *Cornuatam umbram.*] Vulg. *Cornua taurum.* Non est ex superiore Nævii exemplo, sed est aliud testimonium poetæ nescio cujus, ex Coronide anapæstica. ita videtur distinguendum:

——— *cornuat aurum,*
Umbram jacit: icere paret. Cornuat a cornibus. Cornua a curvore, &c. Cornuat, elegans verbum, pro flectit & incurvat arcum, donec cornua arcus inter se coeant; ut Maro:

— *donec curvata coirent Inter se capita.* —

Et aurum pro aurato arcu. Sic Ennius Almæone:

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum luna innixus.

Luna innixus dixit, quod Ovidius lunare arcum. Sic — *pleno se proluit auro*, aurea patera. Sic Pindarus δαμασίφρονα χρυσὸν vocat, quem paulo superius χαλινὸν χρυσάμπυκα. *Umbram jacit.* Sic loquitur Plinius libro 2, id est, jam Umbram jacit imminentis teli, aut sagittæ: ut paulo post, *icere*

paret. Poterat tamen legi, *Vibrans jacit;* aut, *Vibrat, jacit.* Nihil tamen muto. Et, *icere paret*, non *apparet*, ut fiat coronis anapæstica. *Paret* etiam in formulis Jurisconss. legitur. Ad quod allusit Petronius Arbiter:

Jurisconsultus Paret, Non paret habeto. Et *icere paret*, ut Homerus βαλέοντι ἐοικώς. SCALIG. Antiqui libri *Cornua taurum:* unde legendum, *Cornuat aurum.* Mos Romanus, victimas majores cornibus inauratis, & capite velato infula atque candida vitta, ante aras immolandas sistere. Virgil. lib. 10:

Et statuam ante aras aurata fronte juvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem.

Ovidius:

——— blandis indutæ cornibus aurum,
Cæciderant ictæ nivea cervice juvencæ.

Atque eo pertinebant verba Ennii, quæ hic exciderunt, in quibus facta erat mentio infularum: tum illa, *Cornuat aurum, umbram jacit*, id est, cornua hostiæ auro induit & obducit. *Infulæ*, velamenta, ut hic. Arnobius lib. 5: *Quid coronæ? quid violæ? quid volucra mollium velamenta lanarum?* POPMA.

lin. 30. sq. *Quod pleraque curvamus. At quas memorat nosse vos esse.*] *Curvantur* forte. AUGUSTIN. Vulg. — *memorant nosse nos esse.* Apponam hic lectionem, quam puto esse veram, ne quid nos fallat Italorum commentitia: *Cornua a curvore dicta, quod pleraque curva. Musas quas memorant Casmœnas esse. — Casmœnarum priscum vocabulum, &c.* Est ergo testimonium alicujus poetæ: & non dubito esse Ennii. Quare qui melius conjectaverit, palmam ferat, & aheneus stet. SCALIG. Ennius fortassis ita scripsit:

Musai quas memorant Casmenas esse Latini,
Musai quæ pedibus magnum polsatis Olympum.

Nam Homerum suum secutus in principio Annal. invocavit Musas, ut testatur Varro lib. 1 de Re rustica. POPMA.

Pagina 86.

lin. 5. *Cosauli, Dolosi, Eso.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Orculo, dolosi, ero.* Vetus scriptura, *Cosauli:* forsan *Cæsuli*, pro *Cæruli;* vel, *Cosaullæ*, pro *Corollæ:* ut aula, olla. Tamen dubito. Nam quis hodie Saliaria carmina interpretari se postulet, quæ olim magnis quoque viris laborem facessebant? Quid enim de illis ait Cicero? quid item Varro, qui testatur, Ælium in iis pauca esse assecutum? Quare ego

postulem post tot magnos viros, ut perdam semper, assidue ludere aleam? ut inquit ille. SCALIG.

ead. & sq. *Omnia vero adpatula coemisse. Jam Cusiatii, Muses, Ruse, dumque Janus venet: post Melios, Melior.*] Vulg. *Omnia vero at patula coemisse, jani, cusiames duo nuseruses, dumque janusque venet.* Hæc sat erant, quæ vel eruditissimos viros deterrerent a tanto negotio aggrediendo: nedum ego tam molestam provinciam detrectarem. Quod videri possit aut temerarii in tantis erroribus, aut arrogantis, post tantos viros, manum huic auctori admovere. Tamen quis negarit, nos in multis non infeliciter operam posuisse? Quod quia feliciter cessurum speramus, non est, quod post tanta, prope dixerim, *ἀνδραγαθήματα*, in hoc uno *παρακινδυνεύματι* animum despondeamus. Non enim affirmare possum, quid vere hic excogitatum a nobis sit, quid non vere. Hoc relinquimus illis, qui, quod non inepte hic dictum observaverint, industriam saltem, si qua ea est, laudare poterunt: nec, cum perperam aliquid animadversum erit, voluntatem improbabunt. Ponamus igitur, ita Varronem scripsisse, donec majora ingenia aliquid verisimilius comminiscuntur: *Ut in carmine Saliari sunt hæc: Cosaullæ, dolosi, eso. Ennio vero ac Pacuvio, misesia, incusia, mesidie, onese, rudesumque, Venese, quod venere post, melios, melior* &c. Itali multa hinc, quod ea emendare non potuerunt, sustulerunt: quam temerario consilio, vides. SCALIG. Jam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem hujus depravatissimi loci eruimus, quam antea frivolis conjecturis indagabamus;

——omnia
Dapatilia comisse Jani cusiones.
Duonus ceruses Divius Janusque venit.

Sunt autem duo versus Saturnii, quo genere conscriptum fuit carmen Saliare. Neque enim ante tempora Ennii aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Livius Andronicus prosa oratione, non versibus, scripsit Odysseam. Illa autem vox *omnia* in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est præcedentis. *Dapatica* & *dapatilia* veteres vocabant omnia opipara. *Comisse* igitur est comedisse, ab eo, quod comest, non comedit dicebant. *Comisse* igitur, quod postea *comesse*. Neque aliter invenitur apud Plautum. *Duonus ceruses*, est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator: quod alibi notamus. ut a *gnarus* factum *gnarures*, quo Plautus utitur; & Ausonius;

Non promus instans, non arator gnarures.
ita a *cerus* factum *cerures*, quod veteres dicebant per ſ *ceruſes*. Et hoc eſt, quod hic diſputat Varro. *Divius* & *Divianus*, qui poſtea Janus. ut Divia & Diviana, quæ poſtea Jana & Diana, auctore etiam eodem Varrone. *Cuſiones* ſunt Curiones, nempe ii, qui curialia ſacra faciebant. hic vero etiam pro miniſtris ſacrificiorum, ut ſæpe. IDEM. Marg. Scalig. *conveniſſe* pro *coemiſſe*. Videndum, an legi debeat: *Jania vero ad patula conveniſſe. Jani cuſiones Duonus cerus dumque Januſque venet.* fuerunt enim verſus Saturnii, quos luxatos ſuis numeris Varro, ut ſolet, adduxit. *Jania* templum Jani Quirini, ut *Minervium*, *Dianium* & ſimilia; quod ſemper patebat, niſi cum pax eſſet pop. Rom. terra marique parta. *Cuſiones* pro *curiones* ſunt miniſtri ſacrificiorum. *Duonus cerus* eſt bonus creator, ut in eodem carmine Saliari Janus indigitabatur *Cerus manus*, id eſt, creator bonus, auctore Macrobio. *Venet* pro *venit*, ut in columna Duillii, *Pugnandod cæpet.* POPMA.

lin. 12. *Divum exta cante.*] Obſcurus locus: tamen Divum Deum, puto intelligi Janum, ut conjicimus ex Macrobio: qui eum in Saliari carmine ita vocari ſcribit. Puto etiam eum per Cerum manum, id eſt, procreatorem bonum intelligi. *Supplice* autem pro ſuppliciter. De ejuſmodi adverbiis vide Nonium. SCALIG.

lin. 14. *Veteres Caſmenas caſcas res volo profari. Et primum.*] *Profari volo*, quidam. AUGUSTIN. Ita diſpone:

Veteres, o Camenæ, caſcas res volo profarier
Et Priamum. —

O Camenæ, volo profarier veteres & Caſcas res, nimirum Priamum. Nam non de Caſmenarum appellatione amplius agit, ſed de Caſco. SCALIG.

lin. 18. *Quam primum caſci populi genuere Latini.*] Hunc verſum Ennii intelligit Cicero prima Tuſculana. Caſcos autem Latinos interpretor eos, qui ante Romam conditam in colonias deducti ſunt a Latino Silvio Albanorum rege. Quæ a Romanis poſtea Priſcæ dictæ ſunt. Auctores Livius & Feſtus. In Dionyſio legitur ,. Λατῖνοι οἱ καλούμενοι Πρίσκοι. SCALIG.

lin. 19. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius.*

ead. *Caſcum duxiſſe caſcam*, &c.]

Caſcum caſcam duxiſſe non mirabile 'ſt:
Quoniam canoras ſanciebat nuptias.

Pertinet huc titulus Satyræ Varronianæ, *εὗρεν ἡ λοπὰς τὸ πῶμα. περὶ καθηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων.* Quam ego utramque scripturam offendi in codice Nonii manu scripto, antequam vidissem annotationes Adriani Junii, viri eruditi, qui *περὶ γεγαμηκότων* se offendisse in veteri codice testatur. SCALIG.

lin. 20. *Quoniam canoras.*) Legendum omnino: *Quoniam Caron eas faciebat nuptias.* Caron, prout tunc sine aspiratione scribebant, est Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatio? Quod decrepito decrepita nupserit, Charontem eorum fuisse pronubum & auspicem, ait Manilius. SCALIG.

lin. 21. *Papinii epigrammation.*] Exstat hic perlepidum perque venustum Papinii epigrammatium in adolescentem Cascam, sed quibusdam tamen locis inquinatum, atque maculatum. ego creta quadam cimolia ejus maculas detergere conabor, proponamque id, quemadmodum scribi debere censeam:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,
Fili potoni sesquisenex puerum.
Dic tu illam pusam: sic fiet mutua muli:
Nam vere pusus tu, tua amica senex.

Cum invenissem in vetere libro *potonis esqui senex*, existimavi *potoni sesquisenex* legendum, id est, plusquam anus. *Senex* enim de muliere etiam dicitur, ut, *tua amica senex.* Sunt & duo jambici versus oppido quam elegantes Manilii, de casca cascam ducente. in quibus canoræ nuptiæ sunt congruæ, convenientes, concinentes. TURNEB. *Pomponii* apud Priscianum. Sic autem ejus epigramma legendum est:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,
Fili Petroni, sesquisenex puerum.
Dic tu pusam illam: sic fiet mutuo muli.
Nam vere pusus tu, tua amica senex.

Secundum autem versum acceptum referimus nunquam satis laudato viro Adriano Turnebo, unico Galliæ nostræ atque adeo totius Europæ ornamento. *Senex* autem feminino, ut Tibullus, si bene memini:

Hanc rident merito tot mala ferre senem. SCALIG.

Pomponii poetæ duo celebrantur, unus *L. Pomponius* Bononiensis, Attellanarum auctor antiquissimus, sensibus celebris, verbis rudis, & novitate inventi a se operis commendabilis, ait Paterculus. Alter *Lucius Pomponius Secundus*, tragicus vates civisque clarissimus, temporibus Caji & Claudii Imperat. de

quo crebra mentio Senecæ, Plinio, & Tacito. Ab utroque diversum puto illum Epigrammatarium, quem Varro hic nominat, ad quem forte referendum poema Marsyas, quod ut impudicum notat Arnobius lib. 2 adversus Gentes: *Fornicem Lucillianum, & Marsyam Pomponii obsignatum memoria tenetis.* Videtur autem tractasse de nocturnis stupris & variis generibus libidinum, quibus infamis statua Marsyæ Dei in celeberrima fori parte, ubi causæ agebantur. Seneca de Beneficiis lib. 6 de Julia Augusti filia: *Pererratam nocturnis comessationibus urbem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiæ in stupra placuisse; quotidianum ad Marsyam concursum, cum ex adultera in quæstuarium versa, jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret.* POPMA.

lin. 23. *Ridiculum* &c.] Priscianus lib. 3 refert ex Pomponio postrema verba hujus epigrammatis, *tua amica senex 'st.* cetera mendose scripta redegit in hunc ordinem Octavius Pantagathus, qui permulta alia restituit. Veteres libri sic habent: *Ridiculum est cum te cascam tua casca dicit. Amica Philopotonis ejus, qui senex puerum dici pusum, puellam pusam. Sic fiet mutuam mulinam, ut sis vere pusus tu, tua amica senex.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Philotonis.*] Antiqui libri: *Filoptonis ejus qui senex.* Unde legendum: *Filia Tithoni, sesquisenex.* Festive vetulam appellat filiam Tithoni, cujus senectus in proverbium abiit, Τιθώνου γῆρας. Ita Martialis de vetula, Pyrrhæ filia, Nestoris noverca. POPMA.

lin. 27. *Cassinum.*] Primam corripuit Silius lib. 12:

——— *Nymphisque habitata Casini*
Rura evastantur. —

Et ita legitur in Plinianis exemplaribus. SCALIG. Idem in margine *Cascinum.*

lin. 29. *Unde & Cassinum forum vetus.*] Quod ait Varro, *etiam nunc Casinum forum vetus appellant*, intelligo, oppidum Casinum a Romanis appellatum fuisse *forum vetus.* Nam fori nomen multis indiderant oppidis, ut *foro Cornelii, foro Sempronii, foro Livii.* TURNEB. Pro *Cassinum* Marg. Scalig. *Cascinum.*

ead. & sq. *Item significant in Attellaneis aliquot pupum senem, quod Osci Casnar appellant.*] In antiquis libris scribitur: *Item significavit in Attellanis aliquot pappum senem, quod casnar appellant.* hic *pappum senem* esse suspicor carduorum lanuginem, senilem hominum canitiem æmulantem: Græci γήρειον appel-

lant. editiones *pupum* habent: qui volet, eas ſequatur. TURNEB. *Pappum ſenem* legimus. Alibi rationes reddimus. SCALIG.

lin. 31. *Oſci Caſnar appellant.*] Ita lege apud Nonium, *Caſnares ſeniles. Varro ſexageſimo: vix ecfatus erat, cum more majorum, ultro Caſnares arripiunt: de ponte in Tiberim deturbant. Senibus craſſis heu muli non videmus quid faciant. Nam quis patrem nunc decem annos natus non modo aufert, ſeu tollit, niſi veneno?* Alluſum autem ad vetus proverbium, Sexagenarios de ponte: quare & depontani ſenes dicebantur. Ab eo inſcripta eſt ſatyra Sexageſimus. Hoc etiam fieri ſolitum in Ceorum inſula. teſtis Menander:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανία,
Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς.

Strabo explicans hos verſus, προσέταττε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνιάζεσθαι, &c. Meminit & Stephanus dictione ἰουλίς. Ælianus quoque de Varia hiſtoria lib. 3. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide alluſiſſe:

Sine ſuam ſenectutem ducat: utique ad ſenium ſorbitio.

ut Perſius, *ſorbitio tollit quem dira cicute.* In Varronis verbis hæc præſtitimus. Teſtimonia tria, quæ diverſis locis divulſa ſunt apud Nonium, conjunximus. Deinde ubi in Nonio ſcriptum erat, *carnales ſedules*, ſcribimus, *Caſnares, ſeniles.* Poſtremo, ubi vulgati codices habebant, *homuli*: manu ſcripta lectio habet, *heu muli.* Erat autem convitium in ſtupidos. Catullus: *Mule nihil ſentis.* SCALIG.

Pagina 87.

lin. 1. *Profectum a verbo Ambe.*] Hoc verbi, ſollicitos & anxios habet grammaticos. Ego *ambe* puto eſſe *circum*, quod diminutum dicitur *an*, ut in *anquiro.* Integrum eſt & incolume in explicatione ancilium in libris antiquis. Nam editionum cenſores eum quoque locum violarunt atque læſerunt. *Ancilia dicta ab ambeciſu.* Dicitur & *ambu*, ut in *ambubajis.* TURNEB. Al. *A verbo Ambio.* Antiqui libri: *A verbo Ambe*, ut fortaſſe legendum ſit, *A præverbio ambe.* Varro appellat *præverbia*, quæ nos *præpoſitiones*, inter quas *am*, id eſt, *circum*, quod idem *ambe*, ut *quamde, inde*, vel *endo*, pro *quam, in.* Similiter infra, *ancilia dicta ab anciſu:* quidam libri *ab ambeciſu.* POPMA.

lin. 7. *Canis caninam non eſt.*] Juvenalis:

——— *parcit*
Cognatis maculis similis fera. —
Æschylus Supplicibus: Ὄρνιθος ὄρνις πῶς ἂν ἁγνεύοι φαγών; Proverbium. Allusit eo Martialis:

Pellem rodere qui velit caninam.

Caninam, si pro pelle, bene. Nam ita κυνέαν Græci. Si pro carne, melius dixisset *catulinam*. Plinius libro 29: *Catulinam adjicialibus quidem celebrem epulis fuisse, Plauti fabulæ sunt indicio.* Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus ejus rei mentionem fecerat. Festus: *Catulinam carnem esitavisse, hoc est, comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert.* Quamquam ego sane esitavisse non puto, sed tantum Canario sacrificio canes mactari solitas ad Caniculæ sidus placandum. Græce dicitur περισκυλακισμός. Item in Lupercalibus, ut refert Plutarchus. Video & dubitari, quæ esset adjicialis cœna in verbis Plinii. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiam, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adjicere. Cornelius Tacitus Annali 2: *Rescuporis sanciendo, ut dictitabant, fœderi, convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam*, &c. SCALIG.

ead. & sq. *Litera commutata Abagio, dicta.*] Lego: *Litera commutata ambagio dicta. Ambiegna* autem est, circum quam duo sunt agni. TURNEB.

lin. 18. *Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat.*] Ita lege:

Tantidem quasi feta canes sit, dentibu' latrat.

Sophocles Electra, τοιαῦθ' ὑλακτεῖ. Plautus Captivis:

Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitarier,
Saltem ut si non arriderent, dentes ut restringerent.

Festus: *Hirrire, ringere: quod genus vocis est canis rabiosæ.* Lucilius de litera R:

Irritata canes quod, homo quam, planiu' dicit.

Idcirco Persius *caninum* vocat:

——*sonat hic de nare canina Litera.*

Tamen hirriunt & ringunt, cum jam restringunt dentes: Mutiunt vero, cum incipiunt irritari: ab eo, quod *M* vel *Mῦ* videntur edere. Itaque Plautus dixit, *Plautus cum latranti nomine.* est enim M. Plautus. SCALIG.

lin. 19. *Nequam & magnus homo.*] Μέγας apud Aristophanem est stolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur

in proverbio οὐδεὶς, σαπρὸς, μέγας, ἰχθῦς. Videtur tamen auctor illius acroteleutii hoc sensisse, Omnis piscis, quantumvis magnus, nullus est, si putidus. Idcirco idem est apud Plautum, *Nequam est piscis, nisi recens*. Stratonicus vero primus hoc protulit in Simylam quendam magnum & procerum, sed ineptum & stolidum, per parodiam, ut puto, ex quodam poeta: non autem quod ita poeta ille sensisset. SCALIG.

ead. & sq. *Laniorum immanis canes ut.*] Homerus eodem modo,

—— —— ὄρνιθος ὥς. SCALIG.

lin. 24. *Quod latratu signa dant, ut signa canant* &c.] Lego: *Ut signa canunt, canes appellatæ*. TURNEB. Non putarunt, hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est: *Quod latratu signa dant, ut, Signa canunt.* — citat enim illud commatium ex Ennio, ut puto. Sic supra, *Canis, quod, ut tuba & cornu, signum cum dant, canere dicuntur*, &c. SCALIG.

lin. 27. *Una trabes remeis.*] Versus hic nescio an sit Ennii, cujus mox subjicit nomen, & notissimum carmen ex Medea? an Livii Andronici, qui res gestas octodecim annorum totidem Annalium libris descripsit versibus heroicis, ut testatur Diomedes. Cujus cujus sit, ita videtur posse suppleri:

Sulcavitque trabes remis rostrata per altum.

Aliis placet:

Una trabes remis sulcat rostrata per altum.

Sed dictio *una* est Varronis, non poetæ. POPMA.

lin. 28 sq. *Cæsa accidisset.*] Aliis *cecidisset: πεσεῖν.*

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτε Τμηθεῖσα πεύκη.

Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone: *Cæditur lucus: alia frons decidit Pallados, platanos ramis: alia trabs pronis in humum accidens proxumæ frangit ramos cadens. Alius teneram abietem runis solo percellit: alius caballum arboris ramo in humili alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim.* Quæ verba quinque exemplis productis a Nonio dispersa in hunc modum conjunximus: nonnulla etiam ex manu scripta lectione restituimus. SCALIG.

lin. 31. *In Medo Ennius.*] Perperam huc irrepsit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus, *Quis tu es mulier*, &c. falso citatur ex Medo Ennii, pro Pacuvii. SCALIG.

Pagina 88.

lin. 3. *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cummerum fert.*]

Lego: *Itaque dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert.* Defenditur hæc emendatio Festi auctoritate, vas istud, quod in nuptiis ferebatur, *cumeram* appellantis, & *camillum*: quod &, ut ait, a camillo ferebatur opertum, utensilia nubentis continens. TURNEB. Vulg. *Qui cum merum fert.* Ex Festo repone: *Qui cumerum fert.* Etiam annotavit Vertranius. SCALIG. *Camillus* appellabatur in nuptiis puer patrimus & matrimus, qui ferebat cumeram, vas, in quo erant novæ nuptæ utensilia: in sacrificiis minister flaminis & flaminicæ: in Samothracum mysteriis præminister magnorum Deorum. Est autem hoc nomen origine, non, ut Varro putat, Græcum, sed Phœnicium aut Syriacum. Nam Turreni, sive Osci, qui a Phœnicibus duxerunt originem, & initio habuerunt linguam Aramæam, *cadmolum* appellarunt puerum ingenuum, quem ab illis orti Latini *camillum*, auctore Dionysio lib. 2 Antiquit. Rom. Nimirum a Cadmo illo Tyrio, qui primus literarum usum invenit, & homines ad vitam humaniorem revocavit: quæ omnia Græci transtulerunt ad suum Ἑρμῆν, eumque cognominarunt *κάδμον* & *κάδμιλον*, ut est apud Lycophronem. POPMA.

lin. 4. *In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt.*] Lego: — *plerique extrinsecus nesciunt.* TURNEB. Vera est lectio, *nesciunt.* Festus ait, utensilia novæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem ἀμφιθαλῆ vocabant, ἐν λίκνῳ, qui hic dicitur cumera, panes gestabat, cum hac incentione, ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον. SCALIG.

lin. 5 sq. *Casmillus nominatur in Samothraces mysteriis.*] Vulg. *Casmilos.* Μυοῦνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ, ait interpres Apollonii, τοῖς Καβείροις, ὧν Μνασέας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δέ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστιν ἡ Δημήτηρ· Ἀξιόκερσα δὲ, ἡ Περσεφόνη· Ἀξιόκερσος δὲ, ὁ Ἅδης. ὁ δὲ προστιθέμενος τέταρτος Κάσμιλος, Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. Mnaseas iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, ut novimus ex Josepho. Etiam ipsius nomen Manasses Phœnicium est. Quo magis moveor, ut καβείρους θεοὺς dicam alios non esse, quam Divos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentem significat. Porro de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium lib. 2, qui ait, quem Romani Camillum vocabant, a Turrenis Cadolum dictum. Camillus ergo

eſt ille, quem Græci *παῖδα ἀμφιθαλῆ* vocabant, quem patrimum, matrimumque, & puberem interpretantur. Item oſtendit vetus carmen, *Hiberno polvere, verno luto grandia farra camille metes.* Quod Cato expreſſit his verbis, *Agro ſicco per ſementim, agro læto per ver.* Plutarchus in Quæſtionibus Naturalibus ſimile refert proverbium: *Διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει.* Nempe hæc quæſtio pendebat ex ſuperiori, *διὰ τί πυροφόρος ἡ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἡ λεπτόγεως*; SCALIG.

lin. 9 ſq. *Subulo finitimas propter aſtabat aquas.*] *Subulo* mihi videtur eſſe tanquam *ſibilo*: exponitur a vetere critico *αὐλητής.* TURNEB. Puto eſſe ex Sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies, ſi *aquas* ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Feſto, eſt plane trochaicus ſeptenarius catalecticus: *Subulo quondam marinas propter aſtabat plagas.* — Forſan & apud Macrobium legendum, *Vicem Planipedis, & ſubulonis impudica & prætextata verba jacentis*: quod ad tibiam ejuſmodi verſus impudici funderentur. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet *ſabulonis*: videturque eſſe inſtrumentum citharœdicum. Memini enim me legere apud Apulejum, Sabulum eſſe genus organi muſici, ſive illud ſit pſalterium, ſive cithara, ſive quid ſimile, quod fidibus tenderetur, & plectro pinſeretur. Ad illud igitur illa impudica & prætextata verba cani ſolita innuit Macrobius, & nos ſupra oſtendimus ex Varrone *Ὄνος λύρας*:

Et orthopallica attulit pſalteria,
Quibus ſonant in Græcia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Ut comici, cinædici, ſcenatici, &c.

Aſtabat, non muto. Tamen poterat legi, *aſſabat.* Aſſare tibicines dicuntur, cum canunt tibia, nulla aliorum voce admixta: ſicut contra, canere aſſa voce dicuntur, qui nullis admixtis muſicis inſtrumentis, ſola voce canunt. Ab eo Græcis *ψιλοκιθαρισταὶ* dicuntur, ut Athenæo lib. 12, cum tantum *κιθαρίζουσιν.* Itaque ea dicebantur *ἄφωνα κρούματα* Pauſaniæ, quæ erant ſine voce. *Ὀγδόῃ δὲ πυθιάδι*, inquit, *προσενομοθέτησαν κιθαριστὰς τοὺς ἐπὶ τῶν κρουμάτων τῶν ἀφώνων*, id eſt, aſſorum. Non enim ſolum vox dicitur aſſa, quæ ſine tibiis, ſed etiam tibiæ aſſæ, quæ ſine voce. Eſt ergo aſſum, ſolum, merum. Unde aſſare quoque veteres poetæ dicebantur, cum in unum ſolum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta aſſamenta: ut eſt maxima pars Silvarum Statii, & olim

Saliorum fuit. Erant enim assamenta Janualia, Junonia, Minervia, priva poemata & carmina, in singulos eos Deos conscripta. Quod vero ait Nonius, assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficilis esse intellectus, neque ad eam rem ullum veterum producit testem: id nos invenimus alibi apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo adducto, cum hujus verbi *Betere* notionem explicat, *Assa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, cum betere foras jussit.* Hodie enim perperam legitur, *Assa nos multos*, etiam in manu scripto, quod vidi. Ubi tamen assa non est nutrix, sed adsestrix mulier, ut vocatur ab Afranio, quæ assidet fœtæ. ἀναγέτριαν vocabant Tarentini. Hesychius: Ἀναγέτρια, ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερετοῦσα γυνὴ, ἣν Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. Itaque supra apud eundem male legitur, ἀναγεστρὶς μάζα, Ταραντῖνοι. lege, ἀναγετρὶς, μαῖα. Obstetricem vocarunt aliter Latini, quod obstare pro assistere usurpabant: ut Ennio occensi pro adcensi, & obmoveto, pro admoveto, &c. SCALIG.

lin. 12. *Versus, quos olim Fauni*] Ennius:

——scripsere alii rem
Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:
Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,
Nec dicti studiosus erat.—

Hoc Ennius jactabundus tacite jacit in Nævium poetam, qui Saturnio carmine secundum bellum Punicum scripserat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere solitos, quod & vetustissimum id fuerit apud Latinos, sicuti Saturnus vetustissimus Deus. Unde verisimile, Faunos Latinorum (qui erant ut Magi Persarum, & Bardi Gallorum) hoc genere carminis fari oracula sua solitos. SCALIG.

lin. 17. *A versibus viendeis.*] Mendum est. Suspicor *vagiendis*. SCALIG.

lin. 18. *Corpore Tartarino prognata paluda virago.*] In hoc versu antiqui poetæ, etsi Varronem suspicio & revereor, parum tamen abest, quin putem eum hallucinatum, qui quidem *paludam* paludatam interpretetur, vocem secutus vitiosam. Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse, ut *paludum* pro paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, *prognata palude.* Constat enim, Minervam ad Tritonidem paludem natam fuisse, ut ea fere palude prognata videatur, sed tamen fas non sit, a tanti scriptoris sententia recedere. TURNEB. Purus putus Hellenismus:

Ταρτάρου ἐκγεγαυῖα μελάμπεπλος ἀντιάνειρα.

Ubi nullo negotio verbum verbo redditur. Plenius citatur apud Probum:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:
Cui par imber, & ignis spiritus, & gravi' Terra.

Ignis spiritus, πυρὸς μένος. Et gravis Terra, στυφελὴ χθών. Est autem, nisi fallor, illa, quam alloquitur Juno apud Maronem:

Hunc mihi da proprium virgo sata nocte laborem. SCALIG.

Ennius in Epicharmo, opinor, dixit Minervam corpore prognatam Tartarino:

Corpore tartarino prognata paluda virago,
Quoi par Imber, Ignis, Spiritus & gravis Terra.

Tartarino autem ibi est forti & valido, ut in illo Virgilii: *Tartaream intendit vocem.* etsi *tartarino* cum dixit Ennius, horrendo & terribili Verrius vult accipi, a *Tartaro*, qui locus apud inferos. *Paluda virago*, est Minerva, cui Græci dederunt cognomen Pallados, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, Romani Bellonæ, Ennius Paludæ, id est, paludatæ, ut interpretatur Varro a paludamentis. Quamquam videri potest Ennii *Paluda* eadem esse, quæ τριτογένεια Homeri, quod ad Tritonidem paludem edita primum apparuisset. ut enim *humus* facit *humidus*, sic *palus paludus.* Ideo nonnulli legunt *prognata palude*, quasi dicat, Minervam palude prognatam corpore esse tartarino, id est, forti, & composito ex quatuor elementis æquabiliter temperatis. POPMA.

lin. 20. *Plato in quarto.*] Significat quartum Platonis librum, qui Phædo vocatur. TURNEB. In τετραλογίας libros Platonis a criticis digestos fuisse, notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste vero dialogus, quem citat Varro, est quartus primæ tetralogiæ. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidem critici. ut Æschyli Agamemnon, Choephori & Eumenides, sunt τριλογία, quia ejusdem argumenti. Et poetas τετραλογίαις, aut τριλογίαις in sacris certaminibus vincere solemne erat. Plurimumque laudis reportabat, qui τετραλογίᾳ vicerat: quamquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus. SCALIG.

lin. 21. *In heis unum Tartarum appellat.*] Ὃ καὶ ἄλλοθι καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ποιητῶν Τάρταρον κεκλήκασι. SCALIG.

lin. 28. *Epeum fumificum cocum.*] Cocum fuisse, etiam testatur epigramma, quod legitur apud Athenæum: quod quia ante nos indicavit eruditissimus P. Victorius, non apponam.

Tantum afferam ex Theocrito versus, quos ipse Victorius non produxit, in quibus & lixa quoque inducitur Epeus. Leguntur autem ἐν πελεκυδίῳ Theocriti:

Οὐκ ἐναρίθμιος γεγαὼς ἐνὶ προμάχοισιν Ἀχαιῶν,
Ἀλλ' ἀπὸ κρανᾶν καθαρὸν νᾶμα κόμιζε δυσκλεής.

Loquitur de Epeo. SCALIG.

Pagina 89.

lin. 1. *Lucam bovem.*] Fortasse & scarabæi illi, quos vulgo in Gallia cervos volantes vocamus, *Lucæ* dicti sunt, non *Lucani*, ut est scriptum apud Plinium lib. 11, cap. 28. Nam ait, Lucanos vocari a Nigidio. Quamquam, ut verum fatear, idem puto esse *Lucam* & *Lucanum*, quidquid refragetur Varro: quia Lucana armenta maxima & validissima olim in Italia fuerunt, teste etiam Lucilio:

Quem neque Lucanis oriundi montibu' tauri
Ducere protelo validis cervicibu' possent.

Quomodo Λαρινοὶ βόες olim pro magnis apud Græcos, ita & *Lucæ* apud Romanos. Nam primis temporibus videntur Lucas, non Lucanos, populum ipsum dixisse. Quod autem opponit Varro, ursos non dici *Lucas*, sed *Lucanos*, frustra est. nam etiam sine adjectione ursus dicitur. at bos, cum significat elephantem, non sine adjectione dicitur: nam dicitur *bos Luca*. SCALIG.

lin. 4. *Verginii.*] Marg. Scalig. *Vergilii.*

lin. 8 sq. *Id est quadrupedes cornutas.*] Marg. Scalig. *Identidem quadrupedes cornuatas.*

lin. 12 sq. *Sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; ursi cur potius Lucani, quam Luci dicti.*] Lego: *Sed lucæ, neque ursi potius Lucani quam luci dicti.* TURNEB.

lin. 17. *Orator sine pace redit, regique refert rem.*] Iste orator, qui redit ἄπρακτος, est procul dubio Cineas, legatus Pyrrhi regis, quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remisit. Plutarchus in Pyrrho: Καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι, Πύῤῥον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. quod ex auctoritate Appii Claudii Cæci fecisse Senatum paulo ante scribit. Qua de re exstant luculenti versus Ennii:

Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementi sese flexere via?

Sunt enim ex oratione Claudii Cæci, quam Ennius versibus,

& Plutarchus Græce reddidit, ita ut eadem verba expresserit, cum ait, ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλλούμενος ἀεὶ λόγος; & quæ sequuntur. SCALIG.

lin. 18 sq. *Qui enim verba haberet orationum publice adversus eum, quo legebatur, ab oratione orator dictus* &c.] Ita scribendum existimo: *Qui enim ut haberet orationem, publice ab universis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cum res major erat, legebantur.* TURNER. Lego, *rationum.* Et, *Adversus eum, quo legebatur*, lego, *quo legabatur.* Apage correctiones Vertranii, qui *belligerabatur* legit. Quasi legati non possint mitti, nisi ad eos, quibuscum bellum esset. Quod omnino falsum est. SCALIG. Emendarim: *Verba haberet & orationem*: quæ fuit vetus formula. Cæsar lib. 2 de Bello civ. *Qui verba atque orationem adversus rempublicam habuissent.* Livius lib. 34: *Verba orationemque eos adversus rempublicam habuisse.* POPMA.

lin. 20. *Cum res majore ratione legebantur.*] *Cum res major erat, eo legebantur.* conjectura verisimili. AUGUSTIN. *Cum a republica majore ratione legebantur.* SCALIG.

lin. 22. *Oratores doctiloqui.*] Ἠπυταὶ Homero. SCALIG.

lin. 27 sq. *Ollus leto datus est.*] Festus citat, *Ollus Quiris leto datus est.* M. Cicero 2 de Legibus, *Manium jura sancta sunto. Hos leto datos Divos habento.* Verisimilior est Prisciani opinio: Varronis, acutior. Ille a Leo, levi, letum ducit: Varronis vero mens eo spectat, quod veteres abstinebant mortis mentione, ne cogerentur δυσφημεῖν. Itaque abitionem pro morte dicebant, ut Græci οἴχεσθαι. Et eodem modo lethum, quasi λήθην. Et cum aliquem vita cessisse indicarent, non id proprio nomine dicebant, sed tantum hoc, *vixit.* Plutarchus Cicerone: Φθεγξάμενος δὲ μέγα, Ἔζησαν, εἶπεν, οὕτω δὲ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθνάναι λέγουσι. Quæ ratio similis, cum dicebant πλείονας ἀντὶ τῶν τεθνηκότων. Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις·

Ἡ γραῦς ἀνεστηκυῖα παρὰ τῶν πλειόνων.

Glossema νεκρῶν. ubi tamen transpositum est glossema in textum. Ostendit item sepulcreti appellatio, τὸ πολυάνδριον. Item mortuos meliori scæva & omine dicebant μακαρίτας. Horatius, *omnes composui felices*, id est, μακαρίτας. Plinius lib. 28: *Cur ad mentionem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari?* Quæ superstitio & vulgo apud nos invaluit, & Judæorum etiam veterum commentariis frequentissima est. SCALIG.

lin. 29. *Mensas constituit, idemque ancilia.*] Al. *Menses.* Qui legunt *menses*, spectant ad menses additos a Numa Pompilio, & meliori ordine digestos. Qui vero *mensas*, quod essent mensæ curiales, ad quas unaquæque Curia sua sacra faceret, quæ videntur constitutæ a Numa: quamquam Dionysius vult a Romulo. Eæ Anclabræ, ab anculando, id est, ministrando, & Assidelæ dicebantur. De quibus forsan Nævius libro 3 belli Pœnici:

At posteaquam avim de templo Anchisa spexit,
Sacra ordine in mensa penatium Deorum
Ponuntur: victimam auream polcram immolabat.

Citat Probus. Ita autem scripserat Ennius:

Mensas constituit, idemque ancilia primus,
Libaque, fictores, argæos & tutulatos. SCALIG.

lin. 30. *Ab ancisu.*] Vetus codex, *ambecisu.* ita reponito. SCALIG.

lin. 31 sq. *Incisa. Saturnio in carmine.*] Vitiosissime legitur *in Saturnio carmine.* Non enim versus Saturnius est, qui est jambicus hypercatalecticus, sed versus Ennii heroicus: ubi narrabat, Numam mensas sacras, quibus ad rem divinam est opus, & ancilia Saliorum constituisse, eundemque liba instituisse ad rem divinam, & fictores, qui sunt panifices, libariique vocari possunt. In vetere inscriptione legi, *discipulum fictorum pontificum.* TURNEB. Ita legendum: *Quod ea arma, ut Thracum incisa, ut Saturnio in carmine.* Quod nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum mentio fuerit. Alioqui ineptum erat, Heroicum sequentem vocare Saturnium, qui est hexameter. SCALIG. Pro *Saturnio in carmine* marg. Scalig. habet, *item alibi, lib.* Forte: *Incisa, ut Saturnio in carmine incisia:* quam vocem etiam reponendam puto lib. 4 illo in loco: *Inscia ab eo, quod insecta caro, ut in carmine Saliorum est Incisia.* Utitur autem testimonio carminis Saturnii, non quod in eo esset nomen Anciliorum, alioquin vulgo satis notum, sed ut illo comprobet suum etymon: *Ancilia dicuntur*, inquit, *quasi amcisia, ut Incisia fuit in carmine Saturnio.* eo intelligit carmen Saliare, quod conscriptum fuit Saturnio versu antiquissimo, quo olim sua oracula cecinerant Fauni Dei Latinorum, & vates Publicius, & Cn. Marcius ille, cujus duo carmina retulit Livius lib. 35. Postea etiam duces triumphaturi titulos rerum a se gestarum in tabulis votivis, quas in æde Jovis Capitolini figebant, Saturniis versibus soliti perscribere, ut auctor est Attilius Fortunatianus de Arte, his verbis: *Apud no-*

stros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, memoriæque suæ titulum Saturniis versibus persequebantur, talia reperi exempla: Ex Regilli tabula Duello magno dirimendo regibus subigendis. Ejus tabulæ exemplum posuit Livius lib. 40; sed, ut debuit in historia, deterso squalore verborum, & luxatis numeris carminis Saturnii. Sic enim ibi legendum: *Duello magno dirimendo, regibus subigendis caput patrandæ pacis hæc pugna exstitit Lucii Æmilii M. Æmilii F. auspicio, imperio, felicitate, ductuque ejus inter Ephesum, Samum, Chiumque, inspectante eos ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu elephantisque, classis regis Antiochi tanta devicta, fusa fugataque est.* POPMA.

Pagina 90.

lin. 3. *Argei fiunt e scirpeis virgulteis, simulacra sunt hominum triginta: ea quotannis a ponte sublicio.*] In vetere libro reperio: *Argei sunt e scirpeis simulacra hominum XXIV. ea quotannis de ponte sublicio.* TURNEB. Vetus erat scriptura *e scirpeis*, pro *scirpis*. Ignari homines putarunt aliquid deesse, quasi scripeis esset adjectivum. Quare inducenda ea vox. SCALIG.

lin. 6. *Tutulati.*] *Tutulati* sunt, qui in re divina habent in capite tutulum, ut flaminicæ & pontifices. TURNEB. Placiades id intelligit in Virgilio:

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

Potest & videri in Statio:

Lanea cui Phrygii coma flaminis. SCALIG.

lin. 7. *In sacris in capitibus.*] Vulg. *In sacris capitibus.* Quasi alia capita haberent, non unum tantum. Legendum *in sacris apicibus.* Idem error lib. 4, ut indicavimus suo loco. Quis nescit, pilea sacerdotum apices vocari? Dionysius lib. 2: Καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πίλους ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδὲς, οὓς Ἕλληνες καλοῦσι κυρβασίας. Est autem a parte totum. Nam apex proprie erat insigne, id est, fastigium, quale hodie in pileis honorariis Doctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius velamenta, flammeum dicebatur. Unde Flamines dicti. Idem Dionysius: Οὓς ἀπὸ τῆς φορήσεως πίλων τε καὶ στεμμάτων (ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμεα καλοῦντες) οὕτω προσαγορεύουσι. Porro desinebat in conum, unde Apex

dictus. Summum autem fastigium vocabant Tutulum. Addebatur virgula ex felici arbore, quæ in Flaminibus dicebatur Stroppus, in Flaminicis Inarculum. Totus Apex filo laneo velabatur: dicebatur Apiculum. Ab hoc putat quasi filamines dictos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ pileum retinebant: eæ dicuntur Offendices, quod se mutuo offenderent, & convenirent. Solius tamen Flaminis Dialis pileum dicebatur Albogalerus: fiebat enim ex hostia alba, Jovi cæsa, quæ dicebatur Idulis; de qua Ovidius:

Idibus alba Jovi grandior agna cadit. SCALIG.

lin. 8. *Ab eo, quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt Tutulos.*] Lego, *queis habent uti velatos.* TURNEB. Melius, *elatos.* Tutulus in feminis qui hic vocatur, dicebatur *κόρυμβος* Atheniensibus, a Cypriis *κορδύλη*, a Persis *νιδάριον*. Lucanus de hoc sentit:

Turritaque gerens frontem matrona corona.

Juvenalis:

——— *tot adhuc compagibus altum*
Ædificat caput. —

Papinius:

——— *celsos procul aspice frontis honores,*
Suggestumque comæ. SCALIG.

Vetus editio: *habent uti velatos.* Unde legi possit: *habent vittis velatos.* nam fasciolis colligati capilli, & sibi invicem implexi in conum congerebantur. Festus: *Tutulum vocari ajunt, Flaminicarum capitis ornamentum, quod fiat vitta purpurea innexa crinibus, & exstructum in altitudinem.* Apulejus lib. 2 Metamorphoseos: *Uberes enim crines leniter emissos, & cervice dependulos, ac deinde per colla dispositos, sensimque sinuato patagio residentes, paulisper ad finem conglobatos, in summum verticem nodus adstruxerat.* POPMA.

lin. 17 sq. *Ut qui sunt in versibus plerique, Volturnalis, Palatualis, Furinalis, Floralis, Falacer, Pomonalis:*] Cum Varro scribat, *Ut in his qui sunt versibus plerique,* quod mox pedibus solutum liberumque creditur, ego modis & numeris vinctum ligatumque censebo. Sequuntur igitur statim duo claudicantes jambici, quos scazontes Græci vocant:

Volturnalem, Palatualem, Furinalem,
Floralem, Falacrem, & Pomonalem idem fecit.

Falacrem autem pro *falacrali* posuit, coactus versus lege. TURNEB.

lin. 19 sq. *Obscura est eorum origo. Volturnus.*] Lego: *Quæ obscura sunt, eorum origo Volturnus.* TURNEB.

lin. 25 sq. *Et quod est, tunc cœpit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta.*] *Et quod est:*

— Tunc cœpit memorare simul cata dicta accipienda acuta.

Nam qui constare potest vulgata lectio editioni Romanæ & Vertranio? SCALIG.

lin. 27. *Thynno capto corvum excludunt foras, occiduntque lupos aperdite, & jura siluri. Sumerete atque amiam.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sunt nomina piscium, ut ait, Græca, sed nulli intellecta, in hoc versu Lucilii, quem ego sic legi debere censeo:

Occidunt Lupe saperdæ te & jura siluri:
Sumina te, atque amiæ.

Notum est, ne testato agam, ex Horatio & Persio, quam acris & vehemens fuerit in Lupum Lucilius: eum credo hoc carmine compellari. Etiam Lucilianum versum ita scriptum reperio:

Quidam thynno capto corium excludunt foras.

Antonius Augustinus, vir & eruditissimus & optime de literis elegantioribus meritus, Varronis vero vindex, assertor, patronusque unicus habendus, immo vero ejus potius Æsculapius existimandus, sive sola animi conjectura ductus, sive librorum auctoritate adductus, commodissime *corvum* legit. TURNEB. Tantæ sunt horum versuum maculæ, ut & illos prætereunti magna venia, & conanti emendare par gloria deberi possit. Id quod multum me consolatur. Nam si aliquid præstitero, cur non acceptum merito esse debet? sin, quod magis puto, erravero: quid mirum, ad tantum scopulum offendere? Tamen conandum est, quomodo has Cyaneas enare possimus; quod satis commode fiet, si ita legamus:

Tunnos captato, cordulum exclude: minores
Occidunt, Lupe, saperdæ te, & jura Siluri:
Sumen te, atque amia. —

Ineptum est, putare, hic Lupum esse nomen piscis, cum Varro dicat, nomina piscium horum Græca esse. Sed est Lupus ille, qui famoso carmine a Lucilio notatus est. De quo & alii quoque versus Lucilii exstant:

———Tubulus si Lucius, inquam:
Si Lupus, aut Carbo Neptuni filius. —

Horatius:

Famosisque Lupo cooperto versibus. —

Persius:

——— *secuit Lucilius urbem,*

Te Lupe, te Muti &c.

Item Lucilius ipse, per dialogismum:

——— *quid, hæc cum fecerit?*

Cum ceteris reus una tradetur Lupo.

Non aderit. Ἀρχαῖς *hominem &* στοιχείοις *simul*

Eum privabit. Igni & aqua interdixerit,

Duo habet στοιχεῖα. *Id maluerit: privabit tamen.*

Hortatur ergo hunc Lupum εἰρωνικῶς, ut, relictis minoribus pisciculis illis, ut sunt cordilæ, & saperdæ; tunnos, siluros, & amias immanes pisces consectetur. Manifesto irridet illius capacitatem. *Capto* vero perperam legitur, pro *captato.* Idem mendum in Varronis exemplo ἐπὶ φακῇ μύρον

Nec multinummus piscis ex salo captus

Elops, neque ostrea illa magna captata

Quivit palatum suscitare.

Nam hodie male apud Nonium *capta.* Etiam nos in eodem exemplo *multinummus* restituimus, ut in libris de Re rustica, multinummi muli. SCALIG. Fortasse primus versus non conjungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter; ut legendum sit:

Thunno capto corvum excludendum foras.

Videtur enim proverbiale fuisse antiquis. Amphis comicus:

Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον

Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας. IDEM.

Versus corruptissimi, qui ita videntur posse emendari:

——— *thunno capto cordlum excludunt foras.*

Occidunt Lupe saperdæ te & jura siluri:

Sume cete atque amiam.

Illi edones, inquit, capto thunno cordulum pisciculum excludunt: similiter tu, Lupe, cum nequeas famem explere minutis istis obsoniis, saperda, & jure siluri, pasce te piscibus majoribus cete & amia. Notat Lucilius rapacitatem & profundam ingluviem Lucii Lentuli Lupi, quem in Satyris acerbe insectatus est. quin libro primo induxit Deos consilium fecisse, Lupum ut perderent, auctore Servio. ex quo ait Horatius:

——— *famosisque Lupo cooperto versibus.*

Fuit Cos. cum C. Marcio Figulo anno DXCVII. POPMA.

lin. 29. *Piscium nomina sunt, eorumque in Græcia origo.*] Librarius ignarus Græcarum literarum, ut apparet, multum

depravavit hos versus Lucilii. Quod & idem commissum est in versibus Ennii, ἰχθυφαγικοῖς, qui leguntur apud Apulejum: ubi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt. Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco, qui citantur apud Athenæum piscinarii & culinarii poetæ. Non tamen prætermittam versus, qui adducuntur a Festo, ubi & piscium nomina Græca mirum in modum depravata & luxata sunt; qui ita restituendi sunt:

Muriatica autem video in vasis stanneis.
Bonam naritam, & camarum & tagenia,
Echinos fartos, conchas piscinarias.

Muriatica vocat τὰ ταριχηρὰ, quæ in muria Thasia servabantur. Ea ita describuntur in Pœnolo:

Quasi salsa muriatica esse autumantur,
Sine omni lepore & sine suavitate,
Nisi multa aqua & diu macerantur,
Olent, salsa sunt, tangere ut non velis.

Narita dicitur ostrei genus, quæ νηρῖται a Græcis. Camarum scriptum est uno *m*, veteri consuetudine: etiam apud Hesychium κάμαρον. Tagenia, sunt pisces, qui & ταγηνισταὶ, qui & ipsi ἐν ἅλμῃ ἐμβαφθέντες ἐπηνθρακίζοντο. Vide Athenæum. Echinos fartos vocat, qui farciebantur, hoc est, saginabantur in vivariis, sicut conchas piscinarias, quæ in piscinis. Atque adeo Muriaticorum nomine Plautus pisces omnes eos, qui ab eo enumerati sunt comprehendit. Et ne dubites de hac correctione, audi, quæ Plin. lib. 31, cap. 8 de ea re scribit: *Sic halex*, inquit, *pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jecinora: innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere.* Satin' aperte eosdem pisces inter muriatica (id enim est halex, τὸ τάριχος) recensuit, quos Plautus? Quare tam boni versus in situ & squalore relinquendi non erant. SCALIG.

lin. 30. *Quæque cæruleo freto orta nare cœpta.*] Lego hunc in modum:

——— cava quæque in
Corpore cæruleo cæli cortina receptat.

Tantum e *telo cæli* feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambiguæ inter *c* & *t* figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellavit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, ut ait, nomen habuit a corde, quod inde primæ sortes existimatæ. TURNEB. Hic placet Ita-

lis deesse quædam. Sed eos decepit perturbatus sensus: quem si aperuero, ostendam, hic nihil deesse. Cum ita legendum sit: *Quæque freto cava cæruleo cortina receptat. Cortina dicta, quod &c.* Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur ὑπὸ τῇ οὐρανοῦ σκέπῃ, ut loquuntur poetæ. Vereor autem, ne cum aliis, quos supra posuimus, conjungendi sint:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago,
Cui par imber, & imbris spiritus, & gravi' terra
Quæque freto cava cæruleo cortina receptat.

Freto cæruleo. Ita περιφραστικῶς vocat cælum propter agitationem. Idem apud Nonium:

Crassa polvis oritur, omnem pervolgat cæli fretum. SCALIG.

Scribendum:

Quæque cæruleo freto cortina receptat, Cava.

Nam verba Ennii usurpat tantum, quæ ita possunt redigi in numeros:

Quæque freto cava cæruleo cortina receptat.

Cortina erat operculum tripodis Delphici Apollinis, ex corio Pythonis serpentis, cujus forma similis mensæ rotundæ, ad quam assidens Phœbas rapta vaticinabatur: dicta quasi coritina, non a corde, ut Varro existimat. Sed & ipsum tripodem significabat, id est, vas ingens, ex quo oracula credebantur exire; sicut apud Græcos ὅλμος, & tripodem, & ipsus integumentum denotabat. Virgilius:

——— *mugire adytis cortina reclusis.*

Hinc varia notio hujus vocis. nam & mensæ æreæ, factæ ad formam illius operculi tripodis, appellantur *cortinæ*, eædem *Delficæ*: & vasa similia tripodi Delphico, in quibus pigmenta coloresque coquuntur sufficiendis lanis. Apud poetas vero etiam licentius, capacitas convexa & intecta vocatur cortina, ut Ennius hic de æthere. Virgil. in Ætna:

Carmineque irriguo magni cortina theatri,
Imparibus numerosa modis cadit arte tegentis. POPMA.

Pagina 91.

lin. 2. *Cortina.*] Τρίπους & λέβης. Ea est proprie, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo usus est metaphora Cor. Tacitus in dialogo, cum ait, in Cortina esse. Id contrarium est ei, quod Græci δευσοποιὸν vocant. Quæ enim in cortina sunt, nondum penitus imbiberunt succum. *At hercule,* inquit, *pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam*

assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, &c. Non multum abest, quod dixit Lucianus, ψαῦσαι λέβητος, Bis accusato, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ μόνον ψαύσαντες ἔκτοσθε τοῦ λέβητος ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ, καὶ ἐπιχρισάμενοι τῆς ἀσβόλου, ἱκανῶς οἴονται καὶ οὕτω μεταβεβάφθαι. SCALIG.

lin. 3. *Ea a corde.*] Ego puto a rotunditate, quod, ut cortes, ita hæc rotunda esset. Cato in Originib. *Mapalia vocantur, ubi habitant. Ea quasi cortes rotundæ sunt.* Sic ὁλοοίτροχοι λέβητες ab eadem ratione dicti, si bene memini. SCALIG.

lin. 5. *Quin inde invicteis sumserunt perduellibus.*] Reperio in antiquo exemplari: *Quid unde invitis sumserint perduellibus?* quod & adscribendum putavi. TURNEB. Locus mendosus. Puto legendum:

Vindictam victis sumserunt perduellibus. SCALIG.

lin 12. *Quattuor.*] Marg. Scalig. *tribus.*

lin. 14 sq. *Stella, quæ vespere oritur, a quo etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur, Alter vesper adest.*] Opilius verborum enodator antiquorum fuit. is a stella, quæ vesperi oritur, tempus vespertinum, ipsamque vesperam, vesperum vocari credidit. At vero apud Catullum alia significatione dicitur,

Vesper adest juvenes.

Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent, *a quo eam Opilius scribit vesperum.* quod de stella liquido perspicueque intelligetur, non de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano ceso erit accipiendum, aliudque quiddam significabitur, quam tempus primum noctis. TURNEB. Vulg. *A quo etiam Turpilius* &c. Indubitanter lego: *A quo etiam Turpilius scribit Vesperam. Itaque dicitur alterutrum. Vesper, id est, quem dicunt Græci ἕσπερον.* Non possum non multum conqueri de correctorum audacia, qui hunc auctorem jam per tot secula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim sine ulla animi asperitate & malevolentia. Nam quid eos movit, huc vocabulorum monstra infercire, quæ ipsi nesciebant? Ubi enim διέσπερον suum invenerunt? Cur, si nesciebant quid esset, tamen quasi aliquid esset, huc intruserunt? Sed de his satis, ne περὶ σκιᾶς ὄνου. Legendum vero *vesperam*, ut jam admonuimus. Plautus:

Si media nox est, sive prima vespera.

Nonius, Vespera feminino genere: Turpilius Dotata. *Ma-*

nus meas vespera oriente clanculum Ferri ad speciem declino. ita lego in Nonio. SCALIG.

lin. 16. *Quem dicunt Græci διέσπερον*] Eam stellam, ut libri sanctiores loquuntur, Græci vocant *Δία ἑσπέριον*. TURNEB.

lin. 17. *Patrem suum optimum, appellat supremum.*] Ita explebitur Saturnius versus:

Jovem, patrem suum optumum, appellat supremum. SCALIG.

lin. 19. *Solis occasu diei suprema tempestas esto.*] E Gellio scribendum: *Sol occasus suprema tempestas esto.* TURNEB.

lin. 22. *Decem annos.*] *Duodecim annos.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

lin. 26 sq. *Ea enim Merces dicitur Græce λάτρον, καὶ σάτρον.*] Scribendum, omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus: *Ea enim merces, quæ Græce dicitur λάτρον.* TURNEB.

lin. 27 sq. *Ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones.*] Ennius Annali primo:

Hæc ecfatus ubi, latrones dicta facessunt.

Idem alibi:

———*fortunas ecquas cepere latrones*
Inter se memorent. —

Quæ tamen verba apud Nonium luxata & depravata reperies. Ut λάτρον latronum, sic stips, stipatorum eis nomen fecit. SCALIG.

lin. 29. *Quod item.*] *Quod itent*, non nemo. AUGUSTIN.

lin. 30 sq. *Risi egomet Cassabundum ire ebrium.*] Ennio in libro juratissimæ fidei versus iste tribuitur. *Casabundum* autem, non *cassabundum*, hac de causa scribendum censeo, quod a *cadendo* deducitur a Varrone: vel, ut melius origo intelligatur, quod a *casare* proficiscitur. TURNEB.

Pagina 92.

lin. 1. *Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco.*] Dicitur de homine, cultum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra, muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. TURNEB. Ita conjunge:

——— *risi egomet casabundum ire ebrium:*
Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco.

Mirum ni ex Lycurgo Nævii. SCALIG.

lin. 4. *Lanam carere.*] Ubi hodie in Plauti exemplaribus le-

gitur, *lanam carpere*, M. Varro sine controversia legit, *carere*, quod est purgare, ut interpretatur. quo vocabulo usum etiam dicit Nævium in Commotria: sed & ultro ipse ita mox usurpat. TURNEB. *Carere*, vetus verbum pro ξαίνειν. Unde & Carduus, & carminare. Quare perperam hodie in Menæchmis legitur *carpere*, cum & Nonius quoque *carere* retineat. Carere vero sine dubio παρὰ τὸ κείρειν, ἔκαρον: non ut Varro. SCALIG.

ead. *Cosmotria.*] Marg. Scalig. *Æmathia.*

lin. 7. *Cum caret eo, quod in ea est nequam. Est lana, quam in Romulo Nævius appellat Oscam, ab Osceis.*] Pro *est nequam*, quidam, *hæret.* alii, *est. Nequam est lana.* AUGUSTIN. Vetus lectio: *Cum ex ea carent, quod in ea hæret, neque est lana. quæ in Romulo Nævius appellat osca, ab Oscis.* Purgamenta & sordes lanæ per contumeliam & injuriam summam Oscorum, qui obscœni habebantur, *osca* Nævius appellavit, ut Varro interpretatur. Loci hujus scripturam interpolant multi, aliique aliter evulgant: est qui scribat, *quod in ea est nequam, est lana.* est qui secus, *nequa est lana quam.* hæc excogitata & commentitia lectio, si cui probetur, significabit nequa lana spurcam & impuram, quæ non sit aliqua, id est, alicujus pretii. Nam Sosipater *nequa* dici pro *nequam* docet. TURNEB. *Osca lana*, eadem & solox lana, οἰσύπος, καὶ οἰσπάτη. Lucilius:

Pascali pecore, ac montano, hirto, atque soloce.

Pascale pecus τὸ εἰκαῖον, καὶ νομαδικὸν, ut pascales gallinæ. Alii legunt *passales*, id est εἰκαίους. passim τὸ εἰκῇ. Montanum, id est, sentum & squalidum, qualia in montibus pecora. A quo ὀρεινὸν ἱμάτιον ex lana squalida, & non carminata. Pollux: Τὸ δὲ ἄκναμπτον ἱμάτιον οἱ μέσοι κωμικοὶ, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ἤτοι οὐκ ἐγναμμένον, καλοῦσιν Hirtum itidem vocat squalidum. Columella: *Dissimilem rationem postulat hirtum, atque Tarentinum.* Vir eruditus Beroaldus putat, idem esse Tarentinum & hirtum, magno sane errore. Quis nescit, ita loqui Latinos? Dissimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus: *Illi sunt alio ingenio atque tu.* Ergo pecus montanum, pascale, hirtum, atque solox opponitur μαλακοῖς προβάτοις, qualia erant in agro Tarentino, quæ, ut mollioris velleris essent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius *pellitas oves Galesi.* Polybius in excerptis lib. 9: ἔχων πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰθισμένων περὶ τὴν πόλιν τρέφεσθαι. Interpres inepte vertit debiles. Ælianus in Epistolis: Τὴν οἶν τὴν τὰ μαλακὰ ἔρια ἣν ἐπαινῶ πρὸς σὲ, παρ' ἐμοῦ πρόσειπε.

In Laertio dicuntur πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα. Columella vetat oves pellibus amiciri festis diebus. Hæ pecudes, quia tenerrimis pascuis alerentur, dicebantur apud Rhodios διακαλαμόσαρκες, ἤγουν τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων ἐπιβοσκόμεναι. *Luxuriem segetum summa depascit in herba.* SCALIG. Recte libri veteres: *Neque est lana. Carminari* dicitur lana, inquit, cum caret spurcitia, neque jam amplius est sordida & impura, quod genus lanæ Nævius vocat Oscam, ab Oscis populis Campaniæ, qui obscœni habebantur. Alii mutant: *Nequam est lana.* frustra. POPMA.

lin. 10. *A gerra.*] Γέῤῥα, crates. Etiam fascinos & pudenda interpretatur Nonius. Hesychius: Γέῤῥα, τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα αἰδοῖα. SCALIG.

lin. 13. *Adscriptivi.*] Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *De adscriptivis, cum erant attributi Decurionibus & Centurionibus, qui eorum haberent numerum, accensi vocabantur. Eosdem etiam quidam vocabant ferentarios, qui depugnabant pugnis, & lapidibus, iis armis quæ ferrentur, non quæ tenerentur.* id est, τηλεβόλοις βέλεσι, καὶ οὐ σχεδίοις, καὶ σταδιαίοις, ἀγχεμάχοις. SCALIG.

lin. 14 sq. *Militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium.*] Lego: *Militibus, si quis eorum deperisset* : &, *nam illum tibi ferentarium.* Ac videtur *ferentarium* amicum potius dixisse Plautus, qui subsidio & auxilio futurus sit, quam quomodo Varro interpretatur, qui inanis & sine fructu sit. Sed Varroni tamen vix reclamare audeo. TURNEB.

lin. 18. *Arma, quæ ferrentur, ut jaculum.*] Τὰ τηλεβόλα, ut jam diximus. SCALIG.

lin. 21. *Ubi rorarii estis?*]

——— sequimini
Me hac sultis legiones omnes Lavernæ. Ubi rorarii
Estis? En sunt. Ubi sunt accensi? Ecce. —

prius membrum invenies apud Festum. SCALIG.

lin. 24. *Potest id ab arbitrio.*] Varro vult accensos dictos ab arbitrio: quod Censere olim significaret arbitrari. Sic de Vita pop. Rom. *Itaque quod hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt. Idem enim valet censere & arbitrari.* At Rerum humanarum lib. 20: *Consules ac Prætores qui sequuntur in castra, accensi dicti, quod ad necessarias res acciantur, velut accensiti.* Ubi vides inconstantiam Varronis. Quare ita obscurum hunc locum, unde satis digne non se extricavit

Vertranius, legito: *Poteſt id ab arbitrio ejus* (*nam inde arbitrium*) *cujus miniſter.* Accenſus, inquit, poteſt dictus eſſe ab arbitrio ejus, cujus miniſter. Nam arbitrium inde eſt, nimirum a cenſeo: quod verbum illud Cenſeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, ut idem ſcripſerat Rerum humanarum libro 20. Neque Itali, neque Vertranius, audiendi ſunt, qui aliter legunt. SCALIG.

lin. 25. *Nam inde.*] *Nam id eſt.* ex conjectura. AUGUSTIN.

lin. 26. *Pacuvius Deum triportenta in Mercatore ponit.*] Locus mendoſus. & quæ ſequuntur, Plauti ſunt, non Pacuvii. AUGUSTIN. Poſt verba *Deum triportenta*, hiatus eſt. Neque mendum eſt, ſed lacuna. SCALIG.

lin. 27. *Dividia eſt.*] *Dividiæ 'ſt*, ſcribendum. AUGUSTIN.

lin. 28. *In Corollaria.*] Corollaria, *στεφανόπωλις*. Eſt autem fabula Nævii, ut citatur a Soſipatro. Verſum autem illum, quem intelligit Varro, eſt hic:

Dividiæ mihi fuerunt te abſuiſſe deſiduo.

Exſtat apud Placiadem interpretem priſcarum vocum. Tamen apud illum citatur ex Varronis Corollaria, ut verear, ne hic ille verſus deſideretur. De quo tamen eruditus lector judicaverit. SCALIG.

lin. 29. *Dividia.*] Attius Phœniſſis:

Viciſſitatemque imperitandi tradidit,
Ne eorum dividiæ diſcordes diſſipent
Diſturbent tantas, & tam opimas civium
Divitias. —

Hæc nos non ſolum correximus, ſed etiam divulſa conglutinavimus. Tamen tantum Euripides dixerat:

Ξυμβάντ' ἔταξαν, τὸν νεώτερον πάρος
Φεύγειν ἑκόντα. —

Quid vetat & alia conferre? Intelliges, quantum variavit ab eo, quem vertendum ſuſceperat. Euripides enim:

Σκυλεύματ' εἴσω τειχέων ἐκπέμπομεν,
Ἄλλοι δὲ τοὺς θανόντας Ἀντιγόνης μέτα
Νεκροὺς φέρουσιν ἐνθάδ' οἰκτίσαι φίλοις.

Quam enim recedit ab illis veſtigiis?

Ubi nunc voſtra mœnia, & omnis ſaucios
Conviſit, ut curentur diligentius.

Illa vero non tam licenter:

— *πολύδακρύς τ' ἀφικόμαν,*
Χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμοὺς θεῶν,
Γυμνάσιά θ' οἷσιν ἐνετράφην, Δίρκας θ' ὕδωρ.

Nam quædam ex illis hodie exstant:

Delubra cælitum, mari sanctitudines.

Et illa satis bene:

— οὔτε γὰρ γέρας πατρὶ
Οὔτ' ἔξοδον διδόντες, ἄνδρα δυστυχῆ
Ἐξηγρίωσαν. —

Sic enim vertit:

Incusant ultro, a fortuna opibusque omnibus
Desertum, abjectum, afflictum ex animo expectorant.

Ubi expectorare ex animo, ἐξαγριοῦν, efferare. mirum genus loquendi. Sic apud Ciceronem vetus Tragicus:

Tum pavor mihi sapientiam omnem ex animo expectorat.

hoc est,

Ἐξίσταμαί τε καὶ παραφρονῶ φόβῳ.

Gallice, *mettre hors du bon sens.* Porro in his vertendis satis animum intendit, quæ sequuntur. Euripides:

Σαφῶς γὰρ εἶπε Τειρεσίας, οὐ μή ποτε
Σοῦ τήνδε γῆν οἰκοῦντος, εὖ πράξειν πόλιν.
Ἀλλ' ἐκκομίζου. —

Ex Attio separata hæc conjunximus:

Jussit proficisci exsilium quovis gentium,
Ne scelere tuo Thebani vastescant agri.
Egredere, exi, effer te ex urbe, elimina.

Quæ data opera hic scripsimus, ut esset, quo interim lectores animum ex tam minutis animadversionibus possint reficere, dum difficultati hujus laboris consulimus, & illam interdum condimus mitioris & jucundioris lectionis voluptate. Non deerunt tamen, quorum palato hæc non faciant; nec mirum: πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι. SCALIG.

lin. 31. *Sed quid tibi est? lienes necant.*] *Tibi 'st? lien necat.* Plaut. in Curcul. AUGUSTIN.

Pagina 93.

lin. 1. *In Phagone.*] Ejus fabulæ nemo veterum, quod sciam, meminit. Esset Latine Comedo, vel Lurco, vel Gumia, vel Manduco, vel Rapo. Varro: *Cum hic rapo umbram quoque spei devorasset.* Rapo, id est proprie ἀδηφάγος. Apud Ulpianum: *Trebatius ait, non esse morbosum, os alicui olere, ut hircosum, strabonem: hoc enim ex illuvie oris accidere.* Ego ἀναμφισβήτως lego, *ut lurcosum, raponem. Hoc enim ex ingluvie oris accidere.* Ingluviem vocat τὴν ἀδηφαγίαν,

ex qua oris graveolentia conflatur, ut in leone notat Aristoteles. Etiam hircosus defendi potest. Est is, cui os ex fœda & detestabili libidine olet. Ejusmodi enim vocabantur Hirci. Catullus:

——— *& putare ceteros hircos.*

Et in dicto Attellanæ:

Hircus vetulus naturam capreis ligurit.

Quo fœditas oris hirsuto & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore, Græce ἀγελσεῖς. Et spurcæ tempestates, Græcis dicuntur ἀσελγεῖς, ἤγουν σφοδραί. Athenæus: Λέπεσθαι, ἐπ' ἀσελγοῦς καὶ φορτικῆς δι' ἀφροδισίων ἡδονῆς. vocat ἀσελγῆ ἡδονὴν eorum, qui id faciebant. Nam ἀσελγεῖς illi, qui hoc patiebantur, dicebantur λέπειν. Latine Glubere. Catullus:

Glubit magnanimos Remi nepotes.

Budæus aliter interpretatur, sed (pace tanti viri dixerim) perperam. Hæc latius a nobis dicta sunto, ut totum Ulpiani locum illustraremus: quia maximus vir non satis digne inde se explicare potuit. SCALIG.

lin. 3. *In Parasito pigro.*] Ea fuit Plauti fabula: &, ni fallor, Græce λίπαργος inscripta fuit. Priscianus citat ex Plauti Lipargo hæc:

Nil moror mihi fucum in alveo, apibus qui peredit cibum.

Quæ manifesto dicta sunt in parasitum pigrum. Hesiodus:

Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὅσκεν ἀεργὸς
Ζώῃ, κηφήνεσσι κοθούροις ἴκελος ὁρμήν.
Οἵτε μελισσάων κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
Ἔσθοντες, &c. SCALIG.

lin. 4. *Trames.*] A trameando, quod scilicet transversi scandant vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse, *Ambo postes ab infimo trames secat*: quod, qui cæsi sunt intempestivi postes, diffindi solent, & hiare. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum *tarmes*. Is est Vitruvio, qui θρὶψ Græce vocatur, ut intelligat vermiculatos, & θριπηδέστους. Jam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucilius:

Lanæ opus omne perit, squalor, tineæ omnia cædunt.

Nam Græce κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σέων. Aristophanes Lysistrata. Et Theophrast. ἱστορ. lib. 4: Κἂν εἰς ἱμάτια τεθῇ τὸ μῆλον, ἄκοπα διατηρεῖ. Itaque puto *tarmes*, non *trames*, legendum in Plauto. SCALIG.

lin. 5. *In Fugitivis.*] Putant esse comœdiam Plauti: sed

falluntur. Est enim Turpilii, quæ alio nomine inscripta erat Leucadia. Translata est ex Alexide, qui subinde citatur ἐν Λευκαδίᾳ ἢ δραπέταις. SCALIG.

ead. *Age, euge specta* &c.] Lego: *Age, age specta: vide vibices quantas. Jam inspexi: quid est?* Est quadratus jambicus. SCALIG.

lin. 6. *Vibices.*] Ἴβυκας Græci vocant στιγμάς. Hesychius. Inde vibices. SCALIG.

lin. 7. *Excitatum verberibus corpus.*] Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas. SCALIG.

ead. *In Cistellaria.*] Infinitis prope locis Plautum in Cistellaria citant grammatici; cum tamen, quæ ipsi adducunt testimonia, desiderentur in ea, quæ hostie exstat, ejus nominis fabula. Unde quidam pro Clitellaria, Sisennaria, aut nescio quid nugarum, substituendum putarunt. Sed non ita faciundum erat. Parvum mendum est, quod hujus fabulæ titulum occupavit. Nam *Clitellaria* pro *Cistellaria* legendum. Facilis vero fuit lapsus, ut in Cistellariam notissimam fabulam degeneraret. Est autem eadem atque ea, quam Græco titulo inscripserat Astrabam. ἀστράβη enim clitella. Sic invenies eundem Plautum citatum in Lipargo, & Parasito pigro: Terentium in Heautontimorumeno, & se ipsum excruciante, ut apud Ciceronem: Cæcilium Nauclero, vel portitore: Obolostate, vel fœneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel subdititio: Laberium Cropio, vel Sarcularia: Belonistria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Hetærisca, vel Prostibulo: Varronem κριομαχίᾳ, vel Caprino prœlio. Quæ cum ita sint, jam satis confirmata est ista conjectura nostra, si ad reliqua pergamus. SCALIG. Marg. Scalig. *Nervolaria.* Plautus festive enumerat vitia & deformitates meretricum in his versibus:

Non quasi ut hæ sunt hic limaces lividæ,
Diobolares, schœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum todellis crusculis;
Capillo scisso, atque excissatis auribus.

Quorum versuum priores duos Varro hic adducit; tertium Priscianus, ultimum Nonius; & quidem omnes ex Cistellaria. in qua fabula cum hodie non legantur, apparet, titulum ubique corruptum esse. An ergo reponendum *Clitellaria?* quod doctissimis viris placet, & a vulgata scriptura minimum recedit. Sed non est verisimile, Varronem in una pagina eandem fabulam modo *Clitellariam* voce Latina, modo Græce

Astrabam nominare: aut veteres grammaticos, cum Astrabam sæpius citent, Clitellariæ nomen semper omisisse. Mihi videtur, integram inscriptionem fuisse in fragmentis Festi, in quibus tertius versus adducitur ex Sy.·. Forte Sycolaria a sycophantiis. Ut enim Nervolaria, Frivolaria, ita Sycolaria, a syco, quam vocem Latini usu suam fecerunt. POPMA.

ead. & sq. *Non quasi ut hæc sunt heic, limaces lividæ.*] Versus hic Attii subobscurus, *Non quasi nunc hæ sunt hic limaces lividæ:* quem de meretricibus dictum accipio, quas ad despicatum limacibus comparari existimo. TURNEB. Melius, *sumtuis limaces lividæ.* Limaces, a limace, ut apparet, quæ folia plantarum, & olera corrodit. Ejusmodi sunt meretrices, quæ miseros amantes καταφαγοῦσι. A quo illa apud Menandrum meretrix dicitur Αἴξ.

— ἐπεκαλεῖτο δὲ
Αἴξ, ὅτι μέγαν κατέφαγε τὸν ἐραστὴν ποτε Θαλλόν.

Vel potius a limando. Nam Græci quoque τὸ ῥινοῦν in eadem significatione usurpant. Ælianus: Καὶ ὁ μὲν τοῦ Μενάνδρου Θήρων (nomen est parasiti) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους, φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχεν. Ubi etiam eleganter περὶ τῆς φάτνης. A quo dixit Plautus de Parasito, *Recepit se in præsepim suam.* Itaque limaces meretrices, a limando. SCALIG.

lin. 9. *Diobolares, scænicula, miraculæ.*] Fortasse cum præcedente versu continuari debent elogia hujus jambici, *Diobolares, schœnicolæ, miraculæ.* Ac *schœnicolæ* quidem dicuntur, quæ *schœno unguentario* (sic enim in Varrone legendum existimo) nonnullam odoris gratiam arcesserent; quas in schœno delibutas ipsemet Plautus dixit. TURNEB. Sunt ita digerendi versus hi:

Non quasi ut hæc sumtuis limaces lividæ,
Diobolares, schœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis crusculis,
Capillo scisso, atque excissatis auribus.

Quod secundus versus sit ex Clitellaria, non Nervolaria, ut falso putant quidam, vel hoc uno cognoscimus. In Fragmentis Festi mutilatis, ubi disseritur, quæ sint scœnicolæ meretrices, versus hi duo continui citabantur, *Diobolares, scœnicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, &c.* Priscianus vero citat ex Cistellaria illum, *Cum extritis talis, &c.* ergo sunt illi duo ex eadem fabula Clitellaria. Quartum vero ex Cistellaria adductum inveni: sed perperam, ubique pro Clitellaria.

Quem cum ceteris conjungendum esse, nemini dubium esse debet. Quæ quamvis satis erant ad fidem faciendam sententiæ nostræ: tamen major huic cumulus accesserit, si ea, quæ citantur ex Astraba, cum illis, quæ ex Cistellaria falso pro Clitellaria adducuntur, conjungamus. Cujusmodi sunt hæc:

——*quasi tolleno, vel*
Pilum Græcum reciproces plana via.
Quæ nisi sic biteris, nimium is vegrandi gradu.
Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.
Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

Quæ non dicam quam conveniunt, sed quam elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos supra conjunxi. *Diobolares.* Puto fuisse in Græco:

Διώβολοι, καὶ μορμόνες, σχοινοτρίβες.

Diobolares. Plautus Pœnolo:

Servolorum sordidulorum scorta diobolaria.

Ad verbum esset,

Δουλαρίων οἰκοτρίβων κασαλβάδες διώβολοι.

Pacuvius apud Placiadem:

——*non ego ita fui,*
Uti nunc sunt meretrices diobolares, suam
Quæ nummi causa parvipendunt gratiam.

Dicebantur & βλιτάδες in contemtum. Βλιτάδες, inquiunt grammatici, αἱ εὐτελεῖς γυναῖκες, id est, nugatoriæ mulieres, ut vocat Festus. Plinius: *Blitum iners videtur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti.* Plautus: *Lutea, blitera meretrix.* Apud Catullum:

Non assis facis oblitum lupanar.

Lege:

Non assis facis, o blitum, lupanar.

id est, O blitum, o lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocavit, ut Lucilius:

——*carcer vix carcere dignus.*

Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitioso. Virgilius:

——*Et crimine ab uno Disce omnes.*

Crimine ab uno, id est, ab uno reo. Aristophanes: Ἐν κύκλῳ τὰ νοσήματα σκοπῶν, id est, τοὺς νοσηλούς. Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alii aliter. Mox *schœnicolæ* legendum. Exstat & in Plauti Pœnolo. Sed ibi falso legitur *cœnico-*

læ. Miraculæ. Φόβητρα plane exprimi puto, & μορμόνας. Nisi intercederet Varronis auctoritas, legerem, *muricolæ*, pro *myricolæ*, μυροτρίβαι, vel μυροτρίβες. Possent & Miraculæ esse a miraculis. *Miracula, qua nunc digna admiratione dicimus, antiqui in rebus turpibus utebantur.* Auctor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit: *Sed tu cum copone omnia monstra facis.* — *Cum extritis talis.* In aliis legitur *extortis.* Inter laudes mulierum καλλιπλόκαμος, καὶ καλλίσφυρος. Sicut contra inter vitia, Compernis, & valga, & vatia. Lucilius lib. 17:

Num censes καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον *ullam*
Non licitum esse uterum, æque etiam inguina tangere mammis?
Compernem aut varam fuisse Amphitruonis ἄκοιτιν
Alcmenam, atque alias, Helenam ipsam denique nolo
Dicere. tute vide, atque disyllabon elige quodvis.
Τὴν εὐ πίειραν *aliquam rem insignem habuisse*,
Verrucam, nævum pictum, dentem eminulum unum.

Qui erant extritis talis, λαισποδίαι ab Atheniensibus dicebantur. Quamquam nonnulli dicunt, λαισποδίας eos esse, qui δρεπανώδεις habebant πόδας. Ut ii sint, quos Falcones a veteribus vocatos esse testatur Festus. *Cum crotilis crusculis.* Festus legit *crocotilis.* At altera lectio melior. siquidem Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur κροτίλος fuisse, ut κωτίλος. Inde compositum Succrotilus. Titinnius:

Feminea fabella, succrotila vocula.

Ecce autem inconstantia lectionis. In aliis enim legitur, *todellis crusculis*, etiam in Festo ipso. *Todi*, inquit, *genus avium parvarum.* Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, todella dici. Sane non caret ratione. Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit σκέλη κοψίχου, ab ea minuta avicula scilicet. Ita enim ait:

Ἡ Θεανὼ δ' οὐχὶ σειρήν ἐστιν ἀποτετιλμένη;
Βλέμμα καὶ φωνὴ γυναικὸς, τὰ σκέλη δὲ κοψίχου;

Nunc redeo ad Varronem. SCALIG.

lin. 11. *Ab scæno nugario unguento.*] Vulg. *Ab schæna* &c. Nugario potuit dicere, quod toti χλιδῶνες muliebres, quæ vulgo Jocalia vocamus, veteribus dicebantur Nugæ muliebres. Plautus Aulularia:

Ubi nugivendis res soluta est omnibus.

Pollux lib. 5: Καὶ ἄλλους δέ τινας κόσμους ὀνομάζουσιν οἱ κωμωδιδάσκαλοι λῆρον, ὄχθοιβον, σκελίδρον. Etiam λῆροι,

inquit Hesychius, τὰ περὶ τοῖς γυναικείοις χιτῶσι κεχρυσωμένα. Et in 6 Epigrammatum:

— καὶ λήρων οἱ χρυσοῖ κάλαμοι.

Petrus Victorius reposuit *nugatorio* ex veteris scripturæ auctoritate. Id erit futili, καὶ καταφρονητῷ. ut nugatorias mulieres vocat Festus τὰς εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους. SCALIG.

lin. 12 sq. *A quo Actius ait, Personas distortas oribus deformeis, miriones.*] De personis histrionum monstrosis & deformibus intelligo. quod & de similibus figmentis ridiculis accipi etiam velim. TURNEB.

lin. 13. *Ibidem scrantiæ, scrupedæ, stritabillæ, tantalæ.*] Versus hic, superioribus, ut apparet, adjungendus; sed in scriptorum libris varie conceptus: cujus haud scio, an verissimam sim formulam exhibiturus literatis. Quemadmodum tamen mihi videatur esse scribendus, dicam. Lego igitur: *Scraciæ, scrupedæ, strictabillæ, tantulæ.* Tantulæ sunt parvæ, breves. ut apud Plaut. *Tantula tanta verba funditat.* Scraciæ sunt æque despiciendæ & comtemnendæ ac screa sputaque, sic vocatæ quasi *screaciæ.* TURNEB. Lege: *Idem Nervolaria: Scrantiæ.* Veteres excusi habebant, *Idem in ervolaria.* Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap. 204. Similia convicia in meretrices, ut in superioribus: quod fecit, ut superiores versus ex Nervolaria esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc eraserunt nomen Nervolariæ, quod putarent, id ponendum esse, ubi citatur Cistellaria. *Scranctiæ*, in nonnullis *Scractiæ.* Scracere videtur olim dictum τὸ χρέμπτεσθαι. Quod verbum & hodie quoque vulgo in Gallia usurpamus. In Nonio & Festo manifesto legitur *Scraptæ.* Titinnius Prilla:

Rectius mecastor Piculetæ Postumæ
Lectum hodie stratum vidi, scraptæ mulieris.

Quare *scraptæ*, pro meretricibus, quasi despiciendæ. *Scrupedæ*, quæ ægre incedunt, ab eo quod qui per scrupos & lapillos incedunt, difficile ingrediuntur. Quæ ita ægre consisterent, veteres etiam Petrejas vocabant. Ego puto melius esse, ut dicamus, Plautum, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reservasse. Itaque *scrupedas*, quasi *crupedas* dictas, ut tritavus, stritavus, &c. κρούπεδα enim, quæ & κρούπεζα, Græce dicuntur sculponeæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur κρούπεδοι & κρούπεζοι: quia κρούπεδα, inquit Hesych. σανδάλια, καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρουπέδους

interpretans, θέλει οὖν, inquit, δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. *Stritabillæ*, in nonnullis *strictipellæ*. Eæ erunt, quæ stringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat τετάνωθρον, ut vocat Dioscorides: quod Latine tentipellium. Titinnius:

——— tentipellium
Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

In aliis legitur *strictivellæ*, ut apud Nonium. Erunt, quæ psilothro, pumice & volsellis crebro utuntur ad cilia castiganda, & ceteros pilos evellendos. Vel quæ calamistrorum nimio usu pellem adurunt. Propterea dicebantur Incoctæ mulieres. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effeminatos vocat Strabo καπυριστὰς lib. 14. SCALIG. Magis placeret *scraciæ*, *scrupedæ*. *Scracia* est, quæ molesto & difficili strepitu trahit screatum: cujus causa corpus siccum & aridum, id quod in feminis damnatur. Catullus in Furii novercam:

Atqui corpora sicciora cornu,
Aut si quid magis aridum est, habetis.

Scrupedam Aurelius Opilius putabat dici velut scauripedam, a scauro pede, qui est in vitio. Horatius:

Balbutit scaurum pravis fultum male talis.

Juventius Comicus quasi *erucipedam*: quod pedibus curtis repat potius, quam incedat, more erucæ, quæ cum multis pedibus ad frondes & olera erepit, a quo etiam nomen habet. Valerius Cato a pede & scrupea, quæ habet pedes scabros & duros in modum lapillorum, qui appellantur scrupi. *Stritabillæ*, quæ ægre pedibus insistunt. id enim est stritare, a quo stritillo, ut a conscribo, conscribillo, apud Catullum & Varronem. *Tantulæ*, parvæ, breves, ut Plautus: *Tantula tanta verba funditat.* Cæsar de Bello Gallico lib. 2: *Homines præsertim tantulæ staturæ.* POPMA.

lin. 14. *Ab screando Scrantiæ sic adsignificat.*] Videtur Varro *scraciam* explicare siccam. Nam in eo videtur legendum, *Scracia siccam significat*, vel *exsiccam significat*. Nam cum siccæ sunt & arentes fauces, magno & difficili strepitu & roncho veluti troclea screatum trahimus. *sic adsignificat*, tamen non muto. TURNEB. Vulg. *Ab exscreando scranciæ: sic adsignificat.* Lego: *Ab exscreando: scrancia siccam significat.* Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in Curculione:

Tibi qui screanti, siccæ, semisomnæ affert potionem.

Et in Epigrammate:

Quæ ſucco caret, ut putriſque pumex:
Nemo viderit hanc ut exſcreantem.
Quam pro ſanguine pulverem ſcobemque
In venis medici putant habere.

Hic ergo ſiccæ mulieres, quæ tuſſiendo & exſcreando exhauſtæ ſunt. Unde ille in Milite Plauti vult ſcortum ſiccum, ſuccidum: ſiccum, non tamen ſucco carens, & exhauſtum. Ideo ſuccidum, ut Terentius, ſucci plenum. Itaque ſiccam, minime ſputatricem. Unde apud Juvenalem repudiatæ mulieri inter alias cauſas repudii hæc præcipua velut ſontica aſſignatur, quod nimium emungeretur:

Jam gravis es nobis, nimiumque emungeris. —

Quas cauſas repudiata quædam apud Afranium a ſe rejicit, cum ait:

Vigilans, ac ſollers, ſicca, ſana, ſobria,
Viroſa non ſum: &, ſi ſum, non deſunt mihi
Qui ultro dent: ætas integra eſt, formæ ſatis.

Sunt enim ex Repudiata Afranii. Etſi ſcio, in Afranii verbis ſiccam eſſe poſſe pro ſobria dictum: ut apud Plautum in Aſinaria, & Ciceronem in Academicis ſicci homines pro ſobriis: ſicut contra madidus, & madulſa, pro ebrio. Ita etiam ξηρὸν Græce. Pindarus apud Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας· Γνῶναί τε ἔπειτα αὐγᾷ ξηρᾷ ψυχὰ σοφωτάτα. Et Athenæus lib. 2, ξηρὰν τροφὴν vocat abſtemiam. ἐκ τροφῆς ξηρᾶς οὔτ' ἂν σκώμματα γένοιτο, οὔτ' αὐτοσχέδια ποιήματα. SCALIG.

lin. 15. *Scrupedam Aurelius ſcribit Auſcaripedam.*] *Scrupedam* Aurelius exponebat a ſcauro pede, vel *ſcauripedam*. Nam ſic lego. *Scaurus* autem exponitur στρεβλόπους & σκαμβὸς σκέλος a vetere critico. Horatius quoque in Sermonibus:

Balbutit ſcaurum pravis fultum male talis. TURNEB.

Tranſpoſitio facta eſt, pro *ſcauripedam*. Scauri erant homines pravis fulti male talis, ut verbis Horatii utar. Ergo Scauripedæ eædem erunt quæ ſupra, extritis talis. id eſt, non καλλίσφυροι, neque εὔπεζοι. SCALIG.

lin. 16. *A vermiculo piloſo.*] Juventii ſententia poſtulat, ut legatur *Aſcaripeda*. ἀσκαρίδες enim ſunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varronianorum omnium venia dixerim, lumbrici nuſquam in frondibus inveniuntur, ſed ἴουλοι potius. ἀσκαρίδας perperam Gaza Tipullas vertit. Siquidem Tipullæ, non ſunt vermes, ſed potius aliud inſecti genus, quod ſemper in rivis & fontibus viſitur, ſumma celeritate

ſuperficiem aquæ percurrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta ſunt παρὰ τὰ τίφη. τίφεα enim τὰ ἕλη, ubi eæ verſari ſolent. Varro:

——— *levis*

Tipulla lymſôn frigidos tranſit lacus.

Ita enim legendum in Nonio. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Ex eo ab Actio poſitum, Incurioſa itaque es, Menalippe? Rejicis abs te religionem? ſcrupeam imponas.*] Lego: *Ex eo ab Actio poſitum in curioſa. Itaque eſt in Menalippa, rejicis abs te religionem ſcrupeam pone.* Actius, inquit, ſcrupeum pro curioſo uſurpavit in Menalippa, cum religionem ſcrupeam dixit, quam poſt tergum rejiciendam ait. TURNEB. Totus hic locus perturbatus eſt. Ita, meo judicio, legendus eſt: *Ex eo ab Attio poſitum pro curioſa: itaque eſt in Menalippo: Rejicias ab te religionem, ſcrupeæ imponas.* Scrupea, ἡ δεισιδαίμων. *In Menalippa*, legendum omnino, *in Menalippo.* Nam ex Menalippo Attii ſæpe producit teſtimonia Nonius. Ennius vero ſcripſit Menalippam, quam vertit ex Sophocle. *Rejicis abs te religionem*, melius, *rejicias.* Rejicit a ſe religionem, qui omen ad alium transfert. Sicut contra objicere religionem, ἐπιθειάσαι; nimirum ex obſervatione ominis δεισιδαιμονίαν incutere. Plautus Mercatore: *Religionem illic objecit: recipiam me huc.* Sic Horatius religionem objicit Galateæ profectutæ, ab omine: ſcilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, afferre religionem. *Fuere*, inquit, *qui proficiſcenti Othoni moras, religionemque nondum conditorum anciliorum afferrent.* SCALIG. Attii fabulæ *Menalippus* & *Menalippa*, & hæc poſterior etiam Ennii. *Scrupeus*, aſper, & difficilis attrectatu. Ennius Andromeda:

Scrupeo inveſtita ſaxo atque oſtreis.

Attius tralatitie pro ſuperſtitioſo. Rejice, inquit, a te religionem, quam objecit ſaga ex obſervatione ominis illius:

Regina erit tempus, cum hic torris, quem amburi vides.

& transfer in ipſam ſagam, nimia & ſuperſtitioſa religione alligatam. POPMA.

lin. 20. *Stritabillas, a ſtritilando. Stritare ab eo* &c.] *Stritabillæ* dicuntur non tam ambulantes, quam ſummo pede vel talo terram ſtringentes. quod uſu venit iis, quibus pedes læſi ſunt, vel crura. Non enim planum ponunt veſtigium pedis, ſed ejus extremo tantum radunt ſolum, qui iidem pedibus ſuis ægre ſtant & inſiſtunt. A ſtringendo deducitur *ſtrictare*:

a ſtrictando *ſtrictillare* per diminutionem: & per eandem iteratam *ſtrictibillare*, vel *ſtrictabillare*, ut a conſcribere, conſcribillare. unde *ſtrictabillæ* ſunt appellatæ, ut Varro ait. Nec vero ſcriptura, quam hic tueor, mea eſt, ſed eorum librorum, quibus hodie ſolis teſtimonii (ut placet quibuſdam) dictio eſt. TURNEB. Vulg. *Scritare.* In veteribus excuſis *Strictare.* Erit a terendo Tritare & Stritare, ut ſtritavus: id eſt, *διατρίβειν, καὶ βαμβακίζειν.* A quo nonnulli Hiſpani dicunt hodie *Bambanear.* Latini veteres dicebant talipedare. Et Attas, qui ita ægre incederent. Vel potius *Struttare.* Id erit derivatum a Struo. ut in XII Tabulis, *Pedem ſtruere*, eſt vix pedem pedi præferre, ait Verrius: hoc eſt, vix *γόνυ γουνὸς ἀμείβειν*, diceret poeta quidam. SCALIG.

lin. 22. *Actioſa annonam e vili concinna vireis.*] Lego: *Axicioſæ annonam e vili caram concinnant viris.* TURNEB. *Axioſæ.* SCALIG.

ead. & ſq. *Ideo in Sitelitergo idem ait, Mulieres uxorculavit: ego novi, ſcio actioſas.*] Lego: *Mulier es, uxor, cujam te ego novi: ſcio axicioſam.* TURNEB. Tu meo periculo pro *Sitelitergo* repone, *in Scythe liturgo.* Hæc fabula tranſlata eſt ex Antiphane, quem citat Athenæus *ἐν σκύθῃ. λειτουργοὶ* vero *καὶ δημόσιοι ὑπηρέται* vocabantur Scythæ. *τοξόται*, inquiunt grammatici, *οἱ δημόσιοι ὑπηρέται, φύλακες τοῦ ἄστεος, τὸν ἀριθμὸν χίλιοι· οἵτινες πρότερον μὲν ᾤκουν τὴν ἀγορὰν, μέσον σκηνοποιησάμενοι, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἄρειον πάγον. ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι καὶ Σκύθαι, καὶ Σπευσίνιοι, ἀπὸ Σπευσίνου τινὸς τῶν πάλαι πολιτευομένων, συντάξαντος τὰ περὶ αὐτούς.* Apparet, apud Græcos, Scythas eundem ordinem tenuiſſe, quem apud nos Germani in ſtipandis regum & principum corporibus. *λειτουργὸς* quoque *Σκύθης* introducitur ab Ariſtophane *ἐν ἐκκλησιαζούσαις.* Quare vera eſt conjectura noſtra. Et falſus eſt memoriæ Feſtus, qui ex Scythe liturgo (ſed & ibi quoque depravata eſt lectio) citat ea, quæ exſtant in Milite Plauti. Sane Scythæ *λειτουργοὶ* nihil aliud erant, quam Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones. Mox *uxorculare*, poterat dictum videri ſicut mulierare. Varro, *γνῶθι σεαυτόν· Et rex, & miſellus ille pauper amat. Hic ephebatum mulieravit. Hic apud mœchada adoleſcentem cubiculum pudoris polluit.* tamen video, hanc eſſe veram lectionem:

Mulier es, uxor. Cuja, vir? Ego novi, ſcio: axioſa es.

Hoc enim convitio irati dimittebant a ſe mulieres, ſicut &

hodie quoque ſolemus facere in communi ſermone. Terentius:

Oh pergin' mulier eſſe?

Plautus Caſina:

Inſipiens ſemper tu huic verbo vitato abs tuo viro.

CLI. *Cui verbo?* MU. *I foras: mulier es.* —

In Pœnolo:

Tacitius tibi reſiſtam, quam quod dictum eſt malæ mulieri.

Rixanti enim & garrienti dicunt, *Mulier es.* Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia videtur fuiſſe proverbium, *Mulier, cum tacet, bona eſt.* Idem in Rudente:

Eo tacent, quia tacita bona eſt mulier ſemper, quam loquens.

Ex illo:

— γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. SCALIG.

Exiſtimarim legendum, *Synteleturgo.* Συντελετουργὸς eſt actor & effector operis communis: qua voce ſi Plautus fabulam inſcripſit, forte intellexit hominem nequam, qui cum mulierculis operatur res Veneris. Veteres dixerunt *axitioſum* & *axitem.* Feſtus: *Axitioſi ut factioſi dicebantur, cum plures una quid agerent facerentque.* Axit autem antiquos dixiſſe pro egerit manifeſtum eſt. unde *axites mulieres* ſive *Dii* dicebantur una agentes. Gloſſarium: *Axites*, ἀποτελεσματικαί. Dionyſius Areopagita τελετουργὸν δύναμιν vocat vim divinam, operantem in ſacramentis eccleſiaſticis. Omnino autem legendum, *Mulieres uxor calavit*: feſtive, quod ſicut pontifex minor calabat in Capitolium plebem, & quot numero dies a Kalendis ad Nonas ſupereſſent, edicebat; ita uxor vocabat mulieres ad conventum, & mariti flagitia evulgabat. POPMA.

lin. 24. *Quas ſic Claudius ſcribit actioſas demonſtrari ſuſpicatrices, ab agendo actioſas.*] Reperio: *Quaſi Claudius ſcribit axicioſas demonſtrari conſupplicatrices, ab agendo axicioſas.* Mulieres rebus divinis deditæ, ſimpulatrices dicebantur, ut ait Feſtus. Idem ſcribit, antiquos Axit pro Egerit dixiſſe, ut apud Plautum *adaxint*, pro adegerint, in Aulularia reperitur. Axieſque refert eſſe mulieres in ædibus una agentes, & Axicioſos, factioſos: ut *axies* fortaſſe Pompejo mulieres ſint, quas *axicioſas* Varro vocat, quæ una agunt cum aliis. *Axitas* etiam reperio in antiquo lexico exponi ἀποτελεσματικάς. Alii hic *actioſas* ubique legunt, & *ſuſpicatrices*, non *ſupplicatrices.* Nos iſtam varietatem lectori potius proponimus, quam noſtram ſententiam interponimus. quam tamen ſi quis requirat, putem Plautum *axicioſam* ſcripſiſſe. Varro autem Claudii non ſequitur interpretationem, ſed eam affert, quam retulit Feſtus.

TURNEB. Pro *Claudius* vulg. *Carbilius*. Scribendum: *Aur. Opilius*. Nam *C* hic adhæsit ex fine præcedentis *sic*. SCALIG. *Quas* abest a libris veteribus. Itaque legerim: *Hic Claudius scribit*. Et fortassis est Servius Claudius, cujus Commentarium quendam citat Gellius lib. 13, & meminit Cicero lib. 1 ad Atticum: *Lucius Papirius Pætus vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit*. & in epistola ad Pætum: *Ut Servius frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum & consuetudine legendi*. POPMA.

lin. 27. *Actiosæ.*] Vulg. *Axiosæ*. Festus legit *Axies mulieres*. SCALIG.

ead. *In Cestione.*] Vulg. *Gestione*. Poterat legi, *in Restione*. Is est Mimus Laberii. Sed Varro æqualem suum non citasset, ut puto. Poterat & *Æschrione*. Ea est fabula Cæcilii. Magis placeret *Quæstione*. Eam scripsit Nonius Attellanarum scriptor. Sed hodie desideratur illud testimonium in vulgatis Nonii codicibus libro de Contrariis generibus nominum. Id autem adducit, ut probet, *savies* olim pro *saviere* dictum fuisse. Quare ita repones ex scripto codice, *Suavies*, *pro suaviere*, *Pomponius Munda*:

Ego illam non amplectar? ego non saviam? Nonius Quæstione:
Mammas teneas, pedes extollas, congenues, savies.

Ego quoque id enarrabo. *Congenues* dixit, genua jungas. quod obscœnum est. Item illa obscœna, *Pedes tollere*, & *mammas tenere*. Sed posterius minus animadversum. Plautus Pseudolo:

——— ubi mamma manicula
Opprimitur alia: aut, si lubuit, corpora
Conduplicant. —

Et alibi:

Papillarum horridularum compressiunculæ.

Aristophanes Pace:

Τί δῆθ' ὅταν ξυνὼν τῶν τιτθίων ἔχωμαι;

Euripides Cyclope:

Ἶν ἐστὶ τοτὶ τοὐρθὸν ἐξανιστάναι,
Μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρεσκευασμένου
Ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος. —

At ineptus poeta omni abjecta verecundia & majestate heroici carminis, illam fœditatem etiam ipsis verbis expressit, libro 4 Argonaut.

Ἀκροχάλιξ οἴνῳ καὶ νέκταρι, καλὰ μεμαρπὼς
Στήθεα παρθενικῆς Μινωΐδος. —

Hæc sane explicanda fuerant, quia hactenus in situ latuerant. Non tamen propterea legerim *in Quæstione*; sed *in Gastrione*, vel, si mavis, *Gastrone*. In veteribus enim diserte excusum est *Gestrione*. Ea fabula versa est ex Antiphane, qui citatur ἐν γάστρωνι ab Athenæo libro 10. SCALIG. Videtur mihi legendum, *In Gastrone*. Gastronem fabulam scripserunt Antiphanes & alii Græci, a quibus Plautus titulum sumsit. POPMA.

ead. & sq. *Cerastibola, ut de lumbo obcænabis. Cerastibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis.*] Legendum: *De stribula ut delumbos cænabis Chærea. Stribula, ut Opilius scribit, circum coxendices sunt nobis.* Strebula Pompejus ait Umbrorum lingua appellari partes carnium sacrificatarum. Arnobius lib. 7 fere ut Varro interpretatur, sic scribens: *Non enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur.* Etymologiam ei Græcam reddit Varro, a verbo στρέφειν, quod est vertere. TURNEB. *Caro strebola, vitellina est: cænabis.* Ita enim legendum mihi videtur. Carnis strebulæ meminit Festus: item & Arnobius. *Nonne*, inquit, *placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* Videtur κωλὴ dicta a Græcis, ἡ γοῦν ἀγκύλη ὀστώδης. A qua curvatura & versura dicta Strebula. στρεβλὸς enim Curvus & pravus. Unde Stribligo depravata oratio, ὁ σολοικισμός. Videtur esse & quod scribit Hesychius. Κούτταρον, inquit, τῶν ὀπισθιδίων τοῦ βοὸς ἡ σὰρξ ὑπὲρ τὰ ἄρθρα. SCALIG. Lego, *Creastrebula aut.* sunt κρέατα στρέβλα, carnes strebulæ circum coxendices in bobus, a curvatura & versura ita dictæ, auctore Varrone. etsi Festus ait, Plautum in Frivolaria strebulas Umbrorum lingua appellasse partes carnium sacrificatarum. Arnobius lib. 7: *Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* POPMA.

lin. 30. *Scobinam ego illam actutum adrasi.*] Legendum existimo: *Scobinam ego lima actutum abrasi.* Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, nisi ejus poeta mentionem fecisset: quam materiam, & instrumentum, & rem fabrilem dicit. TURNEB.

Pagina 94.

lin. 2. *Grallatorem.*] Nonius: *Grallatores sunt Calobathrarii* (melius καλοβάται.) *Grallæ enim sunt fustes, qui innituntur. Varro, Mutuum muli scabunt,* περὶ χωρισμοῦ: *Grallato-*

res qui gradiuntur, perticæ sunt ligneæ. Ab hominis quoque vi istæ agitantur. Sic illi animi nostri sunt. Colla, crura, ac pedes nostri, etiam κινητὰ, sed ab animo moventur. γύπωνες, ut puto, a Græcis vocabantur. Pollux: *οἱ δὲ γύπωνες, ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες, ὠρχοῦντο διαφανεῖ ταραντίδι ἀμπεχόμενοι.* SCALIG.

lin. 6 sq. *Hoc factitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur, Nomina Barbarica.*] Contra librorum testationem omnium gestit animus scribere, *νόμιμα βαρβαρικά.* Nam, ut opinor, Aristoteles de legibus & institutis barbarorum scripserat, non de eorum lingua: & Varronis verba nescio quid tale demonstrant. TURNEB. *In libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαρικά.* Sic citatur *ἐν Τυῤῥηνικοῖς νομίμοις* ab Athenæo. Sed quare in barbaricis institutis & legibus, Præficarum meminerat Aristoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Papinius in Epicedio patris:

Ut Pharios aliæ ficta pietate dolores,
Mygdoniosque colunt, & non sua funera plorant.

Unde Nænia, Phrygium vocabulum, Latine Lessus. Pollux: *τὸ δὲ νηνίατον, ἐστὶ μὲν Φρύγιον, Ἱππῶναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει.* Unde *νηνυρίζεσθαι, τὸ θρηνεῖν.* Ea canebatur ad tibias, quæ *θρηνητικοὶ αὐλοὶ* dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro de Vita pop. Rom. lib. 4: *Ibi a muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde neniam cantari solitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica usque ad secundum Pœnicum bellum.* In quibus verbis, quæ & corrupra antea, a nobis emendata sunt, & lacera, conglutinata, aperte indicat Varro hunc morem præficarum manasse ex Phrygia in Italiam per comites Æneæ. Statius Thebaidos libro 6, in exsequiis Archemori pueri:

Cum signum luctus cornu grave mugit adunco
Tibia, cui teneros suetum producere manes
Lege Phrygum mœsta, Pelopem monstrasse ferebant
Exsequiale sacrum, carmenque minoribus umbris
Utile, quo geminis Niobe consumta pharetris
Squalida bissenas Sipylen deduxerat urnas.

Ubi & de tibiæ forma indicatur, & primum neniam cantari solitam in funere infantium. A quo, ut puto, quoddam ge-

nus legis puerilis dictum est Νηνίατος. Hesychius: Νηνίατος, παιδαριώδης νόμος. Horatius:

Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum
Nenia, quæ regnum recte facientibus offert?

Inde Neniæ dici cœptæ pro frivolis, & nugis. Nugæ etiam erant proprie, quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus Asinaria:

Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia.

Etiam origo id declarat. Nam Nugæ Hebraicum & Syriacum vocabulum. Id sonat mœrorem, sicut Nenia planctum eadem lingua. Neque enim Phrygium est, quod putant grammatici. In Plauto Nugæ & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius: *Vos Philosophi mera estis, ut M. Cato ait, mortualia glossaria: nam qui collegistis & lectitastis res tetras, & inanes, & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Ergo Neniæ Phrygum inventum, ut volunt grammatici. A quibus Cares quoque id didicerunt. λέγεται δὲ, inquit Pollux, καὶ Φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνῶδες γὰρ τὸ αὔλημα Καρικόν. Illud vero μέλος Καρικὸν, quod canebant ad tibiam, constabat ex trochæo & jambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur Καρῖναι, a natione. Hesychius: Καρῖναι, θρηνῳδοὶ μουσικαὶ, αἳ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inscripserunt. SCALIG.

lin. 12. *Præfatione.*] Marg. Scalig. *Præfectione.*

lin. 13 sq. *Decem coclites, quos montibus summeis ripeis sedere.*] Al. *Decem coclites, quos montibus scimus riphæis fodere.* De Arimaspis intelligo unoculis, qui Riphæos montes incolebant, & auraria metalla fodiebant, quæ rumor erat a Gryphis custodiri, quos Latini picos appellant. Ergo cum in Aulularia scribitur, *Pici divitiis, qui aureos montes colunt:* Gryphi intelligendi sunt. de quibus ita Mela scribit: *Gryphi, sævum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egestum mire amant, mireque custodiunt, & sunt infesti attingentibus.* TURNEB.

——— Decem coclites, ques montibu' summis
Ripeis fodere. —

Ques, pro *qui*, ἀρχαϊσμός. ita lego. Coclites, quos hic vocat Ennius, sunt Arimaspi, præcipue cum de Ripeis montibus agat, in quibus eos constituunt Herodotus, & alii ve-

teres scriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem nonnisi honorifice appellare debemus, Adrianus Turnebus. SCALIG.

lin. 15. *Ab oculo Cocles.*] Non dubium est, quin a κύκλωψ. Sic duplices Græcorum literas desinentes Latini mutant in S. κύκλωψ, Cocles. ἀλώπηξ, Æolice Ϝαλώπαξ, Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, ut Varro. SCALIG.

lin. 16. *Quocirca in Curculione est, De coclitum prosapia te esse arbitror.*] Non de Romanorum Coclitum familia, sed Arimaspis dictum intelligo, qui erant (ut historici scripserunt, etsi, ut existimo, falso) unoculi. TURNEB.

lin. 18. *Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Lego: *Quod est apud C. Actium, Nocte* &c. Locus enim est sumtus e Bruto Actii. TURNEB. *Apud Cassium,* eodem errore, quo supra. Nam legendum, *apud Attium.* SCALIG.

lin. 22. *Quid noctis videtur? in altissimo cæli clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter.*] Versus hi, qui de intempesta nocte anapæstici proferuntur, a duabus personis dicuntur: una interrogat, *Quid noctis videtur?* altera respondet, *In altisono cæli clypeo temo superat stellas sublimis, agens etiam atque etiam noctis iter.* Atque hos versus, ut scripsi, ita legendos arbitror, modulo nobis favente, editiones condemnante. TURNEB. Vulg. *Cum nox videtur.* In veteribus excusis: *Quid nox.* Ergo ita & corrigendum & distinguendum:

Quid nocti' videtur? in altisono
Cæli clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis itiner.

Coronis anapæstica ex Iphigenia Ennii, quæ est ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides:

Τίς ποτ' ἄρ' ἀστὴρ ὅδε πορθμεύει;
ΓΕΡ. Σείριος ἐγγὺς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος αἴσσων ἔτι μεσσήρης.

In quibus vides, quid sibi permiserit Latinus poeta, qui non interpres, sed ne imitator quidem esse voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cum sint ex persona senis cum Agamemnone verba facientis. Sunt item & alia, quæ ostendunt, Iphigeniam Ennii versam fuisse ex Euripide, ut illa apud Festum:

Procede: gradum proferre pedum
Nitere. cessas?

Euripides:

Ἀλλ' ἴθ' ἐρέσσων σὸν πόδα, γήρᾳ
Μηδὲν ὑπείκων.

Quos vero trochaicos adducit Gellius ex eadem Iphigenia Ennii, non sunt ex Græco, sed est ἐπεισόδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum. SCALIG. Verba sunt Agamemnonis, ut indicat Varro lib. 4:

Quid noctis videtur? In altisono
Cæli clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis itiner.

ad quæ respexit Apulejus in libro de Deo Socratis: *In hoc perfectissimo mundi, ut ait Ennius, clupeo.* POPMA.

lin. 28. *Tempus designandum.*] Scribo: *Ad tempus designandum.* TURNEB.

lin. 29 sq. *Quod has septem stellas* &c.] *Septemtriones* ait, a Latinis vocari *septem stellas.* Sic a Cicerone appellantur I Tusculan. ita scribente: *Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas.* TURNEB.

lin. 30. *Ut Homerus vocat* ἅμαξαν.] Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσι. SCALIG.

lin. 31 sq. *Nostri eas septem stellas, boves, & triones, & prope eas axem.*] Lego: *Nostri eas septem stellas, boves & temonem, & prope eas axem.* Nam mox ostendit, *triones* esse boves, quasi *terriones*; sed er detritum esse censet. TURNEB.

Pagina 95.

lin. 1. *Triones.*] Nævius: — *Trionum hic moderator rusticus.* Puto Striones prius dictos a stria, quam proscindendo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam jubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arando sæpius striare, id est, sæpius iterare striam. quamquam melius alii apud Plinium legunt *strigare.* Ab eo ergo Striones: ut in Tritavus & similibus S, quæ erat adventitia, sic in Strione, quæ nativa erat, periit. SCALIG.

lin. 4. *Valentes, Glebarii.*] Ita vocabant eos rustici. Græci καμίνους, ἤγουν εὐπλεύρους βόας, ἰσχυροὺς, καὶ αὐισχίους. Hesychius. SCALIG.

lin. 6. *Unde Triones, ut dicerentur a detritu.*] Legendum

arbitror: *Unde triones ut dicerent, er detritum.* TURNEB. Marg. Scalig. *e detrito.*

lin. 10. *Aliquod lumen jubarve in cælo cerno?*] Sunt verba Ajacis ex tragœdia Ennii, quæ nomine ejus inscripta est, ut e lib. 5 constat. Itaque quod hic in nonnullis libris est, *Aliquod lumen*, mutaverim in, *Ajax quod Lumen* &c. POPMA.

lin. 15. *Inde hic bene potus.*] Vulg. *Inde bene appotus.*

Inde bene appotus primulo crepusculo
Domum ire cœpi tramite dextra via. SCALIG.

lin. 18. *In Condalio.*] Ea fuit translata ex Menandro. Is enim laudatur ab Athenæo ἐν Δακτυλίῳ. Condalium enim δακτύλιον. SCALIG.

ead. *Tam crepusculo* &c.] Fortasse: *Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accendit.* SCALIG.

lin. 23. *At redito conticinio.*] Lego: *Redito huc conticinio.* TURNEB. Marg. Scalig. *I, redito.*

lin. 28. *Reciproca tendens nervo equino concita tela.*] Ita accipiendum auguror: Cum arcus tenditur, sagitta ad nos versus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem, unde trahebatur, redit: idque est, quod reciprocum appellat. TURNEB. Erit trimeter Jambicus cum principio ἀκροστιχίδος. Sed melius puto ita concinnari:

Tendens nervo tela reciproca
Concita equino.

Simile apud Sophoclem in Trachiniis:

—— ὁ δὲ βακχείας ἄπο
Ἦλθε παλίντονα Θήβας
Τόξα, καὶ λόγχας, ῥόπαλόν τε τινάσσων.

Reciproca, τὰ παλίντονα. Non tamen affirmem, esse ex illis Sophoclis versa. Quamquam Trachiniæ versæ sunt ab Attio. Ex quibus Cicero 2 Tusculana Herculis jam propemodum depositi exclamationes illas ad verbum ex Sophocle versas adducit. Neque tamen nomen Attii posuit, ut in alteris versibus, quos mox adscribit, non laudat auctorem Attium in Prometheo, qui illos versus scripsit, sed Æschylum, ex quo illi translati sunt: cum tamen esse ex Prometheo Attii, aliquot Nonii & Prisciani indiciis cognoscamus: qui illa, quæ exstant apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attii citant. Utrasque ergo versiones unius Attii esse, hinc manifesto apparet. Et stilus ipse multo plenior, quam Ciceronis in transferendis poematis Græcis, & aliud seculum redolet, & mehercule longe felicius ingenium poeticum. Quod idcirco admonui, ne

fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem commentaria edidit, putatque, eos versus Ciceronis esse. Nam profecto fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cum mordicus teneant, atque adeo pertinaciter sibi persuaserint, illos esse a Cicerone conversos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam a Cicerone poetices ignaro, ut ipsi volunt, conscriptos. Qui cum hoc profitentur, procul dubio declarant, quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cum, quales sint in existimando, facile appareat. — *Nervo equino.* Tamen Homerus ἀπὸ νευρῆφι βοείας. Hesych. ἱππικὴ τάσις, ἡ νευρὰ τοῦ τόξου, διὰ τὸ ἐξ ἱππείων γίνεσθαι τριχῶν, οἱ δὲ θώμιγγα νευρῶν ἱππικῶν καλοῦσιν. Etiam Virgilius dixit *nervum equinum.* SCALIG.

Pagina 96.

lin. 1. *Quasi cancer solet.*] Ex Pseudolo. Idem est, quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit καρκῖνον λοξοβάταν, ut in epigrammate Græco. SCALIG.

lin. 12. *Quod* ἀνδρὶ *μάχεται.*] Crebri sunt in hac licentia ac nimis invenusti Græci poetæ; sed maxime Euripides: ut de Polynice, quod sit νεικέων ἐπώνυμος: de Pentheo, μὴ πένθος εἰσοίσῃ δόμοις. Æschylus de Prometheo, quod eum oporteat προμηθέως ex malis evolvi: de Artapherne nimis putide, quod φρένας ἔχοι ἀρτίας. Nam quis sanus Persico nomini etymon Græcum attribuat? Sic Euripides de Thyeste:

— ἐπώνυμα δεῖπνα Θυέστου,

ut citant grammatici. & de Apolline:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι' ὥς μ' ἀπώλεσας.
Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός.

Citat Macrobius. Sophocles etiam aliquando, ut de Ajace. Sed parcius, ut decet sanum & sobrium poetam, & qui sane principem locum in theatro Græco obtinet. In Græcis hoc tolerandum erat: at quis ferat in Ennio? item in Plauto:

Quid refert mihi Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?

Tolerabile, quod dixit Ausonius de Protesilao:

Victima quod Trojæ prima futurus eras.

At non ferendum, quod Protesilaum videtur sentire dictum, quod πρῶτος ἱλάσατο τὸν θεόν. Cum sit πρῶτος λαοῦ: & Πρωτεσίλαος similis compositio cum pleonasmo, ἑλκεσίπεπλος, ἀλκεσίμαρχος. SCALIG.

lin. 13. *In versu.*] Vulg. *In versum.* At melius, *in versu*, μεθερμηνεύσει. SCALIG.

lin. 18. *Jamque auroram rutilare procul cerno.*] Simile in Iphigenia in Aulide:

Ἴδι. λευκαίνει τόδε φῶς ἤδη
Λάμπουσ' ἠώς. —

Quod hic λευκαίνειν, non idem est rutilare, sed tamen pro eadem re usurpatum. Albicare dixit Mattius in Mimiambis:

Jam jam albicassit Phœbus & recentatur,
Commune lumen omnibus, voluptasque. SCALIG.

lin. 22. *Rutilæ.*] Russus & Rutilus idem erat: aut certe parum intererat. Cato Originum lib. 7: *Mulieres opertas auro, purpuraque: arsineum, rete, diadema, coronas aureas, russea facie, galbeas lineas, pelles, redimicula.* ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat *rutilas*, Cato *russas* dixit. Alibi tamen rutilas vocat. *Mulieres nostræ*, inquit, *cinere capillum ungitabant, ut rutilus esset crinis.* Serenus:

Ad rutilam speciem nigros flavescere crines
Ungento cineris prædixit Tullius auctor.

Apud Maronem:

Immundum effœtos cinerem jactare per agros.

Ibi Servius, *Dicit*, inquit, *ad discretionem illius, quo unguntur puellæ.* Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cinerem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur Dioscoridi τρὺξ κεκαυμένη. λεπροὺς ὄνυχας ἐκβάλλει σὺν ῥητίνῃ, καὶ τρίχας ξανθίζει μετὰ σχινίνου ἐλαίου νύκτα ὅλην συγχρισθεῖσα. Conciliabatur ille color & θάψῳ. Quæ, ut puto, idem faciebat quod Russum, seu Ruscum, genus virgulti. Ab eo dixit Russea facie Cato. Vocabatur & σκυτικὸν id genus virgulti: & θάψον nonnulli τὸ σκυτικὸν interpretantur. Cratinus Hipponicum quendam vocavit σκυτικὸν, quod πυῤῥὸς esset, id est, rutilus. Apparet, Rutilum πυῤῥὸν εἶναι, Russeum ξανθόν. Apud Catullum ex Apulejo legi debet: *Dentem atque russam defricare gingivam.* Russam gingivam, id est, dentes, dicit habere Egnatium: quia eum colorem contraxerat ex lotii defricatione. Lotii vero color russus est, maxime οὔρου πεπαλαιωμένου, ut vocat Strabo. Itaque quo plus russam gingivam haberet, eo plus urinæ ebibisse videretur. SCALIG.

lin. 23. *Scortatur, potat.*] Omnes in Terentio uno consensu & conjuratione editiones hodie *obsonat* exhibent. TURNEB.

lin. 29. *Ne quid scorteum adhibeatur, ideo ne morticinium.*] *Morticinum.* AUGUSTIN. Ovidius:

Scortea non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata Deos.

Morticina autem κενέβρια dicebantur. Etiam morticinus erat convicium in tetros & exsangui facie homines. Plautus Persa:

Non hercle, si os perciderim tibi, metuam morticine.

Græci vocant δημητρείους & δημητριακούς. Plutarchus interpretatur νεκρώδεις. Ab eo Cadaverosa facies Terentio. Latini etiam vocant Cereritos, postea Cerritos: interpretantes illud δημητριακούς. SCALIG.

lin. 31. *Scorto.*] Marg. Scalig. *scorteo.*

Pagina 97.

lin. 1. *Multeis nomen* &c.]

——— *Multis nomen*
Vostrum numenque ciendo.

Coronis anapæstica. SCALIG.

lin. 3. *Omnia.*] Marg. Scalig. *Omina.*

lin. 4. *Homerus, & aliquotiens Livius.*] Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. SCALIG.

lin. 5 sq. *Si unum epityrum edam apud illum esuriens insane bene.*] Lego:

Si unum epityrum esuriens apud illum insane edam.

Quam scripturam, ut nihil aliud dicam, certe versus ipse flagitat, qui alioqui conturbatior erit. TURNEB.

lin. 10. *Flexanima tanquam lymphata.*] Ita legendum pro vulg. *Flexaminat aquam lymphatam.* Ex Cic. lib. 1 de Divinatione. AUGUSTIN. Et mancus & corruptus locus. Ita explendus est:

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota. —

Ex Pacuvii Teucro, ut citat Cicero. SCALIG.

lin. 12. *Ea Thetis illi mater.*] Scribo: *Ea Thelis illi mater.* Nam quæ Thetis a Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varro de Re rust. *Nec continuo his, quas melicas appellant falso: quod antiqui ut Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant.* TURNEB.

lin. 14. *Bacchus Liber* &c.] Interpretatur Varro, quod Pacuvius dixerat, *ut Bacchi sacris commota.* Nam *Baccha* in Cicerone pro *Bacchi* male legitur. TURNEB.

lin. 17. *Halcyonis ritu litus pervolgans furor.*] In hoc ver-

ſu, *litus pervolgans*, eſt, litus pererrans, obiens, luſtrans; ut apud Lucretium:

Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo cæli pervulgant fulgura cælum.

TURNEB.

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi ſacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans meum,
Alcyonis ritu litus pervolgans feror.

Pervolgant ſidera cælum. Lucret. Fallitur Adrianus Junius, qui *pervolans* legit. quæ lectio Vertranio quoque temere recepta eſt. — *Feror.* Apollonius lib. 4:

— τηλόθι δ'. οἶη
Λυγροῖσιν κατὰ πόντον ἅμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι. SCALIG.

lin. 21. *Ritu.*] Ritus, inſtitutum, ut interpretatur Varro. Caſtum vocabant etiam veteres, ut apud Nonium. Varro rerum humanarum lib. 1: *Noſtro ritu ſunt faciunda civilius, quam Græco caſtu.* In caſto Cereris eſſe dicebantur, qui Cereri operabantur. Feſtus: *Minuitur populo luctus, cum in caſto Cereris conſtitit.* Hiſtoricus quidam in collectaneis Sudæ, τὰς δὲ μητρωακὰς παρὰ Ῥωμαίοις, ἣ καὶ πρότερον παρὰ Φρυξὶ σπουδασθείσας καστείας ἑκάστου μηνὸς ἥγνευε. Varro, *& religiones & caſtus id poſſunt, ut ex periculo eripiant nos.* Hic caſtus, τὰς ἁγνείας. Ergo in caſto Cereris eſſe τὸ ἁγνεύειν Δήμητρι. Aliter, Puriter facere Cereri. Nonius Attellanarius:

— *Sequere me, puriter facias, volo: Igni aqua volo hunc accipere* — —

Hoc annotavi, quia ritus & caſtus idem, rite & caſte τὸ ἁγνῶς. SCALIG.

lin. 23. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Quindecim.*

lin. 25. *Recte perfecteis ſacreis vult accipi.*] Quid ſi legamus, *rite perfectis ſacreis, recte vult accipi?* Nos tamen aliis id judicandum relinquimus. TURNEB. Ex Attii Trachiniis videtur acceptum. Nam plane eſt ex illo:

Αὐτὸν δ' ἐκεῖνον, εὖτ' ἂν ἁγνὰ θύματα
Ῥέξῃ πατρῴῳ Ζηνὶ τῆς ἁλώσεως,
Φρόνει νιν ὡς ἥξοντα. — SCALIG.

lin. 29. *Latina.*] *Latine.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Apud Atilium.*] Apud Macrobium perperam citatur Attilius pro Mattius in Mimiambis. Iſte vero eſt, qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum Cicero durum vocat. Miror tamen, cur ille ſit a Volcatio non ſolum in nu-

merum comicorum relatus, sed & Terentio prælatus. SCALIG.

ead. *Cape, cæde Lyde, come, conde.*] Vulg. *Cape, cæde, lude, conde.* Plautus Curculione: *Cetera rape, trahe, fuge, late.* In Pseudolo:

Rape, clepe, tene, harpaga, bibe, es, fuge.

Diphilus apud Clementem & Justinum:

Ἅρπαζ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,
Μηδὲν πλανηθῇς. SCALIG.

Melius: *Come, tonde.* Venusta antitheta. Pomponius Prostibulo: *Jamne abierunt? jamne obtundunt? jamne ego sum in tuto satis?* Nonius Præcone posteriore:

——— *tibi cum tunderem labias lubens.*

Sic autem lenones & parasiti comici docebant adolescentes suas artes Dare & accipere, palpare & percutere; ut Plautinus Ballio:

— *ubi data occasio est, rape, clepe, tene, harpaga.* POPMA.

Pagina 98.

lin. 2. *Nulla res neque cicurare* &c.] Ita distingue:

——— *nulla res neque*
Cicurare, neque mederier potis est, neque
Reficere.

Curare, pro *cicurare*, dixit Nigidius in historia animalium: *Omne pecus indomitum, habet quiddam in se ferum: sed tamen ea natura est, ut curari & domari possit.* Sciebat enim, Hipponem, a quo hoc accepit, dixisse θεραπεύειν. Theophrast. lib. 3 ἱστορ. Καίτοι φησὶν Ἵππων ἅπαν καὶ ἄγριον καὶ ἥμερον εἶναι. καὶ θεραπευόμενον μὲν, ἥμερον· μὴ θεραπευόμενον δὲ, ἄγριον. Ut pulchre huc respexerit Horatius:

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum:

Καὶ γὰρ κάπρον φριξαύχεν' οὐ μόνον γυνὴ,
Παῖς δ' ἂν νεογνὸς χειρὶ προσκνήθων νέᾳ
Κλίναι, παλαιστοῦ παντὸς εὐμαρέστερον.

Attius:

— *neque vi tanta quisquam est, neque tam ferox,*
Abundans fortunis: neque ullum est ingenium tantum, neque
Cor tam ferum, quod non labatur lingua, mitescat malo.
Neque fera hominum pectora fragescunt, donec vim persenserint Imperii. —

Si non ita continuata erant apud Attium, tamen in illis valde sententia cohæret. SCALIG.

lin. 7. *Cicum.*] Al. *Ciccum.* In Hesychio, *κικκὸς*, *διαχώρησις* enarratur. SCALIG.

lin. 9. *Densum cicum non interduo.*] Vulg. *Densum ciccum non inter duo. Interdico;* ut in Captivis: *Dum pereas, nihil interdico dicant vivere.* οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ. Tamen apud Plautum hodie in Rudente *interduim* legitur, & leviter lectio immutata est. Sic enim habet: *Eluas tu, an exungare, ciccum non interduim.* Tamen ut citat Varro, *densum ciccum*, est simile illi Theocriti, θρὶξ ἀνὰ μέσσον. Idem alibi dixit, *Pluma non interest.* SCALIG.

lin. 10. *Eccum.*] Marg. Scalig. *Circum.*

lin. 13. *Evax jurgio uxorem.*] *Evax jurgio Hercle tandem uxorem.*, Plaut. in Menæch. AUGUSTIN.

lin. 15. *Effutitium.*] Marg. Scalig. *Effutitum.*

lin. 16. *Hehe.*] In veteribus excusis *hebæ*, ut sit αἶβοῖ. SCALIG.

lin. 17. *Puella spe.*] *Puella sæpe*, vir doctus opinatur. AUGUSTIN.

lin. 18. *Heu qua me causa* &c.] Scribe:

Eheu qua causa fortuna infesta premis me.

Scripsit enim epigrammatia & elegidia poeta ille. SCALIG.

lin. 24. *Apud Lucretium* &c.] *Apud Lucilium:*

Atque aliquos ibus ab rebus clepsere foroque. SCALIG.

lin. 29. *Apud Mattium.*] Est Mattius ille, qui & Mimiambos exemplo Herodoti λογιμίμου scripsit, & Iliada Homeri transtulit: ut Livius Andronicus, qui ducentis aliquot annis antea Odysseam Homeri Latine verterat. Fuit & doctissimus, & C. Cæsaris amicissimus. Hujus nomen varie depravatum est apud veteres grammaticos. Apud Macrobium Attilius. Apud Nonium, *Crassus lib. 16, Iliados socii nunc fite viri.* legendum *Cn. Mattius:*

Nunc socii nunc fite viri. —

Homerus:

Ἀνέρες ἐστὲ, φίλοι. —

Etiam nomine Cassii perperam citatur, ut apud Priscianum: *Nimius Cassius Iliados lib. 23:*

Nam non connivi oculos ego deinde sopore.

Restitue *Cnejus Mattius Iliados lib. 24*, ex illo:

Οὐ γάρ πω μύσαν ὄσσε ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμοῖσι.

Apud Diomedem alio modo corruptum est: *Cn. Atticus 20*

Iliados. Ille hiat herbam moribundus ore. Puto corrigendum:
Ille hiat at animam moribundior. —
Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε, καὶ ἤρυγε.
Apud Gellium lib. 6, cap. 6, male *Trimatius*, pro *Cn. Mattius. Dum det vincenti præpes Victoria palmam.* ἰλιάδ. ή·
— εἰσόκε δαίμων
Ἄμμε διακρίνῃ, δώῃ δ' ἑτέροισί γε νίκην.
In eodem Gellio diserte Mattius legitur, sed pro *13 Iliados* scribendum *23 Iliados.*
An maneat specii simulacrum, in morte, silentum.
ἰλιάδ. ψ.
Ὢ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν ἀΐδαο δόμοισι
Ψυχὴ καὶ εἴδωλον.
Apud eundem recte Mattius Iliad. 21:
Altera pars acii vitasset fluminis undam.
ἰλιάδ. φ.
Ἧπερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο.
Male apud Priscianum *Mallius*,
——— *celerissimus advolat Hector.*
— ὁ δ' ἄρ ἔσθορε φαίδιμος Ἕκτωρ. ἰλιάδ μ. SCALIG.
Idem in Marg. *Apud Marcium vatem.*

ead. & sq. *Corpora Grajorum mœrebar mandier igni.*] Scribendum *mœrebant*, ut apparet ex Homero:
Ὡς δ' αὔτως ἑτέρωθεν ἐϋκνήμιδες Ἀχαιοὶ
Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχνύμενοι κῆρ. ἰλιάδ. ή.
SCALIG.

Pagina 99.

lin. 1. *Manducum.*] Ego tamen pro manducone, non pro obsonio, invenio in Attellana Pomponii:
Magnus manducus camelus cantherius.
Apud Plautum Manducus est μορμολυκεῖον, quod in ludis circumferebatur inter ceteras ridicularias & formidolosas personas, magnis malis, lateque dehiscens, & clare crepitans dentibus, in Attellanis præsertim. Juvenalis:
——— *tandemque rediit ad pulpita notum*
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans.
Intelligit manducum: quem magnis dentibus effingebant, ut dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attribuebant nocturnis illis terriculamentis. Quo nomine factum, ut Lamiam puerorum infantium deglutricem fingerent. Inde Pomponius

Attellanarius poeta inscripsit exodium quoddam Pythonem Gorgonium: qui nihil aliud erat, ut puto, quam ille Manducus, de quo dixi. Nam Pythonem pro terriculamento, & Gorgonium pro Manduco: quia γοργόνες cum magnis dentibus pingebantur. Itaque apud Nonium ita leges: *Gumiæ*, *gulosi*. Lucilius libro 30:

Illo quid fiat Lamia, & Pytho oxyodontes,
Quo veniunt illæ gumiæ, vetulæ, improbæ, ineptæ.

Nam apud Nonium hodie *Geniæ* pro *Gumiæ* perperam legitur, & versus Lucilii depravatissimi sunt. Oxyodontas ergo vocavit, propter eas causas, quas superius assignavimus. Gumiæ vero vocabantur antiquitus gulosi. Idem:

— compellans gumias ex ordine nostros.

Apud Festum legendum est, *Degumiare*, non *degunere*, id est, devorare, degustare. Apud eundem diserte scriptum est Gumia. *Ingluvies*, inquit, *a gula dicta. Hinc & ingluviosus, & gluto, gulo, gumia, guttur*, &c. Id manifesto est a Græco γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεὼς, ἕρμα. Saburram Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. Quare & apud Plautum saturæ mulieres dicuntur Saburratæ. Ergo Manducus persona Attellana, & Lamia, & Pythones ὀξυόδοντες pingebantur. Et Manducos quoque vocabant gulones, quos & gumias vocatos esse ostendimus. Et mattici etiam dicebantur a magnis malis, non quasi malatici, ut vult Festus, sed quia ματύας veteres Græci τὰς σιαγόνας vocabant. Unde etiam γνάθωνες in comœdia, gulosi. Sed modus esto. Quare ad reliqua. SCALIG.

ead. *Matium.*] Marg. Scalig. *Marcium vatem.*

lin. 2. *Obscœni interpres, funestique ominis auctor.*] Ab illo: Ἀργαλέην, πολέμοιο τέρας μετὰ χερσὶν ἔχουσαν. SCALIG.

lin. 7 sq. *A quo rustici pappum Mæsum, non mesum.*] Inversa sunt hæc, pro *A quo rustici pappum Mesium, non Mæsium.* Vult enim probare, ea, quæ diphthongo scriberentur, a nonnullis simpliciter enuntiari. Et alibi dixerat, hædum in urbe, rure autem hedum dici. Itaque Festus ait, proprie rusticorum fuisse, ut diphthongos non pronuntiarent, & quod recte aurum diceretur, ipsos orum dicere. *Mæsius* vero majorem significat Osca lingua, distortione oris, ut mos ejus gentis erat, quasi Majus. Quare Majus mensis apud eos Mæsius dicebatur. Pappus mæsius, id est, senex. Supra, ubi dicit, in Attellanis senem puppum dici, admonuimus legen-

dum esse *Pappum*, cum ex hujus loci conjectura, tum ex Attellanarum testimonio. Pomponius enim, qui in ea scena versatus est, scripsit fabulam titulo, Sponsam pappi, & Agricolam, & Hermiam pappi. Quare fuerunt nomina quædam propria sordidarum personarum poetis, ut comicis Mæson, de quo Festus & Athenæus. Satyricis Autolycus, Burria, teste Diomede. Attellanis Manducus, Pappus, Macus, Bucco, Sagaris. Etiam senes Comici propriis nominibus ita distinguebantur ab histrionibus, ut quidam diceretur *πάππος πρῶτος*, alius, *πάππος δεύτερος*, &c. Pomponius Pictoribus:

Pappus hac in ædi habitat senica, non sesquisenica.

lin. 9. *Cæcilius ne rusticus fiat.*] Scribendum:

——— *Cæcilius Prætor ne rusticu' fiat.*

Diomedes, docens, quomodo in litera fiat barbarismus, ita scribit: *Ut*, inquit, *si quis detracta a litera Pretor dicat. Lucilius*, *Prætor ne rusticus fiat.* SCALIG. In his verbis latet jocus &, acutus, & elegans. Ludit enim in Cæcilium prætorem, *Cavendum esse*, *ne de prætore fiat rusticus*, quod ipse non pronuntiaret diphthongos, quas itidem omittebant rustici, & mutabant in simplices, ut *pretor*, *pappus*, *mesius*, id est, senex major, lingua Osca. Varro lib. 4: *In Latio rure Hedus quod in urbe*, *ut in multis*, *A addito hædus.* Similiter reprehensus est Cotta apud Ciceronem lib. 3 de Oratore, quod I tolleret, & E plenum diceret in hujusmodi vocibus, ut Leibertas, leiber. POPMA.

lin. 10. *Obscænum: quod nisi in scæna palam dici non debet.*] Apud Sophoclem in Ajace:

— *μηδ' ἐπισκήνους γόους δάκρυε.* —

Interpretantur nonnulli grammatici *ἀπρεπεῖς*, *οἵους ἐπὶ τῇ σκηνῇ*. Quare ita vera esset Varronis sententia. SCALIG.

lin. 11 sq. *Quod pueris turpicula res in collo quædam suspenditur.*] Fascinus vel Fascinum dicitur veretrum. Horatius, *minusve languet fascinum.* Videtur ita dictum, quod depelleret fascinationes, ut ex hoc loco cognoscimus. Itaque pro amuleto e collo pueris suspendebatur. Hinc præfiscini *ἀβασκάντως*. Plaut. Asinaria:

——— *sequere hac ergo.*
Proficiscin'? hoc nunc dixerim. nemo etiam me accusavit
Merito meo.

Lege: *Præfiscini hoc nunc dixerim.* Titinius Setina:

Paula mea, amabo, pol tu ad laudem addito præfiscini,
Ne puella fascinetur. —

Hunc locum Titinii habuit in animo Serenus, cum scribebat de fascino. SCALIG.

lin. 13. *Bonæ scævæ causa.*] Ita etiam Festus: *Scævam volgus quidem & in bona & in mala re vocat, cum ajunt bonam & malam scævam.* SCALIG.

lin. 15 sq. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, dici ave sinistra, quæ nunc est.*] Vulg. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid fit, aut sinistra quæ est.* Lego: *A quo dicuntur Comitia, aliudve, quod fit aut sinistra, scæva.* Minus prudenter hic quædam mutata sunt in Romana editione. *Sinistræ* dicebantur aves prosperæ. Contra, impedientes aves aut dicebantur Arculæ, ab arcendo: aut Cliviæ, quia difficilia vocabant Clivia, ad verbum προσάντη: aut remores aves, a remorando: aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obstaculum intelligebatur. Aut alteræ aves: cum alteræ supervenirent, quæ felici auspicio vitium facerent: aut Volsgræ, quæ se vellendo malum auspicium faciebant. Eas intellexit Statius:

——— *Simul ora recurvo*
Ungue secant rabidæ, planctumque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cædunt.

Æschylus Persis:

Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ
Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρα
Τίλλοντα. ——— SCALIG.

lin. 20. *Quia ego antehac.*] *Cum ego antehac.* Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

lin. 24. *Quo de sinu.*] Marg. Scalig. *Quod est mihi.*

lin. 25. *Qui adest, adsiduus.*] In eadem sententia Q. Cicero in libello de Petitione consulatus: *Jam assiduitatis nullum est præceptum: verbumque ipsum docet, quæ res sit. Prodest quidem vehementer nunquam deesse*, &c. At Plautus etiam jocando extulit verum etymon, in Truculento:

Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero
Assiduo. DI. *Immo hercle vero accubuo mavelim.* SCALIG.

lin. 26. *Ferre quem.*] *Fert qui*, doctus vir scribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Tanti.*] Marg. Scalig. *facile.*

lin. 30. *Apparet dicere facile est, curare.*] Marg. Scalig. *Apparatum dicit facilem, est curare.*

Pagina 100.

lin. 1. *Decretum est fossare corpora teleis.*] Vulg. *Decretum*

est stare &c. Hic unum testimonium Ennii divulsum est: & ex uno facta duo. Neque id solum erroris admissum. corrupta enim sunt quædam, propter divulsionem ac distractionem duorum membrorum. Quare ita luxata in suum locum restituenda sunt, deinde emendanda: *Decretum est stare corpora telis, quibus concidet fossim obrutus.* Quæ verba non multum absunt a senariorum ordine, & lege. Quamquam eo magis inclinat animus, ut ista putem ita concinnanda esse:

——— corpora telis
Decretum stare est, quibu' concidet obrutu' fossim.

Stare corpora telis, eleganter, ut idem dixit, *Stat polvere cælum.* Quocirca nihil mutandum. SCALIG. Ennius lib. 6 Annal.

——— decretum est fossare corpora telis,
Dum quidem unus homo Roma tota superescit.
Orator sine pace redit regique refert rem.

Quibus versibus indicat, senatum censuisse, bellum contra Pyrrhum regem persequendum, neque deponendum, dum unus homo Romanus supersit. Tum Cyneam legatum, a Pyrrho Romam missum de componenda pace, infecta re rediisse. POPMA.

ead. & sq. *Hoc verbum Ennii dictum a fodiendo.*] Nimirum *fossim*. Ita enim legendum pro vulg. *faxim*. Sed qui lectionem mutarant, decepti sunt consuetudine Varronis. Ille enim & nomina, & participia, & adverbia, & alias plerasque omnes partes orationis vocat verba. SCALIG.

lin. 2. *Apud Ennium.*] Hic ea, quæ sequuntur, perperam divulsa esse, & connectenda cum superioribus, demonstravimus. Quare testimonium aliud Ennii de verbo Mussandi deest: aut illud ex 6 Annali:

Intus in occulto mussabant; —

aut aliud:

Namque decet mussare bonos. —

Utrumque refertur a Sex. Pompejo in Fragmentis. SCALIG.

lin. 3. *Vocibus concide* &c.] Suspicor, mutilum hunc locum ita restitui posse: *Vocibus concidet. faxim, ut obrutus musset. Mussare* &c. Sunt autem verba Ennii ex tragœdia nescio qua. *Vocibus concidet*, ut Plautus Amphitruone: *Ut quisque institerat, concidit crepitu.* Cicero ad Atticum lib. 1: *Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Obrutus*, stupidus, ab obsoleto verbo *obruteo*, quo usus est Afranius:

Non possum verbum facere; obrutui. POPMA.

lin. 6 sq. *Quod minimum est, neque ut ajunt, μῦ facere audet.*] Vulg. — *mu facere audent.* Allusit Lucilius:

Nec laudare hominem quemquam, neque mu facere unquam.

Charisius citat. Mu canum est: unde dicuntur Mutire: sicut γρὺ, porcorum: unde Grunnire. SCALIG.

lin. 8. *Dii monerint meliora.*] Ex Pacuvii Chryse. Nonius. SCALIG. Idem pro *monerint* in marg. *munera dent.*

lin. 11. *Pipulo te differam.*] Περικοκκύειν dixit Aristophanes Equitibus: fictum & ipsum a cantu gallorum, ut & illud a pipatu pullorum.

Ἀπεπυδάρισα μόθωνα, περιεκόκκυσα.

Pipare Osci dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat in XII Tabulis Obvagulari. *Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obvagulatum ito.* SCALIG.

lin. 15. *Animus cum pectore latrat.*] Scribendum:

——— *animusque in pectore latrat.*

Quod imitatum ex Homero lib. 20 Odysseæ:

Πολλὰ δὲ μερμήριζε κατὰ φρένας, ἢ κατὰ θυμὸν,
Ἠὲ μεταΐξας θάνατον τεύξειεν ἑκάστῃ,
Ἤ τ' ἐῷ μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι
Ὕστατα καὶ πύματα. κραδίη δέ οἱ ἔνδον ὑλάκτει.
Ὡς δὲ κύων ἀμαλῇσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα
Ἄνδρ' ἀγνοιήσασ' ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Quæ docent, ita conjungendos duos locos Ennii:

——— *animusque in pectore latrat.*
Sicuti si quando vinclo venatica aeno
Apta solet canis forte feram si ex nare sagaci
Sensit, voce sua nictatque, ululatque ibi acute.

Apud Festum annotatur, Latrare positum esse ab Ennio pro poscere. Sed non puto hunc locum intellexisse, aut perperam eum sensisse. quamquam pro Poscere Lucretius usurpavit.

lin. 16. *Gannit odiosus omni totæ familiæ.*] Vulg. *Gannuit* &c. Melius *oggannuit.* Ganniunt canes gestientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium:

——— *gannitu vocis adulant.*

Et Homero γάνυσθαι semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alius cari adventum.

Οὐδὲ γὰρ ἡ προμάχοιο δάμαρ Ἀλεγηνορίδαο
Ἀνδρὶ φίλῳ ἐλθόντι γανύσσεται, ὁππότέ κεν δὴ
Ἐκ Τροίης σὺν νηυσὶ νεώμεθα κοῦροι Ἀχαιῶν. Ἰλιάδ. ξ.

Item:

— τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νήπια τέκνα
Οἴκαδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάννυται. Ὀδυσσ. μ.

Hoc voluit Pindarus Pythiis: Οὐδὲ μολόντων πὰρ ματέρος ἀμφὶ γέλως γλυκὺς ὦρσεν χάριν, id est, οὐδὲ οἱ μολόντι ἐγανύσσατο μήτηρ. SCALIG.

lin. 17. *Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habuerit.*] Dibalare pro deblacterare non inepte dictum videri posset. Ego puto dibalare rem, καταφαγεῖν τὴν οὐσίαν. Sic Nicostratus apud Athenæum περικωκύειν. Hoc fictum a gallorum pipatu, ut supra admonuimus; illud, a balatu pecorum:

Οὐσίδιον γάρ μοι καταλιπόντος τοῦ πατρὸς
Οὕτω συνεστρογγύλικα, κἀξεκώκυσα.

Sic ἀποκωκύσαι ψυχὴν Æschylus dixit ἀντὶ τοῦ ἐκπνεῦσαι. Ergo videtur exclamatio in eum, qui bona sua lancinaverat: qualis Alexidis Comici apud Athenæum:

— καταφαγεῖν
Αὐτὸν τοσοῦτ' ἀργύριον;

Tantam pecuniam dibalasse? abliguriisse? SCALIG.

lin. 18. *Hæc, inquam, rudet.*] Plenius apud Nonium ex Lucilii libro 6:

Hæc, inquam, rudet e rostris, atque heiulitabit,
Concursans velut angarius, clareque quiritans.

Hodie in recentioribus Nonii codicibus legitur *arenarius*. At in superioris memoriæ excusis *ancarius*. Quod etiam retinet calamo exaratus codex. Nos *angarius* fecimus. SCALIG.

lin. 20. *Aperiant.*] Marg. Scalig. *aperta*.

lin. 21. *Volutare ululantis.*] Puto *volutares ululantes*. Volutares sues, qui & Colluviares, quod in colluvie nutrirentur. χαμευνάδας ait vocari Appion grammaticus apud Hesychium. Dictum ergo in homines spurcos, & quasi cœno & colluvie demersos; de quibus Varro Prometheo, lib. 1: *In tenebris ac suilla vivunt: nisi non forum, hara, atque homines, qui nunc plerique sues sunt existimandi.* SCALIG.

lin. 22. *Tibicina maximo labore mugit.*] Acroteleuticum ex Sotadico carmine. Plinius, de ranis loquens: *Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perculsi.* SCALIG.

lin. 24 sq. *Clamor ad cælum volvendus per æthera vagit.*] *Ad cælum clamor.* AUGUSTIN. Poterat sic:

Clamor it ad cælum volvendu': per æthera vagit.

Sed vera lectio, ni fallor:

Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vagor.

Idem Ennius:

Qui clamas oppugnantes vagore volanti.

Ubi vagor volans, ut hic volitat vagor. SCALIG.

lin. 25 sq. *Et a frendice, Frunde frutimi suaviter.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Esueta frendice frunde frutini suaviter.* Hæc est lectio veterum excusorum. Exstabunt quidam, ut puto, qui, quod tam deploratis vulneribus manus admoveam, mirabuntur. Sed & non deerunt etiam, qui in minimis me commorari, graviora præterire conquerentur, vel potius calumniabuntur. Quare utrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermittamus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur mihi hæc lectio ex his vestigiis erui posse:

Ejusdem ab Irundine — nefrende fritinni Suaviter. —

Nunc reddundæ sunt causæ. *Ab irundine.* Ita eruendum ex illo corrupto *frendice.* Non dubium est, ita legendum, maxime propter verbum fritinnire, quod est hirundinum, τὸ ψιθυρίζειν, ut infra aperietur. Hic locus postulat, ut enarremus locum Aristotelis in Poeticis a nullo hactenus explicatum. Verba illius magni magistri sunt hæc: Ἐξῆν ἂν ἔνια καὶ ἐνεγκεῖν· καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ κερκίδος φωνή. In Tereo, non dubium est, quin ageretur μεταμόρφωσις Procnes in hirundinem. Quare ad imitandam vocem hirundinis, dum ea μεταμόρφωσις ageretur, adhibuerunt τὴν κερκίδα, radium textorium, quæ ob id dicta est παρὰ τὸ κρέκειν. Idcirco in Epigrammatis Græcis scribitur:

Κερκίδας ὀρθρολάλοισι χελιδόσιν εἰκελοφώνους.

Apparet, ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam postea usi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam minuritionem avicularum: quæ Vitruvius vocat Engibata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sane videtur Attius vertisse Tereum Sophoclis. Ex ea fabula Attii Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem facere videtur:

O suavem linguæ sonitum, o suavitas conspiritum
Animæ.

Ubi *conspiritum* manifesto ex συναυλία versum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut lusciniæ, quæ in eo dramate introducebatur. — *Nefrende.* Nefrendis & nefrendus puer, vel senex, ὁ νωδὸς, qui dentibus frendere non potest, id est, frangere. Frendere duo significat, τὸ ἐμπρίειν τοὺς ὀδόντας, τὸ ἐμβρύχειν. Pacuvius Antiopa:

——— *perdita illuvie atque insomnia*
Frendere noctes misera, quas perpessa sum.

Sic enim conjunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur a Charisio, alterum a Nonio. Deinde frangere: unde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non potest: vel senex, qui dentes amisit. Livius Andronicus:

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείκειν. Pacuvius Antiopa:

Fruges frendeo solas, ac sicco robore.

Serenus:

Copia farris uti frendentibus eruta saxis.

Hinc frendere fabam, & fressa faba, ἐρεγμός. Attius Troadibus: *Saxo fruges frendam*: σιτοποιήσω. Transtulit enim ex illo Euripidis:

Τούτοις μὲ προσθήσουσιν ἢ θυρῶν λάτριν
Κλῇδας φυλάσσειν, τὴν τεκοῦσαν Ἕκτορα·
Ἢ σιτοποιεῖν, κἀν πέδῳ κοίτας ἔχειν.

Fritinni. Ergo *nefrende fritinni*, pro ὦ νωδὲ ψιθύριζε. Nam fritinnire proprium hirundinum. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes,
Quos non lacte novo levata pascat,
Sed pancarpineo ocimo coacto
Libamenta legens caduca veris.
Ad quos tum volucres venit pusillos,
Usque ad limina nidica, esca vilis.

Hi luculentissimi versiculi a nobis non solum emendati sunt, sed &, quod quatuor locis dispersi sunt apud Nonium, in unum corpus collecti & digesti. Valde enim delectant me hæ reliquiæ veterum auctorum, tanquam quædam ex naufragio tabellæ. SCALIG. Al. *Ire sueta frendice*. In nonnullis libris antiquis est, *Ne sueta frendici*. Forte totus hic locus ita legendus: *Et a sue, Sueta grundire. ab irundine, Fritinni suaviter*. Nam porcorum proprium est *grundire*, sive *grunnire*. Hirundinum *fritinnire*. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes. POPMA.

lin. 28. *Sues avolverat* &c.] Locus etiam mendosus. AUGUSTIN. Ex his depravatis suspicor eruendum hoc: *A sue: suboluerat, ita rudebat*. Suboluerat ei de facto, inquit, quisquis est comicus ille: eos clamores edebat. Lucilius:

Hæc, inquam, rudet e rostris, &c.

Rudere, suum & leonum, & aliorum animalium. Ovidius & Persius asinis attribuunt. Tamen oncant asini, non rudunt. ὀγκᾶν. SCALIG. Locus est manifeste mendosus: de quo ta-

men conjecturam meam, qualis qualis ea sit, proponam. Videndum ergo, an legi possit: *Sunt & ab solemni ritu, Nexum in rem, Nexum in judicium, æs; ob id Nexi, artati in collare. Nexum Manilius.* Nexum æs dicebatur pecunia, quæ per æs & libram obligabatur: & Nexum in rem erat, cum adhibito ære & libra res pro appenso pretio obligabatur. item Nexi, qui propter æs alienum compingebantur in nervum. Collare hic idem est, quod nervus in XII Tab. *Vincito aut nervo aut compedibus.* POPMA.

ead. *Ita trude.*] *Ita rudebat*, videtur legendum. Suspicor, Varronem *rudebat*, pro grundibat, in Cæcilio legisse. Nonius: *Etiam hominum esse grunnitum Cæcilius imbris designat.* Quæ verba Cæcilii desiderantur in Nonio, ea protulit Diomedes, sed fabulæ non meminit:

——*ita cruento ore grundibat miser.*

Videtur hunc locum intelligere Varro: sed *rudebat* pro *grunnibat* legisse. Quamquam hæc sunt non certi juris, sed arbitrarii. SCALIG.

ead. & sq. *Neque in re, neque in judicium Æsopi, nec theatrales. In Colace, Nexum.*] — *neque theatrides in colace nexum.* Ita in illis, quos semper sequor, antiquitus excusis legitur. In quibus videtur transpositum nomen fabulæ, cum ita legendum sit, *In Colace, Neque in rem, neque in judicium Æsopi, neque theatri des nexum.* SCALIG.

Pagina 101.

lin. 6. *Debeat.*] Marg. Scalig. *Debeat, dat.*

lin. 7. *C. Popilio.*] Marg. Scalig. *C. Pœtelio Visolo.*

lin. 11. *Deliquium est.*] *Deliquom 'st.* Plaut. in Casina. AUGUSTIN.

lin. 15. *Auctorem Cæcilium.*] Vetus lectio *Accilium.* lege *Attilium.* Is est, qui plures fabulas e Græco conversas in scena Latina docuit. de quo superius meminit, & Porcius Licinius in judicio poetarum de eodem dixerat:

Ferreum scriptorem opinor, verum exscriptorem tamen,
Ut legendus sit. —

Putat ferreum scriptorem, sed tamen verum, & fidum interpretem, ut dignus eo nomine sit, qui legatur. immo jocose exscriptorem vocat, qui nihil de suo ederet, sed aliena omnia, & ad verbum e Græcis expressa. quod genus interpretandi ri-

diculum est, & liberali homine indignum. Versus Licinii ita legendi ex veteri codice apud Cic. 1 de Finibus. SCALIG.

lin. 16. *Per lætitiam liquitur animus.*] Apollonius:

— Τῇ δ' ἔντοσθε κατείβετο θυμὸς ἀκουῇ, &

— ἰαίνετο θυμὸν Τηκομένη. SCALIG.

ead. *Aliquando liquitur.*] *Liquitur* vetere declinatu. Varro lib. 3 Rerum divinarum: *L. Scipio cum aurum haberet in cista viminea, fulmine ita est ictus, ut cista esset integra, aurum colliquisset.* Quæ nos emendavimus, cum prope deplorata sint apud Nonium. Simile apud Plutarchum Symposiacis: Καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλύτροις, τὸν μὲν ἄργυρον συζέσαι τακέντα, τὸ δὲ ξύλον ἄθικτον καὶ ἀπαθὲς εὑρεθῆναι. SCALIG.

lin. 19. *Enimvero gladii lingula.*] Desunt paucula, quæ expleri possunt ex Gellio. SCALIG. Malim, *E numero gladii*: quæ sunt Varronis, non Nævii; cujus versus ex Hesiona citatur a Gellio:

Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingula. POPMA.

lin. 20. *Vitulantes.*] Nævius Lycurgo:

Vos, qui regalis corporis custodias
Agitis, ite actutum in frondiferos lucos, ubi
Ingenio arbusta innata sunt, non obsita.
Ducite eo argutis linguis mutas quadrupedes:
Ut in venatu vitulantes ex aviis
Locis, nos mittant Pœnis decoratos feris.
Alii sublime alios saltus illicite, ubi
Bipedes volucres lino linquant lumina.

Quod toties in his Conjectaneis fecimus, hic præstitimus, quatuor exempla ex Lycurgo Nævii, a Nonio diversis locis citata, hic in unum conglutinavimus, & verba mendosa emaculavimus. SCALIG.

ead. *A vitula.*] Macrobius, *a Dea Vitula.* Puto Varronem recte judicasse. Id enim est μοσχιᾷν Græce. Menander Hypobolimæo:

— μικρὰ Παναθήναι' ἐπεὶ
Πέμποντες οὗτοι δι' ἀγορᾶς ἐμόσχιον,
Μήτηρ ἑώρα τῆς κόρης ἐφ' ἅρματος.

Ita reddes comicis senariis:

——— *cum minusculas Quinquatrias*
Celebrantes isti toto vitulabant foro,
Spectabat in pilento mater virginis. SCALIG.

ead. & sq. *In Duloreste.*] Vulg. *In Dolo.* Forsan erat feri-

ptum *in Obolo*. Nam ita citatur Cæcilius compendiose, pro *Obolostate*: quam etiam comœdiam grammatici Latine vocant *Fœneratorem*. Eodem modo in Nonii libris calamo exaratis citatur Pacuvius in *Dolo*, pro *Duloreste*. Idque verum puto. Nam versus, qui adducuntur ex ea fabula, cum iis verbis, quæ producit Festus & Nonius, cohærere possunt ita:

Hicine is est, quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,
Amplus, rubicundo colore, spectu protervo, ferox,
Caperata fronte? SCALIG.

lin. 21. *In Demetrio*] Non est Ennii, ut putat Vertranius, sed Turpilii. Ea versa est ex Alexide. Ex cujus Demetrio hæc producuntur ab Athenæo, libro 8:

Πρότερον μὲν εἰ πνεύσειε βορρᾶς, ἢ νότος
Ἐν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἐνῆν
Οὐδενὶ φαγεῖν.

Turpilius Demetrio apud Nonium:

Antehac si flabat Aquilo, aut Auster, inopia
Erat piscati. — SCALIG.

lin. 22. *Persibus aperite.*] Vulg. *Persibus a perite. Perficus* fortasse scribendum ex Sex. Pompejo, qui peracutum interpretatur, & hæc Nævii verba refert:

Et qui fuerit perficus, carpenti adest ratio. AUGUSTIN.

Scribo, *Persibe, perite*. Persuaserunt Itali Vertranio, legendum *Perficus*. At nos id diserte negamus. Nam apud Festum quoque legendum *Persibus*, pro *Perficus*. Quippe simplex fuit Sibus. Festus: *Sibus, callidus, vel acutus*. SCALIG.

lin. 23. *In Lampadione.*] Nescio an *in Lampade*. Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quamquam Lampadione eodem modo dictum, quo Ἰκαριώνῃ. ut apud Plautum & Varronem Agathone:

Quid tristiorem video te esse? quem angit hæc
Lampadione? quid? familiaris filius
Amatne? spes isthæc est argentaria,
Ideoque scapulæ metuunt virgidemiam. SCALIG.

ead. & sq. *Protinam a protinus continuitatem significans.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse, *protinam vel protinus continuatione vel præteritæ vel futuræ longitudinis dici*. AUGUSTIN.

lin. 24. *In Agidone Candacus.*] Vulg. *In Agedone caudatus*. Nescio an *in Agone*, (Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum) an *in Ædone*. Ea est fabula Livii Andronici apud Priscianum. Si tragœdia est, nescio an *in Ægæone*. Eam scri-

psit Euripides: ex qua etiam hos versus diverse citatos in unum conjunxi:

Ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότα
Πολυξενοῦσθαι; γῆ δὲ τίς; πάτρας θ' ὅρος;
Τίς ἐσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυξαι πατρός;
Τί σ' ὠνόμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τόκον;

Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum, quartum apud interpretem Aristophanis. — *Caudatus.* In illis, qui olim excusi sunt, *Cavadatus.* Manifesto legendum *Clucidatus*, ex Festo, qui id interpretatur dulce & jucundum. Et alibi apud eundem *Glucidatus* scribitur, eodem sensu, παρὰ τὸ γλυκύ. SCALIG. Puto rectius legi: *In Acedone, Saudatus. Acedo*, ut comedo, mando, est homo segnis & iners, a Græco ἀκηδέω. nam poetæ vetustissimi ab hominum moribus plerumque nomina Græca, perinde atque essent Latina, fabulis suis inscripserunt, ut Plautus *Phagonem*, Afranius *Pantaleonem*, Nævius *Lampadionem*. *Saudatus* est sedatus, antiquo more, quo pleraque enuntiabantur diphthongis, quæ postea simpliciter, ut *ausculor*, *aulla*, *leibertas*, pro osculor, olla, libertas. Varro deducit a suavi, ut a Græco γλυκῦ *glucidatus*, dulcis & jucundus, auctore Festo. Sed tunc exigit analogia *savidatus*. nam *savior* & *savium* veteres dixerunt, quod nos *suavio* & *suavium*. & hinc *savillum* apud Catonem genus operis pistorii, a suavitate. POPMA.

lin. 26. *In Romulo, Sponsus.*] Legendum *Consponsus*, ut est lib. 5. POPMA.

lin. 27. *Præbia a præbendo.*] Scribendum, *Proebia, a prohibendo.* ut etiam in Festo: *Proebia Verrius vocari ait ea remedia, quæ Cata Cæcilia uxor Tarquinii Prisci invenisse existimatur, & immiscuisse zonæ suæ, qua præcincta ejus statua est, in æde Sangi, qui Dius Fidius vocatur. Ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait Proebia, quod mala prohibeant.* Eandem vim habebant anuli apud Græcos, qui dicebantur φυσικοὶ δακτύλιοι: & intus erant pervii & cassi, ut scribit Artemidorus. Ab eo scriptum in Cærimoniis flaminis Dialis, *Anulo, nisi pervio, cassoque, ne oititor.* Habebant & aliquid ἀλεξίφαρμακον anuli ferrei, qui dicebantur Samothracii. Eorum meminit Lucretius. SCALIG.

ead. *Ut sit tutum.*] Vulg. *Ut si lorum.* Omnes antiquitus excusi, *ut sit totum.* Ego indubitanter lego, *Proebia a prohibendo usitatum*, id est, παρηγμένον. Proebia, τὰ ἀλεξίφαρμακα, amuleta. Poterat & legi *Proebra*, sicut Inebra, Enebra. Et

ſane eam puto rectam eſſe lectionem: & ita legendum eſſe in Feſto, ut Inebra ab inhibendo, ſic Proebra a prohibendo. SCALIG.

lin. 28. *In Therimo.*] Vulg. *in Technico.* Neſcio an Cæcilii, qui ſæpe citatur in Fallaci, vel Fallacia. Τεχνικὸς enim fallax. SCALIG. Antiqui codices nonnulli, *In Technico*: ut forte legendum ſit, *In Therino*, vel, *Therico*: quæ idem ſignificant. POPMA.

ead. & ſq. *Conflictitant, a conflicto convenire dictum.*] Vulg. *Conficiant* &c. Scribendum, *Convitant a Convito, convenire dictum.* Sed hæc ſcriptura eſt ex veteri errore librariorum, qui *pervitere*, pro *perbitere*, & *invitere* pro *imbitere* ſcribebant. Omnino Combito, eodem modo declinatum, quo Imbito, ineo, in Epidico Plauti, & Præbito, prævenio, in Pſeudolo: & Rebito in Captiv. redeo: & Perbito, pereo. Ennius Hecuba:

Sed non ſcripſiſti, quis parentem aut hoſpitem
Necaſſet: quo quis cruciatu perbiteret.

Plaut. Capt.

Qui per virtutem perbitat, non interit.

Perbitat, pereat. Non enim per diæreſes neſcio quas expediendus verſus: quod facit corrector Plautinarum fabularum, qui patrem meum audiendum non cenſet, quod creticos in jambum admittat. Sed de eo alias erit loquendi locus. Itaque combito, præbito, perbito, rebito, imbito, compoſita ſunt e ſimplici Betere. Plautus Aſtraba:

Quæ niſi ſic beteris, nimium is vægrandi gradu.

Sed error hujus depravatæ ſcripturæ hinc manavit, quod Invitere pro Imbitere ſcribebant, ut ſupra admonuimus. Quare apud Plautum Truculento, ubi hodie legitur,

——— *quid tibi hanc, inquam, notio eſt,*
Amicam meam? moriere ocius, ſi manu niceris.
Quid manu nicerim?

caſtigandum eſt:

——— *moriere ocius, ſi viam inviteris.*
GE. *Quid viam inviterim?* STR. *Fac quod juſſi, mane.*

ubi etiam perſonas ſuo loco reddidimus. SCALIG. Legendum *Conlicitant a conlicito.* Eſt autem *conlicito*, de pretio convenio & contraho, ut *conſpondeo*, contra ſpondeo, ſive mutuam fidem obligo. Vetuſtiſſimi ſimplex *licitor* μεταφορικῶς uſurparunt pro congredior & pugno. Feſtus: *Licitati, in mercando ſive pugnando inter ſe contendentes.* Ennius:

Pars ludicra jactant ſaxa, inter ſe licitantur. POPMA.

lin. 29. *In Tarentilla Pacuvii.*] Nam est & alia Nævii. Ex ea hæc adducit Isidorus:

——— quasi in foro pila
Ludeis datatim dat se, & communem facit.
Alium tenet, alii adnictat, alibi manus
Est occupata: ast alii percellit pedem.
Alii dat anulum exspectandum de labris.
Alium invocat, cumque alio cantat: attamen
Aliis dat digito literas. —

Qui versus quia sunt non aspernandi, præterire nolui, sed ideo adduxi, ut explicarem. Primum apud Isidorum male Ennius, pro Nævius. Sed ex Festo novimus, quomodo nomen auctoris restituendum esset, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini se prostitueret, a lusu pilæ eleganter dixit, quod datatim sese dederet. Artemidorus libro 1: Ἁρπαστὸν δὲ καὶ σφαῖρα φιλονεικίας ἀπεράντους σημαίνουσι. πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἑταίρας ἔρωτα. ἔοικε γὰρ ἡ σφαῖρα καὶ τὸ ἁρπαστὸν ἑταίρᾳ, διὰ τὸ μηδαμῆ μένειν, καὶ πρὸς πολλοὺς φοιτᾷν. *Alii adnictat.* Plautus Asinaria:

Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat.

Alii pecellit pedem. Idem:

Neque isthæc ulli suo pede pedem homini premat.

Anulum spectandum. Idem:

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium invocat: in talorum jactu scilicet. Exempla sunt in Asinaria, & in Curculione. *Dat digito literas.* Ovidius:

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam.

Propertius:

Aut mea cum digitis scripta silenda notas. SCALIG.

Videtur mihi hic locus ita legendus & distinguendus: *In Tarentilla, Pellucium ab luce, inlustre.* Tarentilla fuit Comœdia Nævii, cujus testimonio utuntur Festus & Charisius: ac Pacuvii ejus nominis fabulæ apud veteres Grammâticos nulla, quod sciam, mentio. *Pellucium* est vox efficta a Nævio, quam Varro interpretatur inlustre, ab luce. Sic mox *reserare* ab sera aperire. POPMA.

Pagina 102.

lin. 1. *Nec satis resarrire, ab serra.*] *Reserare, ab sera*, magis placet. AUGUSTIN. *Satum.* Acroteleutium Saturnii versus. SCALIG. Cn. Nævius descripsit versibus Saturniis bel-

lum Punicum primum. in eo fuit: *Nec satis reserare*, scilicet potuisse Musarum fores, aut quid simile. hoc Ennius ab illo sumsit, & sibi vindicavit hanc gloriam lib. 1 Annal. cum ait, *Nos ausi reserare*. Cic. in Oratore: *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere:*

Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? præsertim cum dicturus non sum, Ante hunc, ut ille; nec quæ sequuntur, Nos ausi reserare. POPMA.

lin. 2. *Aperire.*] *Operire.* SCALIG.

lin. 7. *Producendum.*] *Procudendum*, ex libro eruditissimi P. Victorii. SCALIG.

IN LIBRUM VII.

Pagina 103.

lin. 1. *Quom oratio natura.*] Oratio habet tres partes naturales, quibus tanquam gradibus ascendit: Verborum impositionem, declinationem, & compositionem. Nam primum duce natura homines vocabula rebus imposuerunt: deinde ea in casus & tempora declinarunt: tum inter se conjunxerunt, ut sententiam efficerent. Itàque, quod scribitur lib. 1, *Verbi uniuscujusque duas naturas esse, a qua re, & in qua re vocabulum sit impositum;* & lib. 8: *Natura quadruplicem esse formam, ad quam verba in declinando accommodari debeant*, hoc pertinet ad priores duas partes orationis, quas diximus. POPMA.

lin. 2. *Ejus.*] Marg. Scalig. *cujus.*

Pagina 104.

lin. 4. *Cognatio.*] Marg. Scalig. *Agnatio.*

lin. 12. *Cognationes.*] Marg. Scalig. *Agnationes.*

lin. 24. *Historia opus est.*] Duæ partes Grammatices: Historice in poetarum & bonorum auctorum enarratione occupata est: Methodice artis præcepta tradit. illa verborum impositorum ætates & progressus inquirit, quia, ut ait Horatius,

——— *verborum vetus interit ætas*

Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.

hæc docet verba declinata per casus & tempora inflectere. POPMA.

Pagina 105.

lin. 2. *Omnis.*] Marg. Scalig. *Nomina.*

lin. 21. *Causam, quare ab impositeis nominibus declinarint, ostendi.*] *Causa, inquam, cur eas ab impositis nominibus declinarint: quam ostendi.* sic libri fere omnes. AUGUSTIN.

Pagina 106.

lin. 1. *Et in.*] Marg. Scalig. *Ea in.*

lin. 3. *Ac heis.*] *Atque heis* scribendum, vel *ac* delendum est, ut Faerno nostro placet. AUGUSTIN.

lin. 11. *Cum fiunt tunc ex* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Videndum, an hic locus, qui manifeste corruptus est, ita restitui possit: *Omnia nomina, atque adeo etiam omnia verba, cum fiunt unum ex una syllaba, illud Et ut maneat unum.* Omnia nomina & verba, inquit, in loquendo junguntur una monosyllaba copula *&*, ut ipsa maneat eadem una. sive enim dixeris Tullius & Antonius, sive Lego & scribo, legam & scribam, copula *&* non mutatur. POPMA.

lin. 12. *Ut maneat.*] *Remaneat*, non nemo AUGUSTIN.

lin. 15. *Declinatus.*] Marg. Scalig. *declinandas.*

ead. & sq. *Quorum generum.*] Legendum, *duorum generum.* Ne putarent, inquit, omnes voces declinari, (nam copulæ non declinantur) factæ sunt declinationes duorum tantum generum, verborum scilicet & vocabulorum. Verba sunt lego, curro; vocabula, homo, equus. POPMA.

lin. 23. *Quædam priora, quædam posteriora.*] Verba Aristotelis: Ἔστι δὲ εἷς πρῶτος λόγος ἀποφαντικὸς, κατάφασις, εἶτα ἀπόφασις. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμῳ εἷς. SCALIG.

Pagina 107.

lin. 6. *Ab equo equito.*] *Ab equo equile*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 22. *Propter eorum, quam dicuntur.*] Locus mendosus. *Eorum, propter quæ dicuntur*, quidam scribendum esse opinatur. AUGUSTIN. Pro *quam* marg. Scalig. *qui.* Al. *Propter eorum, quorum.* Suspicor esse legendum: *Propter eos tum qui dicunt.* Est enim alterum membrum e duobus illis, quæ proposuit: *In sua discrimina declinantur verba, aut propter ipsius rei naturam, de qua dicuntur, aut propter illius, qui dicit.* POPMA.

Pagina 108.

lin. 31. *Jonam.*] Suspicor *Jonem* legendum, id est, Ἴωνα.

Alioqui si legis *Jonam*, erit Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰώνιος. vel Ἰονᾶς ἀπὸ τοῦ Ἴονιος. ut Ἀρτεμᾶς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίδωρος. SCALIG.

Pagina 109.

lin. 6. *Artemidori.*] Marg. Scalig. *Artemæ*, & mox *Jonis*.

lin. 27 sq. *De quibus quæ experiero, singuleis tribus; tum de altereis totidem scribere ac dividere incipimus.*] *De quibus quæ ex prioribus, tum de alteris totidem scribere, ac* &c. SCALIG. Idem pro *experiero* in marg. *expedierint.*

Pagina 110.

lin. 6. *Quæ petimus, quod.*] *Quippe quod*, forte scribendum. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod is utilitatis.*] Marg. Scalig. *Quom utilitatis.*

lin. 22. *Quærere.*] Marg. Scalig. *Quærimus.*

lin. 25 sq. *In ædificiis, quod non videmus habere atrium περίστυλον, similitudinem, & cubiculum ad æquale; cum tamen.*] *Atrium περιστύλιον simile*, doctus vir putat scribi oportere. AUGUSTIN. *In ædificiis quid? non videmus atrium habere peristylii similitudinem, & cubiculum ædiculæ.* SCALIG. Al. *Cubiculum adæquales.* Placet magis, *ad ea æquale.* Ut in vestitu, inquit, sic & in ædificiis analogia negligitur propter utilitatem. non enim atrium habet peristylii similitudinem, aut cubiculum illi simile & æquale: quod utilitas suadet dissimilitudinem hic sequi, negligere similitudinem. POPMA.

Pagina 111.

lin. 9. *Solum, quod.*] *Solum, quo*, non nemo. AUGUSTIN.

lin. 22. *Nec tum ad tricliniarem gradum* &c.] Melius: *Nec cum ad tricliniarem gradum, tum item ad:* vel, *& tantum ad tricliniarem gradum, non item.* Lecti veterum alii erant tricliniares, sive discubitorii, in quibus discumbentes sumebant cibum: alii cubiculares, in quibus dormiebant, & cubabant. Cic. in Verr. lib. 4: *Jam non quæro, unde tantam Melitensem vestem habueris, unde quinquaginta tricliniorum lectos.* Idem lib. 2 de Divinatione: *Quidam somniavit ovum pendere e fascia lecti sui cubicularis.* Lampridius Heliogabalo: *Hic solido argento habuit lectos & tricliniares, & cubiculares.* Hinc Varro appellat *gradum tricliniarem & cubicularem*, quo ad eos lectos ascendebant: sed tricliniaris ut lectus, sic gradus altior. POPMA.

Pagina. 112.

lin. 5. *Duo verba in quatuor.*] Locus est obscurus, cujus sensum ita concipio: Si eam analogiam sequemur, quæ non est in consuetudine, ut quisque duo verba finxerit similiter in quatuor obliquis casibus, quamvis illa merito repudiaremus, tamen erunt sequenda, ut Juppiter, Marspiter, recto casu sunt similia: a quibus si quis confornet similes quatuor obliquos casus, Juppitris, Juppitri, Juppitrem, & Juppitre, & Marspitris &c. idque genus analogiæ in communi sermonis usu servet & sequatur, pro insano sit reprehendendus. Quamvis enim possint habere casus obliquos non minus, quam pater, mater, tamen repugnante consuetudine communi non utimur. POPMA.

lin. 20. *Sed etiam ab iisdem.*] Hoc dicit: In dissimilibus magis est analogia; atque etiam ab iisdem vocabulis finguntur dissimilia: neque tantum a dissimilibus similia, sed etiam eadem. Est autem ellipsis antiqua, *Neque a dissimilibus:* cujus exempla in jurisconsultorum libris plurima docti viri annotarunt. POPMA.

lin. 23. *Cum duæ sint Albæ.*] Quinctilianus lib. 1 utitur quoque hoc exemplo adversus analogiam. *Quid vero*, inquit, *quæ tota positionis ejusdem in diversos flexus exeunt? Cum Alba faciat Albanos & Albenses, Volo volui & volavi.* Sed Varro dissimilitudinis causam hic ostendit, quam Charisius explicat his verbis: *Albani dicuntur ab Alba; Albenses autem ab Alba Fucente: cujus rei causam Varro ait esse, quod in naturalibus nominibus tantum servatur analogia, in voluntariis vero negligitur. Nam ut a Roma Romanus dicitur, a Nola Nolanus, ab Atellis Atellanus, sic Albanus ab Alba dici debet. in illa autem Fucente Alba non conservatur hoc, quod alterius nomine cognominetur.* Intelligit autem locum Varronis lib. 8: *Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est, in naturalibus constantia.* POPMA.

lin. 26. *Si ex diverseis.*] *Sic ex div.* AUGUSTIN.

lin. 27. *A luo, luam.*] *Ab luo luam.* IDEM.

lin. 28 sq. *Liberalia & muliebria.*] Legendum *Virilia & muliebria.* nam scripserat librarius *birilia*, unde factum *liberalia.* SCALIG.

Pagina 113.

lin. 29. *Albus.*] Marg. Scalig. *Gallus.*

Pagina 114.

lin. 7. *Exspectari.*] *Spectari.* AUGUSTIN.
lin. 13. *Nunc discrepant.*] *Num discrepent.* IDEM.
lin. 19. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quod.*
lin. 23. *Quarum vis.*] *Quojus.* AUGUSTIN.
lin. 25. *Servanda.* Marg. Scalig. *secanda.*

Pagina 115.

lin. 3. *Quisque.*] *Quis quæ.* AUGUSTIN.
lin. 7. *Effinitum.*] *Finitum.* IDEM.
lin. 14. *Dicteis.*] Marg. Scalig. *Discreteis.*

Pagina 116.

lin. 5. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
lin. 6. *Quæ quam.*] *Qua quam.* AUGUSTIN.
ead. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
lin. 7. *Cui.*] Marg. Scalig. *quoi.*
ead. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quai.*
lin. 13. *Sic eeis.*] *Eæis.* AUGUSTIN.
lin. 21. *Ad finitam.*] *Ad infinitam.* IDEM.
lin. 24. *Nominandei.*] Magis placeret *denominandi.* Intelligit enim, quæ πατρωνυμικῶς dicta sunt. SCALIG.

Pagina 117.

lin. 2. *Servare.*] *Servari.* AUGUSTIN.

lin. 4. *Dicitur Bubile, non bovile.*] Antiqua editio: *A bove bovile non dicitur:* quod licet Varro hic tradat sua ætate non fuisse in consuetudine vulgi, ipse tamen usurpavit, & Cato in oratione de Abrogandis legibus, ut testatur Charisius lib. 1, ubi hunc locum adducit e libro 8, cujus varietatis causam annotavi in Bibliotheca. POPMA.

lin. 5. *Neque dicitur, ut ab ave.*] Suspicor legendum: *Æque dicitur ab ave.* Cum sit simile, inquit, Avis & Ovis, nihilominus dicitur ab ave Aviarium, ab ove Ovile. POPMA.

lin. 8. *A sessione sediculum non est.*] Tamen apud Festum reperias, sediculum dictum pro sede. Quamquam, ut verum dicam, legendum videtur *sediculum* ὑποκοριστικῶς, a sede. SCALIG. Al. *A sessione sessiculum.* Malim *sediculum.* etsi illud quoque non dicitur a sessione, ut a cubatione cubiculum, a

cœnatione cœnaculum, sed est ὑποκοριστικὸν a sede, ut ab æde ædicula. Festus: *Sediculum, sedile.* POPMA.

lin. 21. *Parma, Alba, Roma; Parmenses.*] Doctus vir putat, post verbum *Roma* scribendum *Romenses*, & *Albenses*, ut *Parmenses.* AUGUSTIN.

Pagina 118.

lin. 1. *A cantando Cantator.*] Deest huic loco particula negativa, quæ ita forte restituenda: *Non a cantando cantator;* vel: *A cantando cantator non est.* Cantor a canendo fuit in usu ætate Varronis, non Cantator a cantando; cum tamen non minus sit juxta analogiam, quam Amator, salutator: postea receptum est, ut Martialis indicat:

Cantator cygnus funeris ipse sui. POPMA.

lin. 14 sq. *Sic amabor, legor, & ejusmodi verbi, est vocabulum.*] *Sic ab amor, legor, & ejusmodi verbeis vocabulum,* ex conjecturis mutandum. AUGUSTIN. Pro *legor* marg. Scalig. *legar.*

lin. 16. *Fit.*] Marg. Scalig. *sic.*

ead. *Amatus.*] Marg. Scalig. *amaturus.*

lin. 25. *Quod.*] Marg. Scalig. *quid.*

Pagina 119.

lin. 19. *Non salsum insulsum.*] *Insalsum*, quidam. AUGUSTIN.

Pagina 120.

lin. 9. *Nam dicunt ab alaco alacus.*] Suspicor legendum esse, *ab Alauda alaudas.* Ergo declinantur. Id quod volebat probare nunc Varro. SCALIG. Antiqua editio *ab alavo alaucus*, ut fortassis legi possit, *ab alauda alaudas.* Nam Alauda fuit Gallicum nomen aviculæ, quam Latini vocant Cassitam, vel Galeritam, quod habet plumam in capite elatam ad similitudinem galeri vel cassidis. hinc Alaudæ nomen legioni Cæsar dictator in Gallia imposuit, quod milites essent insignes galeis, simillimis ei apici, qui in capite aviculæ, quam alaudam vocabant Galli. Plinius lib. 11: *Galerita appellata quondam Gallico vocabulo, etiam legioni nomen dederat Alauda.* Id autem declinari pluribus casibus, præter Varronem, testatur etiam Cicero ad Atticum; *Antonius cum legione alaudarum ad urbem pergeret.* Vetus inscriptio: C. SALLIO MATERN. BUCINATORI LEG. V ALAUDÆ. *Popma.*

lin. 10. *In quod ſcribent.*] Marg. Scalig. *Id quod* &c. Vulg. *ſcribunt.* Videndum, an legi poſſit, *Sin quod ſcribunt dicent*; hac ſententia: Si Græci elementa illa, quibus in ſcribendo utuntur, (ideo enim Græcæ literæ appellantur,) quia Pœnica ſunt, ſingulis caſibus declinant; ſequitur, ut etiam Latina nomina debeant ſenis caſibus declinare, non quinis. Cum enim Pœni habeant ſingulos caſus, Latini ſenos, & Græci Pœnica vocabula ſingulis caſibus declinent, cur non etiam Latina vocabula ſenis caſibus inflectunt? ſunt enim utraque ipſis quidem peregrina. POPMA.

lin. 19. *Patrico.*] Marg. Scalig. *patrio.*

lin. 27. *Patricus.*] Marg. Scalig. *patrius.*

Pagina 121.

lin. 1 *Surus.* lin. 2 *Suro.* lin. 4 *Sure.*] *Sciurus*, *ſciuro*, *ſciure*, ſcribendum arbitror. AUGUSTIN.

lin. 2 ſq. *Si reſpondent ſimilia.*] Rectius legi poſſit, *His reſpondent.* Nam Crates Mallotes, & ab eo grammatici dicebant, ſimilia nomina eſſe, quæ in recto caſu ſimili proportione efferuntur, ut Philomedes, Heraclides, Melicertes. His reſpondebat Ariſtarchus, non eſſe ſimilia, quæ in vocando ſunt diſſimilia, ut cum E longo Heraclide, cum E brevi Philomede & Melicerte. In quo vanus eſt, nec ſibi conſtat Ariſtarchus. nam in Μελικέρτῃ non eſt η breve, & caſus vocandi potius eſt Μελίκερτα, quem etiam ipſe agnovit, ut auctor eſt Varro lib. 8. POPMA.

lin. 7. *In vocando.*] *In vocandei.* AUGUSTIN.

lin. 9. *E brevi Melicerte.*] Atqui Μελίκερτα potius facit: quod non erit *e* breve. Nam pone eſſe per η: quis unquam vidit η breve? Sane, quid ſibi voluerit Ariſtarchus, neſcio. Hoc repetit alibi Varro. SCALIG.

lin. 11. *Quidquid.*] *Quidque.* AUGUSTIN.

lin. 31 ſq. *Quibus das.*] *Quibuſdam.* AUGUSTIN.

Pagina 122.

lin. 1. *Sed queis das.*] *Sed queiſdam.* AUGUSTIN.

Pagina 123.

lin. 4 ſq. *Neque alia triſyllaba fierent.*] Locus mendoſus. AUGUSTIN. Legendum omnino: *Neque alia periſſoſyllaba fierent.* Si analogia eſſet, inquit, comparativa horum nomi-

num, macer, sacer, tener, essent similia, neque diceretur macrior, magis sacer, tenerior. Cum enim positiva similes habeant casus genitivos, macri, sacri, teneri; non debent alia & diversa fieri comparativa, sed unius syllabæ adjectione similiter crescere, macrior, sacrior, tenerior. quod in altero mutat. *Perissosyllabam* vocat, quæ in comparativo accedit genitivo positivi. oportet enim comparativum una syllaba vincere genitivum positivi, ut teneri, tenerior, docti, doctior. Charisius lib. 1: *Comparatio absolutionis perissosyllabam necesse est ut habeat, ut doctus doctior, facilis facilior: sed si inciderit appellatio, quæ non potest habere perissosyllabam in comparatione, nec comparari potest.* POPMA.

lin. 7 sq. *Ut candidus, candida, pauper, paupera.*] Legendum, *Ita candidus candida, pauperus paupera:* quod unicuique planum esse potest, qui totum locum attende perlegerit. IDEM.

lin. 22. *In mediis.*] *In aliis media*, ut docto viro placet. AUGUSTIN.

Pagina 124.

lin. 11 sq. *Perperni filia.*] Suspicor esse legendum, *Perpenni ut Ilii.* Ostendit, nomina propria, quæ sunt a nominibus propriis, non servare analogiam, quia ab *Ilo* dicitur *Ilium*; at a *Romulo Roma*; cum debuisset esse *Romula*, & ab *Ilo Ilia*, nomen mulieris. contra *Perpenna* nomen virile, quod ipsum sæpius adducit in exemplum & argumentum contra analogiam. POPMA.

lin. 24. *Libertini a municipio.*] Oppida, municipia, itemque societates & fana habebant servos publicos, quos etiam manumittebant, impositis a se nominibus: in quibus, inquit Varro, non servarunt proportionem & similitudinem ad nomina Romanorum libertorum. De servo publico civitatum meminit Plinius epistola ad Trajanum: *Utrum per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per milites asservare custodias debeam.* De municipali idem lib. 7 Epist. *Agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi.* & Festus: *Municeps, qui in municipio a servitute liberatus.* IDEM.

Pagina 125.

lin. 1. *Qui manumissi ante, quam* &c.] Locus corruptus, quem alii aliter conati sunt emendare. Origo autem mendi ex ignoratione antiquæ ellipseos. *nomina, qui*, pro eorum qui, ut

lib. 4: *Domus, cui cognomen fuit Macellus*, pro ejus, cui. Quare sic arbitror legendum & distinguendum. *Qui manumissi antequam sub magistratu, in nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt.* Servi publici populi Rom. dicebantur, qui in urbe officium & ministerium publicum aut sacerdotibus, aut magistratibus populoque exhibebant. erant autem ordinis libertini, quod præter Varronem ostendit Tacitus lib. 13: *Quippe late fusum id corpus. hinc plerumque tribus decurias, ministeria magistratibus, cohortes etiam in urbe conscriptas.* Itaque liberati servitute, manuque missi jam erant, antequam apparebant & serviebant magistratibus: manumissi vero assumebant nomina dominorum, a quibus erant liberati, & in eorum nomina quasi succedebant. Sic Tiro & Laurea servi, manumissi a M. Tullio Cicerone, dicti M. Tullius Tiro, M. Tullius Laurea; Epirota manumissus a Q. Cæcilio Attico, Epicadus a L. Cornelio Sulla, alter Q. Cæcilius Epirota, alter L. Cornelius Epicadus nominatus: & similiter alii. Cic. ad Attic. lib. 4: *De Eutychide gratum, qui vetere prænomine novo nomine T. erit Cæcilius, ut est ex me & te junctus Dionysius, M. Pomponius.* POPMA.

lin. 3. *Lesas, Usenas* &c.] Marg. Scalig. *Lænas.* Scribendum *Lænas, Susenas*, ut est apud Quinctilianum lib. 1: *Si ut Mæcenas, Susenas, Asprenas dicerentur.* Lænas est cognomen Popiliorum: Susenas Noniorum, ut constat ex antiquis denariis, in quorum altera parte legitur: SEX. NONIUS PR. L. P. F. in altera SC. SUFENAS. *Carinas* cujus gentis cognomen fuerit, non sat scio: sed nisi me fallit memoria, Cicero ad Atticum nominat *T. Carinatem. Mæcenas* Cilniorum. unde *Cilnius Mæcenas*, amicus Cæs. Augusti, apud Tacitum. IDEM.

IN LIBRUM VIII.

Pagina 126.

lin. 10. *Id quidem est verum*] Locus mendosus, ut arbitror. AUGUSTIN.

lin. ult. *Et ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus.*] Locus non satis integer. IDEM. Locus mutilus & stigmate notandus ad hunc modum: *Ex dissimilibus & similibus verbis....*

eorum. . . quod declinationibus constat. fortassis autem tale quiddam deest: *duorum generum unum sterile, alterum quod.* POPMA.

Pagina 127.

lin. 13. *An usus.*] *An unius*, fortasse scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 128.

lin. 1. *Aliter; ac inde.*] *Aliter atque in*, docto cuidam viro placet. AUGUSTIN.

lin. 30. *Unum dant, non oportere* &c.] Totum hunc locum ita legendum & distinguendum censeo: *Unum dant, hoc oportere dici, quod sit in consuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, ut sit simile cum id faciat. At si quis*, &c. Cum duo sint, inquit, peccati genera circa declinationes, unum, quod in consuetudinem perperam receptum est, alterum, quod nondum receptum est, sed a multis dicitur perperam; illud dant adversarii analogiæ, oportere nos id dicere, quod in consuetudinem venit, neque illam licet depravatam corrigendum: hoc non concedunt, ut verbum aliquod præter consuetudinem dicatur: nisi cum id faciat & inducat, sit aliud simile. At si concedant, corrigi eum puerum, qui per delicias male ponere pedes atque imitari vacias cœperit; eum vero, qui consuetudine ambulandi jam factus sit vacia aut compernis, si corrigi non concedant; haud sequitur, eos stulte facere, qui crurum vitia, & distortiones serperastris corrigunt. Similiter non peccant, qui sermonis pravam consuetudinem ratione analogica emendant. Sunt autem *serperastra* adminicula, quæ geniculis puerorum primum ambulantium alligata adhibentur, ne ii vari aut compernes fiant. Cicero ad Atticum lib. 7: *De serperastris cohortis meæ:* quo nomine ibi notat præfectos cohortis suæ & comites in provincia: quod illi militum, quibus præerant, vitia corrigere deberent; ut serperastra crurum distortiones. Quamquam, ne quid dissimulem, apud Ciceronem malim legere *Cerberastris*, quod etiam nonnullis doctissimis viris placuit. Ut enim ab Antonio Antoniaster, a Tullia Tulliaster, sic a Cerbero Cerberaster, homo avarus & inhians nummis, ut Cerberus offæ. POPMA.

lin. 31. *Quod sit.*] *Quod non sit.* AUGUSTIN.

Pagina 129.

lin. 8. *Serperastra.*] Καμπεσίγυια. Orpheus, enumerans crepundia Bacchi, in infantum supellectile recenset illa:

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.
citat Clemens. SCALIG.

Pagina 130.

lin. 31. *Qui amissa modo* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN. Legendum: *Qui amissa non modo*, ut est in nonnullis vulgatis editionibus. Notat autem hominum in quærendis rebus, quas amiserunt, diligentiam: at in verbis, quæ sermoni deperierint, investigandis incuriam. Qui amissa non modo quærunt, inquit, sed etiam indicium faciunt, ubi aut quomodo inveniri possint: iidem, ex sermone si quid excidit, non laborant, ut revocent & reparent. POPMA.

Pagina 131.

lin. 12. *Sinorum & capidarum.*] Scribendum *capularum*; ut est lib. 4: *Capis & minores capulæ a capiendo*; & lib. 1 de Vita populi Rom. *Potula, quæ vocant capulas & capides.* POPMA.

lin. 13 sq. *Contaminati uti nollent, quæ* &c.] Verus editio habet, *incontaminati*. unde fortassis legendum: *Incontaminati uti nollent quas.* Isti incontaminati & expertes vanitatis, inquit, propter consuetudinem veterem nolent uti his vocabulorum formis, quas docuerit ratio. IDEM.

lin. 21. *Inducteis.*] Marg. Scalig. *indocteis.*

lin. 28. *Nonne in cælo* &c.] Interrogandi notæ, quæ hic interjectæ sunt, totum sensum perturbant. quin & Varronem sphæræ ignarum convincerent. Est autem longo satis ambitu contenta periodus, quæ ita legenda est: *Nonne in cælo ut ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septemtrionalem divisum, sic contra paribus partibus item a bruma versum contraria parte non quantum polus superior, abest inferior ab eo, quem antarcticon vocant astrologi, & is ad brumalem?* Ita debebat dicere, *abest ab eo inferior, quem antarcticon. Ab eo,* scilicet ἰσημερινῷ. SCALIG.

Pagina 132.

lin. 15. *Iidem. Item ab heis.*] Marg. Scalig. *Identidem alieis.*

lin. 31. *Sane.*] *An e.* AUGUSTIN.

Pagina 133.

lin. 8. *Non.*] Marg. Scalig. *Num.*

lin. 12 sq. *Cum omnes animæ hominum sint divisæ in octonas parteis.*] Hæc divisio Stoica est: Varro autem ei sectæ addictus fuit. Laertius de Stoicis: Μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. Meminerunt & alii multi. Quin & orationis divisio, quæ sequitur, est & ipsa quoque Stoica. SCALIG.

lin. 18 sq. *Itaque habet, an non?* &c.] Placeret magis: *Itaque habet. An non vides*: ut, *Non vides*, *nonne vides*, quibus in principio orationis sæpissime utuntur Varro & Lucretius, ut notavi ad Satyras. POPMA.

lin. 19. *Quadripartitam?*] Marg. Scalig. *Quadriplicatam.*

lin. 24. *Equidem non dubito.*] Quin videtur potius ita legendum & distinguendum? *Equidem non dubium his, qui* &c. POPMA.

lin. 31. *Animadvertit.*] *Animadvertat.* AUGUSTIN.

Pagina 134.

lin. 16. *Lentibus nateis.*] *Sateis* scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 135.

lin. 12. *Hinc orationem verborum.*] Legendum: *Rationem verborum.* ut in hoc extremo libro, ubi vulgo legitur, *scientiam tollit orationis*, reponendum *rationis.* Analogiam vocat *rationem.* & alibi *rationem analogiæ.* POPMA.

lin. 25. *Possunt. quo.*] *Possit, quo.* AUGUSTIN.

Pagina 136.

lin. 5. *Lana Gallicana.*] Intelligit Parmensem lanam. Martialis:

Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis: Altinum tertia laudat ovis. SCALIG.

lin. 14. *Id.*] Marg. Scalig. *Heic.*

lin. 30. *Vocis verbeis.*] *Verbeis vocis*, arbitror scribendum esse. AUGUSTIN.

Pagina 138.

lin. 1 sq. *Dico non.*] *Dico nos.* AUGUSTIN.

lin. 2. *Sequi. sæpe itaque.*] Videtur legendum: *Sequi in specie. itaque ex.* Quod lectos facimus, inquit, alios ex ebore, alios ex testudine, aut ex genere aliquo alio: non ideo sequimur dissimilitudines in unaquaque forma lectorum, sed in ea proportionem similitudinis diligenter servamus. nam tri-

cliniares lectos pares habemus & materia, & altitudine, & figura, itemque cubiculares in suo genere pares. at hæc duo genera lectorum disparia. Huc pertinet locus ille lib. 7: *Lectos non omnes pares magnitudine ac figura faciunt. quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, & tantum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem.* POPMA.

lin. 24. *Nemo pollicetur.*] Hoc dicit: Non pollicetur analogia e vocabulo formare & deducere vocabulum, cujus rectus casus singularis conveniat in rectum singularem illius primogenii, sed ex duobus vocabulis similibus, casus similiter declinatos similes facere. Itaque errant, qui contendunt, non esse analogiam, quod a Romulo sit Roma & non Romula, & a bove dicatur bubile, non bovile, ut ovile. Porro verbo *declinare* duplici significatu utitur Varro in his libris: uno minus trito, pro derivare & denominare, ut hic, *e vocabulo vocabulum declinari;* altero vulgari more, pro inflectere & variare in numeros & casus. Sic loquitur lib. 9: *A recto casu in rectos declinantur, ut albus, a, um.* IDEM.

Pagina 139.

lin. 20. *Tollunt esse analogias* &c.] Verba sunt partim corrupta, partim mutila. Desideratur enim argumentum adversariorum, quo contendebant, non esse analogiam; ideo quod verba quædam habent declinatus, quorum casus non commutantur, ut *nihili.* ad quod respondet, illius rectum casum esse Hilum, ut in versu Ennii Epicharmo de terra:

Quæ dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

& obliquos commutari tum, cum commutatur id, de quo dicitur. Sic ergo fortassis scribendum: *Tollunt pessime analogias . . . ? Sed initio.* POPMA.

lin. 21. *Sed initio vocabulum.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hilum.*] Admonuimus scribendum:

Quod dedit illa, capit: neque dispendii facit hilum. SCALIG.

Pagina 141.

lin. 10. *Surdum theatrum.*] Κωφὸν θέατρον. Galenus περὶ μεθόδου, λόγῳ α. SCALIG.

lin. 11. *Omnes tres.*] *Omnes hæ res*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 12. *Ad silentium* &c.] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 142.

lin. 20. *Debuerint.*] Al. *debuerunt.* AUGUSTIN.

Pagina 143.

lin. 27. *Vinum, quod Chio.*] *Vinum Chio, vinum Lesbo,* est Græcanice dictum, *οἶνος Λεσβόθεν, οἶνος Χιόθεν*, & apud Plautum: *Hospes Zacyntho.* Ζακυνθόθεν. SCALIG.

Pagina 144.

lin. 8. *Plura balineas dicant.*] Legendum: *Plura balnea non dicant.* Balnea numero multitudinis dicere privata lavacra, non sibi permisit consuetudo sermonis, quæ ætate Varronis erat, ut ait lib. 7, *Neque ab eo, quod dicunt balneum, habet multitudinem consuetudo.* Itaque Cicero privatum balneum semper dixit: tantum lib. 2 de Oratore, *Balnea M. Bruti;* & in Hortensio de M. Sergio Orata, qui balneum privatum, quo domi suæ lavaretur, primus fecit, *Primus balneola suspendit, inclusit pisces.* Quod ipsum posterior ætas recepit, ut ex Horatio & aliis constat. POPMA.

lin. 13. *Idemque, item contra.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

Pagina 145.

lin. 23. *De Vespertino tempore.*] Suspicor scribendum esse: *De vesperi. in tempore vere.* Cur non dicimus, inquit, Mane manius manissime, itemque Vesperi vesperius vesperrime? quia tempus aliud non est alio magis vel minus, sed prius & posterius. hinc magis mane surgere tam dicitur, qui primo mane surgit, quam qui hoc prior. Ut enim dies illuxit, tum non potest tempus aliud esse magis tempus, quam mane. nam ipsum hoc, quod dicitur magis, sibi non constat, sed diverso & contrario usu a se ipso dissentit, ut cum dicitur Magis mane, significat primum mane, cum Magis vespere, serum & novissimum vesper. POPMA.

Pagina 146.

lin. 30. *Patrici.*] Marg. Scalig. *patrii.*

lin. 31. *Negant.*] *Negent.* AUGUSTIN.

Pagina 147.

lin 2. *Quod in nihil.*] *Quod nihili.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Si ratio.*] *Ea ratio.* Vel dele *si.* AUGUSTIN. Pro *si* Marg. Scalig. *sit.*

lin. 10. *Sic in vocabuleis casuum.*] Continua cum sequentibus, *sic in vocabulis casuum possunt item fieri.* Alioquin obscurissima erat sententia. SCALIG.

lin. 12 sq. *Quod nonnunquam apud poetas invenimus factum.*] Quod deest in fabula, sæpenumero expletur a grege. qualia sunt illa:

Ne exspectetis dum exeant huc. intus despondebitur:
Intus transigetur. si quid est, quod restet, &c.

Versiculus igitur, qui adducitur ex Nævii Clastidio, videtur idem supplesse, quod in actibus aut diverbiis deerat. SCALIG.

lin. 24. *Altera plagula sit angusteis claveis.*] Clavus erat plagula, quæ ab humeris in pectus dimittebatur, ut erat ἐπωμὶς Græcorum. Ea clavis quibusdam consita erat, in senatoribus quidem, latioribus, in equitibus, angustioribus. Propterea tota plagula ipsa vocabatur clavus. Nonius, *Patagium*, inquit, *aureus clavus*, *qui pretiosis vestibus immitti solet.* Nam patagium erat honestis matronis, quod clavus viris. Et ipsum ἔτυμον declarat. Patagium enim dictum, quod quibusdam quasi maculis & nævis inspersum erat. Πάταγος enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant *Tac*, hoc est, maculam, vel nævum. Ab ea similitudine a clavulis, qui tanquam nævi in plagula sparsi sunt, dicitur patagium. Apud Festum tantum legitur, *Patagus*, *genus morbi.* Nam ita dictum puto, quia eo subito veluti perculsi & stupefacti commoriuntur homines. SCALIG.

Pagina 148.

lin. 8. *Decuis.*] *Decus.* AUGUSTIN.

lin. 22. *Denaria.*] Marg. Scalig. *Denariûm.*

lin. 27. *Fictus.*] Marg. Scalig. *Dictus.*

lin. 30 sq. *Hoc ab ære, æneaque libra* &c.] Scribendum majusculis literis, *a quo dicimus assem tenentes*: HOC AB ÆRE ÆNEAQUE LIBRA. &, MILLE ÆRIS LEGASSE. SCALIG.

Pagina 150.

lin. 27. *Ut Sappho, & Alcæus.*] *Ut Alcæus.* AUGUSTIN.

lin. 31. *Quod quisque caput.*] Ita hæc distinguenda sunt: *Quod quisque caput pertenderit sequi, debet ejus consequentias*

casus in declinando facere: at non, cum dixerit recto casu Alcaeus, &c. SCALIG.

Pagina 151.

lin. 4. *Et non.*] Dele *&*. AUGUSTIN.
ead. *Reprehendendum.*] Marg. Scalig. *Reprehendunt.*
lin. 12. *Lana.*] Marg. Scalig. *Lucerna.*
lin. 18. *In nationes* &c.] Locus mendosus. AUGUSTIN.
lin. 29. *Differunt, ac dicuntur.*] Marg. Scalig. *Discedunt, ac diducuntur.*

Pagina 152.

lin. 13. *Simile.*] Marg. Scalig. *Mille.*
lin. 14. *Legeram.*] Marg. Scalig. *Legi.*

Pagina 153.

lin. 15. *Dicebatur.*] Marg. Scalig. *Olim dicebatur.*
lin. 19. *Etiam hoc.*] Al. *etiam in hoc.* AUGUSTIN.
lin. 23. *Animaleis.*] Marg. Scalig. *Animanteis.*
lin. 26. *Quare cum.*] *Quare cur.* AUGUSTIN.

Pagina 154.

lin. 21. *Quod in praeteriteis U dicimus longum, luit, pluit.*] Ennius:

Annuit sese mecum decernere bello.

Alii *annuuit* duplici *uu*. Plautus:

Nam rus ut ibat, forte ut multum pluuerat.

Sed tunc est a *pluveo*, ut *annuuit* ab *annuveo*. Idem:

Certare abnueo, metuo legionibu' labem. SCALIG.

lin. 27. *Sacrificat.*] *Sacrifico.* AUGUSTIN.
lin. 31. *Adlavant.*] *Lavant.* Plaut. in Truculento. AUGUSTIN.

Pagina 155.

lin. 1. *Adlavant.*] *Ad lavant.* AUGUSTIN.
lin. 31. *Utrum in secunda* &c.] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 156.

lin. 9. *Multa.*] *Multi.* AUGUSTIN.
lin. 21 sq. *Discrepant verbeis utcunque.*] Antiqua editio, *Utrumque.* Ex quo suspicatus aliquando sum, hic deesse verbum *fallit*, vel, *falsum est*, aut tale quid. Respondet enim his, qui esse analogiam negabant, quod qui de ea scripsis-

sent, aut inter se non convenissent, aut in quibus convenissent, ea cum consuetudinis verbis discreparent: quod, inquit, fallit, nec sequitur. nam hac ratione omnes artes repudiandæ forent, quod in medicina & in musica, & in aliis multis discrepant scriptores; & in quibus conveniunt ita dici oportere, his tamen aliter utuntur. Itaque non ars, sed artifex reprehendendus, qui in scribendo debuit vidisse verum: neque ideo sequitur, non scribi verum, quod idem verbum alius alio modo efferat ut fonti, monti, &c. POPMA.

lin. 25. *Repudiant.*] Marg. Scalig. *Pugnant.*

lin. 26. *Nam.*] Marg. Scalig. *Natura.*

Pagina 157.

lin. 17. *Hæ murænæ.*] *His murænæ.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sic aliis.*] *Sic alii.* IDEM.

IN LIBRUM IX.

Pagina 160.

lin. 2. *Cujusque.*] *Cujus est.* AUGUSTIN.

lin. 13 sq. *Senior seni.*] *Senis seni.* IDEM.

lin. 23. *Quodcunque conferas*, &c.] *Quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse, & dissimile, si videatur: esse, ut dixi, neutrum, si in neutram partem præponderet.* IDEM.

Pagina 162.

lin. 8. *Nestocles Parmenisius.*] Legendum *Mnestocles*, *Parmeniscus*. Nam Μνηστοκλῆς est nomen Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmenisco autem satis constat, eum fuisse nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermolao Stephani ἐθνικῶν mutilatore. SCALIG.

Pagina 163.

lin. 25. *Ægrotat & languescit.*] Eadem jungit lib. 1 de Vita populi Rom. *Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit, & consenescere.* Lucretius item lib. 4:

Languent officia atque ægrotat fama vacillans.

Tralate, ut Græci νοσεῖν. Demosthenes: Ἀπόλωλε καὶ νενόσηκεν ἡ Ἑλλάς: & Αἱ δὲ πόλεις ἐνόσουν. POPMA.

Pagina 164.

lin. 13. *Nominum.*] Marg. Scalig. *Nominatuum.*

Pagina 166.

lin. 17. *Purpurina.*] Marg. Scalig. *spurina.*

Pagina 167.

lin. 14. *Augere.*] Marg. Scalig. *Tangere.*

Pagina 169.

lin. 31. *Item.*] Marg. Scalig. *Idem.*

Pagina 170.

lin. 21. *Alii ab Aristarcho.*] Græcanice, καὶ ἄλλοι οἱ ἀπὸ τοῦ Ἀριστάρχου. SCALIG.

Pagina 173.

lin. 21. *Figuras.*] Marg. Scalig. *Figura.*

Pagina 174.

lin. 25. *Tamen eam.*] Marg. Scalig. *De ea.*

Pagina 175.

lin. 22. *Recuperari.*] Marg. Scalig. *Reputari.*

Pagina 177.

lin. 30. *De genere.*] Marg. Scalig. *Eo genere.*

Pagina 178.

lin. 3 sq. *Hectoris natum de muro Trojano jactari.*] Ex Andromacha Ennii:

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari:
Jovis aram sanguine turpari:
Hectoris natum de moero
Trojano jactari. —

Sed magis puto ita scripsisse Ennium:

Hectorem curru quadrijugo raptarier:
Hectoris natum de moero jactarier.

Otiosum enim *Trojano*: & est interpretamentum alicujus studiosi. Citat autem Cicero primum membrum. Porro similis conquestio in Hecuba:

——— quid petam
Præsidii? quid exsequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & urbe sum orba: quo accedam? quo applicem?
Cui nec patriæ aræ domi stant, fractæ & disjectæ jacent.
Fana flamma deflagrata, tosti alti stant parietes.

Videamus, quid ex Euripide transtulerit, quid rejecerit:

Ὦ μοι μοι.
Τίς ἀμύνει μοί; ποία γέννα;
Ποία δὲ πόλις;
Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες.
Ποίαν, ἢ ταύταν ἢ κείναν
Στείχω; ποῖ δ' ἥσω; ποῦ; τίς θεῶν
Ἢ δαιμόνων ἐπαρωγός;

Addam & pro coronide, illa non exstare in Græco:

Sed non scripsisti, quis parentem, aut hospitem
Necasset: quo quis cruciatu perbiteret.

Neque illa:

Heu me miseram, interii: pergunt lavere sanguem sanguine.

Nec illa:

Juppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor.

At illa sunt:

Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybii verba:

— νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ
Τέγγω τόδ' ὄμμα. —

At illa quomodo?

Miserete anuis, date ferrum, qui
Me anima privem. —

Hecuba apud Euripidem:

Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλέως
Κεντεῖτε, μὴ φείδεσθε. —

Et cum ad verbum transferret, satis negligenter ea tractabat. ut illa:

Hæc tu etsi perverse dices, facile Achivos flexeris.
Namque opulenti cum loquuntur pariter atque ignobiles,
Eadem dicta, eademque oratio æqua non æque valet.

Concinnius puto:

Hæc tu etsi inepte dixeris, flexis facul:
Ignobilium etenim atque opinatum virum
Oratio indidem æqua non æque valet.

Euripides:

Τὸ δ' ἀξίωμα κἂν κακῶς λέγῃ τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἔκτ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

Sed de his satis. SCALIG. Ennius Andromacha:

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Jovis aram sanguine turpari,
Hectoris natum de muro jactarier.

ubi est Hectoris media syllaba longa, more prisci sermonis, de quo intelligendus locus lib. 7. *Item secundum illorum rationem debemus secundis syllabis longis dicere Hectorem, Nestorem. Est enim, ut Quæstor, Prætor, Nestor, Hector.* POPMA.

Pagina 179.

lin. 1. *Cascus, surus.*] *Surus* legendum, ut supra lib. 7. *Suro, lupo.* Ennius:

——— *unus*
Surus surum ferret, emem defendere posset.

Intelligit vallum, quod propterea alibi crebrisurum dixit. Auctor Festus. a suro autem ὑποκοριστικὸν Surculus. SCALIG.

lin. 3. *Ut Scala, falera.*] Non in feminino quidem dicitur singulari, sed neutro dicitur, ut Falera apud eundem Varronem de Re rustica. SCALIG. Charisius lib. 1, inter vocabula muliebria, quæ tantum numero multitudinis efferuntur, recenset Scalæ & Faleræ. itaque recte Varro ait, Scala, Falera esse neutra, id est, nec nova nec vetera, sed contra consuetudinem sermonis dici. Scalam tamen in unam nominis figuram redigit Cajus Ict. Vel scalam sciens accommodaverit ad ascendendum. POPMA.

lin. 20. *Arusini.*] Marg. Scalig. *Aristæ.*

Pagina 181.

lin. 19 sq. *Ut fit in faba.*] Nomina legumimum aridorum, quæ metimur, ut faba, triticum, far, & similia, nihil opus

fuit numero multitudinis discernere, cum numerari non possint, & specie satis distinguantur. quomodo in familia servus generatim nominatur, & a diversis operis & ministeriis alius servus atriensis, alius mediastinus. Itaque in illo Virgilii,

——— *Vere fabis satio*,

inusitatam declinationem notat Charisius. POPMA.

ADDENDA

ex Turnebi Adversar. lib. XXIII, cap. 1. & XXIV, cap. 29.

ad pag. 4 lin. 2 sq. *Quod neque omnis impositio verborum exstat.*] Impositionem verborum nominat, quam Græci ὀνοματοθεσίαν vocant: ea nomina intelligens, quæ primum rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa jam non comparent, cum tamen ab iis alia profecta in usu fortasse sint. Impositiones enim nomina primitiva appellat, a quibus oriuntur declinationes, id est, derivativa. Varro lib. 6: *Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio: alterum, ut fons, alterum, ut rivus.*

ead. lin. 21 sqq. *Quare illa, quæ jam majoribus nostreis ademit oblivio fugitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tardior.*] Insignis est illa translatio a fugitivis servis sumta, sane quam eleganter. Lego autem: *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademit oblivio, fugitiva si sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit, non si* &c. Fugitivi enim servi dicuntur retrahi, qui e fuga reducuntur domum ad herum: unde & apud Varronem de Re rust. fugitivarius dicitur, qui fugitivum conquirit & sectatur. De verbis igitur, honesta præclaraque translatione, ut de servis, locutus est; ut & Terentius: *Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitivum argentum tamen.* Sallustius: *In his erat Fulvius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari jussit.*

ad. pag. 5 lin. 4 sq. *Et propter earum arctationem.*] Ego e libris antiquis *tractationem* lego. Tractatio enim est, cum

tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & trajiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum trajectio & transpositio. Sic Cicero scribit, materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Ut enim verba optime collocentur, a nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, ut jucunda sit & lenis eorum compositio.

ead. lin. 20. *Quartus ubi est aditus, & initia regis.*] Qui ad quartum, ait, gradum pervenerit, is rex fuerit, & plane modis omnibus rem absolverit. Tale est illud Horatianum:

——— *rex eris, ajunt, si recte facies.*

Ausonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex.

Sic victor etiam dicitur, qui aliquid perfecit & absolvit. Virgilius:

——— *victorque virûm volitare per ora.*

Iterum:

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro.

ead. lin. 23. *Quod si summum gradum non attigero, tamen secundum non præteribo.*] Lego: — *tamen secundum præteribo.* Infitiantis enim particula delenda est. Se enim profitetur ultra secundum gradum perrecturum, cum ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantum Aristophanis grammatici.

ead. lin. 26. *Nolui præterire eos.*] Lego ex antiquo libro: *Volui præterire eos.* Significat enim, se ultra grammaticos (qui tantum ficta a poetis verba expediunt) progredi velle.

ad pag. 7. lin. 13. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emitur.*] Homines in locandi explicatione scrupulus male urit, cum scribitur, *ab eo præco dicitur locare, quoad usque id emit.* Ego male coalescentia puto divellenda, legendumque censeo, *quoadusque idem it.*

ad pag. 37. lin. 7 sq. *Prius de indutu aut amictu quæ sunt, tangam.*] Scribo: *Prius deinde indutui, tum amictui quæ sunt, tangam.* Induit, quod corpus ita integit, ut ei adhæreat, & comprehendat, ut Capitium, tunica, subucula. Amicit, quod corpori circumjicitur, ut Ricinium, pallium. Addunt Icti; quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt, *quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, injiciendi, accubandive causa parata sunt.* Præcingunt, quæ ad medium corpus aut pectus hærent, nectuntur, ligantur, comprehendunt: ut Strophium, zona, castula. Nonius, *Castula*, inquit, *est palliolum præcinctui, quo nudæ infra papillas præcingebantur.*

Indutui autem & *amictui* veteres dicere solebant. Nonius: *Castula, est palliolum præcinctui.* Varro de Re rust. *Oleas esui optime condi.* Apulejus in Floridis: *Habebat indutui ad corpus tunicam interulam.* Rursum: *Habebat cinctui balteum.* Varro hoc loco, *ut veteres loquebantur, indutui comprehendit.*

ead. lin. 17. Ἄσβεστον.] Linum est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius *vivum* appellat. Sed *asbeston* cum Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque adeo vestimenta. Plinius: *Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant: ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis favillam a reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisque sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitque vivere ardendo. rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero color splendescit igni. Cum inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis asbestinum ex argumento naturæ.*

ibid. *Amictus est dictum Amjectum, id est, Circumjectum* &c.] Lego: *Amictui dictum, quod amjectum, id est, circumjectum. a quo etiam quod vestitu se involvunt, circumjectui appellant.* Amictui & circumjectui more veteri a Varrone dictum elegantissime censeo. Hujus elegantiæ ignari has exterminaverunt locutiones, & seculi nostri balbutiem invexerunt.

ead. lin. 23. *Ricinium.*] Varro *ricinium* quasi *rejicinium* dictum interpretatur: *pallia* quasi *parilia*, extrita syllaba *ri.*

ead. lin. 25. *Reclusum propter levitatem.*] Lego: *Re exclusum propter levitatem.* Vetus liber *reliculum* habet mendose: scribere fortasse voluit librarius scriba *ri rejiculum.*

ibid. Παραπλεκεία, χλαμύς.] Recte legi arbitror: *Parapechia, chlamydes*, & per summam injuriam hinc ablegata arbitror.

pag. 38. lin. 1. *Pala a pangendo.*] Lego: *Pala a paugendo.* quidam libri, *a pangendo*: & fortasse sic veteres locuti sunt.

ead. lin. 2. *Rutrum ut ruitum, a ruendo.*] Lego: *Rutrum, ruitrum, a ruendo.*

ead. lin. 3. *Aratrum, quod aravit terram.*] Varronem fere conjicio scripsisse: *Aratrum, quod arruit terram*, id est, quod terram juxta ruit & jacit. Varro de Re rust. *Terra arruenda pulvinos fieri;* vel, ut scriptum in omnibus est, *aruit*, erit, a se ruit & amovet.

ead. lin. 4. *Vomit eo plus terram.*] Cum ait, *Vomit eo* &c. more suo loquitur, ut antea, *quod eo plus calda apponebatur.* *Plus* erat sæpius, hic magis & amplius.

ead. lin. 6. *Et in ea transversa regula, Manicula.*] Lego: *Et in ea transversa regula, manibula,* accommodate & apposite ad etymologiam Varronis, cum a manu bubulci dictam interpretetur.

ead. lin. 7. *Qui quasi est temo inter boves. Bura a bubus.*] Lego: *Qui quasi est temo inter boves, bura a bubus.* Interpuncta hanc notationem peremerant, quæ nunc, ut existimo, viget & floret.

ead. lin. 8. *Alii hoc a curvo Curvum appellant.*] Sunt, qui emendant, *Urvum appellant.* Urvum enim est aratri curvatura. Nos tamen nostras manus ab injuria hic continebimus.

ead. lin. 9. *Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita* &c.] Lego: *Sub jugo medio cavum, quod bura extrema oppilatur, vocatur coum a cavo.* Cavum, inquit Varro, in jugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inserta oppletur & clauditur, (id enim est hoc loco oppilatur) coum vocatur. Pompejo tamen coum lorum est, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.

ead. lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices postea, S detrita, a quibusdam dicti. Rastelli, ut Irpices, serræ leves.*] Quid si scribendum? *Ut eruant, quæ in terra serpunt sirpices, postea S detrito. a quibus dicti rastelli, ut irpices, serræ leves.* Hæc fideliter sunt de libro vetere descripta: præterquam quod *serpunt* pro *sunt* feci, quod mihi videtur etymologia postulare. Scribunt etiam libri editi, *a quibusdam dicti.* potest tamen, *a quibus*, non incommode explicari & intelligi de his, quæ in terra serpunt, a quorum abrasu sunt rastelli dicti.

VERBORUM ETYMOLOGIÆ

PERPERAM A VARRONE TRADITÆ

hic veris ſuis originibus redduntur, aut prætermiſſæ explicantur

A JOS. SCALIGERO.

A

Æquor, ab æquus, ut lævor a lævis. Æquum, εἰκός. Dorice αἰκός. ut ει, αἰ. εἴτε, αἴκα.

Ævum. αἰών. ævitas ætas, æviternus æternus. hæc recte a Varrone.

Ambagio. am detritum ab ἀμφὶ, ut At, ab ἀτάρ.

Ancile. ἀγκύλον. Anculare quoque pro miniſtrare, ἀπὸ τῆς ἀγκύλης, miniſtratorio vaſe. Vide Athenæum.

Anfractum. Frago antiquum, ut, tago, pago: eſt lentare, flectere: παρὰ τὸ φράγειν, unde φράγνυμι. Quod ſignificaret lentare, ut Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum Statio. ab eo φράγειν & φράττειν dici cœptum, pro ambire. Et Latinum priſcum Fraxare, obire, circuire vigilias, a frago: ut a Veho, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, cuſtodes circumientes vigilias. Nam ſunt duo genera eorum, ἱδρυμένοι, καὶ περίπολοι. Ab eadem origine Frequens, qui ſæpius fraxaret vigilias: non a ferendo, ut Varro.

Angulus, ἀγκών.

Ara. Prius Aſa, ut Papiſius, Valeſii. Aſa, quæ poſtea anſa, ut tago, tango: pago, pango: meſa, menſa: teſus, tenſus. Ita dicta, quod eſſet proprie Foculus, qui manu portabatur, ut ignitabulum: ἐσχάρα.

Area. ἅλως. *l in r.*

Arma, proprie ſunt ſcuta, ut, *Tarpeja necata armis Sabi-*

norum, id eſt, ſcutis. & ancilia arma, id eſt ſcuta. Arma itaque ab armo, quia in eo geſtarentur. Armus commiſſura brachiorum ab humeris. Itaque ab ἁρμὸς dicta.

Arrabon. ἀῤῥαβών. Syriace Arabon, ab arab, τὸ ἐγγυᾷν.

Arvum. ab Aro. ut Parvum a Parum. Larva a Lara. Servus a Serus, ἔρος. a quo ἔριθος, & Eritudo Feſto, & εἴρερος Homero.

Arcerra. ab ad, & carrus. Id erit ad verbum, Epiredium, ſpuria & hibrida voce. Arcerra, pro adcerra, ut arvenire, arcedere: advenire, accedere. Niſi ſit eadem origo cum Arcirma.

Arca. Arcere eſt continere. ἀρκεῖν. unde & Arcus in fornice: & a ſimilitudine τὸ τόξον.

Angenora. Ita ſcribo, non Angerona. Angere, ἄγχειν, cohibere. Angina, ἀγχόνη. Quod ora digito angit, id eſt, cohibet, Angenora.

Audio. Audes, pro Aures. Antiquum.

Aurora. αὖρα. unde ἄγχαυρον. Ἄγχαυρον κνώσσοντες, ἀλευάμενοι φάος ἠοῦς, Apoll. Sic Aurum, αὐρός. Nam remanſit θησαυρός. Feſtus quoque teſtatur, vetus Græcum eſſe.

Auſculto. Auſes & Audes & Aures dicebant veteres. Auſis οὖς ὠτὸς, Cretice & Tarentine αὖς αὐτός. Auſes.

Aveo. Purum putum Hebraicum. Quod vero dicimus ſalutantes, Ave, Pœnum eſt. Ut Pœnus ille apud Plautum. P Œ. *Avo.* M I. *Salutat.* Ad verbum eſt, vive. Nunc vero Pœni dicunt *Sſalem aalech*: ut Hebræi *Sſalom lecha.*

Autumnus, prius Auctumnus ab Augeo. ut Farctor, Fartor: Sarctor, Sartor: unde Sarcina. Auctor, Autor, unde Autumo: Auxilium ab Augeo. Auxilius nomen proprium, deminutivum Aullus, Ὀφέλτης. ut Pauxillus Paullus, Μικκύλος. Taxillus Tallus, prænomen Sabinorum. Feſtus.

Atrium. Puto αἴθριον.

Aſſum, merum: priſca vox.

B

Balteus. Tuſca vox. Chariſius: *Varro baltea dixit, & Tuſcum vocabulum ait eſſe, Rerum humanarum lib.* 18. Vides inconſtantiam Varronis.

Braſica. Ortulanum olus: πρασική. ut βασιλικὴ, ὀμφαλικός. Baſilica, Umbilicus.

Bruma, a Brumo, Baccho. Βρόμιος Brumus: quod in id

tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ovid. de alteris Liberalibus:

Acceptus Geniis illa December habet.

C

Cacabus, *κάκκαβος*.

Calamistrum, *καλαμίς*. In Varrone vero legendum: *Calamistrum, quod calfactum in cinere, qui capillus ornetur.*

Calix. *κύλιξ*. Culigna, *κυλίχνη*.

Canis. *κύων*, *κυνός*.

Cano, Oscum. prius Casno.

Capitolium. ita vocabant, quam Græci *ἄκραν*. quod esset *κορυφὴ τῆς πόλεως*. At fabula capitis inventi excogitata ad gentis nobilitatem. Capitolium ergo Latina vox, ut Pergamum in Phrygia.

Capra. Turrenum. Hesychius.

Camelus. Syriace *Gemal*. At Hebraice *Gamal*.

Caseus. Oscum. Casus apud Oscos erat *παλαιός*. Unde Cascus, & Casnar. Caseus ergo lac vetustum, & coactum ac concretum. Inde Casies, Caries. Nisi sit a *κάρυον*. *καρυώδη* vocat Theophrastus, quæ sunt vermiculata.

Carcer. *κάρχαρα*, *αἱ μάνδραι*.

Carere. *κείρω*, *ἔκαρον*. Inde Carduus, & quod carminantium e manibus deteritur. Latini Floccum, Græci *ἀκαρὲς* vocant.

Cerno. *κρίνω*. unde Crinis, crimen.

Campus. *καμπὸς*, Syracusanum.

Cœlum. *κοῖλον*.

Colles. *κολῶναι*.

Concinne. *συγκεκραμένως*. Cinnus, *ὁ κυκεών*.

Columbus. *κόλυμβος*, *παρὰ τὸ κολυμβᾷν*: a gestu, quem faciunt eæ aves. Et columbaria in navi, per quæ videntur remi eminentes *κολυμβᾷν*.

Conus. *κῶνος*.

Ciliba. *κιλίβας*, *αντος*. Alii malunt *Cibila*. sed tunc erit transpositum.

Capio. Syriace Cap volam significat.

Crepum. Cnepum. *κνέφας*.

Crusta, a Corio, quasi Corusta. ut a fide, fidustum: ab ango, angustum: augeo, augustum: unco, ungustum: verbustum, a veru. *Caro verbusta*. Plaut.

Cruor, sanguis concretus & congelatus. *κρύος*. Inde crudum.

Cervus. κεραός.

Circus. κίρκος, κρίκος. Etiam Circanea avis, ἡ κύκλῳ περιπετομένη. circumvaganea.

Cupedia. Caupedia. Claudus, cludus. Defraudare, defrudare. Laura, lura.

Cornu. κέρας. ut a κρέας carnem fecerunt. Nisi malis a Syriaco *Qarna.*

Cucumis. κικυός. Inde Cucuma, quod ventrem magnum habet.

Cura. Prius Cœra, & cœrare, curare. Cœra igitur παρὰ τὸν κόρον, κοῖρα, a satietate. hinc satagere, curare. unde κοίρανος.

Cerno. τὸ κρίνω. unde Cernuus, ὁ κατώβλεψ. Festus & Isidorus volunt, Cernuum esse genus calceamenti: decepti, ut puto, illo Lucilii versu, *Cernuus extemplo plantas convestit honestas.* Is enim est gestus calceantium se. Addam & ex Servio: *Cernuus equus*, inquit, *qui cadit in faciem, quasi in eam partem, qua cernimus. Unde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte qua cernunt stantes, cernui vocantur: ut etiam Varro in libris Theatralibus docet.* quod de cernuo equo scribit, est is, qui Græce dicitur κατωμιστὴς, ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν γῆν ῥίπτων. De cernuis vero pueris, idem est cum illo, quod scribit Varro lib. 1 de Vita pop. Rom. *Etiam pelles*, inquit, *bubulas oleo perfusas percurrebant, ibique cernuabant: a quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.*

Capis. καπίδη.

Ceres. Cereo, creo.

D

Damnum. δαπάνη, dapnum: ut ὕπνος, sopnus. Deinde damnum, somnus. Damnum est proprie τὸ ἀνάλωμα. Juvenal. *Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnorum.* δαπανῶν, καὶ ἀναλωμάτων. Idem: *Et multa crescit damnosa papyro.* δαπανηρὰ, δαπανώδης. Horatius: *Nos nisi damnose bibimus.* ἤγουν ἀφειδῶς. Addam & corollarium ex Suetonio de clar. gramm. *Pretia grammaticorum tanta, mercedesque tam magnæ, ut constet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Melissus per nominis cavillationem πανὸς ἄγημα dicit, CCC millib. nummûm Q. Catulo emtum, ac brevi manumissum.* ego lego δαπάνης ἄγημα, vel potius δαπάνημα, ut sit allusum πρὸς τὸν δαφνίδην, vel δαπανίδην.

Diana. prius Iana: vel, ut Pontificia indigitamenta habebant, Eiana: unde etiam Deiana hodie in veteribus monumentis visitur.

Dis. Ζεὺς, Δεύς. unde Διός.

Dico. δείκω.

Disco δάω, δάσκω. disco a in i, ut χάω, hio: χάσκω, hisco.

Doceo. δοκέω. unde δόγματα sapientum.

E

Elixum. lix aqua. unde liquor: ut a Lax, laqueus, lacio: inde lacero & lacinia. nisi a λακίδες.

F

Falces. Syriacum Palca.

Fallax. φῆλιξ. *Fallo*, φηλόω. a φάλλω, φαλῶ, ἔφηλα. Apollon. libro 3.

Fama. φήμη, φάμα.

Fari. φάω. unde φημί.

Fastus. etiam antiquis φαστὸς, a φάσκω.

Fatuus. φάτης. & Vates.

Faveo. ostendo benevolentiam. φαύω, unde πιφαύσκω. & Faustus, φαυστός.

Februum. vel a Fervendo, unde & Febris: quod, quæ deferbuerunt, pura sunt. vel a φοῖβος, φοιβερός: ut a φόβος, φοβερός.

Ferme. ἀρμοῖ. Vel a fere, ferme: ut gero, germen.

Ficedulæ. miliariæ συκαλίδες, κεγχρίδες.

Fiscina. Fiscus, ὀξύσχοινος. Etiam aluta. sed tunc puto a φάσκος, unde φασκώλιον, Pasceolus. φάσκος, fiscus. ut χάσκω, hisco: δάσκω, disco.

Flexum. φλεκτόν. ustulata enim prava fiunt. Etiam a φλέγω, flagro. unde Flagrum. hinc Horatius:

——— *urere flagris.*

Formido. Formus, sudans, calidus. sudare solent nonnulli tremore. ut a gravi, gravido: a rauco, raucido: sic a formo, formido.

Forum, quod foras. Foras a θύραζε, & foris θύρα: ut θὴρ, φὴρ, fera. θείω, unde θεῖον, fio, suffio. θυμιᾷν fumigare. σχοῖνος funis. Antiquitus sfœnis, ut σφόγγος sfungus, σφενδόνη sfunda. postea s periit. inde fœnire, nunc finire, σχοίνῳ μετρῆσαι.

Frater. φράτωρ. Confratres vocant vulgo τοὺς συμφράτορας.

Fremo. βρέμω.

Fruges. φρύγω. *Et torrere parant flammis, & frangere saxo.*

Fritinire. φρίττω, φριτιννύω. est titillationem corporis præ se ferre. Aliter frigere, ab eadem origine. Varro: *Commutari mentes, frigi animos eorum.* φρίσσειν. Afranius Privigno:

Occasione certa mulier involat
In collum, plorat, orat: occurrit nepos
Pausillus: neptis porro de lecto frigit.

Fordæ. φοράδες.

Flora. χλωρίς. ut Flos, χλόος.

G

Galea. γαλέη. ut κυνέη, ἰκτιδέη, λυκέη, &c.

Gallus. παρὰ τὸ κάλλος. κάλλος pala galli gallinacei.

Gaudium. γᾶδος. priscum, ut a πλαδὸς, unde πλαδαρὸς, plaudus. a πλατὺς plautus. a κλεὶς κλειδὸς, Dor. κλᾶδος, claudo. Nisi sit, ut κλείω claudo. sic a γαίω gaudeo. κύδεϊ γαίων.

Gemo. γέμω. plenus sum. *Gemit imposito sub pondere cymba.* & γόμος, πλήρωμα νηός. ut contra στένω gemo, & angustus sum.

Græcostasis. Græcorum statio. ut Fregellæ, Fregellanorum. Festus. Sic apud Martialem:

Bis vicine Nepos: nam tu quoque proxima Floræ
Incolis, & veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quidquam mutandum est, quod putat Domitius.

H

Hillum. Hir est minutum illud cavum in media vola. Ab eo ὑποκοριστικὸν Hillum. Cum vellent ostendere parvum modum rei, puta aquæ, aut similium, ne hillum quidem, dicebant, ostendentes volam manus.

Honor. veteres Onor scribebant. Est a prisco ὀνὴ, unde ὀνίνημι. ut ab ὠνὴ factum ὠνεῖσθαι. At onus verisimile esse ab ea origine: unde fluxit ὄνος Græcorum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarint.

Horreum. quod ὡραῖα omnes fructus, atque adeo proventum omnem ita vocarent. Galen.

Humus, χαμαί. Humilis, χαμαλὸς, unde χθαμαλὸς, ut χεσὶ, unde χθὲς, Hesi, postea heri. χερσὶ, ut προσὶ, χ in h. ut χάω hio, &c.

I

Infulæ. infilare, amicire. Filameum, post Flameum, amiculum, &c.

Interamna. διπόταμος πόλις, ut διθάλασσος Κόρινθος. *Bimarisque Corinthi,* Horat. δίθυρον γραμματίδιον, τὸ δίπτυχον. Hesych. *Bipatens pugillar,* Auson.

Irpices. ἅρπιξ, κος. Euripid. Cyclope.

Irundo. quod veteribus helundo, a χελιδών. χ in *h*, ut supra. ea est vera etymologia.

Jurgo. declinatum a Jus: ut a per, pergo: tero, tergo: mare, mergo, τὸ καταποντίζω. Sic a μωρὸς, murgiso. cor, corgo, κηρόθι, κηρόθεν. Sic a λαῦρος, unde Lura, largus: a παῦρος, parcus. σπείρω, spargo. susum, surgo.

L

Lacus. λάκκος.

Lætus. λαιτός. Ita vocabant, qui cum corona publice vitulabant λᾶος, λαιτός. Deinde λητός. unde λήτειρα.

Lautolæ, Latine, quæ Græci λουτρά. Nam balneum Græcum est. Dicebantur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula, quam narrat Janus apud Ovidium:

Sumque repentinas ejaculatus aquas, &c.

Lignum, a lego: ut a tego, tignum: rego, regnum: μέγας, magnus: στέγω, στεγνόν. στίζω, signum, amisso *ι*: παχὺς, pinguis: λείχω, linguo, & lingua: ἔχις, anguis: δασὺς, densus.

Locus. λέχω jaceo, antiquum: unde λέλοχα, λόχος. ubi quis situs est.

Loqui. λόγος.

Lupercus. cognomen Fauni, λύκιος.

Lucumo. Tuscum, & tamen origo Græca. Nam in Latio Lucomones ii sunt, qui in Arcadia λυκάονες.

Lustrum. ut flustrum, malacia maris.

Lucrum. a luo. Nisi sit eadem origo cum lucare. Quod lucrum captabatur e lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum ærruscationibus, Extar.

Lutra. λουτρίς. unde & ἐνυδρὶς, eadem.

Lux. λύκη. unde λυκόφως.

Ligo. λίγξ. ἐργαλεῖόν τι. vel quod terra λίγξ. Clemens Alexandrinus.

M

Malva. μαλάχη.

Macer. μακρός. quod macri longi sint: ut tenuis παρὰ τὸ τείνεσθαι.

Mars. Sabinum.

Mendum. a minus, ut a manus mando παρεγχυῶ. a mendo Mendicus, cui deest aliquid: nam mendum proprie defectus. Itaque qui minus, quam opus est, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græce ὁ ἀρτέμων. Aliter τέρθρον. Et locus, ubi proreta speculatur scopulos in mari, dicitur τερθρωτήρ. Statius in Propemptico: *Sint quibus exploret rupes gravis arte Molortus.* ἀναμφισβήτως *lego:*

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Locrum vocat, quia Locrenses Opuntii, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt; vel

——— *artemo tortus.*

At nescio quid nugati sunt nonnulli de molortho, tanquam μόλορθρον esset perpendiculum. Et, ut puto, qui hoc annotarunt, hunc locum Statii auctorem videntur habuisse. nam in nullo veterum exstat, quod sciam.

Mens. ut a γένος, gens, a φάρος, pars: sic a μένος, mens.

Mereor. μείρω. quod distribuitur merces.

Metuo. μέθω antiquum, unde μέμοθα, μόθος. sic a πέθω obsoleto, Peto nostrum. a quo πέποθα, πόθος. sic antiquum δέλω, unde δέλεαρ, peperit δέδολα, δόλος, Dolus. Sic etiam μέδω, unde μέδιμνος. μέμοδα, μόδος, modus. inde Modius. A Syriaco, *Mad* & *Madad.*

Mitra, Syriacum, διάδημα Græcum, Vitta Latinum, idem significant in sua lingua, nempe vinculum.

Minerva. prius Menerva. Menervare erat monere. Unde promenervat, monet in Saliari carmine. Menere est monere: & meniscor. ut apo, apiscor: fruor, fruiscor, a quo composita comminisci, reminisci.

Moneo. prius meneo.

Moereo. a μοῖρα. quod pro dolore τροπικῶς sumitur.

Murus. prius moerus, a μοῖρα, quod quisque pro parte sua eos servaret. Hoc docet Lucil. cum ait, *Moenu' tamen fungi, ac moeros servare potessint.* Item adsignificat & Moenia, quod partes officii cujusque significat, quasi Mœria dicta. postea munia, *œ* in *u.* ut pœnire, punire: ut φοῖβος, pubes. ἔθω, ἔοιθα, unde εἴωθα factum, ut ab εἴκω, ἔοικα. ab illo ἔοιθα igitur, oitor & oisus: utor, usus. ut μοῖσα, μοῦσα, τύπτοισα, τύπτουσα, &c.

Multa. oscum. desinat ineptire Varro. a quo multus: quod numerando multa æstimaretur. & Multare in auctionibus, τὸ πλειστηριάζειν. Plautus Sticho: *Quam multas tecum miserias multaverim.*

Murmuro. μορμύρω.

N

Narro. Antiquitus Gnaro, a gnarus. unde Gnarigo apud Festum, & Dignorare apud eundem. Omnia παρὰ τὸ γνωρίζειν. sic Gnascor, & Gnatus, παρὰ τὸ γενάω, γενάσκω. ut a γινόω, γινώσκω, gnosco, gnotus.

Neptunus. Tuscum, ut Volcanus.

Nonæ. ut a Novem, nonus: sic a nono, Nonæ: ut νεομηνία Græcorum. Et *Chadash* Hebræorum, id est, nonus.

Nuntius. plane Syracusana vox. ut ab ἓν ἑνὸς, οὔγκία, sic a νέος, νούγκιος Siculi declinarunt.

Nux. Syriacum *Luz*. *L* in *N*, ut Lympha, Nympha.

O

Ocrea. ὀκρυόεις.

Odor. ὄζω, ὄδωδα, odor. ut φράζω, considero, πέφραδα, φράδων, prudens. Ab eadem mente olere, *d* in *l*: ut dacrumæ, lacrumæ: ἄδακρυς, alacer.

Olus. oleo, cresco. quod translata in ortum, ex agrestibus culta fiunt. quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχαίνειν.

Ops. Dea. ὦπίς. Hesych. Vel ὄπις, unde ὀπίζεσθαι, venerari, colere: sicut venerari a Venere.

Opto. proprie est eligere, considerare: ut, *pars optare locum:* eligere. Et optio, electus, ab ὄπτω, Græco, video, considero. Opus vero est ab ἕπω facio, administro. unde δίοπος, qui aliquid facit, administrat.

Oriens. ὄρω, orior. unde ὄρνυμι.

P

Pala. prius paxilla. ut axilla, ala: paxillus, palus, pistillus, pilus.

Palatium. φαλάντιον. Ita vocabant summa juga veteres Latini & Græci. unde Falæ, & Falantum Hetruscis erat cælum.

Palus. forsan a πηλός.

Pasco. Varro nescio quid nugatur. Alii a βόσκω, non male. Ego a πάω πάσκω. unde etiam πῶυ, Grex.

Panis. Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater. quod per eum pateat semen. Ἄπολλον ἀποτρόπαιε; quæ invidia est deducere a πατήρ;

Pavo. ταὼς, τάϝος Æolice. Pavo, *t*, in *p*, ut στάχυς, spica: & τίς, Osce, pis. τί pit. & pitpit, quidquid. τέσσαρες, πίσυρες, πέτορες. Osce petora, unde petoritum, quatuor rotarum. Latini *p*, in *q*, aut *c*. pit, quid. pitpit, quidquid. petora quatuor. πέμπε pro πέντε, quinque. πότος, quotus. ἕπομαι, sequor. ἵππος, equus. λίπω, liquo. unde linquo. & contra: ut λύκος, lupus.

Pauper, a παῦρος, prima reduplicata. ut populus, a πολύς. susurrus, a σύρος, unde σύριγξ. Cacula, a cala, ligno. Lucil. *Scinde puer calam, ut caleas.* Propero, a περῶ. Nisi sit προπερῶ, aut προπορεύομαι: aut potius a προπρὸ, quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic a Curvus, cucurbita. a *tor* Syriaco & Pœnico, turtur. a far, furfur. Mars, Mamers.

Pavor. φόβος. unde περιστερὰ, φὰψ φαβὸς, παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, a pecu, quod omnis veterum substantia in pecuaria. Sic Græci πρόβατα a proventu. πρόβασις Homero, proventus: quod eorum copia in pecu.

Pecudes, ποκάδες.

Pelvis. πέλυς. ut parum, parvus, &c.

Perdix, παρὰ τὸ πέρδειν. Eum enim sonum edit. unde & κακαβίζειν quoque dicitur, & κάκκη fœtor. unde Cacare. Hebræi *Quore*, id est, κλητής. quod vocet pullos.

Peregrinus. peregre. & peragrare, ἀποδημεῖν.

Pistor, a pinsendo. Pinsere, vel, ut veteres dicebant, pisere, πτίσσειν. T perit, ut πτέρνη, perna. πτεινὸς, Æolice πτέννος, a πετεεινὸς, penna, sic πιστὴρ, ὁ ληνὸς, amittit τ, a πτίσσειν. A quo πιστικὴ νάρδος in Evangelio, nardus expressa & contusa in liquorem, & unguentum: quod spicatum dicebatur, si ex spica exprimeretur: foliatum, si ex foliis. *At mea me libram foliati poscat amica.*

Plaustrum. a palando, quod extendere significat: quasi palaustrum: ut plancæ, quæ prius palancæ. Palancæ, seu palangæ (ut id quoque explicemus) sunt, quas Græci φάλαγγας vocant, quibus subducuntur naves. Varro de Vita pop. Ro. lib. 4: *Cum Pœnus obviam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissime pro palangis, carinis subjecerat.* relatum id ab Appiano in Lybicis: Τοὺς αἰχμαλώτους ἡμῶν, τοὺς μὲν εἰς τάφρους καὶ ποταμοὺς ἐμβάλλοντες, ὡς γεφύραις ἐπέβαινον· τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ὑπέβαλλον. Et in Hannibale: Ἔστι δὲ

οὓς ὑπ' ὀργῆς ἀνῄρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἕτερα.

Pœna, ποινή. a πόνος, ut πνόος, πνοιή. χλόος, χλόη. μόρος, μοῖρα, &c.

Perna. πτέρνη.

Porca. Nonnulli a πρασία. a in o. ut porrus, a πάῤῥος antiquo, ex quo πάρσος, & πράσος. ut πόῤῥω, πόρσω, πρόσω. a quo porro, & prorsus, ut prorsi limites. Et prorsa oratio, deinde prosa, ut rursum, rusum, sursum, susum: prorsum, prosum, Afranius.

Præmium. a præ, & emo, accipio. demo contrarium accipio.

Pratum. Dorice πρατιὰ, a πρασιά.

Pretium: a procando. Procare a πρὸξ προκὸς, unde προΐξ.

Pecto. πέκω, πέκτω. ut τέκω, τέκτω. πλέκω, πλέκτω, plecto.

Proserpina. prius Preserpina a Περσεφόνη. Nam fere quæ in *o* nunc dicimus, per *e* enuntiabant.

R

Rapum, ῥάπυς. inde ῥάφανος.

Raudus, & rudis virga, ἡ ῥάβδος. eadem origine.

Rete. Retæ τὰ ῥωπήϊα, quæ impediunt euntes, aut quæ sunt in fluviis. Ita τὸ δίκτυον, quia implicat, quæ in eo incidunt.

Rica. ῥέκος, ῥεῖκος. Ricinium.

Robigo. Quia coloris robi. Robum τὸ πυῤῥὸν vocabant, seu rutilum.

Rura. ἄρουρα. ἀμέλγω, mulgeo. Nam rus decurtatum a rure: ut alia omnia similia.

S

Saturnus. Tuscum, vel Syriacum. Aut σάτυρος. Aut ut a λιγυρὸν, λιγυρῖνος: sic σάτυρος σατυρῖνος. Saturnus. ut Volturrenus, Volturnus. Quemadmodum Alumento, Catamitus, Melo, Polluces, corruperunt ex Laomedonte, Ganymede, Nilo, Polydeuces.

Sancus. sacer, sanguis, saxum, Tusca.

Scutum. σκύτος. ex corio enim.

Seculum. a sequendo. Est enim series temporum. ut Tegula, a tego. Regula, a rego.

Signum. στιγμὴ, τ periit, ut πτέρνη perna, πτίσσω, pinso, πτιστὴρ, pistor. Ut ergo a πυγμὴ pugna, sic a στιγμὴ signum.

Sirpo. a ſero, id eſt, prehendo. ut a ſaro antiquo (quod a σαίρω) ſarpo: unde ſarmenta.

Sponte & *ſpondeo.* a σπονδή. Nam quod per ſacrificia firmaretur, erat σπονδή. ab ea mente Sponte. Nam id non inviti facere debemus. Unde etiam Hebræis *Nediba* oblatio ἑκούσιος. ſponte igitur a σπονδὴ, id eſt, libatio. Et liber ab eadem cauſa. Nam λοιβὴ, libatio. unde olim *loiber*, vel *læber* dicebatur. Feſtus.

Spica. στάχυς. Æolice σπάχυς, ut στάδιον, σπάδιον, ſpatium, ut contra σπουδὴ, ſtudium.

T

Taurus. ταῦρος. Sed Græci a Syris *Thor*, & *Thaur.* quod Heb. *Sor.*

Termentarium. ita vocarunt linteum ποδηνεκές. Nam veſtem ποδηνεκῆ & talarem Græci vocant τερμιόεντα.

Termini. τέρμονες. termen, terminis.

Templum, τέμενος.

Tera. δαίρα. ut δὰς, δᾶδα, teda. δάσκια, teſca. *a* in *e*, ut δαὴρ, devir: nunc levir.

Tutulus. prius *Titulus* ὑποκοριστικῶς a Titus. τιτὸς a τίω, defendo, honoro.

Torus. quidquid rotundum. τείρω, τερῶ, τέτορα, τόρος. unde τορεύω, τορεύματα. Et τόρνος. Inde torqueo. Inde τόρμος, ut a φέρω φορμός. a κείρω, κορμός. a μοῖρα, μορμώ.

Trabes. τράφηξ, Lycophron. tamen Ennius traſax, vel, ut eſt apud Feſtum, triſax dicit, pro trabe, ſude, vel conto:

Ut permaceret paries percuſſu' triſaci.

Tremo. τρέμω.

Turris. τύῤῥις. τύρσις. a Syriaco *Tur.* Id ab Hebræo *Tzur.*

Tubi. τύποι. quod cavi.

Turma. τόρμος. rotunditas. ut cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide *Torus.*

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς a vanno.

Vellera. στέμματα, a velando.

Veſtis. ἕεστο, unde ἐσθής.

Venilia. a veniendo. ut εἰλήθυια παρὰ τὸ ἐλθεῖν. Sed diverſæ ſunt Deæ.

Udus. ὕδωρ. udor.

Venari. ſcrutari venas. Venæ ἶνες. Venatur, qui ſcrutatur & indagat aliquid.

Vetus. βουετής. βοῦ intendit.

Video. εἰδέω.

Via. οἶα. Apollon.

Vinum. οἶνος. ut οἶα via. οἶνος Hebraicum.

Vigil. ἀγαλλός. unde ἀγαλλιάω. α in ι. χάω hio, &c.

Vitis. quia lenta. vieo. flecto, ligo. a vi.

— *magna vi flexa domatur In burim.*

Vibices. ἴβυκες, στιγμαί. Heſych.

Viola. ὑποκοριστικῶς. nam ab ἴον.

Vis. ἴς. alii a βία.

Uligo. detritum ex udiligo. ut a vitia, vitiligo.

Umbilicus. ὀμφαλικὸς, ut, παιδικὰ pædicare. βασιλικὰ baſilica. πρασικὴ braſica.

Volcanus. Tuſcum.

Volo. Græcum.

Urbs. Urbare & orbare, eſt circulo circumſcribere, περιγράφειν. unde urbs, & orbis. Orbare ſeu Urbare Galli dicunt *cerner*, quaſi circinare. ab eo Seneca in Œdipo oculos vocat orbes, ut Sophocles, quem ſequitur, κύκλους. Et qui eos amiſit, dicitur orbus. Niſi ſit antiquum ὀρφὸς, ex quo ὀρφανός. quod ſine dubio verum eſt.

AUSONII POPMÆ
NOTÆ
IN FRAGMENTA VARRONIS.

AUSONII POPMÆ
NOTÆ
IN FRAGMENTA VARRONIS.

IN FRAGM. LIB. I. DE L. L.

Pagina 185.

AgguLus, *aggens.*] P. Nigidius in Commentariis grammaticis: *Inter literam N, & C, & G est alia vis, ut in nomine Anguis, angaria, & ancora, & increpat, & incurrit, & ingenuus. in omnibus enim his non verum N, sed adulterinum ponitur, nam N non esse, lingua indicio est. nam si ea litera esset, lingua palatum tangeret.* Marius Victorinus de Orthographia: *Attius cum scriberet Anguis, Agguis ponebat.* Sic ergo scribendum in versu Atti Eriphyla:

Pallas bicorpor agguium spiras trahit.

In quo L. Ælius.] Hic est L. Ælius Stilo, magister Varronis; de quo nos ita lib. 2 de Claris Grammaticis: L. Ælius Lanuvinus fuit eques Rom. gente Ælia, in qua multi clari viri exstiterunt, cum reliquis omnibus virtutibus, tum patientia paupertatis maxime ornati. nam sex & decem Ælii cum conjugibus ac liberis unum in agro Vejente fundum possederunt, & Romæ unis ædibus habitarunt, plenis virtutum illis quidem, sed cælato auro argentoque vacuis. Pater hujus Lucii præconium fecit, & nihilominus traditur usus tunica lati clavi, quæ postea fuit senatorii ordinis insigne. unde Præconini cognomine celebris filius, sed doctrinæ & ingenii gloria longe clarior. Fuit enim eruditissimus & Græcis literis & Latinis, in philosophiaque veteri illa a Socrate orta ita doctus, ut post ejus obitum, qui eam traderet, nemo esset, nisi M. Terentius Varro, qui hanc Stoicorum disciplinam, & omnis antiquitatis scientiam, acceptam ab illo, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus scriptis explicavit. Quamobrem L. Ælium præceptorem suum libentissime agnoscit, & hominem inprimis in literis Græcis exercitatum, & memoria sua literis ornatissi-

mum, appellat: ſicuti A. Gellius doctum virum illum vocat, & ætate Varronis doctiſſimum hominem civitatis: Suetonius autem in libello de illuſtribus Grammaticis, *Inſtruxerunt auxeruntque*, inquit, *ab omni parte Grammaticam L. Ælius Lanuvinus, generque Ælii, Servius Clodius, uterque eques Romanus, multique ac varii & in doctrina & in republica uſus.* Sed Ælius in republica optimatium partibus favit, tanto quidem ſtudio, ut & Q. Metellum Numidicum, damnatum, quod in legem Apulejam per vim latam jurare nollet, Smyrnam in exſilium comitatus ſit, & nobiliſſimis quibuſque orationes ſcripſerit, quas in ſenatu, vel judiciis, aut concionibus dicerent. unde præter illud Præconini cognomen, Stilonis quoque habuit. Uſus eſt autem peracuto illo quidem, & artis pleno genere dicendi, ſed exili, nec ſatis expedito atque profluenti: ut miretur Cicero, non modo Q. Pompejum Rufum illum adhibuiſſe ad conficiendas orationes, quibus ſe defendit, aut Q. Metellum orationes ejus in ſenatu dixiſſe; ſed etiam eloquentiſſimos homines C. Cottam orationem Pro lege Varia; Q. Cæpionem Defenſionem ſui contra T. Bætutium Barrum, ab illo ſcriptas, ſuo nomine edidiſſe. Fuerunt ipſius de Ratione vocabulorum libri duo, in quibus aliquot verborum antiquorum Græcorum, perinde atque eſſent Latina, cauſas reddidit falſas. *In quo*, inquit Varro, *non modo L. Ælii ingenium non reprehendo, ſed induſtriam laudo. Succeſſum enim fortuna, experientiam laus ſequitur.* De Proloquiis lib. I, quem ſui admonendi magis, quam aliorum docendi gratia feciſſe videtur, ait Gellius. Explanatio carminum Saliariorum: ex qua pauca quædam gloſſemata veteres Grammatici adducunt. præter quæ exſtat præclarum illius de M. Plauto Comico judicium, *Muſas Plautino ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latine loqui vellent.* Celebratur etiam jocus illius in Catienſem quendam, qui ſignabat effigie pugnæ ejus, qua patrem ipſius Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, *quidnam fuiſſe acturum eum, ſi Scipio a patre ejus interemtus eſſet.* Habuit filiam, quam in matrimonio locavit Servio Clodio, equiti Rom. cum quo ipſi & in republ. & in ſtudiis doctrinæ ſumma conſenſio fuit, manſitque, donec ille fraude intercepit librum ſoceri nondum editum, & ob hoc repudiatus (eſt enim valde improbum, alienos labores ſibi vindicare, præſertim ſub aliquo neceſſitudinis nomine, aut ſub ſimulatione officii) pudore ac tædio ſeceſſit ab urbe, ubi in podagræ morbum incidit: cujus impatiens, illitos veneno pedes

enecuit ita, ut usu illorum sensuque omni pariter & dolore postea caruerit.

Pagina 186.

Plerique ignorent Græcum.] Forte melius γραικὸν, & mox ποτέον, item λέποριν. Γραικὸς nomen antiquum, non ignoravit Callimachus, cum ita cecinit:

— τὸ μὲν φυγάδων τὶς ἐνίποι Γραικός.

& Lycophron: Γραικῶν ἄριστος ὧ πάλαι τεύχει τάφοις. Romani vero hoc unum nomen usurparunt, licet ipsi Græci illud non agnoscerent, seque Ἕλληνες nuncuparent, ab Hellene Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui præfuit Thessaliæ, maxime Phtiotidi: unde illa sola fuit appellata Ἑλλὰς, priusquam Attica, Peloponensus, & reliquæ vicinæ regiones in hoc nomen concessere, ut scribunt Thucydides, Aristoteles, & Strabo. De Putei & Leporis nominibus Græcis lib. 4, & de Re rust. lib. 3.

IN FRAGM. LIB. XIII.

Pagina 187.

Olivo & Osso.] Forte *Solido & Osso.* etsi aliquando suspicatus sum, Varronem scripsisse *Olympo & Ossa*, scilicet dici debuisse juxta analogiam, cum tamen sit in usu Ossa, sed pro his montium nominibus, Charisium alia nomina reposuisse: quo in genere ab antiquis grammaticis sæpe peccatum est.

IN LIB. II. AD MARCELLUM.

Pagina 189.

Semel minusne.] Ænigma incerti auctoris, quod ut exemplum jambici senarii Varro hic posuit. Eo significatur Terminus Deus, (non enim semel minus, non bis minus, sed utrumque horum, semel & bis minus, id est, ter minus) qui Jovi, Deorum regi, noluit loco cedere, dum Capitolium exaugararetur. Cat. lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuerunt. ea exauguravit, præquam quod Termino fanum fuit. id nequitum exaugurari.*

IN LIB. II DE POEMATIS.

Pagina 192.

Nunc vides.] Veteres Romani ponebant ad principia convivii salem in mensa, quod in eo religionem quandam inesse putabant. Horatius:

Splendet in mensa tenui salinum.

Arnobius lib. 2: *Sacras facitis mensas salinorum apposita, & simulacris Deorum.* Sed & mel simul apponebant, ut convivæ illud vino miscerent, & mulsum sibi conficerent. Varro lib. 2 de Re rust. *Favus venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in secundam mensam administratur.* Horatius:

Aufidius forti miscebat mella Falerno.

IN LIB. DE COMPOSITIONE SATYR.

Parrectatæ adsunt.] Parecte, παρέκτη, est pubertas. Varro in Satyris: *Sera parecte purgatum scito.* hinc Parectatus, qui ad pubertatis annos pervenit. *Mulcere caput*, est ungere & polire, ut in Satyris, *Capite permulso. Mulier Venus* est, quæ Veneris personam gerit in scena.

IN LIB. DE PROPRIETATE SCRIPTORUM.

Pagina 193.

Quin æs, stannum.] Vulgo legitur, *Quid est tanti.* — *Forma* hic est, in qua funditur æs, stannum, & omne id genus liquidum. Plin. lib. 36: *Exque iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur.* Et formæ lapillorum, lib. 1. de Re rust. *Ex terra & lapillis compositis in formis.* Item: *Forma, in qua exprimitur caseus.* Columella lib. 7: *Deinde ubi formis, aut calathis exemtus est.*

IN LIB. II PLAUTINAR. QUÆSTIONUM.

Pagina 194.

Satyra est.] Satura est cibi genus, ex variis rebus conditum; & Satura lex, quæ uno rogatu multa simul comprehendit, dicta a copia rerum, & quasi saturitate. unde per saturam, est per congeriem, & promiscue conjunctis rebus pluribus. Sallustius Jugurtha: *Quasi per saturam sententiis exquisitis.* Charisius lib. 2: *Omnia in se capit, quasi collecta per saturam.* Ab hac autem Latina voce Diomedes & Isidorus inepte deducunt etymon Satyræ: quæ Græcorum inventum est, diciturque a Satyris & Faunis silvestribus, quos in illo poemate imitantur verborum licentia & dicacitate, ut in Arte poetica indicat Horatius.

IN LIBRUM INCERTUM.

Pagina 198.

Si te in libertatem.] Nonius hec adducit ex Epist. Latinis;

ubi suspicor emendandum, *Varro Epist. L. Atinii:* ut alibi citatur, *Varro Epist. Julii Cæsaris.* Atinia gens plebeja, celebris duabus legibus: quarum altera vocatur Atinia de Trib. pleb. qua senatores facti sunt tribuni, iidemque dicendæ in senatu sententiæ jus acceperunt. Altera Atinia de Usucapione, quæ furtivarum rerum usucapionem inhibuit, nisi si in ejus, cui subreptæ essent, potestatem revertissent.

Pueros minutos vides.] Pueri minuti, & brevis staturæ, olim in deliciis. Suetonius Augusto: *Ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros.*

IN EPIST. AD JUL. CÆSAREM.

Convocat Ptolomæum &c.] Videtur legendum: *Cum vocat Ptolemæum* κίναιδον, Λακωνικὸν πεταυριστὴν, Δίονα αὐλοποιόν. Fortassis autem significat Ptolemæum Auletem, regem Ægypti, ab assentatore quopiam præpostere laudatum, ornatumque laudibus illaudatis. Nam is præter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & adeo ea se jactavit, ut non pigeret eum certamina in regia celebrare; ad quæ & ipse cum aliis concertaturus prodibat, ut refert Strabo lib. 17, & alii. Laconicus petaurista est nobilis saltator vel mechanicus, ab eo quod Lacedæmonii inter alias exercitationes mirifice colebant saltus, & flexus corporis. Petaurista autem dicitur a petauro, id est, pertica sublimi, in quam mechanici isti contento saltu se subjiciebant: tum rotam impactam perticæ insistebant, vertebantque ita, ut alternatim nunc superne jacerent, nunc inferne penderent. Lucilius:

Sicut mechanici cum alto exsiluere petauro.

Manilius lib. 5 Astronom.

Corpora, quæ vario saliunt excussa petauro,
Alternosque cient motus, elatus & ille
Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Interdum eandem perticam saltu transmittebant, rota intacta. Martial. Epigr. 22:

Quam rota transmisso toties impacta petauro.

IN EPIST. JUL. CÆSARIS.

Attigit aures nuntius.] Ita loquitur Plautus Bacchidib. *Si a me tetigit nuntius.* Cicero ad Atticum lib. 13: *Ut scriberem tetigit aures nuntius.* Valer. Flacc. lib. 2:

———*vox attigit aures.*

IN EPIST. AD FABIUM.

Pagina 199.

Quod facie Saturorum.] Vulgo est, *Saturnorum s. s. quod maxima fiunt, i. i.* Sed loquitur, opinor, de personis quibusdam scenicis, quos ait facie similes Saturorum. hi sunt, qui Græca voce appellantur Pantomimi, Latine Saturi, a vario & omnigeno gestu, de quo Manilius lib. 5:

Nunc saturo gestu, referetque affatibus ora,
Et sua dicendo faciet; solusque per omnes
Ibit personas, & turbam reddet in uno.

Facie maxima; ut Pacuvius, *Facie procera virum.*

IN EPIST. AD FUFLUM.

Natali Fortis Fortunæ.] Natalis Dei Deæve erat is dies, quo templum ei fuerat dedicatum, ut VIII Kal. Jul. natalis Fortis Fortunæ, quod tunc huic Deæ ædes ab rege Servio Tullio in ripa Tiberis extra urbem dedicata, ut refert Varro lib. 5 de Lingua Latina. Ovid. lib. 6 Fastor.

Quam cito prætereunt Fortunæ Fortis honores,
Post septem luces Junius actus erit.
Ite Deam læti Fortem celebrate, Quirites,
In Tiberis ripa munera regis habet.

Sic Natalis Salutis Deæ apud Ciceronem lib. 4 ad Attic. *Idem natalis erat & Brundisinæ coloniæ, & tuæ vicinæ Salutis.*

Quintiporis Clodiani.] Notat poetam quendam comicum, de quo Satyra Bimargo: *Cum Quintipor Clodius tot comœdias sine ulla fecerit Musa.* Quintipor est Quinti puer aut servus, ut Caipor, Publipor, quod alibi notavi. Clodiani cognomen ob impotentiam mentis tribuebatur hominibus stolidis & vanis. Sallustius lib. 4 Historiar. *At Cn. Lentulus patritiæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior, an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiserat, exigenda promulgavit.* Loquitur de Cn. Cornelio Lentulo Cn. F. Clodiano, & collega ejus L. Gellio Poplicola, qui consules fuerunt A. U. C. DCLXXXI, & post biennium iidem censores lustrum fecerunt LXVIII. Quamquam fortassis huic Lentulo cognomen fuit Clodiano, quod a Clodia in Corneliam familiam adoptione transisset, quomodo Mamercus Æmilius Lepidus Livianus dictus, quod e gente Livia in Æmiliam adoptatus esset.

Forias ac poemata &c.] Melius, *forias ac proremata.* Fosia est proluvies ventris, auctore Nonio; sed usurpatur hic μεταφορικῶς pro rebus nugatoriis, ut Affaniæ, Quisquiliæ, Campæ, quod postremum est in Truculento Plauti, *Campas dicis, abi, abi.* Proremata sunt prologia vel diverbia, quæ in orchestra scenici pronuntiabant, dum intus actus fabulæ componerentur, de quibus Livius lib. 7. Ea erant pleraque obscœna, vel protrita, & vulgaria, ut hoc: *O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus hunc diem.* quo etiam utitur Terentius Phormione:

O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito hero meo Antiphoni, ope vestra onerastis hunc diem.

Gargarido, a verbo Græco γαργαίρω, quod est obstrepo, & jacto.

IN EPIST. AD MARULLUM.

Utrum meridie &c.] Obba est genus poculi majoris, quo in conviviis utebantur, cum se largius invitabant. Tertullianus: *Quid differt ab epulo Jovis silicernium? ab simpuvio obba? ab haruspice pollinctor.* Hinc ad obbam accedere, est copiosius bibere; quod alios fecisse in prandio meridiano, alios vesperi in cœna, ex hoc loco colligitur, & ex Suetonii Nerone: *Prandebatque ad satietatem, ut non temere super cœnam præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam sumeret.* Sed continentiores parce prandisse, cœnasse vero large, adhibitis convivis, auctor est Plutarchus lib. 8 Sympos. Horat. lib. 1 Sermon.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare.

IN LIB. V. DISCIPLINARUM.

Pagina 202.

Ennius recte hoc &c.] Ennius lib. 8 Annal. *Quintus pater quartum fit consul.* hoc scripsit de Quinto Fabio Maximo patre, qui quartum consul, cum M. Claudio Marcello tertium, anno Urbis DXXXIX. qui ambo consules gladius & clypeus populi Rom. dicti sunt. Nam filius Q. Fabius Maximus, proximo anno DXL, T. Sempronii Gracchi Cos. collega fuit.

IN LIBRUM. VIII.

Manducata portulaca sitim &c.] Idem tradit Plinius lib. 20 de portulaca: *Cruditates sedat, vocemque firmat, & sitim arcet.*

IN LIB. DE GEOMETRIA.

Pagina 203.

Hujus libri fragmentum vetustissimum Langobardicis literis exaratum nobis communicavit vir doctus, summaque humanitate præditus, Joannes Arcerius; sed ita mutilum & corruptum, ut nihil, sane non multum, intersit, aut omnino periisse, aut ita lacerum superfuisse. Sic autem inscribitur: M. BARRONIS LIBELLUS DE GEOMETRIA AD RUFUM SILVIUM. tum sequitur:

A casa quæ p A nomen habet finis super p montem habent e sinistra parte aquam vivam significat p

B orientales partes XI B significat

B. Casa p. B nomen habet, finis grandis habentes ante se, finis subjacet contra sextantem rivum significat finis circa se

C. Casa quæ P C nomen habet fines super se non habentes proximum venit in alia finis fontem habentes subtus flumini A indicat terminum, transit fluvium, transit vias multas, transit limitem ejus p ∞, transit labacrum significat colles rigora seq — ris. & reliqua, quæ sequuntur per ordinem literarum, non minus perturbata.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM HUMANAR.

Pagina 204.

Ut habent Parii.] Memorantur gentes complures innoxiæ a serpentum morsu; sed aliæ alia ex causa. Marsi in Italia incantationibus frangebant noxium virus serpentum, de quibus Lucilius lib. 20:

Jam disrumpetur medius, tam ut Marsus colubros
Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

In insula Paro Ophiogenes contactu venena corpori extrahebant: in Africa Psylli ingenito odore virulento sopiebant serpentes, & tunc sine noxa venenum exsugebant. unde Helvius Cinna:

Somniculosam ut Pœnus aspidem Psyllus.

etsi Gellius hoc aliter accipit. De illis idem, quod Varro, referunt Solinus Polyhistore, Strabo lib. 13 Geographiæ, & Plin. lib. 6: *Crates Pergamenus, in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse, tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu levare solitos, & manu imposita venena extrahere cor-*

pori. & mox de Psyllis: *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas.*

IN LIBRUM III.

Pagina 205.

Congerminati &c.] Legendum *congermaniti*, vel ipso Nonio auctore, qui hic observat verbum Congermanescere pro coalescere, conjungi, vel consociari. Quadrigarius Annalibus: *Facite exemplo eorum, ut vos cum illis congermanescere sciatur.* Apulej. lib. 2 Metamorph. *Jamque æmula libidine in amoris parilitatem congermanescenti mecum.* Sic Congenero dixit Attius Phœnissis:

Tibi congenerat generum affinitas.

IN LIBRUM VI.

Pagina 206.

Prærogativæ.] Populus Romanus in sex classes divisus fuit a Servio Tullio rege: classes in centum nonaginta tres centurias. Ex his una erat Prærogativa, quæ prima sorte educta suffragium ferebat centuriatis comitiis; ita dicta, quod prius rogabatur ab eo, qui comitia habebat, *Quid fieri vellent, juberentve.* Ceteræ appellabantur Jure vocatæ, quia omnes centuriæ habebant jus suffragii ferendi. Liv. lib. 27: *Galeria juniorum, quæ forte prærogativa erat, Q. Fulvium consulem dixerat, eodemque Jure vocatæ inclinassent.* Cur autem Prærogativa centuria introducta fuerit, aliter quam Varro, tradit Verrius Flaccus: *Ut cum essent designati a prærogativis, in sermonem res veniret populi de dignis indignisve, & fierent ceteri diligentiores ad suffragia de his ferenda.*

IN LIBRUM VII.

Suffragat......] Totus hic locus videtur ita legi & suppleri posse: *Suffragatores dicebantur natu majores hi, qui vulgo in usu erant, & quo minus appareret juncta suffragia populi, quem quisque fieri vellet, notabant puncto apposito scriptis candidatorum hominum nominibus.* Varro putat, Suffragatores dictos, qui populi suffragia notabant puncto apposito candidatorum hominum nominibus. ita enim solebant puncto notare suffragia. unde Punctum tulisse dicebantur, qui tribuum suffragiis creati erant magistratus. Cicero pro Plancio: *Quot in ea tribu pun-*

da tuleris. Sed enim dicuntur quoque Suffragatores, qui candidatis in petitione favebant, & populi suffragia precibus rogabant: quo munere fungebantur clari & præstantes in republ. viri. Valerius Maximus: *Cicerejus ut vidit, omnibus se centuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abjectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cœpit.* Plinius in Panegyrico: *Idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator exsisteres.*

IN LIBRUM XIII.

Pagina 207.

Athenienses autem &c.] Diei initium aliud alii fecerunt. Athenienses & Ægyptii solis occasum, quia nox die prior exstitit: id quod Homerum, Achillis scutum depingentem, allegorice indicasse, observavit Heraclides Ponticus. Babylonii contra ortum solis, ob id, quod totius diei naturalis illa sit potior pars. Umbri meridiem, maximamque solis altitudinem. quod etsi Varroni nimis absurdum videtur, tamen ab omnibus astrologis probatur, qui meridiei punctum pro diei principio usurpant; nimirum ut sint minores dierum naturalium inæqualitates: de quibus Ptolemæus Almagesti lib. 3. Romani mediam noctem, ut initium solaris cursus, & ascensionis.

IN LIBRUM XVI.

Pagina 208.

Mortuus est anno &c.] Gellius lib. 5 hæc recitat ex Annalibus Fabii Pictoris, unde Varro transcripsit; nisi sit memoriæ error aut Gellii, aut Nonii, qui Varroni tribuit. Sunt autem duo fragmenta: *Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit anno duo & vicesimo.* quod postremum de Romulo accipio, qui anno ætatis XXII regem primus egit.

IN LIBRUM XVIII.

Ad Romuli initium &c.] Ab Ogygis regis Atticæ Eleusinæ temporibus, scilicet: a quibus ad primam Olympiadem annos plus paulo quam mille numerant Hellanicus, Philochorus, & alii, auctore Eusebio. Quos sequitur Orosius, qui, cataclysmon Ogygis mille & quadraginta annis Romam conditam præcessisse, tradit. Quamquam ipse Varro initio libri tertii de Re rust. videtur affirmare, trecentos supra mille annos

inter Ogygis & Romuli ætatem intercessisse.: *Thebæ, quæ ante cataclysmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum sunt.* Scripsit autem Varro ista anno ab U. C. septingentesimo decimo septimo, ut ibidem dixi.

Fuisse Vettium &c.] Non omnino vanus vates fuit iste Vettius, etsi ipsa auguralis disciplina plena vanitatis & præstigiarum. Nam cum hæc prædiceret circa annum Urbis septingentesimum, (tunc enim Varro hæc scripsit) anno octingentesimo vicesimo primo trium Imperatorum, Galbæ, Othonis, Vitellii tumultuaria cæde, incertum diu & quasi vagum imperium fuit. stetit tamen, mansitque incolume, usque in annum Urbis millesimum ducentesimum octavum. tunc Vandali, duce Genserico, dominam urbem omnibus opibus spoliarunt, & direptam reliquerunt, imperialibus ornamentis & insignibus secum in Africam translatis. ita Romani imperii majestas concidit post duodecim secula, quæ Vettius augur judicavit portendi duodecim vulturiis, qui in auspicio condendæ Urbis Romulo addixerunt.

IN LIBRUM XX.

Decemviri cum &c.] Decemviri legem tulerunt de nexis, cujus particulam ita conceptam fuisse, ex Gellio colligimus: TERTIEIS NONDINEIS CONTINOEIS ENDO COMITIUM PROCITATO QUANTEIQUE STLIS ÆSTUMATA SIET PRÆDICATO. Eam legem Varro fortassis ita interpretatur: Decemviros voluisse duos nexos & addictos uni creditori, non simul, sed quemque eorum separatim trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium produci, quantæque pecuniæ judicatus esset, prædicari.

Præterquam duobus &c.] Nonius hic observat vocem *Balbe* pro obscure: quæ cum in his verbis non exstet, apparet, locum esse mutilum & corruptum. Videndum, an legi possit: *Præterquam, duodecim in primis, est scriptum balbe, spectare velit potius quam voluntatem, debeam non catum d. m.* Si magistratus in judicando, inquit, potius spectare velit verba legum obscura, maxime XII Tab. quam mentem ac voluntatem legumlatorum, omnino non exit ille prudens magistratus. Nam, ut ait Celsus lib. 27 Digest. *Scire leges, non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.* & lib. 29: *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conservetur.* Huc pertinet Sex. Cæcilii de legibus XII Tab. dissertatio apud Gellium lib. 20.

Pagina 210.

Velut accensiti.] Proximum fragmentum pertinet ad etymon Censorum, cum quo mihi videtur hoc conjungendum: *Censores ut arbitri populi appellati, quod verbum Censeo & Arbitror idem poterat ac valebat, ut Accensi dicti, quod essent ad arbitrium magistratus, & ob id ad necessarias res sæpius accirentur.* lib. 6 de Lingua Lat. *Accensos ministratores Cato scribit esse. potest id ab arbitrio. nam tendit ad arbitrium ejus, cujus minister.* Alioquin si ab acciendo Accensos deducit, ut lib. 4 de Lingua Lat. hic legendum est, *velut arcessiti;* quod non placet.

In conviviis.] In conviviis talorum jactu unus aliquis creabatur, qui præscriberet modum & leges bibendi. Hic Magister vulgo dicebatur. Varr. lib. 4 de L. L. *In publico convivio etiam nunc antiquitatis retinendæ causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur.* Lampridius Heliogabalo: *Præfectum urbis sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio, ita ut si recusarent, magistri eos cogerent.* Arbiter Horatio lib. 2 Carmin.

Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?

Dictator & Strategus Plauto in Persa:

Do hanc tibi florentem florenti, tu sic eris Dictatrix nobis.

Et:

Strategum te facio huic convivio.

Modimperator Varroni, a modo imperando.

IN LIBRUM XXI.

Pagina 211.

Deligata ad patibulos.] Legendum *Deligate: ad p. d.* quod de servili supplicio intelligo, & illud *Deligate*, domini vox est, ad quam noxii servi ad patibulos deligantur & circumferuntur, cruci defiguntur. Patibulum est lignum transversum, ad quod soliti dispessis manibus alligari, atque ita circumduci: mox tolli in crucem. Plautus Carbonaria: *Patibulum feram per urbem: deinde affigar cruci.* Seneca: *Alii brachia patibulo explicuerunt.* Nam liberi deligabantur ad palum, & verberibus cæsi, securi percutiebantur. Liv. lib. 2: *Stabant deligati ad palum nobilissimi juvenes.* idem lib. 36: *Ad palum deligatus lacerato virgis tergo cervicem securi Romanæ subjiciam.*

IN LIBRUM XXV.

Ego σπάρτα apud Homerum.] Homerus:

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

Ubi σπάρτα pro vinculis navis posuisse videtur. nam antiqui faciebant sutiles naves, ut Virgilius cymbam Charontis. & Græci quidem lino & cannabo, ceterisque sativis rebus, non sparto, naves suebant. Itaque Varro putat, σπάρτα apud Homerum non plus significare spartum herbam, quam Spartos, quos fabulantur sparsis a Cadmo rege in terram dentibus draconis, repente viros armatos exstitisse: de quibus Palæphatus, Hyginus, & alii. Varroni consentit Plinius lib. 19, ubi multa de sparto.

EX INCERTO RERUM HUMANARUM LIBRO.

Pagina 213.

Qua murum fieri &c.] Est versus Ennii, ni fallor, ex lib. 1 Annal. qui cum aliis ita connecti potest:

Qua murum fieri voluit urgentur in unum.
Quom sævo obsidio magnum Titana premebat
Juppiter ut, muro fretus magis, quam de manus impe.

Quibus versibus Ennius fortassis hoc voluit dicere: Romulum, cum initio populis finitimis inferior viribus esset, suos unum in locum conduxisse, & Palatinum montem saxo munivisse in speciem quadratam; sicut olim fecerat Juppiter, cum obsidione premeret Titana, parum fretus imbella Cretensium multitudine.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM DIVIN.

Pagina 214.

Et religiones & castus.] Nonius putat, Varronem Castus masculino genere dixisse, pro Castitas: quod mihi non videtur. Castus est purificatio, sanctimonia, ut cum abstinebant a cibo & Venere, & aqua pura lavabantur, operaturi iis sacris, quæ a Græcis accepta, vocabantur Græca sacra, ut erant Isidis, Cereris, Cybeles. unde In Casto Deæ esse dicebantur, cum sic puriter faciebant. Tibullus de sacris Isidis:

Quidve pie dum sacra colis, pureque lavari
Te memini, & puro secubuisse toro.

Tertullianus in libro de Jejunio: *Casto Isidis & Cybeles eas adæquas.* Arnobius lib. 5: *Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus?* Varro Castum vocat Pu-

ritiam, cum ait: *Quæ puritia est i. p.* id est, Castus non frequentantur & polluti sunt.

IN LIBRUM III.

Pagina 215.

L. Scipio cum &c.] Antiqui libri, *ut vinea.* unde legi posset, *sub linea*, intellige *veste;* vel, *sutum linea.* Est autem linea funiculus, in quo inseruntur margaritæ, aurum factum, & ornamenti causa gestantur in collo. Scævola lib. 5 Responsor. *Lineam margaritarum triginta quinque legavit.* Idem lib. 17 Digest. *Lineas duas ex margaritis.* Hieronymus in vita Pauli eremitæ: *Uno filo villarum insuunt pretia.*

IN LIBRUM III DE GENTE POPULI ROM.

Pagina 235.

Plautus Vesperuginem.] Plautus Aulularia:

Neque Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.

Homerus Odyssæa:

Ἕσπερος ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

Castor fuit historicus Græcus antiquissimus, qui Chronica scripsit, & ab Eusebio & Suida nominatur. meminit & Ausonius:

Quod Castor cunctis de regibus ambiguis.

IN LIBRUM DE VITA POPULI ROM.

Pagina 236.

Neque ille Callicles.] Calliclem hunc inter minoris picturæ celebres artifices refert Plin. lib. 35, ubi de Euphranore quoque meminit. Neque ille Callicles, inquit, tabellis quaternûm digitorum celebris cum esset factus, tamen ascendere potuit ad Euphranoris gloriam: neque ego his quatuor libris de Vita populi Rom. possum me æquare magnis historicis, atque adeo tibi, Pomponi Attice, qui omnem antiquitatem complexus es in eo volumine, quod de magistratibus fecisti. Cornelius Nepos in vita Attici: *Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornavit. nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Rom. quæ non in eo suo tempore sit notata.*

Neque enim obsonium.] Quemadmodum obsonium, inquit,

tota cœna ex diversis rebus exceptum, cum unam in sportam est conjectum, vix dignosci & secerni potest: ita res tam multæ, tamque variæ, ab ultima antiquitate repetitæ, si uno loco generatim & confuse tradantur, non possunt commode percipi. Itaque convenit discretis libris agere. Primum de re familiari ab patribus, secundo de victuis consuetudine primigenia, tertio de disciplinis priscis necessariis vitæ: ad extremum de causis & eventis bellorum populi Rom.

Pagina 237.

Aut bovem aut &c.] Loquitur de ære signato; de quo idem refert Plinius lib. 33: *Servius rex primus signavit æs. antea rudi usos Romæ Timæus tradit. signatum est nota pecudum. unde & Pecunia appellata.* Plutarchus quoque in Poplicola tradit, vetustissimos nummos bove, vel ove, vel sue fuisse signatos. Id genus Suetonius in Augusto vocat Nummos regios, id est, a regibus Romanis signatos. Mox infra pro *solere resonare*, lege *solere resignare*, vel, *donare*. & pro *saccipe-rione cum*, lege *sacciperio novo cum*.

Segestria appellabant.] Segestre dixit Lucilius lib. 15:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,
Utilior mihi, quam Sapiens.

& Suetonius Augusto: *Segestri vel lodicula involutus.* Erat autem teges sive involucrum, quod primum fiebat ex stramentis, sive segetibus, a quibus Varro dictum putat: postea e pellibus. unde Festus ait, Segestria vocari pelles nauticas, quas Græci δέρις appellant.

Pagina 239.

Lepistæ etiam nunc.] Varr. lib. 4 de Lingua Lat. Lepistam nominat vas vinarium in ædibus sacris Sabinis in Deorum mensa positum. Festus Lepistam refert inter vasa aquaria. Est, opinor, a Græco λεπάστη, cujus Athenæus & Pollux meminerunt.

Ubi erat vinum.] Videndum an legi debeat, *aut lepista, aut galeola, aut sinum;* scilicet apponebatur ministrando vino. Nam Priscianus hic observat, *Sinum nominandi casu.* Galeola & sinum vasa vinaria, a similitudine galeæ & sinus ita dicta; quibus in mensa ministrabatur vinum. in eorum locum successit Acratophoron, Græcum nomen, quod significat urceolum. Varr. lib. 1 de Re rust. *Ministrat acratophoro vinum.*

Cicero lib. 3 de Finib. *Ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur.*

Mori longi.] Legendum, *Fori longi.* sic vocat canales, quorum usus in torculari ad cupas, ut in agris sunt Fori, sulci angusti & oblongi. Columella:

Augustosque foros adverso limite ducens.

Cocula, quæ coquebat &c.] Coci initio nominati, qui faciebant panem, & coquebant primum sub cinere in foco, postea in furno. Cato de pane: *In foco calido sub testu coquito leniter.* Seneca ad Lucilium: *Farinam aqua sparsit & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem, quem primo cinis calidus & fervens testa percoxit, deinde furni paulatim reperti, & alia genera, quorum fervor serviret arbitrio.* Pistores autem dicebantur, qui far pinsebant, id est, tundebant pilis, vel molis trusatilibus frangebant. Varro Taphemenippo: *Nec pistorem ullum, nisi eum, qui in pistrino pinseret farinam.* Servius in lib. 1 Æneid. *Quia apud majores nostros molarum non erat usus, frumenta torrebant, & ea in pilas missa pinsebant, & hoc erat genus molendi. unde & pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur.*

Quam murrhinam &c.] Videtur legendum, *Loram murrhinam.* Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas.
Murrhinam, passum, defrutum, mellinam, mel quojusmodi.

Cujus versus testimonio probare conatur Plinius, Murrhinam vinum fuisse lautissimum, myrrhæ odore conditum. Sed Varro a vino separat in Satyra Ἀνϑρωπουργία: *Non modo vinum dare, sed etiam, ut Plautus ait, murrhinam, passum, defrutum:* & Gellius lib. 10, inter dulcia a vinis distincta, murrhinam recenset. Itaque verisimilius est, quod Varro hic refert, quosdam existimasse, Murrhinam fuisse loram, sive dulcem potionem ex maceratis aqua vinaceis, & conditam odoribus, unde nomen ἀπὸ τοῦ μόρου. Ea, quod nequaquam ebrietatem induceret, antiquæ mulieres utebantur pro potu: postea crescente luxuria vino addito loram, passum, potare cœperunt.

Pagina 240.

Ex uno exemplo.] Intelligit exemplum L. Egnatii Mecennii, qui uxorem, quod vinum bibisset e dolio, fuste percussam interemit, ejusque cædis a Romulo fuit absolutus. vel, quod Fabius Pictor in Annalibus scripsit, Matronam, quod

loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Plinius lib. 14.

Extra urbem in &c.] Servius Tullius rex urbem in regiones quatuor divisit, quas Tribus urbanas appellavit, Suburanam, Esquilinam, Collinam, Palatinam: tum agrum Romanum partitus est in regiones viginti sex, ut tradidit Fabius Pictor, vel in viginti septem, ut Vennonius. quarum regionum nomina imposuit tribubus rusticis, quas illis quatuor urbanis adjecit. De his regionibus hic loquitur Varro, & Dionysius lib. 4 Antiquit. Rom.

Sed quod ea &c.] Forte: *Ex quo bella propter talem misturam immoderatam exæquatis cunctis.* Urbem Romam in initio tenuerunt tria genera hominum, a quibus nomina imposita tribubus: Ramnenses Albani fuére, qui cum Romulo Romam coloniam deduxerunt; Tatienses Sabini, qui cum T. Tatio Sabinorum rege eodem commigrarunt; Luceres Etrusci & Ardeates, omnisque populus adventitius, qui ex agris undique Romam confluxerat. Ita in urbe regnante Romulo triplices civitates, & bella assidua propter talem misturam immoderatam.

Pagina 241.

Posteaque Q. Fabio &c.] Nonius observat Senati pro Senatuis: quæ vox cum hic non exstet, apparet, locum esse mutilum. Fortassis autem deest tale quiddam: *Ex senati consulto ver sacrum votum.* Nam Varro hic agit de religione & cærimoniis: & Fabio Maximo Dictatore, ex senatusconsulto populus ver sacrum voveri jussit, ut auctor est Livius lib. 32.

Tullum Hostilium.] Idem refert Solinus Polyhist. *Tullus Hostilius in Velia, ubi postea ædes Deûm Penatium facta est.* De Anco aliter: *Ancus Martius in summa Sacra via, ubi ædes Larium est.* & mox: *Tarquinius Priscus ad Mugioniam portam supra summam Novam viam.* Sed Varro, ut hic, ita lib. 4 de Lingua Lat. portam Mugionis in Palatio collocat.

Hanc Deam Ælius.] Intelligit Deam Pandam, quam nominat in Satyra Sciemachia:

Ted Anna Peranna, Panda, te Lato, Pales.

in quem locum plura diximus. Quod autem Nonius ait, Varronem hic deducere verbum Pandere a pane dando, ipsius commentum est, non Varronis etymon.

Facta sit: in qua &c.] Totum hunc locum ita legendum

& distinguendum censeo: *Facta. sic inquam omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut signa, cetero cultu,* &c.

Quid inter hos Joves &c.] Significat Jovem fictilem, quem Tarquinius Priscus rex in Capitolio dicavit, curavitque miniandum, ut ex Varrone refert Plinius. Propertius lib. 4:

Fictilibus crevere Deis hæc aurea templa,
Non fuit opprobrio facta sine arte casa.

Et a quibusdam &c.] Huc fortassis pertinet id, quod refert Plinius lib. 8. *Lanam,* inquit, *cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus. inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, & fusus cum stamine.* Virgo Fortuna, seu Virginalis, colebatur quasi Dea pudicitiæ, togæque puellares a novis nuptis ad eam perferebantur. Arnob. lib. 2: *Puellarum togulas Fortunam defertis ad Virginalem.* Ejus ædes fuit extra portam Capenam, quam Servius Tullius exstruxit, teste Plutarcho in Problem. Porro Undulatum Nonius interpretatur purum; quasi Varro hic opponat undulatas & prætextas togas; sed videntur potius a texturæ genere dici Undulatæ, quæ ad undarum similitudinem pictæ sunt. unde & Cymatiles seu Cumatiles, a fluctu, apud Plautum & Ovidium. vulgo hodieque Camelottæ.

Quibus temporibus.] Lemuralibus jaciebant fabas larvis, auctore Festo. Ovidius:

Cumque manus pure fontana perluit unda,
Vertitur, & nigras accipit ore fabas,
Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto
His, inquit, redimo meque, meosque fabis.
Hæc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur
Colligere, & nullo terga vidente sequi.

Pagina 242.

Cum interea &c.] Forte: *Cum Lucretia.* Quam haudquaquam, ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum æqualibus viderant tempus terentes, sed nocte sera deditam lanæ, inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem inveniunt. Livius.

Pagina 243.

Auri pondo.] Dissentit Plinius lib. 33: *Cum a Gallis, capta urbe, pax emeretur, non plus, quam mille pondo effici*

potuere. nec ignoro, M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeji tertio consulatu e Capitolini Jovis solio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, e Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ urbis delubris.

Qua abstinentia &c.] Pyrrhum regem intelligit, a quo Cyneas, legatus Romam cum ingentibus donis missus, neminem, qui munera vellet, invenit. Hic autem duæ negationes unius vim intendunt, & magis negant; ut Bimargo: *Qui non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes heroas negat nescisse.* Lucilius lib. 18:

Cetera contemnit, & in usura omnia ponit
Non magna: proprium vero nil neminem habere.

Quibuscum turpe fecerant.] Vetus editio: *Quibuscum turpe fœdus.* unde puto legendum esse: *A quibus ictum turpe fœdus.*

*Quotquot * Decius.*] Dederunt hosti, inquit, eos, a quibus turpe fœdus ictum: quod factum æque profuit, ac quod Decius se devovit. Loquitur de pace, sive sponsione Caudina, quam Sp. Postumius & T. Veturius Coss. cum injussu populi fecissent, dediti sunt hosti. quo facto non minus exercitum conservarunt, quam P. Decius vitæ suæ devotione. Liv. lib. 9: *Postumius in ore erat: eum laudibus ad cælum ferebant; devotioni P. Decii Cos. aliis claris facinoribus æquabant.*

IN LIBRUM II.

Pagina 244.

Ex tabernis ligneis.] Postrema vox corrupta est. alii reponunt *lanignis*, id est, in quibus lanii carnes vendunt; sed propius ad veterem scripturam est *lineis*. De tabernis argentariis ita meminit Livius lib. 27: *Plurimis simul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore Septem tabernæ, quæ postea Quinque, & Argentariæ, quæ nunc Novæ appellantur, arsere.*

In conviviis &c.] Meminit hujus instituti Cicero in Tusculanis. *Mos apud majores*, inquit, *hic epularum fuit, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibias clarorum virorum laudes atque virtutes.* — *Assa voce*, id est, sola linguæ voce, non admixtis musicis instrumentis, ut citharis: quas qui pulsant & simul accinunt, psallocitharistæ appellantur a Suetonio in Domitiano. Varro Catone de Liberis educandis: *Melos in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicon.*

Cum a nova nupta &c.] Ad hunc solemnem morem in nuptiarum initiis communicandi ignis & aquæ, respexit Virgilius lib. 4 Æneid.

Dant signum, fulsere ignes & conscius æther
Conjugii.

Quem versum explicans Servius, hæc Varronis verba recitat: Aqua & igni mariti uxores accipiebant. unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum felicissimum vel puellam, quæ interest nuptiis, in qua solebant nubentibus pedes lavari. Plutarchus in Problematis multas & varias hujus instituti rationes tradit: & Festus, Ovidius, Dionysius, & alii alias afferunt, quas longum esset commemorare.

Foco ejus.] Fortasse legendum, *foco ædilis.* Nam Plutarchus auctor est, apud ædiles accendi faces jugales consuevisse.

Fax ex pinu alba.] Al. *Fax ex spinu alba.* Faces illas nuptiales, quas novis nuptis pueri ingenui præferebant, ex spina alba fieri solitas, tradunt Festus & Plinius, idque quoniam in Sabinarum raptu talibus tædis pastores usi erant. Varro in Ætiis: *Fax ex spina alba præfertur, quod purgationis causa adhibetur.* Sed & pinum nuptiarum facibus solemni ritu adhibitam constat. Varro Γεροντοδιδασκάλῳ: *Quæ noctu initia fieri solita, etiam nunc pinea fax indicat.* Virgilius in Ciri:

Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Ovidius lib. 2 Fastor.

Dum tamen hæc fient, viduæ cessate puellæ,
Exoptet puras pinea tæda faces.

Cum item e foco.] Legendum, *Cum ignis e foco.*

Natus si erat.] Hunc locum ita explicat Servius: *Varro, Pilumnum & Picumnum infantium Deos esse, ait, eisque pro puerpera lectum in atrio sterni, dum exploretur, an vitalis sit, qui natus est.* Et hoc quidem vulgo: sed alius lectus sternebatur natis pueris nobilibus. Junius Philargyrius ad illud Virgilii Ecloga 5 *Dea nec dignata cubili est: Pueris nobilibus editis,* inquit, *in atrio Junoni Lucinæ lectus ponitur, Herculis mensura.*

L. Lucullus &c.] Hunc locum recitat Plinius lib. 14, non expresso tamen operis Varroniani titulo, quem ex Nonio deprehendimus. Sed apud Plinium corrupte legitur, *Hortensius supra decem cados heredi reliquit.* apud Nonium his perperam attexuntur illa, *medimnûm vini mille cadûm:* quæ a Plinio recte absunt, nec sunt Varronis, at Nonii annotantis, *sic medimnûm, ut mille cadûm.*

Pagina 245.

Ad Sybaritanam &c.] Legendum fortasse, *anancæ a populo.* Ad Sybaritanam prædam accesserunt, inquit, magna & pretiosa vasa, a populo nobilium Tarentinarum urbium. Sybaritana præda est elegans & sumtuosa, ut mores ejus gentis lascivi, atque effeminati. Anancæ sunt urnæ, a Græco ἀνάγκη, quæ est urna judicialis, vel clepsydra, teste Hesychio. unde Anancæum poculum urnale dixit Plautus Rudente:

Credo hercle anancæo datum quod biberet.

Varro indicat, Tarentinos habuisse causa luxuriæ, cui unice dediti, & ab illis Romanos accepisse, subactis Thuriis, quos a Sybaritis oriundos, primum Tarentini oppresserunt, postea Romani in ditionem receperunt, ut auctor est Strabo lib. 6.

Pellibus tegerentur togæ.] Tollenda postrema dictio. est enim Nonii, & ab ipsius verbis sequentibus inepte avulsa. Loquitur autem Varro de velis theatralibus, de quibus idem refert Plinius lib. 19. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther, Apollinaribus ludis.

IN LIBRUM III.

Pagina 246.

Nam postea C. Luctatio &c.] Scribendum: *Nam postea a C. Lutatio, Consule, ad Ægates insulas, cum ipse catapulta ictus abesset.* Cajus Lutatius Catulus Consul cum Postumio Albino, anno U. C. DXI, commisso apud Ægates insulas navali prœlio, insignem victoriam de Pœnis obtinuit, & gravissimo bello Punico primo finem imposuit. Ex quo cum triumphum peteret, restitit Q. Valerius prætor, & sponsione contendit, sibi jus triumphandi competere, quod, dum prœlium commissum esset, consul in lecto decubuisset, ipse prætor conflixisset: sed Attilius Calatinus judex sponsionis judicavit, quoniam consulis imperio & auspicio secunda pugnæ fortuna evenisset, ejusdem & jus triumphandi esse. Itaque anno proximo navalem triumphum proconsule egit. Et hoc est, quod ait Varro: A C. Lutatio consule ad Ægates insulas Pœnos devictos, cum ipse catapulta ictus prœlio non interfuisset.

Pagina 247.

Nam Mercurii virgam.] Mercurius gestabat virgam auream. unde χρυσόῤῥαπις Ἑρμῆς cognominatus. Virg. lib. 4 Æneid. ex Homero:

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco.
Horatius in Odis:

Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis Deorum
Gratus & imis.

Apulejus lib. 10 Metamorph. de Mercurio: *Puer luculentus nudus, nisi quod ephebi chlamyde sinistrum tegebat humerum, flavis crinibus conspicuus. inter comas ejus aureæ pinnulæ simul conjunctæ prominebant cum caduceo & virgula.* De *verbena* videantur Plinius lib. 22, & Festus.

Mutini quod in Sicilia &c.] Asconius Pædianus in Comment. in Orat. Ciceronis in Pisonem: Varro quoque in lib. 3 de Vita populi Rom. quo loco refert, quam gratus fuerit erga benemeritos, dicit, *Mutini quod*, &c. De Mutine & rebus ab eo gestis, multa Livius; tum de honoribus a populo Rom. in illum collatis ita lib. 37: *Mutine, &, si quorum aliorum merita erga populum Rom. erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem consulis habiti. Mutines etiam civis Rom. factus, rogatione ab tribuno plebis ex auctoritate Patrum ad plebem lata.*

Ut ejus convivium &c.] Puto legendum esse, *Ut ejus convivium, qui a triumpho daret in Capitolio.* Nam convivium triumphale celebrari in porticibus Capitolii plerumque solebat, interdum etiam alibi. Dio lib. 55 de Tiberio Cæsare: *τά τε ἐπὶ τοῦ κέλητος ἐπινίκια ἔπεμψε, καὶ τοῦ δήμου τοὺς μὲν ἐν τῷ Καπιτολίῳ, τοὺς δ' ἄλλοθι πολλαχόθι ἐδείπνησε.* Eo peracto, is, qui triumphaverat, vesperi tibiis & fistulis præeuntibus domum reducebatur; quod Cn. Duillius, qui primus Romanorum ducum egit navalem triumphum, semper servavit.

Pædius Pætus cum.] Non dubium est, quin legendum sit, *P. Ælius Pætus:* etsi Plin. lib. 10 refert, hoc prodigium contigisse L. Ælio Tuberoni: *In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, prætori. Et ille avem protinus concerpsit: nec multo post implevit prodigium.* Valerius Maximus lib. 5 nominat Ælium prætorem: cujus hoc prodigium impletum, cum decem & septem militum familiam, eximiæ fortitudinis viros, Cannensi prœlio amisit.

Eorum qui ludis Troicis cursitassent.] Antiquæ editiones ha-

bent, *Eorumque ludistricas* &c. unde suspicatus sum, posse legi: *Puerorum quæ ludis trita, cum sic assant.* Nænia est cantio puerilis & ludicra, qualis illa de creando rege: *Si recte facies, eris rex;* cujus meminit Horatius:

Roscia dic sodes melior lex, an puerorum
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert.

Assabant autem pueri, cum sola voce canebant suas cantiones ludicras, & ad eorum exemplum præficæ ad tibias. alibi dixi. Sed retineo lectionem Scaligeri, quem vide in Conjectaneis.

Ut dum supra &c.] In luctu mulieres induebantur riciniis, prætextis clavo purpureo, usque dum mortuus domi esset: at cum funus efferebatur, sumebant pullas pallas, ricinia injiciebant mortuo, ut cum iis cremaretur. Itaque cum lex XII Tab. funeris sumtus minueret, tria tantum ricinia ad rogum deferri permisit, quæ in Solonis legibus τρία ἱμάτια appellantur. Cicero lib. 2 de Legibus: *Extenuato igitur sumtu, tribus riciniis, & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem.* Liv. lib. 34 de prætexta: *Nec id vivi solum habeant factum insigne, sed etiam ut cum ea crementur mortui.* Florus in Epitoma lib. 48: *M. Æmilius Lepidus antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent.*

Supervacuum.] Nonius: *Supervacuum non putat oportere dici Varro de Vita populi Rom. lib. 3, sed supervacaneum.* fortassis respicit locum illum: *Ab hac supervacaneorum consuetudine*: ut nihil sit necesse hoc novum fragmentum constituere. Sallustius Catilin. *Illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare.*

Plebisque scito cautum.] Plebiscito Furio de testamentis. Nam C. Furius trib. pl. legem tulit, *Ne cui supra mille asses legare, mortisve causa donare liceret: qui plus sibi legatum accepisset, quadruplum restitueret.* meminit Cicero in Oratione pro Balbo, & Theophilus Institution. ad legem Falcidiam: qua lex Furia est abrogata.

IN LIBRUM IV.

Pagina 248.

Cum Pœnus in &c.] Liv. lib. 33 de Hannibale: *Hunc natura & moribus immitem, insuper & dux ipse efferavit, pontibus*

ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Appianus de eodem: Ἔστι δὲ οὓς ὑπ' ὀργῆς ἀνήρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἕτερα. *Palangæ* sunt fustes teretes, quibus subducuntur naves: a Græco φαλάγγαι. Cæsar lib. 1 de Bello Gallico, *Machinatione navali phalangis subjectis.* Julius Pollux: Τὰ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες καὶ φαλάγγαι.

Iniquus equestri &c.] Videtur legendum: *Iniquus senatus equestri ordini.* Loquitur enim de C. Sempronio Graccho, qui, ut ait Vellejus, dabat civitatem omnibus Italicis, Italiam ad Alpes fere porrigens, agros dividebat, vetabatque quemquam civem plus quingentis jugeribus habere, quod lege Licinia cautum erat: portoria nova constituebat, novis coloniis implebat provincias: judicia a senatoribus ad equites transferebantur, frumentum plebi dabatur, nihil denique immotum relinquebatur. Plutarchus refert, C. Gracchum trecentos equites pari numero cum senatoribus adjecisse: Florus vero tradit, ipsum equites senatoribus admiscuisse, ut ita duplicatas vires equites in senatu haberent. Appianus idem, quod Varro & Vellejus, ademisse senatui judicia, & equestri ordini tradidisse. Ex quo illi quinquaginta annos judicarunt; quoad L. Sulla Dictator in senatorum potestatem judicia restituit, quæ decem solos annos tenuerunt. Aurelia enim lege lata a L. Aurelio Cotta prætore, in partem judiciorum cum senatoribus & equitibus vocati tribuni ærarii, quos demum Julius Cæsar sustulit, & judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis & senatorii. Quæ omnia ex Cicerone, Pædiano & aliis nota sunt.

E Græcia, Asia.] De L. Lucullo accipio, cujus villæ regii splendoris celebrantur.

Aut dominatus quo &c.] Melius meo judicio: *Aucti, dominatus quo appellarentur.* Domini appellatio apud Romanos adeo odiosa fuit de imperio, ut etiam in re domestica, quo omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detraherent, dominum patrem familias servos familiares appellare consueverint, ut Seneca & Macrobius tradiderunt. Suetonius in Augusto Domini appellationem ut maledictum & opprobrium semper abhorruit. Idem Tiberio: *Dominus appellatus a quodam, denuntiavit, ne se amplius contumeliæ causa nominaret.* Sallustius lib. 3 Histor. *Per suffragia ut Præsides olim, nunc dominos destinatis.* quod ipsum Varro hic voluit dicere, Magistratus ita auctos, ut appellarentur Dominatus.

Pagina 249.

Quæ mandata &c.] Emendarim, *neque mandata arcana T. Ampio dedissent, audivi dicentem Cn. Magnum.* Dictum Pompeji, arguentis consules auctores turpissimæ fugæ ex Italia, aut alterius commissi, de quo non liquet. T. Ampius fuit dux Pompejanarum partium, quem Cic. lib. 10 Epist. consolatur exsulem, & de reditu bene sperare jubet. meminit ejusdem lib. 8 ad Atticum, Cæsar lib. 3 de Bello civili, & Suetonius in Cæsare. Cn. Magnus, omisso Pompeji nomine, est in inscriptione epistolæ ad Ciceronem: *Cn. Magnus Ciceroni Imp. S.* Tacitus: *Datum erat crimini, quod Theophanem Mytilenæum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset.* Vellejus lib. 2: *Filiam C. Cæsaris Cn. Magnus duxit uxorem.*

Itaque retulit.] Hæc fortassis est summa auri, quam initio belli civilis, refracto ærario publico, retulit, vel Lentulus consul, vel C. Cæsar; de quo Plinius lib. 33: *Cajus Cæsar primo introitu urbis in civili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI M, & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior.*

Tunicas, neque capitia.] Hæc duo fragmenta mihi videntur pertinere ad librum 1, in quo de victu & vestitu egit: at in hoc de bellis civilibus. Porro Capitium Nonius hic interpretatur *capitis tegmen*, cum sit pectori tegendo, & mamillare feminarum, ut lib. 4 de Lingua Lat. *Capitium, quod capiat pectus.*

IN LIBRUM II DE SCENICIS ORIGIN.

Pagina 250.

Appio Claudio.] Appius Claudius Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extentam, ut ait Valerius Maximus lib. 2. Eo pertinet hoc fragmentum Varronis.

IN LIBRUM II DE ACTIONIBUS SCENICIS.

Pagina 251.

Galearia.] Galearia sunt, quæ galeæ usum aut formam habent. Quadrigarius lib. 1: *Prius hisce auctoribus induere reticula galearia.* Sed hic scribendum *Galera*, nominandi casu plurali. nam ut Collus collum, Calamistrus calamistrum vete-

res dixerunt, ita & Galerum: quod Charisius hic observat. erat autem pileum capitis, non Mercurii tantum, sed etiam pontificum & flaminum. Apulejus Apologia 1: *Quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod lituus auguribus.* Isidorus lib. 19: *Galerum pileum ex pelle cæsæ hostiæ factum.* In scena eo ornabantur nuntii & tabellarii. ex quo inter ornatus scenicos Varro hic retulit.

IN ANNALES.

Pagina 252.

Nummum argenteum.] Nummi viles & minimi pretii fuerunt regiis temporibus; quippe Numa Pompilius ligneos scorteosque nummos pro congiario populo divisit. Primus Servius rex & æs signavit nota pecudum, & nummum argenteum constavit, ut eo appenso & rudi urerentur, sicut antea solebant ære. nam argentum demum signatum est anno Urbis conditæ DLXXV, Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum, ut tradidit Plin. lib. 33.

IN EPHEMERIDEM.

Pagina 253.

Navali Etesiæ.] Emendarim, *Anavali, Etesiæ*, Anavali venti, id est, prælusores, quos alii vocant prodromos, sive præcursores, a verbo ἀναβάλλομαι, quod inter cetera significat præludere. unde ἀναβαλλόμενος, qui præludit, apud Suidam, & ἀναβολὴ principium, & præludium. Plin. lib. 2: *Hujus exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant: post biduum autem exortus iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant.* Mox libri veteres habent, *uberius fluant, & auctumnum ventosum faciant.* quæ vera est lectio. Fluunt venti, proprie, quoniam ventus non aliud intelligitur, quam fluctus aeris. Plinius ibidem. Vitruvius: *Ventus est aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia.*

IN ADMIRANDA.

Perdicas Bœotios.] Forte illud admirandum Varro hic refert, quod Plinius lib. 10: *Perdices non transvolant Bœotiæ fines in Atticam.* Solinus Polyhistore: *Perdices sane, cum ubique*

liberæ sint, ut aves universæ, in Bœotia non sunt: nec, cum volant, sui sunt juris, sed in ipso aere, quas transire non audent, metas habent. inde ultra notatos jam terminos nunquam exeunt, nec in Atticum solum transmeant. hoc Bœotiis proprium.

In silva mea &c.] Legendum: *In silva Mæsia*, de qua idem admirandum refert Plinius lib. 8: *In Mæsia silva Italiæ non nisi in parte reperiuntur hi glires.*

IN ÆTIA.

Pagina 254.

Fax ex spina alba.] Spina alba magnam vim habere credebatur ad maleficia depellenda. Ovidius lib. 6 Fastor.

Sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Et mox:

Virgaque Janalis de spina ponitur alba,
Qua lumen thalamo parva fenestra dabat.
Post illud neque aves cunas violasse feruntur;
Et rediit puero, qui fuit ante color.

Ideo nuptiarum facibus auspicatissima habebatur: etsi ad Sabinarum raptum referat Plinius. Apud Charisium est: *Varro, In Asia: Fax*, pro *in Ætiis: Fax*.

IN LIB. I HEBDOMADON.

Pagina 258.

Capella Homeri.] Hoc epigramma Varro apposuit Homeri imagini. Capella significat vitam erroneam, vel famam nominis ejus toto orbe diffusam. nam capræ late vagantur, & nusquam consistunt. unde ab Homero vocantur αἰπόλια πλατέα. Ietæ vero tale epitaphium Homeri tumulo inscripserunt:

Ἐνθάδε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει
Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτορα θεῖον Ὅμηρον.

IN INCERTOS LIBROS.

Pagina 259.

Hic Demetrius.] Puto legendum esse:

Hic Demetrius æneas tot nactus est,
Quot luces habet annus absolutus.

Est autem epigramma subscriptum imagini Demetrii Phalerei;

philosophi & civis Atheniensis clarissimi: de quo ita Diogenes Laertius in ipsius vita: Καὶ εἰκόνων ἠξιώθη χαλκῶν ἑξήκοντα πρὸς ταῖς τριακοσίαις, ὧν αἱ πλείους ἐφ' ἵππων ἦσαν καὶ ἁρμάτων καὶ συνωρίδων.

IN LIB. I DE POETIS.

Claudium & Tuditanum.] De ætate Ennii & Nævii meminit Cicero in Bruto, ubi Varronem laudat auctorem, ut opinor, ex hoc ipso libro primo de Poetis. Sed quod Varro tradit, Ennium, cum ageret annum sextum & sexagesimum, duodecimum Annalem scripsisse, videtur significare, Ennii Annalium libros duodecim solos fuisse: cum tamen a veteribus Grammaticis citentur octodecim. An ergo Ennius scripsit Annalium libros duodecim? quos Q. Varguntejus, observato gestorum ordine, in octodecim digessit; & Varro secutus eum librorum numerum, quem ipse Ennius fecit, Grammatici eum, quem Varguntejus? Sane in Lucilii Satyrarum libris Varro eadem ratione a vulgo dissentit, ut alibi diximus; & Nævium non aliter, quam in Bello Punico adducit, quod Nævius illud continua oratione perscripsisset; cum tamen Grammatici libros VII laudent, in quos a C. Octavio Lampadione fuit divisum, ut auctor est Suetonius de Claris Grammaticis. Sed sive duodecimus liber fuit ultimus Annalium Ennii, sive duodevicesimus: illud constat, Ennium in eo libro notasse tempora ætatis suæ, & conditæ Urbis. Quo pertinent versus apud Cic. de Senectute:

Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo,
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Et apud Varronem lib. 3 de Re rustica:

Septingenti sunt paulo plus aut minus anni,
Augusto augurio postquam inclita condita Roma est.

IN SATYRAS MENIPPEAS.

Pagina 260.

Aborigines.] Hac Satyra Varro videtur disseruisse, naturam hominis esse quidem illam participem rationis & ingenii, sed inhorrescere & efferari sine cultura virtutis. Eo pertinet titulus Aborigines: qui populi antiquissimi Italiæ primum in montibus vagabantur, nullis civilibus institutis aut domesticis moribus exculti: post in iisdem mœnibus cum Trojanis advenis inclusi, & ad omnem humanitatem fuerunt informati.

De quibus plura Salluſt. Catil. & Dionyſ. Halicar. lib. 1 Antiq. Rom.

Pagina 261.

Sublimes ſperibus.] Obſervaſſe mihi videor, Varronem, cum Satyram claudit, plerumque ſpectatores appellare feſtiva & eleganti aliqua ſententia. Ita, *Væ victis: Properate vivere pueræ, quas ſinit ætatula ludere, eſſe, amare, & Veneris tenere bigas.* Et Coſmotorine: *Detis habenas animæ leni, Dum ventus vos flamine ſudo Suavem ad patriam perducit.* Item Margopoli: *Senſiſlis, dicite labdæ, & vivos contemnite vivi, Anticipate atque addite calcar; ſtultos contemnite docti.* Hinc fere. ſuſpicor, etiam hæc verba eſſe in extremo hujus Satyræ: licet in tam acciſis & deſectis reliquiis, quæ prima ſint aut ultima, difficilis eſt judicatio.

Agatho.] Agatho adoleſcens inducitur a Platone in Sympoſio, ubi honeſti amoris præſtantem in omni vitæ ratione vim & dignitatem magnifice prædicat. Hujus nomine Varro Satyram inſcribit, in qua inanes adoleſcentiæ cupiditates acerbe inſectatus, tum graviſſime monet, decere teneros & molles animos juvenum, ſtudiis doctrinæ ad virtutem percipiendam imbui & præparari.

Lampadion.] Nomen meretricis protervæ & procacis: quod inter comicas perſonas retulit Pollux, & Nævius fabulæ inſcripſit, cujus meminit Varro lib. 6 de Lingua Lat. Lucretius lib. 4 ait, ὑποκοριστικῶς ab amatoribus appellari Lampadiones, puellas loquaculas & contumaces:

At flagrans, odioſa, loquacula Lampadion fit.

Spes eſt auxilii &c.] Plautus Pſeudolo:

Tibi inventurum eſſe auxilium argentarium.

Similiter:

Et amore pereo, & inopia argentaria.

Pueri obſcœnis verbis.] Inter cetera nuptiarum ſolemnia illud quoque fuit obſervatum, ut cum nubentes prætextam modo depoſuiſſent, tum a multitudine puerorum illis occinerentur verſus joculares, incompoſiti, & obſcœni, qui Feſcennini appellabantur; ſive quod Feſcennio oppido Campaniæ eſſent allati; ſive quod faſcinum putabantur arcere. Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Nec diu taceat procax
Feſcennina locutio.

Horatius lib. 2 Epiſtol.

Fescennina per hunc invecta licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit.

Eodem pertinet hic locus Varronis.

Dum recentes musteos.] Turnebus putat, hunc esse sensum: Dum in fiscellis casnarii suspiciunt teneros caseolos etiamnum fluitantes & stillantes, quorum saliva & sapor eos allicit. Ego leviter aliquando suspicatus sum, hoc exemplo docere Varronem, adolescentes arcendos esse ab omni rerum turpitudine, quæ primum in oculos incurrit, mox penetrat animum. itaque illud *recentes* mutabam in *nefrendes*: quæ vox significat testes arietum vel porcorum, quos inter edulia ciborumque delicias refert Plinius. Vide Festum & Placiadem.

Factus sum vespertilio.] Vespertiliones forma quadam proverbii videntur dici homines ancipitis fidei vel instituti, aut incertarum partium, ut Tytides Homericus, quem

Οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετείη,
Ἠὲ μετὰ Τρώεσσιν ὁμιλέοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

Nimirum vespertilio animal incertæ naturæ est: neque in muribus plane, neque in volucribus; quod quia interdiu latet, noctu evolat, ab eo Ulpianus vespertilionem servum appellavit, quem Plautus tenebricolum, Varro tenebrionem, lucifugam Lucilius.

Pagina 262.

Δοῦλος Ἔρως ἐστί.] In vulgatis libris Nonii hæc adducuntur ex Varronis Agathone Duloreste, ut non satis constet, an inter reliquias Satyrarum debeant referri, an potius tribui Pacuvio: cujus tragœdia Dulorestes a Grammaticis aliquoties citatur. Ego leviter aliquando suspicatus sum, Pacuvii versus e Nonianis libris excidisse, vel, quod alias sæpe, imperitos librarios illius tragœdiæ nomen cum inscriptione Satyræ Varronis negligenter conjunxisse. Nunc autem attentius mihi hac de re cogitanti, videtur illud Duloreste corruptum esse, atque ita restituendum esse, Δοῦλος Ἔρως ἐστί. An servus est Amor, inquit, qui hominem servum facit? quæ sunt accipienda de amore vulgari & impudico.

Age modo.] Charisius laudat Varronem Menippea Satyra, *Age modo Argo citiremem:* quam puto integram esse inscriptionem Satyræ; cujus initium adducit Junius Philargyrius, cum inquit, *Varro in Agemodo;* Charisius corrupte *in Agemoro.* Solent enim veteres proverbiorum aut insigniorum versuum principia dumtaxat recitare, ut ex Ciceronis libris Epi-

stolarum ad Atticum notissimum est. Videtur autem esse parœmia, cujus aptissimus usus, cum graviori onere quempiam relaxamus; vel cum adhortamur ad id, ad quod a natura fit aptus factusque, ut docilem ad literas, verecundum ad castitatem. facile enim est currentem, ut ajunt, incitare. Argo navis fuit insigni celeritate, a qua nomen habet. nam ἀργὸν celerem veteres dixerunt. Catullus de Argonautis:

Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.

Andabatæ.] Andabatæ erant gladiatores, qui ex equis pugnabant oculis clausis, vel capite operto, ne alter alterum posset cernere. unde vulgari proverbio sic dicuntur, qui temeraria atque inconsiderata contentione in rem quampiam incumbunt; velut qui honoris & gloriæ cupiditate, aut amore divitiarum quasi occæcati, de iis acerrime contendunt inter se & digladiantur: quos lacerat hæc Menippea.

Τὸ σοῦ κράνος.] Ita emendavit Lipsius. recte. Varro alloquitur Andabatam, qui in pugna frontem & oculos tectus galea, nec minus tamen his detectis cæcutit: quia aurum, inquit, non minus excæcat oculos, quam tua hæc galea.

Ædepol idem.] Usurpat Plauti versum in Milite:

Quid jam? quia lusciosus? verbero ædepol tu quidem cæcus, non lusciosus.

Mortales multi.] Videtur dicere, variam & intestabilem esse vitæ rationem, & vel incertis fortunæ eventis, vel cæco impetu cupiditatum homines huc & illuc rapi atque impelli. Illud autem *rursus ac prorsus*, genus locutionis antiquis usitatum, formam quandam habet proverbii. Ennius Andromeda:

Rursus prorsus reciprocat fluctus feram.

Plautus Amphitruone:

Ego cunas recessim, rursum prorsum trahere.

Terentius Hecyra:

Tace. trepidari sentio, & cursari rursum prorsum.

Quæ verba explicans Donatus, *Rursum*, inquit, *proprie retro, prorsum ante significat: & est proverbiale, sicut dicimus, Sursum deorsum, Retro foras, Hac illac.* Euripides:

Φέρουσιν αὖθ' οἱ θεοὶ πάλιντε καὶ πρόσω.

Hæc enim Dii rursum ac prorsum miscent.

Quod Erasmus purum recte vertit, *Sursum deorsum.*

Pagina 263.

Nec manus visco.] Dicuntur manus visco tinxisse, qui furtis & rapinis student. Lucil. lib. 28 Satyr.

Omnia viscatis manibus leget, omnia sumet:
Crede mihi, presse res auferet omnes.

Sumta metaphora a tenacitate visci. unde & viscata beneficia, & viscata fortuna apud Senecam.

Viri casta.] Ita Græci ἁγνὴ γάμων. Horat. lib. 2 Epist.

Castis cum pueris ignara mariti puella.

Et alibi:

Nuptiarum expers, & adhuc proterva
Cruda marito.

Ἄμμον μετρεῖς.] Hoc proverbium Græci solent usurpare de iis, qui nimis magnum studium conferunt in res difficiles & obscuras, quarum neque initium facile sit dispicere, neque exitum. Sed & in avaros recte dicitur, quoniam immensa pecuniæ cupiditas est, nec unquam expletur aut satiatur augendi opes libido.

Nos barbari quod.] Censet, non minus peccare judices, qui propter aviditatem pecuniæ judiciorum religionem perfringentes, noxios locupletes legum pœnis eripiunt, quam homines barbaros, qui innocentes reos extremo supplicio afficiunt. quæ enim vis est, quæ arceat homines ab improbitate & maleficio, ubi viderint, judiciorum corruptelis se posse delictorum pœnam subterfugere? Quod autem ait *in gabalum:* hoc ut antiquum & obsoletum vocabulum Nonius observat, interpretaturque Crucem. mihi videtur, cum de institutis barbarorum loquatur Varro, ab illis hanc vocem sumsisse. Sane dictio, quæ Gallis patibulum significat, non est ab hac valde diversa: & Strabo lib. 4 scribit, Gallos in sacrificiis solitos homines in crucem tollere. Nisi potius credendum sit, Romanos hanc vocem, ut alias multas, accepisse a Turrenis sive Oscis; hos porro a Syris aut Hebræis, quibus *Gab* significat eminens, excelsum. unde fortassis Caballus, equus major; sicut Camelus in Latinum venit a nomine Syriaco Gemal, aut Hebraico Gamal.

Pagina 264.

ΑΝΘΡΩΠΟΥΡΓΙΑ.] Est opinor de Natalitiis & Nuptialibus, quibus vulgus pecunias profundere queritur: simul exagitat immanem avaritiam eorum, qui in contrahendo matrimonio nihil magnopere quærunt præter dotes fortunæ, & arctissimum humanæ societatis vinculum, quod mutua benevolentia & caritate decet adstringi, dotalibus pactionibus stipulationibusque devinciunt. Inscribitur autem Ἀνθρωπουργία, id est, hominum procreatio, cujus velut initia sunt, Sponsalia, Nuptialia, & Natalitia; quæ sacra non constant sine impendiis. *Et Hy-*

menæus, inquit, *primo lavere alvum marsupio solet*, seu marsupium exhaurire.

Doti dato insulam &c.] Τὰ τῆς γῆς ἀγαθά. Chius insula maris Ægæi, & ager Cæcubus in Campania, feraces vini præstantissimi. Seplasia forum Capuæ, aut platea, in qua unguentarii negotiabantur. Cicero in Rullum: *Jam vero qui metus erat tunicatorum illorum in Albana & Seplasia.*

Non fit thesauris.] Præclara sententia, quæ a Tibullo ita expressa:

Non opibus hominum mentes curæque levantur;
Nam fortuna sua tempora lege regit.

& a Juvenale Satyra 14:

Nec Crœsi fortuna unquam, nec Persica regna
Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi.

Horatius lib. 3 Carminum:

———*neque consularis*
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis.

Persarum montes.] Sumsit a Plauto in Sticho:

Persarum montes, qui esse aurei perhibentur.

Illud *Crassi* mutant nonnulli in *Crœsi*: cujus atria fuerunt aurata, ut Cleopatræ reginæ Ægypti: quæ Lucanus lib. 8 ita describit:

Ipse locus templi, quod vix corruptior ætas
Exstruet, instar erat; laqueataque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.

Anthropopuli &c.] Forte, Ἀνδροπροβολὴ *non modo*; id est, Quo tempore novus maritus est in procinctu, uxor in thalamo, cum non modo vinum dare, &c. enumerat enim sumtus nuptiales. Alii putant, hanc vocem pertinere ad inscripitonem Satyræ, & pro Ἀνθρωπουργία ubique reponunt Ἀνθρωπόπολις; quibus non assentior.

Ut Plautus ait.] Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mellinam.

quo apparet, non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatam, ut observat Plin. lib. 14, cap. 13.

ARMORUM JUDICIUM.] Hoc titulo fuit tragœdia Attii, item Pacuvii, quæ de contentione ducum Græcorum super armis Achillis. Ab his Varro sumsit, & inscripsit Satyræ, cujus argumentum mihi non liquet; nisi est de philosophorum dissertationibus contentiosis magis, quam frugiferis.

Ut in litore cancri.] Dictum venustum in superbos & elatos incessu, quo proceram staturam mentiantur; cui affine Græcum illud, ἐπ' ἄκρων ὀνύχων βαδίζων, & Lucilianum de gallo gallinaceo victore:

Gallinaceus cum victor se gallus honeste
Sustulit in digitos, primosque erigit ungues.

Plautus Pœnulo:

Vix quidem hercle, ita pauxillula est, digitulis primoribus.

Turpilius Demetrio: *Sandalio innixa digitis primoribus*: ubi Primores digiti sunt primæ partes digitorum, aut summi digiti, ut loquitur Seneca ad Lucilium: *Non exsurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more, qui mendacio staturam adjuvant, longioresque, quam sunt, videri volunt.* Sunt autem cancris pedes octoni, omnes in obliquum flexi: de quibus Plinius lib. 9.

Pagina 265.

BIMARGUS.] Hæc Satyra est in imperatores & duces bellorum, qui magnis imperiis & provinciis præsunt, magna bella gerunt, statuuntque excelsa tropæa; at serviunt interim cupiditatibus & deliciis, magnifica ædificia exstruunt, & exornant signis, tabulis, atque Corinthiis operibus: lautitias ciborum toto orbe terrarum exquirunt. Hi sunt nimirum τρόποι τρόπων, quos omnes heroas dicit nescisse, tenere solos istos imperatores, vi & imperio insolentes, quos vocat Bimargos, aut Vimargos, voce conformata ex Latina & Græca, ut Flexibulæ, Signosia, & Dentarpagæ.

Cum Quintipor Clodius.] Poeta ineptus, cujus meminit in Epistola ad Fusium p. 199 his verbis: *Quintiporis Clodiani forias ac poemata gargaridians dices*, O fortuna, o fors fortuna.

Socius es hostis.] Socios, inquit, habes numero hostium, & cum his bellum ita geris, ut pulchra & bella omnia domum tuam deportes. Quod videtur dictum in proconsules, prætores, eosque, qui cum imperio provinciis præerant. Sed antiqui libri habent: *Socius es hostibus, cum sociis;* quomodo dixit Sallustius Jugurtha: *Sociis vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur.*

Non Hercules potes.] Nonius, Agere interpretatus gerere: ex quo mihi aliquando legendum videbatur, *Non Hercules Potens, qui agebas, sed Conopiona.* Dictum venustissimum in ducem effeminatum, qui se tamen jactabat Herculem. Non

eras, inquit, Hercules ille potens, ſed æmulabaris illum Conopiona, dum in bello culices arcebas conopeo: ſicut Cleopatra regina, cujus

—*Interque ſigna, turpe, militaria ſol adſpicit conopeum.*
Conopiona autem dixit, ſicut Cornopiona Herculem indigitant Œtæi, quod ipſos a locuſtis, quas κόρνοπας appellant, tutatus eſt, ut refert Strabo lib. 13. Potens epithetum proprium Herculis, exſtat in antiquis inſcriptionibus. in Hymno Orphei Καρτερόχειρ. Efficax Horatii Epodo:

Nec munus efficacis Herculis.

Sed Varro & alii veteres, in iſtiuſmodi dictionibus fere N literam omittebant, ut Pons, Frons, Tunſus, Pranſus: qua de re alibi. ex eo ſuſpicor, hic in omnibus libris veteribus ſcriptum fuiſſe Potes, ut in augurum libris DIVIPOTES. Alii putant legendum: *Non Hercules poteſt, qui Augiæ egit κόπρον.*

Ut novum cribrum.] Hoc jacit in eos, qui, ut victorias ſuas oſtentent, ſpolia capta publice ſuſpendunt: ſicut nova ſupellex ſolet domi novo paxillo affigi, unde pendeat. Ita Eumenidib. ait, Zenonem patrem illum Stoicorum, novam hæreſin, novo paxillo ſuſpendiſſe. id Græcis παττάλῳ ἀνακρεμάσαι, quod Euſtathius putat proverbio dici, pro, negligentius curare aliquam rem, cum ſit oſtentare & proponere.

Omnes heroas negat &c.] Hic negationes duæ unius vim intendunt, Græcorum modo. Lucilius lib. 17 Satyr.

——— *proprium vero nil neminem habere.*

Cicero lib. 4 Academic. *Quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus, ſine voluptatibus ſenſum moventibus nec ſuſpicari.* Idem lib. 3 de Finibus: *Sed quamquam negent Stoici, nec virtutes, nec vitia creſcere.*

Vulcanum necdum &c.] Al. *Neccum.* Eandem ſuperſtitionem tangit Arnobius lib. 4: *Per humani generis coquinas currit, inſpiciens & explorans, quibuſnam lignorum generibus ſuis ardor excitetur in foculis: habitudinem fictilibus contribuit vaſculis, ne flammarum diſſiliant vi victa.* Neccum antiqua particula, pro ne unquam. ita Necunquam, pro ne unquam quemquam, veteres dixerunt auctore Feſto: & Quæcum, pro quæcunque. Lucret. lib. 6:

Morbida vis quæcum extrinſecus inſinuatur.

Præquam, præterquam. Cato lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuere. ea exauguravit, præquam quod Termino fanum fuit id nequitum exaugurari.*

Pagina 266.

Trisulcum fulmen.] Trisulcum fulmen fuit dictum, quia id aut incendit, aut findit, aut terebrat. Servius lib. 2 Æneid. fulminum tria genera esse dicit: unum, quod afflat, seu fuligine obducit; alterum, quod findit; tertium, quod incendit. Hoc posterius Varro intelligit. Vide Festum Manubiæ & Trisulcum.

Cum allium ac cæpe &c.] Verba rancida & duriuscula, dicuntur allium ac cæpe olere. item homines parci aut egeni, quibus hæc victus, & ideo inter loquendum anima fœtida. Plautus in Mostellaria de servo impuro:

Germana illuvies, oboluisti allium.

Persius Sat. 4:

——*tunicatum cum sale mordens*
Cæpe.

Κατάκρισις. *Est enim.*] Ita libri veteres, a quibus multum dissentiunt vulgati, qui *κατάχρησις est enim vera, cum in candel. pend. strigil.* Sed neutra lectio expedit observationem Nonii, annotantis hic Strigilis neutri generis: quam tamen ut alias multas, vanam esse ipse crediderim, atque ita Varronem scripsisse: *κατάχλυσις est enim vera, acausta in candelabro pendent strigilia.* hac sententia: Ut nullum usum præstant in candelabro pendentia velaria, vel qui non accensi,

dependent lychni laquearibus aureis:

ita nulli rei sunt imagines, statuæ, tropæa, si non virtutis splendore & lumine lucent. Strigilis, & lecythus, vel ampulla olearia habent usum in balneis; illa ad frictiones, hæc ad unctiones. Plautus Persa:

Ampullam, strigilem, scaphium, soccos.

Sed illud Strigilia est vox poetica, quæ hic significat lintea, velaria, aut id genus aliud, quod obstrigillat & impedit lumen.

Levis tippula.] Tippula insectum levissimum, quod aquas transit, superficiem tantum contingens: a quo forte dicta, quasi Tingula. sed & lino atque retibus adhæret, & in his sedem figit. unde Varroni, *tippula linifici:* etsi Junius & Scaliger hoc mutant in lymphorum aut lymson.

Legem Lucaniam.] Suspicor esse legem sumtuariam, a Varrone hic luci claro latam, & probatam. unde illi nomen, nisi a Græco λευκανία. Sed, ut dixi, suspicor tantum, non affirmo. Illud vero *scutulavimus*, an est Obscuravimus & intricavimus, a scutulis, seu pedicis aranei, quem Plinius vocat scutulatorem, quod insolubili nodo implicat pedicas.

Mihique divitum &c.] Θέσις Satyræ: ſed in his verbis ſunt pleraque mendoſa, quæ nec reſtituere facile poſſum, nec explicare. Fortaſſe legendum: N*ixnque divitum ſtilo noſtro papyrino levii ſcapos ſcapitio n. p. p.* hac ſententia: Victorum divitum theſauros levavi, & exoneravi nummis. Scapos metaphorice vocat theſauros ſive loculos, in quibus reconduntur nummi, ſicut in ſcapo ſemina herbarum. unde Scapitium, quod in ſcapis includitur, vox poetica. Levii quarti ordinis, pro levavi, ut Agathone, *Cælo dolitus*. Cato de Re ruſtica: *Inter librum & ſtirpem artito*. Plautus Aſinaria: *Auguratum eſt, impetritum eſt.*

Cum prytimum certum.] Legendum, *cum* ἐρίτιμον *certum*, vel, *rhytmion certum.*

Pagina 267.

Caprinum prælium.] Caprinum prœlium, vel κριομαχία, forma quadam proverbii dicitur diſceptatio frivola & otioſa: ab eo, quod huic generi, laſcivo & apto cornibus, inanium prœliorum crebra libido. Sic grammaticorum cavillationes de patria Homeri, de Ulyſſis errore, & iſtiuſmodi rebus nihili, eleganter dici poſſunt Caprina prœlia. Similiter Varro, opinor, certamen honoris & gloriæ, ceterarumque rerum communium & abjectarum, in quas vulgus temeraria contentione incumbit, Caprinum prœlium vocat. Porro Græcum titulum περὶ ἔριδος, ex veteribus libris, parva adhibita correctione, repoſui: alii malunt περὶ ἡδονῆς, interpretanturque Caprinum prœlium, certamen rei venereæ. haud inepte. nam & capræ maxime ſalaces ſunt, & ipſa vox prœlii venereum congreſſum denotat. Virgil. de equo ætate confecto:

——— *ſi quando ad prælia ventum eſt.*

Propert. lib. 2:

——— *anguſto verſamus prælia lecto.*

Arnob. lib. 3: *Helleſpontiacum Priapum inter Deas virgines atque matres circumferentem res illas, præliorum ſemper in expeditione paratas.*

Cave canem.] Cave canem, elogium, inſcribi ſolitum in janua, quo ignoti ædium ingreſſu arcerentur. Nam veteri more canes ad oſtium, non vivi modo, ſed vel ſculpti, ut in regia Alcinoi:

Χρυσεοὶ δ' ἑκάτερθε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν,
Οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδυίῃσι πραπίδεσσιν
Δῶμα φυλασσέμεναι μεγαλήτορος Ἀλκινόοιο,

'Αθανάτους ὄντας, καὶ ἀγήρως ἤματα πάντα.

vel picti in pariete, ut in fornice Petroniana, in qua non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, CAVE CANEM. Hoc uti conveniet more proverbii, quoties admonebimus, cavendum esse ab homine maledico & obtrectatore, qui velut canis oblatrat, & si quem lædat, nihil præter κυνὸς δῆγμα: aut ab hospite sordido vel inhumano, & minime hospitali, cui ad ostium canis acer & mordax, qui ignotos, vel parum acceptos domino, ab aditu ædium suarum arceat. hinc apud Varronem Eumenid. Cynicus quidam suæ præbitionis die, in januam jubet inscribi hoc elogium, CAVE CANEM, nimirum ne ingrederentur, qui ad illum constituerant. Quamquam jaci etiam potest in custodem plus nimio vigilantem. nam antiqui custodes appellabant Canes. Æschylus Agamemnone:

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε τὸν σταθμὸν κύνα
Σωτῆρα νηός.

& contra, canes Custodes. Virg. de Cerbero:

——— *custode sepulto.*

Pagina 268.

COSMOTORINE.] Cosmotorinem & Plutorinem Varro Satyras inscripsit, in quibus videtur disseruisse, repentinas calamitates bellorum, eluvionis, pestilentiæ, turbare mundum & divitias, & tandem conficere atque consumere. perinde ac cochlear omnia, quæ in olla, commiscet, & ut lima ferrum atterit. Τορύνη, genus cochlearis, cujus meminit Aristoph. in Equit.

Σκεύη δύω χρησίμω δοίδυξ ἠδὲ τορύνη.

Grammatici exponunt τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Latini vocant Truam, a terendo. Titinius Setina:

Coquus magnum ahenum, quando fervit, paulo confutat trua.

Singulos lectos.] Lucilius:

Lanæ opus omne perit, squallor, tineæ omnia cædunt.

Videtur autem Varro probare exemplo domus ornatæ & instructæ, cujus supellex deperit paulatim, item in mundo homines, animalia, urbes, sensim interire; ut ait Lucretius:

Inque dies privos aborisci quæque creata.

Soliarde vigebat.] Forte legendum, *soliar defigebat.* Soliar significat sedile, & velum pictum variis coloribus, quo solium sternitur, sicut toral, quo tegitur torus. Festus: *Soliar sternere*

dicuntur, qui sellisternium habent; & Soliaria vocantur Babylonica, quibus eadem sternuntur.

Toga tracta est.] Toga pacis, Abolla militiæ: & hæc quidem propria ducum & præfectorum, ut hic locus indicat, & versus Juvenalis:

Nescit, cui dederit Tyriam Crispinus abollam.

Suetonius Caligula: *Convertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ, animadvertit.* Ea hic seni data ad turbam, veteri instituto, quo in magnis tumultibus etiam senes, & alii omnes, qui vacationem habebant, nomina dare cogebantur. Liv. lib. 7: *Et cum, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, justitio indicto, delectus sine vacationibus habitus esset, legiones, quantum maturari potuit, in Auruncos ductæ.* idem lib. 6: *Tertius exercitus ex causariis, senioribusque scribatur.*

Africa terribilis.] Sumsit ab Ennio, cujus versum Cicero refert:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

&, ni fallor, loquitur de bello Punico II, quo totius Africæ, & Romani imperii vires, infestis signis concurrerunt. Sed prior versus meo judicio ita legendus est:

Africa terribilis contra concurrere, Didûs:

qui est genitivus Græcus, ut apud Virgil.

Fatidicæ Mantûs:

de quo satis multa Charis. lib. 1. Alter versus est ἀκέφαλος, ut ille Eumenid.

Maximum cædit ferro, sed cædere Ulyssem.

& Lucilii lib. 30:

Quod tuas laudes culpes, non proficis hilum.

Item Virgilii lib. 2 Georgic.

Tmolus assurgit, quibus & rex ipse Pheroneus.

Atque Ægeus fluctus.] Quam urbem dicat, ignoro: ideo nec de lectionis integritate certi aliquid statuere possum. conjecturam tamen meam proponam. Suspicor legendum esse:

——— *atque*

Gæeos, fluctu quam lavit ante aquilo:

Sævus ubi posuit, &c.

Gæeus, ut limosus, epitheton Nili, cujus fluctus aquilus, ut Homerus μέλαν ὕδωρ, & Apollonius μέλας πόντος. Sævus Neptuni filius, est Busiris rex Ægypti, qui hospites omnium gentium immolare solitus fuit. ex quo Virgilius:

——— *illaudati nescit Busiridis aras.*

Is condidit urbem, ut Diodorus Siculus testatur, Ἡλιόπολιν

ab *Ægyptiis* appellatam, a Græcis vero Θῆβας: quas Homerus prædicat centum portas habuisse, per quarum quamlibet reges soliti erant maximos exercitus educere. Unde illa tam opulenta civitas diruta & vastata, clarissimum fuit exemplum interitus urbium, quo hic utitur Varro. & Juvenalis:

Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

Pagina 269.

Detis habenas &c.] Coronis anapæstica. *Anima lenis*, ut Lucretius lib. 5:

Aurarumque leves animæ, calidique vapores.

Ibidem:

Ventorum pavidus paces, animasque secundas.

Cato de consulatu suo: *Inde omnem classem ventus auster lenis fert.*

Flamine sudo.] Lucilius libro 29:

Ventorum flamina flando suda secundent.

Attius Prometheo:

Profusus flamine hiberno gelus.

Cras credo &c.] Dictum Academicum, quod usurpamus aptissime, cum in rebus dubiis & incognitis, affirmandi arrogantiam vitantes, liberum nobis judicium in posterum reservamus; quia, ut ait Pindarus:

Ἡμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

Varro inscribit Satyræ, quæ est in homines leves & inconstantes, quorum vagatur animus errore, nec habet unquam quod sequatur, aut in quo consistat. Quales εὐριπίστους multos hodie est invenire, quorum pars in studiis inanibus bonam ætatem consumunt, & divinis literis consignatæ fidei doctrinam non attingunt nisi in senectute: pars certissima fidei decreta, quasi Dædalea opera versant, &, revocant in disceptationem, nec in illis unquam sibi constant.

Cygnus.] Cygnum inscribit Satyram, in qua sepulturæ & funeris sumtus, ritusque vanos exagitat: quia cygnus in hæc unicum exemplum, ut qui moriens, *Dulcia defecta modulatur carmina lingua*: tum collo directo, & expansis alis se componit. Hoc primum, quamvis neget Aristoteles, tamen præter quod idonei auctores tradiderunt, etiam homines fide digni nobis affirmarunt, audivisse cygnum multo cantu funus suum præeuntem.

Tua templa ad alta.] Ennius in Andromacha, Templa alta vocat loca inferorum, obscura & profunda:

Acherusia templa, alta Orci, pallida.
Varro hic sepulcra. apte. Templi notio enim tam laxa est, ut significet quodvis domicilium hominum & inferorum. Hinc & Virgilius pro sepulcro posuit lib. 4 Æneid.

Præterea fuit in tectis de marmore templum,
Conjugis antiqui.

Phani, properans &c.] Phanius quidam homo curiosus & rerum suarum satagens, solebat exquisita opera obstruere fores ædium, ne se inscio, vel invito, quis intraret. Sed omnis illa obstructio frustra erat. nam & fures, artificio quodam reseratis foribus, e cella penum omnem auferebant clanculum, & adulteri per tegulas ad uxorem furtim commeabant. Idem, aut alius Phanias, solebat penetralia arcte custodire, simulans, reposuisse magnas divitias, cum nummum nullum haberet, auctore Eustathio Odyss. ω. Itaque in proverbium abiit, ἡ Φανίου θύρα, de custodia operosa, eademque inutili atque fallaci. Hinc Varro, opinor, in persona Phanii notat istos curiosos, qui in condendis & asservandis corporibus mortuorum, nimiam curam & sumtus immodicos impendunt. quocunque enim loco, vel modo, cadavera componantur, in ea penetrat occulta naturæ vis, & conficit ita, ut nec vola, nec vestigium appareat. Tum vero sepulcra illa sublimia, & magno opere structa, munitaque, quid sunt, nisi ἡ Φανίου θύρα?

Denique si vestimenta &c.] Tangit morem comburendi cum mortuo vestes discissas. Virgil. de Miseni funere:

Purpureasque super vestes velamina nota
Injiciunt.

Suetonius in Cæsare: *Scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam, injecere flammæ.*

Democritus, qui &c.] Mel hanc efficaciam habet, ut putrescere corpora non sinat. ex quo Democritus voluit, defunctos in melle condi & asservari: quomodo conditus Hippocentaurus ex Ægypto allatus fuit Claudio Cæsari. Vid. Plin. lib. 22, & Athenæum lib. 2 Deipnosophist.

CYNICUS.] Priscianus lib. 8: *Varro Cynico: Si mehercule purgant, &c.* Ubi fortassis legendum, *Diem hercule purgant*, ut Persius:

——— noctem flumine purgas.

vel, quod magis puto, *Cynico sine Hercule purgante*, ut Satyræ inscriptio sit: CYNICUS SINE HERCULE PURGANS. tum fragmentum: *Deorum cura non satisfacitur reipublicæ.* Cynici

irridebant lustrationes & purgationes, quibus noxa aliqua expiabatur: & cum vulgus purgamenta, velut abominanda, mitteret in aquam profluentem, aut in mare, ipsi etiam his vescebantur. Lucianus de Cynico, Ὃν ἔδει τῆς Ἑκάτης τὸ δεῖπνον φαγόντα, καὶ τὰ ἐκ τῶν καθαρσίων ὠά.

Pagina 270.

Desultorius.] Desultorius intelligitur equus expeditus, & paratus ad usum insiliendi desiliendique: sive in prœlio, in quo binos trahere equos sine ephippiis, & in recentem ex fesso transultare, militaris instituti fuit: sive in circo, ubi solemne genus certaminis, ex equo in equum transiliendo, contendere citato cursu ad metam. Cicero pro Muræna: *Quasi desultorius in quadrigarum curriculum.* Hinc Desultorius titulus Satyræ Varronianæ, qua invehitur in Tritones illos, qui voluptariis navigiis in mari lasciviunt, certantque, quasi in circo solent desultoriis equis. Quos Seneca lib. 7 de Benefic. notat his verbis: *Cui triremes & cæratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum, in mari lascivientium, mittam.* Homer. de Ulysse naufrago Odyss. Σ:

Ἀμφ' ἑνὶ δούρατι βαῖνε κέληθ' ὡς ἵππον ἐλαύνων.

a quo Varro fortassis titulum sumsit.

Domini delicias.] Libri omnes: *In aliis domini.* ego priora duo verba judicavi pertinere ad Græcam inscriptionem, quam ita restitui, περὶ τρυφῆς σὺν ἀλίοις: quæ emendatio ita certa est, ut nihil sit necesse in ea confirmanda longiorem orationem insumere.

Faselo nactum.] Emendandum opinor, *faselum actum*, hoc sensu: Faselum, delicias domini, actum & impulsum, hoc, quantumvis leve & parvum incommodum, servus tonsili remo luit. *Tonsilis remus*, aptus ad tundendum cælandumque. *Flicta*, agitatio, impulsio, ab obsoleto verbo Flicto vel fligo: quo tamen Virgil. usus.

Dolium.] Diogeni Cynico domus fuit dolium fictile ex terra, aptum excipiendo soli, & avertendis pluviis ac ventis, tum immune a flammis:

—— *dolia nudi*
Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet
Cras domus, atque eadem plumbo commissa manebit,

ait Juvenalis. Ab hoc titulus Satyræ, quæ fortassean de ædificiis.

Pagina. 271.

A cælatura Cælum.] Plin. lib. 2 hunc locum respicit: *Quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt, eum & nos a perfecta absolutaque elegantia Mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.*

Alium curvantem.] Non dubito, quin legendum sit, *turbantem.* Virg. lib. 9 Æneid.

Impastus ceu plena leo per ovilia turbans.

Turbare pro miscere, agitare, volvere, absolute, ut hic, utitur lib. 3 de Re rustica: *Cum mare turbaret.* & Lucretius lib. 5:

——— quare pugnare necessum est
Dissimiles inter se res, turbareque mixtas.

Nisi quis malit *cursantem*, ut dixit Seneca ad Lucilium: *Circa lucem discurritur.* Porro totus hic locus ita constituendus est:

Animum meum mitto speculatum toto orbe, uti
Quid facerent homines, cum exporrecti sient,
Me faceret certiorem: si quis sumeret
Me melius operam, ut ejus consilio potius
Vigilium adminicularem nostrum: qui videt
Alium turbantem extremo noctis tempore.

Opinionibus ventilabundus.] Antiqui libri, *vertilabundus,* quod rectum puto. ut enim a Conscribo Conscribillo, a Sorbeo Sorbilo, ita a Verto Vertilo, unde Vertilabundus, qui vertigine actus cadit.

Divitum apothecas.] Ita Turnebus emendat, & censet, Varronem hoc jacere in prodigos & ebriosos, qui nati sunt vino in vesicam colando, quique cellas divitum vinarias epotas effundunt in matulam, quam dicit communem, quod in eam confluit vinum omne; ut communis locus dicitur Acheruns, quo omnes post mortem eunt. Approbo emendationem: cetera aliter sentio. Apothecæ Chiæ, cellæ, in quibus vinum Chium repositum, quod omnium præstantissimum regnabat mensis divitum. Unde Lucilius χίοστε δυνάστης. Matella hic sumitur pro modulo potus, ad quam accommodare modum bibendi admonemur proverbio illo, Est modus matulæ. Sic Patella pro modulo cibi, eleganti illa sententia Eumenid. *Patella esurienti posita, provocat Neapolitanas.* Hoc ergo Varro voluit dicere his verbis: Divitum exquisitas & superfluas potiones, revocat ad communem & temperatum usum potus.

Eris iterum exporrectus.] Nonius hoc verbum, ut rarum, observat. frustra. nam haud dubie scripsit Varro *experrectus*,

vel *exporgitus*. Similiter in his libris mutat Innosco, & Propius, in Ignosco, Prodius: manifesto errore.

Pagina 272.

ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ.] Ἐπιταφίων nomine intelligit Varro omnem cultum & honorem, qui mortuis solebat deferri post sepulturam: cujus generis elogia, parentalia, februa, & similia: quorum ambitione non modo claros & honoratos viros, sed homines etiam privatos & infimos exarsisse, testantur monumenta, quibus prope omnes provincias repleverunt. Epitaphiorum autem usum non inutilem esse ostendit Cato ille senex, qui apud Ciceronem in libro de Senectute profitetur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum.

Ἐν δέ τισι κ. τ. λ.] Vetus editio, *Varro επιταφιων ευδετισι, περι ενταφιων*. Alibi, *Varro περι επιταφιων*. utraque lectio corrupta, ex qua eruere meliorem nondum potui.

Ubi maneant capeti &c.] Libri, inquit, sunt indices loculorum, quibus conduntur cineres atque ossa Deorum, heroumve: quoniam in sepulcris nulla nota, nullum signum apparet. κάπετος, specus, fossa, scrobs, & omne cavum terræ rebus condendis. itaque notio ejus laxior, quam τάφου.

Quoniam in sepulcris &c.] Laertius lib. 8 de Empedocle: Οὐδὲν δὲ παράδοξον τάφον αὐτοῦ μὴ φαίνεσθαι, μηδὲ γὰρ ἄλλων πολλῶν. Juvenalis:

——— *data sunt ipsis quoque fata sepulcris.*

Ausonius Epigrammate 34:

Miremur periisse homines? monumenta fatiscunt.
Mors etiam saxis, nominibusque venit.

Nec vola, nec vestigium.] Hoc proverbii usum habet, cum res evanuit ita, ut ne indicium quidem, vel signum ullum supersit. nota enim communis est vel manus, vel pedis impressio. Exstat & Taphemenippo.

ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚΗ.] Hunc titulum obtinere locum proverbii, indicat Gellius lib. 13. *Videte tamen*, inquit, *ne existimetis semper, atque in omni loco, mortales multos pro multis hominibus esse dicendum, ne plane fiat Græcum illud de Varronis Satyra proverbium*, Ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. Quod Varro jacit in homines sumtuosos pariter & inertes, qui nihil possunt, vel animi contentione, vel labore corporis efficere, & sunt in omni vitæ ratione vel labore lauti ac elegantes. Cum autem vitam, quam tenuis cultus corporis facile sustentat, obruunt copia,

atque rerum omnium affluentia, tum vero lenti admiſcent unguentum.

Nec multinummus.] Ita lib. 3 de Re ruſtica: *Multinummos alo aſinos.*

Elops.] Lucilius de elope: *Quem præclarus elops.*

Legendo.] Hoc monitum, ſeu conſilium, libenter amplecti decet omnes politiori humanitate tinctos, quoniam ipſe, qui dedit, conſtantiſſime in illo perſeveravit. Varro enim ad octavum & octogeſimum annum vitam produxit, &, quo extrema etiam hora ſtudiorum fructus ferret, in lectulo ſuo compoſitus, ſcriptione occupatus, ſpiritum emiſit. Quod autem dicitur, *vitam procudere*, tralatitium eſt a fabris ærariis, qui ferrum cudendo malleis producunt & extendunt. Sic, Procudere dolos, Plautus. Lucretius, Procudere ſecula, prolem, voluptatem.

EST MODUS MATULÆ.] Hoc proverbium monet, adhibendum eſſe modum compotationi & ebrietati, de quo vide locum illum Endymion. *Divitum apothecas.*

Vino nihil jucundius.] Elegantes & ſuaves verſiculi, digni cyathis & poculis, non modo libris, inſcribi. Commendant autem moderatum uſum vini, qui multa ad res neceſſarias invitamenta affert, & animi ſimul & corporis ægritudini medetur. nam vinum immoderate hauſtum, noxium eſt & letale; quod vere monet Lucilius:

Scito enim bene longinquum mortalibus morbum
In vino eſſe, ubi qui invitavit dapſilius ſe.

In uxorculæ opicillum.] Suſpicor Opicillum hic ſignificare vaſculum picatum, quo vinum conditur & aſſervatur, a verbo Opico, quod eſt apud Catonem de Re ruſt. vel μεταφορικῶς uſurpari pro veſica, quæ eſt quaſi vas aliquod aut receptaculum potus, ut venter cibi. unde Plautinus Saturio in Perſa:

Nolo in veſicam quod eat, in ventrem volo.

Similiter autem Varro dixit Octogeſi, *addere in bulgam, in veſicam*, id eſt, dare & conferre. & lib. 4 de Ling. Lat. *Cum in dolium aut culleum vinum addunt ruſtici.*

Pagina 273.

Simpuvio vinitari.] Eſt vinum dari, quod in ſacrificiis fiebat Simpuvio. Varr. lib. 5 de Ling. Lat. *Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt, & quo ſumebant minutatim, a ſumendo Simpuvium nominavere.*

Melicas Calenas, obbas.] Μέλη Græcis est genus vasis, aut poculi fictilis, cujus meminit Athenæus lib. 11. unde fortassis Varroni Melicæ Calenæ, a Caleno oppido Campaniæ nobili, præstantis vini feracitate. *Obba* poculum ingens & capacissimum, vel ligneum, vel ex sparto. Tertullianus in Apologet. *Quid differt ab epulo Jovis silicernium? a simpuvio obba? ab haruspice pollinctor?*

Cumanos Calices.] Calix Cumanus, genus poculi figulini, quod Cumæ dabant, ex rubra argilla. Martial. lib. 4 Epigr.

Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam
Municipem misit casta Sibylla suam.

Helio πιοπο olfacit.] Cælius Rhodiginus lib. 15 putat, hunc locum commode posse restitui, si legamus, *heluo πίπας*, vel *οἰνοπίπας*: quæ vox, inquit, temulentum significat παρὰ τὸ πιπίζειν, id est, sugere. Alii aliter; nec est necesse singulorum sententias a me recenseri. Ipse emendarim *helluo, Δίοπος olfaciet.* Mos vetus fuit, dare osculum feminis, ut sciretur, an temetum olerent. Hinc Varro ait, Qui continuo ingurgitat in se merum, is si velit explorare uxoriam temulentiam, quomodo olfaciet temetum? *Δίοπος*, spectator, cognitor, procurator; quo nomine recte censetur rex & princeps, auctore Æschylo.

Ismenias hic Thebogenes.] Ismenias Thebanus, tibicen celeberrimus; quem Varro ait, opulentia & luxuria diffluere: & Plinius refert, multis fulgentibusque gemmis uti solitum, instituisseque, ut omnes musicæ artis gemmarum ostentatione censerentur. Celebratur dictum Antisthenis philosophi, qui cum audisset, Ismeniam optimum haberi tibicinem, *At homo nequam est*, inquit. *nam si probus esset, tibicen non esset.*

ΕΥΡΕΝ Η ΛΟΠΑΣ ΤΟ ΠΩΜΑ.] Hoc proverbio uti conveniet, quoties vitæ societate & communione junguntur, qui moribus, vel affectionibus similes sunt. ut cum

Uxor pessima, pessimus maritus:

discipulus indocilis, præceptor parum doctus: vel cum causa non honesta & probata, qualicunque patrocinio defenditur, aut prætextu honestatur; ut apud Maronem Dido infelicem amorem suum, *Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.* Hieronymus contra Rufinum: *Quod librum Eusebii pro Pamphili verteres, quod tuum quasi operculum, venenatæ patellæ imponeres.* Atque hoc sensu Varro illud inscribit Satyræ, quæ lacerat malitiosum genus adulatorum, qui non modo loquuntur ad voluntatem alterius, sed etiam omnia dicta, factave

quantumvis improba, excipiunt plausu, acclamatione, murmure. hæc apte dicuntur ἠχητικὰ καθηκόντα, & ipsi parasiti ἠχέται, quasi obstreperi & clamosi, quales in scena inducebantur inter mimos secundarum partium, auctore Festo. Alii legunt περὶ καθηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων. Quid si? περὶ τῶν μιμητῶν.

Ταμιεῖον συνέχων.] Dictum festivum de mensa copiosa & instructa, in qua velut penus omnis apponitur. Profertur autem hic εἰρονικῶς ab adulatore callido & versuto, qui, ut extollat tenuem apparatum mensæ, quasi unus hominum priscæ frugalitatis & parsimoniæ, acclamat ταμιεῖον συνέχων, Cellam penariam ferens. Nimirum ficti adulatores, ut ait Petronius, cum cœnas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum audientibus fore. nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint.

Eumenides.] Tractat dogma Stoicorum, πάντας ἀνθρώπους μωροὺς εἶναι; & generatim colligit, Reges, philosophos, sacerdotes Magnæ matris, ebrios, avaros, prodigos, pro insanis censeri debere. idem probat Horatius lib. 2 Sat. 3. Porro Eumenides easdem vocat Furias & Pœnas.

Plenus vini] Ita Terentius, *Vini plenum.* Horatius contra, *Inane vini dolium.*

Dum (*essena hora* —) Locus corruptus, & qui sententiam nullam ejiciat, ita fortasse restituendus: *Dum æs* (*στενόποροι nam ad latera*) *imponeret ædilis signosiæ, Deam gallantes vario retinebant studio.* Apta sententia. Dum, inquit, ædilis inferret stipem cellæ, cujus ad latera erant angusta foramina, in modum thesauri, Galli Deæ laudes dicebant, occinebantque varias salutationes atque nænias, quibus moris erat Diis valedicere, & tanquam pueris occupare somnum. Quod merito ridet Arnobius lib. 7. *Quid*, inquit, *domuitiones illæ, quibus, bene ut valeant auspicabili salutatione mandatis? Somni enim quiete solvuntur, occuparique ut hoc possint, lenes audiendæ sunt næniæ.* Porro Æs vocat stipem, quam Galli totum diem emendicabant, & vesperi ædilis inferebat thesauro. Festus: *Impensam stipem, æs sacrum, quod nondum erat pensum.* Στενόποροι, foramina angusta, ut lib. 6 de Lingua Lat. *Delphis in æde foramen vallatum est quoddam, in thesauri speciem.* Sed videtur antiqua lectio commode posse restitui, unius literæ adjectione, ut legatur, *sena phora nam.* φορὰ est collatio, ἔρανον, & ea hic sena ad latera

Gallorum, qui totum diem, immo menſem, rogabant ſtipem; niſi quis etiam malit, *jam adlata erat.*

Ædilis ſignoſiæ.] Eſt cella vel ædicula, in qua reponitur ſignum, ſtatuave. νόσσια, vox Græca, ſignificat nidum, manſiunculam, loculamentum: ſed Varro ut Latinam abutitur, atque ita componit, ut Bimargus, & Dentarpage: de qua ratione compoſitionis Quinctil. lib. 1: *Ex noſtro & peregrino, ut biclinium; aut contra, ut epitogium, & Anticato.*

Pagina 274.

Strobile, omittis.] Strobilus, ſervus Plauti Aulularia, nomen habet a cochleæ natura, quam στρόβιλον vocant; aut a deformitate corporis. στρόβιλον enim Græci σχολιὸν, καμπυλὸν, pravum & incurvum dicunt.

Nam ut arquatis &c.] Lucretius lib. 4 idem tradit de arquatis, ſive ictericicis:

Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati: quia livoris de corpore eorum
Semina multa fluunt, ſimulacris obvia rerum.
Multaque ſunt oculis in eorum denique mixta,
Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt.

Similiter Galenus lib. 1 de Cauſis ſymptom. aſſerit, ictericis omnia tum videri flava, cum tunica oculorum cornea, bile rubea cum ſanguine infecta eſt, vel potius oppleta. *Veternoſus* hic eſt phthiſicus, cui ſolet corium veterno atque ſcabioſa macie exaſperari, ut ait Apulejus lib. 9 Metamorph.

Furiis incinctum.] Ita Catullus de comitibus Bacchi:

Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant.

Vetus poeta:

Ceruleæ incinctæ igne incendunt.

Silius lib. 15:

——— *apparent mœnia Grajo,*
Condita Maſſiliæ, populis excincta ſuperbis.

Pagina 275.

Diſcumbimus muſſati: dominus maturo ovo cœnam committit.] Veteres cœnam ab ovis auſpicabantur, pomis finiebant. Cicero ad Pætum: *Integram famem ad ovum affero.* Horat. lib. 1 Sermon.

——— *ſi collibuiſſet ab ovo, uſque ad mala.*

Huc pertinet, quod Varro dicit: *Ovo cœnam committere*, id est, incipere, ordiri: nimirum ut Committi dicuntur ludi, cum, signo dato, quadrigæ e carceribus emittuntur.

Patella esurienti posita &c.] Hæc sententia indicat, majorem percipi voluptatem ex tenui victu, quo cum desiderio ad naturæ necessitatem fruimur, quam ex magnificis epulis, soli luxuriæ & ventris libidini paratis. Est enim verum illud, quod Socrates dicere solebat, *Cibi condimentum esse famem, potionis sitim.* Patella, genus vasis, aptum ad usum cibi communis, ut oleris, pulmenti. Horatius Epist.

Nec modica cœnare times olus omne patella.

Neopolitanæ piscinæ, deliciæ divitum, & gulæ otiique fomenta, celebrantur a Plinio lib. 9.

Dum sermone cœnulam variamus, *Interea tonuit bene tempestate serena.*] Sumsit ab Ennio lib. 2 Annal.

Quom tonuit lævom bene tempestate serena.

de quo dixi ad Satyram, Læx Mænia.

Inscribit Scantius.] An a flavis capillis nomen habet, aptum homini lauto, & voluptario? Exstat Tergisti in veteri inscriptione, P. SCANTIUS PHILETUS FECIT SIBI ET SCANCIÆ. *Hornum* ipsius anni accipit Nonius, ut sit hic sensus: Die meæ præbitionis, quo decebat convivas festive & hilariter accipere, ego in januam jusseram inscribi, CAVE CANEM, ne ingrederentur, qui ad me constituerant: & cum in eo essem occupatus, atque in schola res graves & serias tractarem; Scantius, homo festivus, inscribit, H. P. D. id est, frugibus ipsius anni præbebit, & convivas accipiet. Sed potest etiam legi, *curarem inscribi* T. SCANTIUS H. P. D. scilicet habebit scholam. Cujus moris meminit Lucianus in Hermotimo: Πινάκιον γάρ τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος μεγάλοις γράμμασι λέγον, τήμερον οὐ συμφιλοσοφεῖν.

Beluæ, an de albu &c.] Græcas voces fuisse crediderim, quas imperiti librarii non intelligentes, Latinis characteribus perscripserunt, &, quod sæpe alias, depravarunt. An vero Gallos vocat belluas cristatas? quales depingit Lucretius:

——— *in numerumque exsultant sanguine læti,*
Terrificas capitum quatientes numine cristas.

ut fortean legendum sit: ἐν κεφαλῇ *quibus* λόφος ἀτενὴς, vel ἀντ᾽ ἀλκῆς *quibus* λόφος ἀτενὴς, insigne fortitudinis, quibus rigida crista. Lucianus de Gallo ave: Ὡς ἀντὶ τοῦ κράνου τὸν λόφον ἔχειν ἐνοὶ τῇ κεφαλῇ. Sed cur Galli videbantur colubræ? an propter lubricos motus, & contortos crines, quos

jactabant? de quibus Apulejus: *Absonis ululatibus constrepentes fanatice pervolant: denique capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos in circulum rotantes.* Statius lib. 10:

Sanguineosque rotant crines.

Cur vero *Cercopitheci?* an trahebant caudas? de quo mihi non liquet.

Item Tragici prodeunt &c.] Tragici primum nuda ora perungebant fæcibus vinaceis, a quibus nonnulli Tragœdiam nomen accepisse opinantur, quasi τρυγωδίαν: post ab Æschylo reperta persona, cujus operimento caput & os tectum undique. Hinc Varro dicit, Tragicos olim fuisse ore fæcibus peruncto; nunc prodire capite gibbero, id est, exstanti & eminenti. Prudentius lib. 2 contra Symmachum:

Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato,
Grande aliquid cujus per hiatum crimen anhelet.

Damacrinus insanus.] Emendarim, *Damacrinus sanus equiso* ἔξω βεβαίοις *morbi fluctibus educit unquam.* hac sententia: Qui sunt domitores equorum, ex his nemo sanus educit furentem equuleum, ubi jam furor est assiduus, & haud fere unquam intermittit. Damacrinus, domitor, quasi ὁ κρίνων τὴν δάμασιν.

Maximum cædit ferro.] Versus est ἀκέφαλος, quod genus alibi observavimus. Intelligit vero Ajacem, qui ob successionem armorum Achillis Ulyssi adjudicatam subito furore correptus, gladio districto silvam petiit, & existimans, se Græcorum copias cædere, gregem pecorum trucidavit: tum duos maximos sues, trabe suspensos, quos putabat esse Agamemnonem & Ulyssem, flagris cæcidit.

Pagina 276.

Furando tamen &.] Videtur legendum *frudando;* ut Plautus Aulular.

Egomet me frudavi, animumque meum, geniumque meum.

Terent. Phormon.

Suum defrudans genium comparsit miser.

Quemadmodum autem servi de dimenso suo subtrahebant, & sedulo convasabant peculium, ut tandem se peculio suo redimerent ex servitute; sic avari ex se ipsis quærebant & cogebant peculium, quod præsidii causa seponebant, ut eo necessitatis tempore uterentur. de quo peculio Celsus lib. 9 Dige-

ſtor. *Audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes: Pecuniam ſine peculio fragilem eſſe: peculium appellantes, quod præſidii cauſa ſeponeretur.*

Herculis, athletæ.] Hercules idem athleta, idem gladiator. ex quo Vejanius Horatianus, cum rudem accepiſſet,

— armis Herculis ad poſtem fixis, latet abditus agro.

Empedocles natos &c.] Empedocles philoſophiam verſibus tradidit apud Græcos, ut Varro & Lucretius apud Latinos. in his de origine humana ita ſtatuit: Membra ſingula ex terra, quaſi utero prægnantis, temere profuſa, mox coiiſſe & effeciſſe ſolidi hominis materiam, permixtam igni & humori. Vid. Laertium & Cenſorinum de Die natali.

Ego medicina a Serapi.] Serapis princeps Deus in Ægypto, ut in Latio Saturnus. credebatur morbos immittere. unde eſt in Epigrammatis Græcis:

Ἐνθάδε παιδεύουσιν, ὅσοις κεχόλωτο Σεράπις.

rurſus eoſdem curare, quod Varro hic indicat. Laertius lib. 5 refert, Demetrium Phalereum philoſophum, cum Alexandriæ amiſiſſet oculos, a Serapide rurſus illos accepiſſe. & Tacit. lib. 4 Hiſt. de origine ejuſce Dei multa narrans, ſcribit, nonnullos putare, Serapin eſſe Æſculapium, qui ægris corporibus medeatur.

Quotidie precantur.] Hic mutatum genus verbi Nonius obſervat. an ergo Varro dixit: *preco ter*, vel, *præcanturio*, ὑμνέω. Porphyrius quidem Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de eodem cultu Serapidis agens, ὑμνῳδοὺς memorat.

ΘΕΩ ΕΡΑ] Eſt præceptum pietatis in Deum, quod præſtat cetera ſapientum dicta, quæ pro foribus templi Delphici inſcripta celebrantur.

Pagina 277.

Cepam eſſe, & veſci cuminum.] Id eſt, Flere & pallere. Cepam eſſe, κρόμμυον ἐσθίειν, proverbium Græcorum, de iis, qui videntur lacrimari. Cuminum veſci, aut bibere, dicuntur, qui pallent. Plin. lib. 20 de cumino: *Omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magiſtros dicendi, aſſectatores, ſimilitudinem coloris, ſtudiis contracti, imitatos: & paulo ante Julium Vindicem, aſſertorem illum a Nerone libertatis, captatione teſtamenti ſic lenocinatum.*

Phrygios peroſa &c.] Galli ſacerdotes, Magnam matrem Deûm per urbem ferentes, incinebant cornua.

———rauciſonoque minantur cornua cantu.

ait Lucretius. Varro, mutato genere, dicit *cornus*, quomodo veteres locutos monuit Priscianus lib. 6. Quamquam hæc eadem paulo aliter recitat Nonius in voce Anima: *Phrygios per ossa cantus liquida canit anima.* ut Apulejus lib. 8: *Tinnitu cybalorum & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis excitus.* Est autem metrum hoc Gallijambicum, quod genus solemne & proprium Gallis sacerdotibus Cybeles, in hujus Deæ sacris, de quibus Varro agit. Lusit eo Catullus poema de Cybele & Aty.

Nunc corius ulmum &c.] Galli fanaticorum modo discurrentes se ipsos cædebant, & cruentabant. ex quo sanguineos vocat Lucanus. Ovid. in Ibin:

——— *mollesque ministri,*
Cædunt jactatis vilia membra comis.

Eodem refero locum hunc Varronis: etsi non memini me alibi legere, Gallos usos flagris ulmeis, quibus cædebantur servi nequam. unde Plautinus Libanus in Asinaria, scapulis suis paratam esse virgidemiam, auguratur ex eo, quod picus rostro ulmum tundit. Quin potius Galli tundebant pectora pinu arbore, Magnæ matri sacra. Statius lib. 10:

——— *quatit ille sacras in pectora pinus.*

vel latera rumpebant flagro, quod describit Apulejus lib. 8 Metamorph. *Arrepto denique flagro, quod semiviris illis proprium gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixe fimbriatum & multijugis talis ovium tessellatum, indidem sese multimodis commulcant ictibus.* Quare videtur legendum: *Nunc corius culmum tuus depuvit.* ut dicat: Flagro tuo, Galle, quo te ipsum cædebas, nunc excutiuntur frumenta. Depuvire, est cædere & verberare. Lucilius:

——— *palmisque misellam*
Depuvit me.

Pergis hera?] Ita Catullus Gallos vocat Gallas:

Rapidæ ducem sequuntur Gallæ.

nimirum præcisa virilitate erant propiores mulieribus, quam viris, appellabanturque Semiviri. Similiter Horatius hominem mollem feminino genere appellat lib. 1 Serm.

Julius & fragilis Palatia.

Et Q. Opimius festivo homini Egillio: *Quid tu Egillia mea;* ut est apud Ciceronem lib. 2 de Oratore. Virgil.

O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges.

Tibi Tympana &c.] Tandem Galli Cybeles, rationibus

necessariis convicti dementiæ & insanitatis, dant se excolendos philosophiæ, eique honores Deæ suæ deferunt lubentes:

Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

& reliqua, quæ Lucretius lib. 2 explicat. Eodem pertinent præcedentia duo fragmenta.

Et ceteris Scholasticis.] Videtur legendum, *Expletis Scholasticis.*

Festice.] Ut *regifice.* Attius apud Ciceronem:

Priami domum auro atque ebore instructam regifice.

Consurgia consurgimus.] Ἑλληνισμὸς, ut in illo Catulli: *Gaudia quæ gaudeas.* Consurgium, ut Vigilium.

Pagina 278.

ΕΧΩ ΣΕ.] Ἔχω σὲ, Habeo te, apte usurpamus, ubi quid nostri juris & mancipii fecimus: quo sensu dixit Aristippus Socraticus, cum esset objectum, habere eum Laida, ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι; & Sallustius, *animum rectorem humani generis habere cuncta, nec ipsum haberi.* Malim tamen hic vertere, ἔχω σὲ, Teneo te, quod ipsum est elegans genus loquendi, cum rem fugacem, quasi manu prehendimus & retrahimus. Suetonius in Cæsare: *Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa terra.* Et sane aptissime accommodatur Fortunæ, cujus ita vaga, incerta atque instabilis ratio est, ut a nemine teneri possit, nisi a solo sapiente, (quod hæc Menippea evincit) qui eam virtutis nexu constringit, & tenet in sua potestate:

Omni Fortunam occupat hora,
Omnibus unus adest fatis.

Quod Catoni tribuit Lucanus, alludens, opinor, dictum Metrodori philosophi, gloriantis, occupasse se Fortunam, atque cepisse, omnesque aditus ejus interclusisse, ut ad se aspirare non posset. Q. Curtius lib. 7, c. 8: *Fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Hoc Scythæ magno regi; nos dictum putemus omnibus.

Russatis emicant &c.] Russata insignia Martis vocat chlamydes, aut paludamenta, punicei coloris, quibus ductores exercitus fere utebantur. Plutarch. in Bruto: Τὸ μὲν σῶμα τῇ πολυτελεστάτῃ τῶν ἑαυτοῦ φοινικίδων περιβαλεῖν ἐκέλευον. Vopiscus in Aureliano: *Tunicas ducales russas quatuor.* Ruf-

ſus color idem, qui rubeus aut phœniceus. Chariſius lib. 1: *Ruſſeum Grammatici non magis dicendum putant, quam Albeum, aut Praſineum; ſed Ruſſum, & Album, & Praſinum.* Catullus:

Dentem atque ruſſam defricare gingivam.

Hinc Ruſſatus, infectus ruſſo colore. Tertullianus de Corona militis: *Et nunc ruſſatus ſanguine ſuo.*

Albet, algu danti.] Scribendum judico: *Albet, algus dante frigore.* Algores dare, ut Dare cladem, Dare malum. Ruina hic eſt, quæ alibi aqua caduciter ruens; & apud Petronium:

Et concreta gelu putri velut unda ruebat,
Victa erat ingenti tellus nive.

Scaliger reponit:

Ambeſſet algus, dentientem frigore.

Flexibula.] Plinius in præfatione librorum ſuorum ad Veſpaſianum, deridens Græcos, ut nimium in feſtivioribus titulis excogitandis ambitioſos, *Noſtri craſſiores*, inquit, *antiquitatum, exemplorum, artiumque quam facetiſſimi; lucubrationem, puto, qui Antias civis erat & vocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in Satyris ſuis Seſquiulyſſem, & Flexibulas.* Quibus verbis laudat modeſtiam Latinorum, quod rudes & minime exquiſitos titulos libris ſuis inſcripſiſſent: Varronem autem dicit paululum affectaſſe feſtivitatem inſcriptionum in Satyris Seſquiulyſſe & Flexibulis. Sed poſterioris inſcriptionis iſta, quam Plinius notat, elegantia, ex verbis ipſius non ſatis elucet. Itaque videamus, ecquid poſſimus ex argumento Satyræ idoneam aliquam rationem tam feſtivi tituli colligere. Videtur Varro inſectatus proconſules, prætores, & reliquos magiſtratus, qui in provinciis cum ſumma poteſtate verſabantur, quod nullum officium præſtarent conſtantis & moderati imperii. Ejus antem cauſam jacit in immenſas cupiditates, & illecebras vitiorum, quæ animos huc & illuc rapiunt, nec, quo loco volunt, conſiſtere ſinunt omnino: ſicut & virtutes eoſdem movent atque impellunt, ſed diſpari ratione. etenim hæ animos cum moderata quadam conſtantia faciles in omnes partes & ad omnem caſum expeditos reddunt. Hæc igitur ſunt, inquam, virtutes, vitia, imperia, Varronis Flexibulæ, vel Flexabula, ut oratio a poeta dicta Flexanima.

Pagina 279.

Strabones ſunt facti.] Strabo fieri dicitur quis amore vel nimia cupiditate alicujus rei, quod eam ſubinde retorto ocu-

io, & transversum spectet. Ita Strabonem fieri deliciis dixit Lucilius lib. 18:

Nulli me invidere, non strabonem fieri sæpius deliciis me istorum.

Varro hic amore & libidine. proprie: quoniam libido distorquet oculos & contrudit in angulorum angustias, quos vocant Hirquos. Unde Virgilium volunt scripsisse:

Transversa tuentibus hirquis.

& Persium:

——*patranti fractus ocello.*

Commalaxarem me apathem.] Totum hunc locum restitui ex veteribus libris, & ipso sensu, quem ita concipio: Quod philosophia me exercerem, & præstarem ab omni perturbatione animi liberum, quem Græci ἀπαθῆ nominant, hoc effeci, ut ne sentirem quidem dolorem vel indifferentem esse, neve irarum habenas unquam laxarem, aut refrenarem cupiditates. Commalaxare verbum a Græcis sumsit, quibus μαλακίζειν est præparare, subigere, & quasi mature facere. Sic μαλακία, μαλάχη, μάλαγμα prope sua Latini fecerunt.

Neque cupiditati non &c.] Hic una negatio redundat, vel additur Græcorum modo, ut alterius vim augeat & intendat: qua de re satis multa diximus Satyra Bimargo.

Paratum esse hoc minime.] Quid si, *hominem*, vel, *hoc munere?* intellige, *provinciali.* Vide Satyram, Pransus paratus.

GEMINI.] Suspicor titulum corruptum esse, & unicum hoc fragmentum pertinere ad Satyram, Lex Mænia: cujus legis caput, Ne filii patribus luci claro sigillent oculos, hoc est, ne oculos clauderent: quod per translationem videtur dictum, quasi ne mortem eorum maturarent. Nam mos vetus fuit, ut parentibus liberi, cum morerentur, oculos clauderent, item liberis parentes. Martialis lib. 10:

Quinque dedit pueros, totidem mihi Juno puellas;
Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Seneca lib. 9 Controvers. *Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior fleti.* Lucanus lib. 3:

——*tacito tantum petit oscula vultu,*
Invitatque patris claudenda ad lumina vultum.

In pietate.] Fortasse melius, *in die lata.* ut Bimargo: *Legem Lucaniam luci claro latam.*

GERONTODIDASCALUS.] Γεροντοδιδάσκαλος, Senis doctor, proverbii forma dicitur is, qui frustra laborem impendit in rem seram & intempestivam; velut si quis conetur hujus

ſeculi effrenatam libidinem revocare ad ſeveritatem, & continentiam majorum. Hoc Varro inſcribit Satyræ, in qua Senex quidam inducitur commemorans veterum Romanorum inſtituta, in moribus poſterorum nimia ſocordia repreſſa & pæne exſtincta. Sic autem conformavit Γεροντοδιδάσκαλος, ut Alexis Comicus Ἀσωτοδιδάσκαλος, quam fabulam citat Athenæus.

Cultelli Empeſtatiæ Bithyniæ.] Fateor, mihi non liquere de genere illo cultellorum, quod Varro hic ſignificat ad finiendam vitam; & maturandam mortem, fuiſſe inventum. quare in re obſcura lectionem antiquorum codicum proponere volui. Ut autem, quid ſuſpicer, aperiam, opinor extremas duas voces Græcas fuiſſe, quas imperiti librarii, cum non intelligerent, corruperunt. Forte ἐν ἐσχατιᾷ βιοθύνοι, in neceſſitate vitam abrumpentes, ſeu, extremis in rebus, ut loquitur Salluſt. lib. 3 Hiſtor. *Ac tum maxime, ut ſolet extremis in rebus, ſibi quiſque cariſſimum domi recordari.*

Ter ſub armis &c.] Hic Verſus Ennii eſt ex Medea exſule, quam vertit ex Euripidis Græca; in qua ſic loquitur Medea:

— ὡς τρὶς ἂν παρ' ἀσπίδα
Στῆναι θέλοιμι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Illud autem, Vitam cernere, genus loquendi antiquum, Nonius ita explicat, ut dicat, Cernere hic ſignificare, amittere. inepte. quid enim hoc ad Euripideum, Παρ' ἀσπίδα στῆναι? quod eſt, in acie ſtare. Cernere eſt dimicare, vel contendere, ut Græcorum κρίνειν. Ennius Hectoris Lytris: *Severiter fortuna ferri cernunt de victoria.* Virg. lib. 6 Æneid. *Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.* Hinc, Cernere bellum, pugnare, & ſignis collatis concurrere. Lucret. lib. 5:

——— *æquo certamine bellum*
Magnis de rebus inter ſe cernere certant.

Et, Vitam cernere, de vita dimicare, vel, in diſceptationem conſtituere vitam; ut apud Græcos κρίνειν τὰ ὅλα, de ſumma rerum decertare. Ennius lib. 6 Annal.

Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.

Vide Servium, Senecam, & ipſum Varronem lib. 6 de L. L.

Pagina 280.

Rapta a neſcio &c.] Hic tria membra divulſa poſuimus ordine, quæ arbitramur ſingulatim pertinere ad antiquos ritus nuptiarum. Ac primum quidem ad morem illum rapiundæ

vi simulata virginis, quem Festus exponit his verbis: *Rapi simulatur virgo e gremio matris, aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum transfertur, quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.* Apulejus autem copiose describit lib. 4 de Asino aureo. *Tunc*, inquit, *me gremio suo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat, mellitisque suaviis crebriter ingestis, jam spe futura liberorum votis anxiis propagabat: cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus, ad belli faciem sæviens, nudis & exsertis mucronibus coruscans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, sed denso conglobatoque cuneo cubiculum nostrum invadunt protinus: nec ullo de familiaribus nostris repugnante, ac ne tantillum quidem resistente, me miseram, exanimem, sævo pavore trepidam, de medio matris gremio rapuere.* Huc fortassis respexit Catullus illis versibus:

Tu fero juveni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris e gremio suæ
Dedis.

Et:

Qui rapis teneram ad virum
Virginem.

Rapturis ramicis rumpit.] Lego: *Raptoris ramicis rumpit*; ut Catullus:

Omnium ilia rumpens.

Confluit mulierum.] Hoc pertinet ad morem deducendi novam nuptam, quem abunde explicavimus lib. 2 de Vita pop. Rom. Sensus est: Nunc quidquid est mulierum tota Roma, confluit ad initia nuptiarum, quæ majores modeste & verecunde noctu peragebant, ut pinea fax indicat, quæ etiamnum in nuptiis præfertur. In illo mulierum est ἔκλειψις, poetis usitata, cum omittunt vocem sexus, turba, multitudo, aut simile quid.

Noctu fieri Initia.] Cereris occulta illa, & solis matronis facere concessa sacra ita vocari, vulgo notum est. Cur autem Varro sic appellet nuptialia auspicia, non æque cognitum. an quia, ut in illis sacerdotes cum facibus discurrebant, ita in his pueri patrimi & matrimi præferebant facem in honorem Cereris? an quod hæc non minus, quam illa, vitæ principia sunt? qua de causa Græcis γάμος dicitur τέλειος, ὡς τελῶν πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, inquit Pollux. unde τέλεια & προτέλεια, sacrificia nuptialia, quæ, Varrone auctore, dicere licebit Initia. siquidem τελεῖσθαι & προτελεῖσθαι est initiare, vel præparare.

Novus maritus.] Cingulum novæ nuptæ vir in lecto solvebat, quod mox Dianæ, ob eam causam Cinxiæ cognominatæ, dicabatur. erat autem contextum ex lana ovis, eoque vinctum nodo, qui Herculaneus appellabatur, propterea quod Hercules in suscipiendis liberis felicissimus fuisset: nimirum qui septuaginta ex se genitos habuisset. Catullus in Epithalam. Jul. & Manlii:

Te suis tremulus parens
Invocat: tibi virgines
Zonula solvunt sinus.

Et in carmine ad Januam:

Nec quærendum aliunde foret nervosius illud,
Quod zonom posset solvere virgineam.

Taciturnus, taxim.] Usurpat & Modio p. 292, *Tacitulus taxim.* Fortassis sumsit a Pomponio, cujus versum hunc Nonius refert:

Clandestino tacitus taxim perspectavi per cavum.

Vehebatur enim &c.] Ita hunc locum emendavi, recte ad sententiam. Senex ille, inquit, unus antiquorum hominum scilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcera, tamen ea raro, vehiculo assidue, veheretur. Quæ autem his verbis attexuntur apud Nonium, non sunt Varronis; sed pertinent ad interpretationem legis XII Tab. qua decemviri in jus vocato ire recusanti, jumento dato, arceram sterni prohibuerunt. Illam legem apud Gellium lib. 20 sic restituendam judico: SI IN JOUS VOCATO MORBUS ÆVITASVE VITIUM ESIT, QUII IN JOUS VOCASSIT JOUMENTUM DATO. SEI NOLET, ARCERAM NEI STERNITO.

Ac rusticus Romanus.] Sic Cicero in Catone: *Rusticos Romanos, vicinos & familiares meos.* & Cicero filius epistola ad Tironem: *Habes, ubi deponendæ sint urbanitates. rusticus Romanus factus es.*

Vel decem menses.] Hoc Terentius in Eunucho, notans mulierum longum & inutile studium comandi, dixit, *Annus est: Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.* Ita annus & decem menses, eadem sunt Senecæ, cum de luctus tempore loquitur; ut lib. 8 Epist. *Annum feminis ad lugendum constituere majores.* & in libro de Consolatione: *Majores decem mensium spatium lugentibus viros dederunt.* Nimirum decem menses annum absolverunt, dum Romulus in anno

Constituit menses quinque bis esse suo:

nec, quod ad luctus tempus, Numa mutavit, ut jampridem animadversum est a doctissimis Ictis Cujacio & Rævardo. Porro tangit Varro hic magnificentiam villarum, quam etiam conqueritur lib. 1 de Re rustic. & Plin. lib. 18. Strabo lib. 5.

In quibus Libyssa citrus.] Citrus arbor in Atalante Mauritaniæ monte nascitur, ex qua olim faciebant lectos, fores, & mensas, quas eboreis pedibus fulcientes feminæ, viris contra margaritas regerebant. Cato in ea, quam habuit, oratione, Ne quis consul bis fieret: *Dicere possum, quibus villæ atque ædes ædificatæ atque expolitæ maximo opere, citro, atque ebore, atque pavimentis Pœnicis stent.* Sic autem Varro dixit *Libyssa citrus*, ut Catullus,

Quam magnus numerus Libyssæ arenæ.

& Virgil.

— vel qualis equos Threïssa fatigat, Harpalyce.

Candens corpore] Παρόμοιον, ut in illo Ennii lib. 1 Annal.

Quamquam multa manus ad cæli cærula templa
Tendebam.

& Attii Telepho:

Ære atque ferro fervere, igni, insignibus.

Et Plauti Captivis:

Quanta pernis pestis veniet, quanta labes larido,
Quanta sumini absumedo, quanta collo calamitas,
Quanta laniis lassitudo.

Trivio lumine Lunæ.] Ita vocat candidum illum splendorem lunæ, diffusum in omnes partes, quo candere taurum album & nitentem dicit κατ' ἐξοχὴν, quia taurus sacer dicatusque Lunæ, atque adeo vector ejus. unde illam Græci vocant ταυροπόλον & ταυρωπόν. Porro cognominatur Trivia, quod tribus viis in cælo movetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem, ut est lib. 4 de Ling. Lat.

Multos ærarios facere.] Ærarium generis masculini observat Nonius: quæ observatio, uno verbo ut absolvam, falsa est. nam Ærarios facere, vel, In ærarios referre, dicebantur censores, cum plebejos delecti nomine in Ceritum tabulas rejiciebant, movebantque albo centuriæ suæ, ita ut civium quidem numero manerent, sed pro capite dumtaxat tributi causa æra penderent. Livius: *Tribu moti, ærarii omnes facti.*

Manius Curius.] Valerius Maximus lib. 6 idem Curii factum refert, sed paulo aliter: *Graviter autem animadvertebatur in eos, qui nominatim in tribu sua citati ab eo, qui delectum habebat, non respondissent. nec unum genus pœnarum. nam*

vel libertate mulctabantur, & ut servi errones venibant; vel laceratione corporis vexabantur. Livius lib. 7: *Acerbitas in delectu non damno modo civium, sed etiam laceratione corporum lata, (partim virgis cæsis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis) invisa erat.* Interdum & domus eorum evertebantur, & arbusta succidebantur, ut M. Fabio Cæsone, & L. Valerio Coss. factum refert Dionysius Halicarnas. lib. 9.

Pagina 281.

Tricas Tellenas.] Tricæ Tellenæ παροιμιωδῶς dicuntur res impeditæ & intricatæ, a Tellena urbe antiqua Latinorum, quam Ancus Martius rex vi cepit. Arnobius lib. 5: *Jamdudum me fateor hæsitare, circumspicere, tergiversari, & tricas, quemadmodum dicitur, conduplicare Tellenas.*

Hic ephebitum.] Corruptus locus, quem difficile est integritati suæ reddere. Fortean legendum, *hic ephebitum mulieravit, hic ad pædica adolescenti*: quod a veteris scripturæ vestigiis minimum recedit, & ad sententiam optime convenit. Uterque, inquit, amat, rex & pauper: hoc interest, quod illi ad obsequium adolescens indomitus & agrestis, vel, ut Martialis ait,

— *qualis Geticæ satiatus lacte juvencæ*
Sarmatica gelido ludit in omne rota:

isti regi, pulchellus, comtulus, &, ut inquit idem,

— *Mytilenæi roseus mangonis ephebus,*
Vel non cæsus adhuc matre jubente Lacon.

Est autem Ephebitus dictio mera Græca, facta ex ἔφηβος & ἴτης, quæ significat puerum agrestem, &, ut ita dicam, impetuosum. Ad pædica adolescentem, interpretor meritorium, pædicarium, seu pædicatoribus obsequentem, quomodo dixit Virgil.

———*fidusque ad limina custos,*

pro atriensi. Catullus:

Ad lecticam homines,

pro lecticariis. Propertius:

Lygdamus ad cyathos,

id est, pincerna.

Dein certe alvi &c.] Fortasse legendum, *Dein tetthe alvi.* Tetthe, τετθὴ, nutrix: quo nomine fuit comœdia Cæcilii, translata ab Eubulo, vel Alexide. Fici autem laxando, molliendoque alvo plurimum prosunt: tum etiam multum & co-

piosum sanguinem generant. ex quo in libro de Euchymia Galenus refert, se, cum annum agens octavum & vicesimum abscessum vereri cœpisset, qua hepar diaphragma contingit, abstinuisse omnibus horæis, exceptis ficis & uvis egregie maturescentibus.

Nihil sunt Musæ &c.] Alii aliter. ego emendarim, *poliechos*, quod minimum recedit a vestigiis veteris scripturæ, & ad sententiam aptum est maxime. cum enim paulo ante reprehendisset astrologum, qui peculiari siderum observatione, aut alio nescio quo invento se efferebat: hoc jacit in statuarium, &, Nihili faciundæ sunt, inquit, Musarum statuæ, quas ex ære ita artificiose duxisti, ut frequentes & canoros sonitus edere videantur. Nam se ipsum noscere & intueri, acremque se & vitiorum & bonorum suorum judicem præbere, id unum laude dignum est.

Ærifice duxti.] Æra ducere, proprium opus statuariorum, cum malleis attenuant & efformant effigiem aliquam. Horat. lib. 2 Epist.

——— *alius Lysippo duceret æra,*
Magni Alexandri vultum simulantia.

Hinc ærifice ducere Varroni est, ex ære fabricare, aut sculpere.

Pagina 282.

Videre volunt in mari thunnos.] Græci uno verbo efferunt θυννοσκοπεῖν, quasi e specula thunnos observare. Aristophanes Ἱππεῦσι: Κατὰ τῶν πέτρων ἄνωθεν τοὺς φόρους θυννοσκοπῶν. Observabant autem cetarii thunnos in promontoriis maris, vel e præaltis trabibus, defixis in vado. Hinc Varroni, *ascendere in malum alte;* Philostrato, Σκοπορεῖταί τις ἀφ' ὑψηλοῦ ξύλου, lib. 1 Iconum.

Luto fluens.] Ita libri veteres: sed videtur legendum, *Ludo*, sive *Lydo*, scilicet regi, Pactolus *tulit aurum*. Loquitur enim de aureis lateribus, quos Herodotus refert, Crœsum regem, parantem expeditionem in Cyrum, obtulisse & consecrasse Apollini Delphico, numero centum & septemdecim, immani pondere: de quibus etiam meminit Lucianus in Charonte, & Ausonius in Ludo septem Sapientum:

Rex an tyrannus Lydiæ Crœsus fuit
His in beatis, dives insanum in modum,
Lateribus aureis templa qui divis dabat.

Sed infelix ejus belli exitus & captivus Crœsus docuit, fru-

ſtra illos eſſe, qui magnificis donis, aut ſumtuoſis victimis; ad impia vota Deum ſollicitant: & verum ſacrificium eſſe puræ atque integræ mentis preces, effuſas in res & neceſſarias, & honeſtas. Quod vere monet Seneca ad Lucilium. *Colitur autem*, inquit, *non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque ſuſpenſo, nec in theſauro ſtipe infuſa, ſed pia & recta voluntate.*

Socrates cum in &c.] Fortaſſis intelligit votum Socratis, cum vicinus morti Æſculapio gallum vovit. *Exodium* eſt exitus, a Græco ἔξοδος, ut a πρόλογος, prologium dixit Pacuvius. Utitur Varro ſæpius. Suetonius in Tiberio: *Nota in Atellanico exodio*. Juvenal. Sat. 6:

Ruſticus exodio riſum movet Atellanæ.

Ubi Exodia ſunt, quæ extra fabulæ argumentum e ſcena digreſſis hiſtrionibus interponebantur, ut apud Græcos Satyræ, apud Latinos Atellanæ.

Pagina 283.

HERCULES TUAM FIDEM.] Hujus invocationis uſus, cum rebus afflictis imploramus fidem & auxilium alicujus potentis & fortis viri. Hercules enim ipſe ille Deus, qui a tutando Tutani & nomen habuit, & numen: quod hæc Satyra probat. Porro eſt hic ἔκλειψις uſitata in invocationibus Deorum, ubi intelligitur verbum Obſecro, imploro, aut ſimile. Plaut. in Curcul.

Tuam fidem, Venus noctuvigila.

& in Comœdiis frequenter, *Dii, voſtram fidem;* &, *Deûm atque hominum fidem.* In qua loquendi figura Fidei nomen, opem & auxilium ſignificare, Donatus in Andriam Terentii notat.

Noctu Hannibalis &c.] Cum Hannibal ad urbem exercitum duceret, & res Romana in ſummo diſcrimine verſaretur, repente terriculamenta quædam nocturna ita illum concuſſerunt, ut ſine mora inde ceſſerit. Qua cauſa Romani fanum exſtruxerunt extra portam Capenam, ab eventu Rediculum appellatum. Deum vero, cui conſecrarunt, a tutando Tutanum dixerunt. Feſtus, & Plinius lib. 10.

Hàc propter omnes.] Hac propter, ut Quapropter, & hoc propter. Ennius Epicharmo:

Iſthæc propter Juppiter ſunt, quæ dico tibi.

Lucretius:

Dextera ea propter nobis simulacra remittunt.
Nec soli poetæ, sed & oratores & historici præpositiones convertunt, idque κατ' ἀναστροφὴν, ut Suetonius de Rebus variis apud Charisium observat. Ita Varro, *Eum apud*; Sallustius, *Quos inter*; Livius, *Omnibus ex.*

Non Tutilinam.] Tutilina Dea a tuendo dicta, sicut Tutanus Deus a tutando, auctore Nonio. præerat enim tutelæ populi Rom. colebaturque in Aventino: unde Porcius, de Ennio scribens, dicit eum coluisse Tutilinæ lucos, ut est apud Varronem lib. 5 de Ling. Lat. Quamquam Augustinus lib. 4 de Civitate Dei tradit, Tutilinam Deam præesse frumentis collectis atque reconditis, ut tuto servarentur. Tertullianus de Spectaculis: *Columnas Sessias a sementationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.*

HERCULES SOCRATICUS.] Probat, sapientem Stoicum non minus, quam Herculem, invictum laboribus esse, & victorem vitiorum. Seneca ad Serenum: *Catonem autem certius exemplar sapientis viri nobis Deos immortales dedisse, quam Ulyssem & Herculem prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiaverunt invictos laboribus, & contemtores voluptatis, & victores omnium terrarum.* Plura Turneb. Advers. lib. 12.

In omnibus rebus bonis.] Sunt verba hominis militaris & jactabundi. Res bonæ, sunt expeditæ & compositæ: quibus opponuntur malæ. Sallustius Catilina: *Domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior.* Ibidem: *Mala abunde omnia erant, sed neque res, neque spes bona ulla.* Livius lib. 40: *In bonis tuis rebus, nostris dubiis.*

Chlamyda.] Chlamys purpurea, vestis militaris, & fere imperatoria. Cornificius ad Heren. lib. 4: *Citharœdus palla inaurata indutus cum chlamyde purpurea, coloribus variis intertexta.* Vopiscus in Aureliano: *Elata purpurea chlamyde, intus civibus, foris militibus se ostendit.* Porro videtur legendum, *Chlamydas & purpurea amicula*, scilicet indutus. Livius lib. 37: *Reginæ pallam pictam cum purpureo amiculo.*

HIPPOCYON.] Hic titulus exstat in omnibus libris veteribus. alii reponunt Ἱπποσύνη: qui quidem non video qua ratione ducti id faciant, præsertim cum non constet Satyræ argumentum, ad quod accommodari possit inscriptio. Quid vero illud ἱπποκύων? an convitium est in equitem famelicum & egenum, qui vivit de stipendio equi? an in Censorem acerbum, & severe notantem equites?

IDEM ACCI QUOD.] Utitur Satyra Teſtamentum; ubi Gellius explicat, lib. 3.

Pagina 284.

ΚΕΝΟΔΟΞΙΑ.] An reprehendit cruenta ſpectacula gladiatorum? in quibus, ut Cyprianus ait, *homo in hominis voluptatem perimitur: diſciplina eſt, ut perimere quis poſſit, & gloria, quod peremit*: an bellicas victorias, paratas humano ſanguine?

LEX MÆNIA.] Damnat vitam cælibem, & matrimoniorum uſum, ad conſervationem generis humani maxime neceſſarium, dilaudat: ſimul exagitat totum illum gregem impurorum hominum, quorum plerique volgivagam Venerem ſectantur; alii ſexum a natura datum, nefario ſcelere præcidunt. Quæ vero ſit iſta lex Mænia, vel Minia, (nam utrumque libri veteres habent) mihi non liquet. Varro caput ejus recitat., *Ne filii patribus luci claro ſigillent oculos*: quod nonnulli ita ſunt interpretati, quaſi caveatur, ne filii parentibus morituris oculos occludant; ſed ut id faciant propinqui & neceſſarii. Ulpianus in Inſtitut. nominat legem Mæniam, quam de matrimoniis fuiſſe, licet conjicere ex eo, quod ex alerutro peregrino natum deterioris parentis conditionem ſequi jubet. & hanc idem intelligit lib. 27 ad Sabinum, cum ait: *Lex naturæ hæc eſt, ut qui naſcitur ſine legitimo matrimonio, matrem ſequatur; niſi lex ſpecialis aliud inducit.* Alia lex Mænia, de Auctoritate patrum, nominatur a Cicerone in Bruto.

Exercebam ambulando.] Reſpexit ad dictum Socratis, quem ferunt, cum uſque ad veſperam contentius ambularet, quæſitumque eſſet ex eo, quare id faceret, reſpondiſſe, ſe, quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem, ut eſt apud Ciceronem lib. 5 Tuſcul. Quæſt.

Sereno lumine tonuiſſet.] Tonitrua, quæ nitido & innubili cælo fremebant, certiſſima futurorum argumenta credebantur. Varro Eumenid.

——— dum ſermone cœnulam variamus,
Interea tonuit bene tempeſtate ſerena.

Ac Homerus quidem læta interpretatur, maxime poſt effuſas preces. Romanis triſtia fuiſſe, ſæpe notatum eſt.

Si qui patria.] Vetuſte. ſic enim antiqui loquebantur, Qui, nequi, ſiqui, aliqui: quæ imperiti fere ubique in veterum libris immutarunt in quis, nequis, ſiquis, aliquis. Patria dicitur ma-

jor parens, id est, dignior, antiquior, ut explicat Cic. lib. 1 de Republ. *Sed quoniam*, inquit, *plura beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is, qui creavit; major ei profecto, quam parenti, debetur gratia.*

Aut aliqua liberos producit.] Subest vitium, cujus emendationem certam non expedio. putavi aliquando legendum, *haud aliqua* &c.

Signata sacra esse.] Sacrum Nonius hic exponit, scelestum & detestabile; quam interpretationem secutus Lipsius, eruit hanc sententiam: Signa Deorum desierunt videri sacra, sive religiosa, postquam homines sunt facti sacri, id est, scelesti. Sed legendum, ut est in omnibus libris, *signata sacra*, id est, inviolata & incorrupta; ut *signatam virginem* dixit Lucilius lib. 29.

Pagina 285.

Hæc lanigeras.] Minervam significat, quam tradunt multas artes invenisse ad salutem hominum & ad conservationem valde necessarias: tum lanificii & vestium usum, sine quo nulla omnino vita esset, docuisse. unde & Operosa dicta. Horatius lib. 3 Carm.

Tibi telas, operosæque Minervæ
Studium.

LONGE FUGIT QUI.] Hæc sententia monet, non posse quemquam tam longe fugere, ut suos & genus humanum fugiat, & nusquam reperiat sui gregis, suæ cognationis, id est, homines. Ejus aptissimus usus, si jacias in istos curiosos, qui fugiunt congressus & societatem hominum, suo more arbitrioque viventes: aut in Stoicos philosophos, quos forma beatæ vitæ, quam sibi temeraria opinione finxerunt, ita delectat, ut jactent, se omnes vincere, tam animi, quam corporis & fortunæ bonis: se solos sapientes, formosos, & beatos esse; reliquos dementes, vel miseros. Atque hos nimium sibi tribuentes hac Satyra Varro exagitat. Ut autem hic dixit, *suos fugere*, ita Cicero lib. 3 de Republ. *Se fugere*, id est, humanæ naturæ sensum repudiare & exstinguere. *Cui qui non parebit*, inquit, *ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur.* Quamquam & hoc genus locutionis multo elegantissimum est, ubi transfertur ad animum, ut si dicas, illum *se fugere*, qui animi affectionem, vel ægritudinem, qua acrius urgetur, mutare

ſtudet. quod quidem ſtudium natura mentibus humanis inſitum, notat Horat. lib. 2 Carm.

——— quid terras alio calentes
Sole mutamus? patriæ quis exſul
Se quoque fugit?

& Lucretius copioſe deſcribit lib. 3:

——— nunc plerumque videmus
Quid ſibi quiſque velit neſcire, & quærere ſemper,
Commutare locum, quaſi onus deponere poſſit:
Exit ſæpe foras, &c.
Hoc ſe quiſque modo fugit.

Secus, vel ad ædilitium &c.] Ita libri veteres omnes, quos leviter emendandos cenſeo, aſſenſus Turnebo, *æquus vel ad ædilitium modium, purus.* Ædiles præerant menſuris, & ipſi æquas juſtaſque habebant, ad quas exigebant reliquas. Juvenal.

Et de menſuris vis dicere, vaſa minora
Frangere, pannoſus vacuis Ædilis Ulubris.

Cum ergo hunc Stoicum ſapientem valde æquum & integrum oſtendere Varro vellet, ait, illum vel pro modio eſſe, tam vero, quam ædilitio. Nec damno tamen conjecturam hominum doctiſſimorum, Joſephi Scaligeri, & Juſti Lipſii, qui a veteri ſcriptura paululum recendentes, emendant, *Securus vel ad ædilitium munus.* ut dicat, Stoicum illum ſapientem ita fortem, ut, etiamſi ad ædilitium munus, id eſt, ad beſtias dandus ſit, ſecurus tamen & conſtanti animo perſeveret.

Cleophantus.] Qui glorioſe loquitur. nomen aptum Stoico, qui virtute, qua ſola beatam vitam contineri prædicat,

——— uno minor eſt Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum:

eum tamen omnis ratio tam ſplendidæ virtutis, re ipſa vana ſit & inanis, nec ullum plane fructum rebus humanis afferat. quid enim in communem utilitatem conferre poſſit is, qui omnem ſenſum humanitatis repudiat & aſpernatur? Scite igitur Lucilius:

Penula ſi quæris, canterius, ſervus, ſegeſtre,
Utilior mihi, quam ſapiens.

Cave attigeris.] Superbum & intolerabilem faſtum denotat. Turpilius Leucadia:

Ne me attigas, atque auſer manum.
Eja quam ferocula eſt.

Cato in oratione de Dote: *Illa te, ſi adulterares, digito non auderet contingere.* Plautus Pœnulo:

Pura ſum, comperce amabo me attrectare.

Sed ut is erat &c.] Cynici philoſophi vivebant ſiliquis, leguminibus, & aliis viliſſimis cibariis: de quibus fortaſſis hic loquitur, aut de priſcis hominibus. Videtur autem legendum: *Sed victus erat hæc legumina, arte parata parva, cicer, ervilla, cepa regia, allia Cypria, ceteris.*

MAGNUM TALENTUM.] Magnæ pecuniæ ſumma erat: & forma quadam proverbii dicitur de re maximi pretii. Terent. Phorm. Act. IV, ſc. 3:

——— *ſi quis daret*
Talentum magnum:

Virg. lib. 9 Æneid.

——— *auri pondo duo magna talenta.*

Viticapiferis.] Dictio compoſita eſt ex tribus partibus, quaſi vitia capere feræ, ut Sexageſi, Quaſſagipennæ, quæ quaſſis aguntur pennis. De qua ratione compoſitionis ita Quinctilianus lib. 1: *Ex tribus noſtræ utique linguæ non conceſſerim, quamvis Capſis Cicero dicat compoſitum eſſe ex cape, &, ſi vis.*

MANIUS.] Hac Satyra exagitat beatulos iſtos, qui neglecto Deorum cultu, ſe ipſos mactabant divinis honoribus, & quæ Diis propria, templa, pulvinaria, lectiſternia, epula, his etiam ampliora, magnificentioraque ſibi faciebant. Inducit autem Manium, hominem religioſum, referentem ad populum de ſacris quibuſdam legibus, aut ſcriptis erutis e terra, quibus probat, Rempublicam duabus rebus contineri, Lege & Religione.

Ager derelinqueretur.] Pacuvius Teucro:

Quæ deſiderio alumnum, pœnitudine
Squalles ſcapreſque inculta vaſtitudine.

quem poſtremum verſum pæne integrum Varro huc tranſtulit, niſi quod pro verbis Squalleo & Scapreo nomina repoſuit. Dicit autem Pacuvius Scapreo, pro Scabreo, ut Ennius Andromeda: *Scrupeo inveſtita ſaxo atque oſtreis quam exſcaprerent:* qui verſus reſtituendus eſt apud Feſtum in voce Scrupi.

Tum ad me fuerunt.] Crederem legendum, *ferunt.* alioquin erit ἀρχαισμὸς, *Ad me* pro *apud me*, ut in 1 de Re ruſt. *Ad te enim rudem eſſe.* & Ciceronis 2 de Oratore: *Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiſerat & ad Atticum: Fuit ad me ſane diu.*

Manius mane.] Alludit prænomen Manii, dictum ab eo, quod mane quis initio natus ſit, ut Lucius prima luce. Quamquam ſuſpicor hic induci perſonam Manii, ut hominis pii

& religiosi: forte a Manio Ægerio, qui primus Dianæ Nemorensi, haud procul ab Aricia, lucum consecravit; de quo Festus.

Pagina 286.

Viget, veget.] Ita Seneca ad Lucilium: *Vivit, veget, liber est.* Ibidem: *Et vixit, & viguit.* Livius lib. 35: *Vivunt enim, vigentque fama rerum gestarum.* Idem lib. 2: *Hunc, quo vivimus, vigemusque.*

Ut pote plurimum.] Etiam dixit Catullus: *Quantum qui pote plurimum perire.*

Vinicius meus &c.] Vinicii complures nominantur ab antiquis auctoribus, & in nummis & in lapidibus, equestri familia, sed honoribus illustres. Plotius fuit rhetor celeberrimus, apud quem etiam Cicero in dicendo se exercuit: de quo multa auctor libelli de Claris rhetoribus.

Hæc adventoribus accedunt.] Emendandum arbitror, *Ædium emtoribus accedunt:* quod verbum solemne in emtionibus. Paullus lib. 33 ad Edictum, *Si in emtione fundi dictum sit, accedere Stichum servum, neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit.* Marcellus lib. 6 Digestor. *Comprehensum erat lege venditionis, dolia sexaginta emtori accessura.* Proculus lib. 6 Epistolar. *Si, cum fundum venderes, in lege ita dixisses, id emtori accessurum esse.*

Habens antepositam &c.] His lepidissimis versibus scite describit ganeones, quibus est modulus vitæ culina: in quos optime convenit illud:

Γάστερ᾽ ὅλον τὸ σῶμα πανταχῆ βλέπων
Ὀφθαλμὸς, ἕρπει τοῖς ὀδοῦσι θηρίον.

Sunt autem hi versus tam inter se omnes connexi & apti, ut prope ausim affirmare, a Varrone ita scriptos fuisse. nam quod eadem hæc recitans Nonius in voce Limus, aliter quædam hunc in modum refert,

Sedens altus alieno sciens,
Sed limus intra limites culinæ:

facile apparet, illum suo more, multis omissis & immutatis, integrum locum pervertere.

Neque post respiciens &c.] Expressit illud Homeri: Ὁρῶν πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Hunc Cereris cibi &c.] Posterior vox inducenda, ut glossema, vel legendum, *Ceres, cibi.*

Pagina 287.

In patellam dare.] Decet bonum civem, inquit, Diis sacrificare, &, si non opimas & sumtuosas victimas, saltem portiunculam carnis offerre in patella. Ea erat vas parvum, libandis dapibus aptum, & ob id sacrum mensæ. Liv. lib. 26: *Ut salinum patellamque Deorum causa habere possint.* Valerius lib. 4: *Uterque patellam Deorum & salinum habuit.* Hinc, In patellam dare, esculentum quid Diis libare, &, De patella edere, libatum consumere. Cic. lib. 2 de Finib. *Reperiemus asotos primum ita non religiosos, ut edant de patella.*

Flebile cepe.] Hoc mutuatus est a Lucilio, cujus versum Nonius refert e lib. 5 Sat.

Flebile cepe simul, lacrimosæque ordine thallæ.

Dicitur autem Flebile cepe, quod tristi & acri odore consueverit lacrimas oculis excutere. unde in Græcorum proverbio est, Κρομμύων ἐσθίειν ἢ ὀσφραίνεσθαι, Cepas edere, aut olfacere; de iis, qui lacrimari videntur.

Nec sumtibus.] Nonius hic observat Luxuriam mascul. gen. quod ni esset ejus μνημονικὸν ἁμάρτημα, censerem legendum:

— luxuique nec sumtibus lepidus statues finemque modumque.

Sallust. de Rep. ordinanda: *Finem sumtuum statueris.*

Marcipor.] Hac Satyra contendit inanes cupiditates, & vana studia vulgi cum oblectamentis puerorum, & elegantes istos homines, quos vestis, supellex, gemmæ, ceteraque generis ejusdem nimio opere delectant, magis pueros esse docet, quam eos, qui ob imbecillitatem ætatis hoc nomine censentur. Quod idem paucissimis verbis notat Seneca. *Non*, inquit, *bis pueri sumus, ut vulgo dicitur, sed semper: verum hoc interest, quod majora nos ludimus.* Porro Marcipor, servile nomen, frequens erat apud antiquos, quod ducebatur a domino; sicut Publipor, Quintipor, Caipor. nam prisci illi Romani non alebant magnam familiam, sed singulis servis erant contenti. quare Marcipor, velut Marci puer appellabatur, quasi minister aut assecla, ut Græci παῖδας vocant servos. Plin. lib. 33: *Singuli Marcipores, Lucipores ve, dominorum gentiles, victum in promiscuo habebant. Post ubi cœperunt alere infinitos servorum greges, hoc genus nominis obsolevit, & a diversis operis & ministeriis conformata diversa nomina. hinc dicti Mediastini, Vicarii, Atrienses, & alii innumeri.* Quinctil. lib. 1: *In servis jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur a domino, unde Marcipores, Lucipores ve.*

Repente noctis.] Elegans & luculenta descriptio tempestatis repentinæ cum περιστάσει. serenitatis, nubili, ventorum. Meridiem vocat mediam partem noctis, sicut contra Æquidiale pro æquinoctio dixerunt antiqui: secuti in hoc Græcos, qui ἰσομερίαν appellant, quia nox diei potius, quam dies nocti annumerari debeat. Cæli choreas astricas dixit, ut Tibull. lib. 2:

Ludite, jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris, lascivo sidera fulva choro.

Manilius lib. 1:

Et quinque adverso luctantia sidera mundo,
Exercent varias naturæ lege choreas.

Chrysostom. Οὐκ ὁρᾷς τοῦτον τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἄστρων ἐστεφάνωται χορῷ;

Cæli cavernas.] Cavum cælum. Ennius Andromacha:

Quæ cava cæli signitenentibus
Conficis bigis.

Idem Annal.

Lumine sic tremulo terra, & cava cærula condent.

Hinc Cavernæ cæli Varroni, & Lucretio lib. 3:

——*magnas cæli complesse cavernas.*

Pagina 288.

Spatale eviravit.] Spatale Venerivaga dici potest mulier vulgaris, & projectæ libidinis,

Nullum amans vere, sed identidem omnium
Ilia rumpens.

qualis illa Clodia, quam Cicero ait domum suam patefecisse omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocasse. Martial. lib. 2;

— *poposcit Mammosum Spatalem, pro tribus illa dedit.*

Sed hic est, opinor, ipsa Venus Volgivaga; quæ quasi malis venenis imbuta, animi & corporis vires effeminat. *Venerivaga*, ut Bimargo *Remivagus*. Cicero, *Solivagus* & *Omnivagus*. Lucret. lib. 4:

Volgivagaque vagus Venere.

Dein mittit evirile &c.] Ita libri omnes. nonnulli reponunt, *in frumen*: & hæc accipiunt de luxu illo capitali, quo olim infames Campani & Lesbii, quem Latini innuere volentes, dicunt Offendere, vel, Corrumpere buccas. Martialis lib. 3:

Cœpisti puras Opicus corrumpere buccas.

Mera miracula.] Miraculum veteres non modo pro monstro vel horrendo usurpant; sed laxiore & magis communi significatione hoc verbo intelligunt, quidquid mirum aut inusitatum evenit. Cato Dierum dictarum de consulatu suo: *Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei; tamen nequeo desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.* Lucretius:

——— ideo jactant miracula dictis.

Ut autem Varro dixit *mera miracula*, ita Cicero ad Atticum, *mera monstra nuntiant*, &c. *scelera mera loquuntur.*

Peliam Medeæ.] Hæc fragmenta suspicamur eodem pertinere, videlicet ad descriptionem cujusdam decocti, vel medicatæ ablutionis, cujus occulta vi & efficacia fingit quendam ex senili ætate ad pueritiam revocari; sicut Medea Peliam regem Thessaliæ ferventi lebeti impositum recoxit, & hujus fratrem Æsonem, Jasonis patrem, herbarum decocto juventuti reddidit. Vide Diodorum lib. 4, & alios.

Delime, bipennis.] Obscurus locus, & haud scio an satis integer. nam Delimo verbum tertii ordinis non memini me legere, licet multa recensent Grammatici hujusmodi verba, quæ & primi sunt ordinis, & tertii. id autem significat detraho, decerpo; ut Limo apud Cic. lib. 3 Epistol. *Etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus.* An ergo Delimus nomen hic est? & de sene recocto atque repuerascente dicitur: Delime, bipennis, id est, deterse, limate, expedi te, ut levis passerculus.

Libram ocellatorum.] Suspicor esse lapillos, ex quibus contexti orbiculi, hodieque manent inter ornamenta puellarum: ita dictos, vel quia ocellorum speciem quandam præ se ferunt, & rotunditatem: vel quia conchæ, Nympharum lumina, ut Cajum Cæsarem solitum jactare Victor refert. Apud Suetonium in Augusto, ubi scribit, illum solitum esse cum pueris minutis ludere ocellatis nucibusque, accipio umbilicos aut laterculos crudos, in modum ocellorum formatos, quibus etiamnum pueri ludunt, vocantque globulos. Vidend. Turneb. lib. 3.

Et Diogenes qui amicos.] Fortasse legendum, βιάμικτος, id est, nullam commercium habens cum opibus, ceterisque rebus, quæ ad communem vitæ usum pertinent, utpote ἄπολις, ἄοικος, πατρίδος ἐστερισμένος, πτωχὸς, πλανήτης, βίον ἔχων τρυφήμερον, qualem Laertius describit. Quod autem de Diogene hic voluit dicere, id lib. 5 Tusculan. Cicero refert his verbis: *Diogenes Cynicus Alexandro roganti,*

ut diceret, si quid ei opus esset, Nunc quidem, inquit, paululum a sole absis: officiebat videlicet apricanti.

Pagina 289.

MARGOPOLIS.] Margopolis, vel Bimargopolis, dicitur Varroni civitas ampla & superba imperio: in cujus modum natura hominem instruxit, sic, ut illius partibus minutioribus respondeant membra corporis: animus aut ratio, quasi arx, principem locum obtineat. Vel forma quadam proverbii usurpatur, de cœtu & concilio hominum insolentium & protervorum. quos quidem hac Satyra insectatus videtur, monuisseque, enitendum esse, ut virtute & sapientia præstemus, non, quomodo vulgus, potentia aut opibus, aliisve malis artibus insolescamus. Sic Δουλόπολις, servorum civitas, usum habet proverbii, de cœtu hominum improborum, aut ignobilium. Et Ἀπραγόπολιν, urbem otii altricem, Augustus vocabat vicinam Capreis insulam, a desidia secedentium illuc, auctore Suetonio.

Cui Celer, dienos &c.] Emendo:

Cui Celer δι' ἑνὸς λήμματος λόγους
Antipatri Stoici filius &c.

Acuta sententia: Cum pater, inquit, proferret Antipatri Stoici λόγους μονολημμάτους, id est, ratiocinationes unius sumtionis: filius illi rutro caput diffindit, perinde ac Celer ille præfectus equitum, Remum rutro interemit, ob violatam legem, quam Romulus tulerat, Ne quis mœnia transiliret. Rutrum hic significat instrumentum fossorium, ligonem, non hoc, quo fruges conjiciuntur in modium, aut raduntur, & æquantur. Græci vocant σκαπάνιον, ut Dionysius lib. 1 de nece Remi.

Sensus portæ.] Apta contentio: Sensus sunt velut portæ, per quas commeant rerum omnium intelligentiæ: Venæ, tanquam aquæductus, in omnes partes corporis sanguinem partiuntur, & diffundunt; unde & sanguinis rivi a medicis nuncupantur, & a Varrone περὶ ἐξαγωγῆς, fervidi lacus sanguinis: Intestina, persimilia cloacis, per quæ cibi & potionis retrimenta perlabuntur.

Nemini Fortuna currum &c.] Elegantissima γνώμη, quæ nos admonet humanæ imbecillitatis, acerbitatisque fortunæ, cujus perpetuo edicto sancitum, Neminem posse effugere communes vitæ ærumnas, & absque omni offensione ad optatos exitus

pervenire. Sunt autem elegantes & aptæ metaphoræ, ductæ a certaminibus equestribus; in quibus Carcer erat locus septus & seclusus, unde primum emittebantur equi. *Æquor*, stadium, in quo decurrebant, a planitie maris sumta metaphoræ, sicut & æquor campi, æquor saxi, aliarumque rerum veteres dixerunt. *Calx*, aut meta, ubi sistebant; quem Varro candidum vocat, ut Cic. lib. 1 de Divinatione, & Lucret. lib. 6:

———præscripta ad candida calcis.

proprie, quia meta albata, & creta notari solita; id quod Lipsius observavit e Plinio lib. 35, cap. 17. *Est & vilissima creta*, inquit, *qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare advectorum, denotare instituerunt majores.*

Intimo missum.] Lipsius tentat reponere, *anima m.* sed belle respondent illa, *inoffensum æquor*, *candidus calx*, *carcer intimus*; ut lib. 4 de Ling. Lat. *Intimus Circus ad Murtum.* Melius, meo quidem judicio, legeretur, *a carcere intimo missum vehi*, vel *labi.*

Sensistis dicite &c.] Qui immersi flagitiis & libidinibus, inquit, vos occultastis demisso capite, peracta jam fabula, *dicite Sensistis.*

Labdæ.] Ita appellantur, qui peragunt genus nefariæ libidinis, quod Obligurire, & Perdere caput in aliqua dicitur. Aristophanes ἐν Ἐκκλησιαζούσαις·

Δοκεῖ δέ μοι καὶ Λάβδα καὶ τοὺς Λεσβίους.

Ausonius: *Cui ipse linguam cum dedit suam, Labda est.* Nimirum a Lamda litera, quæ prima est in Λεσβιάζειν.

Pagina 290.

Noctilucam tollo.] Significat tædam νυκτιλαμπῆ, quam urebant luminis causa in ignitabulo, vel foco, quem in mediis ædibus habebant. Virgil.

Urit odoratam nocturna ad lumina cedrum.

Dicitur etiam hoc nomine lucerna, & sola noctu lucens luna. Horatius: *Rite crescentem face Noctilucam.* Levinus: *Ita uti alma Noctiluca est.*

MELEAGER.] Reprehendit nimium studium venandi, quod plerosque adeo tenet, ut illius causa labores & pericula prope infinita subeant. Inscribit autem nomen Meleagri, filii

Œnei, regis Ætoliæ; cujus natali tres Parcæ ſtipitem quendam igni admoventes auditæ ſunt effari:

Tum ſuæ vitæ finem ac fati internecionem fore
Meleagro, ubi torris eſſet interfectus flammeus.

quam ſortem eventus multo poſt confirmavit. Nam cum Meleager jam ſe corroboraviſſet, immanem illum aprum, qui omnem Ætoliam horrendo impetu vaſtabat, delecta fortiſſimorum juvenum multitudine inſectatus, confecit. Deinde captus amore Atalantæ virginis, quæ prima aprum ſagitta vulneraverat, facti ſui laudem in illam maxima ex parte tranſtulit, donavitque caput apri & ſetoſum tergum. Quod cum indigne ferrent duo avunculi ejus, conarenturque a virgine apri exuvias vi rapere, ambos necavit: qua cæde fratrum audita mater Althea, inſtincta Furiis exclamat, Heu cor ira fervit cæcum, amentia rapior ferorque: mox fatalem illum ſtipitem tamdiu aſſervatum, flammis injicit; quo ardente pariter & Meleager viſus eſt inteſtinis flammis exuri.

Funus exſequiati.] Ita in XII Tab. SERVILIS UNCTURA CIRCOMPOTATIOQUE QUOM FONUS EXSEQUIANTOR VINEIVE RESPARSIO NEI FUAT. Exſequiari dixit Bimargo: *Ipſum propter vix liberti ſemiatrati exſequiantur.* Funus exſequiari, eſt funeri exſequias ducere. idem, Funus exſequi. Gellius lib. 10: *Funus tamen exſequi, non eſt religio.* Vetus poeta apud Cic. lib. 1 Tuſcul.

At qui labores morte finiſſet graves,
Eum omnes amici laude & lætitia exſequi.

Silicernium confecimus.] Tertullianus in Apologetico ſcribit, mortuis parari obbam, pollinctorem, ſilicernium: quod poſtremum verbum Grammatici ita varie exponunt, ut longum ſit ſingulorum interpretationes commemorare. Vide Nonium, Feſtum, Placiadem & Donatum ad illud Terentii, *Silicernium ſenem.*

Cum etiam Thais.] Hæc videntur cum proxime ſuperioribus verbis cohærere, ut dicat, Venatores ita diſſolutos eſſe, ut quæ natura removit ab oculis, quod adſpicerentur non decore, veſtium cultu minime tegant atque abdant: cum etiam meretrices in ſcena prodeant longis tunicis, & ad talos uſque demiſſis, ne corporis partes ad naturæ neceſſitatem datæ, ſi quo caſu aperiantur, aſpectum præbeant turpem & indecorem. Quod de ſcenicis & hiſtrionibus recte quidem dicitur, in quibus tantam fuiſſe vetere diſciplina verecundiam tradit Cicero, ut in ſcena ſine ſubligaculo prodiret nemo. Alioqui

meretrices brevibus togis, & crure tenus medio succinctis utebantur, nec stolas vel pallas habendi jus illis erat, quibus solæ induebantur matronæ. Observat hoc Nonius, adducens illud Afranii Except.

Meretrix cum veste longa peregrino in loco
Solet tutandi causa sese sumere.

Hinc Togatæ meretrices dicuntur. Horat. lib. I Serm.

——— *tenerum est femur, aut crus,*
Rectius, atque etiam melius, persæpe togatæ.

Et ibidem:

——— *quid inter*
Est in matrona, ancilla, peccesve togata?

quem versum explicans Acron, *Matronæ*, inquit, *quæ a maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant, sublata stola propter ignominiam. Toga autem meretrici apta. ita enim prostare solebant cum togis puellæ, ut discernerentur a matronis.*

Pagina 291.

Modius.] Hoc mensuræ genus Varro inscripsit Satyræ, quam fecit in ganeones, ut symbolum & indicium moderationis: sicut Ægyptii Serapidis simulacro imponebant, ut indicaret, mensura modoque omnia contineri, auctore Ruffino Aquilejensi. Idem, quia maxime capax, in proverbii consuetudinem venit, ut modio dimensa dicantur, quæ large copioseque præbentur. Cic. lib. 6 ad Atticum: *Publicanis res est gratissima, si illa habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram.* Petronius: *Uxor Trimalcionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Similiter Græci, *Μεδίμνῳ ἀπομετρεῖν.* Xenoph. Ἑλληνικ. γ. *Μεδίμνῳ ἀπομετροῦσαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον.*

Sed o Petrulle.] Petrones & Petrulli vocantur homines agrestes & stupidi; ut Rupices & Varrones apud Lucilium:

Varronum ac rupicum squarrosa, incondita rostra.

Illi a petris & rupibus, hi a varris, qui sunt stipites aut furcillæ, quibus retia sustentantur. Lucanus:

——— *dispositis attollat retia varris.*

Modi scenatilis.] Modus scenatilis est versus scenicus, ut jambicus, cujus usus in comœdiis & scena.

Capitis coronæ &c.] Videtur legendum:

Capitis corona e Bacchicis liveis
Faciem labore statili viridis premat.

Bacchica livea, sunt folia ederæ nigræ. Plin. lib. 16 de edera:

Cujus coronis poetæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Dionysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Tertullian. de Corona militis: *Liberum eundem apud Ægyptios Osirim, Harpocration industria ederatum argumentatur, quod ederæ natura sit, cerebrum ab helvolo defensare.* Mos autem vetus fuit, in conviviis aptare coronas capiti & fronti ex edera, rosa, aliisque, quæ tempora refrigerarent, & ebrietatem prohiberent. Propertius lib. 3:

Me juvat & multo mentem vincire Lyæo,
Et caput in verna semper habere rosa.

Ovid. lib. 5 Fastor.

Tempora sutilibus cinguntur tota coronis,
Et latet injecta splendida mensa rosa.

Saperdæ, cum simus σαπροὶ] Venusta paronomasia. Videmur nobis, inquit, belli, elegantes, & sapere urbanum, cum simus putidi & insipidi. Σαπρὸς significat marcidum, vel fœtidum. unde & caseus putris hoc nomine censetur. Glossarius Græcus: Σαπρὸς, nugax, nugatorius, fœdus. Saperda non est hic sapiens, ut Nonius interpretatur; sed sapidus & urbanus. denotat etiam cancrum piscem, lingua Pontica. Persius Sat. 5:

———*Saperdas advehe Ponto.*

Lucilius:

Occidunt, Lupe, saperdæ te & jura siluri.

Sed Cynicis involucrum &c.] Involucrum est integumentum vestium, quod philosophi antiqui gestabant, simul trahentes pallium, & id luteum, colore prodente mollitiem. Plautus in Captiveis ita vocat linteum tonsorium, quod collo & humeris injiciunt, ne vestes capillis detonsis inquinentur:

Nunc senex est in tonstrina, nunc jam cultros attinet,
Ne is quidem involucrum injicere voluit, vestes ut ne inquinet.

Græcis dicitur ὠμόλινον, ut Plutarcho in libro περὶ ἀδολεσχίας. Varro lib. 4 de Ling. Lat. vocat Circumjectum: *Quo vestes se involvunt, Circumjectum appellant.*

Quam istorum, quorum &c.] Videtur dicere, plerosque in vestitu tam exquisita & odiosa elegantia esse, ut togas pellucidas & tenues induant, quo clavos tunicis affixos ostentent. Solebant autem veteres immittere vestimentis clavos, eosque vel aureos, vel argenteos, vel coccineos, ut quisque dignitate & opibus præstabat. Hinc Clavata vestimenta Festus appellat, clavis intexta, ut sunt Latus clavus, & angustus clavus: alter senatorum, alter equitum proprius; ille latioribus

clavis consitus, hic angustioribus. Vitreæ togæ sunt pertenues & pellucidæ, quales fuerunt Coæ, sericæ, atque bombycinæ. Horat. lib. 1 Serm.

——— *Cois tibi pæne videre est,*
Ut nudam.

Lucanus lib. 10:

Candida Sidonio perlucent pectora filo.

Sic Vitreas telas dixit Claudianus Panegyrico:

Palla graves humeros velat, quam neverat uxor
Illi, percurrens vitreas sub gurgite telas.

Horatius:

———*vitrea te fecimus unda.*

&:

Vitreo daturus nomina Ponto.

Persius:

———*turgescit vitrea bilis.*

quod Horatius:

———*jussit quod splendida bilis.*

Et hoc interest inter.] Quod Epicurus vitam, omni genere suavitatis completam, felicem & beatam prædicans, non intelligit corporis voluptates, quas sectantur ganeones, quæ tantum sensibus dulcem motum afferunt, mentem e sua sede & statu dimoventes; sed puras & liquidas voluptates, quas nullus dolor impedit, nulla animi molestia, aut metus perturbat. Quam sententiam explicat in epistola ad Herodotum ita scribens, ut Cicero vertit: *Cum itaque dicamus, Voluptatem finem esse; non luxuriosorum voluptates, easve, quæ in gustu sunt positæ, ut quidam ignorantes, aut ab nostra sententia dissentientes, aut male accipientes arbitrantur: sed non dolere, corpore animoque tranquillum esse, & perturbatione vacare dicimus. Non enim convivia & comissationes, non puerorum mulierumque congressus, non piscium usus, & ceterorum, quæ affert pretiosior mensa, suavem gignit vitam: verum ratio sobria, causasque perscrutans, cur quæque vel eligenda, vel fugienda sint, opinionesque expellens, per quas animos ut plurimum occupat tumultus.*

Dormire mallem &c.] Hoc totum Lipsius censet esse glossema, & ea re inducendum: sed videtur legendum, *sit licet potus vinum merum cibarium.*

Pagina 292.

Trimodiam amphoramque.] Amphora, inquit, tantum ca-

pit liquidæ materiæ, quantum tres modii aridæ. nam amphoram implent octo & quadraginta sextarii, qui sexdecim in modio sunt. Volusius Mæcian. in libro de Asse: *Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCII, cyathos DLXXVI.* Festus recitat caput plebiscit Siliani, in quo ita erat: *Duodequinquaginta sextarii quadrantal fiet vini: Sextarius æquus cum vinario fiet, sexdecimque ii in modio fient.* Porro quod hic est *trimodia*, muliebri genere, idem usurpatur a Columella lib. 12, & a Plinio lib. 33. *Neque enim*, inquit, *aliter potuisset trimodia illa annulorum, Carthaginem ab Hannibale mitti.*

An qui gradu.] Sensus latet in his verbis & acutus, & elegans. Hoc enim dicit, opinor: Nonne præstantior est ille, qui gradu celeri & expedito nitens, te cito prævertit & antecessit, insuper melius vectus, quam tu, qui molliter & otiose fuisti vectus? Quod quidem videri potest referre voluisse ad contentionem Virtutis & Voluptatis: & hominem virtuti deditum, comparasse navo & expedito viatori; voluptarium & ganeonem molli atque dissoluto vectori. *Relinquere* hic est prævertere, superare cursu, aut celeritate, ut *relinqui*, superari: & Græcorum ἀπολείπειν & ἀπολείπεσθαι. Virg. lib. 5 Æneid.

Transeat elapsus prior, ambiguumque relinquat.

Lucret. lib. 5:

Imminui subter vires, ideoque relinqui.

MUTUUM MULI SCABUNT.] In omnibus actionibus vitæ, sive mentis agitatione, sive opera & manu peraguntur, ordinem & dispensationem quandam adhibendam esse, ut, licet certa ratione discretæ sint, tamen inter se nexæ maneant, & mutuo subsidio nitantur. Tali enim ordine actionum adhibito, constantiam & moderationem in omnibus rebus facillime servari. Itaque de hisce mutuis operis ac functionibus animi & corporis, apte usurpat proverbium, *Mutuum muli scabunt:* quod Erasmus putat nonnisi in malam partem accipi, cum improbi se vicissim mirantur & laudant.

Pagina 293.

Poneret quotidie.] Ponere hic est conficere, absolvere; ut in illo Horatii:

— quia ponere totum Nesciet.

qua significatione Græci quoque verbum τίθημι frequenter usurpant. Videre, curare, efficere, & administrare totum lanificium; sicut apud Plaut. Menæchmis:

Intus para, cura, vide quod opus est, ut fiat.

& alibi:

Qui herilem rem procurat, videt.

Lanea tracta.] Gerontodidascalo dixit, *Manibus trahere lanam.* unde *tracta lanea*: quæ Tibullo,

Tractaque de niveo vellera ducta putat.

Græcis μηρύματα, vel ἑλκύσματα.

Grallatores qui &c.] Apta similitudine ostendit, animum & corpus ita inter se nexa ac jugata esse, ut alter alterius ope & adminiculo nitatur. & animum quidem comparat grallatori, quod is suppeditat, & in omnes partes corporis diffundit vim agendi: corpus grallis, quod hoc sit quasi sustentaculum quoddam animi. Huc pertinent verba Tertulliani libro de Anima. *Anima*, inquit, *movet corpus, & conatus ejus extrinsecus paret: ab illa est impingi pedes in incessum, & manus in contactum, & oculos in conspectum, & linguam in effatum, velut sigillario motu, superficiem intus agitante.*

MYSTERIA.] Mysteria illa abdita, & seclusa sacra a cognitione vulgi, desiisse, successisseque in eorum locum fraudem, malitiam, fictas artes & insidias: quarum ita plena esse omnia, ut prope nihil veri, simplicis sincerique in communi hominum vita versetur.

Prisca horrida.] Cicero etiam suis temporibus oracula ubique defecisse testatur: & Celsus Epicureus nominatim oraculum Delphicum, Clarium, Dodonæum, &c. Cujus rei causam Plutarchus integro libro exquirit, sed non penetrat in mysterium illud veritatis, quod Prudentius effatur his versibus:

Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum,
Spiritus ille Dei, Deus & se corpore matris
Induit, atque hominem de virginitate creavit:
Delphica damnatis jacuerunt sortibus antra,
Non tripodas cortina tegit &c.

Æs defraudasse &c.] Turnebus restituit *Bovam*: quam putat esse vas vinarium longum, turgidum, & amplum, ad Bovæ serpentis similitudinem. Cujacius *Obbam*, genus poculi, cujus supra meminimus. alii *zonam*, aut aliud. Ego rectam arbitror *Onam*. Notat ridiculam & malitiosam imposturam cauponis seu cupedinarii, qui onam ficum luto oblevit, quod portitores callidi & urbani, quasi in fraudem portorii factum,

mulctarunt. Onæ ficus, sunt prædulces, quæ in agro Tarentino nascebantur: dictæ, quod ob præstantiam maxime ὤνιαι. Plin. lib. 15, cap. 19.

Molit & depsit.] Utrumque verbum habet obscœnum significatum. Horat. in Sermon.

——— *non alienas Permolere uxores.*

Cicero ad Pætum lib. 9, *Batuit*, inquit, *impudenter*, *depsuit multo impudentius.*

In id virgo dos &c.] Suspicor hoc dici: Eam ob rem virgo ducitur, ut, postquam in viri manum venit, insimulata flagitii aut criminis alicujus, dos ab illa auferatur. Mulier enim si quid peccasset, mulctabatur dote, quæ marito addicebatur. Cato in oratione de Dote: *Si quid perverse tetreque factum est a muliere, mulctatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Ausonius:

Sæpe in conjugiis fit noxia, si nimia est dos.

Sed fortassis legendum, *In id jurgo, dos.* Vide quæ annotavi in Satyram τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον.

Pagina 294.

Vulpinare modo.] Reddit Græcorum Ἀλωπεκίζειν, quod illis est seducere, & imponere. Aristophanes Vespis:

Οὐκ ἔστιν ἀλωπεκίζειν, οὐδ᾽ ἀμφοτέροις γίγνεσθαι φίλον.

Concursa.] Concursare, est quoquo versum cursare. Lucilius lib. 6:

Concursans velut angarius, lateque quiritans.

Nescis quid &c.] Tempus vesperum magna cura observant agricolæ, ut ex eo ventorum, serenitatis, nubili signa colligant. Ad quod respexit Virgil. lib. 1 Georg.

Denique quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes: quid cogitet humidus Auster.

Hinc in proverbii usum abiit hæc sententia, Nescis quid vesper serus vehat: quæ nos admonet, ne præsentium rerum successu temere insolescamus, cum nescii & incerti simus, quomodo

——— *diem clauso componet vesper Olympo.*

Livius lib. 55: *In secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cum quid vesper ferat, incertum sit.* Quod Varro inscribens lepidissimo libro Satyrarum, (sic enim a Gellio meruit laudari) in quo disserit de apto numero convivarum, & de ipsius

convivii habitu, jacit in eos, qui ignorant fructum conviviorum, & moderato apparatu cultuque abutuntur. Id ex eo, opinor, quod veteres Romani convivia agitabant vesperi, & ad multam noctem producebant. unde & Cœna dicitur Vesperna, & Vesperum. Plautus Rudente:

Si tu de illorum cœnaturus vesperi.

Et in milite:

Qui de vesperi vivat suo.

Nusquam autem plures.] Totum hoc censerem inducendum esse, ut glossema margini annotatum ab aliquo, qui Varronis sententiam de novenario numero convivarum voluerit confirmare ex eo, quod tantum novem ad mensam solebant accumbere: quod ipsum est præter fidem antiquitatis. nam sæpe duodecim communem mensam occupabant, etsi sordidum id habebatur. Horatius:

Sæpe tribus lectis, videas cœnare quaternos.

Suetonius in Augusto: *Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur.*

Pagina 295.

Octogesis.] Hac Satyra Varro videtur docere voluisse, nummos non tam pretio, aut numero, quam recto usu censendos ac æstimandos esse: Sicut nobilius est, inquit, Philippeum, quod asservamus & condimus in loculos, quam quod in vesicam demittimus, & consumimus. At vulgus definit, Pecuniam esse expultricem angorum, curarumque, & pro oraculo habet illud:

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς.
Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο μηδὲ κτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατέει.

Id quod suspicor hic ab aliquo nummario nebulone dici. unde titulus Ochtogæsis, vel Ὀχθόγαισις, anxietatis expulsio.

Seque opificio.] Hæc ita recitat Nonius in verbo Clepere. quorum is forte sensus est: Postquam avaritia cœpit trahere & rapere; tum labores & honesta exercitia cessarunt, vigueruntque socordia atque desidia. Verumtamen non displicet mihi lectio, quæ est apud eundem in voce Probiter: *Seque opifice non probiter strepere.* quod interpretor, opere faciundo parum gnaviter se exercere. Sic autem dixit Strepere se, quemadmodum Contendere se, Erumpere se, aliaque id genus veteres dixerunt.

Addamus in bulgam.] Bulga est folliculus scorteus, in quo feruntur nummi, aut cibaria. Sed & pro ventre accipitur; ut apud Lucilium:

Ita ut quisque nostrûm e bulga est matris in lucem editus.

Hinc Varro festive ait, Nummos addere in bulgam, pro, in loculis reponere, vel in ventrem demittere; quasi dicat, melius esse nummos edendo, quam bibendo consumere, ut Plautinus Saturio:

Nolo in vesicam quod eat, in ventrem volo.

Non hæc res.] Priscianus lib. 6 hæc verba adducit e Varronis de Numismatis. Eorum sensum puto esse: Non tam libido, quam cupiditas pecuniæ facit, ut puellæ, quæ sunt oculis pætis & integris, fiant strabæ & unoculæ. dum enim captant ab amatoribus nummos, & ad eos subinde oculos retorquent, strabæ efficiuntur ἑτερόφθαλμοι. Nam qui non inhiat pecuniam, nec angitur cupiditate habendi, *hic ingentes oculo irretorto Spectat acervos*, inquit Horatius. Vide Flexibula.

ŒDIPOTHYESTES.] Et argumentum, & tituli ratio obscura mihi: nisi est de nefario concubitu, quo infames Œdipus & Thyestes; ille materno, hic filiæ; & ex quo uterque sacræ prolis infelix parens.

Si quis melodinis.] Melodinus a melodia, ut Tibinus a tibia, Eumenidibus, nisi leg. μελῳδεῖν *sit* ὄνος λύρας.

Pagina 296.

Phonicia sum.] Est encomium mulieris psaltriæ, quæ aliis cantu præit, & cantantium se gallum gallinaceum dicit. alii putant circumscribi munus phonasci, & ea re legunt, *Phonascus adsum.*

Quam mobilem.] Videtur legendum, *lyram nobilem.*

Dicor. Porro is fuit Ennius.] Malim *bicorporis fuit Ennius*, ut sit πρόληψις insolentis dicti, se esse Pacuvium & Pompilium. Dixit autem Ennius, animam Homeri mutatam esse in pavonem κατὰ μετεμψύχωσιν Pythagoræ: deinde in ipsius corpus insinuasse. Persius:

Cor jubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Musarum Pompilius.] An est Pompilius poeta? cujus testimonio utitur lib. 6 de Ling. Lat. an Numa Pompilius rex,

qui fuit familiaris Nymphæ Ægeriæ, unius Musarum, & primus auctor carminum apud Romanos, quæ vocavit Saliaria?

Pagina 297.

Primum eam esse &c.] Sensum nullum eruo, nisi hoc dicit: Scientia psallendi est physica, quia manat a natura, & innascitur, sicut ipsa vox, basis & fundamentum ejus.

Merentis ut quietus &c.] Hujus loci sensus valde est obscurus, & ne lectio quidem satis integra: sed quantum conjectura assequi possum, videtur legendum:

Mærentis, ut quietus ac demissior probandus,
Ἀξίου ὡς ἡρωϊκὸς, Ἰωνικὸς κιναίδου.

Non omnibus personis eosdem motus vel gestus convenire, sed alios aliis accommodatos esse: velut lugentis & sordidati, submissus motus probatur: contra viri clari & florentis, magnificus ac gravis; cinædi, mollis & dissolutus. Jonicum motum vocat lascivum & effeminatum, ut Horatius lib. 2 Carm.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo.

quomodo & Comici Græci frequenter usurpant Ἰωνικὸς, pro eo, quod est ἁβρός. nimirum ab Joniis populis Asiæ, quos traditum est fuisse inertes, choreis deliciisque mancipatos.

Acerbus qui tibi &c.] An legendum: *Ac cervus*, vel, *Acer sus, qui tibi nihil mali fecit ob præclaram tuam artem figendi verutis?* An Nonius reposuit *verutis*, pro *veritus?* ob artem scilicet Musicam.

ΠΑΠΙΑΣ ΠΑΠΠΟΣ.] Arguit vulgus, quod insignem formam veræ laudis ab inani specie gloriæ nesciat discernere: tum in laudando quis sit adhibendus modus, aut quæ ratio servanda, præcipit. Eo pertinet inscriptio Papiapapæ. an Πάπιας, Πάππος? quæ sunt velut indigitamenta senum, alterum virorum proprium, alterum commune feminis, ut alibi diximus. Non desunt tamen, qui inscribant Παπίᾳ Πάππα; quod proverbii usum habet, vel cum vulgares blanditias & assentatiunculas repudiamus, quod istiusmodi ineptiæ senibus & pueris conveniant; vel cum monemus, unicuique debitum verborum honorem esse tribuendum; ut apud Homerum ab Agamemnone jubetur Menelaus blandiri copiis Græcorum:

Πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον.

Quod plerique faciunt putidiuſcule, ad promerendam gratiam pleno modio verborum honorem principibus viris deferentes.

Ante aures modo.] Non erant, inquit, capilli exquiſita vel odioſa elegantia compoſiti, ſed ante aures tantum demittebantur parvuli cincinni, intorti ex illis capillis, qui in ima parte temporum juxta aures adnaſcuntur. Hos ſuſpicor vocari *ſoboles*, a ſtolonibus ſumta metaphora, quos veteres ſolitos criſpare veriſimile eſt: quemadmodum etiam hodie plerique Germaniæ & Belgiæ populi faciunt. Sane ſtudium comandi illos notat Petronius his verbis: *Deſcendentes ab aure mea capillos meos dentata manu duxit.* Iſidorus Origg. lib. 19: *Antiæ ſunt cincinni dependentes prope auriculas; Græco vocabulo ab auribus dictæ.* Gloſſarium: *Antiæ, κόμαι διὰ τῶν κροτάφων κρεμάμεναι γυναικεῖαι.* etſi Feſtus aliter.

Pagina 298.

Quos calliblepharo naturali palpebræ &c.] Βλέφαρα Græci vocant palpebras & pilos in extremo ciliorum margine natos, quibus in videndo lucis noſtræ radii diriguntur. Hinc καλλιβλέφαρα, & malarum remedia, & formæ lenocinium in ea parte dicuntur: quæ Plinius varie ſolet vertere, nunc remedia glutinandis palpebris, nunc replicandis, nunc circumliniendis. Ex eo Varro in honeſta matrona laudat palpebras tinctas calliblepharo naturali, quaſi nativa pulchritudine, non aſcita & fucata, qua utuntur mulieres interpoles. Juvenalis:

Ille ſupercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu.

Tertullianus de Habitu muliebri: *Medicamenta ex fuco, quibus malæ colorantur, & illum ipſum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur.*

Fictum levi marmore.] Ita Nævius lib. 1 Iliados:

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Et Lucilius *pectus marmoreum* lib. 28 Satyr.

Hic corpus ſolidum invenies, hic ſtare papillas,
Pectore marmoreo.

Diffingitur purpura.] Παθητικῶς, pro diffingit, i. e. verſicolorem facit. Eſt enim Diffingere, aliam formam inducere. Horat.

Neque diffinget, infectamque reddet.

Μωμήσεταί τις μᾶλλον κ. λ.] Hoc elogium proverbio ce-

lebratum inscripserunt operibus Apollodori pictoris, ejus, qui primus umbrarum imitationem invenit. Plin. lib. 35, cap. 9.

Umbram quoque spei.] Proverbium, de spe tenui, aut nulla, ut *καπνοῦ σκιὰ*, de re vili & nihili, Sophocles Antigona:

Τὰ δ' ἄλλα καπνοῦ σκιᾶς οὐκ ἂν πριαίμην.

Pagina 299.

Qui potest laus &c.] Non potest, inquit, vera laus facile dignosci, quod multæ sunt in animis hominum quasi latebræ, & externi motus, quos ad significandam voluntatem abditam ac retrusam natura dedit, specie assimulatæ virtutis persæpe fallunt. *Furaces motus*, vocat fucatos & ascitos.

Parmeno.] Insectatur mortalium stultam temeritatem, qui cupiditatibus & ambitione præcipites, se ipsos assiduis laboribus fatigant: cum nihil sit beatius, quam rebus omnibus relictis, studiis ingenuis operam navare. E quibus humanissimam & aptissimam ad tranquillitatem vitæ curarumque levationem judicat poeticen, cujus partes multas, & varia genera recenset. Hinc inscribit nomen Parmenonis, illius cantillatoris celebrati proverbio Græco, Οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμένοντος ὗν.

Alia trabes pronis.] Ennius Medea:

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa accidisset abiegena ad terram trabes.

Ex illo Euripidis:

Μηδ' ἐν νάπαισι Πηλίου πεσεῖν ποτὲ
Τμηθεῖσα πεύκη.

Catullus:

——— *illa procul radicibus exturbata*
Prona cadit, lateque & cominus obvia frangens.

Arcyas Viscum &c.] Ἄρκυαι, casses ex denso & crasso fune, ad venationem ferarum. Viscum, rete, a tenacitate. Martial. de urso: *Implicitum visco.* Posterior vox corrupta est. alii reponunt, *sagenam*, nonnulli *fugelæ*: quibus me judicem non interpono.

Pagina 300.

E cavo fonte.] Mira echo, quæ resonans e fonte, redditur in silva. Videndus Plinius.

Pari hujus &c.] Forte, *Patri hujus*. Patri huic nascuntur pueri de musica aut numero.

In argumentis.] M. Varronis unius omnium doctissimi judicium, quod de tribus Comicis Latinis hoc loco fecit, verissimum censeri merito debet. Sed de Cæcilio nobis difficile est affirmare, quibus injuria temporum vel ipsa rerum confectrice vetustate, omnes illius fabulæ perierunt. De Terentio & Plauto ipsorum superstites comœdiæ satis indicant, quam sit alter politus, castus, in effigendis moribus, & personis quibusque accommodandis gravis; alter facilis, copiosus, varius: ut non sine ratione doctissimi veteres judicaverint, illius comœdias magna ex parte a Lælio atque Africano, viris gravissimis, expolitas, vel etiam confectas esse; hujus sermone Musas lucuturas fuisse, si Latine loqui vellent.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.] Hæc Satyra incessit philosophos, qui magna contentione & varietate opinionum inter se disceptant de ultimo fine bonorum, ad quem debent omnes actiones & consilia vitæ referri.

Neque in polvere mythico.] Significat res graves & serias tractaturum. Loquitur autem viator, qui tanquam longam viam confecturus, in hoc ait se parare viaticum copiosum, & instructum. itaque nihil muto: etsi Scaliger non male, *Polubro mythico*. nonnulli reponunt, *pulvere Libyco*; quod in plerisque Libyæ locis incolæ soliti carnes coquere in arenis, solari calore ferventibus.

Tum contremula.] An dicit, philosophiam natam & altam in Academia, quæ haud procul a litore? an Lunam significat? quæ, quod humorem terris inducit, apte dicitur aquilenta, ut a vino vinolenta, a temeto temulenta.

ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ.] De eduliis, & peregrinis ciborum generibus, quæ ganeones terra & mari conquirunt: de quibus videndi Plinius, Athenæus, Clemens Alexandrinus libr. 2 Pædagogi, & alii.

Hædus ex Ambracia.] Quis est? an animal quadrupes? quod tamen non in Ambracia, sed Media insula maximum ac pulcherrimum fuisse, auctor est Varro lib. 2 de Re rust. & Clemens lib. 2, & in agro Tiburtino, Juvenal. Sat. 11, 65:

De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hædulus, & toto grege mollior, inscius herbæ.

an piscis? qui idem κάπρος, quem in sinu Ambraciæ optimum fuisse testatur Archestratus apud Athenæum, & Ennius in Ichthyophageticis:

Mus Mitylenæ est; pecten caprusque apud Ambraciæ sinus. sic enim legendum puto in Apulejo, Apologia 1, & piscem eundem esse κάπρον & hædum Ambraciotam.

Pagina 301.

ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΩΓΗΣ.] Exagitat forticulos istos, qui cura aliqua graviore oppressi, aut adducti in extremum vitæ discrimen, sibi ipsis mortem consciscunt.

An monuce ῥώσας purus.] Fortassis legendum, μόνον ἐρώσας *purum. Devirginatus* est, qui ex ephebis excessit, cui

——— *ævo florente juventas*
Occipit, & molli vestit lanugine malas.

Contra *Purus*, investis & imberbis, ut idem Lucretius lib. 4:

Puri sæpe locum propter,

pro pueri.

Quemnam te esse dicam?] Ennius in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

Lacus sanguinis.] Ita dixit venas, in quibus sanguis fervet.

Si ob eam rem gangræna non fit.] Al. *mox fit.* Ob eam rem, id est, digitum. Locutio Varroni familiaris, cujus exempla permulta sunt in libris de Re rustica. Quamquam in vulgatis libris est — *non fit;* id est, ob digitum præcisum. non male.

Quia — Prusiades.] Prusiades Prusias, ut Scipiades Scipio. Lucilius:

Cornelius Publius noster
Scipiades dicto, tempusque intorquet in ipsum.

Idem. lib. 11:

Scipiadæ magno improbus objiciebat Asellus.

Pagina 302.

ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ.] Fulmen, telum Jovis, ad quod expavescebant misellî, & ignari rerum cælestium.

Cognitio enim tonitrus fulget &c.] Legendum, *Cognito enim tonitru fulget, & post tonitrum fulgura a* &c.

Majores solitos &c.] Hunc morem alludit Plautus Sticho:

Decumam partem ex voto Herculi polluceam.

id verbum sacrificale, Diis reddentium libamenta. Cato de Re rustica: *Jovi dapali culignam vini, quatum vis, polluceto.*

PLUTORINE.] Charisius unus meminit lib. 1; sed libri

corrupte referunt *Plautorino.* ῥινὴ, est lima, vel instrumentum auro fundendo aptum. Vide Cosmotorine.

Scriptulum.] Suspicor huc pertinere illud, quod posuimus inter incerta Satyrar. ex Arnobio, *Ubi denique Apollo* &c. p. 317.

PRANSUS PARATUS.] Hoc proverbium unum omnium elegantissimum Varro inscribit Satyræ, in qua monet, paratum ad omnem casum & semper intentum esse hominem oportere, quo constare in omnibus actionibus vitæ possit sibimetipsi, nec in ullo officio claudicare. Quod maxime quidem convenire principibus, & rempublicam gerentibus præcipit Flexibulis. *Quare*, inquit, *o Marce*, *pransum ac paratum esse hoc munere oportet.* Idem adscribimus nos emblemati nostro, cujus pictura miles armatus, seposita bulga, in patenti campo se hosti offerens. Est enim tralatum a militibus, qui pransi & curatis corporibus, expediti ac parati ducebantur ad pugnam; quia, ut Ulysses monet Græcos Il. τ. v. 167 sqq.

Ὃς δὲ κ' ἀνὴρ οἴνοιο κορεσσάμενος καὶ ἐδωδῆς,
Ἀνδράσι δυσμενέεσσι πανημέριος πολεμίζει,
Θαρσαλέον νύ οἱ ἦτορ ἐνὶ φρεσὶν, οὐδέ τι γυῖα
Πρὶν κάμνει, πρὶν πάντας ἐρωῆσαι πολέμοιο.

Cat. lib. 5 Originum: *Exercitum suum pransum paratum, cohortatum eduxit foras, atque instruxit;* quem locum politissimus Lipsius primus observavit. Porro diversum ab hoc, & contrarium sensum, habet Pransus potus: quo notatur homo dissolutus, & temere negligenterque res suas agens. nihil enim serium navare, aut efficere potest is, qui multo cibo & potione se complet. Cic. pro Milone: *Adde inscitiam pransi poti oscitantis ducis.* Plaut. Menæch.

Prandi ac potavi, scortum accubui.

Martial.

Prandeo, poto, ludo.

Nitens humu.] Imitatus Virgil. lib. 2 Æneid.

Pressit humu nitens.

ubi Servius: *Incedens per humum, & est adverbium.*

PSEUDOLUS APOLLO.] Titulus Græcus est in omnibus libris veteribus, *περὶ Θεῶν ἀπαντήσεως*, de occursu, vel exceptione Deorum. Sed an religionem Deorum Varro queritur neglectam? cum homines improbi Deos quasi servos excipiunt, & ad omnia, quæ volunt & affectant, producunt. an suggillat ipsos Deos? quos constat certis hominibus ad libidinem suam designatis, mutata forma occurrisse, & quo

liberius flagitiis suis indulgerent, servisse etiam mercenariam servitutem: sicut Apollo flagrans amore Admeti regis, ejus armenta pavit, nec agnitus fuit Deus.

Quod in ejus Dei &c.] Quem Deum, aut quod oppidum significet, non intelligo.

Pagina 303.

Aut septem &c.] Vult parem chorum, nec imparem numerum admittit. itaque legendum puto, *haud septem sinuero.*

PSEUDONEA.] Prisciani omnes libri ita habent, auferendi casu. ex quo forte restituendus titulus *Pseudoneus*, Ψευδόνεως, ut hac Satyra templorum cultum vanum, & inutilem magnificentiam notasse putandus sit: quod etiam fecit Arnobius lib. 6 Adversus gentes.

Per æviternam.] Varro lib. 5 de Ling. Lat. *Ævum ab ætate omnium annorum: hinc æviternum, quod factum est æternum. Hinc Poetæ, Æterna templi cæli.* Idem Dolio: *Mundus domus est maxima homuli.*

QUINQUATRIA.] Hac Satyra insectatus est medicos, & omnem ipsorum artem illusit, velut sordidam, abjectam, & vix libero dignam. nimirum medici olim ipsimet manibus suis venas incidebant, medicamenta præbebant, emplastra, collyria admovebant, eademque omnia per se curabant, ad quæ aliena nunc opera utuntur. Sed titulus est obscurus & corruptus: qui mihi videtur non incommode posse restitui, observata veteri ratione scribendi, qua librarii pro litera C, scribebant qu; cujus rei ignoratio Varroni sæpe vitium attulit. Quid si igitur hic reponamus *Cyniciatri*, κυνικίατροι? quo nomine apte dicuntur medici chirurgi, quasi canini & mordaces: quod secando, vellendo, urendoque assidue corpora affecta lacerant. nisi forte, ut Œdipothyestes, ita Cyniciatri, Cynici & medici, quos inter se componit: ut Herophilum, medicorum principem, cum Diogene Cynico contendisse ex fragmentis apparet.

Qui Tarentinum.] Heraclides Tarentinus, celebris auctor medicinæ: e cujus libris multa in suum opus Naturalis historiæ Plinius transtulit. Laertio dicitur ἰατρὸς ἐμπειρικός. Eum Varro hic confert cum Heraclide Pontico, philosopho nobili. Sic enim accipio verbum Contendere: etsi Nonius aliter.

Hic bipensiles forcipes &c.] Hæc connumerat inter medici instrumenta, ut & Lucil. lib. 19;

Scalprorum forcipumque millia viginti.
Et paulo post: *Qui vis forcipibus dentes vellere.* Inter quæ Paullus J. C. etiam ponit collyria, emplastra, ferramenta: quia olim, ut dixi, medici iidem chirurgi. Gellius lib. 12: *Cum vulnera ejus a medicis exsecabantur, ridere solitus fuit.* Lampridius in Commodo: *Imitatus est & medicum, ut sanguinem mitteret scalpris feralibus.*

Nempe tuo.] An legendum, *nempe duo?* ut consequar illa duo scilicet, ut bibam amaras & insuaves potiones, & vires corporis deminuam. Sed de absynthio aliter Plinius lib. 27: *Latinorum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victorque absynthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorifice arbitratis majoribus.*

Cape hanc caducam.] Præbet ægroto vinum & quidem dilutum, & mixtum aqua fontana. *Caducam Liberi dapem*, ut alibi, *Libamenta legens caduca victus.*

Nido potili.] Nidus potilis, poetice dicitur poculum, quasi mansiuncula & loculamentum potus.

An hoc præstat.] An hoc te jactas, medice, inquit, quod e ventre hydropici aquam emittis? Sed hac re multum te præstat aquilex, qui arte elicit aquam e scaturiginibus, id est, ὑδροσκόπος, vel, τὰ ὑδραγώγια ἐργαζόμενος, ut exponit auctor Glossarii. in qua significatione hoc verbo utuntur Plinius & Callistratus Ict. Quamquam Varroni fortassis, ut Scaligero videtur, Tuscus aquilex dicitur is, qui sacrificiorum & rei divinæ procuratione, quarum rerum periti Tusci erant, aquas pluvias eliciebat. Festus: *Aquilicium dicitur, cum aqua pluvialis remediis quibusdam elicitur* &c.

Tu Phædi contra.] Notatur medicus sordidus & egenus. Porro Nonius observat, Varronem hic masculino genere dixisse Turdum: quæ vox cum hoc toto fragmento non inveniatur, Lipsius tentavit eam reponere, verbis paululum trajectis: *Ejus prius turdum quam alvum subducere malis.* hac sententia: Cum vides ægrotum eburneo lecto & purpureo toro jacentem, insolens tanti apparatus, nihil audes contra illius sententiam dicere, & homo famelicus mavis turdum, quem appositum vides, furtim & clam auferre, quam alvum ejus subducere ac mitigare. Mihi videtur Nonius hic errasse, ut alias sæpe, scripsisseque Varronem, *Ejus prius alphum, quam tylen subducere malis*; id est, Potius cupis arte medica vitiliginem tollere e corpore hujus divitis ægroti, quam manibus levare, vel auferre operosa & splendida illa stragula, quibus instra-

tum vides. Sed est in libris veteribus, *tympen.* unde suspicor, in Nonio leg. *Tumbi* masc. generis; & *tympen subducere.* facete lectum, in quo, velut in sepulcro, compositus jacet dives ægrotus, vocat tympen. Et eam esse veram lectionem, ausim præstare.

Pagina 304.

SARDI VENALES.] Hujus proverbii usus, ubi magna frequentia sordidorum hominum, quorum ars & opera venum it: ut sunt in aulis principum satellitum agmina, in tribunalibus greges rabularum, in funeribus atratorum catervæ. Cic. ad Fabium Gallum: *Habes Sardos venales, alium alio nequiorem.* Origo ex eo, quod Tiber. Gracchus Cos. cum Sardiniam Corsicamque subegisset, nihil prædæ inde abduxerit, præter mancipiorum vilissimam multitudinem, quorum venditio in multos dies contemtim protracta. Vid. Plutarchus in probl. Festus lib. 17, & Libellus de Origine principibusque gentis Romanæ, cujus auctorem esse Q. Asconium Pædianum, mihi quidem non est dubium.

Te Anna perenna &c.] Ita hos versus emendandos censeo apud Gellium lib. 13, cap. 21. Anna Perenna colebatur ad initium anni, id est, Idib. Mart. quo annare, perennareque commode liceret, auctore Macrobio. Ovid. lib. 3 Fastor.

Nec mihi parva fides, annos hinc esse priores:
Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.

Et:

Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,
Non procul a ripis advena Tybri tuis.

Panda appellata est a pandendo, quod Tito Tatio, Capitolinum ut caperet collem, viam pandere atque aperire permissum fuerit, ut refert Arnob. lib. 4. Varro lib. 1 de Vita populi Rom. eandem putat cum Cerere, dictamque a pane dando, quod qui ope indigerent, & ad asylum Cereris confugissent, panis daretur.

Λατὰ, Pales.] Λατὼ, Dorice pro Λητὼ, Latona, Apollinis & Dianæ mater. Pales, Dea pastorum & pecoris, cujus festa Palilia, vel Parilia, XX Kal. Majas. Ovidius lib. 4 Fastor.

Palilia poscor.
Non poscor frustra, si favet alma Pales.

Neriones.] Quæ & Nerio & Neria, conjux Martis: de qua multa Gellius loco illo, quem laudavimus.

Lucuns, nihil.] Lucuns genus panificii melliti commemorat Varro lib. 2 Peripli. Festus vocat Lucunter: Græcis est λευκαντὴρ, ab aspersione farinæ, quæ alba est. Hinc Lucunculus Apulejo lib. 10 de Asino aureo: *Panes, crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura scitamenta mellita.* Tertull. de Spectaculis: *Stillicidia mellis de lucunculo venenato.*

Eam suppetias.] Ire suppetias, ut Oppius lib. 5 de Bello Afric. *Nuntiabantur auxilia magna, equitatusque oppidanis suppetias venire.* &, *Oppidisque suppetias profectus est.*

Nec res, nec ratio.] Significat, nullam esse consolationem, nullum auxilium. Terent. in Heaut. jungit rem & consilium:

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

Similiter Plautus Pseudolo:

Juvabo aut re, aut opera, aut consilio bono.

Sallustius Catilina: *Neque res, neque spes bona ulla.*

Dissociaque omnia &c.] Totum hoc sumsit a Lucilio lib. 29 Satyr. ubi Nefantia pro nefandis posuit.

Hoc dico compendiaria.] Ellipsis, pro Compendiaria via. Seneca ad Lucilium: *Hanc itaque compendiariam excogitavit:* &, *Ad maximas te divitias compendiaria ducam.*

SERRANUS.] Comitiorum ratio severa & integra, temporibus majorum,

Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva
Tradidit, eque suo dictator venit aratro,

ait Manilius: postea corruptis moribus, populus nullo delectu, nullo judicio usus in mandandis magistratibus. ita fæx hominum irrupit in curiam: quod hæc Satyra notat.

In anni tetrachordio.] Eleganter & apte. nam tetrachordium invenisse traditur Mercurius ex varietate quatuor anni temporum, ut scribit Macrobius lib. 1 Saturnal.

Sculponeatum bigas &c.] Sculponeæ calceamenta sunt rustica Catoni cap. 59, ubi præcipit, Sculponeas bonas alternis annis dari oportere familiæ rusticanæ. Fulgentius interpretatur, cestus plumbo ligatos, Casina Plauti illo versu, *Quid quæso potius quam sculponeas?* hinc Sculponeatus, calceatus sculponeis. *Bigæ cornutæ*, sunt boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.

Arivo Deo.] Ita vocat, opinor, Triptolemum, qui in Attica regione usum agriculturæ primus invenit, & quo mortales edoceret, alatis serpentibus, quibus tanquam curru ute-

batur, totum terrarum orbem peragravit. Valerius Flaccus lib. 1 Argonaut.

——— curru ut sævos frenasse dracones
Creditus, ignaras Cereris qui vomere terras
Induit, & flava quercum damnavit arista.

Arivus, forte ab arando.

Pelum cedere.] Ita libri veteres. optime. notat sordes consulis, qui, factus de figulo, alteri cedit figulinam; quod omen ille accipit, quasi ex eodem luto idem possit exire. Πηλὸς, pelus, lutum, argilla; unde πηλογόνοι a Callimacho dicuntur Gigantes, quasi e luto, seu terra, prognati.

Pagina 305.

Noster Atticus, rivalis &c.] Legendum, *Noster antiquus, ruralis homo;* ut Gerontodidascalo, *Priscus homo, ac rusticus Romanus.*

Cum dixisset Vitulus.] Fuit cognomen Pomponiorum; ut Taurus Statiliorum, Capra Anniorum, auctore Varrone lib. 2 de Re rust. etiam Voconiorum & Octaviorum, ut ex antiquis inscriptionibus liquet.

Irrupit se.] Ita Attius Epigono: *Ita imperitus stupiditate erumpit se.* Varro Marcipore: *Ventique frigido se ab axe eruperant.* Gellius lib. 15: *In fugam se prorupit.*

Rostrum in protrudendum cesserent.] Videtur legendum, *Rostrum intro trudendum cesserint.*

SESQUIULYSSES.] Hunc titulum, ut magnificum, notat Plin. in præfatione librorum Nat. hist. Videlicet Homerus fingit Ulyssem in mari decem annos solidos jactari: Varro suum, quem inducit, pares labores & errores subire in mari; hoc amplius hærere & errare in diverticulis philosophiæ. Itaque Sesquiulysses accipitur pro callidissimo & prudentissimo.

Suspendit Laribus &c.] Solebant in compitis suspendere pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in honorem Deûm Larium, ut vivis parcerent, ut essent istis pilis & simulacris contenti. Hinc Varro vocat molles pilas, quas fingit in navi suspendi Laribus marinis; de quibus meminit Livius lib. 40, referens, illis ædem vovisse Lucium Æmilium Regillum in bello contra Antiochum regem prœlio navali, quæ XL post annis dicata fuerit. Ne quid tamen dissimulem, est in antiquis libris *marinas*, in est, pilas in mari confectas, aut suspensas.

Reticula ac strophia.] Reticulum hic non est tegmen capitis muliebre, ut Nonius accipit; sed rete lineum, quod delicatuli implebant rosis aut floribus. & Strophia sunt textæ fasciolæ, e quibus fiebant coronæ, auctore Festo. Lares autem solitos ornari floridis coronis, notissimum est.

Hic enim omnia erat.] Omnia esse, proverbii formam habet, ut apud Græcos τὰ πάντα εἶναι. Æschylus:

Ζεύς ἐστιν αἰθὴρ, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανὸς,
Ζεύς τοι τὰ πάντα.

Demosthenes: Πᾶν ἐκεῖνος ἐν αὐτοῖς. Laertius lib. 4 e Pammetro:

Ὁ πάντα πάντη Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγώς.

Liv. lib. 50: *Demetrius eis unus omnia est.* Lucanus lib. 1: *Omnia Cæsar erat.* Martial. lib. 5:

Hermes omnia solus, & rex unus.

Pagina 306.

Veste pulla candidi.] Vestis pulla hic non est atra & lugubris; sed non alba, non pura, qualis erat toga prætexta puerorum & epheborum, circumdata purpura. nam toga virilis pura, candida erat, sine ulla purpura. Catullus ad Mallium:

Tempore, quo primum vestis mihi tradita pura est.

Papinius lib. 5 Silvar.

Nec saltem teneris ostrum juvenile lacertis
Exuit, albentique humeros induxit amictu.

Amictus pascunt pectore.] Pectori amictum adstringunt & apprimunt, exponit Turnebus. Ego arbitror, Pascendi verbo nova quadam ratione, & præter vulgatam consuetudinem, Varronem hic abuti pro fovere & servare: quomodo fere in sacris hoc ipsum verbum usurpabant, præcone acclamante, *Pascito linguam*, id est, coerceto & teneto. Hoc enim dicit: Ephebi amictus submissos modeste fovent animo, cujus opera illos componunt & parant; suntque in veste non pura moribus candidi. Quod institutum, præclarum sane, utinam servarent hodie nonnulli, qui vestimentis profitentur innocentiam & humilitatem, sed non pascunt amictus pectore: in quo

Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet sedem.

Ipsum audivi.] Cyclopem, quem Ulysses vino decepit.

Vino invitari &c.] Ita Plautus Rudente:

Neptunus magnis poculis hac nocte eum invitavit.

Salluſt. lib. 4 Hiſtoriarum: *Cum ſe cibo vinoque læti invitarent.*

Adverſi venti ceciderunt.] Dicuntur venti cadere. Horat. lib. 1 Carmin.

Concidunt venti, fugiuntque nubes.

Liv. lib. 46: *Ubi primum aquilones cecidere.*

Mare volvere.] Liv. lib. 47: *Circumagente ſe vento, fluctibus dubiis volvi cœptum eſt mare.*

Album canem.] Vertit Homeri κύνα ἀργόν: de quo inter grammaticos magna diſſenſio eſt. Album vero Nonius interpretatur, mitem & placidum.

Pileum ideo non.] Priſci Græci nulla capitis operimenta habebant: tantum velabant caput pallio contra ventum, ſolem, pluviam. Indicat Homerus, qui nec pilei, nec cauſiæ uſquam meminit: & cum Laerti ruſticanti tribuit αἰγέην κυνέην κεφαλῆ, & Ulyſſi mendico κυνέην, intelligit pellitum munimentum capitis, loco galeæ. Varro ait, Diogenis Cynici habitum cultumque veſtium alium fuiſſe, quam Ulyſſis: illius pallium laxum ac demiſſum, & tegendo corpori, & velando capiti; hujus tunica brevis & arcta ſolum corporis operimentum, nec aptum capitis obnuptui. Ita hunc fuiſſe capite aperto, quia pileo carebat: a quo etiam pictura ejus ſine pileo viſebatur, donec Nicomachus pileum addidit, auctore Plinio lib. 30. Quam picturam Varro fortaſſis hic ita interpretatur, ut Diogenes palliatus ſignificet Sapientem, Ulyſſes tunicatus, & ſine pileo, Sapientiæ ſtudioſum. Sed in ſcena Ulyſſes palliatus ſemper inducebatur, ſive quod Ithacæ incolæ pallio amiciebantur, ſive quod inſaniam ſimulans, eo ſe texerit.

Unam enim viam &c.] Zeno princeps Stoicorum voluit, ſola virtute vitam beatam perfici: Carneades ea bona, quæ ſunt in corpore, tanquam virtutis inſtrumenta adjunxit. De his ſententiis loquitur hic Varro; cujus verba perſcripſi, quomodo recitantur a Nonio. Verumtamen libens aſſentior eruditiſſimis viris Juſto Lipſio, & Joſepho Scaligero, quibus videtur, Nonium erraſſe, reponendumque verbum Deſabulare, quod eſt ſabulo ſternere.

Pagina 307.

Horridus miles.] Eſt ab Ennio Annal. 8:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ganeum accenſum.] Ita calidum lupanar, fervens ſtupris, dixit Juvenalis:

Intravit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque suam.

Jugere volitans.] Prognosticon imbris. Festus: *Jugere dicuntur milvi, cum vocem emittunt.*

SEXAGESIS.] Hac Satyra inducitur senex quidam, qui, cum se longo itineri commisisset, in via somno oppressus, continuos quinquaginta annos obdormivit, inde experrectus concessit Romam, ubi reperit, antiquis & moribus & viris, quibus stare quondam respublica solebat, nihil esse loci. Ergo quod senex ille multa queritur de contemtu sexagenariorum, ab eo titulus Sexagesis.

Adest fax &c.] Vetus poeta apud Ciceronem lib. 1 de Divinat.

Adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio.

Pagina 308.

Quam Socrates calvum &c.] Quis vero iste Socrates ut glaber & depilis laudatur? Censeo emendandum, *τὸ κρὰς est calvum.* Cum essem, inquit, tam lævis & sine pilis, quam caput est calvum; factus sum totus setosus, & infestis undique horrens aculeis, ut ericius seu echinus. de quo vide Aristotelem, Plinium, & alios.

Dedisses æquimenti.] Nonius hoc nomen scribit cum diphthongo. inepte. Deducitur enim a verbo Equire, significatque mercedem, quæ pro equi & aliarum quadrupedum admissura solvitur, ut recte Turnebus observavit.

Reum ducebat esse κοινὸν] Hoc dicit: Judex avarus & inhians bona rei, quasi prædam, judicabat, illum esse publici juris & mancipii. Videtur autem respicere ad proverbium Græcorum, Κοινὸς ὁ Ἑρμῆς· quo significatur, decere communes utilitates in medium afferre.

Δὸς καὶ λάβε.] Est proverbium Græcorum, natum a negotiatoribus, quorum commercia ubique constant vicissitudine dandi & accipiendi. Plato in Axiocho tribuit Epicharmo comico; cujus versiculum hunc ait Prodico sophistæ semper in ore fuisse:

Ἡ δὲ χεὶρ τὴν χεῖρα νίζει, δός τι καὶ λάβε τι.

Varro concinne jacit, hoc unum fervere in judiciis; notans eo judices leves & iniquos, qui non judicant ex præscripto juris & legum, sed corrupti muneribus, judiciorum religionem, quasi mercem, vendunt. De quibus scite Petronius:

Ergo judicium nihil est nisi publica merces,
Atque eques in causa, qui sedet, emta probat.

Carnales arripiunt.] Al. *Casnares* —. Casnar Oscorum lingua significat senem. Varro lib. 5 de Ling. Lat. Fest. lib. 3.

De ponte in Tiberim.] Hinc proverbium, Sexagenarios de ponte dejicere. de quo multa Ovid. lib. 5 Fast. & Nonius Marcell. Cic. pro Sex. Roscio: *Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem LX de ponte in Tiberim dejecerit.*

Pagina 309.

Hui muli.] Ita Scaliger. recte. Homines stupidos per contumeliam vocabant mulos & asinos. Catull.

Mule nihil sentis.

Terentius Eunucho:

Flabellum tenere te asinum tantum.

Tollit nisi veneno.] Ludit in ambigua notione verbi Tollere, quod & erigo significat, & occido. Filius, inquit, non tollit patrem, nisi veneno, id est, non allevat, sed enecat. Similis ambiguitas verbi Sustollo, qua luserunt in Neronem illud:

Quis neget Æneæ magni de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem: sustulit ille patrem.

Et αἴρω apud Homer.

SYNISTOR.] Notat curiosos astrologos, qui cæli plagas, & mundi fata, atque secreta rimantur, nec, quod ante pedes est, vident.

SYNEPHEBUS.] Inscribitur Satyra, quæ damnat consociationes infidas & instabiles, quales fere sunt inter dominos & servos: ideo quod inter eos, qui una adolescunt, plerumque exsistunt istiusmodi coitiones consensionesque, nec sinceræ, nec diuturnæ. nimirum in illis morum studiorumque similitudo gignit quandam benevolentiæ vinctionem, quæ mox, confirmatis & ingeniis & ætatibus, facile dissolvitur. Sed & Cæcilius comicus Synephebum dedit.

Hodie si possumus.] Accipio Saturnalia, optimum dierum, ut vocat Catullus. Primum, quia is dies servorum, in quos hæc Satyra; deinde quia dicatus publicæ privatæque lætitiæ, quo solemne munera mittere ultro citro, vacare ludis & spectaculis, ad summam sine curis vivere, & unum curare genium. Quod ergo dicitur hoc die populo deberi, intelligo ludos, fabulas, aut alia spectacula publica.

Pagina 310.

Hic narium seplasiæ &c.] De Seplasiis dixi jam ante 'Ανδρωπουργία. *Hedycus Neapolis*, est, opinor, unguentaria vel negotiatio, vel confectio, qua celebris & eximia Neapolis. Plinius lib. 13, cap. 1, refert tres civitates arte conficiendorum unguentorum, quæ Græca voce dicuntur hedysmata, laudem meruisse, Capuam, Neapolim & Prænestem.

Cum octo medicarios &c.] Corruptus locus, cujus emendationem certam non invenio. quid tamen mihi in mentem veniat leviter suspicari, non celabo lectorem. Putarim leg. *Cum octo pedicarios honestos, aut HS. semis dare possis, mittet.* hoc sensu: Dominus te manumittet, cum possis illi dare octo pathicos cinædos, seu meritorios formosos, aut sestertium semis, quod satis ad impetrandam libertatem, quam liberales domini vel libella dabant. Vide quæ dixi in locum illum Γνῶθι σεαυτὸν, *Ad me deca adolescentem.*

Crede mihi, plures &c.] Notat infidelitatem servorum in dominos, celebratam vulgari illo proverbio, Quot servi, tot hostes. Multos dominos, inquit, servi occiderunt: at canes dominos peremisse non sciretur, si Actæon cavisset, & ipse prius suos canes necasset.

Non nugas saltatoribus.] Nugas monoptoton & commune trium generum, pro nugax, dixisse veteres, Charisius & Priscianus tradunt. Idem hoc Varronis loco reponendum testantur libri veteres.

TANAQUIL.] Uxor Tarquinii Prisci, quæ, ubi Romam venit, appellata fuit Caja Cæcilia, & eam probitatis atque industriæ laudem consecuta, ut in nuptiarum solemnibus fuerit observatum, nomen Cajæ boni ominis causa a nubentibus frequentari. Hinc titulus Satyræ Varronis, in qua honestæ matris familias virtutes & officia persequitur. Videndi Festus, Plin. lib. 8, cap. 48, Plutarchus in Problemat.

ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΟΥ.] Est de structura ædium, in qua homines lautos queritur sumtu & magnificentia modum excedere. De Menippo Cynico ea, quæ pertinent ad rationem inscriptionis, pete ex Icaromenippo Luciani.

Ubi lubet ire &c.] Verba Plauti Menæchmis:

Prandium, ut jussisti, hic curatum: ubi lubet, ire accubitum licet.

Sussilimus.] Antique, ut apud Plautum quoque scriptum observavimus, cum alibi, tum illo versu in Curculione:

Suffilite obsecro, & mittite istanc foras.

In lectis quondam.] Fortasse legendum, *in lecti spondam;* ut dicat, Cynicum præbitorem in convivio apposuisse putidas uvas, cum domini lautiores soliti præbere uvas optimas & lectissimas, quas in carnario, aut in horreis suspensas asservabant. de quo ad lib. 1 de Re rust. diximus.

Ἦ ἀπάντησις. *Edones* &c.] Libri veteres, e quibus legerim, ἢ ἀπαντήσει *edones?* An coeunt, inquit, edones Romam in hoc, ut turba fiat carior annona? Sed tantum est hic helluonum, ut turdum aut ficedulam, nisi volantem, nemo videat.

Pagina 311.

Intendat annonam.] Al. *Incendat.* Incendere annonam, ut lib. 3 de Re rust. Excandefacere, Incendere. quod postremum etiam Plin. lib. 33. Flagellare, Vexare annonam, Ulpianus ad edictum.

Ut ait Plautus, penitissumæ.] Plautus in Persa:

Furtivam adductam ex Arabia penitissuma.

In terræ pila.] Pilam terræ dixit lib. 5 de Ling. Lat. nam terra rotunda in modum pilæ. Ennius:

——— *pilam vix sol mediam complere.*

Loquitur autem de Menippo Cynico: cujus nomen hic forte reponendum: *Menippus ille nobilis quondam canes.*

Romam ipsam in Narcosi &c.] Obscurus locus, cujus sensum nullum extrico; nisi si forte dicit, Romam ipsam calumniarentur torpere, qui judicant vacuum & otiosum tempus illud, quod nundinas intercedit. *Internundinum*, intervallum nundinarum; ut Intermenstruum, mensium; Interregnum, regni.

Περὶ ἔχοντος ταριχείας. *mihi* &c.] Ita habent libri antiqui, quos varii varie interpolant. Emendarim: Περὶ ἔχοντος τὰ τειχία μύχου. elegans periphrasis tectorii conclavis, cujus facies, inquit, est implexa & distincta parvis insititiis tessulis, tum pictura orbis terræ exornata. sic enim legendum, *radio pingens*, pro *adeo cingens*, ut Virgil.

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Sed quæ necessitas &c.] Quæ necessitas, inquit, te cogit media domo in pavimento aquam effundere, cum sint in culina urnarium & confluvium, loca aquarum effusionibus facta, & destinata? An quia vasa habes pertusa, & plumbum non habes, quod est committendis fictilibus vasis fractis. Juvenalis de dolio confracto, domo Diogenis:

——— *eadem plumbo commissa manebit.*

Sed Lipsius reponit *polubrum*, quod est genus vasis lavandis manibus.

In pavimento non &c.] Turnebus inducit negationem. non recte. hic enim sensus: Non audes in pavimento facere lacunam, in quam aquarum effusiones deriventur, at in molli, & quasi investita humo calceos elixas: quo nihil potest esse ab elegantia & urbanitate magis alienum.

Pagina 312.

Aut cryptis, ubi.] Videtur legendum, *Ut in cryptis, ubi.*

Publica nocte te &c.] Emendo: *Nostete cavernas, quas*, Nostetis a Græco verbo νοστέω, quod significat redeo, eo, spatior, & publica nostetis, est publicum ambulacrum, ut Plinius & Festus vocant. quod genus hodieque habent civitates mercatu frequenti celebres.

Hæc Numa Pompilius.] Numa Pompilius rex leges tulit de ritibus sacrorum, in quibus etiam, non modo in victu communi, parsimoniam observari voluit. Earum legum capita aliquot exstant apud Plinium, ad quæ Varro hic respicit: DIS EX VITE NISI SARPTA NEI LIBANTO. VINO ROGOM NEI RESPARGITO. PISCEIS QUEI SQUAMOSEI NON SIENT NEI POLLUCETO. SQUAMOSOS OMNEIS PRÆTER SCARUM POLLUCETO.

Ut hirundines figulis.] Legendum puto, *tigillis.* Tibullus lib. 2:

Illi compositis primum docuere tigillis
Exiguam viridi fronde operire domum.

Petronius:

Est paries circa, palea satiatus inani,
Fortuitoque luto, clavos numerabat agrestes.

Quam fullo ululam.] Hujus dicti rationem sane probabilem affert Turnebus lib. 29 Advers. ceterum est in antiquis libris *ulula*: quod ipsum suspicionem mihi facit, legendum esse, *aulam ulula.* Ollarum strepitus omne genus avium terret: unde Athenienses ad fugandas ululas, quarum ibi molesta multitudo, solebant ollas in tectis disponere. Aristophanes in Avibus:

Ὅτι μέν τε δεῖ μάχεσθαι, λαμβάνειν τε τῶν χυτρῶν.
Τί δὲ χύτρα νῷν ὠφελήσει; γλαὺξ μὲν οὐ πρόσεισι νῷιν.

Hoc est: *Pugnare oportet, & capere ollas. quid autem profuerit olla? Noctua non accedet ad nos.*

Περὶ φιλοφθονίας.] Libri vulgati hæc attexunt inscriptioni: quos sequatur, qui volet. nam mihi hic tenebræ sunt, nisi forte totus locus ita legendus: Περὶ φιλοπονίας *natis, quos Menippe hæresis nutricata est, tutores do,*

Qui rem Romanam Latiumque augescere voltis.

Quod postremum est carmen Ennii, cujus lib. 1 Annalium fuit

Audire est operæ pretium, procedere recte,
Qui rem Romanam Latiumque augescere voltis.

quorum versum primum usurpat etiam Horatius Sermon. lib. 1 Sat. 2. *Menippe hæresis*, ut in Modio *Delphice columna*.

Pagina 313.

Repente vado &c.] Dicit Adonidem puerum, delicias Veneris, dum celeri & festinante gressu insequitur aprum, illius ferali dente necatum. an igitur legendum, *repente fato?* id est, subito & improviso; ut Lucretius:

——*repenti fulminis ictu.*

& Turpilius:

Ejus aspectus repens cor torporavit.

an illud *vado* est a Græco βάθος?

Quod si quis undecimo &c.] Gellius ita explicat, *Pari eodemque jure esse in decimo mense natos, & in undecimo.* Alciatus lib. 1 Parergon censet, testatorem his verbis non agnoscere pro suo partum undecim mensium, sed eodem loco habere cum eo, quem exheredem supra scripsit. Quæ interpretatio mihi placet magis, quam Gelliana. nam partum undecim mensium Aristoteles solus recepit, ceteri universi improbarunt, auctore Censorino de Die natali. Ut mirum sit, Hadrianum Imperatorem scripsisse, id decretum a se factum ex veterum philosophorum & medicorum sententia, quo pronuntiavit, in undecimo quoque mense partum edi posse.

ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ.] Hoc proverbio significatur, inesse in liberis paternam effigiem, tam animi indole, quam corporis lineamentis evidenter expressam; quod occulta quadam virtute seminis natura efficit, non in homine tantum, sed in omnibus iis, quæ oriuntur, juxta illud Horatii:

Fortes creantur fortibus & bonis;
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus.

etsi Hesiodus censet, hominibus justis a Deo tribui inter cetera dona,

Τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσι.

Basilius in Epistola ad Libanium: Εἰ δὲ ἐμός ἐστι παῖς, τοῦ πατρός ἐστι τὸ παιδίον.

Assanos multos.] Lego, *Annos multos.*

Foras betere jussit.] Est ex antiqua formula divortii, ad quam alludit Cicero Philippica 2. *Mimam illam suam*, inquit, *res suas sibi habere jussit.* ex XII Tab. *claves ademit, exegit.* Plautus Trinummo:

Apage sis Amor, tuas res tibi habe.

Titinnius Geminis:

At aliquis vestrorum nuntiet
Geminæ, ut res suas procuret, ædibus facessat.

Pacuvius Teucro:

Te repudio, nec recipio. mature, dico, facesse.

Intelligit autem Varro, ni fallor, divortium Spurii Carvilii, qui Romæ primus uxorem sterilitatis causa dimisit. de quo videndi Gellius, Valerius, Plutarchus, & alii.

Pagina 314.

Quare si Dia gens.] Al. *Quare si id ingens.* Melius, *dia gens*, vel *dium genus*, id est, inclitum & divinum. Ennius Ilia, *dia nepos.* Virgil.

——— *decus sibi dia Camilla.*

Teneo Μακράν.] Al. *Teneo idem οἴακον.* Turnebus legit διάκονον. Junius e manuscripto, *Teneo* μακράν; quasi alludat illud, quod judices in tabulis dicere solebant, μακρὰν γραμμήν. Probaverim ipse: *Teneo idem οἷα χῶον.* elegans locutio, & metaphora a sponsionibus, qua significamus, nos aliquid asservare, quasi indicium, vel argumentum certum, aut idoneum signum. Si, inquit, est genus ab omni parte divinum, non impedio, quo minus tibi assumas: ipse quidem illud teneo, ut pignus stirpis & nobilitatis meæ; quomodo Tacitus vocat Capitolium pignus imperii. *Sedem Jovis Optimi Maximi, auspicato a majoribus, ut pignus imperii conditam.* Ovidius uno verbo dixit Pigneror lib. 7 Metamorph.

Accipio, sintque ista precor felicia mentis
Signa tuæ, dixi, quod das mihi pigneror omen.

Tetricæ, horrenti.] Apud Virgil. 7 Æneid.

Tetricæ horrentes rupes, montemque severum.

ubi Servius: *Tetricus mons in Sabinis asperrimus.* unde homines tristes ac severi, dicuntur tetrici.

Ducat ad Appiam.] Appia aqua erat sub templo Veneris, ornata signis Concordiæ, Pacis, Vestæ; quæ inde Appiades Deæ nominatæ, apud quas jurgia litesque conjugum disceptabantur. Ovid. lib. 3 de Arte amandi:

Has Venus e templis, multo radiantibus auro,
Læta videt lites, Appiadesque Deæ.

Et lib. 2 de Remedio amor.

Turpe, vir & mulier juncti modo, protinus hostes:
Non istas lites, Appias ipsa probat.

Varro Mysteriis: *In id jurgo, dos a femina ut auferatur, quæ posteaquam mihi ad Concordiam dicta est.*

ΤΡΙΟΔΙΤΙ ΤΡΙΦΩΛΙΟΣ.] Censet, hominem non posse contendere adversus impendentes vitæ calamitates, nisi firmatum assidua exercitatione, atque instructum in omni genere virtutis & scientiæ. Ut enim, inquit, equum tradere solent magistro, qui doceat componere & mollire gradum; sic hominem, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportet, ut discat versare rerum humanarum orbem. Hinc titulus Triodite trifolius, vel τριοδιτὶ τριφώλιος: quo significatur homo constans & exercitus, qui in se firmissimum præsidium habet adversus mala animi, corporis, & fortunæ; vel qui est versatus in triplici genere virtutis & vitæ, otioso, actuoso, & ex utroque temperato. τριφώλιος, constans, peritus: cui contrarium ἀποφώλιος, vanus, & indoctus.

Priusquam in Orchestra &c.] Eadem similitudine utitur Horatius, ut ostendat, artem usu & exercitatione perfici:

———*veluti qui Pythia cantat*
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.

ubi Turnebus existimat Pythaules dici tibicines, qui carmina in honorem Apollinis Pythii decantabant. πύθιον enim carmen pæana vocabant. Sed alii sunt tibicines, qui Pythia canebant, & juxta analogiam dicerentur Pythiaules, alii Pithaules per I, quomodo hic scribendum, & apud Cic. lib. 4 ad Atticum. *Sed vereor, inquit, ne te diutius lepore suo detineat rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, ac Pithaulis.* Quibus nomen inditum ab eo, quod canebant tibiis impactis in dolio, & foraminum varietate distinctis. qua de re plura v. c. Joseph. Scaliger in Ætnam Virgilii.

Simul ac dici.] Fortasse legendum, *Si μύλαξ δίκει.* Di-

ctum alicujus Stoici, apathiæ sectatoris, qui videri intrepidus & immobilis voluit. Ita sum, inquit, omni terrore solutus, ut si molaris lapis decidat e cælo, non quæram, quid portendat. Similiter Horat.

Et si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

TRIPHALLUS.] φαλὸς est apex galeæ, in quo crista ligatur. in milite index virilis animi & vigoris, ut in Ænea observat Virgil.

Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur.

& in Achille:

———*cristatus Achilles.*

maxime si insignis tribus cristis, quasi jubatus, ut in Turno idem:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet.

quod ab Æschylo sumsit, qui scripsit, *τρεῖς κατασκίους λόφους τείνει.* Hinc Triphalus Varronis Satyra, quæ in viris laudat habitum gravem & severum, contra mollem atque effeminatum notat.

Hic ita curat.] Melius, *dicta curat.* quod Lucilius:

Animum attendere dictis.

VÆ VICTIS.] Et naturali, & honesto vincendi studio vulgus hominum abuti, dum effrenato impetu & ardore præceps fertur in certamina, quæ nec ad honestatis cultum, nec ad vitæ commoda pertinent, sed tantum ad inanem vulgi plausum aucupandum spectant. Decere quemque eniti & contendere, ut ex virtutis certamine honestissimam victoriam cum laude referat, in quo uno vinci ac succumbere, miserum est & turpe. De proverbio, Væ victis, quo utitur Plautus Pseudolo, videndi Plutarchus & Festus.

Pagina 315.

Quod in solum mihi &c.] Proverbii speciem habet, pro, Quidquid sese mihi obtulerit in solo terræ, quidquid temere & fortuito inciderit. Cicero ad Pætum: *Ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur.* Idem lib. 1. de Nat. Deor. *Hinc, quodcunque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficis.* Huic plane germanum est illud, Quidquid in buccam venerit, quo utitur idem Cicero ad Atticum.

Properate vivere.] Idem monet Catullus suam amicam:

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.

Martialis:

Non est, crede mihi, sapientis, dicere, Vivam;
Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Vetus inscriptio Narbonæ: AMICI DUM VIVIMUS VIVAMUS. Seneca ad Lucilium: *Propera vivere, & singulos dies singulas vitas puta.*

VINALIA.] Vinalia fuere duplicia, Urbana & Rustica. Urbana novo vino libando, Jovi dicata ex voto Æneæ, qui in bello adversus Mezentium, omnis vini libationem Jovi sacravit. Incidebant in mensem Aprilem, sacrum Veneri, diem IX Kal. Mai. Rustica vinalia a. d. XIV Kal. Sept. procurandis hortis, vitibusque ac vineis, dicata Veneri; e cujus templo vinum affatim hoc die effundebatur. Hinc Ovidius lib. 4 Fastor. Vinalia appellat festum Veneris: & Varro Satyram inscribit Vinalia, περὶ Ἀφροδισιῶν. De quibus vide ipsum lib. 3 de L. L. Plin. lib. 18, & Festum.

Centussim sartor.] Scribendum judico, *Certus sim sartor.* venusta sententia: Tu, inquit, venis, ut meas segetes sarrias, & a me accipias mercedem: at ego certus sum sartor mercedis tuæ, si labor tuus impensam meam exsuperat. Sartor pro sarritor, a sarriendo Nonius hic observavit, & Plauti Captivis.

VIRGULA DIVINA.] In virtute satis esse præsidii ad bene vivendum, ut, si illa simus muniti, omnia nobis, quæ ad victum cultumque natura desiderat, quasi virgula divina suppeditent. *Virtus omnia in se habet, omnia adsunt bona, penes quem est virtus*, ait Plautus.

Quod in sparagos.] Nonius refert inter genera ciborum, intelligens, opinor, illum fructum, qui ex asperis virgultis nascitur, & inde Græcis pariter & Latinis dicitur Asparagus. Sed non est verisimile, Varronem in tam vulgari vocabulo βαρβαρίζειν voluisse. Itaque vel in Nonii libris asparagos reponendum, vel ejus observatio rejicienda. quod ego quidem magis arbitror. Videtur enim Varro quasi ἀλληγορικῶς his verbis exponere materiam Satyræ, videlicet, Satis magnam vim esse in virtute ad beatam vitam, etiam hominibus miseris et egenis, quos vocat Sparagos, σπαράγους, a vestibus attritis & laceris.

Ego nunc postulo Agamemnona.] Agamemnona regem prædicat Homerus corporis proceritate omnes heroas Græcos

antecelluisse: tum oratione gravem fuisse & vehementem. Hinc personam Agamemnonis inducebant declamatores, ut magni & constantis patroni, quod ex Petronii Satyrico licet colligere, & ex hoc Varronis loco.

Tantus cothurnus.] Hoc dicit: Tanto ardore & elatione animi sumit personam judicis, vel, ita se parat ad judicium, ut humanæ magnitudinis formam propemodum excedere videatur. cum enim pedibus sit induta cothurnos, genus calceamenti adeo crassum, ut ejus accessione herois staturam possit æquare: insuper capiti imponit caliendrum, velamentum instar galeri, altum atque elatum. Ejus meminit Horat. lib. 1 Serm.

Canidiæ dentes, altum Sagenæ caliendrum
Excidere.

& Arnobius lib. 6: *Falciculæ, claves, caliendra, fomites, talaria.* Porro fastum mulierum in formanda corporis proceritate, quam Varro apte tribuit Critonæ judici, eum Juvenalis pluribus versibus insectatur Satyra 6, quos operæ pretium est omnes hic recitare:

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput, Andromachen a fronte videbis:
Post minor est. aliam credas. cedo si bene parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur,
Virgine Pygmæa? nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta consurgit ad oscula plania.

Pagina 316.

Et pullos peperit &c.] His lepidissimis versibus describit hirundinis, parvæ aviculæ, summam curam & industriam, quam adhibet in nutriendis pullis, dum ex diversarum stirpium ac caulium minutissimis seminibus, cibos exquisite colligit, & quam maxima potest celeritate ad nidum defert. Vocat autem pullos fritinnientes, quod hirundinum proprium sit fritinnire, Græce τὸ ψιθυρίζειν. Glossarium: *Fritinniunt, cantant.*

Sed pancarpineo cibo.] Pancarpineus cibus ex omni frugum genere collectus, sicut Pancarpiæ coronæ dicuntur ex omnibus floribus coactæ. Sed est in nonnullis libris, *pancarpineo ocymo.*

Ad quos tum volucres.] Extremos hos versus valde corruptos habemus in codicibus Nonianis, ubi bis ad testimo-

nium vocantur. Eos Scaliger, modica licentia usus, satis concinne in numeros redegit hoc modo:

Ad quos tum volucres venit pusillos,
Usque ad limina nidica esca vilis.

Ipse legerim postremum, *Usque ad limina ipsa vilis.* Julius Montanus apud Senecam:

——jam tristis hirundo
Incipit, & molli partitos ore ministrat.

Non quærenda est &c.] Hac sententia monemur, omnia, quæ cadere in hominem possunt, subjecta esse tutelæ & potestati virtutis, ut si in ea præsidium collocemus, nulla re egeamus, nihil requiramus, semperque simus invicti. Hæc est enim illa virgula divina, quæ nullo fortunæ impetu facile convelli potest, nulla graviore calamitate affligi; cujus munere & beneficio, quidquid optamus, id sine ullo labore aut opera nostra, quasi divinitus offertur. *Penula*, vestimentum crassum contra pluviam. ex quo dictum Galbæ, qui penulam roganti amico respondit, Non pluit, non opus est tibi; si pluet, ipse utar. Juvenalis:

——fremeret sæva cum grandine vernus
Juppiter, & multo stillaret penula nimbo.

ΥΔΡΟΚΡΥΟΝ.] Videtur insectatus homines delicatos, qui in potu utebantur aqua gelida, & refrigerata. nam veteres aquam varia atque exquisita arte refrigerabant, & maxime nivibus, ut Athenæus lib. 3 probavit. & Martialis:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem
De nive, commenta est ingeniosa sitis.

idem lib. 11:

Nec nisi post niveam Cæcuba potat aquam.

Unde celebratur Neronis principis inventum, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare, auctore Plinio. Juvenalis:

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

Non vides &c.] Hoc principium quasi commune & vulgare videtur fuisse veteribus. nam utitur Varro his Satyris tam sæpe, ut longum sit recensere, & Lucretius sæpissime, Virgilius interdum. Mnestheus medicus nobilis, quem Plinius de Coronis scripsisse refert: & alia ejusdem scripta memorat Athenæus. Alii reponunt Mnesitheum, quem ut celebrem medicum commendat Galenus in initio libri ad Glauconem.

Esse prandium caninum.] Prandium abstemium, in quo ni-

hil vini potatur, Caninum dicitur: quoniam canis vino caret. vid. Gell. lib. 13.

Ecclesiam in regiam.] An titulus Satyræ est Ecclesia? qua voce Athenienses utebantur pro concione ac conventu civium legitimo? an potius legendum, *Ecclesia in regiam aream impancrarunt?* ut sit hoc fragmentum e Sesquiulysse, de pastoribus Ulyssis, qui illo absente e caula & stabulo in regiam irruperunt.

Pagina 317.

Aut frigidos nimbos.] Hoc prognosticon pluviæ Noniani libri referunt ex Etratione. Mihi videtur dictio illa corrupta, nihil pertinere ad titulum Satyræ, sed cum sequentibus verbis esse conjungenda, atque ita restituenda:

——— *æthera chionea*
Aut frigidos nimbos aqua nicta,

id est, cœlum nivosum.

Ajace stramentitio. Acre.] Legerim, *Ajace stramentitio ἀκρής.* Venusta sententia: Homo meticulosus, inquit, visa Ajacis facie ex stramento, perculsus subito terrore, factus es mutus & amens. Nisi quis malit titulum Satyræ esse illud, Ajace stramentitio, & de inani terriculamento forma quadam proverbii usurpari, ut a Cicerone Fœnei homines appellantur: quod Asconius Pædianus in primam Orationem pro C. Cornelio observavit.

Non posset eam.] Noniani libri omnes habent, *Varro, prœlio captivos prædones, non posse* &c. e quibus vestigiis Junius eruit titulum Satyræ, *Prœlio caprino, περὶ ἡδονῆς.* recte, an secus, aliis dijudicandum relinquo.

Sera parecte purgatum &c.] Ita libri veteres. recte. Scito, inquit, exstinctum esse florem adolescentiæ, quoniam videbis Romæ in foro, ubi semper cœtus adolescentium, pueros libere pilam mittere. Παρέκτη, pubertas, unde παρέκτατοι, ephebi, qui de pueritia veniunt ad pubertatem. Lucilius lib. 20:

Tum ephebum quendam, quem vocant parectaton.

Ergo Sera parecte purgatum, est vacuum matura adolescentia forum; quomodo Cicero verbo Purgandi usus in Oratione pro Sextio: *Cædem maximam facias, forum purges.* Alii legunt, *Serapi recte purgatum;* & putant, hunc locum esse ex Eumenidibus, ubi de Serapide crebra mentio.

Cujus ubi annis.] Veteres libri Nonii adducunt e Περιπεπατηκότων, vulgati, περὶ γεγαμηκότων. utraque lectio corrupta;

sed antiqua, meo quidem judicio, integrior; e cujus vestigiis, non ita, ut olim leviter suspicatus sum, sed hoc modo legendum existimo: *Per* Πελτανικήτων, *nullius ubi annis.* Videtur autem hic locus esse ex Periplo, de regno Amazonum, quæ in bello armatæ pelta, multas illustres victorias ex Asia, & magna parte Europæ reportarunt. eædem solitæ mares, si qui ex concubitu finitimorum nascerentur, interficere, ut nullius ibi masculi vestigium inveniretur.

Anoputio πολιπέκλινε ἐδιάκης.] Vetus hæc est lectio; cujus emendationem certam Junius existimat Ἀνθρωπόπολι περὶ γενεθλιακῆς. ipse tamen suspicor legendum ἀπὸ τοῦ θύεος τὸ λίπ' ἔκκλινε διακαῆ, id est, procul a sacris averte oleum, vel, caveto adolere pingue, cujus augmento possent sacra incendio consumi. παροιμία aperta, quæ monet, sacrificia esse mediocritate moderanda, ne adolendo aboleantur ipsa sacra. Similis fere Platonica, μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ; & Horatiana, *Oleum ne adde camino.* Quamquam constat, homines profusos, ad augendam religionem sacrificiorum, omenta etiam multa flammis injecisse: quod notat Persius 2 Sat. 47:

Cum in flamma tibi tot junicum omenta liquescant.

Magos vero idem fecisse, ad usum incantationum occultarum. Catullus de Magis Persarum:

Omentum in flamma pingue liquefaciens.

In omnibus legi πολιπέκλυς πέρβαιτον.] Puto rectius ita scribi, πολυτέλεια, ὑπέρβατον.

Ne polliceres &c.] Est præceptum contrarium superiori: illud vetat in sacris profusionem, hoc sordes atque parsimoniam; &, nisi me fallit, hoc fragmentum est e Manio. Porro Nonius observat hic Polliceres, pro Pollicereris. Ego non dubito, Varronem scripsisse, Polluceres; quod est verbum sacrificale, ut antea dixi.

Denique omnes.] Hoc referunt plerique libri veteres Nonii e Satyra Inglorio, περὶ ὤτων. alii In gloperiton: unde nonnulli legunt, Gloria περὶ φθόνου. forte, Varro in κλοιῷ, περὶ θώων, de Pœnis, aut suppliciis: κλοιὸς, catasta, boja, in qua vinciuntur nocentes. Sed hæ conjecturæ leves sunt, & parum firmitatis habent.

In Menippais.] Fortassis, in Plutorine. e qua Charisius observat vocem Scriptulum, pro scrupulum, quam hic apud Arnobium restituendam crediderim ideo, quod Satyra illa fuit περὶ φθορᾶς πλούτου: cujus insigne exemplum thesauri Apol-

linis Delphici incensi & direpti. *Hirundines hospitæ*, advenæ; vel vicinæ, ut Virgil. *Hospita æquora.*

IN LOGISTORICOS.

Pagina 318.

Pythagoras autem.] Hanc sententiam Pythagoræ copiose explicat Censorinus in libro de Die natali.

CATO, DE LIBERIS EDUCANDIS.] M. Cato Censorinus, princeps Porciæ familiæ, filium, quem ex priore uxore habuit, exquisitissima cura educavit, ut refert Plutarchus in ejus vita. Idem scripsit librum de educandis liberis : a quo fortassis Varro Logistoricum suum inscripsit.

Pagina 319.

Ut qui contra &c.] Varro auctor est, Numerios prænomine olim vocatos, qui cito nascebantur; de quo videndi Nonius, Festus, & Julius Paris in Epitome Valerii Maximi de Prænominibus. Numeriam autem Deam tradit a parturientibus invocari, ut celeritatem partus adjuvaret. Sed Augustinus lib. 4 de Civitate Dei, *Numeria*, inquit, *quæ numerare doceat*.

Hisce manibus &c.] Aliis placet, *Hisce Maniabus*; Lipsio, *His Semonibus*; cui assentior. Lactant. lib. 1: *Cunina, quæ infantes in cunis tuetur, ac fascinum submovet.* Varro lib. 2 de Re rust. *Apud divæ Rumiæ sacellum a pastoribus satam ficum. ibi enim solent sacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus. mammæ enim rumis, sive rumæ, ut ante dicebant, a rumi ; & inde dicuntur subrumi agni : lactentes, a lacte.* Meminit & Plutarchus in Romulo, & in Probl. & Augustin. lib. 4.

Cum primores cibo. &c.] Terentius in Phormione:

——— ubi erit puero natalis dies,
Ubi initiabunt.

in quem locum ita Donatus : *Legitur apud Varronem initiari pueros Educæ, & Potinæ, & Cubæ, divis edendi, & potandi, & cubandi, ubi primum a lacte, & a cunis transferuntur.* Quod Virgilius :

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ex quibus verbis apparet, Cubæ Deæ nomen hic deesse, legendumque : *Potinæ, cum cubatione Cubæ.* Augustin. vocat Edu-

licam Deam, quæ escam præberet; Potinam, quæ potum. Arnobius lib. 3 Victuam & Potuam Deas recenset, sed alias ab his Deabus infantium puerorum.

A stando Statano & Statulino.] Videntur hæc verba non male cum præcedentibus conjungi posse, & forsitan ita olim cum illis fuerant conjuncta: *A potione Potinæ, cum cubatione Cubæ. Ubi stare, Statano & Statilino, quorum nomina habent scripta Pontifices. cum primo fari incipiebant, divo Fabulino.* Ubi pueri, inquit, standi & consistendi potestatem habere incipiebant &c. divo Fabulino. Lactantius Statanum & Statilinum nominat, ut Deos præsides & assistentes.

Pagina 320.

Cum cibum ac potionem &c.] *Bua* est potus. unde Vinibuas dixit Lucilius, pro vinolentis. *Papa*, cibus infantium, aut puls: a quo verbum Papare, pro edere, usurpavit Plautus Cistellaria:

Novo liberto opus est, quod papet. dabitur: præbebo cibum.

Mamma, mater vel nutrix. Persius Satyra 3:

Et similis regum pueris papare minutum
Poscis, & iratus mammæ lallare recusas.

Tata, pater. Martialis lib. 1:

Mammas atque tatas habet Afra, sed ipsa tatarum
Dici & mammarum maxima mamma potest.

Vel maxime illic.] Nonius hunc locum adducit in verbo *Contenturum:* quod cum hoc toto fragmento non inveniatur, videntur hic quædam deesse. Sed in Nonio, ut opinor, excidit illud Cibarius, quod observavit hic significare panem sordidum, ut apud Cic. lib. 5 Tuscul. Sic ergo restituendus Nonius: *Cibarius, Varro Cato, vel de Liberis.*

Fortuna se illos.] Forte hoc copulandum cum fragmento pag. præcedentis, *Antestatus est* &c. atque ita legendum: *Id quod doceat verum esse, Fortuna se illos non natura præstare, si quid his datum sit esculentum.*

Pagina 321.

Quod est in assa voce.] Assum est merum, solum. unde Canere assa voce, lib. 1 de Vita populi Rom. & hic Melos in assa voce, id est, sola linguæ voce. contra Melos organicon, quod ad musica instrumenta accinitur, ut solent cantores

citharœdici symphoniam servare ad pulsus citharæ, ex quo Psallocitharistæ vocantur a Suetonio in Domitiano. Asconius Pædianus in Divinat. Ciceronis: *Cani remigibus κέλευσμα per symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est, ore prolatam, & interdum, ut in Argo navi, per citharam.*

Etenim nulla, quæ non &c.] *Plumarius* est, qui acu pingit, & clavos, scutulas, aut alia, quæ plumas avium referant, in veste attexit, & plumarium opus a plumando, quo verbo utitur Nonius, & Vopiscus in Carino. Prudentius in Hamartigenia:

——— hunc videas lascivas præpete cursu
Venantem tunicas, avium quoque versicolorum
Indumenta novis texentem plumea telis.

Plura Turnebus lib. 11.

Quibus alno, lino.] Suspicor legendum: *Quibus calmo, lino, quid* &c. Recenset enim opificia puerilia, quæ ex calamo, lino, aut palma. Calami aptabantur ad tibias, fistulas & sagittas. de quibus multa Plin. lib. 16. & Calmi pro calami, ut lib. 1 de Re rust. *Per surclos defertur in terram.* & Virg.

——— suspende ex vimine circlos.

Palmæ folia ad funes vitiliumque nexus & capitum levia umbracula findebantur, auctore Plinio. quin etiam sportæ ex his contexebantur. unde sportella palmea apud Apicium lib. 1. Paulo post libri omnes habent: *Nam liberti quæstuis causa.* ut legi possit, *Nam liberi quæstuis causa.* Dividebant opificia pueris, inquit, liberi & honesti quæstuis causa.

Encombomata ac parnasides.] Al. *Arnacidas.* Ἐγκόμβωμα, genus suppari puellaris, aut tunicula alba & brevis, qua in scena amiciebantur servi comici, cujus meminit Pollux lib. 4. Ἀρνακίδας Plato in Symposio numerat inter coactilia, quibus pedes includantur.

Ut Ariston scribit.] Aristonem Chium intelligit nobilem philosophum Stoicum, quem Cicero etiam celebrat. Alius fuit Ariston Ceus Peripateticus, cujus meminit Laertius lib. 7.

Persæ propter.] Xenoph. Κυρουπαιδ. lib. 1: Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἔτι καὶ νῦν ἐστι Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι. & lib. 8 de iisdem: Νόμιμον ἐν αὐτοῖς μήτε πτύειν, μήτε ἀπομύττεσθαι. Hoc autem consequebantur tenui victu, & modica corporis exercitatione, de quibus idem Xenoph. lib. 5 Κυρουπαιδ. & Clemens lib. 2 Pædag.

Pagina 322.

Itaque Ambraciæ.] Apollo κουροτρόφος cognominabatur, cui adolescentes primam barbam & capillum offerebant: sicut Theseus profectus Delphos comæ primitias consecravit Apollini, anteriore capitis parte attonsa, ut refert in ipsius vita Plutarchus. Quamvis apud Homerum Achilles Sperchio, fluvii Deo, vovit. Sed de primo capillo puerili, quod Varro hic tradit, non memini me alibi legisse.

Quæ damna &c.] Videtur legendum: *Quæ damno nimia prohibent, verum bonum fieri: mediocria modica sunto.*

Itaque domi rituis.] Meminit Plutarchus in Quæstionibus Rom. cap. 28. & ipse Varro lib. 5 de Ling. Lat.

ATTICUS, DE NUMERIS.] Pythagorei ex numeris & mathematicorum initiis gigni putabant omnia: quam sententiam Varro fortassis disceptavit in hoc Logistorico, qui in plerisque libris Censorini inscribitur Articulus; quod non displicet. Nam veteres articulos manus adhibebant supputationibus, & vel apertis & porrectis, vel constrictis atque compressis digitis numerabant, ut plenius Beda, Isidorus, & alii ostendunt. Ovidius lib. 2 de Ponto:

At reditus jam quisque suos amat, & sibi quid sit
Utile, sollicitis computat articulis.

Juvenalis Sat. 10:

——*suos jam dextera computat annos.*

Pagina 323.

MESSALA DE VALETUDINE.] Marcus Valerius Messala, omni tempore ætatis usus firma valetudine, ad centesimum annum vitam produxit. fuit VI consul, & sella curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Vid. Plin. lib. 7, Valer. Max. lib. 8 cap. de Senectute.

Pagina 324.

PAPPUS DE INDIGITAMENTIS.] Varro apud Servium, Indigitamenta dicit esse carmina Pontificum, quæ & nomina Deorum, & rationes ipsorum nominum continent: verbi causa, ut Occator Deus ab occatione dicatur, a sarritione Deus Sarritor, a stercoratione Stercutius, a satione Sator. Sed cur Logistoricum de Indigitamentis (de quibus Granius

Flaccus librum fecit ad C. Cæsarem) inscribit Pappum? an quia hoc nomine indigitabantur senes utriusque sexus? maxime in comœdiis & Attellanis, quarum tituli citantur a Nonio, Pappus agricola, Hirnea Pappi, & Sponsa Pappi. Pomponius Pistoribus:

Pappus hac in æde habitat senica, non sescuncia.

an a cognomento gentis Æmiliæ? quod videtur ex eo sumtum, quod Pappi carduorum flores sint; de quibus Lucretius:

Vestem, nec plumas avium, papposque volantes.

PIUS DE PACE.] Pii cognomen habuit Q. Metellus, Numidici filius, quia patrem revocari ab exsilio assiduis lacrimis & precibus a populo Rom. impetravit. Hoc Varronem inscripsisse in Logistorico de Pace, non ausim affirmare: tantum leviter suspicor ex eo, quod Sallustii historici nequitiam notat, qui lib. 2 Historiarum hujus Metelli Pii luxum & fastum censorie reprehendit. Ejus locus integer exstat apud Macrobium lib. 3 Saturnal.

Pagina 325.

SISENNA, DE HISTORIA.] L. Cornelius Sisenna, nobilis historicus fuit: cujus libri Historiarum a Grammaticis sæpius commemorantur. meminit Sallustius in Jugurtha, & Cicero in Bruto, & lib. 1 de Legib. his verbis: *Sisenna omnes adhuc nostros scriptores, nisi forte qui nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit.*

SCAURUS.] M. Æmilius Scaurus, cum magnificentissimam in Palatio domum ædificasset, ea re populum offendit, & consulatus repulsam tulit, ut auctor est Cic. lib. 1 Officior. Hinc Scaurus inscribitur Varronis Logistroricus, cujus tractationem fuisse de Ædificiis, indicat fragmentum de glutino, fabrili materia.

Ac nulla ambrosia &c.] Legendum:

Ac nulla ambrosia, & nectar, non allia: sardæ &
Panis, pemma, lucuns, cibus qui purissimus multo est.

Non erant, inquit, cibi exquisiti, ut Deorum ambrosia & nectar, neque sordidi & viles, ut pauperum allia; sed puri lautique, ut salsamenta cum pane, & pro bellariis lucuns. Sarda, piscis, qui saltatione & cantu ita afficitur, ut vel extra mare transiliat, de quo multa Athenæus lib. 6. Plin. lib. 32, cap. 53: *Sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens.* Ex ea conficiebantur laudatissima salsamenta Gadi-

sana, quæ Sardæ vocabantur, ut auctor est Oribasius lib. 4 Collectan. & Galen. lib. 3 de Aliment. facult. Lucuns, genus panis. Σκιομαχία pag. 304: *Vinum, pemma Lucuns* &c. in quem locum vide, quæ annotavimus.

Pagina 326.

Ectropas esse multas.] Ectropas, id est, diverticula vel divortia, vocat sententias ambiguas dissidentium philosophorum, quæ obstruunt iter ad sapientiam per se maxime spissum; id quod eleganter dixit Turpilius Canephora: *Ita est. Verum haud facile est venire illo, ubi ipsa est sapientia. Spissum est iter: adipisci haud possis, nisi cum magna miseria.* Propertius lib. 3:

Non datur ad Musas currere lata via.

Humanam quandam &c.] Fortasse legendum:

Humanæ quandam gentem stirpis concoquit;
Frigus calore, atque humore aritudinem
Miscet. Quod postremum sumsit ab Ennio, qui in Epicharmo de mente humana ita loquitur:

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Mortales nemo &c.] Alii legunt:

Mortalis nemo exaudit, sed late incolens
Scytharum inhospitalis campi vastitas.

Loquitur enim Prometheus de vastitate & solitudine Scythiæ, juxta Caucasum montem, quem Horatius vocat Inhospitalem, Æschylus ἀπάνθρωπον, quod hic τέλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ut tradunt ipsius interpretes.

Ego infelix non &c.] Valerius Flaccus lib. 4 Argonaut. dicit, Prometheum a vulture cruciari. Hesiodus in Theogonia, ab aquila, idque ob furtum ignis, & prodita hominibus Deorum consilia, quodque in visceratione ossa Jovi, sibi vero pinguedinem præposuisset. Philostratus lib. 2 de Vita Apollonii hæc fere narrat: Feruntur de Caucaso monte a barbaris fabulæ, quas etiam de eodem Græci fabulantur, Prometheum scilicet ob amorem, quo nimium homines est complexus, in eo monte ligatum fuisse: Herculem vero, non eum, qui Thebis natus est, id perferre non potuisse, & sagittis aquilam, quam Prometheus visceribus alebat, confecisse. dicunt insuper, ligatum fuisse antro, quod in Caucasi radicibus ostenditur, ubi duris petris vincula affixa conspiciuntur: quæ nosse, ex qua materia sint con-

secta, difficillimum est. alii ajunt, in summo cacumine ligatum, & cum Caucasus sit biceps, singulis monticulis singulas manus alligatas prædicant: cumque colliculi unius stadii spatio distent, corporis proceritatem arguunt.

Aliæ mitram vicinam.] Nonius hoc adducit in voce Rica, ut fortassis legendum sit: *Aliæ ricam, ricinium, aut mitram Melitensem.* quæ eadem jungit Lucilius lib. 2:

Ricini aurati, ricæ, & oraria, mitræ.

& Nonius Pedio:

Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.

Sunt autem Rica & Mitra, muliebria tegmina capitis. Ricinium, muliebre palliolum breve. Mitram Melitensem dixit, ut Cic. in Verrem, Melitensem vestem, & textrinum, a Melita insula, quam tenues & molles telas dedisse, auctor est Diodorus.

Lenis mens cum &c.] Somnorinas, quæ in somnis videntur, accipit Nonius, ut sit hic sensus: Cum imagines, quæ in somnis apparent, interpellantur, tum mens solvitur angore, & oculi somno relaxantur. Scaliger putat legendum, *levisomna mens sonorinas imagines affatur.* & sonorinas imagines interpretatur ἤχους ἐναύλους, quales sunt tinnitus, quibus aures dormientium personantur, vel patentibus oculis, quod est Corybantiare, seu, pati imaginosum, ut loquitur Catullus. De quo plura dixi libro 1 de Sensuum affectionibus.

Cum sumere cœpisset.] De homine frugi & temperante, quem cibi appetentia ad edendum invitat, satietas retrahit. Sumere est comedere, bibere, ut lib. 3 de Re rust. *Quotiescunque sumserunt, locus solet purgari.* Cic. *Si sumserit meracius.* Spartianus in Hadriano: *Ad deprehendendas obsonatorum fraudes, cum plurimis sumentibus pasceret.*

Pagina 327.

Satias manum de &c.] Satietas, inquit, monet facere finem edendi. Allusum ad proverbium, Manum de tabula: quod jubet recedere ab opere jam expolito & confecto, ne nimia diligentia obsit.

Retrimenta cibi.] Hoc ipsum verbum etiam usurpat lib. 1 de Re rust. ubi in veteribus libris est Recrimentum, ut excrementum. Cicero appellat Reliquias cibi, Græci περιττώματα.

Per posticum vallem] Legendum, *Per posticum vallum.* feci ex Nonio, qui hic observat: *Posticum, neutro genere.*

Cera Tarentina.] Ager Tarentinus fert optimum mel, auctore Varrone lib. II Rerum human. a quo nobilis Cera Tarentina.

Tum visus supernus &c.] Puto legendum:

Tum visus supernus cortex, ut cacumina
Morientum in querqueto arborum, aritudine;
Æque exsanguibus dolore evirescat colos.

Dictum in exsangues & macilentos, quibus supernus cortex, id est, corium, simile cacuminibus arborum, præ aritudine morientium. Evirescat, virere desinat. Sed fortassis legendum *exsangui*, & de Prometheo ad Caucasum affixo hæc accipienda.
